

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK VE İNGİLİZ HUKUKUNDA
HUKUK DAVALARINDA AVUKATLIK ÜCRETİ

Sercan AKGÜL

2501202569

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Mert NAMLI

İSTANBUL – 2025

ÖZ
TÜRK VE İNGİLİZ HUKUKUNDA HUKUK DAVALARINDA
AVUKATLIK ÜCRETİ
SERCAN AKGÜL

Hukuk yargılamasında, Türkiye ve İngiltere gibi ülkelerde geçerli olan düzene göre; yargılama sonucu üzerine yargılama giderleri haksız çıkan yanın üzerine bırakılır. Bu kapsamda, yargılama sürecini bir savunman ile yürütmeyi seçen yan, eğer davayı kazanırsa, savunman için yaptığı gideri karşı yandan alabilmelidir.

Bir yargılama gideri ögesi olan savunman giderinin geçmişten gelişimini, niteliğini ve uygulamada da önem kazanmış özellikli durumlarını ele aldıktan sonra yargılama kurumları ve süreçlerindeki türlü durumlarda Türk Hukukundaki var “olan” durum ele alınmış, tüm bunlar İngiliz Hukuku’ndaki “olan” ile karşılaştırmalı olarak incelenip, varsa usa yatkın ve düşlediğimiz bir “olması gereken” yolunda yapılabilecek olası bir yeniden düzenleme için görüş ve çözüm önerilerimiz sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: yargılama giderleri haksız çıkana yükletilir ilkesi, özel hukuk yargılamasında geri alınabilen yargılama gideri olarak avukatlık gideri, giderlerin belirlenmesi süreci ve yöntemleri, savunman gideri, giderim ilkesi.

ABSTRACT

**RECOVERABLE SOLICITORS' AND BARRISTERS' FEES IN
CIVIL LITIGATION UNDER TURKISH AND ENGLISH LAW**

SERCAN AKGÜL

In civil proceedings, in legal systems such as those of Turkey and the England, the costs of litigation are generally borne by the losing party, in accordance with the "loser pays" principle. In this context, a party engaging a solicitor or counsel should, upon winning the case, be able to recover the related legal costs from the losing party.

This study examines the historical development, legal nature, and practical significance of legal counsel and representation costs as a component of costs. It analyzes the current legal framework (*de lege lata*) in Turkish law, addressing various judicial institutions and procedural contexts, and then compares them with the existing approach in English law. Finally, the study presents our views for an ideal world (*de lege ferenda*) and recommendations for a possible legal reform, proposing potential improvements to the current system.

Keywords: loser pays principle, recoverable counsel's fees, procedures and methods for assessing costs, legal costs in private law proceedings, indemnity principle.

ÖNSÖZ

Bir tez, doğumu süresince savunanın çok zorluklar yaşaması sonucu ortaya çıkan, yeni bir çözümü ya da sorunu ileri sürme yolunda savunacak kişinin başlangıçta hiç düşünmediği sorunları düşünerek yanıtlar bulmaya uğraştığı bir çalışmadır. Bana hem öncelikle alanımda bolca okuma yapıp yetkinliğimi güçlendirmemi sağlayan hem de ufacık dahi olsa işe yarar sağlayabilecek bir çalışma konusu seçiminde, verdiği eşsiz değerdeki öneriler için; usûl hukukunda yaşayan bir yol gösterici olan saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ’e gönül borcumu sunarım.

Yüksek lisans tezi, tezi yazarken akademik olan biri için daha anlamlıdır. Çalıştığınız alanda yetkinliğinizi arttırmanızı sağlayan bir çalışma yapmak, kendinizi en başta kendinize ve sonra akademik çevreye kanıtlama ve alanınızdaki kurumları da bu süreçte iyice öğrenme fırsatıdır. Akademide olmak, tezin daha incelikle ve ancak daha istekle ve özenli de yazılmasını sağlar. Lise yıllarından beri akademiye isteyen bana bu düşümün kapısını açan, kürsüsünde bir yeri yakıştıran, daha yetkin biri olmamı sağlamak için sorumluluklar vermeye değer gören, öğrencisi olmaktan mutluluk ve kıvanç duyduğum saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Çiğdem YAZICI’ya çalışmam boyunca tüm yardımları ve saymakla tükenmeyecek konulardaki kılavuzluğu ve güveni için teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanızda danışmanınızın, hukuk alanında akademik bir yolculuğa adım atma düşüncenizin kaynağı olan, fakülte sıralarında dinlerken onun gibi olmak istiyorum dediğiniz “düşünsel örneğiniz (*idolünüz*)” olması anlatması güç bir mutluluk nedenidir. Medenî yargılama hukuku alanına duygusal bağlılığımın ve çok yılgın biri olmama karşın akademiye giriş için çokça çabalarımın nedeni olan, hep örnek aldığım ve alacağım saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Mert NAMLI’ya danışmanlığımı üstlenerek beni onurlandırdığı, hep anlayış göstererek bana güvendiği ve varlığı ile kafa karışıklıklarımı gideren bir güven sığınağı olduğu için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. İstanbul Hukuk’ta hukuk öğreniminden uzaklaştığım bir sıra; haciz gibi bir konuyu bile çekici kılan, Feynman-türü bir “tartışmaları, görüşleri ve bilgileri amaç ekseninde ele alıp öğrencilerine soru sorma yoluyla doğurtma” öğretim yöntemiyle Hocam beynimde ışıklar patlatmış ve bu ilkyardımla beni hukuka geri döndürmüştür.

Savunmamda jüride bulunarak beni onurlandıran, lisans diplomamı da ellerinden aldığım saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Birce ARSLANDOĞAN'a da hem savunmamda bulunduğu için hem de çalışmamı okuyarak çok değerli yapıcı eleştirilerde ve önerilerde bulunduğu için teşekkürü borç bilirim.

Karşılaştırmalı bir hukuk tezinin yazımında, yabancı bir ülkenin hukuk yazınındaki kaynakların taranması ve akademinin yaşama düştüğü tüm yazıların, olan ve olması gerekenin incelenmesi gerekir. Bu nedenle beni yapıları içinde araştırma yapmak için kabul eden ve kaynaklarını erişimime açarak, yeri geldiğinde isteğim üzerine bütçelerini kullanarak bana kaynak yaratmaları yoluyla çok yardımcı olan *Institute of Advanced Legal Studies* (İleri Hukuk Araştırmaları Kurumu)'e, özel olarak da Peter McColgan, Ben Pendleton, Katherine Read, Hester Swift ve Kate Robinson'a tüm incelikleri ve yardımları için *-her ne denli Türkçe bilmeseler de-* teşekkürlerimi sunmak istedim. Onların yardımları olmasa en güncel yayınlara ulaşamazdım.

Yapısında çalıştığım MEF Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin kurucu dekanı değerli Hocam Prof. Dr. Havva KARAGÖZ'e hem bana inandığı hem de tezimle ilgili olsun olmasın her durumda anlayışlı davranıp deneyimlerini aktararak ve beni çalışmaya güdüleyerek yardımlarını esirgemediği, elimden tutup aşınmaz bir güven verdiği için gönül borçluyum. A407 Odası'nın değerli üyeleriyle çalıştığım için ve birbirimize olumlu yaklaştığımız iş ortamını sürekli koruma tutumunda oldukları için kendimi çok şanslı görüyorum. Hocalarım, sorularıyla sürekli öğreten Dr. Seda PALANDUZ; zor anlarda yalnız bırakmayan Ar. Gör. Salih Haydar GÜNLER; hep bir örnek olarak gözümün önünde bulunan Ar. Gör. Sercan ÇAVUŞOĞLU; sürekli olarak gelecekte gelerek parmakla doğru yolu imlemekten geri durmayan Ar. Gör. Nesli Şen ÖZÇELİK ÖZER; çevresine ve iyi niyete duyarlılığı ile beni uzaklara sürüklenmekten koruyan Ar. Gör. Ceren MERMUTLUOĞLU AYYILDIZ; akademideki ilk yılımda düzenli olma adına çokça öğrendiğim Dr. Başak ERDOĞAN; ilk andan beri hep yardım edip zorluklardan esenleten Cem UYSAL; Kanada'dan kaynak ulaştıran Atagün Mert KEJANLIOĞLU; değerli kardeşim Av. Tarık Mehmet ARI; yeryüzünün gördüğü en güçlü kişilerden olan devrem Ar. Gör. Hilal Selin SARGIN; örnek akademik Ar. Gör. Duygu TAN ve vergi hukuku sorularıma katlanıp yanıtlayan Ar. Gör. Aslı ÖZEL. Sizlerle iyi ki karşılaştık.

Her uygulama çalışmasında beynime yeni sorular saplayıp yanıt bulana dek okuma devniminde olmama neden olan, varlıklarıyla bende doğan kendilerine yararlı olmak güdüsüyle çalışma isteğimi kamçıl原因an sevgili MEF Hukuk öğrencileri, sizler de iyi ki varsınız.

Her kuram, ancak uygulamaya ve deneyime dayandığında sağlam olur ve ayakta kalır. Antik Yunan’da Aristoteles’in küçük ölçekli yönetsel yapılar olan 158 kent devletini inceleyip, Makyavel’in Floransa’da üstlendiği görevlerde gözlemleyip yazdıkları bu nedenle şimdi bile günceldir. Akademide çalışırken uygulama birikimi edinmek ise pek kolay değildir. Bu eksikliğini gidermek uygulamaya ilişkin birçok sorunu kendilerinden dinlediğim, kendilerinin deyimleriyle onlara ses olmaya çalıştığım sayın üstatlarım Av. Utku İŞERİ ve Av. Sinan GENÇ’e teşekkür ederim.

Yaşamak için öğrenme işini ilk kendisinden öğrendiğim canım annem Dilber AKGÜL’e, iyilik meleği babam Ülker Sinan AKGÜL’e ve en yakın arkadaşım Dilara AKGÜL’e, yeryüzündeki en sağlam ev olup beni hiç yalnız bırakmadıkları için teşekkür ederim.

Son olarak, öğrenme ve öğretme tutkusıyla yanıp tutuştuğunu, kendimde gördüklerimle karşılaştırıp bildiğim; tüm “*ihitirastları*” yaşamıma olumlu dokunmuş olan anlamaya değer o kutlu kişiye, bizden ve ölümsüz olan, çağdaşlaşma yolumuzun son büyük ışığı Mustafa Kemal ATATÜRK’e, soluduğu yaşam için tüm yaşamım boyunca unutmayacağım bir gönül borcuyla...

SERCAN AKGÜL

İSTANBUL, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDENÎ YARGIDA YARGILAMA GİDERLERİ ve ANA İLKELER

I. Yargılama Gideri Kurallarının Geçmişi ve Gelişimi	3
A. İngiltere’de Geçmişi ve Gelişimi.....	5
B. Türkiye’de Geçmişi ve Gelişimi	31
II. Türlerine Göre Yargılama Giderleri.....	44
A. Mahkeme Harçları	46
B. Diğer Giderler (<i>Masraflar</i>).....	46
C. Savunman Gideri	47
III. Yargılama Giderlerinden Sorumluluk	48
A. Giderler Haksız Çıkana Yükletilir.....	48
1. Haksız Çıkana Yükletme Kuralının Kuramsal Temeli (<i>Loser Pays</i>)	49
2. Kuraldışı Durumlar	51
a. Giderlerden Bağışıklık veya Kısıtlı Sorumluluk.....	51
b. Haksız Olma Durumunu Baltalayan Elde Olmayan Etkenler.....	54
c. Haksız Çıkan Yerine Başka Birine Yükletilmesi Durumları	57
B. Giderler, Haksız Çıkma Oranına Göre (Başarıya Göre) Yükletilir.....	61
1. İngiliz Hukukunda “Başarı” Kavramından Anlaşılması Gereken	63
2. İngiliz Hukukunda Başarıyı Etkileyen Etkenler	64
a. İngiliz Hukukundaki Yargılama Sürecinde Davranış Ölçütü	64
b. Sorunlara-Bağlı Değerlendirme (<i>Issue-Based Costs Order</i>).....	65
c. Kabul Edilebilir Uzlaşma Önerileri Karşısındaki Tutum	66
d. Karşılıklı Yargılama Giderlerinin Birbirinden Düşülmesi: <i>Set-Off</i>	67
IV. Yargılama Giderlerinin Medenî Yargılama Hukukuna Egemen İlkeler ile İlişkisi	68
A. Usûl Ekonomisi (Yargılamada Tutumluluk) İlkesi ve Adalete Erişim	68

B.	Taleple Bağlılık İlkesi ve Yargılama Giderleri İlişkisi	70
1.	Taleple Bağlılık ve Kuraldışı Olarak Yargılama Giderlerine Kendiliğinden Hükmedilmesi	70
2.	Yargılama Giderleri Kamu Düzeninden Midir?	70
3.	Hükümde Yargılama Giderlerine Hiç Hükmedilmemesi	74
4.	Salt Yargılama Giderleri İçin Yasa Yoluna Gidilebilir Mi?.....	75
V.	Yargılama Giderlerinin Belirlenmesi	82
A.	Yargıç Yargılama Giderini Kendiliğinden Belirler.....	82
B.	Yargıcın Yargılama Giderlerini Belirleme Yöntemleri.....	83
1.	Belirli Gider Düzeni (Biçimsel Giderler Düzeni).....	83
a.	Dava ve Gider Yönetimi ile Gider Bütçeleme ve Tavan Belirleme.....	83
b.	Öngörülen Bir Çizelgeyi Temel Alma Yolu	89
2.	Gerçek Giderler Düzeni (Gider Belgeleme ve Gider Yargılaması).....	91
a.	Yargıcın Değerlendirme Yetkisi	93
b.	Değerlendirme Ölçütleri: Orantılılık (<i>Proportionality</i>) ve Usa-yatkınlık (<i>Reasonableness</i>) (CPR 44.3).....	94
c.	Belirlemede Temel: Ölçün Temeli (<i>Standart Basis</i>) ve Giderim Temeli (<i>Indemnity Basis</i>) (CPR 44.4)	98
d.	Değerlendirme Yöntemleri: Özet ve Ayrıntılı Değerlendirme	100
3.	İngiliz Hukukunda Yargılama Yollarına Göre Giderlerin Belirlenme Yöntemleri.....	104
a.	Küçük İstemler Yolunda Yargılama Giderlerinin Belirlenmesi	105
b.	Hızlı Yargılama Yolunda Yargılama Giderlerinin Belirlenmesi	105
c.	Ara-orta Yargılama Yolunda Yargılama Giderlerinin Belirlenmesi..	106
d.	Çok-aşamalı Yargılama Yolunda Yargılama Giderleri	109
VI.	Yargılama Giderleri İçin Güvence Alınması ve Dava Fonlama	110
A.	Güvence (<i>Teminat</i>) Dava Şartı – (<i>Security for Costs</i>).....	110
B.	Davaya Kaynak Sağlama: Dava Fonlama Anlaşmaları (<i>Litigation Funding Agreements – LFAs</i>).....	112

İKİNCİ BÖLÜM
SAVUNMAN GİDERİNE İLİŞKİN ANA İLKELER VE İLİŞKİLİ TEMEL
HUKUKSAL KURUMLAR

I.	Savunman Giderinin -Avukatın Değil- Tarafın Olması Gerekliliği.....	117
II.	Savunman Yoksa Savunman Gideri de Yoktur.....	119
III.	Yargıcın Savunman Giderini Belirlemesi	120
IV.	Avukatın, Savunman Gideri ile Emek Karşılığına Ulaşması	123
A.	Avukatın Alıkoyma (<i>Hapis</i>) Hakkı	123
B.	Öncelik (<i>Rüçhan</i>) Hakkı.....	125
C.	Hak Arama Özgürlüğü, Adalete Erişim ve Savunmanla Yürütme (Avukatla Temsil) Zorunluluğu Konularının Kesişiminde Savunman Gideri.....	127
D.	Dürüstlük Kuralına Aykırılık Durumunda Savunman Gideri	129
1.	Dürüstlük Kuralına Aykırılık ve Ortaya Çıktığı Durumlar	129
2.	Dürüstlük Kuralına Aykırılık Nedeniyle Yargılama Giderlerinden Sorumluluk (HMK m. 327).....	131
3.	Kötüniyetle veya Haksız Dava Açılmasının Örnekleri ve Sonuçları (HMK m. 329)	132
4.	Dürüstlük Kuralına Aykırılık Durumunda Verilecek Savunman Gideri Kararının Belirlenmesi	136
V.	Savunman Giderinin Belirlenmesi ve Avukatlık Ücreti ile Arasındaki İlişki.	138
A.	Avukatlık Ücretinin Savunman Gideri ile İlişkisi ve Savunmanlık Uğraşısı	138
1.	Savunman Gideri ile Avukatın Ücretinin İlişkisi	138
2.	Savunmanlık Uğraşısının Toplumdaki Algısı ile Emek Karşılığı Arasındaki İlişki	139
B.	Avukatlık Sözleşmesinde Emek Karşılığının Belirlenmesi Yöntemleri ...	140
1.	Sözleşme Özgürlüğü Karşısında Taban ve Tavan Sınırlamaları	141
2.	Çalışma Süresini Temel Alan Düzen.....	142
3.	Belirli Bir Parasal Tutarda Anlaşma.....	144
4.	Emek Karşılığını Dava Konusuna Bağlamak ve Yasaklar	145
a.	Genel Olarak	145

b. Uyuşmazlık Konusunun Savunmana Emek Karşılığı Olarak Devri Yasağı (<i>pactum de redimendelite</i>).....	147
c. Dava Sonucuna Katılma Yasağı (<i>pactum de quota litis</i>)	148
d. Başarı Koşuluna Bağlı Emek Karşılığı (<i>pactum de palmorio</i>)	151
C. Bir Yargılama Gideri Olarak Savunman Giderinin Ayrılmaması Gerekliliği	157
D. Savunman Giderinin Belirlenmesinde Hüküm Anındaki Çizelgenin Temel Alınması.....	158
VI. Savunman Gideri Vergilendirilemez	160
A. Gelir Vergisi Bakımından	160
B. Katma Değer Vergisi Bakımından	162
VII. Savunman Giderinin İstenebilirlik, İcraya Konulma, Ürem (<i>Faiz</i>) ve Zamanaşımı Düzeni.....	164
A. İlâmlı İcrada Savunman Giderinin Ödenmesi İçin Süre Verilmesi Düzeninin Gerekliliği, İstenebilirlik (<i>Muacceliyet</i>) Durumu ve İcraya Konulması.....	164
B. Savunman Giderinin Faiz Düzeni	171
C. Savunman Giderinin Zamanaşımı Süresi	173

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDENÎ YARGILAMADA DAVA AŞAMALARI İLE YARGILAMA TÜRLERİNE GÖRE SAVUNMAN GİDERİ

I. Hüküm ile Sona Erme Durumlarında Savunman Gideri.....	174
A. Savunman Gideri Dava Konusuna ve Hükme Göre Belirlenir	174
B. Yasayollarında Savunman Gideri.....	177
C. Savunman Giderinin Kesin Hükümle Bağlılığı.....	179
II. Hüküm Dışında Sona Erme Durumlarında Savunman Gideri	181
A. Genel Olarak.....	181
B. Yargı Yolunun Uygun Olmaması, Derdestlik ve Kesin Hüküm	184
C. Görevsizlik ve Yetkisizlik Kararı.....	184
D. Hukukî Yarar ve Erken Dava Açılması.....	185
E. Taraf Ehliyeti, Dava Ehliyeti ve Dava Takip Yetkisi	189
1. Taraf Ehliyeti	189
2. Dava Ehliyeti	191

3. Dava Takip Yetkisi	192
F. Dosyanın İşlemden Kaldırılması	193
G. Davanın Geri Alınması – <i>Discontinuance</i> (Sürdürmeme)	194
H. Davanın Açılmamış Sayılması	196
İ. Davanın Konusuz Kalması Durumu.....	197
J. Kabul	199
K. Feragat	201
L. Uzlaşma (<i>Sulh</i>)	203
III. Geçici Hukuksal Koruma İstemlerinde Savunman Gideri	211
A. İhtiyatî Tedbir	212
B. İhtiyatî Haciz	216
C. Delil Tespiti	217
IV. Çekişmesiz Yargıda Savunman Gideri.....	220
V. Tahkimde ve İç Tahkimde Hakem Kararlarının İptalinde Savunman Gideri .	
.....	223
A. Tahkim Yargılamasında Savunman Gideri	223
B. Sigorta Tahkim Yargılamasında Savunman Gideri.....	224
C. Hakem Kararlarının İptalinde Savunman Gideri.....	230
VI. Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınma ve Tenfizinde	
Savunman Gideri	232
A. Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Savunman Gideri	
.....	234
B. Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Savunman Gideri....	
.....	235
VII. Tüketici Uyuşmazlıklarında Savunman Gideri	237
A. Tüketici Hakem Kurullarında ve Karara İtiraz Yolunda Savunman Gideri....	
.....	237
1. Tüketici Hakem Kurullarında Savunman Gideri ve Savunman Emek	
Karşılığı.....	237
2. Tüketici Hakem Kurulu Kararlarına Karşı İtiraz Yolunda Savunman	
Gideri.....	240
B. Tüketici Mahkemelerinde Savunman Gideri.....	242

VIII. Zorunlu Arabuluculuk Sürecinin Savunman Giderine Etkisi ve Aralarındaki İlişki	242
IX. Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takip	246

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YARGILAMA HUKUKU KURUMLARINA VE DAVA TÜRLERİNE GÖRE SAVUNMAN GİDERİ

I. Yargıcın Çekinmesi Gereken Durumlarda Çekinmemesi Üzerine Savunman Gideri	248
II. Dava Arkadaşlığı Durumunda Savunman Gideri.....	248
A. İhtiyarî (Seçimlik) Dava Arkadaşlığı Durumunda Savunman Gideri	250
1. Seçimlik Dava Arkadaşlarının Davada Haklı Çıkması.....	251
2. Seçimlik Dava Arkadaşlarının Davayı Kazanamaması, Müteselsil Sorumluluk ve Davaların Birleştirilmesi	257
3. Dizili Davalarda (Serî Davalarda) Savunman Gideri	261
B. Zorunlu Dava Arkadaşlığı Durumunda Savunman Gideri.....	262
1. Zorunlu Dava Arkadaşlarının Davayı Kazanması	263
2. Zorunlu Dava Arkadaşlarının Davayı Kazanamaması	264
III. Taraf Değişikliği Durumunda Savunman Gideri	267
A. Kanunî Taraf Değişikliğinde Savunman Gideri	267
B. İradî Taraf Değişikliğinde Savunman Gideri	268
1. İradî Taraf Değişiminde Savunman Gideri.....	268
a. Davacı Yanda Taraf Değişimi Olduğunda Savunman Gideri.....	268
b. Davalı Yanda Taraf Değişimi Olduğunda Savunman Gideri	269
2. İradî Taraf Katılımında Savunman Gideri	270
a. Davacı Yanda Katılımda Savunman Gideri	271
b. Davalı Yanda Katılımda Savunman Gideri	272
C. Dava Konusunun Devrinde Savunman Gideri	273
IV. Davaya Müdahale Durumunda Savunman Gideri.....	273
A. Genel Olarak.....	273
B. Aslî Müdahale Durumunda Savunman Gideri	274
C. Fer'î Müdahale Durumunda Savunman Gideri	275
1. Genel Olarak	275

2. Cumhuriyet Savcısının Doğrudan Taraf Olduğu Davalarda Savunman Gideri.....	276
V. Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılmasında Savunman Gideri.....	278
A. Davaların Birleştirilmesinde Savunman Gideri.....	278
B. Davaların Ayrılmasında Savunman Gideri	279
VI. Islah ve Maddi Hataların Düzeltilmesi Durumunda Savunman Gideri	279
VII. Adli Yardımda Savunman Gideri.....	283
VIII. Yargılamanın Yenilenmesinde Savunman Gideri	284
IX. Eski Hâle Getirmede Savunman Gideri	285
X. Türlerine ve Konularına Göre Özel Durumlarda Savunman Gideri	286
A. İstem Sonucuna Göre Davalarda Savunman Gideri.....	286
1. Belirsiz Alacak Davası, Kısmî Dava ve Manevî Tazminat Davasında Savunman Gideri.....	286
2. Terditli Davada Savunman Gideri	292
3. Davaların Yığılmasında Savunman Gideri	296
4. Seçimlik Davada Savunman Gideri	299
B. İstenen Hukuksal Korumaya Göre Davalarda Savunman Gideri.....	300
1. Tespit Davasında Savunman Gideri	300
2. Yenilik Doğuran Davalarda Savunman Gideri	301
C. Karşı Davada ve Takas Savunmasında Savunman Gideri	303
D. Topluluk Davalarında Savunman Gideri.....	308
E. Özel Dava ve Yargılamalarda Savunman Gideri	309
1. Boşanma Davasında Savunman Gideri.....	309
2. Ortaklığın Giderilmesi Yargılamasında Savunman Gideri.....	312
3. Marka Hakkının İhlali Davalarında Savunman Gideri	314
4. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Savunman Gideri.....	314
5. İcra ve İflâs Hukukuna Özgü Yargılamalarda Savunman Gideri	314
a. İtirazın İptali Davasında Savunman Gideri.....	315
b. İtirazın Kaldırılmasında Savunman Gideri	320
c. İstihkak Davasında Savunman Gideri.....	321
d. Menfi Tespit Davasında Savunman Gideri	326
e. İstirdat Davasında Savunman Gideri	327

f. İcranın Geri Bırakılması ile Takibin İptal ve Ertelenmesinde Savunman Gideri.....	327
g. Şikâyet ve İhale Feshinde Savunman Gideri	330
h. Sıra Cetveline Kayıt Kabul ve Kayıttan Silme (İtiraz) Davasında Savunman Gideri	334
i. Tasarrufun İptali Davasında Savunman Gideri.....	336
j. İflâs Sürecindeki Hukuk Davalarında Savunman Giderinin Durumu	338
SONUÇ.....	340
KAYNAKÇA	347

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	: Arbitration Act 1996
AAÜT	: Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi (Genel Hükümler)
AD	: Adalet Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AvY	: 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu
ay	: arayazı (paragraf)
BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
B.	: Bölüm
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
CLSA	: Courts and Legal Services Act 1990
CPR	: Civil Procedure Rules 1998
CPR UY	: Civil Procedure Rules 1998 Practice Directions (Uygulama Yönergesi)
c.	: cümle
çiz.	: çizelge
Çizelge	: Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi Ekinde bulunan çizelge
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dy.	: dipyazı (dipnot)
E.	: Esas
FPR	: Family Procedure Rules 2010
GBD	: gider bildirim dizelgesi
GK	: Genel Kurul
HarçY	: 492 sayılı Harçlar Kanunu
HBV-HFD	: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HKÜHFD	: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

HMK	: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HMRC	: His Majesty's Revenue and Customs
İİK	: 2004 sayılı İcra ve İflâs Kanunu
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İBGK	: İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu
İnÜHFD	: İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜMHAD	: İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
KDV	: Katma Değer Vergisi
K.	: Karar
LASPO	: Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012
Lexpera	: Lexpera Hukuk Bilgi Sistemi
m.	: madde
MİHDER	: Medenî Usûl ve İcra – İflâs Hukuku Dergisi
no	: <i>number</i> , numara
ÖS	: Özel Sayı
S	: Sayı
Sa	: Sayı
SA	: Solicitors Act 1974
s.	: sayfa
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
T.	: Tarih
t.	: tümce
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
va	: ve ardı
VAT	: Value Added Tax
vol	: <i>volume</i>
YD	: Yargıtay Dergisi

GİRİŞ

TERİM SORUNU VE KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Emek, karşılıksız kalmamalıdır. Buna karşın, bir emeğin iki karşılığı olamaz. Eğer bir emeğin iki karşılığı varsa, emekçi kişi ilkinde emeğinin karşılığını alamıyor ya da haksız kazanıyor demektir. Çalışmamızın tümünde değinmek zorunda kalacağımız ana sorun da bu ikilemde yatmaktadır. Biz iyi niyetli bir yorumla bu iki olasılıktan ilkinin üzerinde duracağız.

Hukukumuzda var olan uygulamaya göre, savunman (*avukat*), emeğinin karşılığını (*avukatlık ücreti – vekâlet ücreti*) iki kez almaktadır. Bu durum, nesnenin doğasına aykırı olmakla birlikte, yeryüzünde pek görülmüş bir olgu da değildir. Burada emekçi konumunda olan savunman, ilkinde emeğinin karşılığını alamıyor olmalıdır ki, ikinci kez bir karşılık beklesin ve bu yolda adalete erişimini, hak arayanın hakkına ulaşmasını umursamasın¹. Çünkü hukuk düzeni de, özünde yaptırımlar olan somut hukukun ne biçimde işleme konacağını düzenleyen medenî usûl hukuku² da; yönetici erkin, yargı işini tekeline alması sonucu³, tümüyle yurttaşların kendi haklarını kendilerinin elde etmeleri (*ihkak-ı hak*) yasağının bir gereği olarak⁴ gerçeğin ortaya çıkması ve böylece yasa koyucunun tanıdığı haklara ulaşılması⁵ yolunda topluma bir güvence vermek⁶ amacıyla getirilmiştir. Savunman kişi de ancak bu düzenin varlığında var olabilir, bu düzen olmadan kendisinin emeğinin de yeryüzünde hiçbir işlevi, dolayısıyla yeri de bulunmamaktadır. Bu nedenle savunman, emeğinin karşılığını düşünürken, yalnız cebini değil; toplumun hukuk düzenine başvurarak

¹ Kaldı ki varlık amacı “*hukuki münasebetlerin düzenlenmesini, her türlü hukuki mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesini ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasını her derecede yargı organları, hakemler, resmi ve özel kişi, kurul ve kurumlar nezdinde sağlamak*” (AvY. m. 2/I) olan kişilerin, böyle bir umursamazlığa kapılmalarında bu durum bile bir gerekçe sayılmamalıdır.

² İlhan E. Postacıoğlu, **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, 6. Bası, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1975, s. 1-7.

³ Necip Bilge, **Medenî Yargılama Hukuku Dersleri**, İkinci Basım, Ankara, Sevinç Matbaası, 1967, s. 4-5.

⁴ Bilge, **a.g.e.**, s. 4-6; Saim Üstündağ, **Medenî Yargılama Hukuku Cilt I-II**, 6. Bası, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1997, s. 12; Yavuz Alangoya / M. Kâmil Yıldırım / Nevhis Deren-Yıldırım, **Medenî Usul Hukuku Esasları, Tıpkı 8. Bası**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2011, s. 5.

⁵ Hakan Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, 16. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2025, s. 29-30, ay. 1.37.

⁶ Necmeddin Berkin, **Medenî Usul Hukuku Esasları**, İstanbul, Hamle Matbaası, 1969, s. 13.

hakkını araması inancını ve buradan hakkına tümüyle ulaşacağına olan güvenini korumak gerekliliğini de göz önüne almalıdır. Bunun göz ardı edilmesi durumunda, savunmanın emeği de, bu emeğin karşılığı da sorgulamaya açılabilir.

Kişilerin toplum yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimi⁷ olan devletin varoluş nedeni de kişiler arası uyuşmazlıkların yansız çözümü için insanların zor kullanmadığı, kişileri koruyan ve onların güvenlik kaygısını doyuran bir düzeni var etmektir⁸. Bu düzen, eşitliği sağlayamasa bile “denge-gözetken (*âdil*)” bir düzen olmalıdır. Nitekim türeyi (*adâleti*, dengeyi) sağlayamayan bir düzen, çağlar içinde toplumdaki geçerliğini kaybedebilir. Denge (*adalet*); uygar (*sivil, medenî*⁹, kentsel) düzenin güvencesi (*sigortası*), ezenlerin töreye uygunluk (*meşruiyet*) kaynağı ve ezilenlerin sus payıdır.

⁷ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi -Anayasa Hukukuna Giriş-**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1993, s. 9.

⁸ Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, s. 10. Yazar bunu *Hegel*’den aktararak “burjuva görüşü” olarak nitelendiriyor. Bunun karşısında ise “marksist görüş” üzerinden de devleti açıklayarak, toplumsal devrimin ve toplumdaki sınıfların boğuşması (*mücadelesi*) sonucunda ortaya çıkan birbirini baskılamaya yönelik (ve devletin üretim ilişkilerinden doğmasından dolayı doğal olarak genelde egemen sınıf olan burjuvaların elinde bulundurduğu) kurgusal bir baskı aracı olarak nitelendiriyor. Devlet ve diğer tüm güdümsel (*politik*) kurumların tutumbilim (*ekonomi*) etkisiyle yönlendirildiğini savunan Tanilli, devletin “sınıflar-üstü değil, gerçekte kişiler-üstü” olduğunu ve burjuva tanımının yerinde olmadığını vurguluyor. Hangi sınıfın egemen olduğundan bağımsız olarak bu saptama, yine de bir ölçüde devlet tanımımızı doğrulamaktadır. Her ne denli yansız olma ögesi, bir sınıfın egemenliğinde gerçekleşmeyecek gibi düşünülse de, bir sınıfın baskısıyla çıkarılmış yasaların da -yansız olarak uygulanması koşuluyla- karmaşa yaratmayan bir düzeni ortaya koyabileceğini söyleyebiliriz. Nitekim incelediğimiz konu bakımından da bu türden bir çözüm getirilmesi gereken, avukatlar ile hak arayan yurttaşlar olmak üzere küçük çapta iki sınıf arasında daha sonra ayrıntılı olarak açıklayacağımız bir çekişme söz konusudur. Çalışmamızdaki amaç da bu çekişmenin en akla yatkın ve dengeli biçimde çözülmesi için öneriler getirilmesidir. Kaldı ki bu çekişme, avukatların korporatist anlamda bir uğraş-birlikteliği oluşturması ile sınıflar-üstü bir toplum kesimi olan tüm yurttaşlar arasındadır.

⁹ *Medenî*, Arapçada “*madaniyy* (kentli, kentsel)” sözcüğündendir. Bu sözcük de, *madîna* (kent, devlet; yargı çevresi, egemenlik alanı) sözcüğünden gelir ki, Aramice “*mādīnā* (il; ülke; kent)” kökünden gelir. Bunun kökü ise, İbranice “*dyn/din*” sözcüğüdür ve “yargı; yasa (yazılı veya anlaşılabilir bir kural)” anlamlarına gelir [bölgedeki egemen diller ve süreklilik içindeki inançlar sırasıyla *Sümerce - Akadca - İbranice (Yahudilik dininin tören-resmi dili) - Aramice (Yahudilerin günlük dili ve Hristiyanlık dininin anadili) - Arapça (İslam)* olarak düşünülebilir]. Buradan anlıyoruz ki; kent (*medine*), “yasaların, egemenin yargısının geçerli olduğu yer” demektir. Bunu, “kurtarılmış bölge” köprü anlamıyla açıklamak da olanaklıdır, çünkü Medine gerçekten de çölde geçmeyen kuralların geçtiği bir kurtarılmış bölge, Hicaz Dağları ve volkanik tepelerle çevrili bir çöl vahasıdır. Uygarlık (*medenîyyet*) da ülke içinde, yurttaşlar-arası ilişkilere ilişkin kurallar getirilerek sağlanan toplumsal güvenlik durumunu açıklar. Nitekim tümüyle kentleşemeyen ülkelerde merkezi yönetimin güçlü olmadığı, ulaşamadığı bölgelerde; söz konusu kuralların yalnız kâğıt üzerinde var olduğu, uygulanmadığı ya da meşru görülmediği durumlar da olasılık içindedir. Bu nedenle çalışma boyunca *medenî* sözcüğü yerine yurttaşlık sözcüğü de kullanılmıştır. <https://en.wiktionary.org/wiki/medenî> (Erişim Günü: 21.08.2025).

Toplumsal ve hukuksal düzenin dört başı çevrelenmiş, canlı yasalarla oturtulduğunu düşündüğümüzde bile, adaletin geçerli ve var olabilmesi için, hakkına saldırılan ve koruma (*himâye*) bekleyen kişilerin adalete erişebilir durumda olmaları gerekir. Yoksa adalet, bir avuntu öyküsüne dönüşür. Bu durum da toplumsal düzeni yok eder ve bir noktada, düzensizliğin kendisi bir düzen biçimine gelir ve ortada birden çok düzen oluşur, ikilik olur¹⁰. Düzenin olmadığı bir durumda; üstün ve zorlayıcı tek bir yetke (*otorite*); dolayısıyla güvenilecek tek bir yasaklama ve yaptırım gücü de yoktur. Çağımızda bu yetke devlet olduğundan, egemen (*devlet*) boşluğu ortaya çıkar. Çünkü her kişide olduğu gibi toplumda da bir istenç (*irade*) vardır ve bunu uygulamayı sağlayacak -devlete katılım ve devlete etki edebilme yoluyla kullanılan- araç olan, “egemenlik” olmazsa istenç uygulanamaz¹¹. Bu da kişilerin istediklerini yapamadıkları, genel bir umarsızlık (*çâresizlik*), umursamazlık ve günü gününe yaşama durumu yaratır ki bu da sorumlulukların alınmadığı, özgürlüklerin sınırsızlaşarak özgürlükten çıktığı bir ortam yaratır; uygar yaşamı yaralar. Düzenin hukukî olmadığı bir durumda da ortada kargaşanın ve yırtıcı-doğal yaşama yakın bir yaşamın egemen olduğu, güvensiz bir toplum vardır ve bu toplumda herhangi bir işleyen uygarlık düzeninin bulunduğunu söylemek yerinde olmaz. Bu da çağımızda olması gerektiğine inandığımız ve uğruna çabaladığımız tüm yaşam kurgumuzu boşa çıkaracaktır. Böyle bir durum, düşünebilen insanı en katlanamayacağı olguya sürükleyecektir: Anlamsızlık. Çünkü insan toplulukları, [insan topluluklarının, çok daha gelişmiş ve karmaşık bir tür olmaktan kaynaklı olarak tümtoplumsal (*ösosyal*) olmaları tartışabilecekse bile] biyolojik anlamda bir *koloni* (örgütlü bir kişiler çevresi, topluluğu) gibi¹², ancak bir iş birliği ve düzenin bulunduğu durumda toplum olarak

¹⁰ Murat Önderman, **Türkiye’de siyasal kültür üzerine Murat Önderman ile söyleşi (Söyleşiyi Gerçekleştiren: Oya Morva)**, 4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi, 21, s. 87 vd.

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk, **Atatürk’ün Bütün Eserleri - Cilt:15 (1923)**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, s. 60. *Atatürk*, İzmir’de ulusla konuşmasında ulusal egemenliğin anlamını anlatırken, istenç-egemenlik bağlantısının her insanda ve ayrıca toplumda da olduğunu belirtmek için şöyle demiştir: “Efendiler, biliyorsunuz ki, insanlarda bir arzu, bir eğilim, bir irade vardır. Her insanda bu vardır ve bu manevi bir şeydir. O iradenin tatbik vasıtası olan diğer bir şey daha vardır ki, ona da hâkimiyet derler. İnsanlar iradesine sahip olabilmek için, iradesi doğrultusunda hareket edebilmek ve çalışabilmek için mutlaka hâkimiyetine sahip olmak mecburiyetindedir. Eğer hakimiyeti başkasına gasp ettirmiş ise, iradesinin tatbik vasıtası elinde değildir.”.

¹² Edward O. Wilson, **Genesis: The Deep Origin of Societies**, New York, Liveright Publishing Corporation, 2019, s. 58, 93, 115-116; Edward O. Wilson, **Sociobiology The New Synthesis**, 6. Edition, President and Fellows of Harvard College, 1978, s. 16.

yaşayabilir. Özetle, bizce anlamlı bir yaşam için her ne türlü olursa olsun bir düzen olmalıdır.

Bir düzenin gerekliliği açıksa, topluca yaşamadaki düzenin biçimi ve bu düzende bir koruma isteme biçimi ne olacaktır? Doğadan gelip evrilerek bir “egemen yönetim (*devlet*)” kuracak ölçüde uygarlık düşüncesini benimsemiş olan insan, doğadaki adaleti de uygarlaştırıp, başkalaştırma yoluyla sürdürmüş ve çok daha karmaşık ve katmanlı bir biçime getirmiştir. Daha önceleri egemenin (belki bir *kralın*, belki bir *sultanın*, *padişahın*) önündeyken birey; kendisinin iyeliğinde olması gerekenlerin ya da kendisinin/kişiliğinin üzerinin çiğnenmesi sonucu ya kendi haklarını elde etmek için kendisini savunmuş, ya da varsa bir egemenden koruma istemiştir. Bu durumda bir egemenin yaptırım gücünü istemek için ancak onun yakınlarında bulunacak ya da kendisinin sesini o üst katmanda duyurabilecek, bu katmanlara seslenme yeteneği ve gücü bulunan kişilerden bu korumayı yapmaları istenebilmiştir. Nitekim bu kişilerin yaptığı iş, savunmanlığın ilkel atasıdır. Güncel uygarlık kurgumuzda ise bu koruma ve denge gözetme işi (*adalet*); gündelik yaşamda sıradan/ortalama yurttaşın üzerinde sıkıca düşünmek zorunda kalmaması gereken ve günlük dilden ayrımlı bir dilde tasarlanmış bir kurallar bütünü olan hukuk düzeni ile sağlanabilecek soyut bir kavramdır. Kendisine sığınılan ve koruma istenen egemen ise artık ulus-devlet dediğimiz toplumsal örgütlenmedir. Bu örgütlenmenin yargı erki ile bu korumanın yapılıp yapılmayacağı belirlenir, yürütme erkine bağlı olan kolluk güçlerinin, Anayasa m. 138, HMK m. 367, CMK m. 161/2, CMK m. 30, İİK m. 24, İİK m. 30 gibi yasal dayanakların gölgesinde, yargı erkinin buyruğunda olan “*adli kolluk*” kimliği ile de yerine getirilecek korumanın güç kullanarak yaptırımını sağlar. Devletin yargı erkinin yürütüldüğü kurumların izlemesi gereken hem somut (*maddî*) hem de biçimsel (*şekli*) kurallar olmak üzere, uyulması gereken ve söz konusu korumanın dayanağını oluşturan kurallar vardır ki böylesine güçlü bir egemen örgütlenmede görevli olan bireyler yolunu yitirmesin. Hukuk kuralları, hakların yitirilmemesi ve hukuk güvenliği amaçlarıyla belli ilke ve yol-yöntem (*usûl*) kurallarıyla haklara, dolayısıyla adalete (dengeye) erişimi öngörmüştür ve insanlık,

geliştikçe bu kuralları karmaşıklaştırmıştır¹³. Bu nedenle de hukukçular vardır; kişilerin haklarını ve hukuk kurallarını yorumlama yeteneği olan, hukuk dilini özümsemiş, hak savunuculuğunu yapmada becerikli olan ve diğer birçok değişik özelliği de barındırması gereken kimi nitelikleri edinmiş kişilerin uğraştığı (*iştigal* ettiği) avukatlık uğraşı (*mesleği*) böyle ortaya çıkmıştır¹⁴.

Hukuk düzeninin gerekliliği, uygarlığın sürmesini istediğimiz sürece tartışmasızdır. Çünkü insanların yabansı ve uyumsuz; uygarlığın bir yalan, bir kurgu olduğunu söylesek bile; ancak var olandan daha yüce bir şeye inanmak ve bu uğurda çalışmak bizi bir yere götürecektir. Nitekim, hukuk kurallarının varlığını gerekçelendirirken göndermede bulunulan Goethe'nin o sözü gibi; “*Bir kişiye, olduğu gibi davranırsanız, olduğu gibi kalır. Oysa olabileceği veya olması gerektiği gibi davranırsanız; öyle olacaktır.*”¹⁵. Öğretide Kuru'nun dediği gibi; “*Hukuksuzluk bizi*

¹³ James A. Brundage, **The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts**, Chicago, University of Chicago Press, 2008, s. 156-157.

¹⁴ Mustafa Kemal Atatürk, **Medenî Bilgiler / Türk Milletinin El Kitabı 2. Baskı**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2010, s. 352.

¹⁵ Johann Wolfgang von Goethe, **Wilhelm Meister's Apprenticeship (Volume II) (Translated from the German of Goethe by Thomas Carlyle)**, London, Chapman and Hall Limited, 1899, s. 111; Vecdi Aral, **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2021, kapak sayfası. Bu söz ayrıca, yasalaştırma ile hukukun belirlenmesi ve tasarlanmasının karşısında duran doğal hukukçuların, yalnız doğal yollarla ve yapılageliş yoluyla hukuk oluşması gerektiği yönündeki tutumuna karşı olarak da okunabilir. Yürürlükteki [*pozitif-mevzu(at)*-(konulmuş)] hukukun, doğal yaşamdan ve gereklerden doğduğunu; toplumu, gereksinimleri doğrultusunda daha iyi bir düzene götürecek olabileceğini; ayrıca hukuk ile ak-töre (*ahlak-etik*) arasında doğal ve kaçınılmaz bir bağ olmadığı, yeryüzündeki çağdaş olan gerçek yaşamın ve insanlık değerlerinin tümünün kurgu olduğu düşünüldüğünde; bu sözün geçmiş ile çelişmediğini söylemekte bir sakınca görmüyoruz. Çünkü kanımızca; -genellikle uluslararası- yapılageliş (*örf-adet*, İng. *custom*) kuralları için aradığımız “bir davranışın hukuk gereği zorunlu bir kural olduğuna yönelik kanının/inanışın varlığı (*opinio iuris sive necessitatis*)” ölçütü, bir ulus ve toplum olma koşulları sağlandığında, yasama erkinin çıkardığı yasalar bakımından da sağlanmış olacaktır. Nitekim kendisi de bir doğal hukuk düşünürü olan *Ehrlich* de bu yaratılmış kuralları, hukuk olgusu yaratarak yaşayan hukuku da etkileyen hukuksal önermelerin türlerinden biri olarak göstermiştir. Bkz. Eugen Ehrlich, **Fundamental Principles of the Sociology of Law (with an introduction by Roscoe Pound; with a new introduction by Klaus A. Ziegert)**, Second Printing, New Jersey, Transaction Publishers, 2002, s. 198. Bu durumda özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde olduğu gibi, toplumun doğal olarak geliştirdiği gelenekler ve yapılagelişlerin (*örf* ve *adetin*) çağın hızına ulaşamadığı yerlerde, çağdaşlarının düzeyine ulaşabilmek için yasalaştırma girişimlerinde bulunan devletlerin bu eylemleri toplumları biçimlendirmiş ve ileriye götürmüştür. Çünkü yapılageliş kurallarının kendiliğinden oturması çok uzun sürer ve bu süreçte doğacak uyuşmazlıkların ve çatışmaların çabucak düzenlenerek düzenin sağlanması ancak ve ancak yasalaştırma yoluyla sağlanabilir. (Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **Türk Medenî Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 350, Hukuk Fakültesi No. 77, İstanbul Matbaacılık T. A. O., 1951, s. 103-104). Bu nedenle toplumun devlet yetkesini (*otoritesini*) benimsediği, tanıdığı durumda, söz konusu uyulması zorunlu bir kural olduğu yönündeki genel kanı da dolaylı olarak bulunmaktadır, denilebilir.

bir yere götürmez.”¹⁶. Hukuk düzenindeki inceleşme, ayrıntılaşma ve güncel gelişmelere göre her dalındaki uzmanlık gereksinimi bağlamında savunman kişinin gerekliliği de tüm bunlara bağlı olarak tartışılmamalıdır. Savunman tutma zorunluluğu tartışılabilir bir konu olsa bile ve dahası, hukuk dili toplumun kullandığı Türkçeye oldukça yaklaştırılıp, kolayca anlaşılır bir biçime getirilebilecekse bile; savunmanlar bu düzenin bir yana bırakılamaz, varlığından vazgeçilmez bir ögesidir.

Savunmanlık uğraşının artık geçmişte olduğu ölçüde salt saygınlığa ilişkin bir meslek olmadığı ve günümüzde savunmanların ücrete hak kazanacağı konusunda ise daha önce çokça söylendiği gibi hiçbir tartışma yoktur. Ancak toplumumuzda, savunmanlık mesleğinin saygınlığının düştüğü durum üzücü olmakla birlikte, savunmanların emek karşılığını (*ücretini*¹⁷) nereden alacağı da büyük bir tartışma konusudur. Birkaç soru sürekli olarak sorulur: “*Avukat, ücretini müvekkilinden mi almalıdır? Avukat, ücretini davayı yitiren karşı taraftan mı almalıdır? Avukat her ikisinden de neden ücret almaktadır?*” gibi. Tüm bu soruların özünde hukuk uğraşına yönelik toplumsal algı; ekonomi ve sürekli enflasyon; yargılama süreçlerinin etkin olmaması ve yargılamaların uzun sürmesi; toplum içinde değişik birliklerin ve toplulukların çıkarlarının korunması için yürüttükleri eylemler gibi toplumsal kökler vardır. Somutlaştırmak gerekirse, yasalarımız gerçeklerle uyuşmamakta; hukuk düzenine ve bu düzenin adaleti kısa sürede ve olabildiğince eksiksiz sağlayabileceğine olan inanç sarsılmakta; savunmanlık uğraşının ise niteliği ve gerekliliği toplumumuzca anlaşılmamakta; buna bağlı olarak savunmanlara dava sona ermeden -ya da başarılı olunmadan denebilir- para ödemek istenmemekte; son olarak hukukçularımızın da daha iyi bir düzene doğru geçmek uğruna yasanın tanıdığı haklardan -toplumun tümü için işlevsel olmasalar bile kendi çıkarları gereği- ayrılmak istememeleri yatmaktadır. İşbu çalışmanın ana konusu da bu temel sorunu ilgilendiren yargılama hukuku kurumu “yargılama gideri olan vekalet ücreti” dir.

¹⁶ Kuru, bu özlü sözünü kendisiyle söyleşi yapan Alman bir basın kuruluşuna, yüzünü ileriye dönme, ilerici bağlamında hukuk devletine bağlılığın önemini açıklamak için söylemiştir. Şu bağlantıdan görülebilir: Prof. Dr. Baki Kuru: Hukuksuzluk bizi bir yere götürmez- DW Türkçe - <https://www.youtube.com/watch?v=Yp7AIHywybo> (Erişim Günü: 21.08.2025).

¹⁷ Ücret, Arapça kökenli bir sözcük olup “emek karşılığı” demektir. Çalışma boyunca ücret yerine genellikle “emek karşılığı” kavramını kullanacağız.

Peki yasalarımız bu kurumu ve durumu ne biçimde düzenlemiş ve bu sorulara ne gibi bir yanıt vermiştir? Önden belirtmek gerekir ki yasalarımız arasında bu konuda bir çelişki vardır.

Öncelikle temel medenî yargılama kuralları olan 6100 Sayılı Yasa (*Hukuk Muhakemeleri Kanunu*) dava açmak zorunda kalan veya kendisine açılan davayla uğraşmak zorunda kalan kişilerin, karşılamak zorunda kalacağı yargılama giderlerinin -en azından belli oranda- davayı kazanamayan taraftan alınarak kazanan tarafa verilmesini öngörmüştür. Yargılama gideri olan vekalet ücreti bakımından ise, HUMK m. 424 yerine getirilen m. 330'daki düzenlemede, "*Vekil ile takip edilen davalarda mahkemece, kanuna göre takdir olunacak vekâlet ücreti, taraf lehine hükmedilir.*" denilmiştir. Görüldüğü üzere, daha genel ve ilkeleri belirleyen yasada konu özel olarak düzenlenmiş ve söz konusu kurum, tarafın olarak öngörülmüştür. Oysa 4667 sayılı Yasa ile Avukatlık Yasası'na getirilen hükme göre; "*Dava sonunda, kararla tarifeyle dayanılarak karşı tarafa yüklenecek vekâlet ücreti avukata aittir.*". Bu özel ve yargılama hukukunu değil de savunmanların düzenini düzenleyen, HMK'ya göre daha eski düzenlemeye göre ise açıkça söz konusu kurumun avukatın olacağı öngörülmüştür. Bu ikiliğin varlığında hangi düzenleme uygulanacaktır, çalışmanın geri kalanını incelemeden önce çözülmesi gereken ilk ve ana sorunsal budur. Çünkü çalışma boyunca görülecek ki saptadığımız üzere bu sorunsal, birçok diğer sorunun ana kaynağıdır.

Belirtmek gerekir ki AvY m. 164/V'teki değişiklikten önce de 1969'da yürürlüğe giren 1136 sayılı Yasada "*Avukatla iş sahibi arasında aksine yazılı sözleşme bulunmadıkça tarifeyle dayanarak karşı tarafa yüklenecek avukatlık ücreti avukata aittir.*" biçiminde bir düzenleme getirilmiştir. Söz konusu bu düzenleme çıktığı dönemde de savunmanlık uğraşısıyla uğraşanların, -özellikle de karşı tarafa yükletilecek olan avukatlık ücretini avukatların alması durumunda mesleğin saygınlığına gölge düşüp düşmeyeceği konusunda- tartışmalarına neden olmuştur¹⁸. Daha sonra 2001'deki değişiklikle yasa koyucu, tersine sözleşme yapmayı bile düzenlemede belirtmemiş, bu tutarı doğrudan avukatın hakkı olarak düzenlemiştir. Ancak bu

¹⁸ "Avukatlık Ücreti" (Raportörü Av. Talih Uyar), **Hukuk Adamları Kulübü Seminer Çalışmaları**, H. A. K. Yayınları, 3, s. 1-42.

değişikliklerden önce bu kurum için öğretide (“vekil tutma ücreti” bağlamında) “*vekil ücreti*” kavramı kullanılmakta ve yargılama gideri olarak sayılarak, “*davayı kazanan tarafa aittir, onun vekili bu ücreti talep edemez; o, ancak müvekkili ile arasındaki mukavelevî ücreti alabilir.*”¹⁹ biçiminde, bu giderin tarafın kendisine ait olduğu açıkça anılmaktaydı. Çünkü bu, adalete erişmeye çalışırken kendisini bir avukatla temsil ettiren kişinin, hak arama özgürlüğünü koruyan ve hakkını aramaya kalkınca eline hakkından daha azının geçmesi yoluyla yargı yoluna başvurudan çekinmemesini sağlayan giderim temelli bir yargılama olmuştur ve öyle de olmalıdır.

Çalışmamızın ana sorununa ilişkin buraya dek açıklamalarımız, yasal düzenlemelerin çelişisini ortaya koymuştur. Buradan sonra ise bu sorunun bir başka nedeni olarak gördüğümüz; hukukumuzda ayrı ayrı iki “*vekâlet ücreti*” kavramının bulunması²⁰ durumunu, bu durumun yarattığı sorunu ve çözüm önerimizi sunacağız. Bu iki “*vekâlet ücreti*”nden biri “*sözleşmesel vekâlet ücreti*”, diğeri ise “*yargılama gideri olan vekâlet ücreti*” olarak anılmakta; kimi durumda ise bu ikisi birbirine karıştırılmakta; öyle ki kimi yasa düzenlemelerinde hangisinin anlatılmak istendiği içtihadı birleştirme kararlarına bile konu olmaktadır. Bu ikiliğin nedeni, iki ayrı kavramın kısaca yalnızca bir söz öbeği ile anılmasıdır: “*Vekâlet ücreti*”. Bu nedenle, yargılama gideri olan bu kavram, karışmasın diye değişik türlü söz öbekleri ile ayrılmaya çalışılmaktadır: “*Karşı yan vekâlet ücreti*”, “*vekâlet ücreti*”, “*ücreti vekâlet*”, “*yargılama gideri olan avukatlık ücreti*”, “*yargılama gideri olan vekâlet ücreti*”, “*karşı vekâlet*”, “*avukatlık parası*” gibi. Ancak yine de kavram karmaşası aşılmış değildir. Bundan da öte, tüm bu kavramlarla yaratılan karışıklık, bu hukukî kurumun gereğini, nereden geldiğini belirsiz bırakmakta; kurumu özünden uzaklaştırmaktadır. Bu, çok önem verdiğimiz bir terim sorunudur. Aşağıda bu terim sorununu sözcükleri kökenlerine inme ve kendimizce, “Türkçe” düşünme yöntemiyle inceleyerek aşmaya çalışacağız.

Vekâlet, “*vekillik, bir kişinin kendi adına iş yapabilmesi için yetki verilmesi*” demektir. *Vekâlet ücreti* ise Yılmaz’a göre -var olan durumdaki AvY. m. 164/V’e göre iki türü de avukatın olacak biçimde- ikili bir ayrıma tutularak “*Vekillik görevinin ifası*

¹⁹ Necmeddin Berkin, **Medenî Usul Hukuku Esasları**, İstanbul, Hamle Matbaası, 1969, s. 204.

²⁰ Talih Uyar, **Vekalet Ücreti**, s. 7.

nedeniyle alınan ücret; avukatın müvekkilinden alacağı ve davayı veya icra takibini lehe bitirmesi halinde de diğer taraftan alınacak olan ücret; ücreti vekâlet” olarak tanımlanmaktadır²¹. Bu tanımla görüldüğü üzere vekâlet ücreti denilince birden çok parasal tutar akla geldiğinden; çalışmamızın konusu olan kurumu, avukatın müvekkili ile sözleşmesinden kaynaklı alacağı emek karşılığında ayırt etmek için uzun uzun “*yargılama gideri olan vekâlet ücreti*” ya da “*karşı vekâlet*”, “*karşı yan vekâlet ücreti*” denilmektedir. Bunlardan biri yargılama gideri, diğeri emek karşılığıyken neden ikisine de *vekâlet ücreti* dediğimizi sorgulamak gerekir. Hele bunlardan “*karşı vekâlet*” deyimi, sanki savunman kişi iki tarafın da vekaletini almış gibi bir anlama çıkmaktadır. Oysa söz ettiğimiz iki “*vekâlet ücreti*”nden biri gerçekten Türkçede “emek karşılığı” anlamına gelen Arapça kökenli “*ücret*” sözcüğünü karşılarken; diğeri ise bir yargılama gideridir. Yine de ikisi için ücret sözcüğü kullanılmaktadır. Bu ayrımın doğru yapılabilmesi için dilde de terimsel bir değişikliğe gidilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Nitekim eskiden Türkçe terimler kullanmaya özen gösteren Yargıtay’ın kimi kararlarında “avukat tutmak için yapılan gider” anlamında “avukatlık parası” terimini kullandığını²² da görmekteyiz.

Yukarıda açıkladığımız terim sorununu aşmak için “yargılama gideri olan avukatlık ücreti” veya “yargılama gideri olan vekâlet ücreti” gibi uzunca bir deyim yerine bu kurumu anarken *savunman gideri* denilmesini önermekteyiz. Çalışma boyunca çalışma konumuzu oluşturan “yargılama gideri olan vekâlet ücreti” için kısaca “savunman gideri” kavramını kullanacağız. Savunman gideri kavramının kullanımı ile, öncelikle söz edilen parasal tutarın bir yargılama gideri olduğunu vurgulamayı ve böylece gerek düşünsel düzlemde avukatlarımızın müvekkillerinden iki kez para almasının önüne geçilmesi için bir bilinç yaratmayı gerekse bu tutarın adalete erişim gereği tarafa ait olduğunu anımsatmayı umuyoruz. Savunman ve gider kavramlarının seçimini de şöyle açıklamalıyız: *Vekil* ve *vekâlet* yerine *avukat* sözcüğüne geçişe karşın *vekâlet* sözcüğünün kullanılmasının yanlışlığını aşmak için bunun yerine, bu sözcüğün en Türkçe sürümünü kullanmayı sağlayarak,

²¹ Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2002, s. 1298-9.

²² “Dava reddedildiğine göre, yalnız alacaklılar lehine değil, borçlu lehine de *avukatlık parası* takdir edilmeli idi.”. Karar künyesi: 13. HD 23.12.1982, 7886/8015: Baki Kuru, **İcra ve İflâs Hukuku**, Cilt:2, **Üçüncü Baskı**, İstanbul, Evrim Dağıtım, 1990, s. 1074.

toplumumuzda savunmanlık uğraşının anlamının ve değerinin daha iyi kavranmasını sağlamak istiyoruz, bu nedenle savunman gideri demeyi uygun gördük. Savunman; “avukat” sözcüğünün de avukat anlamında dilde kullanılan vekilin de Türkçe karşılığıdır; savmak eyleminden gelen²³ savunmak eyleminden türetilmiş bir sözcüktür. Böylece ne Latince kökenli avukat sözcüğünü ne de Arapça kökenli (ve ilgili uğraşın kendisine yer bulamadığı İslam Hukuku kaynaklı) olup da birden çok işi açıklamaya çalışan *vekil* sözcüğünü kullanmış oluruz. Gider dememizin nedeni ise, HMK’da açıkça “yargılama gideri” olduğu ortaya konmuş olan bu kavramın, gider olduğunu ve yargılama gideri olduğunu; bu nedenle tarafa verilmesi gerektiğini vurgulamak, böylece “*ücret*” adı altında anılması yoluyla avukata ait olduğu algısının önüne geçmeyi sağlamaktır. Günün sonunda dil de yaşananlar da kişi yığınlarının algısıyla ilgilidir, bu algıyı gerçeğe döndürmek ve gerçeğe uyarlamak gerekir.

Savunman gideri denildiğinde bu kavramın bir gider olduğu da usa vuracak, gider olduğundan da bu giderin davanın yanına ait olduğu, davadaki tarafın savunmana başvurmak zorunda kalmasından dolayı yaptığı gideri açıkladığı anlaşılabilecek; ayrıca gider vurgusu ile AvY. m. 164’teki düzenlemenin HMK ile çelişirliği daha da göze batacaaktır. Şu anki durumda “*vekâlet ücreti*” denildiği için, vekâlet ücretinin yarattığı ilk algı olan “*Bu avukata ait bir paradır.*” anlayışı da, HMK’ya aykırı olmakla birlikte uygulama alanı bulan AvY. m. 164/V’teki kural da güçlendirilmiş olmaktadır. Oysa bu bir giderdir ve davayı kazanan kişinin, davayı savunman ile yürüterek savunmana ödediği parayı karşı yandan geri almasını sağlayan bir giderdir.

Çalışmamızın kapsamı, temel olarak bu savunman gideri dediğimiz yargılama gideridir. Bu nedenle avukatlık sözleşmesinden doğan “sözleşmesel vekâlet ücreti” dediğimiz kurum çalışmanın odağında olmayacaktır. Ancak savunman giderini etkileyen önemli bir kurum olmasından dolayı, bu etkisiyle kısıtlı ve savunman gideri ile bağlantılı olarak sözleşmedeki durum da yeri geldikçe incelenecektir.

²³ Ki savmak eylemi de “sav” sözcüğünden gelir. Sav ise Ön-Türkçedeki “*sāb* (sözcük, söz söylemek, söylev)” sözcüğünden gelmektedir. Bkz. <https://en.wiktionary.org/wiki/sav#Turkish>. Ki “söz” de Ön-Türkçe eş anlamlı “*sōr*” sözcüğünden başkalaşmıştır. İki sözcüğün kökü de “*sō-* (mek)” eyleminden gelmektedir ki “sövmek” eylemi de buradan türemiştir.

Hukukumuzda çözülemeyen sorunların, başka uygarlıklarda, başka hukuk sistemlerinde ne yolla çözüldüğünü -ya da çözülemediğini- incelemek; çoğu durumda ekin (*kültür*) ayrışmaları ve o ülkelerdeki egemen güçlerin çözüme yönelik gerçek bir çabasının olup olmaması gibi ölçütlere bağlı olarak uygulamada somut yarar sağlaması güç bir uğraşı olmaktadır. Ancak akademi geçmişe yazı bırakır, gününde ise olması gerekeni ve olanı inceleyerek bilinmeyenleri ortaya koyar ve bir olasılıktır ki, gelecek için ufuk açıcı ve yol gösterici olur. İşte bu çalışma da yukarıda açıkladığımız özellikli ve çok temel bir sorun ortaya çıkaran savunman giderine, şimdiki durumda çokça güçlüklerle uğraşarak büyük önem atamış konumdaki İngiliz Hukukunu inceleyerek, ülkemizde bir ayrımcılık yaratmayı amaçlamaktadır. İngiliz Hukukundaki düzenlemeler ile şu anki düzenlemelerine giden yolda yapılan iyileştirme niteliğindeki yerel ve karşılaştırmalı hukuk çalışmalarını, ülkemiz hukuk düzeni ile karşılaştırmalı olarak ortaya koyacağız. Karşılaştırmalı çalışma yöntemimizi saymak gerekirse; önce Türk Hukukunda var olan durumu kurallar ve sorunlarıyla birlikte göz önüne alacağız, ardından İngiliz Hukukunda var olan durumu, Türk Hukukundaki benzer kurumlar benzerlikleri ve ayrımlarını belirterek anlatacağız ve son olarak bu karşılaştırma ile varsa vardığımız bir olması gereken hukuk bakımından sonucu yazacağız. Tüm bunları yaparken ise, kuramsal olanın önüne, ilk sıraya -ulaşabildiğimiz bilgi ölçüsünde- uygulamayı koyacağız. Nitekim iş, kuramın egemeni ve kurama buyurgan olandır²⁴.

Çalışmamızın ilk bölümünde, Medenî Yargıda Yargılama Giderleri ve Ana İlkeler başlığı altında, yargılama giderlerinin hem Türk Hukuku hem de İngiliz Hukukundaki geçmişini ve temelini açıkladıktan sonra yargılama giderleri türlerini kısaca anarak; yargılama giderlerinden sorumluluk, yargılama giderlerinin belirlenmesi ve yargılama giderleri için önceden kaynak sağlama ile güvence alınması bakımından ana ilkeleri İngiliz Hukuku ile karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz ve ortak ilkeleri saptamaya çalışacağız.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, ilk bölümde oturtacağımız temel üzerine, Savunman Giderine İlişkin Ana İlkeler ve İlişkili Temel Kurumlar başlığı altında; savunman gideri dediğimiz kurumun kimin olduğu, hangi koşullarda doğduğu,

²⁴ Ayşe Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, s. 20, 359.

avukatın bu giderin aracılığı ile emek karşılığına ulaşmasının yollarını ve koşullarını, savunman giderinin medenî yargılama hukukuna egemen ilkelerle ilişkili olarak değerlendirmesini, savunman kişinin emek karşılığı ile ilişkisini, vergi hukukuna göre durumunu, hangi aşamada istenebilir olup faizin eklenebileceğini ve hangi anda icraya konulabileceğini, hangi anda zamanaşımına uğrayabileceğini inceleyeceğiz.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise savunman giderinin medenî yargılamada yürütülen süreçlere göre ne biçimde belirlendiğini hem davalardaki hükümle sona erme hem de hüküm dışındaki sona erme durumlarını inceledikten sonra niteliği dava olmayan diğer yargılamalar ve diğer dava öncesi süreçlerdeki durumunu da inceleyeceğiz. Benzeyen süreçler oldukça ortak başlıklar altında İngiliz Hukuku'ndaki benzer durumu açıklayıp, varsa önerilerimizi sunacağız.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise savunman gideri kurumunu, yargılama hukukuna ilişkin türlü hukuksal kurumlar ve özel dava türleri bakımından inceleyeceğiz. Benzeyen kurumlar oldukça ortak başlıklar altında İngiliz Hukuku'ndaki benzer durumu açıklayıp, varsa önerilerimizi sunacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDENÎ YARGIDA YARGILAMA GİDERLERİ ve ANA İLKELER

Yargı, egemen yönetim olan devletin bir erki ve temel bir işlevidir²⁵. Devlet, yargılama gücünü kullanarak uyuşmazlıkları sonuçlandırıp çözüme kavuşturma yolunda (*usûl*), yargı örgütünü oluşturan görevlilerinin ve devletin hukukî korumasını isteyen kişilerin bağlı olduğu kurallar bütünü gereği yapılması gereken birçok işlem vardır.

Yargılama giderleri, hukukî koruma isteyen kişinin bu yolda zorunlu²⁶ olmak koşuluyla yaptığı türlü giderleri ve devletin yargılama sürecini yürütebilmesi için yine zorunlu olarak yapılan işlemlerin ortaya çıkardığı giderleri kapsayan ve açıklayan bir kavramdır. Yine yargılama giderleri, ilişkin olduğu yargılamanın konusu olan dava değerine sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte, ilgili davanın sonucuna ve tarafların haklılık oranına bağlı olarak kime yükletileceği belirlenen, dava dışında bağımsız bir varlık göstermeyen yapılan harcamalardır²⁷.

Yargılama giderlerinin ne ölçüde olması ve bu giderleri kimin üstleneceği, bunlara kimin katlanacağı, bu giderleri kimin karşılayacağı konusu, yargılama sürecini ve yargılama kurallarını, hatta talep sonucunu bile²⁸ etkileyecek önemde olmaktadır.

Kural olarak devletin, varlık nedeni olarak topladığı vergiler ile adalet dağıtımını işini karşılıksız olarak yapması gerekir, ancak devlet, bu erki kullanırken yargı

²⁵ Ramazan Arslan / Ejder Yılmaz / Sema Taşpınar Ayvaz / Emel Hanağası, **Medenî Usûl Hukuku**, Ankara, Yetkin, 2024, s. 65. Hakan Pekcanitez / Oğuz Atalay / Muhammet Özekes, **Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2024, s. 565; Murat Atalı / İbrahim Ermenek / Ersin Erdoğan, **Medenî Usûl Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 7. Bası**, Ankara, Yetkin, 2024, s. 27-8; Süha Tanrıver, **Medenî Usûl Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması (Tümüyle Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 6. Bası)**, Ankara, Yetkin, 2024, s. 73-4.

²⁶ Papakçı, **Vekâlet Ücreti**, s. 5. Yazar, zorunlu olma koşulunu Alman hukuk öğretisine dayandırmıştır. Eklemeliyiz ki, zorunluluk koşulu, gereklilik olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda, karşı yana yükletilen avukatla yürütme giderinin de aşkın bir tutar olarak kararlaştırılmış olması olasılığına karşı, yargılama giderlerine hükmeden mahkemeler TBB eliyle yayınlanan tarifeye sıkı sıkıya bağlı kalmaktadır. Çünkü yargılama hukukumuzda avukatla yürütme giderinin de “bir yargılama konusu yapılarak belirlenmesi” yolu öngörülmemiştir.

²⁷ Kemal Oğuz Şengün, “Kanıtların Saptanması Giderleri Hakkında Bir İnceleme”, **AD**, 1972, No:10, s.706.

²⁸ Örneğin baştan yüksek harç ödemek istemeyen bir kişinin açacağı edâ davasını kısmî dava olarak açması yargılama giderlerinin etkisindendir.

yollarına ve hukuksal koruma isteyen yana göre başkaca davranabilir. Örneğin; kamu davası görülürken, devlete (ve özünde, topluma) karşı bir suç işlenmiş sayıldığı için davayı açan kişilik, suçun “mağduru veya zarar göreni (katılan)” değil de kamu adına davranan savcılık olduğundan bu türden bir dava için yargılama giderlerine katılım “katılan”dan beklenmez ve harç alınmaz. Ancak kişilerin özel hukuka ilişkin çıkarlarına ilişkin verilecek kararlar için ise bir yandan özel kişilerin kendi haklarını egemene başvurmadan kendisinin almasının yasak olması ve bu hak arayışını yargı örgütü eliyle yapmasının yasalarca koşullanması; öte yandan bu özel hak arayışının kamusal yönünün de toplumsal barışın ve düzenin sağlanması ile sınırlı olmasından dolayı, doğrudan kamunun bu işlemin yükünün tümünün üstlenmesi doğru olmayacaktır, bu nedenle de yapılan harcamalara, bu servisten yararlananların harç ödeyerek katılması beklenir²⁹. Nitekim tümünden karşılıksız bir yargı iş-görümü (*servisi-hizmeti*), sonsuz sayıda dava açılmasına neden olarak iş yükünü altından kalkılamayacak düzeye getirebilir olduğundan, temeli olmayan hukuksal savlarla yargı örgütünün uğraştırılmasını engellemesi de yargı düzenin düzgün işlemesi için yargılama giderlerinin önemli bir işlevidir. Ancak hukukî koruma isteyen, yüke ortak olmak, katılmak yoluyla verilen “*adalet vergisi*”nin de bir kamu geliri olması durumu, “adalet hizmetinin satılması, bunun ticarete bir tekelmışçesine kullanılması” boyutuna varmamalıdır³⁰. Kişilerin bu servisi devletten istediği durum için, kişilerin uyuşmazlığın çözümü için malvarlıklarında çok caydırıcı bir eksilmenin yasalarca öngörülmesi, adalete erişimi güçleştireceğinden, kişilerin haklarını yargı örgütü eliyle aramaktansa başkaca yollara gitmesine dahi neden olabilir.

Yargılama giderlerinin, devletçe olabildiğince doğru belirlenmesi, elverişli (*makul*) düzeyde tutulması; adalete erişimin sağlanması ile yargı örgütünün gereksiz yere kullanılmasının önlenmesi arasındaki bu dengenin sağlanması bakımından oldukça önemlidir³¹. Nitekim tutumbilimin (*ekonominin*) bir düşünce düzeni olarak

²⁹ Hakan Pekcanitez / Oğuz Atalay / Muhammet Özeker, **Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2024, s. 565. Yazarlarca bu katılma olgusu, “katılım payı” olarak anılmıştır. Ayrıca bkz. Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, s. 1591; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 708; Tanrıver, **Usûl Cilt I**, s. 1209; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 775.

³⁰ Papakçı, **Vekâlet Ücreti**, s. 5.

³¹ Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, s. 1592; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 775; Pekcanitez/Atalay/Özeker, **Usûl Ders Kitabı**, s. 565; Tanrıver, **Usûl Cilt I**, s. 1209.

ele alınması kuramı olan ussal (*rasyonel-akılcı*) seçim kuramına göre de kaynakların en iyi biçimde dağıtılarak yettirilmesinin hukuksal sorunların çözülmesinde kullanılmasının gerektiği savunulmaktadır ve bu sav, 1781’de *Bentham*³²’ın, 1970’te *Posner*³³’ın yazması sonucu Anglo-Amerikan hukuk düzenlerini bolca etkilediği üzere, yeni bir yöntem de değildir³⁴. Bu tutumluluk, bizde de yargılama hukukuna egemen ilkelerden biri olarak “usûl ekonomisi” adı ile anılmaktadır.

Hukukumuzda yargılama giderlerinin tasarlanmasında tutumbilimin çıktılarından yararlanılması gerektiğini düşünüyoruz. Bunun yanında, yargılama giderleri düzenimizi incelerken daha sağlıklı sonuçlara varmak ve doğru çözüm önerileri geliştirebilmek için bizi sorunların özüne, temeline ulaştıracak olan “yargılama gideri kurallarının gelişimi” olgusunu öncelikli olarak incelemeyi önemli görüyoruz.

I. Yargılama Gideri Kurallarının Geçmişi ve Gelişimi

Yargılama giderleri, genellikle yargılamanın bağlandığı kurallardan doğar. Örneğin, aydınlanma çağı yaşanmadan, çağdaş devletler kurulmadan önce, Batı’da Roma Hukukunun unutulmuş olduğu eski çağlarda Fransa’da adlî düellolar yapıldı ve -suçluya ya da baskın bir haksıza dokunulmazlık sağlamaya aday³⁵ olan- bu düellolarda yargılama gideri yahut başkaca herhangi bir gider söz konusu olmazdı. Adalet³⁶ oracıkta, düelloda yenilenin her şeyini yitirmesiyle sonuçlanır ve gerçekleşirdi³⁷. Bir-eş (*tipkı*), 17. yüzyıl Fransa’sında *La Fontaine*’in anlatılarına konu olacak ölçüde imrenilen “kadılık³⁸” düzenindeki gibi usûl kurallarının olmadığı, çok

³² Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, 1907 Reprint of 1823 Edition (First printed 1780.), Oxford, Clarendon Press, 1907.

(<https://www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html>). (Erişim Günü: 21.08.2025).

³³ Richard Posner, *Economic Analysis of Law*, Boston, Little Brown and Company, 1973.

³⁴ C. Edwin Baker, “The Ideology of the Economic Analysis of Law”, *Philosophy & Public Affairs*, Autumn, 1975, Vol. 5, No. 1 (Autumn, 1975), s. 3.

³⁵ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine (Kanunların Ruhu’nun Savunması ile Fransızca Aslından Çeviren: Berna Günen)*, V. Basım, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, s. 683.

³⁶ *Adalet* sözcüğü, Arapça’da “hak gözetme, denk, oransal, ölçülü olma” anlamına gelir. Adalet, eşitlikten ayrılır; çünkü adalet, hakkı olanlar arasında bir oransallık ve ölçülülük gözetmeyi, böylece toplumsal düzenin karışıklıklardan uzak bir biçimde sürmesi sonucuna ermeyi sağlar.

³⁷ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 718.

³⁸ *Kadı*, Arapçada “yargıç” demektir. Osmanlıcada “(kadının) yargı çevresi” anlamında kullanılıp, bu kullanımın yarattığı “ilçe” adlı yönetsel birime de adını veren Arapça “*kadâ* (yargılamak)” kökünden türemiştir. [Fethi Gedikli, “Kazâ”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kaza--yargi#2-osmanli-devletinde-kaza> (Erişim Günü: 21.08.2025).]. *Kada* (Arapçadaki “d” harfi, damağa vuran peltek bir yapıda söylendiğinden z harfine benzer bir titreşimle söylenir, Türkçede bu nedenle

çabuk bir adalet sağlanırdı³⁹. Ancak adaletle erişme yolumuz çağlar içinde değişmiş ve yazılı yargılama usûlü, artan dava sayıları ile sürelerin uzaması gibi olgular, adaletin karmaşık bir biçime gelmesi sonucunu doğurmuştur. Adalet karmaşıklaştıkça da somut gerçekten çok, biçimsel gerçeğe önem verilen usûl hukukunun boyunduruğunda; yargılama giderleri, mahkemeye başvuranların çok giderinin olması yoluyla, özünde mahkemelere başvurulardaki yoğunluğun azaltılması için bir etken olmaya başlamıştır⁴⁰.

Yargılama hukuku kurallarının ortaya çıkmasının sonucu olarak doğan yargılama giderlerine katlanılması sorunu süregelmiştir. Bu giderlere hukuksal korumaya ulaşmaya çalışan bireyin ve birey özelinde tüm kamunun katlanması gerekliliği düşünüldüğünde, yargılama giderlerinin olabildiğince az tutulmasına önem verilmiştir. Bu uğurda usûl ekonomisi ilkesi ortaya çıkmıştır⁴¹ ve usûl hukukunda giderleri azaltma ve yargılamayı adaletle erişim bakımından daha hızlı ve etkili kılma amacına yönelik olarak usûl hukuku düzeltmeleri (*reformları*), her devirde yapılmıştır. Usûl hukuku düzeltmeleri geçmişi göstermiştir ki, yargılamayı tutumlu (ekonomik⁴²) duruma getirecek tüm iyileştirmeler, yargılama hukukunun maliyetli⁴³ olmasında çıkarı olan kişi yığınlarının öfkesine uğrayıp başarısız olmuştur⁴⁴. Şu veya bu nedenle, yargılama giderleri sıfırlanamayacağı için, yargılama giderlerine katlanma sorunu her zaman var olmuştur ve yüksek olasılıkla gelecekte de var olacaktır. Nitekim her dönemde, yapılacak türlü değişikliklerle türlü çıkar grupları için daha olumsuz bir

“kaza” olarak oturmuştur), Arapçada ayrıca “tanrısal yargı, yazgı” anlamına gelmektedir ki bu da kullandığımız bir anlam olan “beklenmedik kötü olay” kullanımına da kaynak oluşturmuş olmalıdır.

³⁹ İlhan E. Postacıoğlu, **Okumak ve Yaşamak: Denemeler, Hatıralar**, İstanbul 1987, s. 52, dy. 1.

⁴⁰ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 718-9.

⁴¹ Bu yönde bir yaklaşım için bkz. Cumhuriyet Rüzgâresen, **Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s. 84-5.

⁴² *Ekonomik*, “az giderli, az maliyetli” anlamındadır ve “tutumluluk, yettirme; tutumbilim, yettirmebilimi” olarak çevrilebilecek olan “*ekonomi*” sözcüğünden türemiştir. *Ekonomi*, Eski Yunanca ‘*oikos* (ev)’ ve ‘*nemein* (yönetmek)’ sözcüklerinden oluşmuştur ve “ev yönetme, geçindirme, yettirme” demektir.

⁴³ *Maliyet* sözcüğü, Arapça “mal oluş” demektir. *Mal* sözcüğü ise Arapça’da “taşınır varlık, davar” gibi anlamları karşılar ki Eski Türkçede davar adlı hayvan; para, mal, varlık anlamına gelen “değer (*tavar*)” sözcüğüne kaynak olmuştur. Latince dilinde de “*pecunia* (mal, para, varlık)” sözcüğünün kökeni olan *pecus* sözcüğü de, “evcil hayvanlar öbeği, çiftlik hayvanları” anlamına gelir. Maliyet, TDK’ye göre “üretimde bir mal elde edilinceye değin harcanan değerlerin toplamı” demek iken; bizim kullandığımız anlamıyla “erilmek istenen sonuç uğruna tüketilen değerlerin toplamı” demektir.

⁴⁴ Adrian Zuckerman, “**Lord Woolf’s Access to Justice: Plus Ça Change...**”, *The Modern Law Review*, vol. 59, no. 6, 1996, s. 781. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/1097446>. (Erişim Günü: 21.08.2025).

düzen ortaya çıkmaktadır ve çıkacaktır. Kimi dönemde hukuksal korunma arayan taraflardan biri hakkına bütün olarak ulaşamamakta, kimi durumda avukatlar zararlı çıkmakta, kimi durumda da her şeyin belirlenebilir olması amacıyla yargılama giderleri ögeleri sayılıp dizilerek giderlerin artmasına neden olunmaktadır; bu nedenlerle eksiksiz (*kusursuz*) bir yargılama gideri düzeninin yapılandırılabilceğine inanmak gerçekçi olmayacaktır⁴⁵.

Davayı yöneltmiş olduğu (davalı) tarafın, davacının hakkını yerine getirmemesi nedeniyle davacıyı bir harcama yoluna sokması; ya da tersi, davacı tarafın, davalı tarafa haksız yere dava açarak, dava sürecinde davalıyı harcamaya sokması... İki olasılıkta da yapılan harcamaların giderilmesi gerekmektedir.

Aşağıda önce İngiltere’de yargılama giderlerinin geçmişi ve gelişimini önemli dönüm noktalarını aktaracak biçimde ayrıntılı olarak ele alacağız⁴⁶, ardından Türkiye’deki durumu aktaracağız.

A. İngiltere’de Geçmişi ve Gelişimi

İngiliz öğretisine yazılı kaynaklar temel alınarak; İngiltere’de yargılama giderlerinin ilk kez Wessex Kralı Ine’nin “bilgeler kurulu (*witenagemot*)”⁴⁷ eliyle Anglo-Sakson Dönemi’nde alındığı düşünülmektedir⁴⁸. Bu durum Norman İstilasası ile

⁴⁵ Mark Friston, **Friston on Costs, 4th Edition**, Oxford University Press, 2023, s. 4, ay. 1.04.

⁴⁶ İngiltere’ye ilişkin açıklamalarımız, bu yabancı hukuk düzeninde şimdi yürürlükte olan kuralların nereden geldiğini görmek ve kuralların getirilmesi sürecindeki tartışmaları ve zorlukları aktarmak için olabildiğince -ve Türkiye’deki duruma görece- ayrıntılı tutulmuştur.

⁴⁷ Eski İngilizcede, “ussal yeti (*akli meleke*), zihinsel sığa (*kapasite*)” anlamındaki *wit* sözcüğünün çoğulu olan ve “bilge adam” anlamına gelen *witena* ile, “toplanma, toplantı” anlamında gelen -ve şimdiki *county court* (yerel-ilçe mahkemesi) kurumunun öncülü sayılan- *gemot* kelimelerinin birleşiminden türeyen, “bilge adamlar kurulu (*yahut konseyi*)” diye çevirebileceğimiz bir terim. <https://www.etymonline.com/word/witenagemot> (Erişim Günü: 21.08.2025). Bu kavramın geleneği, zaman içinde birçok kez evrim geçirerek şimdiki Birleşik Krallık Parlamentosu’nun Lordlar Kamarası’na öncül olarak ifade edilmektedir. Anglo-Sakson Dönemi’nde bir de kamutaylar (*folkmoets* - *shiremoets*) vardı. Bu kamutaylarda; *witenagemot*’ların aksine yerel lordlar, piskoposlar, şerif (*shire reeve* - *sheriff*) ve her köyün dört temsilcisi bulunurdu. Bu kavramın geleneği de çağlar içinde evriminde yerel sözcüler olarak yerleşmiş ve şimdiki Birleşik Krallık Parlamentosu’nun Avam Kamarası’nın öncülü olarak kabul edilmektedir.

<https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/origins/parliament/birthofparliament/overview/origins/>. (Erişim Günü: 21.08.2025).

⁴⁸ Bu bilgiler kurulu, bir tür danışma kurulu veya üst-kamutay (danışma *meclisi*) biçiminde düşünülmelidir. Saksonlar’ın Birleşik Krallık oluşmadan önce küçük krallıklar olarak varlıklarını sürdürmeleri gereği, krallara danışmanlık sunan ve bu krallıkların önemli soylularından oluşan *Witenagemot* özünde bir mahkeme değildir. Ancak kralı da ilgilendiren önemli bir konunun bu meclise taşınması için yüksek konumda birilerince temsil edilmek gerekirdi, bu nedenle adalet arayan kişinin

değişmiş; Fatih I. William, Ada (*Great Britain*)’yı birleştiren kralın hukukunu tek ve diğer tüm gelenek-yapılageliş kurallarının üzerine çıkarmak için⁴⁹ tüm bu kurullar ve kurultaylar (*meclis*- İng.*folk moot*) yerine tek bir Kraliyet Kurulu⁵⁰ (*King’s Court*, yani *Curia Regis*) kurumu getirmiştir⁵¹. Bunun sonucunda artık bu devirde kral neredeyse, mahkeme orada⁵² olduğundan, kral da sürekli yer değiştirdiğinden, yargılama giderlerinin “yargılamanın (ve dolayısıyla mahkemenin varlığının) sürmesi boyunca” arttığı görülmüştür. Ancak bu dönemde İngiliz öğretisine göre usûlî bir yaptırım olarak yargılama giderlerine ilişkin bir karar verildiğine ilişkin bir veri bulunmamaktadır⁵³. Bununla birlikte, haksız yere dava açan bir Norman’ın, dava yüzünden karşı tarafın uğradığı zararı gidermemekle birlikte, kral ya da lordun çıkarına olacak biçimde cezalandırıldığı aktarılmaktadır⁵⁴. Yine de bu durum, yargılamanın bağlandığı kuralların değişmesiyle yargılama giderlerinin etkilendiğini gösteren bir örnektir.

Plantagenet Hanedanı zamanında (1154-1485) ise kilise hukuku aracılığıyla İngiliz Hukukuna yargılama giderlerine ilişkin kurallar girmeye başlamıştır. Bu dönem öncesinde; Bologna Üniversitesi⁵⁵’nde profesörlük yapan hukukçu Gratian’ın 1140

giderleri olması olağandı. Bu yüksek danışma meclisi dışında; krallığın ayrıldığı *shire* adındaki bölgelerde adalet sistemini yürüten *Shire Courts* ve ondan da küçük olan *hundred* adındaki birimlerde adalet sistemini yürüten *Hundred Courts* bulunuyordu. Bkz. Stroud Francis Charles Milsom, **Historical Foundations of the Common Law**. 2nd ed., London, Butterworths, 1981, s. 1-23; Friston, **Costs**, s. 4.

⁴⁹ Ece Alpay, **İngiliz ve Türk Yargılama Hukukunda Sözlülük İlkesi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 25-6.

⁵⁰ Kraliyet Kurulu, 13. yüzyılda “büyük kurul” (*magnum concilium*) ve “küçük kurul” (*small curia*) olarak ikiye ayrılmıştır. Büyük konsey *Parlamento*’ya, küçük konsey ise evrim basamaklarında önce *Kabine*’ye, daha sonra da *Birleşik Krallık Özel Konseyi*’ne dönüşmüştür. Bkz. George Burton Adams, “The Descendants of the Curia Regis”, **The American Historical Review**, Oct., 1907, Vol. 13, No. 1 (Oct., 1907), s. 13-14. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/1834884>. (Erişim Günü: 21.08.2025).

⁵¹ William A. Morris, “The Lesser Curia Regis Under the First Two Norman Kings of England”, **The American Historical Review**, Jul., 1929, Vol. 34, No. 4 (Jul., 1929), Oxford University Press, s. 773. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/1836781>. (Erişim Günü: 21.08.2025).

⁵² Luke Owen Pike, **The Public Records and The Constitution**, London, Oxford University Press, 1907, s. 17.

⁵³ Friston, **Costs**, s. 5.

⁵⁴ John Hullock, **Law of Costs in Civil Actions and Criminal Proceedings**, London, W. Clarke and Son, 1796, s. 2; Friston, **Costs**, s. 5.

⁵⁵ *Universite* sözcüğü, Geç-Latine’deki “*Universitas* (kişilerin birleşmesi yoluyla ortaya çıkardığı kurum, ortaklık, hukuksal kişiliği olan birlik, topluluk, *lonca*)”tan gelmektedir. Ortaçağ’da öğrencilerin birleşerek bir yıllığına tuttıkları bir öğretmen eşliğinde, o dönemde 1080’de Iustinianus’un derlemelerinin (*Corpus Iuris Civilis*) bir örneğinin yeniden ortaya çıkarılması üzerine bu yazıları okumaya çalışırken kurdukları *societas*ların kaynak olduğu, bu yolla bulundukları yabancı ülkelerde uluslarına göre o ülkenin yurttaşlarına karşı haklarını savunabilmek için ortaya çıkardığı “örgütlü öğrenci birliği, *universitas*”, ilk çıktığında öğretmenleri (*profesörleri*) yapısında bulundurmuyordu. Öğrenciler; öğretmenleri işe alıyor ve öğretilecek dersleri, derslerin sürelerini, tatil günlerini, ders kitaplarını ve bunların ederlerini de belirliyor, derslerin parasal karşılığını da her ders günü profesörlere

dolaylarında Roma Hukuku, İncil, Kilise Babaları ve Konsilleri kaynak olarak bir araya getirdiği *Decretum* adlı kilise hukuku temel yapıtı ile düzene kavuşan kilise hukuku⁵⁶ İngiltere'yi etkilemeye başlamış ve bu hanedan döneminde yaygınlaşmıştır. Kilise hukukunun yaygınlaşmasıyla, yargılama giderlerine eklenecek bir gider ögesi olarak emek karşılığı çalışılan bir uğraş alanı ortaya çıkmıştır: savunmanlık⁵⁷. Bu hanedandan II. Henry döneminde, Kral'ın çevresinde toplanan yargı yetkisi düzeninden vazgeçilmiştir ve yasama yoluyla bir yenileme (*restorasyon*) dönemi sonunda krallık çapında gezici kraliyet yargıçlarının gönderilmesi olarak tanımlanabilecek “*General Eyre*” uygulaması getirilmiş; böylece *shire* ve *hundred* mahkemelerinin verimsiz ve yavaş kaldığı⁵⁸ adalet dağıtımını işini hızlandırmak

ödüyordu. Daha sonra buna karşı olarak “öğretmenler koleji, birliği” ortaya çıkmış ve çağdaş anlamdaki üniversite bu süreçle yoğrulup bugünlere gelmiştir. Daha ileri bilgi için bkz. Harold J. Berman, **Hukuk ve Devrim - Batı Hukuk Geleneğinin Oluşumu (Çeviren: Kıvılcım Turanlı)**, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2020, s. 178-181. *Kolej* ise, İngilizce “college” sözcüğünden alıntıdır. Latince “collegium (*colleague*’lerarası durum -işdaşlık, meslektaşlık-)” sözcüğünden İngilizceye geçmiştir. Öğretmenler birliğinin “kolej” olarak anılması da bu bağlamdadır.

⁵⁶ James A. Brundage, **The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts**, Chicago, University of Chicago Press, 2008, s. 76; Anders Winroth, **Gratian and His Book: How a Medieval Teacher Changed European Law and Religion**, Oxford Journal of Law and Religion, 2021, S. 10, s. 1–15. Kilise hukukuna ilişkin Gratian’ın çalışması ve ardından gelen birçok yazılı toplama yapıtlara, Roma Hukuku için Justinianus tarafından yapılan benzer bir çalışma olan *Corpus Juris Civilis*’den esinlenerek ve ayırım yapılabilmesi amacıyla *Corpus Juris Canonici* denilmiştir. Kaldı ki bu anlamda öncü çalışma olan Gratian’ın bu çalışması da zaten, medenî hukuk ile kilise hukukunu ayırmayı amaçlayan bir çalışmaydı. Öte yandan, İngiliz Kilisesi, tümüyle egemen erkten bağımsız olmadığından yargılama hukuku kuralları ile etkileşim de sürmüştür. Nitekim Orta Çağ’da Kıta Avrupası için laik yönetimlerin mahkemelerinin de Roma-Kilise Hukuku yargılama süreçlerini benimsediği ve bu nedenle Roma-Kilise Hukuku öğrenmiş hukukçuların laik mahkemelerde de iş bulabildiği aktarılmaktadır. Bu konuda bkz. Ali Cem Budak, **Avrupa’da Hukuk Yargılamasının Kısa Tarihi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2023, s. 65-6, 162-3; Brundage, **Medieval Origins**, s. 5. Öğretide *Friston*’a göre, Kral John’un baronları ile uzun çekişmeleri sonucunda 1215 yılında Magna Carta’yı imzalaması, adalet düzeni (yargı erki) ile yönetimin (yasama ve yürütmenin) ayrılması, egemenliğin tanrı kaynaklı bir görev olması inancının ve dolayısıyla kilisenin gücünün de zayıflaması ve hukuksal hizmetlere yönelik gereksinimi doğurması nedeniyle İngiltere’de yargılama giderlerine hükmedilebilmesi olgusuna giden yolun başlangıcı olmuştur. Bkz. *Friston*, **Costs**, s. 7.

⁵⁷ John Baker, **An Introduction to English Legal History (4th Edn)**, Oxford, Oxford University Press, 2007, s. 166; *Friston*, **Costs**, s. 6-7. *Friston*’a göre savunmanlık uğraşı, uğraşın kendi özelliği gereği ikiye ayrıldı: “Avukat (*advocatus*)” ve “Yetkili Temsilci (*attornatus*)”. Yazar; “*advocatus*”u “*forespeaker*”, -yani Latince özüne uygun olarak- “başkasının adına konuşan” olarak çevirirken; “*attornatus*”u “*representative*”, yani “(başkası) adına-gözüken, temsilci” olarak çevirmeyi uygun görmüştür. İngiliz Hukukunda *advocatus* (avukat), daha sonra “*narratores* (anlatıcı)” olacak ve duruşmalara giren ancak bunun dışında vekilini temsil etme ve davranışları ile vekilini bağlama yetkisi olmayan savunman kişiyi, yani günümüzdeki “duruşma savunmanı” olan *barrister* kavramının öncülünü anlatacak; yetkili temsilci olan *attornatus* ise, *attorney*, yani davranışları ile yerine iş gördüğü kişiyi (*müvekkilini*) bağlama yetkisi olan kişiyi, günümüzdeki “danişman savunman” olan *solicitor* kavramının öncülünü açıklayacaktır.

⁵⁸ Graeme J. White, **Restoration and Reform, 1153-1165: Recovery from Civil War in England**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 166-179; *Friston*, **Costs**, s. 6.

amaçlanmıştır⁵⁹. Bu gezgin yargıçların vardıkları uyuşmazlık çözümlerini yazıya döküp diğer yargıçlarla tartışması sonucunda “örnek yargılar (*emsal kararlar*)” öğretisi oluşmuş ve bu durum, tüm krallık çapında hukuksal birliğin sağlanmasını açıklayan “ortak tüze (*common law*)” düzeninin doğuşuna neden olmuştur⁶⁰. Savunmanlık uğraşının ortaya çıkması ise yargılama gideri olarak savunman giderinin uyuşmazlık sonunda kime yükletileceği sorununu doğurmuştur.

Ortak tüzenin oluşması doğrudan yargılama giderleriyle ilgili bir kural doğurmamıştır ancak o dönemde dahi yargılama giderleri düzeni oldukça incelikli olan dinî mahkemelerin ortak tüzeye etkisi önemli olmuştur. Dinî mahkemeler, temyiz⁶¹ ve ayrı usûl aşamaları için değişik yargılama gideri kuralları ve düzenleri öngörmüştür⁶². Şu denli ki; Roma Hukuku ile kilise hukuku karışımı bu düzende⁶³, eğer davalı yazılı olarak davayı sürdüreceğini bildirdiyse, iki yanın da davanın görülmesini gerektirecek giderleri ya mahkemeyebir güvence akçesi (*depozito*) yatırma ya da giderleri karşılayamayacak durumda ise bir *kefil*⁶⁴ gösterme yoluyla, bizdeki dilekçelerin değişimi aşamasının sonuna benzetebileceğimiz usûl aşamasının sonuna dek güvence vermesi gerekmektedir⁶⁵. Bu durumun, Roma Hukukunun (bir dalı olduğu için) kilise hukukuna etki ettiği ve dolayısıyla kilise hukukunun da “ortak tüze (*common law*)” üzerine bulaşması⁶⁶ nedeniyle Roma Hukuku’nun da bir bakıma ortak tüzeye etki ettiği

⁵⁹ Paul Brand, “Henry II and the Creation of the English Common Law”, **Henry II: New Interpretations**, Rochester, Boydell Press, 2007, s. 216-232; Friston, **Costs**, s. 6.

⁶⁰ Friston, **Costs**, s. 6.

⁶¹ Norman P. Tanner (ed.), **Decrees of The Ecumenical Councils**, Washington DC, Sheed&Ward and Georgetown University Press, 1990, s. 251; Friston, **Costs**, s. 7.

⁶² Brundage, **The Medieval Origins**, s. 157; Friston, **Costs**, s. 7.

⁶³ Brundage, **The Medieval Origins**, s. 156; Peter G. Stein, **Roman Law in European History**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 57–59; Raoul C. van Caenegem, “History of European Civil Procedure”, **Vol. 16, chap. 2, of International Encyclopedia of Comparative Law**, Tübingen, J. C. B. Mohr, 1973, s. 16–17.

⁶⁴ *Kefil*, İbranice’den Arapça’ya geçen “ikiye katlama, çift olma” anlamındaki *kaphal* sözünden alıntı *kfl* kökünden gelir, *kfl* ile ayrı anlamları vardır. Hukuk dilimizde teklif, “bir öneride bulunarak karşıdaki kişiyi bu öneri üzerine bir eylemde bulunma gibi bir yüke sokmak” anlamında kullanılır. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki kefil, “ikinci bir güvence, bir borcun istenebileceği kişinin ikiye katlanması, çifte-ikincil güvence” bağlamındadır. Bu anlamda kefil, kaynak dilden hiç kopmamış ve sağlıklı bir alıntı sözcük olmuştur. Kefil için Türkçe sözcük önerisi olarak Sungurbey “boyun (olma), boyunlu-luk” sözcüğünü, Taylan “sorumcu” sözcüğünü önermiştir. Bkz. İsmet Sungurbey, **Osmanlıcadan Türkçeye, Türkçeden Osmanlıcaya Medenî Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1966, s. 21; Erbay Taylan, **Yasa Sözlüğü**, İstanbul, Yasa Yayınları, 1982, s. 98.

⁶⁵ Brundage, **The Medieval Origins**, s. 157.

⁶⁶ *Common law*’dan ayrı işlese bile, birbirlerine etkileri nedeniyle ikisinin keskin çizgilerle ayrılamaması nedeniyle bu söylemi kullanıyoruz.

düşüncesini incelemeye değer kılacak nitelikte olduğunu⁶⁷ belirtmekle yetinelim. 1175 yılında alınan Winchester Konsili⁶⁸'nin kararnamesi ile İngiliz Hukuku'nun bir parçası olarak kilise hukukunda yargılama giderlerine ilişkin bir yasalaştırma yapılmıştır: “*Ruhban sınıfı arasındaki paranın geri verilmesi istemleri bakımından, yitiren yanın giderleri ödemesine hükmedilir.*”. Bu düzenlemeye uygun olarak, dinî mahkemeler, yargılama giderlerine hükmedebilir duruma gelmiştir⁶⁹.

Doğrudan bir yasalaştırma gelişmesi ile 1235'te, Yerel-İlçe Mahkemeleri (*County Courts*)⁷⁰ Yasası'nın “*Dava borcu olan her özgür kişi... savunmasını kendisi*

⁶⁷ Daha ileri okumalar için bkz. Theodore F. T. Plucknett, **A Concise History of the Common Law, Fourth Edition**, London, Butterworth and Co. (Publishing) Ltd., 1948, s. 181 va.; Ben W. Palmer, “An Imperishable System: What the World Owes to Roman Law”, **American Bar Association Journal**, NOVEMBER 1959, Vol. 45, No. 11 (NOVEMBER 1959), s. 1151; K. Sriram, Roman Impact On Common Law: Legend Or Legacy?, **Student Bar Review**, 2004, Vol. 16 (2004), s. 26-28, 33-35; Ali Cem Budak, **Avrupa'da Hukuk Yargılamasının Kısa Tarihi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2023.

⁶⁸ *Synod of Winchester*.

⁶⁹ Melville Madison Bigelow, **History of Procedure in England from the Norman Conquest: The Norman Period (1066-1204)**, London, Macmillan and Co., 1880, s. 37, d.n. 2.; Friston, **Costs**, s. 7.

⁷⁰ Fulya Teomete Yalabık, **İngiliz ve Amerikan Hukuklarında Vakıaların Getirilmesi ile Delillerin Toplanması Hâkimin Rolü ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2016, s. 36-37. Katıldığımız bu çeviriye göre yazar, “*County Courts*”u “yerel-ilçe mahkemeleri” olarak çevirmiştir. *County Courts*, bölgesel ilk derece mahkemelerini açıklamaktadır. Kavramın bir kurum olarak bize uygun birebir çevirisi olmamakla birlikte bir diğer çeviri seçimi ise “ilçe-bölge mahkemeleri” olmuştur. Bkz. Ceyhan Feyza Kaymakçı, **Türk ve İngiliz Hukuku'nda Aile Hukukundan Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda Eslere Uygulanan Geçici Hukukî Koruma Önlemleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 41. Bu çeviriye, ülkemizdeki istinaf incelemesi aşamasında görevli olan “Bölge Adliye Mahkemeleri” ile karışması olasılığından ki uzak durduk. *County* sözcüğü, Türkiye’de bulunmayan bir yerel yönetim birimi olduğu için buna bağlı olarak *county courts* kavramının dilimize çevirmesi de pek olanaklı değildir. Ancak “ilçelerden büyük bir yönetim birimi” olduğu söylenebilir. Bu nedenle belki şu bilgileri vermek gerekir: *County* sözcüğü, *count* sözünden türemiştir; demektir ki Türkçedeki Kral’ın yakınları, seçkin kişi, Arapça’dan dilimize geçen “*ayân*” sözcüğünü karşılayan feodal beylik anlamındaki *kontluk* (Normanlar öncesi İngilizcede ‘*earl*’) anlamındadır. <https://en.wiktionary.org/wiki/county> (E. G. 21.08.2025). Normanların İngiltere’ye egemen olmasından sonra *earl* yerine *count*, *earldom* yerine *county* sözcüğü kullanılmıştır; *Count* sözcüğü, Fransızcadaki *comté* sözcüğünden İngilizceye geçmiştir. İzlenebilen ilk anlamı da Latince’deki “*comitas*” sözcüğüdür ki bu da imparatorun/kralın yakınındakiler (*companion of the emperor*) anlamına gelir. *County* denen yerinden yönetim bölgeleri, günümüzde ikili ayrıma uğramıştır: Geleneksel *countyler* (*historic/traditional*) ve törensel (*seremonial*) *countyler*. Yıllar içinde monarşinin gücü gerçeklikten uzaklaşıp simgeselleştiği için günümüzde ancak simgesel olarak varlığını gösteren törensel *countylerin* başında Kraliyet’i temsilen -geçmişte, 1871’e bu yetkisi kaldırılana dek, görevli olduğu bölgede gerektiğinde milis (Lat. *militia*) güçleri toplamakla da sorumlu olmuş- *Lord-Lieutenant* (Lord-Teğmen) rütbesinde ve adında askerler bulunur. <https://www.gov.uk/guidance/lord-lieutenants-and-the-lieutenancy> (E. G. 21.08.2025). Günümüzde bile İngiltere’de *countylerin* ortasında bulunan yönetim yerlerinin sonuna getirilen -*shire* eki ile anılan birçok yerleşim yeri adı bulunmaktadır. Özetle, süreklilik gösteren bir yerinden yerleşim bölgesi olmakla birlikte, günümüz Türkiye’sinde bunun bir karşılığı yoktur, kaldı ki yönetim birimleri dışında, adliye yapılanmaları açısından da Türkiye ve Birleşik Krallık ülkeleri oldukça ilgisiz ve uzaktır.

için bu davaları yürütmesi için özgürce görevlendirebilir.” biçimindeki düzenlemesi gereği özgür kişiler, savunman tutabilir duruma getirilmiştir⁷¹. Bu gelişmeyle, bir hukuk uğraşı anlayışı oturtulmaya başlanmış ve 1237’de mesleğe giriş bir özel ant içme törenine bağlanıp, hukuk uğraşısı (*mesleği*) ilk kez düzenlenmiştir⁷². Kral III. Henry’nin döneminde ise savunmanların seçkinliği ve egemence tanınmaları ile emek karşılıklarının değer kazanmasını doğuran gelişmeler olmuştur⁷³. 13. yüzyılın sonlarında savunmanlığın yeni bir türü olarak “*serjants-at-law*⁷⁴” ortaya çıkmış ve sürekli mahkeme çalışanları ile yarışma içinde oldukları görüldüğü için mahkeme yapısından çıkarılmıştır⁷⁵. Bu durum, savunmanlığın mahkemeden ayrılarak bağımsızlaşması ve kurumsallaşması bakımından önemlidir.

İngiltere’de yargılama giderlerine hükmedilebilmesi için ilk yasal dayanak, Marlborough Yasası’nda yer alan ve İngiliz feodal⁷⁶ düzeninde bir derebeyinin, feodal bağlılık, hizmet ya da ödeme karşılığında bir vassalına verdiği mülk veya hakkın konu edildiği *Feoffment* düzenini düzenleyen *Wardship*⁷⁷ Act 1267’nin 6. bölümünün şu 2. arayazıdaki şu tümcesidir: “*Eğer bir derebeyi, vassalı haksız yere suçlarsa, yani*

⁷¹ Friston, *Costs*, s. 7.

⁷² James A. Brundage, “The Rise of the Professional Jurist in the Thirteenth Century”, **20 Syracuse J. INT’L L. & COM.** 185 (1994), s. 187-188; Friston, *Costs*, s. 7.

⁷³ Londra’da hukukçuların mesleğe girişi, bir ant içme törenine bağlanmış ve 1292’de kralı ilgilendirmeyecek davaları gören bir tür yüksek mahkeme niteliğindeki *Common Bench*’in üyelerine gelen kraliyet fermanında, “*her bölgeden, en iyi ve eğitime değer olan gelecek vaadeden öğrencileri hukukçu olarak yetiştirmek için eğitmeleri*” söylenmiş, savunmanlık uğraşı da kendi içine kapalı ve mahkemeye bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. Bkz. G. Michael Morris, “Legal Education in England”, **29 Dicta** 41 (1952), s. 44; Friston, *Costs*, s. 9-10.

⁷⁴ Hukuk alanında hizmet eden anlamında gelen bu kavram, yüksek mahkemelerdeki duruşmalarda hukuksal temsil yapan, avukatlık mesleğindeki seçkin ve uzmanlaşmış kişileri açıklar. Bu savunman türü, üst mahkemelerde savunmanlık yapma bakımından tekeli eline almış olduğundan, saygınlığı yüksek ve sayıları az olan bir hukukçu takımı olmuş ve şairlerin şiirlerine konu olmasından anlaşılıyor ki emeklerinin karşılıkları da yapmak zorunda oldukları giderleriyle orantılı olarak çok yüksek olmuştur. Bkz. Geoffrey Chaucer, *The Riches of Chaucer: In which His Impurities Have Been Expunged; His Spelling Modernised; His Rhythm Accentuated ... Also Have Been Added a Few Explanatory Notes and a New Memoir of the Poet* (Ed: Charles Cowden Clarke), London, C. Lockwood & Company, 1870, s. 74, ay. 310; Friston, *Costs*, s. 10.

⁷⁵ G.O. Sayles, *Select cases in the Court of King's Bench Vol I*, London, Selden Society, 1971, s. CV; Friston, *Costs*, s. 10.

⁷⁶ Feodal, Latince “*feudum* (genellikle askerlik hizmeti olmak üzere belirli hizmetlerin yerine getirilmesi karşılığında bir buyurganın arazisini kullanma hakkı sağlayan ilişki, bu hizmetin karşılığı olarak korumanlık altında o toprakları kullanma hakkı doğuran durum)” kökünden gelmektedir. Bu da bir-eş “*mal*” sözcüğünde olduğu gibi Ön-Cermence “davar, davar sürüsü; hayvancılık” anlamındaki “*fehu*” sözcüğünden gelir.

⁷⁷ Vesayet Yasası 1267 olarak çevrilebilir. *Wardship* kavramı, İngiliz feodal hukukunda, lordun vassalının toprakları üzerinde, vassal henüz bebekken veya ergin olmamışken iye olduğu vesayet olgusunu açıklar.

*ödemeler yasaya uygun ve iyi niyetle yapıldıysa; vassal, maruz kaldığı zararları ve yargılama masraflarını alır, derebeyi ayrıca mahkemece biçilen değere göre (takdire) ağır bir biçimde cezalandırılır.”*⁷⁸. Ancak bu düzenleme, ilk kez yargılama giderlerinden söz edilmesi ve davalı çıkarına bir olanak tanınması yönüyle önemli olsa da; İngiliz dilinde değil de Latince olarak ve özel bir duruma yönelik getirilmiş olduğundan, öğretide İngiliz Hukukunda yargılama giderleri bakımından en önemli ilk gelişme sayılmamıştır⁷⁹. Yargılama giderlerinin ilk kez İngilizce olarak, “costs” sözcüğü ile kullanımı ise I. Edward döneminde çıkan “Zararların ve Giderlerin Geri Çevrilmesi Yasası (1278)” ile olmuştur ve mahkemelere, mahkemenin writ⁸⁰ kararlarından kaynaklı giderleriyle kısıtlı olarak, karşı tarafın zararının giderimi için yetki verilmiştir⁸¹. Ancak bu dönemde yargılama giderlerinin tümüne hükümde yer verilmesi hem belli konulardaki istemlerle kısıtlı hem de tek yönlü olmuştur; bu demektir ki kural, yalnızca davacı haklı çıktığında uygulanmış, davalı haklı çıktığında yargılama giderlerini davacıdan alamamıştır⁸².

⁷⁸ Alexander Luders and others (ed.), **The Statutes of the Realm: Printed by Command of His Majesty King George the Third, In Pursuance of an Address of the House of Commons of Great Britain. From Original Records And Authentic Manuscripts**, London, Dawsons of Pall Mall, 1810-1828, s. 20-21; Frison, **Costs**, p. 8. “*And if any Chief Lords do maliciously implead such Feoffees, faining this Case, namely, where the Feoffments were made [lawful] and in good faith, then the Feoffees shall have their Damages awarded, and their Costs which they have sustained by occasion of the foresaid Plea, and the Plaintiffs shall be grievously punished by Amerciament.*”

⁷⁹ Frison, **Costs**, s. 8.

⁸⁰ Bu kavramın kesin ve yerinde bir Türkçe karşılığı yoktur. Genel anlamıyla kralın birçok konuda ya yetki verdiği ya da kimi konularda hak tanıdığını açıkladığı yazılı belgeler (yazılı buyruk, *ferman* gibi) oldukları söylenebilir. Bizim ilgilendiğimiz anlamıyla writ kavramının ortaya çıkış şekli şudur: İngiltere’de Anglo-Sakson devrinde yargı yetkisi kralın elindeydi ve kral adaletin daha hızlı sağlanabilmesi ve tüm uyuşmazlıklarla ilgilenmesinin de olanaksız olması nedenleriyle kendi damgası ve imzalarının olduğu yazılı bazı belgeler düzenler ve yargı yetkisini soylulara devrederdi. Bu belgelerin alınması için davacı yan mahkemeye başvururdu ve matbu biçimde bulunan şikâyet türlerinden hangisine yakın ise o writ dediğimiz belge üzerinden istemini belirtirdi (günümüzde UYAP üzerinden işlem yaparken avukatların yaptığı gibi), bu belgeyi aldıktan sonra uyuşmazlık yerel olarak yargı yetkisini almış olan mahkemece incelenirdi. Burada geçmişten gelen süreçte yargı erki kraldan mahkemelere geçtiği için artık mahkemelerin verdiği buyruklar için kullanılmaktadır. Bkz. John Baker, **An Introduction to English Legal History (5th Edition)**, Oxford, Oxford University Press, 2019, s. 12-13.

⁸¹ Michael Birks, **Gentlemen of the Law**, London, Stevens & Sons, 1960, s. 221; Roscoe Pound / Theodore Plucknett, **Readings on the History of the Common Law**, 3rd edn, Rochester, Lawyers Co-operative, 1927, s. 441; Frison, **Costs**, s. 8. İngiliz öğretisine göre bu kuralın önemi, çağlar içinde uygulama alanı genişletilerek, tüm yargılama giderleri bakımından uygulanmaya başlanmasıdır. Bkz. Frison, **Costs**, s. 9; EBV Christian, **A Short History of Solicitors**, Cambridge, FB Rothman, 1896, s. 25.

⁸² Frison, **Costs**, s. 9.

1436 yılında, Şansölyeler Mahkemesi’nde yargılama giderlerinin “giderilmesi gereken zararların bir parçası” olarak ödenebileceği kabul edilmiş ve yargılama yetkisi genişledikçe, Şansölyeler Mahkemesi’nin yargılama giderlerine hükmedebilmesi, yasal dayanağa dayanmaksızın, doğal yargı yetkisinin bir sonucu biçimine gelmiştir⁸³. 1495 yılında Kral VII. Henry, maddi anlamda güçlük çeken kişilerin mahkeme harçlarından bağışık (*muaf*) tutulmasını öngören, günümüzdeki adlî yardım kurumunun öncülü sayabileceğimiz bir düzenlemeyi⁸⁴ yürürlüğe koymuş ve bu kişilerin, hiç parasal karşılık almayan hukukçulardan danışmanlık alabileceğine hükmetmiştir⁸⁵. Bu düzenlemenin, dayanaksız davalar açılarak kötüye kullanılması üzerine de Tudor’un Yoksul Yasaları (*Tudor Poor Law*)’nın bir parçası olan Giderler Yasası 1531⁸⁶’de birtakım cezalar öngörülmüş ancak yargılama giderleri bakımından kaybedenin kazanan yanın giderlerini ödemek zorunda kalması kuralı, iki yan bakımından da değil, yalnızca davacıdan yana (*lehine*) karar verildiğinde uygulanmıştır. Yine de davacının savının açıkça bir dava nedeni oluşturmayacak ölçüde haklılıktan yoksun olma durumunda; bir yargı çözümünde (*icthadında*), davalının uğradığı sıkıntılar için verilmesi gerekçesiyle davalıdan yana da uygulama alanı bulduğu bir yargı çözümleri de vardır⁸⁷. Bu gelişmeler iki yönlü gider geçişinin başlangıçta bulunmadığını, ancak davalının da bundan yararlandırılmama durumunun bir eşitsizlik yarattığını uygulamanın görmesini sağlamıştır. Bunlar İngiliz Hukuku’nda son yirmi yılda çokça tartışılan adlî yardım ve dayanaksız davalar konularında da kuralların altyapısını hazırlayan öncü deneyimler olarak görülebilir.

16. Yüzyılda savunman kişilerin bu türden kötüye kullanmalarının önüne geçmek için yargıçların geliştirdiği, uyarıcı sonuçlar doğuran (*ibretlik*) birçok güçlü yöntem olmuş; bunlardan ünlü bir örnek ise 120 sayfalık bir dilekçe hazırlayan avukatın, bu dilekçe demetinde açılan bir delikten kafasının geçirilerek, takma saçı

⁸³ Friston, **Costs**, s. 11.

⁸⁴ Bu düzenleme ile tanınan durumun anıldığı Latince kaynak terim “*in forma pauperis*” idir.

⁸⁵ Friston, **Costs**, s. 11-12.

⁸⁶ *The Costs Act 1531* olarak anılır.

⁸⁷ Friston, **Costs**, s. 13, ay. 1.38, dy. 82’de anılan şu çözüm: *Alsop v Cleydon (1595) 78 English Reports 718*. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.commonlii.org/uk/cases/EngR/1653/25.pdf> (Erişim Günü: 21.08.2025). Söz konusu yargı çözümlerinin derlendiği açık erişim durumundaki *English Reports* veritabanı şuradan incelenebilir: <https://www.commonlii.org/uk/cases/EngR/> (Erişim Günü: 21.08.2025)

çıkarılarak (*peruksuz*) ve açığa vurulmuş biçimde o zamanki mahkeme salonu olan Westminster Hall’da dolaştırılması (*tavaf ettirilmesi*) ve daha sonra hapse gönderilmesi olayı olarak öğretilmiş ve aktarılmıştır⁸⁸. I. Elizabeth dönemindeki en önemli gelişme de bu nedenle, bir yargılama gideri olarak yapılan savunman giderinin mahkeme denetimine girmesi olgusunun ilk kez ele alınmasıdır. İngiltere’de, Roma İmparatorluğu’ndan beri süregelen, savunman-korunan (*müvekkil*) arasındaki parasal karşılık hesaplama yöntemine göre emek karşılığı, savunman’ın hazırladığı belgelerin uzunluğu ile doğru orantılı olarak ölçülmüştür. Bunun bir sonucu olarak savunmanların para için sonsuz uzunlukta belgeleri, ağır hukuk dili kullanarak hazırlaması, müvekkillerin yakınmalarını doğurmuş ve bu da İngiltere’de, 18. Yüzyılda bir düzenleme ile mahkemelerin savunmanlık emek karşılığı üzerinde denetim kurmasına ortam hazırlamıştır⁸⁹.

16. yüzyılda bir diğer önemli gelişme; mahkemelerin yavaş yavaş kanıksadığı giderleri belirleme yetkisi gereğince yüksek gider kararları vermesi durumunun doğurduğu gerçekten kopuk sonuçların önüne geçilmek amacıyla “giderlerin tavanının belirlenmesi” yoluyla giderler kararlarının uyuşmazlık tutarına bağlı olarak kısıtlanmasıdır. Bu gelişme de İngiliz Gider Hukuku’ndaki *costs-capping order* kurumunun öncüsü sayılabilir. Bu gelişmeden önceki dönemde tutarı önemsenmeksizin tüm davalar yerel mahkemelerde açılabilirdi ve Westminster’a getirilmekte olduğundan, yapılan yargılama giderleri de çok yüksek tutarlara ulaşmıştır. Bunun önüne geçilmesi için getirilen *40 şilin kuralı*na göre -günümüzde iki pound’a denk gelen- kırk şilin değerinden daha aşağıda kişisel bir uyuşmazlık olduğunda, yargılama giderinin karşı yanca karşılanması da sadece uğranılan zararlarla sınırlı olması öngörülmüştür⁹⁰ ve bu kural hem konu hem de coğrafi yargı alanı olarak genişletilmiştir. Ancak yine de yüksek mahkemeler uygulamada bu kurala

⁸⁸ Judith D. Fischer, “Bareheaded and Barefaced Counsel: Courts React to Unprofessionalism in Lawyers’ Papers (1997). *Suffolk University Law Review*, Vol. XXXI, No. 1, 1, 1997, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2347591> (Erişim Günü: 21.08.2025); Judith D. Fischer, **Pleasing the Court Writing Ethical and Effective Briefs, Second Edition**, Carolina Academic Press, 2011, s. xi; Friston, **Costs**, s. 14. Söz konusu olayı okumak için bkz. Mylward v Weldon [1595] EWHC Ch 1 (15 February 1595) <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/1595/1.html>. (Erişim Günü: 21.08.2025)

⁸⁹ Friston, **Costs**, s. 14. Söz konusu düzenleme *An Act for the Better Regulation of Attornies and Solicitors 1728* olarak anılır. Bkz. Friston, **Costs**, s. 20-1.

⁹⁰ Friston, **Costs**, s. 14.

uymamış ve Jüri'nin bulunduğu bir uyuşmazlık konusunda Jüri'nin bununla bağlı olmayacağı gerekçesine dayanarak uyuşmazlık konusunun 100 katı gider kararı vermiştir⁹¹. Bu yöndeki tutum, Şansölyeler Mahkemesi⁹²'nin kendisinin yetkisinde gördüğü yargılama giderleri hakkında hüküm verme tutumu ile sürmüştür; -o dönem için ilkel yargılama kuralları sayılabilecek olan- Lord Şansölye'nin Genel Kuralları⁹³ ile de kanıksanmıştır. Genel Kurallar'da davacının, gerçek giderlerinin iki, üç ya da dört katı ölçüsünde yargılama giderini ceza olarak ödemesi biçiminde düzenlemeler getirilmiştir⁹⁴. *Friston*'a göre Roma Hukuku kaynaklı bu anlayış, yargılama giderlerinin cezalandırma amacıyla kullanılmasına ve caydırıcılık⁹⁵ işlevine bir örnektir⁹⁶.

I. James döneminde, “savunmanların, müvekkillerinden gereksiz ve aşkın iş-gideri (*masraf*) isteklerinde bulundukları” yönündeki algının önüne geçmek için, Parlamento 1605'te Savunmanlık Yasası çıkarmıştır ve tüm duruşma savunmanlarının ve danışman savunmanların, üçüncü kişilere ödediği paralar için alındı (*makbuz*) almalarını ve müvekkillerine bir fatura kesmelerini öngörmüştür. Bu uygulama, günümüzde İngiliz Hukukunda uygulanan savunman emek karşılığı düzeninin kökenidir⁹⁷. 1607'deki Giderler Yasası ile yargılama giderleri hakkında karar verilmesi, “*Herhangi bir mahkeme önünde açılan herhangi bir davada, davacı, kendisi lehine karar verildiği durumda, yargılama giderlerini talep edebilecektiye; dava reddedilirse veya uyuşmazlık özünden çözülmezse (non-suited⁹⁸) yahut davacı*

⁹¹ William Salkeld, **Reports of cases adjudged in the Court of King's Bench (with some special cases in the courts of Chancery, Common Pleas, and Exchequer, alphabetically digested under proper heads; from the first year of K. William and Q. Mary to the tenth year of Q. Anne.)**, The Fifth Edition, Volume I, London, W. Strahan and M. Woodfall Law Printers to the King's Most Excellent Majesty Edward Johnston, 1773, p. 207; John Hullock, **Law of Costs in Civil Actions and Criminal Proceedings**, London, W. Clarke And Son, 1796, s. 32; Friston, **Costs**, s. 14-15.

⁹² “*Court of Chancery*” olarak geçen bu mahkemeler, common-law sistemindeki kuralları katı uygulanması sonucunda, hakkaniyete aykırı bir sonuç olan kişinin, hakkaniyetli bir karar alabilmesini sağlayan *equity law* adlı paralel yargı diyebileceğimiz yargı kolunun en üst düzeydeki mahkemesidir.

⁹³ Öğretide *General Order* olarak geçen, Yönetmelik benzeri kurallardır.

⁹⁴ Friston, **Costs**, s. 15-16.

⁹⁵ John Baron Moyle, **Imperatoris Iustiniani Institutionum libri quattuor: With Introductions, Commentary, Excursus And Translation**, Oxford, Clarendon Press, 1883, s. 204; Friston, **Costs**, s. 16.

⁹⁶ Friston, **Costs**, s. 16.

⁹⁷ Friston, **Costs**, s. 16.

⁹⁸ Bu terim, Yargılama Yasaları (*Judicature Acts*) döneminden önce kullanılmıştır; bu yasalardan sonraki dönemde ise daha başka terimler ve kurumlar ortaya çıkmıştır.

*aleyhine karar çıkarsa, davalının da yaptığı masrafları geri alması için karar verilmelidir.*⁹⁹ biçimindeki kuralla, iki taraf için de öngörülmüştür¹⁰⁰. Bu gelişme ile, İngiliz Hukukunda yargılama giderleri bakımından günümüzde de geçerli olan, “*Kaybeden Öder (Loser Pays)*.”¹⁰¹ ilkesi -iki yönlü olarak- yerleşmiştir.

“Süreksizlik (*discontinuance*)” üzerine, davanın takipsiz bırakılması kararına değin davalının yapmış olduğu giderlerini, davacının ödemesi gerektiği biçimindeki güncel kural ilk kez 1661’de *Vexatious Arrests and Delays at Law Act* ile benimsenmiştir¹⁰². 1665’te, daha sonraları CPR 36 Uzlaşma Önerileri (*sulh teklifleri*)¹⁰³ olarak anılan düzenlemenin düşünsel öncülü olarak, ilk kez gelecekte yapılacak yargılama giderlerinin önüne geçmek ve uyuşmazlığı erkenden sonuçlandırmak amacıyla, daha önce borcunu ödememiş ya da borcunu ödeme fırsatı bulamamış birinin dava konusunu mahkemeye ödeme yaparak (*depo ederek*) sonlandırması düzeni (*payments into court*) getirilmiştir¹⁰⁴. Bu kurumun uygulamasında, davalı belli bir tutarı mahkemeye ödeyerek davacının davayı sürdürmeyeceğini ve uyuşmazlığın çözüleceğini ummuştur. Eğer dava sürerse ve davacı, davalının yaptığı ödemeye göre daha yararına bir sonuca ulaşamazsa; ödemediği sonradan yapılan tüm yargılama giderleri davacının üzerine bırakılmıştır.

1689’deki Haklar Bildirgesi (*Bill of Rights 1689*) ile yersiz dava (*hopeless cases*) açılmış ve davalının itiraz etmesi üzerine davalı lehine hüküm verilmişse (ileri sürülen istemin konuyla ilgisiz ya da hukuken yanlış olduğu ortaya çıktığı için hüküm verilmiş olduğu durumda), davalıya, yaptığı giderleri geri alma hakkı tanınmıştır. Bunun karşılığında, bir davacının çok sayıda davalıya dava açtığı ancak yalnız birine

⁹⁹ Çevrilmemiş kök alıntı şöyledir: “*If any person shall sue in any court any action whatsoever, wherein the plaintiff might have costs, in case judgement should be given for him, the defendant shall have judgment to recover costs against the plaintiff, if he be nonsuited, or a verdict pass against him.*”

¹⁰⁰ Friston, *Costs*, s. 17; Joseph Sayer, *The Law of Costs*, London, J & WT Clarke, 1768, s. 68. Ancak bu kuralın da iki kuraldışılığı vardı: Taraflardan birinin bir ortaklık olması veya uyuşmazlığın haksız eylem (o zaman için günümüzdeki bedensel yaralanma istemleri) alanında olması.

¹⁰¹ “*Loser Pays*” kuralı.

¹⁰² Friston, *Costs*, s. 19.

¹⁰³ CPR’da “*Part 36 offers*” olarak geçen bu kurum ile bir tarafın diğer tarafa, davayı sonlandırmak için belirli bir tutarda ödeme yapmayı önermesi (*teklif etmesi*) ve bu önerinin kabul edilmesi veya edilmemesi sonucunda, yargılama boyunca ortaya çıkacak giderlerden sorumluluğun bu durumdan etkilenmesi düzenlenmiştir. Erişilmek istenen sonuç, yargılama sürecinin kısalması ve uyuşmazlıkların çabucak çözülmesi ile usûl ekonomisidir.

¹⁰⁴ Hullock, *Law of Costs*, s. 212; Friston, *Costs*, s. 19, ay. 1.58.

karşı başarılı olduğu (ve diğerlerinin davacı ile anlaşarak davalarını bilerek reddettirdiği) danışıklı davalılar (*amicable defendants*) durumlarında, mahkemelere diğer davalıların yargılama giderlerini de davacının ödemesini buyurma konusunda takdir yetkisi verilmesini öngören düzenlemesi getirilmiştir¹⁰⁵. Böylece davacı, kendisi ile anlaşılan davalılar varsa bu kişilerin giderlerini de kendisi ödemek zorunda kalmış ve giderlerin tümünün durumdan bilgisi olmayan diğer davalının üzerine bırakılmasının önüne geçilmiştir.

II. George Döneminde de savunman-müvekkil arasındaki ücretin belirlenmesi için mahkemenin yetkili olmasından ötürü, giderler üzerinde bir kesinlik sağlanması için savunman kişinin belirli koşulları sağlayan bir faturayı mahkemeye sunması gerekliliğini öngören 1728 tarihli *An Act for the Better Regulation of Attornies and Solicitors* düzenlemesi getirilmiştir: "Okunaklı ve (*hukuk terimleri ve dava adları dışında*) İngilizce dilinde yazılmış ve (*süreler ve tutarları belirtenler dışında*) sözcüklerin kısaltılmadığı bu senet, bu avukatın (*attorney or solicitor*) kendi eliyle imzalanacaktır."¹⁰⁶. Bununla müvekkiller ile avukat arasında bir ücret uyuşmazlığı çıkarsa ve mahkemeye gelirse, avukatın imzaladığı bu senet ile karşılaştırılarak tüketici konumundaki müvekkillerin korunması amaçlanmıştır. Bu düzenlemeyle ayrıca, günümüzde de varlığını sürdüren faturayı ilettikten sonra otuz gün boyunca ücret için müvekkile karşı bir eylemde bulunulmaması da kuralı da getirilmiştir¹⁰⁷.

Şansölye Mahkemeleri'nde Lord Hardwicke'in Lord Şansölye olduğu dönemde (1737-1756), "düzleme (*equity*)"¹⁰⁸ mahkemeleri ile kısıtlı olarak, yargılama giderlerinin bütünüyle takdirî olarak belirlendiği ve yasadan bağımsız olduğu; içsel

¹⁰⁵ Friston, *Costs*, s. 20.

¹⁰⁶ Friston, *Costs*, s. 20-21. Çevrilmemiş biçimi şöyledir: "...written in a common legible hand and in the English tongue (except law terms and names of writs) and in words at length (except times and sums) which bill shall be subscribed with the proper hand of such attorney or solicitor respectively."

¹⁰⁷ Friston, *Costs*, s. 21.

¹⁰⁸ Türk Hukukunda karşılığı bulunmayan ve bizim Türkçeleştirirken "düzleme yargievi" olarak çevirmeyi uygun bulduğumuz "*equity courts*", "*hakkaniyet mahkemeleri*" olarak da çevrilebilir, çevrilmektedir. *Equity law*, özünde konulmuş olan kuralların gerçeklere uygun olarak çözümlendiremediği uyuşmazlıklar bakımından ortaya çıkan yanlış sonuçları gidermek ve dengeyi yürürlükteki kurallara göre değil de, "gerçeğe uygun (hakkaniyetle)" çözmek için öngörülen bir doğal tüzel (hukuksal) çözüm yoludur; dolayısıyla olaya göre yanlış sonuç veren yürürlükteki hukuku düzleme işlevi görür. Bu yüzden "düzleme" olarak çevirdik.

barıştan (*vicdandan*) ve “iyi kişinin yargısı (*arbitrio bon viri*)”¹⁰⁹ndan, bir yanın veya diğerinin can sıkıntısından dolayı zararının giderilmesi/doyurulması gerekliliğinden doğduğu yönünde kararlar çıkmıştır. Bu ilkeler, günümüzde de İngiliz Medenî Yargılama Hukukunda geçerli olan giderim (*tazmin-indemnity*) ilkesine benzemektedir¹¹⁰.

Ayrıca bu dönemde ilk kez Lord Şansölye’nin verdiği bir karar ile maddî durumu iyi olmayan bir davacının davasını sürdürmesine izin vermek amacıyla “geçici yargılama gideri kararları (*interim costs orders*)” verilmeye başlanmıştır¹¹¹. Bu gelişmenin sonucu olarak da 1748’de daha küçük istemler için “İstemler Mahkemeleri (*The Courts of Requests*)” kurulmuştur ki bunlar daha sonra 1847’de yerlerini “yerel-ilçe mahkemelerine (*county courts*)” bırakmıştır¹¹². Bu da gösterir ki bizim hukukumuzdaki yargı-yerlerinin düzey ayrımının ve daha da özelinde temyiz yasa yolunun varlık gereği, kaynağını Roma Hukukundan alan Fransız Hukuku etkisiyle¹¹³ hukukun ülke içinde uygulanmasında birliğini sağlamak¹¹⁴ iken; tüzenin gelişimi ve belirlenmesi yargı çözümlerine bırakılmış olan İngiliz Hukukunda yargıyerlerinin düzey ayrımı, tüm uyuşmazlıkların yüksek yargıyerlerinde çözümlenmesinin yaratacağı iş yükünün önüne geçilmesi amacıyla uyuşmazlıkların tutarlarına -ve dolayısıyla önemine- bağlı olarak öngörülmüştür.

18. yy.’ın sonlarına doğru, İngiltere’de yargılama giderleri konusunun ne denli erken bir dönemde incelemeye konu edildiğini görebilmemizi sağlayan ilk ve geniş¹¹⁵

¹⁰⁹ “İyi bir kişinin vereceği usa yatkın (*makul*) karar”ı anlatmaya çalışan Latince bir söz.

¹¹⁰ Friston, *Costs*, s. 21.

¹¹¹ Friston, *Costs*, s. 21. Bu yönde *Friston*’ın saptadığı ilk karar için bkz. *Jones versus Coxeter* [1742] EngR 111; (1742) 2 Atk 400; 26 E.R. 642 (A) (12 August 1742). <https://www.commonlii.org/uk/cases/EngR/1742/111.pdf> (Erişim Günü: 21.08.2025)

¹¹² Friston, *Costs*, s. 22.

¹¹³ Selçuk Özbek, “HUMK m. 427’deki Kesinlik Sınırının Temyiz Kanun Yolunun Amacı Bakımından Değerlendirilmesi ve Anayasa Mahkemesinin 20.1.1986 Tarihli Kararı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2 Sayı:2, 1987, s. 63-5; Selçuk Özbek, *Türk Medenî Yargılama Hukukunda İstinaf ve Temyiz (6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 341 – m. 373 Şerhi)*, Ankara, Yetkin, 2021, s. 48-50, ay. 23-5. Nitekim “kanun yararına temyiz” yolunun da günümüzde tümüyle bu işlevi taşıdığı söylenebilir. Bkz. Selçuk Özbek, “Temyiz Kanun Yolunun Tarihçesine İlişkin Bazı Tespitler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 2, Ocak 2016 (Özel Sayı), s. 127.

¹¹⁴ Özbek, *İstinaf ve Temyiz*, s. 58, ay. 34; Özbek, *Kanun Yolu Tespitler*, s. 126.

¹¹⁵ Bu alandaki ilk tekyazım (*monografi*) olan *Sayer*’in yapıtı (*The Law of Costs*, London, J & WT Clarke, 1768) 302 sayfa, *Hullock*’unki (*Law of Costs in Civil Actions and Criminal Proceedings*, London, W. Clarke and Son, 1796) ise 669 sayfadır.

incelemeler, *Joseph Sayer* ve *John Hullock* gibi hukukçularca yayımlanmıştır. Bu dönemde de, yargılama giderlerinin davada başarısız olan yandan alınması durumu kimi dava türlerinde uygulanmış ve uygulama alanı iyice genişlemiştir. Buna karşın yıl 1819'daki yargı çözümlerinde dahi yargılama giderleri giderilmesi gereken bir tür zarar olarak görülmüştür¹¹⁶, demektir ki yalnız istemde bulunmuş olan davacının giderlerini geri alabilmesi olanaklı olmuştur. Yargılama giderlerine karşılıklı olarak hükmedilmesi bakımından 1788 yılında verilen önemli bir kararda, davalı yanda birden çok kişi bulunduğunda, bunlardan biri başarılı olur ve davacının başarılı davalıya ödemesi gereken yargılama giderleri olursa; bunları, davacının başarısız davalılardan alabileceği yargılama giderlerini düşerek (*mahsup ederek*) ödemesi olanağı sağlanmıştır¹¹⁷.

Kraliçe Victoria döneminde ise, yargılama giderlerinin vergilendirilmesi konusu önem kazandığı için şimdileri İngiliz Hukukunda “yargılama gideri yargıçları (*costs judges*)” olarak anılan yargıçlar arası uzmanlaşmanın öncülü olan “vergi uzmanları (*taxing masters*)” kurumu ortaya çıkarılmıştır¹¹⁸. Bu dönemde ünlü düşünür Jeremy Bentham'ın yargılama giderlerini “*İngiliz uygulamasındaki yaramazlığın en büyük aracı*”¹¹⁹ olarak tanımlamasıyla görebildiğimiz dönemin kamuoyu, parlamentoya taşınmış ve Lord Brougham'ın tutanaklara geçen şu belirlemesi - günümüzde Türk hukukunda da “iki kez ücret alma” biçiminde görünümü ile varlığını sürdüren- sorunu ortaya koymuştur: “*Bir avukata belirli işler için alması gereken karşılığın (ücretin) ödenmemesinin zorunlu sonucu, savunman'ın doğal olarak izin*

¹¹⁶ Friston, *Costs*, s. 23. İlgili yargılama için bkz. *Deacon against Morris [1819] EngR 269; (1819) 2 B & A 393; 106 E.R. 410 (C) (10 February 1819)*.

<https://www.commonlii.org/uk/cases/EngR/1819/269.pdf> (Erişim Günü: 21.08.2025)

¹¹⁷ Friston, *Costs*, s. 23. İlgili çözüm için bkz. *Schoole against Noble, Lett, and Byrne [1788] EngR 36; (1788) 1 H Bl 23; 126 E.R. 15 (1 January 1788)*.

<https://www.commonlii.org/uk/cases/EngR/1820/124.pdf> (Erişim Günü: 21.08.2025)

¹¹⁸ Friston, *Costs*, s. 24.

¹¹⁹ Jeremy Bentham, *Principles of Judicial Procedure, with the Outlines of A Procedure Code.*, John Bowring, The Works of Jeremy Bentham Volume II, Edinburgh, William Tait, 1843, s. 111; Friston, *Costs*, s. 24; Anthony Clarke, “The Woolf Reforms: A Singular Event or an Ongoing Process?”, *The Civil Procedure Rules Ten Years On* (ed. Déirdre Dwyer), Oxford, Oxford University Press, 2009, s. 35; Friston, *Costs*, s. 24, ay. 1.74. Yazarın söz ettiği “yaramazlık”, adalet sistemini işlemez biçime sokup bozmayı ve birilerine çıkar sağlamayı anlatmaktadır. Bundan çıkar sağlayanlar arasında doğal olarak avukatlar da vardır.

verildiğini bildiği bir dizi gereksiz işi yapmaya itilmesidir."¹²⁰. Çünkü, savunmanlar için belirlenen emek karşılığı çizelgelerinin çağdışı ve çok düşük olması durumu, savunmanların gereksiz giderlere neden olan işlemler yaparak kendi geçimlerini sağlamaya çalışmalarına neden olmuştur¹²¹. Bu tartışmalardan sonra, temyiz aşamasında çoğunlukla bozulan kararlar da olsa, kimi durumlarda vergi uzmanları katı tutum sergileyerek bu gereksiz giderleri vergilendirmiştir¹²². Diğer yandan, dönemin aydınları ve yazarlarının yazınlarında bu konuları ele alması da mahkemelerin yeniden düzenlenmesini sağlayacak olan Yargı Düzeni Yasası (*Judicature Acts*)’nın çıkarılmasında etkili olmuştur¹²³. 1843 yılına gelindiğinde, çıkarılan *The Solicitors Act 1843* ile savunmanların verdiği hizmetlerin her bir ögesinin “gider çizelgesinde (*statement of costs*)” açıkça belirtilmesi gerektiği öngörülmüş ve *müvekkil*in¹²⁴ de bu

¹²⁰ 1828’deki Parlamento Tartışmaları Tutanağında bu söylemi bulmak için bkz. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1828/feb/07/state-of-the-courts-of-common-law#column_241. (Erişim Günü: 21.08.2025).

¹²¹ Friston, *Costs*, s. 24. Belirtmek gerekir ki Türk Giderler Düzenindeki temel sorun, çizelgenin çağdışı veya çok düşük olması değildir, çizelge güncellenmektedir. Temel sorun yargılamaların uzun sürmesi ve buna karşın yapısal sorunlar nedeniyle paranın sürekli olarak değer yitirmesidir.

¹²² Friston, *Costs*, s. 24-25. Yazarın aktardığı karardaki olayda savunman kişi hem davacı hem de davalı yandaki kişileri temsil ederken, kendisine tebliğ edilmek üzere 200’ü aşkın sayıda mahkeme kararı çıkartmıştır.

¹²³ Friston, *Costs*, s. 25; Clarke, *Woolf Reforms*, s. 35. Yazarların aktarımına göre bu yazarlardan biri de *Charles Dickens* olup, savunmanların yargılama giderlerinden beslenişini “kurtçuklar ve fındıklar” olarak betimlemiştir. İngiliz öğretilerinde Dickens’in giderlere ilişkin dokundurmalarına bolca yollama yapılmaktadır. Bir diğer örnek için bkz. John Peysner, “England and Wales, (Civil justice systems)”, *The Costs and Funding of Civil Litigation: A Comparative Perspective Edited by Christopher J S Hodges/Stefan Vogenauer/Magdalena Tulibacka*, Oxford, Hart Pub & Hart Publishing, 2010, s. 289.

¹²⁴ *Müvekkil*, Türk Dil Kurumu’nun “Güncel Türkçe Sözlük”üne göre “birini kendine vekil olarak seçen erkek” demektir. Bu biçimde tanımlanması sözlüğün de kullandığımız sözcüğün kendisinin de çağdaş olmadığını göstermektedir. Alındığı dil olan Arapça’da ise “*wakkala* [yetki vermek, yetkilendirmek, birini sorumlu kılmak veya birine bir şeyi emanet etmek (güvenerek bırakmak), birine eksiksiz yetki vermek; birini vekil olarak katmak veya birine vekâlet vermek]” kökünden gelir ve *müvekkil*, Arapça’da “vekil eden, birini sorumlu ve yetkili kılan” demektir. *Müvekkil*, İngilizcedeki “*client*” sözcüğünü karşılarken; *müşteri* (alıcı) sözcüğü de İngilizcedeki “*buyer*” sözcüğünü karşılar. Bu da hizmet ilişkisi ile satış ilişkisi arasındaki ayrımı sağlar. Öz Türkçe karşılık olarak “*vekil*” için “bakman”, *vekâlet* için “bakmanlık” önerilmiştir ancak *müvekkil* için böyle bir öneriyle karşılaşmamaktadır. Osmanlı’da ve İslam Hukuku’nda olmayan ve dışarıdan alınan savunmanlık uğraşı ve doğurduğu avukatlık ilişkisi yerine doğrudan İslam Hukuku’ndaki vekâlet ilişkisini koymuş olmak yeterli görülmemelidir. Nitekim İslam Hukuku’nda hukuksal danışmanlık için para alınmamasını sağlayan “*ifta* (*fetva* verme işi) kurumu” bulunduğundan, Osmanlı’da savunmanlık uğraşı gelişmemiştir (Nejat Aday, *Avukatlık Hukukunun Genel Esasları*, İstanbul, Beta, 1994, s. 25; Ali Himmet Berki, *İslâm Şariatinde Kaza Tarihi ve İfta Müessesesi*, Ankara, Yargıçoğlu Matbaası, 1962, s. 81-87.). Bilindiği gibi savunmanlık (*avukatlık*) ilişkisi sıradan *vekâlet* ilişkisinden ayrı ve nitelikli bir durumdur, buna göre *vekil*, *vekâlet*, *müvekkil* gibi sözcüklere yargılama hukuku bakımından Türkçe karşılıklar bulunması gerektiği görüşündeyiz. Görüldüğü üzere avukatlık dilimize başka bir dilden girdiyse, onun doğurduğu ilişkiye de hiç bulunmadığı bir dilden karşılık koymak yanlış olduğundan; avukatlık kavramını aldığımız kültürdeki sözcüğün kökenine gidip Türkçe köklerden yeni bir sözcük bulunması gerekir. İngilizce

değerlendirmeyi mahkemeden isteyebileceği süre belirlenmiş ve kısıtlanmıştır. Savunmanların aşırı uzun belgeler düzenlemek yoluyla paragözlük yapmaları kuşkuyla üzerine birkaç yasada belgenin uzunluğuna değil, yalnızca hazırlanmasında gereken emek, beceri ve üstlenilmesi uygun olan sorumluluğa bakılması gerektiği öngörülmüştür. 1870’te yeni bir savunmanlık yasası yürürlüğe girmeden önce savunman kişinin işi-verenle vergilendirme sonucu hükmedilecek tutarın dışında bir sözleşme yapamayacağı kuralı yerleşikleşmiş; dahası bu durum ağırlaştırılarak anlaşmanın dengeli bir biçimde ve iki tarafın da yeterli bilgiye erişebilmiş olduğu bir durumda yapıldığını kanıtlama yükü de savunman kişiye yüklenmiştir¹²⁵.

1842’de yürürlüğe giren Süreler ve Giderler Yasası ile cezalandırma biçiminde yapılan giderin üç dört katının karşı yana yükletilmesi yerine yapılan harcamanın giderilmesi (*tazmini*) temel alınarak giderlerin belirlenmesi öngörülmüş; bu da günümüzde İngiliz Hukukuna egemen olan “giderim ilkesi (*indemnity principle*)”ne

müvekkili karşılayan “*client*”, kökeninde “*bir başkasının koruması ve himayesi altındaki bir kişiyi, dolayısıyla bir hukuk danışmanı tarafından 'korunan' bir kişiyi*” açıklamıştır. Latince “eğilmek, dayanmak” anlamına gelen “*cliens*” kökünden gelmektedir. Bu kök, Roma Hukuku’nda bir soylunun (*patrici*) koruması altındaki ayrıcalıksız kişileri (*pleb*) açıklamaktaydı. Bu kökenbilimsel ve geçmişsel gelişim, -çağlar için avukatlığın soyluluk gerektirmemesine karşı- avukatlık mesleğinin ortaya çıkışı bakımından kişilerin yargılama sırasında savunacak soylulara gereksinim duymaları olgusu bakımından da anlamlıdır. Çağımızda ve geleneğimizde böyle bir gelişim geçirilmediği için bu anlamı da içerecek bir sözcük bulmak oldukça zordur. Ancak (Karaçay-Balkar olarak da bilinen ve Afyonkarahisar ilimizde de bu topluluktan olan bireylerce konuşulan) Karaçay-Malkar Türkçesinde “avukat” için “koruğan (koruyan)” sözcüğü kullanılmıştır (Yılmaz Nevruz, **Karaçay-Malkar Türkçesinden Türkiye Türkçesine Açıklamalı Büyük Sözlük**, 1991, s. 399.). Bunun dışında başka Türkî dillerde “koştan” ve “sözçi” gibi kullanımlar da olmuştur (Vakit Gazetesi Kurulu, **Öz Türkçe karşılıklar: Osmanlıcada kullanılanların yerlerini alacaklar**, İstanbul, Vakıf Matbaası, 1934, s. 19; Yeni Asır Gazetesi, 29 Nisan 1934 Günü Sayısı, s. 8; Türk Dili Tetkik Cemiyeti, **Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi Cilt 2**, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1934, s. 1103 ve 1193.). Bu bağlamda, hukuk yargılamasında avukatın hukuk bilgisiyle onun koruması altında olan da “korunan” veya “korungan” olarak anılabilir. Gerçekten köken olarak da işlev olarak da *müvekkil* dediğimiz kişi, hukukî koruma isteyen, bunu mahkemeden isteyen, ayrıca bir avukat aracılığıyla isteyen kişidir. Kaldı ki avukat da yasalar önünde temsil ettiği (yerine bulunarak işlem yaptığı) kişiyi hukuksal bilgi birikimi ve yetenekleriyle korumaktadır. Dahası, Osmanlı’nın son dönemlerinden 1926 yılına dek, avukatlar için “himaye eden, savunan, koruyan, koruyucu” anlamlarına gelen “*muhâmi* (erkek koruyan)” ve “*muhâmiye* (kadın koruyan)” sözcükleri kullanılmıştır. (Bkz. Turgay Aydın, “**Türkiye’de Avukatlığın Tarihi ve İlk Kurulan Barolar Hakkında**”, Adalet Dergisi (71), 503-526. <https://doi.org/10.57083/adaletdergisi.1391708> (Erişim Günü: 21.08.2025).) Bu nedenlerle müvekkil için dile oturacak bir sözcük olarak “korunan” veya “iş-iyesi” sözcüğünü, avukat için avukat yerleşmiş olsa da daha önce az da olsa benimsenmiş olan “savunman” sözcüğünü veya “koruyan” sözcüğünü önermeyi Atatürk Devrimleri’nden en önemlisi olan Dil Devrimi için; ayrıca Türkçenin korunması ve gelişimi bakımlarından bir borç biliyoruz.

¹²⁵ Friston, **Costs**, s. 26. İlgili yargı çözümü için bkz. *The Bank of London v Tyrrell* [1859] EngR 789; (1859) 27 Beav 273; 54 E.R. 107 (30 June 1859) <https://www.commonlii.org/uk/cases/EngR/1859/789.pdf> (Erişim Günü: 21.08.2025)

yol açmıştır¹²⁶. Bu doğrultuda, 1860'lardaki uzun yıllar süren gider kararlarının niteliği tartışması son bulmuş, cezalandırma amacıyla verilmediği, giderim (*tazmin*) temelli olarak belirlendiği düşüncesine varılmıştır. 1883'te Yüksek Mahkeme Kuralları'na belirli iş türleri için bir çizelge getirilmiş ve böylece çizelgeye göre giderler bir taban ve tavan tutar üzerinden hükmedilebilir, tavan tutarlar ise davanın niteliği, önemi, zorluğu ve ivediliği göz önüne alınarak yargıç buyurursa belirlenebilir kılınmıştır. Ortak tüze ile düzleme yargısının birleşmesinin bir sonucu olarak, 1886'da bir Temyiz Mahkemesi, bir kararıyla Yargı Düzeni Yasası'na göre giderlerin belirlenmesi için mahkemelere bir yargı yetkisi tanımaya gerek olmadığı, uyuşmazlığı gören yargı yerinin o uyuşmazlık bakımından yapılan giderler için de dolaylı ve doğal bir yargı yetkisi olduğu çözümüne ulaşmıştır¹²⁷.

Yüksek Mahkeme Buyruğu 65 (*RSC Order 65*), yüzyıldan uzun süre uygulanacak “dava yanları ölçütünde değerlendirme (*party and party basis assessment*)” olarak anılan gider değerlendirme ölçütünü öngörmüştür; buna göre giderlerin çizelgeyle belirli tutulmak yerine “dengenin sağlanması için gerekli ve uygun” olduğu ölçütüne göre belirlenmesi öngörülmüş; bunun sonucunda da 1888'de Lord Yargıç Fry, yargıçların “ taraflar arasındaki denge gerektirdiğinde davayı kazanan yanın savunmanı ile arasında yapılan emek karşılığı ve diğer giderleri hükmetme” yönünde genel bir hakkaniyete göre belirleme yetkisinin varlığını sürdürdüğü yönünde bir karar vermiştir¹²⁸. Yargı-yerlerinin düzenlenmesi sonrasında verilen gider kararlarına ilişkin olumlu kamuoyu olduğu gibi bu işin hakkıyla yapılmadığı yönünde eleştiriler de olmuş; karmaşıkleşan yargılama süreçlerinin -örneğin *disclosure* (delillerin sunulması) zorunluluğunun getirilmesinin- yapılan toplam giderleri arttırdığından yakınılmıştır¹²⁹.

¹²⁶ Friston, *Costs*, s. 26-7.

¹²⁷ Friston, *Costs*, s. 30, ay. 1.96.

¹²⁸ Friston, *Costs*, s. 30, ay. 1.97.

¹²⁹ Friston, *Costs*, s. 30-1, ay. 1.104-105; Claud Mullins, *In Quest of Justice*, London, John Murray, 1931, s. 201-2; Yargıç Lord Justice Charles Bowen, 'Law Courts under the Judicature Acts' (1886), *The Law Quarterly Review*, Volume 2, S. 1, London, Sweet & Maxwell Stevens, 1886, s. 8.

(Çevrimiçi erişmek için bkz. <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/serial?id=lawqtlrev1885>) (E. G. 21.08.2025).

Edward dönemi işçi sınıfının artan politik bilinciyle anılmakta olduğundan bu dönemde Yoksun Adamın Savunmanları devinimi ortaya çıkmış ve bu toplumsal kuruluşlarda gönüllü olarak çalışıp yoksul kişilere danışmanlık sağlanmıştır. Ancak yine de bir düzenleme olmadığından davalarda bu kişileri temsilden kaçınılmış; bu kişileri temsil için devletin kaynak sağlamaması eleştirilmiş ve bu durumun hukuk devletini “yoksulların gözünde adalet olarak parlattığımız anlamsız ve güçsüz bir düşünürünü” biçimine soktuğu dile getirilmiştir¹³⁰. 1903’te yoksulların ceza davalarında hukuksal yardım alabilmelerini sağlayan bir yasa çıksa da, işçi sınıfının çokça yasal hak kazanımları sağladığı bu politik bilincin yüksek olduğu dönemde hukuksal yardım alabilmeleri bakımından Devletçe kaynak yaratılmamış olması hak arama özgürlüğünü baltalamıştır¹³¹.

1920 yılına gelindiğinde, dava önce eleştiri konusu yapılan gider belgeleme ve giderlerin değerlendirilmesi sürecinin uzaması ve daha çok gidere neden olması durumunun önüne geçmek için savunmanlara “toplam özet yasal fatura (*gross sum statute bills*)” düzenleme seçeneği sunuldu; bunun karşılığında da işi verenlerin kuşku duyması durumunda savunmandan ayrıntılı gider kalemlerini barındıran bir sürüm isteyebilmesi güvenceye alınarak işi-verenler de korunuyordu¹³². 1931’de *Mullins*’in davaların karmaşıklığı ve uzunluğunun giderleri arttırdığı yönündeki yarattığı kamuoyu¹³³ ile çağdaş dosyalama düzeneğinin kurulması ve davaların belirli yargıçlara atanması ve bu yargıçların duruşma öncesi tüm belgelerin toplanması gibi bütün gerekli buyrukları vererek yargılamayı duruşmaya hazır etmesi öngörülmüş; ancak kimsenin işine gelmeyen bu uygulama çabucak yürürlükten kaldırılmıştır¹³⁴. Bu,

¹³⁰ Frederick Cecil Gurney Gurney-Champion, **Justice and the Poor in England**, London, Routledge, 1926, s. 21; Friston, **Costs**, s. 32, ay. 1.107.

¹³¹ Francis Regan, **The Transformation of Legal Aid: Comparative and Historical Studies**, Oxford, Oxford University Press, 1999, s. 89–90, 114; Friston, **Costs**, s. 33, ay. 1.109. Ancak bu bilinç ve devinim; 1914’te, kişilerin yargı yerlerine başvurarak yoksul kişi olarak kabul edilmeleri için bir sınavdan geçerek giderlerden bağışık tutulmalarını sağlayan bir düzenleme getirilmesine neden olmuş ve Birinci Yeryüzü Savaşı’nın patlak verdiği dönemde Devletin kaynak sağlamakta suskun kalmasına karşın uygulanmıştır. Friston, **Costs**, s. 33, ay. 1.110. Koşulları için bkz. **Report of the Committee on Legal Aid and Legal Advice in England and Wales**, Cmd 6641, London, HMSO, 1945, s. 2, ay. 8. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.costsbarrister.co.uk/wp-content/uploads/2020/06/The-Rushcliffe-Report.pdf> (Erişim Günü: 21.08.2025).

¹³² Friston, **Costs**, s. 33, ay. 1.112.

¹³³ Mullins, **a.g.e.**, s. 3 va.

¹³⁴ Friston, **Costs**, s. 34, ay. 1.113.

özünde şimdi yürürlükte olan dava yönetimi kurallarına yönelik ilk öncü ve başarısız girişimdir.

İkinci Yeryüzü Savaşını sonrası dönemi etkileyen 1945'te hazırlanan *Rushcliffe Raporu*, çok önemli saptamalarda bulunmuştur: Yurdunu savunan erler ve yoksulluk içindeki yurttaşlar için hukuksal yardım sağlanması gerektiğini ancak çalışan savunman sayısının 17.000'den 7.000'e düştüğünü ve bunun iyilik olsun diye hukuk hizmeti verecek savunman bulunamamasına yol açtığını ortaya koymuştur¹³⁵. Ancak *Rushcliffe Kurulu*'nun verdiği öneriler, 1949'da adli yardımın uygulanmasına yol açıyorsa da savaş sonrası yeni gönenç (*refah*) devleti için öngörülen temel taşlarından biri adli yardım olmamıştır¹³⁶. 1953'te davayı kazananın yapmış olduğu giderlerin aşırı olanlarının geri alınamaması gerektiği yönünde bir saptama barındıran *Evershed Raporu*, günümüzde uygulanan aşırı olmama ölçütünün öncüsü olmuştur¹³⁷. *Evershed Raporu* ile tarafların erken bir aşamada *discovery* (sunum) yapmaları ve yargıcın da duruşma öncesinde uyuşmazlığı çabucak çözmek için gerekli tüm işlemlerin yapılması için buyruklarını vermesini ve ancak tüm gerekli belgeler hazır olduktan sonra duruşma yapılmasını öngören “güçlü çağrı (*robust summons*)” kurumu ortaya çıkarılmıştır; ancak “büyük ölçüde hukuk uğraşındakilerin değişime karşı isteksizliği ve direnci nedeniyle etkisizliğe tutsak edilmesi” sonucu bu süreç de başarılı olamamıştır¹³⁸. Ancak Evershed Raporu ile önerilen ve savunmanların işine gelen bir değişiklik olarak 1967'de davaya kaynak sağlama bağlamında “pay karşılığı davaya arka-çıkma (*champerty*)” ile “davaya arka-çıkma (*maintenance*)” durumlarının suç

¹³⁵ **Report of the Committee on Legal Aid and Legal Advice in England and Wales**, Cmd 6641, London, HMSO, 1945, s. 5, ay. 23-7; Friston, **Costs**, s. 35-6.

¹³⁶ **Report of the Committee on Legal Aid and Legal Advice in England and Wales**, Cmd 6641, London, HMSO, 1945, s. 19, ay. 23; Friston, **Costs**, s. 36, ay. 1.122; Henry Brooke, “The History of Legal Aid – 1945 to 2010”, Blog yazısı: <https://sirhenrybrooke.me/2016/07/16/the-history-of-legal-aid-1945-to-2010/>. Friston, bu duruma neden olan olayın belki de, o dönem adli yardım seferberliği için “ulusal sağlık hizmeti (NHS)” benzeri bir “hukuk hastanesi düzeneği” kurulması biçimindeki öneriyi, Kurul Başkanının “devletin toplumun sağlıklı olmasıyla ilgilenmeye çalışırken, onların davacı olmasıyla eş düzeyde ilgilenemeyeceği” yanıtıyla karşılaması olduğunu açıklıyor.

¹³⁷ Anthony Clarke, “The Woolf Reforms: A Singular Event or an Ongoing Process?”, **The Civil Procedure Rules Ten Years On** (ed. Déirdre Dwyer), Oxford, Oxford University Press, 2009, s. 40; Friston, **Costs**, s. 37, ay. 1.129.

¹³⁸ Laurence Cecil Bartlett Gower, “The Cost of Litigation”, **The Modern Law Review**, Jan., 1954, Vol. 17, No. 1 (Jan., 1954), s. 9-10; Friston, **Costs**, s. 37, ay. 1.130. Yazar bir alıntı yapıp “Savunmanların tutumunu değiştirmek, mahkeme kurallarını değiştirmekten zor olacaktır.” sözü ile *Zuckerman*'ın değişime karşı çıkar gruplarının değişimi engellediği savının doğruluğunu anıyor.

olmaktan çıkarılması sağlanmıştır¹³⁹. Hukuk politikasına bağlı olarak değişen bu durum öncesinde “*champerty* (pay karşılığı davaya arka-çıkma)” bir suç olarak tanımlanmıştır. Ancak adalete erişim bakımından davaya kaynak sağlama olanaklarının önünü açılması gerekliliği ile davaya kaynak sağlayanların dayanaksız davalara kaynak sağlamamak amacıyla yaptığı taramaların yargılamaya gerek olmadan çözülebilecek uyuşmazlıkları da yargı örgütünün iş yükünden uzaklaştırması gibi gerekçelerle bu değişiklik olumlu görülmüştür¹⁴⁰. İngiltere’de kamu kaynaklarıyla ilk hukuksal yardım kurumu 1970 yılında açılmış, 1977’de de Hukuk Giderleri Taslakmanları Derneği (*The Association of Law Costs Draftsmen*) kuruldu. 1960’ların sonlarına doğru ortaya çıkan saatlik emek karşılığı belirlenmesi yöntemi 1970’lerin ortalarına doğru aile hukuku uyuşmazlıklarının uygulamasında yerleşmiş duruma gelmiş; bu dönemlerde giderlerin değerlendirilmesinde bir ölçüt olarak görülmemekle birlikte en sonunda 70’lerin sonlarına doğru tüm hukuk uyuşmazlıkları bakımından görünür durumuna gelmiştir¹⁴¹. 80’lerde ise süreye bağlı emek karşılığı belirlenmesi uygulamasının ilk kez yargısal çözümde anılmasıyla yaygınlaşmaya başlaması ve giderlerin belirlenmesinde önemli bir ölçüt olarak ortaya çıkması söz konusu olmuştur¹⁴².

1981 Yerel-İlçe Mahkemeleri Kuralları ile gider kararının verilmesinden sonra giderlere ilişkin belge (*fatura*) bildirimi ve sunulması süresi, 14 günden üç aya çıkarılmıştır ve bunlara karşı duruşmasız incelenmek üzere de olsa yanın karşı koyma olanağı (*itiraz*) öngörülmüştür¹⁴³. Bu kurallara göre A, B, C eklerinde yüksek giderler çizelgeleri (*higher scales of costs*), değişmez giderler (*fixed costs*), giderlerin değerlendirilmesi (*assessment of costs*) ve A ekinde biri düşük gider çizelgesi olmak üzere dört tür kılavuz çizelge öngörülmüş, ancak esnek tutularak yargıca bir tavan tutara değin gider belirleme ve hükmetme yetkisi verilmiştir¹⁴⁴.

¹³⁹ Friston, *Costs*, s. 38, ay. 1.132. Yazar koşula bağlı emek karşılığı belirlemenin düzenlenmesinin de önerildiğinin ancak bu önerinin geri çevrildiğini, yine de tartışmaya açılmış olduğunu belirtiyor.

¹⁴⁰ Friston, *Costs*, s. 1108, ay. 33.04-6.

¹⁴¹ Friston, *Costs*, s. 38.

¹⁴² Friston, *Costs*, s. 39; Söz konusu yargı çözümü: *R v. Wilkinson [1980]*, *Weekly Law Review*, 1980, C. 1, s. 396.

Yargı özeti için bkz. <https://www.iclr.co.uk/ic/1971005097>. (E. G. 21.08.2025)

¹⁴³ Friston, *Costs*, s. 39, ay. 1.137.

¹⁴⁴ Friston, *Costs*, s. 39.

1988’de çıkarılan Adli Yardım Yasası¹⁴⁵ ile adli yardım düzeneğinin yönetimi Tüze Topluluğu (*Law Society*)’ndan alınarak Adli Yardım Kurulu (*Legal Aid Board*)’na devredilmiş¹⁴⁶; bu kurum çıkar çatışmasını önlemek için topluluktan ayrıldığı gibi, Bakanlık dışı bir kamu kuruluşu olarak düzenlenmiştir¹⁴⁷. Ancak 80’lerde adli yardımın giderek daha güçsüz kesime yardım etmesi sonucunda dava açabilme olanağı olanlar yalnızca çok yoksullar ve çok zenginler olmuş ve orta sınıfın bir sendika veya sigorta ortaklığı gibi kaynak sağlayan kurumlar olmadığı süreçte adalet erişimi sakıncalı bir duruma sürüklenmiştir. Bu durum üzerine 1988’de Lord Hodgson başkanlığında adalet sürecine ilişkin bir inceleme yapılmış¹⁴⁸ ve bu inceleme sonucunda değişen bakış açısı ile koşula bağlı emek karşılığı düzenlemeleri 1989’dan sonra kabul görmeye başlamıştır¹⁴⁹.

1986’da “dava tarafları ölçütünde değerlendirme (*party and party basis assessment*)” bırakılıp yerine usa-yatkın ölçüde yapılan giderlerin geri alınmasını öngören “varsayılan temelden (*standart basis*)” ve haksız çıkan yanın kınanmasını gerektiren bir durum varsa daha yüksek bir gider ödemesi öngörülebilen “giderim temelinden (*indemnity basis*)” değerlendirme yöntemleri getirilmiştir¹⁵⁰. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki yalnızca yapılan giderlerin davada haksız çıkana yükletilmesi ve giderlerin buna göre belirlenmesi gerektiği düşüncesi olan “giderim ilkesi (*the indemnity principle*)” ile “giderim temelinden değerlendirme (*indemnity basis*)” eş kavramlar değildir¹⁵¹.

¹⁴⁵ *Legal Aid Act 1988*.

¹⁴⁶ House of Commons, **The Access to Justice Bill [HL], Legal aid Bill 67 of 1998-99 Research Paper**, s. 8. Bkz. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/RP99-33/RP99-33.pdf> (E.G. 22.08.2025).

¹⁴⁷ Lord Chancellor’s Department, **Legal Aid Efficiency Scrutiny**, London, HMSO, 1986, s. 6; Lord Chancellor’s Department, **Legal Aid, England and Wales: A New Framework**, London, HMSO, 1987, Cm 118; Friston, **Costs**, s. 40.

¹⁴⁸ Sir Maurice Hodgson, **Civil Justice Review: Report of the Review Body on Civil Justice**, Cm 394, London, HMSO, 1988.

¹⁴⁹ **Lord Chancellor’s Green Paper, Contingency Fees**, Cm 571, London, HMSO, 1989; **White Paper, Legal Services: A Framework for the Future**, Cm 740, London, HMSO, 1990; Friston, **Costs**, s. 40.

¹⁵⁰ Friston, **Costs**, s. 40, ay. 1.144.

¹⁵¹ Bkz. “Belirlemede Temel: Ölçün Temeli (Standart Basis) ve Giderim Temeli (Indemnity Basis)” başlığındaki açıklamalarımız.

1990'ların başına gelindiğinde genel olarak hukuk davalarının (ve yargılama giderlerinin) durumu konusunda bir rahatsızlık oluşmasından dolayı Lord Şansölye o dönemki Baş-Yargıç Lord Harry Woolf'tan bir inceleme yapmasını istemiş ve Woolf, Ara ve Son Çıktılarında “çekişmeli uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin (*dava*) egemen olması; giderlerin aşırı, öngörülemez ve oransız olması; yargılamalardaki sonuçlanmaya dek olan gecikmelerin sıklıkla anlamsız olması” durumlarını saptamış ve “devlet yargısına yedek uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin isteklendirilmesi; davaların duruşmaya ulaşma sürelerinin kısaltılması; yargıçlarca dava yönetiminin daha çok ve etkin yapılması” gibi önerilerde bulunmuştur¹⁵². Bu saptama ve öneriler hemen benimsenmemiş ve öğretilde *Zander*, çekişmeli bir hukuk düzeninde devlet yargısına gidilmesinin doğal olduğunu ve önerilerin yargılama hukukundaki kuralların yanlış olduğuna ilişkin bir gösterge sunmadığını ileri sürmüştür¹⁵³. Bunun üzerine Hükûmetin de değişmesiyle bir başka inceleme yapılması uygun görülmüş, onda da *Sir Middleton*, *Woolf*'un bulgularını destekleyen¹⁵⁴ ve koşula bağlı emek karşılığı anlaşmalarının adli yardım yerine kullanılabileceğini önerdiği bir inceleme yayınlamıştır¹⁵⁵. 1993'te giderim ilkesine dayanan bir davalı, davada haksız çıkınca, kazanan yanın savunmasının davayı kazanmaya bağlı olarak yaptığı bir anlaşmaya dayanarak aşkın bir istemde bulunması üzerine itiraz etmiş ve mahkemece bu itiraz kabul edilmiştir; bunun sonucu olarak giderim ilkesine dayanılarak giderlere ilişkin uyuşmazlıklar da artmıştır¹⁵⁶.

1995 yılına gelindiğinde, Lord Şansölye adli yardım ödeneğinin kısıtlanmasını önermekte; Ulusal Tüketici Kurulu'nun Adalete Erişim Yolları Anketi¹⁵⁷ ile toplumun

¹⁵² Sir Harry Woolf, *Access to Justice: Interim Report to the Lord Chancellor on the Civil Justice System in England and Wales*, London, HMSO, 1995, s. 7-18; Sir Harry Woolf, *Access to Justice: Final Report to the Lord Chancellor on the Civil Justice System in England and Wales*, London, HMSO, 1996, Bölüm 7, s. 78-91. Zuckerman, A, 'Lord Woolf's Access to Justice: Plus ça Change...', *Modern Law Review*, Volume 59, No. 6, November 1996, s. 781-7; Fris-ton, *Costs*, s. 41.

¹⁵³ Michael Zander, "The Government's Plans on Legal Aid and Conditional Fees", *The Modern Law Review*, 61, 1998, s. 538-550; Fris-ton, *Costs*, s. 41-2, ay. 148.

¹⁵⁴ Sir Peter Middleton GCB, *Report to the Lord Chancellor on the Review of Civil Justice and Legal Aid*, London: HMSO, 1997; Fris-ton, *Costs*, s. 42.

¹⁵⁵ Lord Chancellor's Department, *Modernising Justice: The Government's Plans for Reforming Legal Services and the Courts*, Cm 4155; London: HMSO, 1998; Fris-ton, *Costs*, s. 42.

¹⁵⁶ Sir Rupert Jackson, *Review of Civil Litigation Costs: Preliminary Report*, London, HMSO, 2009, s. 27-8, bölüm 3, ay. 5.4; Fris-ton, *Costs*, s. 42, ay. 149.

¹⁵⁷ National Consumer Council, *Seeking Civil Justice: A Survey of People's Needs and Experiences*, London, National Consumer Council, 1995.

adalet düzeninde yaşadıkları gözlemlenmekte¹⁵⁸; 1998’de ise koşula bağlı emek karşılığı belirleme anlaşmaları yasallaşmaktaydı. Ayrıca 1999’da, giderlerin varsayılan temelden değerlemesini korumakla birlikte giderlere “orantılılık sınavı” ölçütü uygulanmasını öngören ve bu yeniliği de gelenekçileri eğitici bir dille yapma gereği duyan¹⁵⁹ yeni yargılama yasası İngiliz Medenî Yargılama Kuralları (*Civil Procedure Rules 1998*) yürürlüğe girmiştir¹⁶⁰.

2000 yılında ise koşula bağlı emek karşılığı belirlemesi düzeni adli yardımın yerini almaya başlamış, davanın kazanılması durumunda yapılan savunman giderinin karşı yandan alınabileceği biçimde değiştirilmiş; devlet, AİHS kapsamındaki adalete erişim yükümlülüklerini çiğneyerek adli yardımı -klinik özensizlik dışındaki- tüm kişisel yaralanmalar, ölümcül kazalar vb. birçok istem bakımından uygulamadan kaldırmıştır¹⁶¹. 1999 yılında çıkan Adalete Erişim Yasası sonucundaki gelişmelerle 2001’de Adli Yardım Kurulu ortadan kaldırılmış ve yerine “hukuksal danışmanlık hizmetlerinin tek elden dağıtımı ve yerel gereksinimleri gözeterak yerel ağlar sağlamak üzere” bağımsız bir devlet kurumu olan Hukuk Hizmetleri Altkurulu getirilmiş, bu alandaki kamu harcamaları ise 8 yıl sonunda 2005’te yarı yarıya düşmüştür¹⁶². Bu yılın içinde Hükümet, Yeni Odak (*New Focus*) adlı sürece girmiş ve adli yardım yerine yeni odak olarak gereksiz davalardan caydırmayı¹⁶³, uyuşmazlıkların erken çözümünü, arabuluculuğun isteklendirilmesini ve çekişmeli yargılamadan uzaklaşılmasını politika olarak ele aldığı bir danışma çıktısı hazırlatmış ve bu yönde birtakım yönetmelikler çıkarmıştır¹⁶⁴. Ayrıca Kentlilik Denge Kurulu (*Civil Justice Council*)’nun girişimleri ile 2003’te bir yasa değişikliği ile toplu trafik kazaları bakımından “değişmez ve geri alınabilir giderler” düzenlemesi getirilmiş ve

¹⁵⁸ Friston, *Costs*, s. 43, ay. 153.

¹⁵⁹ John Sorabji, *English Civil Justice after the Woolf and Jackson Reforms: A Critical Analysis*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, s. 214.

¹⁶⁰ Sorabji, *Civil Justice*, s. 102; Friston, *Costs*, s. 42-4.

¹⁶¹ Friston, *Costs*, s. 44, ay. 1.157.

¹⁶² Friston, *Costs*, s. 45-6; Sir Ian Magee, *Review of Legal Aid Delivery and Governance*, London, HMSO, 2010, s. 26. Çevrimiçi erişim için: <https://data.parliament.uk/DepositedPapers/Files/DEP2010-0573/DEP2010-0573.pdf> (E.G.: 21.08.2025).

¹⁶³ Söz konusu araştırma çıktısının başlığında dahi caydırma/hevesini kırma anlamında “discouraging” deyiimi kullanılmıştır. Bkz: Legal Services Commission, *A New Focus for Civil Legal Aid: Encouraging Early Resolution; Discouraging Unnecessary Litigation*, London, LSC, 2004.

¹⁶⁴ Friston, *Costs*, s. 46.

birtakım iş uyuşmazlıkları için de uygulanması öngörülmüştür. Bu da giderler bakımından bir belirlilik sağlamıştır, dolayısıyla 2015'te bu değişmez gider düzenlemesinden yararlanmayı seçen tüketici oranı yüzde 46'ya yükselmiştir¹⁶⁵.

2009 yılında, Medenî Yargıda Giderler konusunun incelenmesi için Sir Rupert Jackson görevlendirilmiş ve Jackson İncelemesi'nde *Bentham*'ın daha önce dile getirdiği kaygıyı, “*bu düzende çok para dönüyor!*¹⁶⁶” biçiminde gözeterek bu kez yalnızca yargılama kurallarına değil, savunmanların kazançlarına da odaklanmıştır¹⁶⁷. Bu inceleme de başta benimsenmese de daha sonra “son yıllarda kazanırsan öde biçimindeki koşula bağlı anlaşmalar ile adalete erişim artsa da düzen dengesini yitirmesi, davacıların (savunmanlarının) kazanacağına güvenerek dava açarken hiç riskle karşılaşmaması üzerine aşkın giderlere girişi” gerekçesiyle Jackson Düzeltmeleri 2013'te yapılmaya başlanmıştır¹⁶⁸.

Jackson Düzeltmeleri kapsamında getirilen yenilikler şöyledir: CPR'da değişiklikler yapılmış; Baş Yargıç başkanlığında yargısal denetimin sıkılaştırılmasını sağlayacak Yargısal Yönlendirme Takımı kurulmuş; kişisel yaralanma davalarında iki-yönlü gider geçişi yürürlükten kaldırılmış; çoğu koşula bağlı emek karşılığı anlaşması ve dava sonu sigorta primlerinin geri alınabilmesi durumuna verilen izin ortadan kaldırılmış; en önemlisi de “bütçeleme ve gider yönetimi” kuralları yürürlüğe sokulmuştur. Ancak adli yardım, Jackson İncelemesi'nde böyle bir öneri olmamasına karşın daha da daraltılmış; böylece hak arayanların dava açmasına kaynak

¹⁶⁵ Friston, *Costs*, s. 46; Competition and Markets Authority, *Legal Services Market Study: Interim Report*, London, CMA, 2016, s.8, dy. 11. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/577f76daed915d622c0000ef/legal-services-market-study-interim-report.pdf>

¹⁶⁶ Sir Rupert Jackson, “Legal Aid and the Costs Review Reforms”, Cambridge Hukuk Fakültesi'nde 5 Eylül 2011'de yaptığı ünlü konuşmanın çıktısı, s. 4. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/Speeches/lj-jackson-speech-legalaidlecture.pdf>

¹⁶⁷ Friston, *Costs*, s. 47. Jackson'ın İncelemeleri sonucunda yayınlanan çıktılar için sırasıyla tüm çıktılar, Ön Çıktılar ve Son Çıktı için bkz. <https://www.judiciary.uk/guidance-and-resources/review-of-civil-litigation-costs-reports/> (E.G. 21.08.2025).

Sir Rupert Jackson, *Review of Civil Litigation Costs: Preliminary Report*, London, HMSO, 2009. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.judiciary.uk/guidance-and-resources/review-of-civil-litigation-costs-preliminary-report/> (E.G. 21.08.2025).

Sir Rupert Jackson, *Review of Civil Litigation Costs: Final Report*, London, HMSO, 2010. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2013/05/jackson-final-report-140110.pdf> (E.G. 21.08.2025).

¹⁶⁸ Friston, *Costs*, s. 47-8.

bulunamaması sorunu ortaya çıkmıştır¹⁶⁹. Ayrıca 2011’de yeni bir düzenleme ile yasal bir durum ve kazanım elde eden Hukuk Giderleri Sayım Uzmanları Derneği, adını “Gider Hukukçuları Derneği (*Association of Costs Lawyers*)” olarak değiştirmiştir ve “gider hukukçuluğu (*costs lawyer*)” uğraşı ortaya çıkmıştır¹⁷⁰.

Jackson Düzeltmeleri sonrasında bir de Young Raporu olarak anılan inceleme¹⁷¹ ile “giderim (*tazmin*) kültürü” eleştirilmiş, sürekli ve büyük tutarlarda orantısız istemler sonunda çokça tazminat davası açılmasının bir sorun olduğu vurgulanmış; Jackson’ın da bu eleştiriyi “bu işlerden çıkar sağlayan aracılardan aşkın sayıda ve oransız giderim istemlerini artırdığı, isteklendirdiği ve yönlendirdiği” savı ile başka bir yöne sürüklemiş; bunun sonucunda İngiliz hukuk yazınında “ABD’deki herkesin gideri kendine veya Alman biçilmiş gider (çizelge) düzenine geçiş” de tartışılmıştır¹⁷².

2015’te yargı işlemlerinin kamu kaynaklarından karşılanması yerine hak arayanlara yüklenmesi yolunda bir tuğla daha koyulmuş ve adalete erişimi yine çığneyerek; yargı örgütünü geliştirme yolunda giderleri karşılamak, bir yandan da genel giderleri kısmak için mahkeme harçları katılım payının üzerine geçmeyi bırakalım, maliyetinin dahi üstüne çıkarılarak kamu bütçesinden uzaklaştırıp hak arayışındaki bireylere yükletilecek biçimde arttırılmıştır¹⁷³.

2016’da *Sir Jackson*, değişmez giderler düzenini yeniden incelemiş ve şu gibi önerilerde bulunmuştur: Tüm hızlı yargılama yolu bakımından değişmez giderler çizelgesi belirlenmeli; yeni bir “orta yargılama yolu” oluşturulmalı; çok küçük

¹⁶⁹ Friston, *Costs*, s. 48.

¹⁷⁰ Friston, *Costs*, s. 50.

¹⁷¹ David Young, *Common Sense, Common Safety*, London, HMSO, 2010, s. 11. Çevrimiçi erişim için bkz.

https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7976fb40f0b63d72fc60c7/402906_CommonSense_a_cc.pdf (E.G. 21.08.2025)

¹⁷² Friston, *Costs*, s. 48-9. Bu tartışmanın bir benzeri de ABD’de yapılmıştır. Bkz. Theodore Eisenberg and Geoffrey P. Miller, “The English Versus the American Rule on Attorney Fees: An Empirical Study of Public Company Contracts”, **98 Cornell L. Rev. 327 (2013)**; Marie Newhouse, “Assessing the Effects of a ‘Loser Pays’ Rule on the American Legal System”, (March 4, 2010). SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1564983>. (Erişim Günü: 21.08.2025). Bu konudaki Matthias Reimann, “Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Synthesis”, **Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Comparative Study (Edited by Mathias Reimann)**, Springer, 2012, 8-23.

¹⁷³ Friston, *Costs*, s. 50-1. Bu durum yüksek yargı çalışanlarınca dahi çokça eleştirilmiştir.

tutardaki klinik özensizlik kaynaklı yaralanma davalarında değişmez giderler çizelgesi geliştirilmeli; belirli ticari davalar ve mülkiyet davaları için gönüllü olacak uyuşmazlık taraflarının bulunarak bir tavan değişmez gider düzeni denenmeli; ayrıca değişmez giderlere ilişkin kullanma sıklığı ve bu düzenin giderlerin karşılanması ile toplumsal barışın sağlanması bakımından başarıya ulaşma durumunun gözden geçirilmesi gereklidir¹⁷⁴. 2019’da öğretilen yapılan bir çalışma¹⁷⁵ sonucunda geri alınan giderlerin yüzde 8 azaldığı bulgusuna dayanılarak Hükûmetçe değişmez gider düzeninin hukuk davaları bakımından uygulama alanının genişletilmesi kararı alınmıştır¹⁷⁶. Bunun üzerine daha önce Jackson’ın önerileri benimsenmeye başlanmış, ancak yeni bir orta yargılama yolu (*intermediate track*) konusu önerisi geri çevrilmiştir¹⁷⁷. Ancak daha sonra 1 Ekim 2024’te yürürlüğe giren değişiklikler ile söz konusu *intermediate track* (ara-orta yargılama yolu) kabul edilmiştir¹⁷⁸. Bu yeni “ara-orta yargılama yolu” da değişmez giderler düzenine katılmış; 25.000 ila 100.000 pound arasındaki tutara ilişkin uygulanacak bu yargılama usûlü bakımından giderlerin değişmeyeceği öngörülmüştür (CPR 28). Böylece, günümüzde İngiliz Medenî Yargılama Hukukunda dört yargılama usûlü [küçük istemler yolu (*small claims track*); hızlı yargılama (*fast track*); ara-orta yargılama (*intermediate track*) ve çok-aşamalı-yargılama (*multi-track*)] bulunmakta; bunlardan üçünde değişmez giderler düzeni uygulama alanı bulmaktadır.

Bu süreçleri incelediğimizde ilk vardığımız bulgu, görüldüğü üzere İngiliz Hukukunda, hukukumuzda olduğu gibi yargılama giderleri oldukça sorunlu bir biçimde sürmekte olsa da bu hukuk ortamında giderlerin çokça tartışılmış olması ve sorunlara sürekli olarak çözümler bulunmaya çalışılmış olmasıdır. Çünkü hiç

¹⁷⁴ Sir Rupert Jackson, **Review of Civil Litigation Costs: Supplemental Report, Fixed Recoverable Costs**, London, HMSO, 2016; Friston, **Costs**, s. 51.

¹⁷⁵ Paul Fenn / Neil Rickman, “The Impact of Legislation on the Outcomes of Civil Litigation: An Empirical Analysis of the Legal Aid Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012”, **SSRN Electronic Journal**, 2019. Çevrimiçi erişim için bkz. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3326665 (E.G. 21.08.2025).

¹⁷⁶ Friston, **Costs**, s. 52. İlgili değişikliğin temeli olan Danışma Belgesi için bkz. Ministry of Justice, **Extending Fixed Recoverable Costs in Civil Cases: the Government Response**, London, September 2021, s. 10-1, ay. 2.6-7. İncelemek için bkz.

<https://consult.justice.gov.uk/digital-communications/fixed-recoverable-costs-consultation/results/extending-fixed-recoverable-costs-civil-cases-government-response.pdf>

¹⁷⁷ MoJ, FRC Response, s. 11, ay. 3.1; Friston, **Costs**, s. 52.

¹⁷⁸ <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2024/839/made>

eleştirilmeyecek bir düzen, hiç geliştirilemeyecektir¹⁷⁹. Yaşamın somut yanı göz ardı edilmemiş, biçimsel bir kuralcılığa tutunulmamış ve somutluk kapsamında tüm süreçlerin parasal boyutu gözetilerek, yargılama süreç ve kuralları da sürekli olarak biçimlendirilmiştir. Buna karşın İngilizler, gerçek giderler düzenini tümünden elden bırakmamış, ABD Hukukundaki giderimsiz düzene veya Alman Hukukundaki çizelge düzenine geçme istenci -çokça tartışılrsa da¹⁸⁰- tümüyle egemen olmamıştır. Yine de daha düşük bir yargılama gideri düzeni öngördüğü düşüncesiyle *fixed costs* düzeninin egemen olduğu uyuşmazlıkların kapsamı genişletilerek, Alman çizelge düzenine doğru bir geçiş olduğu da belirtilmelidir. İngiliz Hukukunda şimdiki giderler düzeni bir karma (*hibrit*) düzendir. Bir diğer bulgu ise, geçmişe doğru bakıldığında, giderim ilkesinin bir benimsenip bir unutulmasında olduğu gibi çağlar arasında bir kuralın neden var olduğu ya da bir kurumun hukuksal niteliğinin ne olduğuna ilişkin kanı dönem dönem unutulmakta; gerçeğin gereği, bir uyarıcı örnekle, belki bir kişinin hakkını araması sonucu yeniden toplumsal usa vurmaktadır. Kanımızca çalışma konumuzu oluşturan Türk Hukukundaki savunman gideri konusu da bu türden bir *kuralın gereğinin unutulması ve gerçekten uzaklaşılması* sonucu günümüzde adalet erişiminde bir engele dönüşmüştür.

B. Türkiye’de Geçmiş ve Gelişimi

Türk Hukukundaki durumu yasalarımızdaki düzenlemeler üzerinden inceleyeceğiz. Buna göre, önce savunmanlık işini düzenleyen yasalarımızı, daha sonra da medenî yargılama hukukumuzu düzenleyen yasalarımızı inceleyeceğiz.

Osmanlı Devleti döneminde, *avukatlık-savunmanlık-muhâmîlik* yoktur -ki bunun büyük ölçüde nedeni de İslam Hukuku uygulamasında toplumun hukuksal sorularına yanıt veren *iftâ*¹⁸¹ (*fetva* verme) kurumunun varlığıdır¹⁸²-. Ayrıca 16. ve 17.

¹⁷⁹ Jeremy Bentham, **A Fragment on Government**, Oxford, Clarendon Press, 1891, s. 101.

¹⁸⁰ Zuckerman, **Plus ça change**, s. 787 va. Bu alanyazının başlığı bir Fransızca atasözünün kısaltılmışıdır: "*Plus ça change, plus c'est la même chose*". "Ne denli değişse, o denli özdeş kalır." diye çevrilebilir ki Zuckerman'ın anadüşüncesini iyi yansıtır.

¹⁸¹ Arapça "*afîâ* [birine hukuksal ve yazılı (resmî) bilgi iletme, ulaştırma]" sözcüğünden alıntıdır. *Fetva* sözcüğü de bu kökten olup, bu kök de Süryanice’de "*apîl* [yayılmak, (Ortodoksluğu) yaymak]" sözcüğünden alıntıdır, ki bu dile de İbranice "*pataw* (açmak, yarmak, girmek, duyurmak)" kökünden geçmiştir. Bkz. <https://en.wiktionary.org/wiki/%D8%A3%D9%81%D8%AA%D9%89#Arabic> (E.G. 21.08.2025).

¹⁸² Nejat Aday, **Avukatlık Hukukunun Genel Esasları**, İstanbul, Beta, 1994, s. 24-5.

yüzyıllarda hükûmete başvurunun belli bir usûlü olmasından ötürü, dilekçe yazımının önemli olması nedeniyle, Yeniçeri Ocağı çavuş ve katiplerince yetiştirilen ve yeterlilik belgesi alıp *arzuhalcibaşı* denetiminde etkinlikte bulunabilen “*arzuhalciler* (dilekçeciler)” ortaya çıkmıştır¹⁸³. Osmanlı’da hukuksal sorunlarda kendilerine danışılan kimseler olmamakla birlikte, genellikle İslam Hukukunda duruşmada bulunma zorunluluğu nedeniyle temsil işi ile kısıtlı etkinlikte bulunan ve “adliyeyle iyi ilişkileri bulunan”, “*dava vekili*” denilen kişiler var olmuştur¹⁸⁴. Daha sonra Tanzimat Dönemi’nde nizamiye mahkemelerinin kurulmasıyla bu kişilerin durumu değişmiştir. Ancak bu kişiler o dönem Tanzimat’ın olduğu gibi aldığı Batı yasalarını bilmediğinden ve bu kuralları, dönemin sayıca artan konsolosluklarında görevli olan yabancı avukatları daha iyi bildiğinden Osmanlı Mahkemelerinde dava vekilliği yapmışlardır¹⁸⁵. 17 Kasım 1875 tarihinde kabul edilen “*Mihakimi nizamiye dava vekilleri hakkında nizamname*”¹⁸⁶ ile düzenlenmiştir (“Nizamiye Mahkemeleri Dava Vekillerini Düzenleyen Yönetmelik” olarak düşünülebilir). Savunman kişinin emek karşılığı bakımından düzenlemeler, madde 20-29 arasında düzenlenmiştir ve maddelerin sonunda “*Ruhsatnameli dava vekillerinin esbabı deaviden alacakları ücretlerin tarifesidir*” başlıklı bir çizelge de bulunmaktadır. Dava vekilleri yönetmeliği olarak anacağımız bu düzenlemenin 20. maddesinde, eğer vekiller, müvekkilleriyle özel bir sözleşme yapmadılarsa bu yönetmeliğe uygun olarak bir karşılık alacakları öngörülmüştür. Yönetmeliğin 21. maddesi ise çalışmamız bakımından ilginçtir:

“*Bir davanın sahibi badelmuhakeme isbatı müddeaeyledikde ol davanın rü’yeti için tayin etmiş olduğu vekilin tarife mucibince lâzım gelen ücretini mahkûmualeyhden talebe haklı olduğu gibi işbu ücreti doğrudan doğruya mahkûmu aleyhden talep ve istihsale vekilin dahi salâhiyeti vardır.*”¹⁸⁷.

Yönetmelik m. 21’e göre, dava sonunda haklı çıkan yan, tarifeye göre belirlenecek olan davayı yürütme giderini karşı yandan isteyebilir. Haksız çıkan

¹⁸³ Ali Haydar Özkent, *Avukatın Kitabı*, İstanbul, Arkadaş Basımevi, 1940, s. 35; Aday, *Avukatlık*, s. 26.

¹⁸⁴ Ali Haydar Özkent, “Türkiye’de Avukatlık”, *Hukuk İlmini Yayma Kurumu, Konferanslar Serisi*: 31, 1938 (s. 3-40), s. 5-6; Aday, *Avukatlık*, s. 26-7.

¹⁸⁵ Aday, *Avukatlık*, s. 27.

¹⁸⁶ *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi -Metinler-*, Birinci Cilt, Ankara, Türkiye Baro Birliği Yayınları, Yörük Matbaası, 1972, s. 3-11. Çevrimiçi erişmek için bkz.

<https://tbbkitaplari.barobirlik.org.tr/Detay/turkiyede-savunma-mesleginin-gelistimi-1cilt>

(E.G. 21.08.2025).

¹⁸⁷ *Savunma Metinler*, s. 7.

yandan bu tutarı istemek bakımından, doğrudan dava vekilinin bile yetkisi vardır, denmektedir. Yönetmeliğin diline baktığımızda, olması gereken olarak; karşıdan alınan dava vekili giderinin müvekkile ait olduğu, ancak müvekkilin bunu karşı yandan aldıktan sonra yeniden dava vekiline ödeme yapmasındansa, dava vekilinin de doğrudan karşı yandan bunu istemek ve geçici olarak, müvekkile vermek üzere elde etmek yetkisinin bulunması düşünülmüştür. Bu da demektir ki davayı kazananın karşı yandan isteyebileceği dava vekili gideri, çizelgeye göre belirlenen giderle sınırlıdır; kök davacının (*müvekkilin*) olup, vekil kişi yalnızca bir yetkiye kavuşmaktadır ki bu gideri müvekkilden daha sonra alacağı için bu paraya müvekkilden daha kolay ulaşabileceğinden karşı yandan istemeye yetkili olmaktadır.

Yine Yönetmelik m. 25'e göre; dava vekilleri, anlaşılan veya çizelgeye göre atanacak olan karşılıktan başka, yasal çerçevede yapılan diğer giderleri de müvekkilinden isteyebilecektir ve davayı kazanamasa bile dava vekili hak ettiği emek karşılığını tarife göre isteyebilecektir.

Yönetmelik m. 26 ise İngiliz Hukukundaki düzene benzer bir biçimde; dava vekilinin, vekâlet karşılığını müvekkilinden alamadığı olasılığı düzenlemektedir:

“Ücreti mukannenmesini mutalebe edecek olan davavekili müvekkilinin imtinaı takdirinde davanın faslohlunduğu mahkemeye bir istidaname ile bir küt'a müfredat defteri ve bunları teyid edecek evrakı ita ederek taleb olunan ücret tarafeyn muvacehesinde mahkemece tedkik ve tasdik olunduktan sonra kaç kuruşa balığ olur ise yekûnu istidaname üzerine rakkam ve ibare ile yazılarak mucibince tahsili işareti ve vaz'ı tarih olunduktan sonra reisi mahkeme canibinden imza ve mahkeme mührile tahtim edilecek ve mahkûmbih olan ücret icra cemiyeti tarafından tahsil ki kılınacaktır.”¹⁸⁸

Belirli emek karşılığını isteyen dava vekili, müvekkili ödeme yapmazsa, davanın görüldüğü mahkemeye bir dilekçe, bir gider çizelgesi ve bunları destekleyen belgeleri sunarak, istenen emek karşılığının mahkemece incelenip onaylanmasını sağlayacaktır. Emek karşılığının tutarı belirlendikten sonra, bu tutar dilekçeye sayı ve yazı ile işlenecek, mahkeme başkanınca imzalanıp damgalanacak ve alacağın elde edilmesi işlemi icra dairesince yapılacaktır, denilmektedir. Bu da demektir ki o dönemde dava vekilleri ile müvekkil arası sözleşmeye göre ödeme yapılmaması ve

¹⁸⁸ Savunma Metinler, s. 7-8.

bunda diretilmesi durumunda, dava vekilinin bunun için mahkemeye başvurması ve giderlerini belgelemesi, böylece durumun ve emek karşılığının mahkemece belirlenmesi öngörülmüştür.

Yönetmeliğin 29. maddesi ile dava vekillerinin müvekkilleriyle tarife dışında özel bir sözleşme çerçevesinde emek karşılığı konusunda anlaşmaları olanağı da tanınmıştır. Ancak bu özel anlaşmalar bakımından da bir tavan belirlenmiştir:

“Davavekillerinin müvekkillerinden mukavelei mahsusa tahtında ücret almaları dahi caiz olub fakat beş bin kuruşa kadar olan davalar için mukavele eyledikleri ücretlerin tarifede muayyen mikdarı tecavüz etmemesi ve beş bin kuruştan ziyade olan davalar için mukavele tahtına aldıkları ücretlerin kemiyeti dahi meblâğı müddeanın nihayet yüzde yirmisini geçmemesi meşrutdur.”¹⁸⁹

Buna göre; 5.000 kuruşa kadar olan davalar için, sözleşmeyle belirlenen karşılığın, tarifede belirtilen miktarı aşmaması; 5.000 kuruştan fazla olan davalar için ise sözleşmeyle alınan ücretin, dava konusu miktarın %20’sini geçmemesi koşul olarak öngörülmüştür.

Daha sonra “*Ruhsatnameli dava vekillerinin esbabı deaviden alacakları ücretlerin tarifesidir*” başlıklı bir bölümde hem yerel mahkemelerinde hem de istinaf ve temyiz mahkemelerinde görülen davalara ilişkin emek karşılığı çizelgesi verilmiştir. Bu çizelgeye göre yerel mahkemelerde durum şöyledir: Görüş yazısı (danışmanlık) için karşılık 50 kuruş alınacağı; dava için mahkemeye sunulacak dilekçe ve duruşmada yapılacak açıklamalar için düzenlenecek savunma yazıları için 150 sözcüğü geçmediği sürece 30 kuruş, 150 sözcüğü geçtiğinde ise artan her 100 sözcük için 5 kuruş ekleneceği (gerektiğinde vereceği belge ve senet suretleri için burada belirtilen karşılığın üçte birinin alınacağı); görevlilere verilecek dilekçe, protesto, haciz yazısı ve vekâletname gibi belgelerin düzenlenmesi için 20 kuruş alınacağı; hükme itiraz dilekçesinin yazılması için 25 kuruş alınacağı; yerel mahkemede kesin olarak görülen davalar için her duruşma için 30 kuruş, istinafa tabi olan davalar için her duruşma için 50 kuruş alınacağı (haciz gibi acil davalarda ve buyruk üzerine yapılan tüm işlemlerde ve yoklukta karar verilen türden davalarda bunun yarısının alınacağı); dava vekiline getirme yazısı göndermek, gerekli kefaletnameyi ya da

¹⁸⁹ Savunma Metinler, s. 8.

duruşma öncesi verilmesi gereken para cezasını mahkemeye teslim etmek gibi işlemler için 15 kuruş alınacağı; keşif, soruşturma, tanık dinleme, mal ve eşyanın deftere geçirilmesi ve hükmün icrası gibi işlemlerde hazır bulunan dava vekillerince her iki saat için 20 kuruş alınacağı öngörülmüştür.

Çizelgenin istinaf ve temyiz ayağında ise durum şudur: İstinaf, temyiz ve yeniden yargılama istemleri ile istinaf ve temyize ilişkin olarak yazılacak savunma yazıları için 150 sözcüğü geçmediği sürece 50 kuruş ödenecek, 150 sözcüğü geçtiği durumda artan her 100 sözcük için 10 kuruş eklenecektir; her duruşma için 60 kuruş ödenecek, ancak karar verildiğinde bu ücretin yalnız üçte biri alınacaktır; bu aşamadaki davalarda hükme itiraz dilekçesini yazan ve dosyayı getirme işlemlerini gerçekleştiren vekillere, ilk derece mahkemelerinde bu işlemleri yapmak için yerel mahkemelerde duruşmalar ve dosya getirme/yazı gönderme/kefaletname yatırma ya da duruşma öncesi verilmesi gereken para cezasını mahkemeye teslim etmek gibi işlemler için belirlenen miktarlar ödenecektir.

Daha sonra avukatlık ücretlerine ve bu işin avukatlık-öncesi türevi olan dava vekilliğine ilişkin Osmanlı Devleti'nde yürürlüğe girmiş başka bir düzenleme yoktur.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk savunmanlık yasası, 460 sayılı “*Muhâmât*¹⁹⁰ *Kanunu*” olup, 3 Mart 1924'te kabul edilmiştir. Bu yasanın onuncu maddesi şu biçimdedir:

“ONUNCU MADDE — Muhami ve dâva vekili ile müekkil arasında aktedilecek mukavelenamelerde ücret vekâletin maktu olarak tesmiyesi lâzımdır, müddeabihın miktarı üzerine yüzde itibariyle ücret tahsisi veya hasılı dâvada iştirak mânasını tazammun edecek şartlar vazı veyahut dâvayı kısmen veya tamamen satın almak gibi ahkâm derci suretleriyle aktolunan mukavelât keenlemyekündür. Esas dâvaya müteallik karar ile birlikte mahkemece takdir ve mahkûm aleyhine tahmil olunacak ücreti vekâlet, mesaii masrufeye nazaran mevaddı hukukiyede mahkûmünbin bin lirayı tecavüz etmediği takdirde yüzde onunu, tecavüz ettiği takdirde bin liradan fazlası için yüzde beşini geçemez. Ancak meni muarızaya karar verildiği takdirde ücreti vekâletin takdirinde müddeabih esas ittihaz olunur. Kıymeti gayri muayyen

¹⁹⁰ *Muhâmât* sözcüğü, o dönem devrimlerin çekebileceği tepkiler karşısında Batı'daki “avukat” sözcüğü yerine Mısır'da kullanılan, “savunmak, korumak, himaye etmek” anlamındaki sözcükten alıntıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Cem Budak / Osman Demirbaş, “Mayıs Adli İnkılabı”, **XVIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (VIII. Cilt), Hukuk ve Diplomasi – Türk-Ermeni İlişkileri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2022, s. 70-71; TBMM, **Zabıt Ceridesi, Devre 2, içtima 28 (3 Nisan 1340)**, s. 287.

deavii hukukiye ile mevaddı cezaiyede dâvanın ehemmiyeti ve mesainin kıymeti nisbetinde takdir ve tâyin olunur."¹⁹¹

460 sayılı yasaya göre, hem “savunmanlık (*muhâmî-avukat*)” hem de “dava vekilliği” birlikte geçerli sayılmış olup; korudukları/savundukları/temsil ettikleri kişiler (*müvekkil*) ile aralarındaki sözleşmede emek karşılıklarının belirli (*maktu*) olarak gösterilmesi (*tesmiyesi*) gerekli görülmüş ve savunmanın dava konusuna katılması yasaklanmıştır. Haksız çıkan yana yükletilecek olan vekâlet ücretinin ise mahkemece belirleneceği (*takdir* olunacağı) öngörülmüştür ve bir çizelgeden (*tarifeden*) söz edilmemiştir. Ancak mahkemenin belirlemesi için tavan oranlar öngörülmüştür ki bunlar Çizelge düzenimizin -özellikle de oransal tutarların arttıkça oranın azalması kuralının- öncüleri sayılabilir: “Karşı yana yükletilecek olan gider; hüküm altına alınan tutarın bin lirayı aşmadığı durumda, bu tutarın yüzde onunu; bin lirayı aştığı durumda ise, bin lirayı aşan bölüm için yüzde beşini geçemez.”. Elatmanın önlenmesi davasında dava konusunun temel alınacağı; değeri belirli olmayan hukuki davalar ile ceza davalarında ise davanın önemi ve harcanan emeğin karşılığı oranında bir belirleme yapılacağı öngörülmüştür.

Çizelgeye bağlanmamış, avukatlık ücretinin mahkemece belirlendiği durum; 1926’da kabul edilen 708 sayılı yasa ile gelen değişikliklerden etkilenmemiştir. 1926’daki bu yasa ile “*muhâmî*” yerine ilk kez “*avukat*” sözcüğü kullanılmış ve 8. maddesiyle “*Avukatlar, deruhte olunan deavinin ücret ve masrafına karşı müvekkillerine ait olarak yetlerinde bulunan emval ve nükut üzerinde hakkı rüçhanı hususiye haizdirler* [Avukatlar, üstlendikleri davaların ücret ve diğer giderlerine karşılık olarak (güvence olarak), müvekkillerinin olup da kendi ellerinde bulunan mallar ve paralar üzerinde özel öncelik hakkını bulundurlar].” düzenlemesi getirilmiştir. Bu anlamda, 1938’de kabul edilen 3499 sayılı Avukatlık Kanunu’na dek, yargılama gideri olarak savunman giderinin bir belirli tarifeye değil de, İngiliz Yargılama Hukukunda çok-aşamalı yargılama yolunda olduğu gibi mahkemece

¹⁹¹ *Muhâmât Kanunu*, 3 Mart 1924’te “Devrim Yasaları” ile birlikte kabul edilmiştir. Yasa metnine ulaşmak için bkz.

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200460.pdf (Erişim Günü: 21.08.2025).

belirlendiğini -ancak yine de başka olarak bir tavan ve oran öngörüldüğünü söyleyebiliriz.

27 Temmuz 1938’de kabul edilen 3499 sayılı yasa ile, “*Avukatlık meslekinin amme hizmeti mahiyetinde addedilmiş olması bir ücret tarifesi tesbitini muvafık kılmış, ancak memleketteki şeraitin değişikliği nazara alınarak bu tarifenin esaslarını teklif salâhiyeti barolara verilmiştir.*” biçimindeki gerekçe ile savunmanların alacağı emek karşılıkları için yeniden, ancak bu kez içeriği barolarca düzenlenmesi öngörülmüş bir çizelge (*tarife*) düzeni getirilmiştir¹⁹².

19/3/1969 gününde kabul edilen 1136 sayılı Avukatlık Kanunu m. 164/4’teki düzenlemeye göre; “*Avukatla iş sahibi arasında aksine yazılı sözleşme bulunmadıkça tarifeye dayanarak karşı tarafa yüklenecek avukatlık ücreti avukata aittir.*” Kuralı getirilmiştir. Buna göre 1938’de getirilen tarife düzeni sürdürülmüştür¹⁹³. Ancak daha önemlisi, bu düzenleme ile ilk kez yargılama gideri olan bu karşı yandan alınan avukat tutma tazminatı niteliğinde olan ve müvekkile ait olması gereken bu değer, avukatın olarak öngörülmüştür. Öte yandan, yasa gerekçesinde ise şu söylem vardır: “*Son fıkra, kaideten müvekkile aidolması gereken bir meblağ için bu kaidenin teyidinden başka, aksine yazılı sözleşmenin 'de caiz bulunduğuna işaret etmektedir.*”. Bu gerekçe düzenleme ile çelişkili olup, söz konusu tutarın müvekkile ait olması gerektiğini doğrulayıp bunun kural olduğunu dile getirmiştir. Oysa bu kural, yasa tasarısında “*müvekkile aittir.*” olarak yazılmıştır. Yasanın dilinin yalınlaştırılması amacıyla taslağın gönderildiği Geçici Komisyon’dan çıktığı biçiminde ise “*müvekkile aittir.*” yerine “*avukata aittir.*” düzenlemesi getirilmiştir¹⁹⁴. Oysa düzenlemede tümüyle tersi söylenmektedir. Öğretide bu konuyu göz önüne getiren Albayrak ve Papakçı, bunun yalınlaştırma sırasında yanlışlıkla mı yoksa bilerek mi yapıldığı sorgulamışlardır¹⁹⁵.

¹⁹² Avukatlık kanunu lâyihası esbabı mucibe mazbatası (Avukatlık Yasası Tasarısı Yasa Gerekçesi Tutanağı), s. 10-11.

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c026/tbmm05026081ss0297.pdf> (Erişim Günü: 21.08.2025).

¹⁹³ 1136 sayılı Avukatlık Kanunu.

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc052/kanuntbmmc052/kanuntbmmc05201136.pdf (Erişim Günü: 21.08.2025).

¹⁹⁴ Hakan Albayrak, “Avukatlık Kanunu’ndaki Avukatlık Ücretine İlişkin Düzenlemelerin Arabuluculuk Üzerindeki Etkileri ve Avukatlık Kanun Tasarısı’nın Bu Açıdan Değerlendirilmesi”, **UMD**, 2018/Yıl 6, S. 12 (s. 155-194), s. 178.

¹⁹⁵ Albayrak, **Avukatlık Kanunu**, s. 178; Papakçı, **Vekâlet Ücreti**, s. 82.

Nitekim o dönem bu değişikliğin yerindeliği hem usûl hukukuna aykırılığı hem usûl yasasıyla çelişkisi bakımından -kendilerinin işine gelmekteyse bile- avukatlar arasında da sorgulanmıştır¹⁹⁶. Bu durumdan ayrı olarak eğer bu savunman giderinin tarafa ait olacağı iddiasında bulunursa, yazılı sözleşme ile ispat etmesi gerektiği de öngörülerek kural-dışı durumun varlığı da zor bir olasılığa sokulmuştur. Yine de bu yasa düzenlemesi döneminde uygulamada başka yönlerde kararlar da olsa¹⁹⁷ 2001'deki değişikliğe dek savunman gideri tarafın olabiliyordu¹⁹⁸.

2001'deki değişiklik ile çizelge düzeni değişmemiş; ancak savunman gideri artık tersinin kararlaştırıldığı olasılığı dahi anmayan bir biçimde avukatın olarak öngörülmüştür: “*Dava sonunda, kararla tarife dayanılarak karşı tarafa yüklenecek vekâlet ücreti avukata aittir. Bu ücret, iş sahibinin borcu nedeniyle takas ve mahsup edilemez, haczedilemez.*”. Çalışmamızdaki ana sorun bu düzenlemeden sonra ortaya çıkmıştır. Bu düzenleme hak arama özgürlüğünü açıkça çiğneyen bir düzenlemedir.

Davayı kazananın yaptığı yargılama giderlerini haksız çıkan yandan geri alabileceğine ilişkin Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ilk düzenleme, 18/6/1927 günü kabul edilmiş olan 1086 sayılı HUMK m. 416'da bulunan “*Masarifi muhakemeyi berveçhi peşin tediye eden taraf haklı çıkarsa bu masraf diğer tarafa tahmil olunur.*” düzenlemesidir. Bu demektir ki önden giderler yapan dava yanı haklı çıkarsa, bu giderler karşı yana yükletilir. Bu düzenleme, HMK'nın yürürlüğe girmesine dek değişmemiştir. Ancak 1924'ten 1938'e dek Muhamat Kanunu döneminde yargılama

¹⁹⁶ Saffet Nezihi Bölükbaşı, “**Avukatlık Ücreti**” (Raportörü Av. Talih Uyar), H. A. K. Yayınları, Ankara, Ayyıldız Matbaası A. Ş., 1971, s. 23-5. Yazar, Talih Uyar'ın değişikliği savunan yorumlarına karşı çıkarak savunmanlığın “adaletin yardımcısı” bir uğraş olduğunu dile getirdikten sonra şimdi bile güncel olarak çelişkili özellikli noktaları ustaca ve açık seçik bir dille ortaya koymaktadır: “*Bu, Usul Kanununun 72-73-74 ncü maddelerine muhalefet teşkil eder. Yani Avukatlık Kanununa konulmuş plan bu yeni hüküm filhakika işimize gelmekle beraber, Usul Kanununun ana prensiplerine aykırıdır, İlmî esaslardan uzaktır ve başkalarına ait olan bir hüküm içerisinde bir başkası lehine hüküm tesis etme gibi bir düşünceye saptırabilecek mahiyet taşımaktadır. Ama hakikatte mahkemelerin tutumu doğru. Mahkemeler fîlanca avukat lehine hükmetmiyor, davalı veya davacı lehine hâlâ hükmetmekte devam ediyor. Çünkü mahkemeleri, Avukatlık Kanununundan daha evvel bağlayan Usul Kanunu var. Usul Kanunu değişmemiş, Usul Kanunu bunu gene eskisi gibi muhafaza etmiş. Binaenaleyh, hâkim Usul Kanunu hükmüne uyarak gene o taraf lehine hükmetmektedir. Amma Avukatlık Kanunu, avukatla müvekkil arasındaki münasebeti tayin etmiş olduğuna göre, bu münasebet gereğince eğer müvekkilin elinde, karşı tarafa hükmedilecek ücretin kendisine ait olduğuna dair avukatı ile yapılmış bir mukavelenin yazılı vesikası yoksa, bunu gene avukat alabilmektedir.*”

¹⁹⁷ Aday, **Avukatlık**, s. 153.

¹⁹⁸ Bilge Umar, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 2. Baskı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 961.

gideri olan avukatlık ücreti bakımından bu giderlerin hesaplanmasında tarife öngörülmediğinden, HUMK kabul edildiğinde bu konunun ne biçimde düzenlendiği önemlidir.

1927’de kabul edilen HUMK m. 62 şöyledir:

“Aitmiş İkinci Madde — Kanunen salâhiyeti mahsusa itasına mütevakıf husular müstesna oılmak üzere vekâlet, hüküm katiyet kesibedinceye kadar davanın takibi için icap eden bilumumi muameleleri ifaya ve hükmün icrasına ve masarifi muhakemenin tahsiliyle bundan dolayı makbuz itasına ve kendisi aleyhinde de işbu muamelâtın kâffesinin ifa edilebilmesine mezuniyeti mutazammındır. İşbu mezuniyeti takyit edecek bütün kayıtlar diğer taraf indinde gayri muteber addolunur.”¹⁹⁹.

Yasa gereği özel yetki verilmesi gereken durumlar dışında, vekâletin, hüküm kesinleşinceye dek davanın takibi için gerekli tüm işlemleri yapma ve hükmü icra etme, “yargılama masraflarını tahsil etme” ve buna dair makbuz verme yetkisini içerir demektedir.

Yine m. 414’te şöyle demektedir:

“Dört Yüz On Yedinci Madde — Kanunen musarrah olan hallerden maadasında masarifi muhakemenin aleyhinde hüküm verilen taraftan istiyfa olunmasına karar verilir. Davada iki taraftan her biri kısmen haklı çıkarsa muhakeme her birini masrafla ilzam veya bu masraflı aralarında takdir ettiği surette taksim eder.

Hâkim huzurunda tetkik olunan davalara ait masarifi muhakeme iki taraf beyninde mukaveleye göre ve böyle bir mukavele yoksa ahkâmı sabıkaya tevfi kan hükmolunur.”

Bu düzenlemeye göre de yasa gereği açıkça belirtilen durumlar dışında, yargılama giderlerinin, aleyhine hüküm verilen yandan tahsil edilmesine karar verileceği; davada her iki yan da kısmen haklı çıkarsa, mahkeme her bir dava yanını giderlerle yükümlü kılabilir veya giderleri uygun gördüğü biçimde aralarında paylaştırabileceği öngörülmüştür. Mahkeme önünde incelenen davaların yargılama giderlerinin, taraflar arasında sözleşme varsa buna göre, böyle bir sözleşme yoksa daha önceki hükümlere uygun olarak karara bağlanacağı da öngörülmüştür.

¹⁹⁹ 18/06/1927 günü kabul edilen 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu için bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc005/kanuntbmmc005/kanuntbmmc00501086.pdf (E.G. 21.08.2025).

HUMK m. 423/1'de²⁰⁰ ise yargılama giderleri sayılmış ve 6. bentte “vekil ücretlerinin davanın önemine göre yasası gereğince takdir olunacağı” düzenlenmiştir. Bu da demektir ki tek bir çizelge/tarifeye bağlı kalınmayarak, mahkemenin yapacağı belirlemeye göre yargılama gideri olarak vekâlet ücreti haksız çıkan yana yükletilecektir.

HUMK m. 421'de ise güncel HMK m. 329'da olduğu gibi bir kötünîyet olasılığı düzenlenmiş ve kötü niyetli olan davalıyı veya hiçbir hakkı olmadığı halde dava açan yanı, yasal giderlerin dışında, diğer yanın avukatıyla aralarında doğan avukatlık ücretinin tümü veya bir bölümü ile de mahkûm edebileceği düzenlenmiştir. Avukatlık ücretinin tutarı konusunda anlaşmazlık çıktığında, bu tutarı da mahkemenin kendiliğinden belirleyeceği öngörülmüştür.

Yasanın 424'üncü maddesinde ise, “421 inci maddenin ikinci fıkrasına ve maddei sabıkanın altıncı numarasına tevfikân takdir olunacak ücretler ancak iki taraf arasında muteberdir. Vekil ile müvekkil arasındaki münasebet hakkında hukuku adîye ahkâmı tatbik olunur.” denmiştir. Bu da demektir ki hem yargılama gideri olan avukatlık karşılığı hem de kötünîyetli dava yanı bakımından hükmedilecek avukatlık karşılığı, “ancak iki taraf arasında geçerli” olacaktır. Bu da açıkça göstermektedir ki yargılama gideri olarak hükmedilen tutar, vekil ile müvekkil arasındaki ilişki ayrı tutulmuş ve ayrıca denilmiştir ki “vekil ile müvekkil arasındaki ilişkiye ise genel hukuk kuralları uygulanır.”.

Yine bu yasanın 425. maddesinde “İki taraftan birinin vefatı, davanın terk gibi bir sebeple hükme iktiran etmeyen davalara müteallik masarifi muhakeme, tahkikat

²⁰⁰ “Dört Yüz Yirmi Üçüncü Madde — Masarifi muhakeme aşağıda beyan olunan şeylerdir:

1. Tarife mucibince mahkeme kalemi vasıtasıyla yapılan masraflarla celsei muhakeme, keşif ve haciz masrafları,
2. Şahidin seyahat ve ikamet masrafı ile yevmiyesi ve ehli hi'bre ücret ve masrafları,
3. İlâm harçları,
4. Resmi dairelerden talep olunan evrakın asıl ve sureti tasdik ve pul harçları,
5. Mahkemede bizzat hazır bulunanların bulundukları ünlere ait seyahat ve ikamet masrafları,
6. Davanın ehemmiyetine göre kanunu mucibince takdir olunacak vekil ücretleri,

Vekili bulunduğu halde mahkemede bizzat ispatı vücut eden taraf yalnız seyahat masrafıyla bir güne ma'hsûs olmak üzere yevmiye alabilir. Ancak hâkim bizzat isticvabına veya yemin etmesine karar vermiş ise bugünler için yevmiye alabilir.”

hâkimi tarafından takdir ve hükmolunur.” denilmektedir. Karar verilmesine gerek kalmayan davalarda yargılama giderlerini yargıcın belirleyeceği öngörülmüştür.

Yine İngiliz Hukukundaki gerçek giderler düzenine benzer biçimde yargılama giderlerinin verilen hükümde açıkça gösterilmesi ve her iki yanın yaptıkları giderleri yargıca sunacağı açık dizelgeler üzerinden göstermesi öngörülmüştür: “*Dört Yüzyirmi Altıncı Madde — Lehine hüküm verilen taraf için tahsil olunacak masarifi muhakeme miktarı hükmünde gösterilmek lâzımdır. Tahkikatın hitamına kadar olan masarifi muhakemenin miktarı iki taraftan her biri canibinden verilecek müfredat pusulası üzerine tahkikat hâkimi ve muhakeme celsesi masrafları da mahkeme tarafından takdir olunur.*”. Buna göre, iki taraftan her birinin eliyle verilecek “*müfredat pusulası* [gider birimleri dizelgesi (GBD), giderler listesi]²⁰¹” üzerine tahkikat yargıcı ve yargılama oturumu giderleri de mahkemece belirlenmesi öngörülmüştür. Böyle bir belgelendirme koşuluyla yargıca gider dizelgesinin sunulması, kuşkusuz ki giderleri belirlemede yargıca yol gösterecektir.

HMK’da bunun yerini 12/1/2011 günü kabul edilen 6100 sayılı HMK’nın “*Kanunda yazılı hâller dışında, yargılama giderlerinin, aleyhine hüküm verilen taraftan alınmasına karar verilir.*” biçimindeki 326/1 düzenlemesi almıştır ve ayrıca “*Vekil ile takip edilen davalarda mahkemece, kanuna göre takdir olunacak vekâlet ücreti, taraf lehine hükmedilir.*” biçimindeki 330. maddesi getirilmiştir. Böylece yasa koyucu açıkça, savunman giderinin, bu gideri yapan tarafın olduğunu, onun lehine hükmedileceğini öngörmüş oluyordu.

Ancak konulan bir genel ilkeyle ilgili özellikli bir durum; HMK Genel Gerekçesi’nde HMK m. 330 ile ilgili açıklamadır²⁰², çünkü gerekcede bu konunun

²⁰¹ *Müfredat cetveli* için sözlükte “*Mevcudat ve muvazene defteri*” kavramına yollama yapılır; bu kavram da şöyle tanımlanır: “(Müfredat defteri) /alm. Inventarverzeichnis, Bestandsbuch. - fr. inventaire - ing. inventory]. Bir tâcirin menkul ve gayrimenkul malları, aksiyon ve obligasyon gibi kıymetli evrakı sair kıymetleriyle birlikte kaydetmeye mecbur olduğu defter (TK. 70)”.
Mevcudat ise “MEVCUDAT (aktif) [alm. Aktiva, Aktiven, Aktivkapital, Aktivvermögen.-fr. actif. ing. asset, assets]. Bir mâmelek’in veya bir hukuki bütünlüğün cüzlerinden olup para ile kıymetlendirilmesi mümkün bulunan mallara ve haklara denir. Zıddı düyünat «passif» [alm. Passiva, Passiven, Schulden. - fr. passif. - ing. liabilities, debts) dir ki mâmelek’e veya hukuki bütünlüğe yükletilmiş borçlardır.” olarak tanımlanmıştır. Bkz. Türk Hukuk Kurumu, **Türk Hukuk Lûgatı**, 3. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991, s. 232, 253. Biz bunu gider birimleri dizelgesi olarak anlıyoruz.

²⁰² Avukatlık Kanunu Genel Gerekçesi, s. 98. Çevrimiçi incelemek için bkz.

düzeninde yapılmak istenen değişiklik bakımından tutum yeterince açık değildir. Gerekçedeki açıklama şu biçimdedir:

“Taraflardan biri herhangi bir avukatla vekâlet sözleşmesi yaparak, aralarında kararlaştırdıkları ücret karşılığı davada kendisini vekille temsil ettirebilir. Bu sözleşme Borçlar Kanununun genel hükümlerine tâbi olup, karşılığında avukatın aldığı ücret, yargılama gideri olan vekâlet ücretinden farklıdır. Vekâlet ücreti, davada haklı çıkan tarafın davasını vekille takip etmesi durumunda, diğer yargılama giderlerinin dışında, lehine hükmedilen bir tutardır. Bu ücret, Avukatlık Asgari Ücret Tarifesine göre hesaplanır ve yargılama giderleri kapsamındadır.

1086 sayılı Kanunun 424 üncü maddesinde, vekil ile müvekkil arasında yapılan davayı takiple ilgili ücret sözleşmesinin esas ve usulü düzenlenmiş olup, yukarıda da ifade edildiği üzere bu husus Borçlar Kanununun genel hükümleri çerçevesinde çözümleneceğinden, söz konusu maddenin yargılama usulüyle ilgili bu Kanunda yer almasına gerek görülmemiştir.

Maddede, davayı kazanan taraf kendisini vekille temsil ettirmiş ise onun lehine Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi uyarınca hesaplanan vekâlet ücretine karar verilmesi hususu düzenlenmiştir. 1136 sayılı Avukatlık Kanununun ‘Avukatlık ücreti’ kenar başlıklı 164 üncü maddesinin son fıkrasında ‘Dava sonunda, kararla tarifeyle dayanılarak karşı tarafa yüklenecek vekâlet ücreti avukata aittir.’ hükmü, kararın taraflar için oluşturulacağı, onların leh ve aleyhlerine sonuç yaratacağı prensibinin uygulanmasına engel değildir. Avukatlık Kanunundaki bu hüküm, avukat ile müvekkili arasındaki hukukî ilişkide geçerlilik gösterir. Bu düzenlemede geçen ücret ise avukat ile müvekkil arasında yapılan sözleşmeden kaynaklanan avukatlık ücreti olmayıp, Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi uyarınca hükmedilen vekâlet ücretidir. Dolayısıyla bu ücretin, davayı kazanan taraf lehine yargılama gideri kapsamında hükmedilmesi gerekir.”

Görüldüğü üzere gerekçedeki söylem, AvY. m. 164/son’da bulunan düzenleme ile HMK m. 330 düzenlemesinin çelişmediği, HMK düzenlemesinde düşünülen “dava yanı lehine hükmedilme” ilkesinin uygulanmasına engel olmadığı yönünde olmuştur. Bu durum ise ilerici bu ilkeye bir geri adım attırılmıştır. Böylece bir AvY. m. 164/V düzenlemesinin uygulanması yararına bir belirsizlik yaratılmış olup ilkenin varlığı korunmuş ve ancak, yalnızca “dava yanı yararına hükmedilme ve taraflar arasındaki iç ilişkiyi düzenlemeyi ise AvY. m. 164/V’e bırakma” biçiminde kısıtlı olarak uygulanması yönünde bir yönlendirme yapılmıştır. Böylece yargılama gideri olan savunman gideri (vekâlet ücreti), hükümde dava yanı adına ödenecek bir öge olarak sayılacak, HMK bakımından tarafın olacak ancak buna karşın bu tutar, savunman ile müvekkil arası ilişkiyi düzenleyen AvY. m. 164/V’e göre avukatın olacaktır gibi bir

uygulama doğmuştur. Gerekçedeki söylem, doğrudan AvY. m. 164/V’i yürürlükte kılacak bir tutum olarak yorumlanmaktadır²⁰³. Gerekçede AvY. m. 164/V’in savunman-müvekkil arası ilişkiyi düzenlediği belirtilmektedir. Buradan çıkarılabilecek bir sonuç da AvY. m. 164/V’in emredici bir düzenleme olmadığıdır²⁰⁴. Yasa koyucu bu gerekçeyle demektedir ki kural -veya karine²⁰⁵- olarak bu tutarı avukata bırakıyorum, dolayısıyla avukatı koruyorum, ancak müvekkil isterse anlaşıp tersine bir anlaşma yapabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, gerekçeler, bağlayıcı değildir. Yorum kurallarında temel alınması gereken amaçtır ve amaçsal yorum bakımından yasa gerekçeleri bir kaynak olarak öncelikli değildir. Ayrıca, yasalaştırma süreçlerinde yasa komisyonlarının bilimsel çabaları ve amaçları, gücü elinde bulunduranlarca ülke gerçeklerine yenik düşürülebilmektedir. Yasalaştırma sürecinde her durumda Bilim Kurulu’nun üzerinde uzlaştığı yasa tasarısı yasalaşmamakta; dışarıdan karışmalarla bu gerekçe örneğinde görüldüğü gibi aksatılabilmekte olduğu herkesin bilgisindedir. Sonuç olarak; kanımızca öğretide *Umar*’ın da savunduğu üzere AvY. m. 164/V, daha genel ve ilkesel bir yasa olan HMK’nın 330. maddesi ile de, temel us yürütmeleri ile de çelişmektedir ve yasa koyucu boş işle uğraşmayacağından, HMK m. 330 ile AvY. m. 164/V yürürlükten kaldırılmış sayılmalıdır²⁰⁶. Bu konuda *Umar*’ın görüşüne katılmaktayız. Nitekim Avukatlık Yasası’nda bulunan 164/V hükmü ortada yokken, önceki düzende yargılama gideri olan savunman gideri avukatın hakkı sayılmıyor, savunman gideri yapmak durumunda kalan dava yanının oluyordu²⁰⁷.

²⁰³ Papakçı, **Vekâlet Ücreti**, s. 2.

²⁰⁴ Atalay, **Pekcanıtez Usûl**, s. 4222, ay. 20.54; Çelikoğlu, **Karşı Taraf**, s. 1130 va; Murat Aydın, **Avukatlık Ücreti**, 7. Baskı, Ankara, Seçkin, 2020, s. 786-7; Murat Serhat Sarısözen, "Müvekkille Kararlaştırılan Vekalet Ücreti ve Dava Gideri Olarak Karşı Tarafa Hükmedilen Vekalet Ücretinin Emrediciliği Sorunu", **FÜHFD**, 2013/C. 1, S. 1, (s. 91-111), s. 100; Mehmet Şimşek, "Yargı Organlarınca Hükmedilen Vekâlet Ücretinin Aidyeti Sorunu", **UMD**, 2016/S. 6, (s.535-561), s. 543; Salih Akgül, "Avukatlık Sözleşmesi ve Avukatlık Ücreti", **ABD**, Yıl 75, 2018/4, (s. 341-364), s. 356; Nejat Aday, "Yargılama Gideri Olarak Davayı Kaybeden Tarafa Yüklenecek Vekâlet Ücretinin Avukata Ait Olacağına Dair AVK m. 164/Son Hükmünün Emredici Olup Olmadığı Sorunu Üzerine Düşünceler", **Selçuk Özbek’e Armağan**, Cilt I, İstanbul, Filiz, 2022, s. 5-9.

²⁰⁵ Aday, **Emredici Olup Olmadığı Sorunu**, s. 15-19.

²⁰⁶ Umar, **HMK Şerhi**, s. 961-2.

²⁰⁷ Umar, **HMK Şerhi**, s. 961 va.

II. Türlerine Göre Yargılama Giderleri

Yargılama giderleri; yargısal koruma eyleminin, yargılama boyunca yapılan tüm gerekli işlemlerin gerektirdiği ödemeleri açıklayan bir kavramdır²⁰⁸. Yargılama giderleri, HMK’da açıkça sayılmış olup, bir bölümü yargılama sürecinin dışında yapılan giderleri de kapsamaktadır. Bu nedenle öğretide Papakçı yargılama giderlerini; “mahkemeye ilişkin giderler” ve “mahkeme dışı giderler” olarak ikiye ayırmıştır²⁰⁹. Yılmaz ise, bu ayrım için “dar anlamda yargılama giderleri” ile “genel anlamda yargılama giderleri” kavramlarını kullanırken²¹⁰; Aykut ise “genel” yerine “geniş anlamda yargılama gideri” demiştir²¹¹. Öğretide bir görüş ise yargılama harçlarını, yargılama giderlerinden ayrı olarak saymaktadır: “Yargılama harçları” ve “Yargılama giderleri” biçiminde²¹². Yargılama giderlerini sınıflandırmak için Atalay ise şöyle bir ayrıma gitmiştir: mahkeme harçları²¹³, vekâlet ücreti²¹⁴ ve diğer giderler (*masraflar*²¹⁵)

²⁰⁸ Hakan Pekcanitez / Oğuz Atalay / Muhammet Özkes, **Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 565.

²⁰⁹ Papakçı, **Vekâlet Ücreti**, s. 5-6.

²¹⁰ Ejder Yılmaz, “Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti”, **Ankara Barosu Dergisi**, 1984/2, s.200; Gökhan Aykut, **Hukuk Davalarında Avukatlık Ücreti (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 4.

²¹¹ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 4.

²¹² Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 775 va; Tanrıver, **Usûl I**, s. 1209; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 707.

²¹³ *Harç* sözcüğü, Farsça kökenli, çıktığı devir ve coğrafya bakımından “kamu vergisi, egemene kişi başına ödenmesi öngörülen para” anlamında kullanılmıştır, ancak harç sözcüğü Türkçede vergiden ayrı bir anlam taşır. Dahası; özünde devlet, yurttaşlardan “vergi” toplayarak, toplumdan ayrıca bir ödeme almadan kimi olanakları topluma karşılıksız sağlamak zorunda olmasına karşın; toplumdaki bireyler, tümüyle kamu yararına olmayan ancak bireylerin yararlanması için yaratılmış kimi olanaklardan yararlanmak için devlete vergiden başka ve ayrı olarak, bu olanağın/servisin karşılığı olarak bir ödeme yapar ki bu da “harç” dediğimiz kavramdır. Nitekim yargı harçları için “adalet vergisi” kavramı da kullanılmaktadır (Bkz. Papakçı, **Vekâlet Ücreti**, s. 5.). Daha uygun bir Türkçe karşılığını şimdilik bulamadığımız için ayrı bir anlamı karşılayan, yerleşmiş bu kavramı kullanıyoruz, nitekim “harcamak” biçiminde -başka ancak yakın bir anlamda- eylemleştigi için de bu yabancı sözcüğün artık Türkçeleştigi söylenebilir.

²¹⁴ *Ücret* sözcüğü, Arapça’da “emeğin karşılığı” anlamına gelir. Bir emek karşılığı olması, bir alım satımda “karşılık olarak verilen ödeme” anlamında olan ve tümüyle (artık buyurganlığı var olmayan Osmanlı Hanedanı’nın devlet yönetiminde kullandığı ve Arapça ve Farsça dillerini Türkçe ile birlikte kullanarak Türkçe’den uzak ve yoz, toplumun anlamadığı, ancak dönemin okumuşlarının anladığı yeni sözcükler üretmek için Türkçe dil bilgisi ile birlikte kullandığı bir tür yüksek dil olarak görülen ve yazılı dile egemen olduğu için tüm devlet yazışmalarında olduğundan, hukuk dilimizi de büyük ölçüde etkileyen) Osmanlıca “*fiyat*” sözcüğü ile ayrım göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü “*ücret*”, bir emek karşılığı verilirken; “*eder (fiyat)*” bir ürün karşılığı verilir.

²¹⁵ *Masraf* sözcüğü, Arapça’da “gider, harcama” anlamına gelir ancak Türk hukuk öğretisinde bu sözcük yargılama giderleri başlığı altında sayılmakta ve uygulamada da bu biçimde kullanılmaktadır (Avukatın kendi emek karşılığı dışında yargılama sırasında müvekkili için yapması gereken ve müvekkilden istemek zorunda olduğu birçok harcama ögesi, “*masraf/masraflar*” olarak anılmaktadır). Gerçekte gider sözcüğü ile özdeş anlamdaki bu sözcük, Arapça bilmememize karşın hukuk dilimizde bu dile ilişkin sözcükler barındırıp, onlara dışarıdan aldığımız dillerdeki anlamlarından değişik anlamlar yükleyerek

²¹⁶. Bize göre de yapılacak bir ayırmada harçlar, savunman gideri ve diğer giderler biçiminde olmalıdır.

İngiliz Hukukunda ise tüm -parasal giderler olmasa da²¹⁷. yargılamaya ilişkin gerçekleşmiş²¹⁸, dökümü yapılabilir²¹⁹, uygun ve orantılı olup yargıcın geri alınabilir nitelikte bulunduğu²²⁰ giderler “costs” olarak anılmaktadır. Yasal düzenlemelerde yargılama giderleri SA 1974 R. 87.1’de ve CPR’de “fees (dava açma harcı, duruşma ödemesi, daha çok *court fees* gibi kullanılır), *charges* (bilirkişi emek-karşılığı, dosya oluşturma ödemesi, tutanaklar için ödeme gibi ödemeler), *disbursements* (yol giderleri, savunmanın müvekkili adına yaptığı ödemeler, sağlık kurumları kayıtları için yapılan ödemeler), *expenses* (tanık giderleri, konaklama, yemek, kazanç yitimi vb. günlük giderler) *and remuneration* (süreye bağlı veya belirli olmak üzere savunmanların emek karşılıkları)” olarak sayılmıştır²²¹. Öğretide *Hurst*, giderleri savunman-müvekkil (*solicitor and client*), dava yanları arası (*between the parties*), adli yardım (*legal aid*) ve Merkezî Kaynaklar (*Central Funds*) olarak dörde ayırmaktadır²²².

onları bambaşka bir biçimde, anlamından kopuk olarak kullanmamızın ve kendimizi kavram karmaşasına sürüklemeye alışkanlığımızın yalnızca bir örneğidir. Bu nedenle masraflar diye anılan, harçlar ve avukatlık ücreti başlıkları dışına yığılmış biçimde bırakılan bu ödemeler için “diğer giderler” kavramını kullanmayı uygun buluyoruz.

²¹⁶ Oğuz Atalay, “Yargılama Giderleri”, **Pekcanitez Usûl**, 16. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2025, s. 4205 va. HMK m. 323-(1)’in a) ve ğ) bentlerinde sayılan “başvurma, karar ve ilam harçları” ile “vekille takip edilen davalarda kanun gereğince takdir olunacak vekâlet ücreti” çalışmamızda ayrıca incelendiği için, “diğer giderler (masraflar)” olarak saydıklarımız yasamız diğer bentlerde, sırasıyla şöyle saymıştır: “b) Dava nedeniyle yapılan tebliğ ve posta giderleri”; “c) dosya ve sair evrak giderleri”; “ç) geçici hukuki koruma tedbirleri ve protesto, ihbar, ihtarname ve vekâletname düzenlenmesine ilişkin giderler”; “d) keşif giderleri”; “e) tanık ile bilirkişiye ödenen ücret ve giderler”; “f) resmî dairelerden alınan belgeler için ödenen harç, vergi, ücret ve sair giderler”; “g) vekil ile takip edilmeyen davalarda tarafların hazır bulundukları günlere ait gündelik, seyahat ve konaklama giderlerine karşılık hâkimin takdir edeceği miktar; vekili bulunduğu hâlde mahkemece bizzat dinlenmek, isticvap olunmak veya yemin etmek üzere çağrılan taraf için takdir edilecek gündelik, yol ve konaklama giderleri”; “h) yargılama sırasında yapılan diğer giderler”.

²¹⁷ Friston, **Costs**, s. 70, ay. 3.04.

²¹⁸ Friston, **Costs**, s. 71, ay. 3.09.

²¹⁹ Friston, **Costs**, s. 71, ay. 3.10.

²²⁰ Friston, **Costs**, s. 71, ay. 3.07.

²²¹ Peter Hurst, **Civil Costs**, Sixth Edition, London, Sweet & Maxwell Ltd, 2018, ay. 1-001; Friston, **Costs**, s. 69-70, ay. 3.03.

²²² Hurst, **Civil Costs**, ay. 1-004.

A. Mahkeme Harçları

Yargı harcı, egemen yönetimin yargı katından istenen hukukî koruma sürecinde yapılan işlemler için verilen bir karşılıktır²²³ ve bunun karşılığında da Harçlar Yasası m. 25 gereği devlet, koruma servisi isteyen makbuz verir²²⁴. Yargı harçları, dört takıma ayrılmıştır: Mahkeme harçları; icra ve iflas harçları; ticaret sicili harçları ve diğer yargı harçları. Çalışmamızı ilgilendiren mahkeme harçları ise işlemin türüne göre “başvurma harcı”, “oturum (*celse*) harcı” ve “karar ve ilâm harcı” olmak üzere üçlü bir ayrıma tutulduğu gibi; “harç alma ölçüleri ve oranlarına²²⁵” göre de “belirli (*maktu*²²⁶)” ile “oransal (*nisbî*)” olmak üzere ikili bir ayrıma tutulabilir.

B. Diğer Giderler (*Masraflar*)

Harçlar ile yargılama gideri olan avukatlık emek karşılığı dışında kalan ve HMK m. 323’te sayılmış olan, dava yanlarının yargılama sürecinde yapılması zorunlu olan tüm harcamalara²²⁷ “diğer giderler (*masraflar*)” demeyi uygun görüyoruz²²⁸. Bunlar HMK m. 323’te şöyle sayılmıştır: dava nedeniyle yapılan tebliğ ve posta giderleri; dosya ve diğer belge giderleri; geçici hukukî koruma önlemleri ve protesto, ihbar, ihtarname ve vekâletname düzenlenmesine ilişkin giderler; keşif, bilirkişi, tanık giderleri; resmî dairelerden alınan belgeler için ödenen karşılıklar; vekil ile izlenmeyen davalarda yanların mahkemede bulundukları günlere ilişkin yargıcın belirleyeceği tutar, vekil bulunduğu durumlarda da dava yanının kendisinin dinlenmesi gereken durumlarda yine yargıcın belirleyeceği tutar; yargılama sırasında yapılacak diğer giderler.

Yargılama sırasında yapılacak diğer giderlerin içine, birtakım başka yasalarda “yargılama gideri” olduğu öngörülen giderler de “diğer giderler” başlığı altına girer.

²²³ HarçY. m. 13 ile 14’te ve diğer kimi özel yasalarda harçtan bağışık tutulan işlemler ve kişiler sayılmıştır, bu düzenlemelerde sayılan kuraldışı durumlarda harç alınmamaktadır.

²²⁴ Oğuz Atalay, **Pekcanitez Usûl**, 16. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2025, s. 4208, ay. 20.5.

²²⁵ Nitekim Harçlar Yasası’nın Yargı Harçları başlıklı Birinci Kısım’ın Üçüncü Bölümü “*Harç Alma Ölçüleri ve Nispetleri*” olarak başlıklandırılmıştır ve maktu harç-oransal harç ayrımını işlemlere göre ayrı ayrı düzenlemektedir.

²²⁶ *Maktu*, Arapça “kopmuş, kesilmiş (*kat* edilmiş); uzak, yalıtılmış” sözcüğünden alıntıdır. Kökü de Arapça “*kaṭa*’a (kesmek)” sözcüğüdür. Türkçedeki anlamı ise “kesme; kesin olarak değeri biçilmiş, kesilmiş; ölçü ile satılmayan, götürü; kesilmiş” olarak TDK’de tanımlıdır. Hukuk dilinde ve yargı harçları bağlamında “*sabit* (durağan, değişmeyen, önceden ayarlanmış) eder, tutar” anlamında kullanıldığı için maktu yerine “kesik”, “belirli”, “kesin” veya “değişmez” demeyi öneriyoruz.

²²⁷ Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4214, ay. 20.32.

²²⁸ Bkz. “Türlerine Göre Yargılama Giderleri” başlığındaki sınıflandırmamız.

Bunları şu biçimde örnekleyebiliriz: 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu’nda düzenlenen dava şartı arabuluculuk yan başlıklı 18/A maddesinin 11. ve 13. fıkralarında sayılan toplantıya katılmama durumundaki ile anlaşamama durumunda iki saati geçen arabuluculuk görüşmeleri için Adalet Bakanlığı’nca ödenecek ve haksız çıkan yandan tahsil edilecek olan arabuluculuk ücreti; 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu geçici madde 3/3’te öngörülen imha giderleri²²⁹; ile konkordato başvurusunun geçerliliği için yatırılması zorunlu olan gider avansı da yargılama gideri niteliğindedir²³⁰.

HMK m. 323/1-ğ dizesinde “vekil ile takip edilen davalarda kanun gereğince takdir olunacak vekâlet ücreti” olarak sayılan ve bizim savunman gideri olarak anacağımız yargılama gideri ögesi, İngiliz öğretisinde böyle keskin bir ayrıma bağlanmaz ve “*Costs* (Giderler)” başlığı altında incelenirken; öğretimizde diğer yargılama giderlerinden ayrı olarak anılır, bu nedenle aşağıdaki başlıkta inceleyeceğiz.

C. Savunman Gideri

Çalışma boyunca medenî yargılama hukukunda giderler konusu çevresinde ele aldığımız ana konu savunman gideridir. Yargılama giderlerinden biri de HMK m. 323/1-ğ’de belirtildiği üzere “Vekille takip edilen davalarda kanun gereğince takdir olunacak vekâlet ücreti” dir. Yukarıda²³¹ açıkladığımız ve aşağıda bir ilke olarak²³² da değindiğimiz üzere yargılama gideri olan vekalet ücretinin taraf ait olması gereğini yansıtmak için “savunman gideri” olarak andığımız bu kavramın, bir yargılama gideri olarak düzenlenmesinin nedeni, savunmanla yürütme zorunluluğu olmasa bile hukuk kurallarının sıradan yurttaşın davayı yürütebilmesi için karmaşık olması ve davayı savunmanla yürütmenin gerekli olduğu görüşünün egemen olmasıdır²³³.

Yargılamayı savunman ile yürütmeyen kişi yararına böyle bir giderin kendisine ödenmesine hükmedilemez; çünkü böyle bir gider yoktur²³⁴. Nitekim HMK m. 323/1’de sayılan yargılama giderleri arasında g ile ğ dizelerinde düzenlenmek istenen

²²⁹ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 6.

²³⁰ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 6.

²³¹ Bkz. “Giriş” bölümünde değindiğimiz terim sorununa ilişkin açıklamalarımız.

²³² Bkz. “Savunman Yoksa Savunman Gideri de Yoktur.” başlığındaki açıklamalarımız.

²³³ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 5, dn. 6.

²³⁴ Bkz. “Savunman Yoksa Savunman Gideri de Yoktur” Başlığındaki açıklamalarımız.

ayrım, dava yanının yargılamayı salt kendi başına mı yürüttüğü, yoksa bir savunman (*avukat-vekil*) eliyle mi yürüttüğü bakımından gerek duyulmuş bir ayrımdır. Eğer kendi başına yürüttüyse, g dizesinde belirtildiği gibi yargılama için günlük giderleri de yargılama gideri olarak ve dolayısıyla davayı kazandığında karşı yandan geri alabileceği giderlerden olarak sayılmıştır.

Yargılamanın bir savunman ile yürütüldüğü olasılıkta ise dava yanının, kural olarak böyle giderleri olmayacağından ancak yargılamada kendisinin “dinleme” veya “sorgulama (*isticvap*)” işinin konusu olarak ya da “yemin” etmek üzere mahkemece çağrıldığı durumda bulunması gerektiği günler için de “gündelik, yol ve konaklama” giderleri sayılmıştır. Ancak yasa koyucu, yargılamayı kişinin kendi başına değil de bir savunman aracılığı ile yürüttüğü olasılık için; yargılama sürecinde savunman’ın “iş izleme (*iş takibi*)” yaparken çıkacak günlük giderleri (gündelik, yol ve konaklama) ile hukukî yardımın karşılığı da içinde olmak üzere tüm bu emeğinin kendisine hukukî yardım ettiği dava yanınca karşılanacağını öngörmüştür.

III. Yargılama Giderlerinden Sorumluluk

A. Giderler Haksız Çıkana Yükletilir

Özel hukuk yargılamasında ilke olarak, yargılama giderlerinin aleyhine hüküm verilen taraftan alınmasına karar verilir (HMK m. 326/1). Bu kural, hükmün bir bölümünün bir taraftan yana, diğer bölümünün diğer taraftan yana olması durumu için de “ tarafların haklılık oranına göre paylaşırma” kuralını öngörmüştür (HMK m. 326/2). Sonuç olarak, Türk Hukukunda ilke, uyuşmazlığa, yargılamaya ve dolayısıyla yargılama giderlerine neden olduğu için, yargılama sonunda haksız çıkmanın haksız çıkma oranıyla orantılı olarak katlanması öngörülmüştür. Eğer davacı veya davalı, yargılamayı avukat ile yürütmüşse, savunman gideri de bu kurala göre belirlenir ve hükümde yer alır.

İngiliz Medenî Yargılama Hukuku’nda, Türk Hukukunda olduğu gibi, davada yenilen, davayı kazananın giderlerini karşılamakla yükümlü olur [CPR 44.2(a)]. Bu durum, iki ilkeyle açıklanır: Giderlerin dava sonucundaki haklılık durumuna göre haksız olanın üzerine bırakılmasını açıklayan, “giderler de dava sonucunu izler (*costs follow the event*)” ve kazananın yaptığı giderlerin haksız çıkana yükletilmesini

açıklayan “gider geçişi kuralı (*cost-shifting rule*)”²³⁵. Bu kuralın, dava açmaya ya da davadaki savlara karşı savunma yapmaya karşı caydırıcı bir işlevi olması gibi bir yarar vardır; çünkü davayı açan ya da davada kendisini savunan yan, davada haksız çıkması olasılığında büyük bir giderim yükümlülüğü ile karşılaşabileceğinin ayırdındadır²³⁶.

1. Haksız Çıkana Yükletme Kuralının Kuramsal Temeli (Loser Pays)

Yargılama giderlerinin davada haksız yana yükletilmesi, daha önce birinin yüklenmiş olduğu bir giderin; bu kişinin sırtından alınarak haksız çıkan kişiye, haksız çıkması ve davaya (ve dolayısıyla yargılamanın giderlerine) neden olmasından dolayı yükletilmesi demektir²³⁷. Bu yükletilmenin kuramsal temelini ne olduğu tartışılmış; bir görüşe göre *tazmin* gereği olduğu, bir görüşe göre *caydırıcılık* gereği olduğu, bir diğer görüşe göre ise *düzenin gereği* olduğu ileri sürülmüştür²³⁸. Bizce de Çelikoğlu’nun belirttiği gibi Türk Hukukunda yalnızca çizelgeye göre belirlenen bir tutar haksız çıkandan geri alınabileceği için tümüyle bir giderim yoktur. Ancak biçimsel ve bölümsel olsa da temel işlevi ve varlık nedeni yapılan gideri gidermektedir. Nitekim aşağıda açıklayacağımız üzere İngiliz Hukukunda da “eksikli giderim” olarak görülmektedir.

İngiliz Hukukunda genel kural, yargılama giderlerinin davada başarısız olana yükletilmesidir²³⁹. Buna giderler olayları izler (*costs follow the event*) denir²⁴⁰. İngiliz Hukukunda 1860’larda giderlerin, bir zararın giderimi mi yoksa bir cezalandırma mı olduğu konusundaki düşünce ayrılığı giderilmiş ve bunun bir cezalandırma olmadığı savı tartışmasız bir duruma gelmiştir. Daha sonra yargılama giderlerinin bir “giderim” mi olduğu yoksa yalnızca yapılan giderlerin geri alınması mı olduğu 1890’a dek tartışmalı olmuş ve bu yılda ortaya çıkan bir yargı çözümünde (*içtihadında*) her ikisi

²³⁵ Neil Andrews, **The Modern Civil Process: Judicial and Alternative Forms of Dispute Resolution in England**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2008, s. 172; Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1429, ay. 28.44; Sime, **Civil Procedure**, s. 512, ay. 46.02-3. *Sime*’a göre bu kural, gereksiz davalardan caydırıcı olması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birinci Protokol, madde 1 ile de uyumludur.

²³⁶ Andrews, **The Modern Civil Process**, s. 172.

²³⁷ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 38.

²³⁸ Kuramsal temelin ayrıntılı incelenmesi için bkz. Çelikoğlu, **Karşı Taraf**, s. 1112-4; Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 38-51.

²³⁹ Friston, **Costs**, s. 151, ay. 6.44.

²⁴⁰ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1429, ay. 28.44.

olduğu ileri sürülmüştür. Ancak bu dönemde yargılama giderlerinin bu özellikli durumuna karşı bir zarar türü olmadığı sonucuna da varılmıştır²⁴¹. Günümüzde konu, kusur aranmayan bir giderim olan durum için karşı tarafın kusurunu aramak zorunluluğu olup olmamalı mı noktasında tartışmalı²⁴² olmakla birlikte; giderler ne bir ceza ne bir ödül, yalnızca eksikli bir giderim olarak tanımlanmaktadır²⁴³. Giderler düzenine “giderim ilkesi (*indemnity principle*)” egemendir -ki bu da giderler olayları izler ilkesinin ve giderlerin-geçişinin bir sonucudur²⁴⁴. Ancak bu ilke, doğrudan niteliğe ilişkin bir açıklama değildir; daha çok, davada karşı yanın yargılama giderlerini ödemek zorunda kalan tarafın ancak davayı kazanan kişinin savunmanına ödemekle yükümlü olduğu tutar ile kısıtlı sorumlu olmasını açıklar²⁴⁵. Öyle ki, eğer davayı kazanan tarafın savunmanı, müvekkiline parayı sorun etmemesini söylediği bir somut olayda yargıç davada başarısız olan yanı savunman gideri ödemekle yükümlü tutmamıştır²⁴⁶. Yine de kanımızca bu göstermektedir ki İngiliz Hukukunda yargılama giderleri için yapılan bir giderin giderimi amaçlanmıştır. Bu kural, eğer bir gider yoksa, karşı yandan alınacak bir para da yoktur, sonucuna vardırı. Nitekim İngiliz Hukukunda yargılama giderlerinin geçmişi ve gelişiminde incelediğimiz üzere; savunman giderinin belirlenmesi için temel alınan ölçüt olarak savunmanın emek karşılığının mahkemelerce belirlenmesi olgusunun yargı kararlarında yer bulması da karşı yandan istenebilecek giderlerden biri olarak sayılması ve giderim yükümlülüğü kapsamında, kazanan yanın yaptığı zararlardan biri olarak ödeneceklerin (*tazminatın*)

²⁴¹ Friston, **Costs**, s. 28, ay. 1.90-1. Bu

²⁴² Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1433, 1453 ay. 28.56. Zuckerman, Lord Diplock’tan alıntı yaparak, davacı veya davalı olunsun, uyuşmazlığı yargılamaya taşıma eyleminde kusur aradığımız bir tazmin durumu olmaması gerekliliğini, şöyle açıklıyor: “Mahkeme kararı aramakta açıkça yasa dışı, uygunsuz veya hatta istenmeyen hiçbir şey yoktur.”. Bkz. *Bremer Vulkan Schiffbau and Maschinenfabrik v South India Shipping Corp* [1981] AC 909, HL; [1981] 1 All ER 289, 295. Buna karşın, nedenselliğin önemli bir öge olduğu düşüncesinde olan Lord Phillips MR şöyle demiştir: “Nedensellik, bir tarafa masrafların ödenmesine karar verilirken genellikle yaşamsal önemdedir. Nedensellik, mahkemenin taraf olmayan bir kişinin giderleri ödemesine karar vermede de sıklıkla önemli bir etken olur.”.

Arkin v Borchard Lines Ltd (costs order) [2005] EWCA Civ 655; [2005] 1 W.L.R. 3055; [2005] 3 All ER 613, [23]. Çevrimiçi erişmek için bkz.

<https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2005/655.html>

²⁴³ Friston, **Costs**, s. 72, ay. 3.15.

²⁴⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1430, 1453 ay. 28.48, 28.106; Friston, **Costs**, s. 661, ay. 18.02; Sime, **Civil Procedure**, s. 521, ay. 46.43.

²⁴⁵ Stuart Sime, **A Practical Approach to Civil Procedure**, Oxford, Oxford University Press, 2022, s. 521, ay. 46.43; Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1430, ay. 28.48.

²⁴⁶ Sime, **Civil Procedure**, s. 521, ay. 46.43.

içinde sayılarak başlamıştı²⁴⁷. Yakın döneme dek değişmez giderler giderimi (*fixed-recoverable costs*) uygulaması genişlemeden önce- daha geniş kapsamda uygulanan “uygunluk ve orantılilik (*reasonable and proportionate*)” ölçütlerine bağlı olarak değerlendirilen gerçek giderler düzeniyle de amaçlanan, davayı kazananın yaptığı giderleri uygun ve orantılı olmak koşuluyla olabildiğince eksiksiz olarak geri alarak, hakkına bir kesintiye uğramadan ulaşmasıydı.

Kanımızca yargılama giderleri kurumunun niteliği, bir ayırım yapılarak incelenmelidir. Harçlar, devletin yargılama egemenliği gereği ve yargı etkinliklerinin sürmesinde özel hukuk kişilerinin katılım payı olsun diye alınmaktadır. Bu bakımdan harçların oransal ya da değişmez tutardan belirlenmesi ve yüksek olup olmayacağı çoğunlukla caydırıcılık temelli bir durumdur. Ancak savunman giderinin haksız çıkana yükletilmesi, özünde bir tarafın, yargılama kurallarının karmaşıklığı karşısında ve yargılama sürecinin ayrı bir uzmanlık, zaman ve emek gerektirmesi nedeniyle yaptığı harcamaların uyuşmazlığa neden olan kişiden belli bir ölçüde de olsa geri alınması, giderilmesi; çoğunlukla giderim (*tazmin*) temelli bir yaptırımdır. Türk Hukukunda gerçek giderlerin karşılanması gider geçişinin giderim (*tazmin*) gereği olarak haksız çıkan yana yükletilmekte olduğu gerçeğini değiştirmez. Ancak yine de belirtelim ki aşağıda inceleneceği²⁴⁸ üzere yasa koyucu savunman giderinin geri alınıp alınmayacağını da bir caydırıcılık yaptırımı olarak öngörebilmektedir. Bu açıdan savunman giderinin kanımızca birincil doğası giderim temelli olmakla birlikte yasa koyucunun amacına bağlı olarak düzenlemeden düzenlemeye caydırıcılık işlevini bulundurmaktadır.

2. Kuraldışı Durumlar

a. Giderlerden Bağışıklık veya Kısıtlı Sorumluluk

Türk Hukukunda HMK m. 326 gereği, yasalarda yazılı durumlar dışında yargılama giderlerinin haksız çıkana yükletileceği öngörülmüştür. Bu kurala bir kuraldışılık olarak; türlü yasalarda ve yargı çözümlerinde Hazine veya diğer kamu tüzel

²⁴⁷ Bkz. “İngiltere’de Geçmişi ve Gelişimi başlığındaki açıklamalarımız.

²⁴⁸ Bkz. “Dürüstlük Kuralına Aykırılık Durumunda Savunman Gideri” başlığındaki açıklamalarımız.

kişilerinin yasal olarak yan gösterildiği davalarda bu kişilere yargılama gideri yükletilmeyeceği öngörülmüştür²⁴⁹.

(1) İngiliz Hukukunda Koruyucu Gider Buyrukları

İngiliz Hukukunda -kamu yararının olduğu davalar gibi- kimi özel durumlarda, mahkemenin yargılama sırasında vereceği bir karar ile bir davacı veya davalıyı, olası yargılama giderlerine karşı koruma yetkisi vardır; buna “koruyucu gider buyrukları (*protective costs orders*)” denir²⁵⁰. Bunun için mahkeme kararlarında şu ölçütler öngörülmüştür: i) genel kamu bakımından önemi olan sorunlardan kaynaklı olması; ii) kamu yararının bu sorunun çözülmesini gerektirmesi; iii) başvurucunun da bu konuda koruma istemede kişisel bir yararının olması; iv) bir karar verilmesi durumunda dava yanlarının bütçelerinin ve davada ortaya çıkacak olası giderlerin dengeli olması; v) karar verilmeden davanın sürdürülmemesi. Yargıç, bu durumlarda başvuranın haksız çıkması durumunda ödeyeceği yargılama giderleri bakımından bir tavan tutar belirleyebilir veya tümüyle yargılama giderlerinden bağışık tutabilir²⁵¹. Giderlerden kısıtlı sorumluluk başvurusu davanın herhangi bir aşamasında yapılabilir, ancak uygulama yönergesine göre ilk dava yönetimi duruşmasından önce yapılması öngörülmüştür²⁵².

(2) İngiliz Hukukunda Nitelikli Tek-Yön Gider Geçiş

İngiliz Hukukunda koşullu karşılık anlaşmalarındaki başarı ek ödemelerinin ve olay sonrası sigortalar (*after the event - ATE*) için ödenmiş sigorta primlerinin geri alınmasının kaldırılması üzerine yurttaşların çoğunun dava açma riskini alamadığı bir ortam oluşmuş ve yaralanma ve ölümcül kaza kaynaklı uyuşmazlıklar özelinde²⁵³ “nitelikli tek-yön gider geçişi (*qualified one-way costs shifting - QOCS*)” kurumu öngörülmüştür²⁵⁴. Bu kuruma göre, davacı -dürüstlük kuralına aykırı davranmadıkça- davada başarısız olsa bile karşı yana yargılama giderlerini ödemek ve bunun için ATE

²⁴⁹ Zekeriya Yılmaz, **Hukuk Davalarında Yargılama Harç ve Giderleri ile Vekâlet Ücreti**, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara, Seçkin 2011, s. 32-3, 34-6; Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 91.

²⁵⁰ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 172-3.

²⁵¹ Sime, **Civil Procedure**, s. 190, ay. 17.18

²⁵² Sime, **Civil Procedure**, s. 188, ay. 17.03.

²⁵³ “Nitelikli” olarak anılmasının nedeni de bu uyuşmazlıklarla kısıtlı olarak uygulama alanı bulmasıdır. Bkz. Sime, **Civil Procedure**, s. 530, ay. 47.03-4.

²⁵⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1482, ay. 28.181; Friston, **Costs**, s. 277, ay. 8.02.

sigortası yaptırmak zorunda kalmaz²⁵⁵, bu gider yükünden bağıştıktır²⁵⁶, öyleyse gider-geçışı yalnızca davacı yararına söz konusu olur²⁵⁷ (CPR 44.13-17). Ancak 2023'te yapılan değışiklikten sonra, eğer tek-yön gider geçışı ile koruma altında olan davacı, davalının yapacağı CPR 36 uzlaşma önerisini kabul etmez ve davada kendisi yararına bir hüküm alsa da CPR 36 önerisine göre daha avantajlı bir hüküm de alamazsa; bu durumda gider koruması ortadan kalkmakta ve CPR 36 önerisinin kabul süresinin dolduğu ândan sonraki giderlere katlanmak zorunda kalır²⁵⁸. Ayrıca gider bağıştıklığı yalnızca kendisinin açtığı davalar bakımından geçerlidir; kendisine karşı dava açıldığı durumda, davada başarısız olursa giderler kendisine yükletilecektir -ki bu durumda genelde davacının sigorta şirketi tarafından ödenir-²⁵⁹. Davacı, davayı bölümsel olarak başarılı olduğu durumda kendisine yükletilecek olan yargılama gideri, ancak hükümde kendisi yararına hükmedilen tazminat ve faiz tutarlarını aşmamak koşuluyla yürütülebilir, bu tutara kendisi yararına belirlenen gider tutarı eklenmez²⁶⁰ [CPR 44.14(1)]. Davacı, davayı iki davalıya birden yöneltir ve bir davalıya karşı tazminat alırken, diğer davalıya karşı başarısız olursa; başarılı olan davalı, davacıdan alacağı giderler için, başarılı olamayan davalı tarafından ödenecek tazminat ve faize başvurabilir. Ancak eğer *Tomlin buyruğu* denilen durumda, davacı, ilk davalı ile uzlaşıp ondan bir tazminat aldıysa, ikinci davalıya karşı başarısız olsa dahi, ikinci davalı bu tazminata başvuramayacaktır; çünkü bu tutar, CPR 44.14 anlamında bir para sayılmaz²⁶¹. QOCS tarafından sağlanan koruma kısıtsız değildir ve belirli koşullarda yitirilebilir. Davanın dayanaksız olması, yargılama sürecinin kötüye kullanılması gibi

²⁵⁵ Sime, **Civil Procedure**, s. 530, ay. 47.02.

²⁵⁶ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1482, ay. 28.181. Bu durum hukukumuzda bulunan HUAK m. 18/A/11'deki giderlerin haksız çıkma ölçütü yerine, arabuluculuk toplantısına katılıp katılmama durumuna göre belirlenmesine benzetilmektedir. "*Taraflardan birinin geçerli bir mazeret göstermeksizin ilk toplantıya katılmaması sebebiyle arabuluculuk faaliyetinin sona ermesi durumunda toplantıya katılmayan taraf, son tutanakta belirtilir ve bu taraf davada kısmen veya tamamen haklı çıksa bile karşı tarafın ödemekle yükümlü olduğu yargılama giderlerinin yarısından sorumlu tutulur. Ayrıca bu taraf lehine Avukatlık Asgari Ücret Tarifesine göre belirlenen vekâlet ücretinin yarısına hükmedilir. Her iki tarafın da ilk toplantıya katılmaması sebebiyle sona eren arabuluculuk faaliyeti üzerine açılacak davalarda tarafların yaptıkları yargılama giderleri kendi üzerlerinde bırakılır.*"

²⁵⁷ Sime, **Civil Procedure**, s. 530, ay. 47.01.

²⁵⁸ Sime, **Civil Procedure**, s. 532, ay. 47.12.

²⁵⁹ Sime, **Civil Procedure**, s. 531, ay. 47.05.

²⁶⁰ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1483, ay. 28.183; Sime, **Civil Procedure**, s. 531, ay. 47.09.

²⁶¹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1483, ay. 28.183; Sime, **Civil Procedure**, s. 532, ay. 47.11.

nedenler, davanın reddi (*strike out*) sonucunu doğurur ve gider bağıışıklığını ortadan kaldırır²⁶².

b. Haksız Olma Durumunu Baltalayan Elde Olmayan Etkenler

Kimi durumlarda özünde başvuran/davacı haksız değildir, ancak kimi dış etmenlerin karışması veya etkilemesi ile son durumda haksız duruma düşüp yargılama giderlerini son-haksızlık-durumuna göre ödemek zorunda kalabilirler. Örneğin yargıcın istem sonucu olsa da takdir ederek belirlediği nafaka davalarında ve her durumda dava kendisine açıldığı için giderlerin davalı üzerine bırakıldığı boşanma davalarında haklı çıkma durumuna bakılmaz; bu durumda yargılama giderleri davalıya yükletilir²⁶³. Bir diğer durum, -davacının hiçbir katılımı ya da öngörebilme alanı olmadan- yargıca verilen bir yetki kapsamında, varılan sonuç üzerinden yapılan “*hakkaniyet* (denkserlik²⁶⁴ – gerçeğe yaklaştırma - *equity*²⁶⁵)” indirimidir. Yargıcın yaptığı indirim ile yasaya göre daha yüksek bir tutardan borçluluk sonucuna varılsa bile bu tutar indirildiği için, davayı açtığı ana göre davacı yanın haklılık oranı düşebilmekte, kimi durumda haksız çıkmış gibi bir duruma da gelebilmektedir. Bizim savunman giderinde katı-çizelge düzenimize göre ancak dava sonucu (*hüküm*) ile istem sonucu arasındaki ayrıma bakılarak haksızlık oranı belirlenmekte ve savunman gideri de buna göre çizelgedeki orana göre belirlenmektedir. Oysa örneğin denkseme indirimi yapılmadığı durumda yüzde 100 haklı çıkacakken davacı, indirim sonrasında

²⁶² Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1487, ay. 28.191; Sime, *Civil Procedure*, s. 533, ay. 47.16-7.

²⁶³ Kuru, *Hukuk Usulü Muhakemeleri*, s. 5334-5; Yılmaz, *Hukuk Davalarında*, s. 28.

²⁶⁴ Rona Serozan / B. İlkay Engin / Yeşim M. Atamer, *Serozan Medeni Hukuk Genel Bölüm Kişiler Hukuku*, İstanbul, On İki Levha, 2022, s. 105, ay. 15. Kanımızca “hakkaniyet indirimi” deyimindeki *hakkaniyet* için denkserlik yerine “denkseme” veya “denkleme” sözcüğü de hakkaniyet için iyi ve daha kolay söylenebilir, anlaşılabilir bir Türkçeleştirme olabilir. *Denkser*, denkseme eyleminin geniş zamanda geçerliğini açıklamak için (“denkser, denksemez” gibi) daha uygun olabilir.

²⁶⁵ *Hakkaniyet* (denkserlik, denkseme) anlamındaki *equity* sözcüğü Latince “*aequitas* [tekdüzelik, düzgünlük, eşitlik; dingin olma (dalgalı olmama), eşitlik (ve onun getirdiği barış durumu); yansız ve bir yana yatmamış olma, denklik, (birbirine ve doğruya) uygunluk, denge]” sözcüğünden gelmektedir. *Aequitas* ise “*aequus* (denk olma, düz olma, pürüzsüz, eş düzeyde olma; ödeşmişlik; dingin)” sözcüğünün “-tas (-lık)” ekiyle türemiştir. *Aequus* sözcüğü ise yüksek olasılıkla Ön-İtalik dilinde “*akwā* (su, Latince ‘*aqua*’))” sözcüğü ile kökteş olan “*aikwos*” sözcüğünden gelmektedir. İkisi de Ön-Hint-Avrupa dilinde akmak eylemiyle bağdaştırılmış olan “içmek” anlamına gelen “*heg-*” eyleminden türemiştir. Bkz. <https://en.wiktionary.org/wiki/equity>. (Erişim Günü: 21.08.2025). Bununla koşut olarak Türkçede de “denk” sözcüğü ve “deniz” sözcüğü de bu bağlamdandır; eski Türkler “deniz” sözcüğünü, suyun her yerde dümdüz olması, çıkıntısız ilerlemesi ve denk durması durumunda olmasını bağlamıştır. Nitekim denk sözcüğü de “*ten* (denk, eşit)” sözcüğünden gelmekte ve bu da “*teg-* (değmek, yetişmek, erişmek, eşdeğer olmak)” eyleminden başkalamıştır. Bu bağlamdan ve kökten türeyen diğer sözcükler için bkz. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/denk>. (Erişim Günü: 21.08.2025).

yüzde 90 haklı çıkarak yüzde 10 oranında haksız çıkabilmektedir. Bu da denkseme işinin kendisine aykırı yeni bir dengesizlik ve gerçeğe aykırılık doğurmaktadır. Sorunun önüne geçmek için alınmaya çalışılan önlemler, yargılama hukuku kurallarını eğip bükmeye, kimi durumda ise salt hükmedilecek savunman giderinin çok yüksek tutardan belirlenmesinin önüne geçilmesi için esastan ret kararı yerine usûlden ret kararı verilmesi biçiminde Yargıtay İBK kararlarına²⁶⁶ bile neden olmaktadır.

Denkseme indirimi dışında, başka kimi durumlarda da savunman giderinin Çizelgeye bağlı olarak belirlenmesi sonucunda dava konusu değer üstünde veya bu değer göre çok yüksek bir savunman gideri çıkması bir sorun olmaktadır. Bu dengesizlik de kimi durumda AYM’de bireysel başvuru üzerine mülkiyet hakkının çiğnendiği yönünde kararlar verilmesine neden olmaktadır. Örneğin yakın dönemde çıkan bir kararda²⁶⁷, başvurucunun yerel mahkemede açtığı tazminat davasında bilirkişi incelemesi sonucunda ortaya çıkan tazminat tutarına bağlı olarak davasını ıslah ederek arttırdığı tutar üzerinden hüküm kurulması ve bu hükmün daha sonra Yargıtay’ca bozulması ile yapılan yeni yargılamada verilen hükümde, ıslah ettiği tutara göre hüküm kurulduğundan, başvuru belli oranda haksız çıkmıştır. Bozmadan önce bir kez ıslaha başvuran davacı, bozmadan sonra alınan bilirkişi raporundaki daha düşük belirlenen taşınmaz değerine göre istem sonucunu azaltmamış, böylece ıslah ettiği yüksek tutara göre istemde bulunmuş olduğundan, dava sonucuna göre haksız çıktığı oranda savunman gideri ödemesi gerekmiştir. AYM bunu mülkiyet hakkının çiğnenmesi saymıştır. Burada yerel mahkemenin hukuku yanlış uygulaması sonucunda, bilirkişi raporuna güvenerek davayı ıslah eden davacı, öngöremediği biçimde bozma sonrası haksız çıkmıştır. Davada yalnızca bir kez ıslah yoluna gidilebileceği (HMK m. 176/2) için bozma sonra ıslah hakkı kalmayan²⁶⁸ davacı,

²⁶⁶ Aşağıda, “Hukukî Yarar ve Erken Dava Açılması” başlığında inceleyeceğimiz üzere, bir Yargıtay İBK’da erken açılmış davada hukukî yarar yokluğu gerekçesiyle usûlden ret kararı verilmesi gerektiği yönünde bir sonuca varılmıştır. İBK’nın gerekçesindeki öğretim görüşlerinin çoğunluğu da bu yönde idiyse de somut olaya göre çok değişken sonuçlara varılabilecek olan erken açılmış dava durumunda böyle bir sonuca varılmasının bir nedeninin de savunman giderinin gerçeğe aykırı olarak yüksek tutulması olabileceğini düşünüyoruz.

²⁶⁷ AYM Kararı, Hasan Durmuş [GK], Başvuru No: 2019/19126, 23/1/2025.

²⁶⁸ Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 3990; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Medenî Usul Hukuku**, 10. Baskı, Ankara, Yetkin, 2024, s. 599; Yılmaz, **Islah**, s. 459; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2492, ay. 13.595; Murat Atalı / İbrahim Ermenek / Ersin Erdoğan, **Medenî Usûl Hukuku**, 7. Bası, Ankara, Yetkin, 2024, s. 440. Öğretide bu konuda birlik vardır. Ancak öğretide Özekes, yerinde

haksız çıktığından, haksız çıkma oranında, karşı yanın savunman gideri davacıya yükletilmiştir. Kanımızca burada davacı, bozma sonrası istem sonucunu düzelterek düşürmeliydi²⁶⁹, nitekim bu da feragat sonucunu doğuracaktır. Öte yandan feragat olduğunda da savunman gideri bakımından eş sonuç doğacaktır. AYM ise kararda yeniden yargılama yapılması gerektiği sonucuna varmıştır. Yeniden yargılama yapılması gerekmesi ile anlatmak istediği ise, bize göre “haklılık durumunun mülkiyet hakkını çiğnemeyecek ölçüde belirlenmesi ve davacının Devlete karşı açtığı ve haklı çıktığı ancak yerel mahkemenin hukuku yanlış uygulaması sonucu bozma ile haksız çıkmasına neden olduğu davacıyı, biçimsel haksız çıkma durumundan bağışık tutması” gerektiğidir. Buna göre, yerel mahkeme, yeniden yapacağı yargılamada, ıslahta bulunduğu tutarın altında bir sonuçla yargılamayı sonlandıracaksa bile davacı yüzde 100 haklı çıkmış gibi, karşı yana yargılama giderleri ödemekten bağışık tutulacaktır²⁷⁰.

Bir diğer özellikli durum, davayı açtığı anda var olan yerleşik yargı uygulamasına göre haklı çıkacağına güvenen davacının, değişen yargı görüşü nedeniyle haksız çıkması durumunda ne olacağıdır. Yargıtay 9. HD. uygulamasına göre böyle bir durumda davalı yararına savunman giderine hükmedilmemelidir²⁷¹.

Haksız çıkma oranını etkileyen ve dışardan bir karışma ile ortaya çıkan tüm durumlar bakımından sorunu aşmak için savunman gideri özelinde bir bağışıklık

olarak tarafın mahkeme yönlendirmesi ve zorunda bırakması ile ıslaha başvurusu durumunda, burada ıslaha başvuru yapmış saymanın yanlış olacağını savunmuştur. Bkz. Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2495-6, ay. 13.602-3. Kanımızca bu savla karşılaştırarak, mahkemenin yanlış değerlendirmesi üzerine ıslaha başvurusundan sonra Yargıtay’ca bozma kararı verilmesi üzerine yeniden yapılan yargılamada istem sonucunun bozmaya bağlı olarak değiştirilmesine olanak tanınması düşünülmelidir.

²⁶⁹ İstem sonucunun azaltılması için ıslah yoluna başvurulmasına da gerek yoktur. Bkz. Yılmaz, **İslah**, s. 309.

²⁷⁰ Söz konusu kararda AYM “savunman giderinin avukata ait olduğu” yönündeki gerekçeyle davacının haklı çıktığı oranda karşı yandan alması gereken savunman giderini de avukata vereceğini belirterek, bunu da mülkiyet hakkının çiğnenmesinde bir etmen olarak saymıştır. Oysa savunman giderinin avukata ait olması, hak arayanların mülkiyet hakkını daha bile önce ve büyük ölçüde çiğnemektedir.

²⁷¹ Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 5337-8; Yılmaz, **Hukuk Davalarında**, s. 32. “Ayrıca, İlk Derece Mahkemesince Yargıtay 9. Hukuk Dairesi’nce verilen emsal karara dayanılarak kabul kararı verilmesi ve bu kararın da salt Dairemizin değişen uygulamasından kaynaklı olarak bozulması karşısında, Dairemizce bu red nedenine dayalı davalı lehine vekâlet ücretine hükmedilmesinin, hakkaniyetli olmayacağı ve adaletsizliğe yol açacağı sonucuna varılmıştır. Buna bağlı olarak da Mahkemece bozma sonrası verilen yeni hükmünde söz konusu red nedeniyle davalı lehine vekâlet ücretine hükmedilmemesi gerektiği gözetilmelidir.”. Yargıtay 9. HD., E. 2021/897 K. 2021/5272 T. 2.3.2021 (lexpera).

sağlanabilir. Ancak bu sorun biraz da savunman giderinin bu haksızlık durumuna bağlı olarak katı bir biçimci düzenle belirlenmesidir. Gerçek giderlerin belgelenerek geri alınması gibi bir düzende böyle bir sorun olmayacaktır. Ancak bu düzenin de sakıncaları olabileceğinden, var olan düzenimizde belki bu türden istemler için ayrı bir dava türü ya da ayrı bir yargılama gideri kuralı öngörülmesi yararlı olabilir.

İngiliz Hukukunda “haksız çıkma” yerine başarılı olup olmama düşüncesi egemendir ve başarıyı etkileyen birden çok ölçüt vardır. Bunları gözeterek değerlendirme yapacak olan yargıca geniş bir belirleme yetkisi verilmiştir. Bu bakımdan istem sonucu ve hükümdeki durum arasındaki ayrıma bakılarak bir belirleme yapma zorunluluğu yoktur; bu nedenle İngiliz Hukukunda “haksız çıkma oranını etkileyen durumlar” ayrıca incelenmeyecektir.

c. Haksız Çıkan Yerine Başka Birine Yükletilmesi Durumları

(1) Davayı Yürüten Savunmana Yükletilmesi (*Wasted Costs Order*)

HMK m. 77/2 gereğince, gecikmesinde sakınca bulunan bir durum olduğu için vekâletnamesiz işlem yapmasına izin verilen haklı bir neden olmaksızın süresi içinde vekâletnamesini sunmayan avukata, celse harcı ile diğer yargılama giderleri ve karşı tarafın uğradığı zararları yükletilir. Yasa koyucu bu durumda yargıca bir belirleme yetkisi de vermemiştir, bu bir zorunluluk durumudur. Bunun dışında, savunman, haksız olunduğu açık olan ve bu nedenle geri çevirmek zorunda olduğu bir davayı, kazanamadığı durumda hiçbir parasal karşılık istemeyeceğini bildirerek, kazanacağı savıyla almış ve davada başarısız olmuşsa, müvekkilinin davada ödemiş olduğu yargılama harç ve giderlerini müvekkiline ödemekle yükümlü olacağı yönünde yargı çözümlerimiz de vardır²⁷². Ölmüş kişi adına açılan davanın taraf ehliyeti yokluğundan reddedilmesi durumunda yargılama giderleri ölenin kalıtçılarına değil de ölmüş kişi adına yanlışlıkla dava açan savunmana yükletilir²⁷³.

İngiliz Hukukunda CPR 46.8(1)’deki yollama ile SCA B. 51(6)’daki düzenlemeye göre yargıcın “boşa-giden giderler buyruğu (*wasted costs order*)”

²⁷² Umar, **HMK Şerhi**, s. 943. Yazarın aktardığı Yargıtay kararı: 4. HD. E. 11526 K. 1792 T. 26.06.1971.

²⁷³ Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 903; Yılmaz, **Hukuk Davalarında**, s. 37.

vermesi durumunda giderlerin bir tarafa yükletilmesi uygun olmayacaksa ve CPR 46.8(2) gereği, savunman, “uygunsuz, anlamsız veya savsaklama” niteliğinde davranışlarda bulunarak bu giderlerin yapılmasına neden olmuşsa, söz konusu giderler savunmana yükletilebilir²⁷⁴ (CPR UY 46). Kimi durumda bu türden bir buyruk verilmesinin gereği, savunmanın yetkisizken yaptığı bir eylemi veya taraf-gibi eylemde bulunması olabilir²⁷⁵. Kimisinde ise başarısız istemler için müvekkili adına olay sonrası yasal giderler (*ATE*) sigortası almayarak müvekkiline karşı görevlerini çiğnemesi olabilir²⁷⁶. Bir diğeri, davalının yasadışı davrandığını ve hiçbir savunması olmadığını bilmesine karşı davaya kaynak sağlaması olabilir²⁷⁷. İngiliz yargılama hukukunda yargıca verilen bu yetkinin kökeni, eskiden savunmanlık işinin mahkemenin bir üyesi olarak yapılmasından gelmekte olup, günümüzde SCA B. 51(6,7) düzenlemesinden kaynaklıdır²⁷⁸. Ancak böyle bir sonuca varma yetkisini kullanacak olan yargıç, savunmana kendini savunması için uygun bir aralık verecek ve ondan sonra boşa-giden giderler buyruğu verebilecektir²⁷⁹. Yargıç bu türden bir durumu kendiliğinden göz önüne alabileceği gibi uyuşmazlığın tarafları da -kendi savunmanına karşı olarak da olsa bile- bunu yargıçtan isteyebilir²⁸⁰. Boşa-giden giderler kendisine yükletilecek olan kişinin bir yasal temsilci olması ve kural olarak uyuşmazlığın yanlarından birini temsil etmekle görevli olması gerekir²⁸¹.

İngiliz Hukukunda boşa-giden giderler buyruğuna konu eylem, dava öncesi yapılmış da olabilir; bu durumda kendisine karşı böyle bir buyruk verilmesi istenen savunmanın, yargılamada da görev alması gerekir, eğer dava öncesi eylemde bulunmuş ve daha sonra davanın açılmasında veya yürütülmesinde bir katılımı

²⁷⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1513-4, ay. 28.255, s. 1542-7; Friston, **Costs**, s. 338, ay. 9.131.

²⁷⁵ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1514, ay. 28.256; Friston, **Costs**, s. 338, ay. 9.132.

²⁷⁶ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1513-4, ay. 28.255. *Adris & Ors v The Royal Bank of Scotland Plc* [2010] EWHC 941 (QB) (29 April 2010). İlgili yargı çözümüne çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/QB/2010/941.html> (E.G. 21.08.2025).

²⁷⁷ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1514, ay. 28.256. Bkz. *Gulf Azov Shipping Co Ltd & Ors v Idisi & Ors* [2004] EWCA Civ 292 (15 March 2004). Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2004/292.html> (E.G. 21.08.2025).

²⁷⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1542, ay. 28.230; Friston, **Costs**, s. 338, ay. 9.133. Yargılama giderlerinin “İngiltere’de Geçmişi ve Gelişimi” başlığında açıkladığımız üzere savunmanlar en başta yargıyerinin bir üyesiydiler.

²⁷⁹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1544, ay. 28.344; Friston, **Costs**, s. 339, ay. 9.136.

²⁸⁰ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1548, ay. 28.344; Friston, **Costs**, s. 340, ay. 9.139, 141-2.

²⁸¹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1541, ay. 28.327; Friston, **Costs**, s. 340-1, ay. 9.143-4. Ancak koşulları varsa boşa-giden giderler buyruğu bir üçüncü kişi için de verilebilir.

olmamışsa, bu yaptırımın temel gerekliliği “mahkemeye karşı görevini savsaklama” olduğundan bu kişinin giderlerden sorumlu tutulması genellikle söz konusu olmaz²⁸². Yargılamada görev alan bir savunmana karşı bu buyruk alınabilecektir; ancak bunun kesinlikle görülmekte olan davada alınması zorunlu olmayıp, davadaki gider buyruğu savunmana yükletilmese de, daha sonra savunmana karşı bir boşa-giden giderler buyruğu için ayrıca başvuru yapılabilir²⁸³.

Boşa-giden giderler buyruğu için yargıcının üç aşamalı bir değerlendirme yapması öngörülmüştür: “Yasal temsilci uygunsuz, anlamsız veya savsaklama niteliğinde davranışlarda bulunmuş mudur?”; Bu davranış, boş yere gider yapılmasına neden olmuş mudur?”; “Tüm koşullara bakıldığında giderlerin yasal temsilciye yükletilmesi dengegözetken bir seçim olacak mıdır?”²⁸⁴. Ancak yargıç burada, boşa-giden giderler için uydu bir dava açılması veya orantısız bir gider yapılması olasılıklarına karşı özenli davranmalıdır²⁸⁵. Bu türden bir karar vermenin savunmanlık uğraşını oldukça kısıtlayacağını, bu uğraşla bağdaşmayacağını; bu uğraşın bir bilimden çok bir sanat olduğunu savunanlar olduğundan, ancak tüm davranışlar hoşgörüldükten sonra dahi savunmanın davayı açıkça yanlış yürüttüğü ortadaysa kendisine boşa-giden giderler yükletilmesi gerektiği yargı çözümlerinde vurgulanmaktadır²⁸⁶. Bir tarafın kendisini temsil eden yasal temsilciye karşı böyle bir istemde bulunduğu durumda, kanıt yükü, -bundan yararına bir sonuç çıkaracak olan²⁸⁷- istemde bulunanın üzerinde olacağından²⁸⁸, kanıt sorunları da söz konusu olur. Çünkü savunman-müvekkil arası “gizlilik ayrıcalığı (*privilege*)” kurumu nedeniyle belirli iletişimlerin gizli kalması söz konusu olur²⁸⁹. Bu, genellikle uyuşmazlığın savunman tarafı için sorun olur; çünkü müvekkil bu gizlilik ayrıcalığından feragat etmediği sürece, müvekkille gizlilik gereği gizli kalması gereken kanıtları müvekkile karşı kullanması gereken savunman kanıt araçlarından uzak kalır²⁹⁰. Bu nedenle, davalı

²⁸² Friston, **Costs**, s. 342, ay. 9.150-1.

²⁸³ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1549, ay. 28.348; Friston, **Costs**, s. 342, ay. 9.152.

²⁸⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1541-2, ay. 28.329; Friston, **Costs**, s. 343, ay. 9.154.

²⁸⁵ Friston, **Costs**, s. 343, ay. 9.156-7.

²⁸⁶ Friston, **Costs**, s. 345, ay. 9.162.

²⁸⁷ Bilge Umar / Ejder Yılmaz, **İsbat Yüğü**, Yeniden Yazılmış, Genişletilmiş İkinci Bası, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 1980, s. 1 vd.

²⁸⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1549-1550, ay. 28.349; Friston, **Costs**, s. 346, ay. 9.167.

²⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Colin Passmore, **Privilege**, Fourth Edition, London, Sweet & Maxwell, 2020.

²⁹⁰ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1550-1; Friston, **Costs**, s. 346-7, ay. 9.171.

yasal temsilcinin en ufak bir kuşkudan dahi yararlandırılması gerektiği savunulmaktadır²⁹¹. *Zuckerman*'a göre, bu türden başvurular, gizlilik ayrıcalığına yollamada bulunulmadan yapıldığında da açıkça ortaya konulan bir durum varsa yapılabilir²⁹². Savunmanın “uygunsuz, anlamsız veya savsaklama” davranışlarına verilen örnekler göre ise, meslekî davranış kurallarına ağır aykırı davranışlar “uygunsuz” sayılmış²⁹³; uğraş alanına yetkinliğine karşın müvekkilinin yersiz bir yargısından kaynaklı isteğine göre davranarak dava açmış olması, davayı ilerletme amacından çok karşı tarafı taciz etme yönünde işlemler yapması gibi durumlar “anlamsız” sayılmış²⁹⁴; meslekî anlamda en düşük gerekliliklere ve beklenecek yeterliklere yakışmayacak ve hiçbir meslek üyesinin vermeyeceği önerilerde bulunmak, hiçbir meslek üyesinin yapmayacağı eylemlerde bulunmak veya hiçbir meslek üyesinin yapmayacağı iş savsaklamasını yapmak da “savsaklama” olarak sayılmıştır²⁹⁵.

(2) Yargılamaya Bakan Yargıca Yükletilmesi

Yasaklama nedeni bulunmasına karşın çekinme kararı almayan ve yargılamayı sürdüren yargıç, bir hüküm veya karar vermişse bu kararlar geçersiz kılınacaktır (HMK m. 35/1). Bu durumu inceleyen yargıç, geçersiz kılınan işlem, karar ve hükümler bakımından yargılama giderlerini yasaklı olmasına karşın yargılamayı sürdüren yargıca yükleyebilir²⁹⁶. Bu yaptırım, gerektiğinde kullanılması öngörülerek zorunlu tutulmamıştır.

İngiliz Hukukunda yargılama giderlerinin yargıca yükletildiği bir düzenleme ile karşılaşmamaktayız. Ancak İngiliz tahkim hukukunda yeni bir yasa değişikliği ile yargıcın “hakemin kötüniyetle davrandığı” durumlarda giderlerin hakem üzerine bırakılabileceği öngörülmüştür [Arbitration Act 1996, B. 24(5A)].

²⁹¹ Friston, *Costs*, s. 347, ay. 9.173.

²⁹² Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1551, ay. 28.354.

²⁹³ Friston, *Costs*, s. 349, ay. 9.179.

²⁹⁴ Friston, *Costs*, s. 349, ay. 9.181-2

²⁹⁵ Friston, *Costs*, s. 349-50, ay. 9.183.

²⁹⁶ Aykut, *Hukuk Davaları*, s. 96-7.

(3) Hazineye Yükletilmesi

Adlî yardım başlığında açıkladığımız üzere, adlî yardımdan yararlanan bir tarafın, davada haksız çıkmasına karşın karşı yanın giderlerini ödeyemeyeceği durumda, giderleri Hazine karşılamak zorunda kalacaktır (HMK m. 339).

İngiliz Hukukunda da adlî yardım alan kişiye “gider koruması (*costs protection*)” uygulandıysa yargılama gideri bu kişiden istenememektedir²⁹⁷. Ancak gider koruması yapılması için yardım-alan kişinin adlî yardım başvurusunda bir olası gider dökümü, bir malî durum açıklaması, Lord Şansölye’ye karşı bir gider kararı istediğine ilişkin bir yazılı bildirim sunması gerekir ve yardım-alanın malî durumuna ilişkin bir araştırma yapılır. Yargılama giderleri bakımından iki aşamalı bir süreç işletilir. Önce yargılamayı yürüten yargıç, yardım-alana karşı bir gider buyruğu verip vermeyeceğini, ödeyecekse ödeyeceği tutarı belirtip belirtmeyeceğini, ödeyeceği tutar belirtilmeyecekse de yargılamadaki tutum ve davranışları gibi yargılama giderlerinden sorumluluk için gerekli bilgileri saptar²⁹⁸. Yargılamanın yargıç, yardım-alanın giderleri ödemesine karar verirken, bu kişinin durumuna uygun bir tutarı geçmeyecek bir tutarı ödemesine hükmeder ve davadaki tüm tarafları kaynakları ile dava konusu uyuşmazlıkla bağlantılı davranışlarını temel alır²⁹⁹. Bundan sonraki aşamada, giderlerini geri almaya hak kazanan taraf, gider yargıcına başvurarak ya yardım-alana ya da Lord Şansölye’ye karşı gider buyruğu isteyebilir³⁰⁰; bunun için mahkemeye gider dökümü, eğer yardım-alana karşı isteniyorsa bir malî durum açıklaması ve Lord Şansölye’den giderler isteniyorsa buna ilişkin yazılı bir bildirim³⁰¹. Ancak bu uygulamada sık karşılaşılan bir durum değildir, çünkü bu ölçütler zor karşılanır niteliktedir³⁰².

B. Giderler, Haksız Çıkma Oranına Göre (Başarıya Göre) Yükletilir

Yargılama giderleri, HMK m. 326/1 gereğince “aleyhine hüküm verilen taraftan” alınır. Yine HMK m. 326/2 gereğince eğer taraflardan biri bölümsel olarak

²⁹⁷ Sime, *Civil Procedure*, s. 526-7, ay. 46.69; Friston, *Costs*, s. 1980, ay. 62.04.

²⁹⁸ Friston, *Costs*, s. 1983, ay. 62.13.

²⁹⁹ Friston, *Costs*, s. 1983, ay. 62.30.

³⁰⁰ Sime, *Civil Procedure*, s. 526-7, ay. 46.69

³⁰¹ Friston, *Costs*, s. 1983, ay. 62.14.

³⁰² Sime, *Civil Procedure*, s. 526-7, ay. 46.69

haklıysa, mahkeme yargılama giderlerini “haklılık oranına göre” paylaşılır. Bu haklılık durumunun hangi ândaki haklılık olduğu konusunda Türk Hukukunda geçerli kural, davanın açıldığı ân olarak düşünülmektedir. Nitekim davanın konusuz kalması durumunda da davanın açıldığı ândaki haklılık oranına göre yargılama giderleri belirlenir (HMK m. 331/1). Bunun kuraldan ayrıldığı durumlardan biri ise ıslah olmaktadır ki ıslah başlığında göreceğimiz üzere bu durumda ıslah edilen tutara göre haklılık oranı belirlenir; dolayısıyla ıslah anı temel alınarak haklılık oranı belirlenir³⁰³.

Bölümsel haklılık durumundan anlaşılması gerekenin ne olduğu konusunda öğretide *Umar*, Neuchâtel Temyiz Mahkemesi’nin “*istemlerinden yalnız birini veya birkaçını elde edebilmiş taraf kısmen haklı çıkmış sayılır*” biçimindeki yorumu geri çevirerek “*geniş olarak, yâni istemlerinden herhangi birini istediği kapsam ve miktarda elde edememiş taraf, kısmen haklı çıkmış kabul edilir.*” biçimindeki yorumu temel aldığı aktarmaktadır. Ki kanımızca bu çözüm yerindedir; geri çevrilen yorum hukukumuzdaki “davaların yığılması” kurumunda yargılama giderlerini açıklar.

İngiliz Hukukunda ise yargılama giderlerinin kime ne oranda yükletileceği konusunda ana öge “başarı (*success*)” olmak üzere; “olgu (*issue - vakıa*)”, “davranış (*conduct*)” ve “uzlaşma önerisi (*Part 36 Offer*)” kavramları ekseninde bir belirleme söz konusudur³⁰⁴. Görüldüğü üzere, Türk Hukukunun tersine İngilizler davanın açıldığı ândaki haklılık durumunu bir ölçüt olarak görmemişlerdir. Kanımızca İngiliz Hukukunda “başarı” kavramının tanımlanmasındaki belirsizlik, aşağıda açıklayacağımız değişik ölçütlerin doğmasına neden olmuştur. Bu da davanın açıldığı âna göre belirleme yapmamızın, öngörülebilirlik ve belirlilik bakımından ne denli değerli olduğunu düşündürmektedir. Öte yandan davanın açıldığı ândaki haklılık oranını belirlemek için Türk Hukukunda yeterli ölçüt bulunduğunu söylemek de güçtür. Bu nedenle aşağıda başarı ve başarıyı etkileyen diğer ölçütleri açıklayacağız.

³⁰³ Bu durumda da ıslah nedeniyle değersiz kalan emekler için de yargılama giderlerinin ıslah yoluna başvurana yükletilmesi öngörülmüştür, diyebiliriz. Bkz. Aşağıda ıslah ve Maddi Hataların Düzeltmesinde Savunman Gideri.

³⁰⁴ Friston, *Costs*, s. 137-8, ay. 6.01-4 va; s. 162, ay. 6.86.

1. İngiliz Hukukunda “Başarı” Kavramından Anlaşılması Gereken

Öncelikle belirtmeli ki İngiliz Hukukunda yargılama kuralları bakımından dava yönetimi yetkileriyle etkin duruma sokulmuş olsa da en azından uyumsuzluğun özü bakımından -yasak olmasa da- “yargıç hukuku kendiliğinden uygular ilkesi (*iura novit curia*)” geçerli değildir³⁰⁵. Bu da özellikle tarafların tüm eylemlerinin, davranışlarının olduğu gibi ileri sürdükleri hukuksal nedenlerin de ileri sürdükleri dava nedenleri ölçüsünde önemli olmasına neden olur. İngiliz Hukukunda “başarı” ile anlaşılması gerekenin ne olduğu konusunda, yalnızca somut hukuk düzenlemelerine göre başarı değil, yargılama öncesi ve sonrası tüm durumlara bakılır ve “başarı gerçek yaşamdaki bir sonuçtur” düşüncesi egemendir³⁰⁶. Bunun bir sonucu olarak, somut hukuk kurallarının tümüne göre bir haklılık çıkmadığından; daha çok tarafların davranışları [CPR 44.2(4, 5)], ileri sürdükleri olgular [CPR 44.2(6)], uzlaşmaya yönelik tutumları (CPR 36) gibi ölçütler önem taşır.

İngiliz öğretisine göre başarı ölçülürken birden çok özel durum ortaya çıkabilir: Göreli başarı (*marginal success*), birden çok duruşmada başarının ölçümü, takas savunmasında başarının ölçümü, ticari davalarda başarının ölçümü, giderlerin başarı üzerindeki etkisi ve başarının giderler üzerindeki etkisi, bölümsel başarının önemi ve birden çok olgunun konu olduğu davalar³⁰⁷. Özellikle göreli başarının ne olduğu konusunda bir tartışma vardır³⁰⁸. Birinci görüşe göre, “gerçekte kimin başarılı olduğuna” bakmak gerekir. Örneğin 500.000 pound tazminat istediği bir davada yalnızca 2.523 pound alması uygun görülen davacı başarısız, davalı ise başarılı sayılır³⁰⁹. Öğretide “para aktarımı yaklaşımı (*money-transfer approach*)” olarak

³⁰⁵ JA Jolowicz, ‘Da mihi factum dabo tibi jus: a problem of demarcation in English and French law’, **On Civil Procedure**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 185-205; Remme Verkerk, “England and Wales”, **European Traditions in Civil Procedure (Editor: C.H. van Rhee)**, Oxford, Intersentia, 2005, s. 314-6; Andrews, **Civil Processes**, s. 798-9, ay. 29.56; Cesare Cavallini, “Why Is the Lura Novit Curia Principle Not Applied Yet in English Law”, **Global Jurist**, Volume 17, Issue 3, 20170010, DOI/10.1515/gj-2017-0010, s. 10-16.

³⁰⁶ Friston, **Costs**, s. 151, ay. 6.47

³⁰⁷ Friston, **Costs**, s. 152, ay. 6.48.

³⁰⁸ Kanımızca bu tartışmanın nedeni, yargılamayı erken kapatmak adına süreklilik gösteren tutumdur. “İngiltere’de Geçmişi ve Gelişimi” başlığında andığımız mahkemeye ödeme yapma kurumunun ardılı olarak İngiliz medenî yargılama hukukunda aşağıda açıklayacağımız bağlayıcı uzlaşma önerileri (Bölüm 36 Önerileri) olması özellikle ikinci görüşü açıklamaktadır.

³⁰⁹ *Piri Piri Ltd v Muhammad Ali Junaid* [2019] EWHC 2769 (QB). Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/QB/2019/2097.html> (E.G. 21.08.2025).

adlandırılan ikinci görüşe göre ise, davalının önerdiği tutardan daha büyük bir tutar üzerinden davanın kabulü kararı alan davacı, tutarın küçük olup olmadığına bakılmaksızın başarılı sayılmalıdır³¹⁰. Burada kimin başarılı olduğuna ilişkin bir başka ölçüt de Yargıç Jackson’dan gelmiştir: “Başlangıç noktası olarak ‘davacının dava açmaya zorlanması’”³¹¹. Bu da özünde bizi Türk Hukukunda bulunan “davanın açıldığı andaki haklılık oranı” ölçütüne götürmektedir.

2. İngiliz Hukukunda Başarıyı Etkileyen Etkenler

a. İngiliz Hukukundaki Yargılama Sürecinde Davranış Ölçütü

Tarafların davranışları, yargılamaya ve dolayısıyla onun giderlerine neden olma bağlamında önemlidir. CPR’da sayılan davranışsal ölçütler şunlardır: Dava öncesinde ve sırasında sergilenen davranışlar veya CPR UY’deki süreci veya ilgili herhangi bir dava-öncesi süreci ne ölçüde izledikleri; bir tarafın belirli bir savı veya olguyu ileri sürmesinin, sürdürmesinin veya karşı koymasının uygun olup olmadığı; bir tarafın davasını veya belirli bir savı veya olguyu izleme ve savunma biçimi; son olarak isteminde tümüyle ya da bölümsel olarak başarılı olan bir davacının bu istemi abartıp abartmadığı³¹² [CPR 44.2(5)].

Bu davranışsal ölçütlerden en önemlisi CPR UY (*Pre-Action Conduct and Protocol*)’deki düzenlemelere uygun bir dava-öncesi süreç yönetmek olabilir. Bir uyuşmazlık türü için CPR UY bir öncü-süreç (*pre-action protocol*) düzenlemişse, bu öncü-sürecin işletilmiş olması gerekir; çoğunlukla uyuşmazlığın daha erken aşamada ve daha çabuk çözülmesi için taraflara kimi yükümlülükler yüklenir ve bunların gider yaptırımı olur. Ayrıca öncü-sürecin yürütülmesi için orantısız gider yapılmasını

Bu görüşteki diğer yargı çözümleri için bkz. Friston, **Costs**, s. 152, ay. 6.50. *Medway Primary Care Trust v Marcus* [2011] EWCA Civ 750; *Magical Marking Ltd & Phillis v Ware & Kay Ltd & ors* [2013] EWHC 636 (Ch); *Brent London Borough Council v Davies* [2018] EWHC 3129 (Ch); *Roache v Newsgroup Newspapers Ltd* [1998] EMLR 161.

³¹⁰ Middleton/Rowley, **Cook on Costs**, s. 388, ay. 22.17; Friston, **Costs**, s. 153, ay. 6.51-2. Bu görüşle getirilen çözümler için bkz. *A L Barnes Ltd v Time Talk (UK) Ltd*; *Day v Day*; ve *Fox v Foundation Piling Ltd*.

³¹¹ Middleton/Rowley, **Cook on Costs**, s. 387, ay. 22.17. İlgili yargı sonucu için bkz. *Fox v Foundation Piling Ltd* [2011] EWCA Civ 790.

³¹² Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1436, ay. 28.65; Friston, **Costs**, s. 162, ay. 6.87.

gerektirecek biçimde kötüye kullanımlarda davada haklı çıksa bile bu tür bir davranışta bulunan, giderlerini geri alamayacaktır³¹³.

Yargı çözümlerine göre giderlere yansması beklenen kimi davranışlar şöyle belirtilmektedir: Giderlerin düşük tutulmasına yönelik umursamaz bir tutum³¹⁴; mahkemeye uydurulmuş kanıt sunmak³¹⁵; bilinçli olarak abartılı bir istemde bulunmak³¹⁶; davayı salt karşı yandan başka ve ilgisiz belgeleri edinebilmek için uzatmak³¹⁷; ticarî uyuşmazlıklarda oturmuş uygulamalara ve kılavuzlara aykırı davranmak³¹⁸; uyuşmazlığın davaya dönüşmesinde erkenci ve saldırgan davranmak³¹⁹; uyuşmazlığın davaya gerek kalmadan çözümlenmesi için herhangi bir öneriye yanıt vermemek, geç yanıt vermek veya hiç yanıt vermemek ya da tersi yönde kaçınan davranmak yerine bu yöntemlerle ilgili öneride aşırı direktmek³²⁰; uygun bir aşamada “belge-sunumu (*disclosure*)” yapmamak; yanlış mahkemede davanın açılması; bütçelerin doğru biçimde ele alınmaması (bütçe sunmamak veya dosyalamamak); tanık açıklamalarını dava dilekçesi gibi kullanmak; davayı değiştirmek, değişikliği geç yapmak, çokça değişiklik yapmak; dürüst olmayan biçimde davranmak³²¹ gibi.

b. Sorunlara-Bağlı Değerlendirme (*Issue-Based Costs Order*)

Yargılamaya konu birden çok maddî ya da hukuksal sorun³²² varsa bu şu dört biçimde ortaya çıkabilir: Tek bir baskın sorunun olduğu davalar; birçok sorunun olduğu davalar; birincil bir dava ve ikincil bir dava³²³; ilkesel bir noktanın ortaya çıktığı davalar³²⁴. Özünde sorunlara-bağlı değerlendirme, CPR öncesinde de “giderler

³¹³ Friston, **Costs**, s. 167, ay. 6.108-9.

³¹⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1437, ay. 28.68; Friston, **Costs**, s. 168, ay. 6.113.

³¹⁵ Friston, **Costs**, s. 170, ay. 6.117.

³¹⁶ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1436, ay. 28.66; Friston, **Costs**, s. 170, ay. 6.117.

³¹⁷ Friston, **Costs**, s. 168, ay. 6.114.

³¹⁸ Friston, **Costs**, s. 170, ay. 6.118.

³¹⁹ Friston, **Costs**, s. 169, ay. 6.116. Buna yakın bir davranış da yedek uyuşmazlık çözümü yöntemlerine karşı tutum olarak değerlendirilmektedir. Biz bu konuyu “Arabuluculuk Sürecinin Savunman Giderine Etkisi” başlığında değerlendirdik.

³²⁰ Friston, **Costs**, s. 173-84, ay. 127-152.

³²¹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1436, ay. 28.66; Friston, **Costs**, s. 184, ay. 6.153.

³²² Burada sorun diye çevirdiğimiz, “*issue*”, tarafların tartışma başlıkları, uyuşmazlık konularıdır. Bkz. Friston, **Costs**, s. 193-4, ay. 6.175.

³²³ Ki bu durum bizdeki davaların yığılması ve terditli dava durumları gibi olup İngiliz Hukukunda bu kurumlar doğrudan bulunmamaktadır.

³²⁴ Friston, **Costs**, s. 160, ay. 6.79.

olayları izler” ilkesi gereği uygulama alanı bulmuştur³²⁵. Kural olarak yargılamaya konu birden çok sorun varsa, tarafların başarılı olduğu sorunlar ve başarısız olduğu sorunlar ayrımı yapılarak yargılama giderlerinin kime ne oranda yükletileceği, her sorun özelindeki başarıya göre o sorunun yargılaması için yapılan giderler özelinde ayrı ayrı değerlendirilmektedir³²⁶. Burada amaç, davacıları umutsuz noktaları gündeme getirmekten veya gereksiz argümanlar veya kanıtlar sunmaktan caydırmak olsa da uygulamada bu durum giderleri etkilediği için gider uyuşmazlıklarında daha da ayrıntı, daha çok tartışmaya neden olmuştur³²⁷.

Gider buyrukları eğer sorunlardan biri daha baskınsa bile sorun sorun ayrılarak incelenir³²⁸. Eğer iki taraf da “geniş ölçüde eşit başarılı” olmuşsa veya bir taraf toplamda kazanmış görünse bile birçok sorun bakımından önemli oranda başarısız çıktıysa ve kazanan olduğunu söylemek güçse bu durumlarda gider buyruğu verilmeyebilir; bu demektir ki iki tarafın da giderleri kendi üzerlerine bırakılabilir³²⁹ [CPR 44.2(1) ve CPR 44.2(2)(b)]. Bu durum, doğrudan dava sonucuna bakılan genel bir başarıya göre daha öngörülemez bir durum yaratabilir³³⁰. Sorunlara göre giderler bölüştürülürken sorunları, tutar ile karıştırmamak gerekir³³¹. Örneğin, bir yargı çözümünde görüldüğü gibi, davacı 5 ayrı gerekçeyle bir istemde bulunduğu ve bunların dördünde başarısız olduğu bir davada; sonuçta davacı davayı kazansa bile yargıç giderleri yarı yarıya olacak biçimde iki tarafa paylaşmış ve bu karar temyizde onanmıştır³³².

c. Kabul Edilebilir Uzlaşma Önerileri Karşısındaki Tutum

CPR 44.2(4)(c) gereği, kabul edilebilir nitelikte olup mahkemenin göz önüne sunulan daha önce yapılmış bağlayıcı uzlaşma önerilerinde bulunma üzerine karşı

³²⁵ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1438, ay. 28.72.

³²⁶ Friston, *Costs*, s. 160-1, ay. 6.78-85.

³²⁷ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1438-9, ay. 28.72. Bir yargı çözümünde Lord Justice Simon Brown yargıçların bu sorunlara-bağlı değerlendirmeye alışması gerektiğini savunmuş; hem gelecekte bu tür davranışları caydırmak için bir yaptırım olarak, hem de “başarısız” tarafı en azından başarılı olan tarafın neden olduğu gider yükümlülüğünün bir bölümünden kurtarmak gerektiğini düşünmüştür. Bkz. *Budgen v Andrew Gardner Partnership* [2002] EWCA Civ 1125 (31 July 2002). Çevrimiçi erişmek için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2002/1125.html>

³²⁸ Friston, *Costs*, s. 143, ay. 6.17; s. 160, ay. 6.80.

³²⁹ Friston, *Costs*, s. 159, ay. 6.72.

³³⁰ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1440, ay. 28.75.

³³¹ Friston, *Costs*, s. 160, ay. 6.82.

³³² Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1441-2, ay. 28.78.

uzlaşmanın gerçekleşmemesi durumu da kimin hangi oranda başarılı olduğunu belirlerken yargıcın kanısı etkiler³³³. Mahkeme, tarafların yedek uyuşmazlık çözümlerine katılmış olmaları durumunda anlaşmazlığın yargılama olmaksızın çözülebileceği görüşünde olabilir; bu durumda uzlaşma önerisini veya arabuluculuk önerisini geri çeviren yanın davada başarılı olsa bile giderlerinin bir bölümünü veya tümünü reddedebilir³³⁴. Aşağıda ayrıntılı açıklanacak olan bağlayıcı Bölüm 36 Önerisi ile veya bu önerinin örtülü ya da açıkça geri çevrilmesiyle sonuçlanması ise CPR 44 gereği yargıcın giderleri belirleme yetkisinin ve bu yetki kapsamında davranışları değerlendirmesinin dışında kalır. Çünkü CPR 36 önerisi ile uzlaşma durumu CPR 44'e göre öncelikli olduğundan yargıcın belirleme yetkisi kalmaz³³⁵. Ancak kabul edilmeyen bir kabul edilebilir nitelikteki uzlaşma önerisi; uyuşmazlık konularını daraltmaya istekli olduğunu göstermek, görüşmelere girmeye istekli olduğunu göstermek, karşı yanın görüşmelere girme konusundaki isteksizliğini göstermek, önerdiği tutar ölçüsünde bir sonuç elde etmek için kullanılabilir ve yargıcın giderlere ilişkin son kanısını etkileyebilir³³⁶. Yine de burada belirtmeli ki başarılı bir tarafı giderlerini geri almaktan engellemek, ancak başarısız tarafın başarılı tarafın yedek uyuşmazlık çözümünü kabul etmeyi reddetmekte us-dışı davrandığını göstermesi durumunda haklı olabilir³³⁷.

d. Karşılıklı Yargılama Giderlerinin Birbirinden Düşülmesi: *Set-Off*

Yargıç yargılama giderlerini belirlerken, karşılık olarak oransal haklılık durumu varsa, ayrı ayrı gider buyrukları verebileceği gibi, karşılık yapılması gereken ödemeleri birbirinden düşerek (*mahsup ederek*) tek bir gider buyruğu da verebilir³³⁸ [CPR 44.12(1)]. Ancak bunu nitelikli tek-yön gider geçişi durumunda yapamaz, çünkü öyle bir durumda bir taraf giderlerden bağışık olur; bu durumda ancak gider bağışıklığı

³³³ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1442, ay. 28.79; Friston, **Costs**, s. 205-7, ay. 6.219-223.

³³⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1442, ay. 28.79.

³³⁵ Friston, **Costs**, s. 207, ay. 6.223.

³³⁶ Friston, **Costs**, s. 211, ay. 6.238.

³³⁷ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1442-3, ay. 28.80.

³³⁸ Sime, **Civil Procedure**, s. 532, ay. 47.13. Dahası, CPR 44.12(2) gereği karşılıklı gider ödenmesi yapması gereken iki taraf olduğunda, yargıç bunlardan gider alacağı daha büyük olanın icraya koyması için gerekli "gider buyruğu"nu vermeyi, önce karşı tarafa olan borcunu kendisi ödeyene dek erteleyebilir de.

olan tarafın tazminatları ile bağışık olmayan tarafın giderleri veya tazminatları arasında birbirinden düşme (*hesaplaşma*) yapılabilir³³⁹. Bu olanağın İngiliz Hukukunda olma nedeni, giderlerin yalnız tarafları ilgilendiren birer istem olmasıdır; Türk Hukukunda ise eleştirdiğimiz duruma göre savunman giderini avukatlar sahiplendiği için böyle bir karşılıklı giderlerin düşülmesi durumu gerçekleşmemekte; ayrı ayrı icra takipleri yapılarak usûl ekonomisine aykırı bir uygulama sürdürülmektedir. Savunman giderini tarafın olmasıyla birlikte karşılıklı giderlerin birbirinden düşülmesinin de yolu açılır.

IV. Yargılama Giderlerinin Medenî Yargılama Hukukuna Egemen İlkeler ile İlişkisi

A. Usûl Ekonomisi (Yargılamada Tutumluluk) İlkesi ve Adalete Erişim

Yargılama giderlerinin yüksek olması, yargılamayı yapmakta yükümlü olan devleti, doğal olarak mahkeme dışı yollarla uyuşmazlığın giderilmesi yönünde bir isteklendirmeye girişmeye iter. Doğaldır ki yüksek giderler yüzünden aksayan toplumsal dengeyi sağlama düzeneğinden uzaklaşan uyuşmazlığın yanları, uyuşmazlığı arabuluculuk gibi, mahkeme dışı diğer çözüm yollarına yönlendirilmeli, özendirilmelidir. Ancak bu, yargılama giderlerini daha da arttırmak yoluyla kişilerin hakkının temeli olup olmamasından bağımsız olarak bu hakkını mahkemede aramaktan caydırılması yöntemini içermemelidir³⁴⁰. Türk Hukuku bakımından da bunun arabuluculuğu zorunlu kılmak yoluyla yapılmasının yanlış olduğu öğretide çokça dile getirilmiştir³⁴¹.

Giderlerin yüksek olması, dava sonunda bu giderlere kimin katlanacağı konusundaki doğal belirsizliğin üzerine kişileri yargılama sürecine girmekten caydırabilir ki bu çoğunlukla egemen erkin hukuk politikasında da kullandığı bir işlev olabilmektedir. Ancak devlet yargısına başvurudan tümüyle cayılması amaçlanmaz;

³³⁹ Sime, *Civil Procedure*, s. 532, ay. 47.13.

³⁴⁰ Neil Andrews, *The Modern Civil Process: Judicial and Alternative Forms of Dispute Resolution in England*, Mohr Siebeck, 2008, s. 171.

³⁴¹ Ömer Ekmekçi/Muhammet Özkes/Murat Atalı, *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyarî ve Zorunlu Arabuluculuk*, İstanbul, On İki Levha, 2018, s. 137 va.; Muhammet Özkes, “Yüzyıllık Akışta Yargılama ve Takip Hukukumuzla İlişkin Kanunların Ruhu Üzerine”, *Cumhuriyetin 100. Yılında Medeni Usul ve İcra İflas Hukukumuzun Gelişim ve Değişim Süreci*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2023, s. 192-5.

amaçlanan, yalnızca gerçekten hak aramak gerekliliği durumlarında yargı örgütüne başvurulması ve gereksiz durumlarda yargı örgütünün boşa uğraştırılmamasıdır. Bu açıdan caydırıcılığın usûl ekonomisi bağlamında bir dengede tutulması gerekir ki hak arayacak olanlar bir biçimde “denge durumuna (*adalet*)” erişebilsin. Usûl ekonomisinin bir amacı da kamunun bu erk için ayırdığı kaynaklarının verimli kullanılması³⁴², boşa gitmemesidir. Hem kamu düzenini sağlamak, hem de toplumu öne alan devlet olmanın bir gereği olarak, yargılama sürecine, bu sürecin etkinliğine, ulaşılabilirliğine dengeye erişim gücüne güvenen toplum birbirine de güven içinde olacak ve toplumsal ilişkilere girmeleri de kolaylaşacaktır³⁴³. Eğer bir devlet, toplumunun ilişkilenmesini ve dolayısıyla toplumsal devinimle verimli ve işlevli bir toplum yaratmayı, böylece gelişmeyi istiyorsa; bir uyuşmazlık çıktığında bunu çözmesi için başvurulacak yargılama sürecini de bu amaçlanan verimliliğe göre ayarlamalıdır.

Türk Hukukunda var olan düzenimizde, yargılama giderleri, çizelgeler üzerinden belirlendiği için görece öngörülebilirdir. Buradaki ana sorun, yargılamaların uzun sürmesi ve bu nedenle yargılama giderlerine hükmedilirken hüküm ânındaki çizelgenin temel alınmasıdır. Buna göre, gerçekte yapılan gider ile hüküm ânında belirlenecek gider hem savunman hem de taraf için paranın alım gücü ve değeri karşısında bir sınavdan geçmek zorunda kalır. Bu, ülkemiz parasına ve ekonomisine özgü bir belirsizliktir³⁴⁴. Özetle, yargılama giderleri kurallarımız, yargılamada tutumluluk bakımından çizelgelerin öngörülebilirliği nedeniyle görece belirli sayılabilir.

İngiliz Hukukunda söz konusu yargılamada tutumluluk ve dengeye ulaşma ölçütleri bakımından tartışmalar sürmektedir. Çünkü İngiliz yargılama hukukunda da giderlerin yüksek olması sürekli çözülmeye çalışılan bir sorun olmuştur³⁴⁵. Özellikle kimi yargılama yollarında gerçek giderlerin orantılılık ve uygunluk ölçütlerine göre

³⁴² Rüzgaresen, **Usûl Ekonomisi**, s. 50. Usûl ekonomisinin amaçları için bkz. Rüzgaresen, **Usûl Ekonomisi**, s. 49-54.

³⁴³ Rüzgaresen, **Usûl Ekonomisi**, s. 50.

³⁴⁴ Bu konu yargılama hukukunun inceleme alanını aşan, tutumbilim ve toplumbilim çıktıları ile açıklanması gereken yapısal bir konudur.

³⁴⁵ Bkz. yukarıda İngiliz Hukukundaki Geçmiş ve Gelişimler başlığındaki açıklamalarımız.

belirlenmesi nedeniyle, taraflar yapabildikleri ölçüde çok gider yapmakta ve bu, yargılama için yapılan genel gider düzeyini yükseltmektedir. Bu nedenle de yasa koyucu, gerçek giderler düzeninin bağlı olduğu uyuşmazlıkların kapsamını daraltma ve dava sonunda geri alınabilir giderler için bir tavan öngörme yoluna gitmiştir. Böylece tarafların karşıdan geri alabilecekleri ölçüde gider yapma yönüne itilmesi ve yargılama giderlerinin düşmesi amaçlanmıştır. Ancak bu türden bir seçim, kuşkusuz savunmanların emek karşılıklarını da etkilemektedir. Bu da bu türden politikaların uygulamada işlemez olması yönünde bir dirençle karşılaşılmasını olağan kılar.

B. Taleple Bağlılık İlkesi ve Yargılama Giderleri İlişkisi

1. Taleple Bağlılık ve Kuraldışı Olarak Yargılama Giderlerine Kendiliğinden Hükmedilmesi

Özel hukuk yargısına egemen ilkelerden biri de, HMK m. 26'da düzenlenen taleple bağlılık ilkesidir. Kural, mahkemenin karar verirken istemde bulunanın istemiyle bağlı olması, bundan daha aşkın bir çözüm yaratmamasıdır. Ancak HMK m. 26/2 ile "tarafların talebiyle bağlı olmadığına ilişkin" yasa düzenlemelerinin saklı olduğu belirtilmiştir. Bunlardan biri de HMK m. 332/1 gereği kendiliğinden hükmedileceği düzenlenen yargılama giderleridir. Yargıç, taraflar talep etmese de yargılama giderlerine kendiliğinden hükmedecektir. Bu bağlamda, taraf istemde bulunmasa da yargıç kendiliğinden yargılama giderlerine hükmedecektir³⁴⁶. Dahası, Yargıtay'ın yerleşik uygulamasına göre yargıcın bu yükümlülüğünü yerine getirmemiş ve istem olmadığı için yargılama giderlerine hükümde yer vermemiş olması, bir bozma nedeni olarak görülmektedir³⁴⁷.

2. Yargılama Giderleri Kamu Düzeninden Midir?

Yargılama giderlerinin mahkemece kendiliğinden belirlenmesi gerekir (HMK m. 332/1). Giderlerin kendiliğinden belirlenmesi ile, kendiliğinden gözetilmesi başka kavramlar olmakla birlikte, yasalarımızda yargılama giderlerine ilişkin kamu düzeninden saymamızı sonuçlayacak açık bir düzenleme yoktur. Ayrıca HMK m. 332/1'deki düzenlemede yargılama giderleri arasında bir ayırım yapılmamış olup,

³⁴⁶ Güray Erdönmez / Nur Bolayır, **Pekcanitez Usûl**, s. 1220, ay. 8.32, 33.

³⁴⁷ 13. HD., 7751/8029, T. 14.10.1997: karar için bkz. Erdönmez/Bolayır, **Pekcanitez Usûl**, s. 1220, ay. 8.33.

kendiliğinden belirleme gerekliliği tüm giderler bakımından öngörülmüştür. Yargıtay birçok kararında yargılama giderlerini kamu düzeninden saymaktadır³⁴⁸. Öğretide ise “özellikle harçların kamu düzeninden olması”³⁴⁹ dile getirilmiş olup; savunma gideri ise “kamu düzeni” kavramından açıkça dışlanmasa da “yargılama giderlerini oluşturan diğer kalemler bakımından aleyhe bozma yasağının geçerli olduğu” yönünde görüş bildirilmiştir³⁵⁰. Tüm yargılama giderlerinin kamu düzeninden olduğu yönünde bir görüş bulunmamaktadır. Kanımızca Yargıtay’ın düşüncesi ile koşut olarak yargılama giderlerinin tümünün kamu düzeninden sayılması gerekmektedir. Ancak yine de harçlar ile diğer yargılama giderleri bakımından kamu düzeni ile ilişkiyi ayrı ayrı

³⁴⁸ “3- Mahkemece, davanın reddedilmesine rağmen davalı lehine maktu vekâlet ücretine hükmedilmesi gerekirken davacı lehine hükmedilmesi hatalı olup bozma sebebi ise de bu yanlışlığın giderilmesi yeniden yargılamayı gerektirmediğinden ve yargılama giderleri kamu düzenine ilişkin olduğundan hükmün, 6100 sayılı yasanın geçici 3/2 maddesi yollaması ile 1086 sayılı HUMK’un 438/7 maddesi uyarınca düzeltilerek onanmasına karar vermek gerekmiştir.

Kararının hüküm kısmının üçüncü bendinin çıkartılarak yerine;3- Karar tarihinde yürürlükte olan tarifenin 12. maddesine göre belirlenen 1.500,00 TL vekâlet ücretinin davacıdan alınıp davalıya verilmesine” bendinin yazılmasına, hükmün bu şekilde DÜZELTİLEREK ONANMASINA, aşağıda yazılı temyiz giderinin temyiz edene yükletilmesine, 04.04.2016 tarihinde oybirliği ile karar verildi.” (Yargıtay Kararı - 9. HD., E. 2014/38022 K. 2016/8113 T. 4.4.2016) (lexpera)

“2. Davacı Maliye Hazinesi vekili; Bölge Adliye Mahkemesinin davacı tarafından yapılan yargılama giderinin Kadastro Kanunu’nun 36/A maddesi gereğince davacı üzerinde bırakılmasına ilişkin kısmı yönünden hükmün bozulması gerektiğini, Kadastro Kanunu’nun 36/A maddesinin kadastro öncesi sebebe dayalı Hazine, kamu kurum ve kuruluşlarınca açılan davalar bakımından uygulandığını, işbu dava yönünden uygulanma olanağı olmadığını, Hazine aleyhine yargılama giderlerine hükmedilmemesi gerektiğini, vekâlet ücreti ve yargılama giderinin kamu düzeninden olmadığından Bölge Adliye Mahkemesi tarafından re’sen dikkate alınmasının da hatalı olduğunu ileri sürerek Bölge Adliye Mahkemesi kararını temyiz etmiştir.

2. Temyizen incelenen karar, tarafların karşılıklı iddia ve savunmalarına, dayandıkları belgelere, uyumsuzluğa uygulanması gereken hukuk kuralları ile hukuki ilişkinin nitelendirilmesine, dava şartlarına, yargılama ve ispat kuralları ile kararda belirtilen gerekçelere göre usul ve kanuna uygun olup taraf vekillerince temyiz dilekçelerinde ileri sürülen nedenler kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte görülmemiştir. VI. KARAR

Açıklanan sebeplerle; Temyiz olunan Bölge Adliye Mahkemesi kararının 6100 sayılı Kanun’un 370’inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca ONANMASINA,” (Yargıtay Kararı - 7. HD., E. 2023/4118 K. 2024/3845 T. 16.9.2024)

“1-Dosyadaki yazılara, toplanan delillerle kararın dayandığı kanunî gerektirici sebeplere göre davalı ... temyiz itirazları yerinde değildir. 2- Harç ve yargılama giderlerinin kamu düzenine ilişkin olmakla, Mahkemece, 492 sayılı Harçlar Kanunu’nun 13/j maddesi uyarınca harçtan muaf olan davalı Bakanlığa harç yüklenmesi hatalı olup bozma sebebi ise de bu yanlışlığın giderilmesi yeniden yargılamayı gerektirmediğinden hükmün, 6100 sayılı yasanın geçici 3/2 maddesi yollaması ile 1086 sayılı HUMK’un 438/7 maddesi uyarınca düzeltilerek onanmasına karar vermek gerekmiştir. / / Davacının yaptığı 121,30 TL harç masrafının davalı Şirketten alınıp davacıya verilmesine, harçlar hariç 334,00 TL yargılama giderinin davalılardan müştereken ve müteselsilen alınarak davacıya verilmesine” paragraflarının yazılmasına, hükmün bu şekilde DÜZELTİLEREK ONANMASINA, aşağıda yazılı temyiz giderinin temyiz eden davalılardan ye yükletilmesine, 14.03.2016 tarihinde oybirliği ile karar verildi.” (Yargıtay 9. HD., E. 2014/33238 K. 2016/5865 T. 14.3.2016)

³⁴⁹ Muhammet Özkes / Tolga Akkaya, **Pekcanitez Usûl**, s. 3863, ay. 19.106.

³⁵⁰ Özkes/Akkaya, **Pekcanitez Usûl**, s. 3864, ay. 19.106.

incelemek gerektiğini düşünüyörüz; bu nedenle aşğıda gerekçeli olarak incelemeyi uygun gördük.

Yargılama giderlerinden harçlar, devletin egemenlik yetkisi ile bağlantılı olup, kamu düzenindendir. Harcın eksik yatırılmasının anlaşıldığı durumda HarçY. m. 30 gereğince mahkemece bu durumun saptandığı oturumla kısıtlı olarak yargılama sürdürölür, ancak bir sonraki oturuma dek eksik harç bütünlenmezse dosya işlemden kaldırılır. Dosyanın işleme konulması, HUMK m. 409 (HMK m. 150) düzenlemesinde gösterilen süre içinde eksik harcın bütünlenmesine bağlanmıştır. Bu bakımdan, kural olarak taraf istencine ve eylemlerine bağlı olarak yargılama sürdürölür ya da dosya işlemden kaldırılır. Çünkü iki tarafın da duruşmaya mazeretsiz gelmemesi; birinin mazeretsiz gelmeyip diğerinin gelerek davayı takip etmeyeceğini bildirmesi; duruşma için gün belirlenmesi gereken durumda tarafların mahkemeye başvurup gün belirlenmesini istememesi durumlarında dosya işlemden kaldırılır ki bu durumların her biri taleple bağıllık ilkesi gereğince taraflara bağıllı olarak hareket edilmesini öngörmüştür. Ancak HarçY. m. 30 ile yasa koyucu, harcın eksik ödendiğinin belirlenmesiyle dosyanın işlemden kaldırılmasını öngörerek kanımızca harcın ödenmesi olgusunu kamu düzeninden saymıştır.

Savunman gideri bakımından ise böyle bir düzenleme yoktur. Çünkü savunman gideri, yalnızca HMK’da bir yargılama gideri olarak öngörölümüş, harçlar gibi ayrıca bir yasayla düzenlenmemiştir. AvY. ile de yine savunman gideri düzenlenmez, yalnız avukatın emek karşılığı düzenlemiştir. Ancak avukatın emek karşılığının ne yolla belirleneceğı AvY. m. 168 ile bir çizelgeye bağlanmıştır; bu çizelge de bir müvekkilin bir avukata vermesi için belirlenen en düşük karşılığı öngörmektedir ki yargıç da savunman giderini bu en düşük karşılık üzerinden belirlemektedir. Bu nedenle Türk Hukukunda çizelge savunman gideri için önemlidir. Yasakoyucu, AvY. ile çizelgenin genel kurallarını ve çizelgedeki tutar ve oranları belirleme işini TBB’ye ve TBB’nin belirlediğı kurallar ve çizelge biçimini onaylama yetkisini Adalet Bakanlığı’na bırakılmıştır. Bu genel kurallarda (AAÜT’de), çizelgenin hem emek karşılığının belirlenmesinde hem de yargılama giderlerinin belirlenmesinde bir kılavuz olması biçiminde görünen ikili-doğası gereğı, niteliğinin bir tebliğ ve dolayısıyla düzenleyici işlem olması nedeniyle; savunman giderinin ödenmemesi durumu için bir

sonuç öngörülmemektedir. Harçlarla karşılaştırıldığında, harçlar devlete ödenir; savunman giderinin nedeni olan avukatlık emek karşılığında ise bir özel hukuk kişisi olan -ancak kamu hizmeti yürüttüğü de göz ardı edilmemesi gereken- avukata bir para ödenmekte, bu ödenen tutarın savunman gideri ile geri alınması öngörülmektedir. Savunman gideri de bu doğrultuda, doğrudan davada haklı çıkan kişiye ödenmelidir. Bu yargılama giderinin devlete ödenmiyor oluşu, tek başına savunman giderini, diğer yargılama giderleri için öngördüğümüz kamu düzeninden olma durumundan dışlamamalıdır. Çünkü savunman gideri, kişilerin hak arama özgürlüğü bakımından yaptıkları yargılama giderlerinin çoğunlukla en büyük bölümünü oluşturur ve yasa koyucu bu gideri yargılama giderleri arasında saymıştır. Bu da savunman giderinin yargı eliyle kendiliğinden belirlenmesi zorunluluğunu -harçlardan başka gerekçeyle olsa da- en az harçların belirlenmesi kadar devletin yargı erkinin etkinliği ve adaletin sağlanması ile bağlı kılmaktadır.

Eğer bir kişi, devletin yargısına güvenerek uyuşmazlığını yargıya taşır ve haklı çıktıktan sonra yaptığı giderleri öngörülen ölçü ve biçimde geri alamazsa, hakkına tümüyle ulaşamamış olur; hukuka ve devletin yargısına güveni kalmaz. Bu da kuşkusuz toplumun dengesini olumsuz etkileyecek bir durum yaratacaktır. Bu nedenlerle savunman giderinin de diğer tüm yargılama giderleri gibi kamu düzeninden sayılması gerektiğini düşünmekteyiz. Nitekim kimi yargı çözümlerinde adli tıp raporu ücreti dahi yargılama giderlerinden ve “kamu düzeninden” sayılarak, usûlî kazanılmış hakka bir kural-dışılık olarak değerlendirilmektedir³⁵¹.

³⁵¹ “2-Ne var ki; adli tıp rapor ücreti yargılama gideri olup, adli tıp rapor ücreti olan 1.140-TL'nin yargılama giderleri kapsamında değerlendirilerek hüküm bölümünde bu şekilde yargılama gideri olarak tahsiline karar verilmesi gerekirken, dava konusu asıl alacak olan geçici iş göremezlik tazminatı, bakıcı gideri ve ulaşım gideri ile birlikte, asıl alacak gibi hüküm altına alınması doğru olmamıştır. Bu halde; yargılama giderleri kamu düzeninden olduğundan, dairemizce re'sen nazara alınarak yargılama giderine ilişkin hatalı uygulamanın düzeltilmesi gerektiğinden ilk derece mahkemesince verilen kararın HMK 353/1.b.2 maddesi gereğince kaldırılarak, reddedilen istinaf itirazları nedeniyle taraflar yararına oluşan usuli kazanılmış haklar gözetilerek sadece yanlış olduğu sonucuna varılan yargılama giderine (adli tıp rapor ücreti) ilişkin hüküm bölümünün düzeltilmesi suretiyle yeniden esas hakkında hüküm kurulması gerektiği sonuç ve kanaatine varılmıştır.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ// Gerekçe uyarınca, 1/Başlıkta bilgileri yazılı bulunan ilk derece mahkemesi kararına karşı davalı vekilinin istinaf başvurusunun yukarıda (1) nolu bentte açıklanan nedenlerle HMK'nın 353/1-b/1 maddesi gereğince ESASTAN REDDİNE, yukarıda (2) nolu bentte açıklanan nedenlerle kararın HMK'nın 353/1-b/2 maddesi gereğince re'sen KALDIRILMASINA, a/İncelemenin duruşmasız olarak yapılması nedeniyle avukatlık ücreti takdirine yer olmadığına, b/İstinaf yasa yoluna başvuran davalı tarafından istinaf aşamasında yapılan yargılama giderlerinin takdiren üzerinde

Davanın konusuz kalması üzerine yargılamanın doğrudan sona erdirilmeyip yargılama giderlerinin belirlenmesi için yargılamanın sürdürülmesi gereği³⁵² de kanımızca yargılama giderlerinin kamu düzeninden olduğu yönündeki sava bir dayanak olarak gösterilebilir.

3. Hükümde Yargılama Giderlerine Hiç Hükmedilmemesi

Mahkemenin uyuşmazlıktan el çektiği kararlarda (*nihai kararlarda*), eğer bu karar, uyuşmazlığın özünü çözümlüyorsa, buna hüküm denir (HMK m. 294/1-1. tümce)³⁵³. HMK m. 305/A uyarınca; verilen son (*nihai*) kararda, “yargılamada ileri sürülmesine veya kendiliğinden hükme geçirilmesi gerekli olmasına karşın bilinçli olmadan³⁵⁴ kendisine ilişkin (tümünden veya kısmen) karar verilmeyen konularda” ek

bırakılmasına, c/İstinaf karar ve ilam harcının talebi halinde yatıran davalıya iadesine, 2/İstanbul 20. Asliye Ticaret Mahkemesi 08/12/2020 tarih ve 2019/1258 Esas - 2020/661 Karar sayılı kararının KALDIRILMASINA, a/Davanın KABULÜ ile; b/19.343,61-TL geçici iş göremezlik tazminatı, 5.803,64-TL bakıcı gideri ve 1.000,00-TL ulaşım gideri, olmak üzere toplam 26.147,25-TL'nin 13/03/2019 tarihinden itibaren işleyecek avans faiziyle birlikte davalıdan tahsili ile davacıya verilmesine, c/Karar tarihinde yürürlükte bulunan harçlar tarifesi gereğince hükmolunan kısım üzerinden hesaplanan 1.786,11-TL nisbi karar harcından peşin yatırılan 44,40-TL peşin harç+78,00-TL ıslah harcı olmak üzere toplam 122,40-TL harcın mahsubu ile bakiye kalan 1.663,71-TL harcın davalıdan tahsili ile hazineye gelir kaydına, d/Davacı lehine karar tarihinde yürürlükte bulunan Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi gereğince hükmolunan kısım üzerinden hesaplanan 4.093,09-TL nisbi vekâlet ücretinin davalıdan tahsili ile davacı tarafa verilmesine, e/Davacı tarafca yatırılan 122,40-TL peşin+ıslah harcının davalıdan tahsili ile davacı tarafa verilmesine, f/Davacı tarafından yatırılan 44,40-TL başvuru, 6,40-TL vekâlet harcı, 1.600,00-TL bilirkişi ücreti, 141,60-TL posta gideri ve 1.140,00-TL adli tıp rapor ücretinden ibaret toplam 2.932,40-TL yargılama giderinin davalıdan tahsili ile davacı tarafa verilmesine, g/Tarafların zorunlu arabuluculuk sürecinde anlaşamamaları nedeniyle 6325 Sayılı Kanunun 18/A-13 maddesi uyarınca zorunlu arabuluculuk gideri olan 1.320,00-TL'nin davalıdan tahsil edilerek hazineye gelir kaydedilmesine, h/Davacı tarafından yatırılan ve bakiye kalan gider avansının yatıran tarafa iadesine, Dosya üzerinde yapılan inceleme sonucunda ve HMK'nun 362/1-a madde hükmü gereğince miktar itibarıyla kesin olmak üzere, oy birliğiyle karar verildi. 30/05/2024” (Bölge Adliye Mahkemesi Kararı - İstanbul BAM, 8. HD., E. 2021/735 K. 2024/911 T. 30.5.2024) (lexpera).

Karşıt yöndeki bir BAM kararı: “HMK'nun 332.maddesinde “Yargılama giderlerine, mahkemece resen hükmedilir. Yargılama gideri, tutarı, hangi tarafa ve hangi oranda yükletildiği ve dökümü hüküm altında gösterilir. Hükümden sonraki yargılama giderlerini hangi tarafın ödeyeceği, miktarı ve dökümü ile bu giderlerin hangi tarafa yükletileceği, mahkemece ilamın altına yazılır.” düzenlemesi bulunmaktadır. Buna rağmen mahkemenin giderlerin dökümünü hüküm fıkrası içinde göstermeyip hükmün altında da döküm olarak açıklamamış olması hatalı olmuştur. Ancak bu konuda istinaf bulunmadığından ve yargılama gideri kamu düzeninden olmadığından dairemizce bu eksikliğin belirtilmesi ile yetinilmiştir.” (Bursa BAM, 4. HD., E. 2018/1166 K. 2019/70 T. 7.1.2019) (lexpera).

³⁵² Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 3030-3032, 5345; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyavaz/Hanağası, **Usûl**, s. 531; Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt I, s. 886.

³⁵³ Murat Atalı / Efe Dörenisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3203, 3206, ay. 16.9, 16.15.

³⁵⁴ Alman Hukukunda bunun açıkça öngörüldüğüne ilişkin incelemedeki ilgili bölüm için bkz. Birce Arslandoğan, “Alman Yargılama Hukukundaki Düzenleme Işığında Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun ‘Hükümün Tamamlanması’ Başlıklı 305/A Hükmüne İlişkin Değerlendirmeler”, **Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 9, S 1, Haziran 2021; s. 122-3.

karar verilmesi istenebilmektedir³⁵⁵. Bu başvuru için süre, nihaî kararın tebliğinden itibaren bir aydır (HMK m. 305/A).

Yargılama giderleri, dava yanları istemde bulunmasa da kendiliğinden karar verilmesi gereken konulardan olduğu için bu kapsamda ek karar verilmesi istenebilecek konulardan biridir³⁵⁶. Buna göre, mahkemenin hükmünde yargılama giderlerine ilişkin bir sonuca yer vermemesi olasılığında; hükmün bütünlmesi için HMK m. 305/A'ya dayanarak hükmü veren mahkemeye de başvurabilirler. Bunun yanında, eğer hükmün tamamlanması ile bu eksiklik giderilememişse veya yargıç kendi takdir hakkı alanını kullanarak bilinçli bir biçimde yargılama giderlerine hükmetmemiş ya da yanlış olarak paylaştırmışsa -ki bu son iki durum hükmün bütünlmesi başvurusuna da konu edilemeyeceğinden³⁵⁷-, kanımızca tarafların kesinlik sınırından bağımsız olarak doğrudan istinaf yasa yoluna başvurabilmelerinin olanaklı olması gerekmektedir³⁵⁸. Bunun dışında, eğer hükmün bütünlmesi yoluna başvurusuna uygun bir durum varsa, başvurunun ardından verilen ek karar üzerine de istinaf yasa yoluna başvuru yapılabilmektedir³⁵⁹ (HMK m. 305/A/1).

4. Salt Yargılama Giderleri İçin Yasa Yoluna Gidilebilir Mi?

İki üstteki başlıkta vardığımız sonuca göre yargılama giderlerine hükmedilmesi konusu kamu düzeninden sayılmalıdır. Nitekim HMK m 332/1 gereği yargılama giderlerine mahkeme kendiliğinden hükmeder. Bu bağlamda, tarafların yargılama giderlerinin tümü için (savunman gideri de bunun içinde) talepte bulunması da

³⁵⁵ Arslandoğan, **305/A**, s. 129-130.

³⁵⁶ Muhammet Özkes / Nilüfer Boran Güneysu, **Deliller ve Hüküm Eksikliği Yönünden İstinaf İncelemesi ve Kararı (HMK m. 353/1-a-6)**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 110; Burcu Çavuş, **Medenî Usûl Hukukunda Hükmün Tamamlanması**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2022, s. 204-5; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 784; Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3312, ay. 16.176, 3314, ay. 16.183, 3316, ay. 16.189.

³⁵⁷ Derya Belgin Güneş, “Medenî Usûl Hukukunda Hükmün Tamamlanması (HMK m.305/A)”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12(1), s. 321.

³⁵⁸ Nitekim hükmün bütünlmesi kurumu, yargıcın bilinçsiz olarak hükmünde yer vermediği konularda bir bütünlmeyi sağlamaktır. Yargıcın bilinçli bir biçimde hükmünde yer vermediği konulara ilişkin olarak başvurulacak yol, hükmün tamamlanması değil, istinaf yoludur. Bkz. Selçuk Öztekin / Sema Taşpınar Ayvaz / Serdar Kale, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 20 Mart 2020 Tarihli Kanun Teklifi’ne İlişkin Bazı Açıklamalar Ve Kanun Teklifinin Değerlendirilmesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt 150, 2020, s. 136; Hakan Pekcanitez / Oğuz Atalay / Muhammet Özkes, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair 7251 Sayılı Kanun Hakkında Değerlendirme”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt 150, 2020, s. 280; Arslandoğan **305/A**, s. 130.

³⁵⁹ Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3327, ay. 16.218.

gerekmemektedir. Ancak yasa yoluna başvuru için değere bağlı sınırlandırma³⁶⁰, dolayısıyla bir kesinlik sınırı söz konusudur. Yalnızca yargılama giderlerinin yanlış belirlenmesi nedeniyle kararın gözden geçirilmesinin gerektiği durumda, tarafın yasa yoluna başvurmasında parasal sınır uygulanacak mıdır? Uygulanacaksa hangi ölçüte göre parasal sınır belirlenmelidir?

HMK m. 341'deki ölçütlere bakıldığında, manevî tazminat davaları dışındaki “malvarlığı değerlerine ilişkin davalar” için istinaf kesinlik sınırı öngörülmüştür³⁶¹. Bu durumda kural olarak her yıl VUK'daki düzenleme uyarınca Maliye Bakanlığı'na belirlenen ve duyurulan değerleme oranına göre değişen parasal sınır, HMK m. 341/4 gereğince bir tarafın, “*asıl talebinin kabul edilmeyen bölümü*” parasal sınırı geçmedikçe, istinaf yoluna başvuramayacaktır. Ancak yargılama giderleri bakımından hiçbir düzenleme öngörülmemiştir. HMK'daki bu düzenlemeler ışığında, istinaf kesinlik sınırı bakımından yalnızca harçlandırılmış tutar, diğer deyişle “asıl alacak” temel alınacaktır görüşü baskındır³⁶². Bu kapsamda istenmiş olan alacak ile birlikte dava veya takip anına dek işlemiş olan faiz tutarının da bu sınırın belirlenmesinde sayılması gerektiği görüşü³⁶³ öğretilde savunulsa da uygulamada bu konuda birlik olduğu söylenemez³⁶⁴. Ancak öğretilde Özekes/Akkaya'ya göre yargılama giderleri doğal olarak harçlandırılmayacağından kesinlik sınırının belirlenmesinde göz önüne alınmayacaktır³⁶⁵. Ancak bu demek değildir ki yargılama giderleri bakımından yasa yoluna başvuru kapalıdır. Bu kuralla yargılama giderlerinin, yalnızca asıl alacak bakımından yapılacak başvuru için kesinlik sınırına ulaşma adına yapılacak bir ekleme

³⁶⁰ Öztekin, **Kesinlik Sınırı**, s. 63; Tolga Akkaya, **Medenî Usûl Hukukunda İstinaf**, Ankara, Yetkin, 2009, s. 115 va.

³⁶¹ Özekes/Akkaya, **Pekcanitez Usûl**, s. 387-9, ay. 19.147.

³⁶² Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt 2, s. 1341, dy. 46; Akkaya, **İstinaf**, s. 117; Öztekin, **İstinaf ve Temyiz Şerhi**, s. 110; Özekes/Akkaya, **Pekcanitez Usûl**, s. 3892, ay. 19.153.

³⁶³ Öztekin, **İstinaf ve Temyiz Şerhi**, s. 110; Murat Özgür Çiftçi, **Medeni Yargılama Hukukunda İstinaf**, 2. Baskı, Ankara, Adalet, 2016, s. 54; Özekes/Akkaya, **Pekcanitez Usûl**, s. 3893, ay. 19.153. Öte yandan, Yargıtay'ın faizin hesaba katıldığı çözümleri de vardır.

³⁶⁴ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun E. 2008/15-312, K. 2008/306, T. 09.04.2008 künyeli çözümünde faizin kesin sınırının belirlenmesine temel tutara katılacağı belirtilmişken, 9. HD.'nin E. 2008/17370, K. 2008/34243 ve T. 22.12.2008 künyeli çözümünde faizin kesin sınırının belirlenmesinde katılmayacağı sonucuna varılmıştır. Öğretilde ise HGK çözümünün temel alınması gerektiği görüşü egemendir.

³⁶⁵ Özekes/Akkaya, **Pekcanitez Usûl**, s. 3893, ay. 19.153.

olamayacağı öngörülmüştür. Bu nedenle “Yargılama giderleri asıl alacaktan bağımsız olarak yasa yolu başvurusuna konu olabilir mi?” sorusunun da yanıtlanması gerekir.

Davacının ileri sürmesine rağmen mahkemenin hüküm fıkrasında yer vermediği talepler hakkında kesin hüküm oluşmaz³⁶⁶. Ancak mahkemenin yargılama giderine hükmetmeyi unuttuğu durumda, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararına göre, yargılama giderleri ayrı dava konusu yapılamaz³⁶⁷. Öte yandan yine bu İBK’ya göre yargılama giderlerine hükmedilmediği durumda bu konunun temyize götürülmesi gerekmektedir³⁶⁸.

Kural olarak haklı çıkan bir yanın, istinafa başvurma hakkı yoktur, ancak yine de bir biçimde hukukî yararı varsa³⁶⁹ istinafa başvurulabilir. Bu kapsamda, kanımızca davayı kazansa ve hükümde isteminin tümü kabul edilmiş olsa bile; yargılama giderlerine hükmedilmemesi veya yanlış hükmedilmesi gibi bir durumda, istinafa konu hüküm, kesinlik sınırının altında kalsa bile, tarafın bunu düzelttirmek için hükmün tamamlanmasına başvurma veya istinaf yasa yoluna başvurulmasında hukukî yararı olacaktır. Bu nedenle salt yargılama giderleri için, kesinlik sınırının altında kalınsa bile yasa yollarına başvurulabilmesi gerektiği görüşündeyiz. Kaldı ki, istinaf ve temyiz için kesinlik sınırı bakımından “yalnızca ‘asıl alacak’ temel alınır, asli talep

³⁶⁶ Hamide Özden Özkaya-Ferendeci, **Kesin Hükümün Objektif Sınırları**, İstanbul, On İki Levha, 2009, s. 7; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 465, ay. 1995; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 755; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 588; Süha Tanrıver, **Medenî Usûl Hukuku Cilt II**, Ankara, Yetkin, 2025, s. 137.

³⁶⁷ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 465-6, ay. 1995; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 784; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4229, ay. 20.72. Söz konusu İBK’nın künyesi: İBK, 29.5.1957, 4/16 - RG, 4.9.1957, S. 9697 (lexpera).

³⁶⁸ “Gerek tatbikat ve gerekse kanun bakımından bu düşünüşün isabeti aşıkardır. Çünkü bir davada muhakeme masrafları cümlesinden olan ve hasma tahmili gereken vekâlet ücretine hükmedilmemesine rağmen bu hükmü temyiz etmeyen tarafa vekâlet ücreti hakkında yeniden ve müstakil bir dava hakkı tanımak işlerin ve davaların lüzumsuz ve füzuli olarak çoğalmasına ve bir nizadan diğer yeni bir ihtilafın doğmasına sebep olur, kaldı ki: hasma tahmil edilecek vekâlet ücreti miktarının tayin ve takdirinde avukatlık ücret tarifesinin ve Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun derpiş ettiği esasların göz önünde tutulması icap eder. Bu hal ise evvelce halledilmiş ve hükme bağlanmış bir davanın ve o davadaki vakıaların tekrar gözden geçirilmesini ve münakaşa edilmesini istilzam eder ki, bu da muhkem kazıyye esaslarına uygun düşmez.” Yine bu yargı çözümüne ilişkin bizimle eş yönde sonuca varan Umar da yanlışlığın düzeltilmesi için yasayoluna başvurularak hükmün bozdurulması gerektiğini ileri sürmüştür. Bkz. Umar, **HMK Şerhi**, s. 969.

³⁶⁹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 492, ay. 2098; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 635-6. Yazarlar bu durum için örnek olarak kararın gerekçesinin başvurucaun aleyhine olmasını örnek vermiş, **Pekcanitez/Atalay/Özekes** ise bu görüşü bildirdikten sonra kuşkusuz kesinlik sınırının göz önüne alınması gerektiğini belirtmiştir. İstinaf parasal sınırının altında kalan kararlarla kısıtlı olarak izne bağlı istinaf düzeninin getirilmesi yönünde görüş için bkz. Tanrıver, **Usûl Cilt II**, s. 63-4.

dışındaki ikincil (*fer'i*) istemlerle taraflara yüklenen yargılama giderlerinin bu asıl alacak dışında kaldığı” yönündeki görüşün temel alındığı durumda; yargılama giderleri, asıl alacağın yazgısına bağlanan faizlerle bir tutulmaktadır. Yargıtay’ın 23.12.1976 tarihli Yargıtay İçtihatları Birleştirme Büyük Genel Kurulu kararı³⁷⁰nda da bu konuyla ilgili bir başvuru söz konusu olmamakla birlikte, şu saptamalar yapılmıştır: “*Avukatlık (vekâlet ücreti Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 423/6. maddesinde açıkça belirtildiği veçhile muhakeme masraflarından maduttur. Muhakeme masrafları ve bu meyanda karşı tarafa (hasma) tahmili gereken vekâlet ücreti, müstakil bir varlığı olmayan ve ait olduğu davanın konusunu teşkil eden hak ve alacağa sıkı bir surette bağlı fer'i haklardandır. Fer'i hakların akibeti asıl hakkın akibetine tabi olur.*”. Bu görüşe katılmamaktayız. Açıkladığımız üzere yargılama giderleri asıl alacağa, dava konusu değere göre belirlense bile asıl alacaktan bağımsızdır ve eğer yargılama giderleri bakımından ayrıca yasa yoluna başvurulmazsa; asıl alacak kabul edilse de edilmese de istinaf incelemesine konu olamayacaktır. Yine bir karşılaştırma yapabilmek bakımından, Yargıtay’ın kimi eski kararlarında feragat durumunda hüküm verilmesine yer olmamasına karşın yargılama giderlerine ilişkin verilen hüküm bakımından temyiz yolunun açık olduğuna hükmedildiği de görülmektedir³⁷¹. Feragat kesin hüküm gibi sonuç doğursa da feragat beyanı üzerine dava koşulları ve feragat

³⁷⁰ Yargıtay Kararı - İBGK., E. 1976/7 K. 1976/6 T. 23.12.1976 (lexpera) (Nurbanu Erzurumlu Işık, **Medenî Usûl Hukukunda Yorum - Hukuk Yaratma ve İçtihadı Birleştirme Kararları**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2023, s. 415).

³⁷¹ “Gerçekten dâvacı daha evvel dâvalı aleyhine aynı sebeple ve aynı gayrimenkulün boşaltılması için Bursa İkinci Sulh Hukuk Mahkemesinde 1965/525 esas sayı ile dâva açmış ise de kanuni süre içinde olmadığını anlayınca kanuni süresi içinde bu son dava açılmadan önce dâva açmak hakkı saklı kalmak kaydıyla o dâvadan feragat etmiş ve feragata binaen dâva reddedilmiş ve bu karar yalnız vekâlet ücreti noktasından dâvalı tarafından temyiz olunmuş ve hüküm 11.4.1966 tarihinde onanmış ve işbu son dâva 28.1.1966 tarihinde açılmıştır. H.U.M.K.’nın 91 ve 95 inci maddeleri uyarınca, (Feragat ile dâva sona erer ve feragat kati bir hükmün hukukî neticelerini hâsıl eder, karşı tarafın kabulüne bağlı değildir). Feragat karşısında mahkemenin dâvanın son bulduğunu tesbit ile yetinmesi gerekir. Kargı tarafın temyiz yoluna başvurusu o dâvanın derdest olmasını gerektirmez. Dâvadan feragat edildiği ve bu beyan karşı tarafa usulü dairesinde ulaştırıldığı gün artık ortada dâva kalmamıştır. O tarihten sonra derdestlik söz konusu edilemez. Kaldığı olayda feragat sebebiyle dâvanın reddi üzerine dâvalı taraf sadece vekâlet ücreti miktarı yönünden hükmü temyiz etmiş ve feragat sebebiyle dâvanın son bulduğunu tesbit eden karar bu bakımdan da bu dâvadan önce kesinleşmiştir. Özel dairesinin yukarıda belirtilen bozma nedenine karşı eski hükümde direnilmesi isabetli ve kanuna uygundur. Öteki yönlerden temyiz incelemesi yapılması için dosya Yargıtay Özel Dairesine gönderilmelidir.” (Yargıtay HGK 9.11.1968 Esas: 968/6-56 Karar: 739) (Ankara Barosu Dergisi, s. 86-7: <http://kutuphane.ankarabarusu.org.tr/cgi-bin/koha/opac-retrieve-file.pl?id=b033b9698575806e8d1d99a00c098089> (Erişim Günü: 21.08.2025).; Ergun Önen, **Medenî Yargılama Hukukunda Sulh**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972, s. 161, dy. 5.)

eden ehliyeti varsa, dava esastan incelenmeden ve bir hüküm verilmeksizin bir nihaî karar verilir. Ortada bir hüküm yokken bile yargılama giderleri bundan bağımsız olarak temyize uygun görülüyorken, ortada bir hüküm varken neden götürülmesin?

Yargıtay'ın yerleşik çözümüne göre ise “yargılama gideri veya vekâlet ücretinin değerinin tek başına kesinlik sınırını aşıp aşmadığına bakılmalı”³⁷² ve istinafa konu edilen yargılama giderinin, tek başına kesinlik sınırını aştığı durumda yasa yoluna başvuru hakkı bulunduğu kabul edilmelidir³⁷³. Ayrıca Yargıtay İBBGK 23.12.1976 günü verdiği kararda, AvY. m. 168/3'ün 4667 sayılı Yasanın 81. maddesi ise değiştirilmesi ile “tarifenin yürürlük tarihinden sonra hüküm altına

³⁷² “Kanun'un 362 nci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca alacağın tamamının dava edilmesi hâlinde, kararda asıl talebinin kabul edilmeyen bölümü kesinlik sınırını aşmayan tarafın temyiz hakkı bulunmamaktadır. Bu nedenle talebinin kabul edilmeyen bölümü kesinlik sınırını aşmayan tarafın, icra inkar tazminatı, vekâlet ücreti, yargılama giderleri veya gerekçeyle yönelik temyizi de incelenmez. Ancak, talebin kabul edilmeyen bölümü kesinlik sınırını aşmamakla birlikte, temyiz konusu yapılan icra inkar tazminatı, yargılama gideri veya vekâlet ücretinin değerinin tek başına kesinlik sınırını aşması hâlinde, dava değerine ilişkin kesinlik sınırı kıyas yoluyla uygulanarak temyiz incelemesi yapılabilir (Baki Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt IV, İstanbul, İlaveli Beşinci Bası, 1991, s. 4217)....Kanun'un 362 nci maddesinin ikinci fıkrasının açık hükmü karşısında; davanın kabulüne dair karar davacı bakımından, reddine dair karar ise davalı bakımından kesindir. Ancak tarafların, kesinlik hesabında dikkate alınmayan vekâlet ücreti, yargılama gideri, icra inkar tazminatını veya gerekçeyi temyiz konusu yapmaları hâlinde, davanın değerinin (dava konusu edilen alacak veya tazminatın tamamı) veya temyiz konusu yapılan icra inkar tazminatı, yargılama gideri veya vekâlet ücretinin değerinin tek başına kesinlik sınırını aşıp aşmadığına bakılmalıdır. Bu iki durumdan birinin gerçekleşmesi hâlinde 6100 sayılı Kanun'un 361 inci maddesinin ikinci fıkrasına göre hukuki yararın mevcut olup olmadığı incelenebilir. Böylece davada haklı çıkmış olan tarafın da dava değerinin veya temyiz konusu yapılan icra inkar tazminatı, yargılama gideri veya vekâlet ücretinin tek başına kesinlik sınırını aşması kaydıyla, temyiz hakkı bulunduğu kabul edilmelidir. Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda davalı vekilinin temyizi yönünden dava değeri veya tek başına temyiz konusu yapılan vekâlet ücreti değeri; Bölge Adliye Mahkemesinin karar tarihi itibarıyla kesinlik sınırı olan 378.290,00 TL'nin altında kalmaktadır....” (Yargıtay Kararı - 9. HD., E. 2024/5906 K. 2024/7635 T. 30.4.2024) (lexpera). Eş yönde diğer Yargıtay kararları: Yargıtay 11. HD., E. 2021/5070 K. 2022/2273 T. 23.3.2022; Yargıtay 15. HD., E. 2021/1142 K. 2021/2015 T. 28.4.2021; Yargıtay 8. H.D., E. 2018/12963, K. 2019/7349, 11.09.2019; Yargıtay 8. H.D., E. 2017/8490, K. 2017/17669, 28.12.2017; Yargıtay Kararı - 3. HD., E. 2014/10982 K. 2015/129 T. 6.1.2015; Yargıtay 8. HD., E. 2014/20612 K. 2014/22888 T. 30.12.2014; Yargıtay 15. HD, E. 2006/5279, K. 2006/5545, 05.10.2006. (lexpera).

³⁷³ “Yargıtay'nin 06.01.2015 tarih ve 2014/10982-2015/129 E-K sayılı, 'nin 30.12.2014 tarih ve 2014/20612-2014/22888 E-K sayılı, 'nin 05.10.2006 tarih ve 2006/5729-2006/5545 E-K sayılı, Yargıtay nin 28.12.2017 tarih ve 2017/8490-17669 E-K sayılı kararları ile yerleşik diğer içtihatlarda da belirtildiği üzere, hükme karşı sadece vekâlet ücreti / yargılama giderleri yönünden kanun yoluna başvurulmuş ise, kesinlik sınırı, dava değerine göre değil, istinaf edilen vekâlet ücreti / yargılama giderlerinin miktarına göre belirlenir. Somut olayda; davalı vekilince salt yargılama giderleri yönünden istinaf isteminde bulunmuş olup, istinaf konusu edilen vekâlet ücreti miktarının 1.500,00 TL olması nedeniyle miktar yönünden hükmün verildiği tarih itibarı ile öngörülen kesinlik sınırının altındadır. Bu nedenlerle, istinaf konusu miktar HMK'nın 341. maddesine göre kesinlik sınırının altında olduğundan davalı vekilinin istinaf başvurusunun HMK'nın 352/1-b maddeleri gereğince reddine karar verilmiştir.” (Bölge Adliye Mahkemesi Kararı - İstanbul BAM, 9. HD., E. 2020/425 K. 2020/458 T. 13.3.2020) (Lexpera).

alınacak hukukî yardım ücretleri hakkında uygulanacağı” bakımından bir belirsizlik üzerine verilmiş olmakla birlikte; “yargılama gideri olan vekâlet ücretinin asıl hakka tâbi bir fer’i alacak hakkı olduğu” kabulünü vurgulamıştır³⁷⁴. Yargıtay’ın bu görüşüne katılmamaktayız. Yargılama giderleri hem talebe bağlılık ilkesinden ayrıktır hem de yasa yolu için öngörülen kesinlik sınırının altında kalması çok olası bir tutarda hükmedilmektedir. Böyle bakıldığında yargılama giderleri bakımından yanlış bir karar verildiğinde, eğer varolan parasal kesinlik sınırını geçmesi koşulunu ararsak, giderler bakımından bu kararı düzeltme yolu çoğu durumda kapalı olacaktır.

Yargıtay’ın yukarıda açıkladığımız çözümüyle başka yönde bir görüş de vardır. Yalnızca yargılama giderlerine ilişkin hüküm verildiği (davanın konusuz kalması gibi) durumlarda öğretide Özekes/Akkaya’ya ve Yargıtay HGK’ya göre, “yargılama gideri tutarı” kesinlik sınırının altında olsa dahi asıl dava konusu alacağın tutarı veya hakkın değerine bakılarak hükmün bir dalı olan yargılama giderleri bakımından temyize gidilebilir³⁷⁵. Kanımızca yalnızca yargılama giderlerine ilişkin hüküm verilmiş olduğu durumda dahi dava konusu asıl alacağa bakılırken; doğrudan asıl alacağa ilişkin hüküm verildiği durumda asıl alacağı bakılmaması ve yalnızca yargılama gideri tutarının kesinlik sınırını aşıp aşmadığına bakılması yerinde olmayacaktır.

İngiliz Hukukunda ise yargılama giderleri bakımından yasayollarına başvuru bakımından ikili ayırım yapılır. “Gider buyruğu³⁷⁶ (*costs order*)” eğer ayrıntılı değerlendirme yoluyla verilmişse, bu buyruk ana yargılamadan ayrı olarak bir gider yargıci elinden çıkmış olup bunun için temyiz kuralları özel olarak CPR 47’de düzenlenmiştir. Eğer böyle bir ayrı ayrıntılı değerlendirme yoksa, bu durumda verilen özet değerlendirme vardır ve bunu ana yargılamadaki yargıç yaptığından³⁷⁷ özet değerlendirmede genel temyiz kurallarının düzenlendiği CPR 52’deki düzenlemeler uygulama alanı bulur.

³⁷⁴ Nurbanu Erzurumlu Işık, **Medenî Usûl Hukukunda Yorum - Hukuk Yaratma ve İctihadi Birleştirme Kararları**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2023, s. 415.

³⁷⁵ Muhammet Özekes / Tolga Akkaya, “Kanun Yolları”, **Pekcanitez Usûl**, İstanbul, On İki Levha, 2025, s. 4020-1, ay. 19.418.

³⁷⁶ *Costs order*, özet veya ayrıntılı değerlendirme sonucunda kimin hangi oranda giderleri kime ödeyeceğini açıklayan, davada başarılı olup olmamaya bağlı olarak verilen bir mahkeme kararıdır.

³⁷⁷ Yargıç CPR UY 9.7 gereği özet değerlendirmeyi gider yargıcına bırakamaz.

İngiliz Hukukunda giderler bakımından verilen buyruk, eğer ayrıntılı bir değerlendirme ise (CPR 47.21), gider yargıcının verdiği bu buyruğa karşı temyiz (*appeal*)³⁷⁸ süreci, diğer temyiz süreçlerinden ayrık ve bağımsız, ayrı bir süreçtir; buna göre temyiz edenin temyiz için izin alması gerekmez ve bu temyiz yalnız bir dosya üzerinden inceleme biçiminde değil de yeniden yargılama biçiminde ilerler³⁷⁹ (CPR 47.23). Temyize başvuran, temyize konu olacak kararın verildiği günden başlayarak 21 gün içinde temyiz bildirimini sunarak başvurur³⁸⁰.

Ayrıntılı değerlendirme yoksa, demektir ki yargılamanın yargıcı yargılama giderlerine ilişkin buyruk vermişse, bu durumda genel temyiz kuralları uygulama alanı bulur; çünkü özet değerlendirmenin varlığında, bu değerlendirmenin temyize gitmesi ancak izin alındığı durumda söz konusu olabilmektedir (CPR 52.3). Bu gider buyruğunun belirlenmesi yasadaki koşullar kısıtında tümüyle yargıcın yetkisinde (*takdirinde*) olduğundan, temyiz katının gider buyruklarına karışması da çok kısıtlı olmaktadır; yine de bu yetki kısıtlı olmadığından yetki kapsamı dışında bir buyruk verilmesi ya da açıkça ve ilkesel bir yanlışa düşülmesi durumunda temyiz mahkemesi karışmaktadır³⁸¹. İlkesel yanlışı için temyiz mahkemesinin verdiği bir kararda, “yargıcın davacıların hiçbir biçimde ileri sürmemesi gereken konuları ileri sürerek bu konularda haksız çıkması nedeniyle sonuçta davada başarılı olsa dahi tüm konulara ilişkin giderlerinin yalnızca yüzde 60’ını geri alabileceği sonucuna varması” sayılmıştır³⁸². Açık ve ilkesel bir yanlışın varlığı dışında, yalnızca yargıcın takdirine karşı olarak, gider buyruğunun tutarı konusunda bir başvuru varsa, bu tutarı olaya göre belirlemek yargıcın belirleme yetkisi kapsamında olduğu sürece temyizden olumlu sonuç almak güçtür³⁸³. Çünkü temyiz, yapacağı incelemede çok büyük bir yanlışlık

³⁷⁸ İngiliz Hukukundaki “*appeal*” kavramı yerine bizdeki yerleşik temyiz deyimini kullanacağız. Ancak İngiliz Hukukundaki temyiz, Türk Hukukuna göre çok değişik ve karmaşıktır. Çalışmamızın ana konusunu oluşturmadığından bu konuda ayrıntılı bilgi verilmeyecektir. Temyiz başvurusunun temyize konu kararı hangi yargıyerinin verdiği göre değiştiğini söylemek gerekir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Friston, *Costs*, s. 1482, çiz. 45.01; Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1211 va.

³⁷⁹ Friston, *Costs*, s. 1473, ay. 45.06.

³⁸⁰ Friston, *Costs*, s. 1473, ay. 45.08.

³⁸¹ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1446-7, ay. 28.91; Friston, *Costs*, s. 1476, ay. 45.17-9.

³⁸² Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1447, ay. 28.92. Temyiz mahkemesine göre burada yargıcın yalnızca gereksiz yere ileri sürüp başarısız olduğu o konular bakımından yaptığı giderleri geri alamaması yönünde bir kanıya varmalıydı; bunun yerine tüm konular bakımından giderlerin yüzde 60’ını geri alması uygun bulunamaz nitelikte ilkesel olarak yanlışı bir çözümdür.

³⁸³ Friston, *Costs*, s. 1475-6, ay. 45.24.

bulmazsa, yargılama giderlerini en iyi yargıç belirler yaklaşımı ile bu konuda bir değişiklik yapmamaktadır. CPR 52'deki temyizler neredeyse her durumda bir inceleme (*review*) yoluyla ilerler, ayrı bir duruşma yapılması görülmez³⁸⁴.

İngiliz Hukukunda gider buyruğuna karşı temyize başvurulması, buyruğun yürütülmesi süreceğini kendiliğinden durdurmaz; bunun için ayrıca bir durdurma kararı verilmesi gerekir³⁸⁵.

V. Yargılama Giderlerinin Belirlenmesi

A. Yargıç Yargılama Giderini Kendiliğinden Belirler

Yargıç, yargılama giderlerine kendiliğinden hükmedeceği gibi, bu giderleri de kendisi belirler (HMK m. 332/1)³⁸⁶. Bu belirlemeyi yaparken HMK'daki genel yargılama gideri kurallarını kullanır ve savunman gideri özelinde AAÜT ve eki Çizelgedeki düzenlemelere göre belirleme yapar.

İngiliz Hukukunda gider değerlendirme yöntemi birden çok olmakla birlikte, uyuşmazlıkların bir bölümünde giderleri gider yargıçları belirler. Bu kapsamda İngiliz Hukukunda yargılama giderleri tek tek sayılmaz; ancak giderlerin değerlendirilmesi yargılamasında uyuşmazlık bakımından uygun, *usa-yatkın (makul)* oluşlarına ve uyuşmazlığın karmaşıklığına, niteliğine, harcanması gereken emeğe göre orantılı olup olmadıklarına bakılarak haksız çıkanca geri ödenebilir olup olmadıklarına karar verilir³⁸⁷ [CPR 44.3(2, 5)]. Öyle ki İngiliz Hukukunda yargıç, savunman ile işi veren arasındaki emek karşılığı sözleşmesi ve eğer süreye bağlı emek karşılığı belirlenmişse savunmanın işi verene çıkardığı faturayı da değerlendirmeye yetkilidir³⁸⁸. İngiliz öğretisinde yargıç denetiminin bu faturalandırma ve maliyet denetimini kamu güveni bakımından sağlam kıldığı ve hukuk uğraşındaki kişi yığının da çıkarına olduğu düşünülmektedir³⁸⁹.

³⁸⁴ Friston, **Costs**, s. 1475-6, ay. 45.16.

³⁸⁵ Friston, **Costs**, s. 1482, ay. 45.37-8.

³⁸⁶ Umar, **HMK Şerhi**, s. 968.

³⁸⁷ Sime, **Civil Procedure**, s. 522, ay. 46.347.

³⁸⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1554, ay. 28.362.

³⁸⁹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1554, ay. 28.362.

B. Yargıcın Yargılama Giderlerini Belirleme Yöntemleri

Yasa koyucunun seçimine göre; yargıcın giderleri haksız çıkana yükletirken belirlenmiş, değişmez bir gider düzenine göre hiç değerlendirme yapmasına gerek kalmadan -örneğin bir çizelgedeki kural, tutar ve oranlara bakarak- belirleme yapabileceği öngörülebileceği gibi, gerçek giderlerin belirlenmesi için ayrıca bir değerlendirme yapmanın gerekeceği biçimde bir belirleme yapılacağı da öngörülebilir. Yasakoyucu bu durumu yargılama yolunun türüne göre de değişik olarak öngörebilir. Aşağıda bu ayrımı inceleyeceğiz.

Türk Hukukunda tümüyle dava konusuna bağlı belirli/biçimsel giderler düzeni egemendir. Ancak İngiliz Hukukunda durum yargılama yollarına göre değişmektedir³⁹⁰.

1. Belirli Gider Düzeni (Biçimsel Giderler Düzeni)

Giderlerin önceden belirlenmiş olması, yargılama sonunda korkutucu bir belirsizlikle karşılaşmayı önler; bu durumda da dava sonunda tüm giderler davada haksız çıkanın üzerine kalacağından herkesin davayı kazanmak için çokça gider yapma yoluna gittiği ve birbirilerinin giderlerine karşı koyduğu bir ortam oluşmaz; “gider savaşı (*costs war*)”³⁹¹ yapılmaz. Kimi durumda bu belirleme yargılamanın başlangıç aşamasında dava yönetimi kapsamında yapılabilirken; kimi düzenlerde her yargılama için geçerli olacak biçimde yasa koyucunun belirlediği çizelgeler ve kılavuzlar temel alınarak belirlenir. İki yöntemin de olumlu ve olumsuz yanları olabilmektedir.

a. Dava ve Gider Yönetimi ile Gider Bütçeleme ve Tavan Belirleme

Dava yönetimi ve gider bütçeleme yöntemi, -doğrudan dava konusuna bağlı Çizelge düzeninin varlığında buna gerek olmadığından- Türk Hukukunda

³⁹⁰ Bkz. “İngiliz Hukukunda Yargılama Yollarına Göre Giderlerin Belirlenme Yöntemleri” başlığındaki açıklamalarımız.

³⁹¹ İngiliz Hukukunda, giderler konusunda uyuşmazlığa düşülmesi veya daha geniş anlamda giderlerin başarısız yanın üzerine bırakılması olgusu nedeniyle gereğinden çok gider yapılması üzerine uyuşmazlıkların çözümlenebilecek gider uyuşmazlıklarının doğması için “*costs wars*” deyimini kullanılmaktadır. Bkz. Sir Rupert Jackson, **Review of Civil Litigation Costs: Preliminary Report**, London, HMSO, 2009, s. 18, bölüm 3’ün başlığı; Friston, **Costs**, s. 42, ay. 1.149; Andrews, **Modern Civil Process**, s. 183, ay. 9.25. Bu konudaki inceleme için bkz. Richard Moorhead, “Costs Wars in England and Wales: The Insurers Strike Back”, **Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Comparative Study (Edited by Mathias Reimann)**, Springer, 2012, s. 117-126.

bulunmamaktadır. Ancak dava yönetimi ve buna bağlı olarak gider yönetimi, İngiliz Hukukunda kapsamı belirlenmiş, kimi uyuşmazlıklarda geçerli bir düzendir.

1998 yılında yürürlüğe giren İngiliz Medenî Yargılama Kuralları (CPR) ile İngiltere’de uygulamada çok yaşanan giderlerin öngörülemez durumunu³⁹² ortadan kaldırmak için yargılama giderlerinin öngörülebilir ve orantılı olması amaçlanmıştır³⁹³. Bu bağlamda, CPR 3’te “Mahkemenin Dava Yönetimi Yetkileri (*The Court’s Case Management Powers*)” düzenlenmiştir. CPR 3.12 ile 3.18 arasında “Giderler Yönetimi (*Costs Management*)” düzenlenmiştir. Bu kurallar; çok-aşamalı-yargılama yolu (*multi-track*) kapsamına giren uyuşmazlıklarda uygulanır -ki bu uyuşmazlıklar, hızlı-yargılama yolu (*fast-track*) veya ara-orta yargılama yolu için öngörülenden daha karmaşık ve/veya daha yüksek tutarda (100.000 pound’u aşan düzeyde) olurlar ve yerel-ilçe mahkemeleri yerine, Yüksek Mahkeme (*High Court*)’de görülürler-. Giderler yönetimi kurallarına bağlı olmayan yargılama yolları bakımından ise değişmez geri alınabilir giderler öngörülmüştür ki bu da özünde kimi ayrımlar olsa da bizdeki çizelge düzenine benzer.

Giderler Yönetimi kurallarına bağlı olan -çok-aşamalı yargılama yoluna yerleştirilen- uyuşmazlıklarda, mahkeme, erken bir aşamada, dava yanlarından bir giderler bütçesi (*costs budget*) göstermelerini ister. Kendi başına yürütenler (*litigants in person*), gider bütçesi gösterme zorunluluğundan bağıışıktır³⁹⁴ [CPR 3.13(1)]. CPR 3.14 gereği; bu gereklilik karşısında eğer bir yan, gider bütçesini göstermezse, bu durumda mahkeme harcı dışında hiçbir giderini karşı yandan geri alamaz³⁹⁵. Mahkemenin bu isteğine karşı yanıt veren yan ise, Uygulama Yönergesi (*Practice Direction*) 3D’ye göre bu yanıtı *Precedent H* adındaki basılı-ölçün (*matbu-standart*) bir belgeyi -oluşmuş (*incurred*) giderler ve öngörülen (*budgeted*) giderler ayrımına

³⁹² Lord Woolf, **Access to Justice Final Report to the Lord Chancellor on the civil justice system in England and Wales**, London, HMSO, 1996, s. 2 va.

³⁹³ Orantılılık amacının CPR ile sağlanamadığı, 2013’teki düzenlemelere neden olan 2010 yılında Sir Rupert Jackson’ın çalışması (Rupert Jackson, **The Review of Civil Litigation Costs: Final Report by Sir Rupert Jackson**, London, TSO, 2010) ile ortaya konmuş ve orantılılık sınamaları getirilmiştir. Bkz. Stuart Sime / Derek French, **Blackstone’s Guide to the Civil Justice Reforms 2013 (Blackstone’s Guides)**, Oxford, Oxford University Press, 2013, s. 1-5.

³⁹⁴ Yine de karşı yanda bulunan kişiler, eğer kendi başına yürüten değillerse, kendi başına yürütene bir gider bütçesi sunmak zorundadır. Bkz. CPR 3.13(6).

³⁹⁵ Andrews, **Civil Processes**, s. 530.

göre- doldurma yoluyla, ilk dava yönetim toplantısı (*case management conference - CMC*) öncesinde mahkemeye ulaştırır³⁹⁶. Ulaşan yanıtlar sonucunda dava yanları mahkemece giderler konusunda anlaşmaya isteklendirilir³⁹⁷. Tarafların bütçe anlaşması yapabilmek için bütçelerini dosyalayarak birbirlerine göndermeleri [CPR 3.13(1)], ardından bütçeler üzerinde bir irdeme (*discussion*) yapmaları ve bununla ilgili bir raporu en geç gider yönetimi toplantısından 7 gün önce mahkemeye sunmaları zorunludur [CPR 3.13(2)]. Eğer taraflar bütçe konusunda anlaşmışlarsa *Precedent R* ile bunu mahkemeye bildirmeleri isteklendirilir³⁹⁸ (CPR UY 3D 11). Dava yanlarının, giderler konusunda da anlaşamaması üzerine veya anlaşsalar bile var olan anlaşmayı yazıya bağlamak üzere, mahkeme, CPR 3.15(2)(b) uyarınca, bir “giderleri yönetme kararı (*costs management order - CMO*)” verebilir³⁹⁹. Ancak bu kararı alırken yargıç, ayrıntılı değerlendirme ve incelikli bir gider sayımı yapmaz, yalnızca yargılamanın ilgili aşamasına göre bütçelenen giderlerin orantılı ve usa-yatkın giderler kapsamına girip girmediğine bakar (CPR UY 3D 12). Bir gider yönetimi kararı verilmemiş olsa bile, genel dava yönetimi süreci mahkemenin tarafların “eldeki bütçelerini (*available budgets*⁴⁰⁰)” göz önüne almasını gerektirir. Gider bütçeleme düzenine uyulmasına ilişkin olarak geri alınabilecek giderler sıkı bir biçimde belirlenmiştir⁴⁰¹. Gider bütçeleme ile kanımızca doğan en önemli sonuç, tarafların savunmanlarınca bildirilen bütçelerin altındaki “doğruluk açıklaması (*statement of truth*⁴⁰²)” yapılması ve bütçelerin imzalanmasıdır [CPR 3.13(5)]. Eğer davayı kazanan yan, savunmanına bütçeyi aşan tutarlarda ödeme yapmışsa⁴⁰³, bu bölüm bakımından kuşku duyduğu

³⁹⁶ Andrews, *Civil Processes*, s. 530; Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1462, ay. 28.129.

³⁹⁷ Andrews, *Civil Processes*, s. 530.

³⁹⁸ Sime, *Civil Procedure*, s. 184, ay. 16.14.

³⁹⁹ Sime, *Civil Procedure*, s. 317, ay. 29.06.

⁴⁰⁰ Andrews, *Civil Processes*, s. 531.

⁴⁰¹ Andrews, *Civil Processes*, s. 531.

⁴⁰² Sime, *Civil Procedure*, s. 182, ay. 16.11. Söz konusu açıklama şöyledir: “Bu bütçe, müvekkilimin bu davada katlanması usa-yatkın ve orantılı olacak, gerçekleşen ve tahmini giderlerin adil ve doğru bir açıklamasıdır. (*This budget is a fair and accurate statement of incurred and estimated costs which it would be reasonable and proportionate for my client to incur in this litigation.*)”. Kimlerin bu açıklamayı imzalayabileceği için bkz. CPR UY 22.3. Çevrimiçi erişmek için bkz. https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part22/pd_part22 (E.G. 21.08.2025).

⁴⁰³ Ki gider bütçesini onaylayan mahkeme, bütçeyi geri alınabilir giderler bakımından en önemli iki ölçüt olan “usa-yatkınlık” ve “orantılılık” ölçütleri bakımından da onaylamış sayıldığı için, sonradan ortaya çıkan bir gider varsa bunun için CPR 3.15A gereği Precedent T formu ile bütçeyi düzenleme için mahkemeye başvurusu gerekirdi. Bkz. Sime, *Civil Procedure*, s. 185, ay. 16.22.

durumda savunman ile iş-iyesi arası ödemelerin değerlendirilmesi için ayrıntılı değerlendirme isteminde bulunabilir⁴⁰⁴.

Yasal süreler içinde mahkemeye gider bütçesi bildirmemenin yaptırımını -sıfır bütçe (*nil budget*)- ise çok ağırdır: Yalnızca geçerli mahkeme harçları ile sınırlı bir bütçe sunmuş kabul edilir; yaptığı savunman giderini geri alamaz⁴⁰⁵ (CPR 3.14). Bu yaptırım katı bir biçimde uygulanmaktadır, 6 günlük bir gecikme için dahi uygulanmıştır⁴⁰⁶. Yaptırımdan kurtuluş için üç aşamalı bir sınav öngörülmüştür: 1- Aykırılığın önemi ve ağırlığı, 2- Aykırılığın nedeni, 3- Mahkemenin tüm koşulları - özellikle de yargılamanın etkin ve orantılı giderlerle yönetimi gereğinin değerlendirilmesi⁴⁰⁷. Yasakoyucunun sunduğu, uzlaşma kurumunu isteklendirmeye yönelik bir kaçış kapısı olarak; gider bütçesi sunmayarak bu yaptırımla karşı karşıya kalan yan, eğer Bölüm 36 önerisi sunar ve başarılı sayılırsa CPR 36.21 gereği önerinin süresinin dolması sonrası geri alabileceği giderlerin yüzde 50'sini de geri alabilir.

Gider bütçelemenin en önemli amaçlarından biri de kendi başına ayrı giderler yapılmasına neden olan, giderlerin ayrıntılı değerlendirmesi işinin kapsamını daraltmak ve yapılanlarını da kolaylaştırmaktır⁴⁰⁸. Nitekim ayrıntılı değerlendirme gerektiğinde, gider yargıcı bütçedeki tutarlar ile bir başlangıç yeri edinecektir. Ancak yapılan gerçek giderlerin, bütçedeki öngörülen giderlerin altında veya üstünde kalması olasılığında ne olacaktır? Mahkeme, onaylanmış bütçeden sapsak için "iyi neden (*good reason*)" olmadıkça, sapmayacaktır (CPR 3.18). Bu konuda *Harrison çözümü* ilkeleri belirlemiştir: İyi neden koşulu, iki yan için de -ödeyen de ödeme alacak olan için de- geçerlidir, ancak bütçe yapılırken çoktan oluşmuş olan giderler, öngörülen giderlerden ayrı olarak, iyi neden koşulu aranmadan olağan ayrıntılı değerlendirmeye

⁴⁰⁴ Savunman ile iş-iyesi arasında ayrıntılı değerlendirme istemi ve bunun incelenme sürecine ilişkin daha ayrıntılı açıklamalarımız için bkz. "Değerlendirme Yöntemleri: Özet ve Ayrıntılı Değerlendirme" başlığındaki açıklamalarımız.

⁴⁰⁵ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1462, ay. 28.129; Sime, *Civil Procedure*, s. 318, ay. 16.12.

⁴⁰⁶ *Heathfield International LLC v Axiom Stone (London) Ltd* [2020] EWHC 1075 (Ch) (04 May 2020). Çevrimiçi erişim için bkz.

<https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2020/1075.html> (E.G. 21.08.2025).

⁴⁰⁷ *Denton & Ors v TH White Ltd & Ors* [2014] EWCA Civ 906 (04 July 2014), ay. 76.79. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2014/906.html> (E.G. 21.08.2025).

⁴⁰⁸ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1461-2, ay. 28.127.

konu olmalıdır⁴⁰⁹. Buna göre, bütçe oluşturulurken var olan giderler, her durumda doğrudan orantılılık sınavına girecekken, bütçe yapılırken öngörülen giderler için başkaca bir karar verilmesi için önce gerçekten iyi bir neden olduğunun ortaya konması gerekir⁴¹⁰. Neyin iyi bir neden olabileceği konusu, somut olayda gider yargıcına bırakılmalıdır⁴¹¹. Yargı çözümlerinde kabul edilen “giderim temeli⁴¹²” durumu öğretide *Zuckerman*’ca da örnek gösterilmiştir⁴¹³ ancak bütçelerde mahkemenin onaylamadığı “bütçede belirlenen savunman giderinin, saatlik emek karşılığı kılavuzlarına (*hourly rates*) göre usa-yatkın sayılabilecek tutarın çok üstünde kalması” durumunun bir iyi neden olup olmayacağı ise tartışmalıdır⁴¹⁴.

Dava yönetimi kapsamında bir de giderler için bir üst sınır öngörülebilir. CPR 3.19-21 uyarınca, kuraldışı olmakla birlikte, tavan belirleme; bir yanın karşı yandan geri alabileceği giderler bakımından söz konusu mahkeme buyruğundan sonra çıkacak “gelecek giderler (*future costs*)” için bir üst sınır belirler [CPR 3.19(1)]. Buna göre, bir “gider tavanı belirleme buyruğu (*costs capping order*)” verildiği durumda; “koşullarda önemli ve temel bir değişiklik olduğu [CPR 3.19(7)(a).]” ya da “değişikliği gerektiren zorlayıcı nedenler bulunduğu [CPR 3.19(7)(b)]” gerekçesiyle buyruğu değiştirmek için mahkemenin onayı alınmadıkça, sınırlanan yan için geri alınabilir giderler bir tavana bağlı olacaktır⁴¹⁵. Bu demek değildir ki yan, bu karardan sonra gider yapamayacaktır; ancak demektir ki bu karardan sonra yaptığı giderleri, davayı kazanmış olsa bile karşı yandan geri alamayacaktır⁴¹⁶. Bu buyruk, tüm yargılama için de olabilmekte [CPR 3.19(4)(a)], ayrı olarak yargılanmasına karar verilen kimi konular bakımından da olabilmektedir [CPR 3.19(4)(b)]. Bu buyruğu

⁴⁰⁹ İlgili yargı çözümü için bkz. *Harrison v University Hospitals Coventry & Warwickshire NHS Trust* [2017] EWCA Civ 792 (21 Ju ne 2017), ay. 32-34. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2017/792.html> (E.G. 21.08.2025).

⁴¹⁰ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1464, ay. 28.133.

⁴¹¹ *Merrix v Heart of England NHS Foundation Trust* [2017] EWHC 346 (QB); [2017] 1 W.L.R. 3399, ay. 78. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/QB/2017/346.html> (E.G. 21.08.2025).

⁴¹² Daha ayrıntılı açıklama için bkz. “Belirlemede Temel: Ölçün Temeli (*Standart Basis*) ve Giderim Temeli (*Indemnity Basis*) (CPR 44.4)” başlığındaki açıklamalarımız.

⁴¹³ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1466, ay. 28.138.

⁴¹⁴ *RNB v London Borough of Newham* [2017] EWHC B15 (Costs) (04 August 2017). Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Costs/2017/B15.html> (E.G. 21.08.2025).

⁴¹⁵ Andrews, *Civil Processes*, s. 531-2.

⁴¹⁶ Andrews, *Modern Civil Process*, s. 173.

isteyerek karşı yanın kendisinden alabileceği giderleri kısıtlamak isteyen ve bu buyruğu almak için başvuran yanın; i) “böyle bir karar olmaksızın giderlerin orantısız bir biçimde ortaya çıkacağına ilişkin önemli bir risk olduğunu [CPR 3.19(5)(b)]” ve ii) bu riskin dava yönetimi yönergesi veya buyruklarının önleyici düzenekleri veya giderlerin ayrıntılı değerlendirmesinin “olduktan sonra (*ex post facto*)” incelemesi yoluyla “yeterince kontrol edilemeyeceğini” göstermelidir [CPR 3.19(5)(c)]. Bunun üzerine mahkeme, “i) tarafların parasal durumları arasında önemli bir dengesizlik olup olmadığına; ii) tavan belirleme için yapılacak giderlerin tüm olası giderlerle karşılaştırıldığında orantılı olup olmayacağına; iii) yargılamada ulaşılan aşamaya; iv) ve son olarak bugüne dek yapılmış olan giderler ile gelecekte yapılacak giderlere” olmak üzere, ilgili tüm koşulları değerlendirerek başvuruya ilişkin bir sonuca varacaktır⁴¹⁷. Bu buyruk, “koruyucu gider buyruğundan” başkadır, çünkü koruyucu gider buyruğu özünde kamu yararına açılan belirli hukuk davalarına uygulanabilir ve gider yükümlülüğüne karşı tümenden bir koruma sağlarken, tavan belirleme ile yalnızca davayı yitiren yanın giderim yükümlülüğüne bir tavan getirilmektedir⁴¹⁸.

Giderler için tavan belirleme uygulaması, ilk ortaya çıktığında dava sonrası (*after-the-event*) yasal gider sigortası olmaksızın koşullu karşılık anlaşmaları kapsamında açılan hakaret davaları ile sınırlı olarak geri alınabilecek yargılama giderlerine bir tavan belirlenebilmesi biçiminde öngörülmüştür⁴¹⁹. Ancak mahkemeler “giderleri sınırlama” yetkisini bu özel bağlamın (söz konusu hakaret davalarına ilişkin olması nedeniyle) ötesine genişletme konusunda isteksiz davranmışlardır. Daha sonra Temyiz Mahkemesi (*Court of Appeal*), kişisel yaralanma davaları bağlamında gider tavanı uygulanmasının oldukça karmaşık bir görev olduğunu ve konunun mahkemeler yerine Kural Komitesi (*Rule Committee*) tarafından çözülmesi gerektiğini öne sürmüştür⁴²⁰. Genel bir gider sınırlaması düzeninin yokluğunda, mahkemelerin “dava yönetimi (*case management*)” yetkilerini ve “geriye dönük (*ex post facto*)” olarak

⁴¹⁷ Andrews, **Civil Processes**, s. 531.

⁴¹⁸ Andrews, **Civil Processes**, s. 531-2.

⁴¹⁹ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 173.

⁴²⁰ *Willis v. Nicolson* [2007] EWCA Civ 199. Söz konusu karar ve bu kurala ilişkin önceki kararlar için bkz. Andrews, **Modern Civil Process**, s. 173, dn. 23.

“giderin belirlenmesi (*assessment of costs*)” kararları verme yoluyla aşırı giderleri egemenliğine almaya çalışacakları da öngörülmüştür⁴²¹.

b. Öngörülen Bir Çizelgeyi Temel Alma Yolu

Türk Hukukunda, giderler bakımından öngörülebilirlik sağlaması amacıyla Çizelge düzeni egemendir. Gerek harçlar gerek savunman gideri gerekse diğer giderler belli çizelgelere göre belirlenir ki tek tek yapılan giderlerin her bir yargıç tarafından ayrı ayrı değerlendirmesine gerek kalmayın. Türk Hukukundaki çizelge düzeni, Alman Hukukundaki gibi⁴²² temelinde dava konusunun parasal değerine ve usûl kesitlerine odaklanır. Eğer dava konusu, para ile ölçülebilirse, genellikle bu ölçülen parasal tutar üzerinden belirleme yapılırken; para ile ölçülemeyen dava ve işler bakımından ise önceden belirlenmiş bir tutar öngörülmektedir. Yargılama sürecindeki kurumlar ve aşamalara göre ise başka başka kurallar öngörülmektedir ki bunu çalışmamızın üçüncü ve dördüncü bölümünde ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

İngiliz Hukukunda ise geçmişte kural, gerçek giderlere ve bunların değerlendirilmesine göre bir gider kararı verilmesiydi. Ancak giderlerin belirlenmesi bakımından yaşanan uyuşmazlıklar ve giderlerin ayrı bir yargılamaya neden olması, ayrıca dava sonucunda başarısız olan tarafın ne tutarda bir gideri kazanan tarafa ödemek zorunda kalacağına öngörülebilmesinin yarattığı belirsizlik ile tarafların davayı kazanmak uğruna her türlü gideri yapması ve bunun sonucunda yapılan giderlerin değerlendirilmesinde temel ölçütler olan “usa-yatkın (*reasonable*) ve orantılı (*proportionate*) olma” ölçütlerinin, her somut olay için sağlanmasının ayrı bir belirsizlik yaratması ile yavaş yavaş biçimsel giderler düzenine geçiş söz konusudur. Bu bağlamda, İngiliz Hukukunda yargılama giderleri için genel kurallar, CPR 44’te düzenlenmişken, hemen ardından özünde bir çizelge düzeni olan değişmez geri alınabilir giderler (*fixed recoverable costs*) CPR 45’te düzenlenmiştir. Bu ayırım ve değişmez giderlerin uygulama alanının genişlemesi yönündeki düşüncenin⁴²³ egemen olmasıyla, 2023’te İngiliz Hukukunda ayrı bir yargılama yolu bile kurulmuştur. Salt bu amaçla ortaya çıkarılarak, gerçek giderler düzenine bağlı olan çok-aşamalı-

⁴²¹ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 173.

⁴²² Rupert Jackson, “Controlling Recoverable Costs”, **Principles, Procedure, and Justice** (Edited by: Rabeea Assy and Andrew Higgins), Oxford, Oxford University Press, 2020, s. 209-210.

⁴²³ Jackson, **Controlling Recoverable Costs**, s. 216-9.

yargılama yoluna bağlı tutarların çok-aşamalı-yargılamadan koparılarak bağlandığı ve hızlı-yargılama ile birlikte düzenlenen “ara-orta-yargılama yolu (*intermediate track*)” için, “değişmez gider giderimi (*fixed recoverable costs*)” düzeninin geçerli olduğu bir uyuşmazlık tutarı aralığı öngörülmüştür (CPR 28). Ancak belirtmek gerekir ki bu değişmez giderler düzeninde yargılamanın aşamaları temel alınmış ve her aşama için ayrı bir tutar belirlenmiştir, dava konusu ise temel alınmamıştır.

İngiliz Hukukundaki değişmez giderler düzenine bağlı tüm uyuşmazlıklarda, CPR UY 45 II. Bölüm’de sayılan Geniş Londra (*Greater London*) bölgesi özelinde Çizelge’ye bir artırım (*London weighting*) uygulanır⁴²⁴. Eğer giderlerini geri almaya hak kazanan yan, işi Geniş Londra’da etkin olan bir savunmana vermişse, belirlenen tutar üzerinden %12.5 oranında artırılır [CPR 45.3(1)]. Çizelgedeki tutarların dönem dönem (Jackson 3 yılda bir olması gerektiğini önermiştir⁴²⁵) paranın değer yitimine göre güncellenmesi söz konusu olmaktadır, ancak doğrudan her yıl güncellenir gibi bir kural getirilmemiştir. İlk getirildiklerinde Çizelge tutarlarını belirleyen Jackson’ın önerdiği gibi Adalet Bakanlığı da, genelde 3 yılda bir güncellenmesi gerektiğini önermiştir⁴²⁶.

İngiliz Hukukundaki değişmez giderler düzeninde, yargılama yollarına göre ayrı Çizelgeler ve Çizelgelerde de yargılama yollarındaki karmaşıklığa göre ayrı kuşaklar, ayrıca her bir kuşak için ayrı tutarların öngörüldüğü yargılama aşamaları öngörülmüştür. Bunları aşağıda “İngiliz Hukukunda Yargılama Yollarına Göre Giderlerin Belirlenme Yöntemleri” başlığı altında inceleyeceğiz.

⁴²⁴ Uygulama yönergesinde “*Barnet, Brentford, Central London, Clerkenwell and Shoreditch, Edmonton, Ilford, Mayors and City of London, Romford, Wandsworth and Willesden and (outside London) the County Court hearing centres at Bromley, Croydon, Dartford and Uxbridge*” olarak sayılan bölgelerde *County Court* duruşma merkezlerinin hizmet verdiği bölgelerde ofisi bulunan yasal temsilciler için geçerlidir.

<https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part45-fixed-costs/practice-direction-45-fixed-costs> (E.G. 21.08.2025).

⁴²⁵ Jackson, **Fixed Recoverable Costs**, s. 81, ay. 2.9.

⁴²⁶ Ministry of Justice, **Extending Fixed Recoverable Costs: a note on the new rules**, s.2, ay. 10-13. Çevrimiçi erişmek için bkz. <https://www.justice.gov.uk/documents/frc-public-notice-updated.pdf> (E.G. 21.08.2025).

2. Gerçek Giderler Düzeni (Gider Belgeleme ve Gider Yargılaması)

Yargılama giderleri için ayrı bir yargılama yapılması, daha az işlevsel, ancak gerçeğe daha yakın sonuç veren (*hakkaniyetli* – gerçekliğe uygun) bir yoldur. Türk Hukukunda bu yol izlenmemektedir, çünkü daha önce belirttiğimiz üzere bizde Alman Hukukunda olduğu gibi çizelgeye göre belirli bir savunman giderine hükmedilir. Alman Hukukundan değişik olarak, bizde savunman gideri tarafın geri alabildiği giderlerden olarak öngörülmemektedir. Dahası, uygulamamızda kötüniyetli veya temelsiz dava açılması durumları için karşı tarafın savunmanı ile anlaştığı sözleşmesel tutardan savunman giderine hükmedilmesini öngören HMK m. 329 düzenlemesinin işletildiği çok örnek de görülmektedir. Bu bakımdan yargıçlarımız giderlerin de ulaştığı tutarı inceleyip belirleme sorumluluğunun altına girmek zorunda kalmamakta, önceden belirlenmiş olan çizelgeye göre savunman giderine hükmetmektedirler.

İngiliz Hukukunda ise, yargılama giderleri bakımından yargılama yolunun türüne göre bir ayırım yapılarak, çok-aşamalı yargılama yoluna giren bir uyuşmazlık olduğunda ayrı bir yargılama yapılarak giderlerin tümünün incelenmesi yoluna gidilir ve gerçekte yapılan giderlere daha uygun bir giderim (*tazmin*) sağlanır. Ancak bu çok-aşamalı yargılama yoluna girmeyen uyuşmazlıklarda ise değişmez giderler düzeni uygulanmaktadır ki bu da özünde bir Çizelgeye bağlı düzendir.

Her ne denli giderlerin gerçeğe uygun bir biçimde belirlenmesi somut bir giderim sağlasa da; bu yolun da sakıncaları vardır. İngiliz Temyiz Mahkemesi bir kararında;

*“Yargılama giderlerinin bu denli yüksek olmasında bir öge, kuşkusuz bu işi yürüten uzmanların (hukuk profesyonellerinin, avukatların) yıllık gelir beklentisidir. Şimdiki işleyişle giderler düzeni bu soruna çözüm getiremez, çünkü işin düzgün karşılığını, işe nesnel (değişmez/kesik/maktu) bir değer biçmek gibi kuşkusuz güç bir görevi yerine getirmek yerine, işi yapanların uyguladığı pazar değerine göre belirler.”*⁴²⁷

⁴²⁷ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 171. Yazarın bir yargı çözümünden yaptığı alıntıdan aktarırken yaptığımız bir çeviridir. Alıntının kaynağı kök dilde şöyledir: “One element in the present high cost of litigation is undoubtedly the expectations as to annual income of the professionals who conduct it. The costs system as it at present operates cannot do anything about that, because it assesses the proper charge for work on the basis of the market rates charged by the professions, rather than attempting the no doubt difficult task of placing an objective value on the work.”.

Biçiminde bir sonuca varmıştır. Bu yönde görüş bildiren ve İngiliz Hukukunda giderlerin gereğinden çok önem taşıdığını dile getiren *Zuckerman*⁴²⁸ da, yargılama giderlerini azaltacak tek yolun, dava konusu istemin değeriyle orantılı Alman Hukukundaki düzenin bireşi (*aynısı*), bir “belirli, değişmez (*sabit*) gider düzeni” getirmek olduğunu savunmuştur⁴²⁹. Öğretide *Cannon* da bu görüşte olmakla birlikte, değişmez gider düzeninin dört olası yararını saymıştır: belirli giderler mahkemelere başvuruyu artırabilir; davacıların gerçekte katlandıkları giderleri düşürebilir; bir davanın yürütülmesi sırasında avukatların ve davacıların gereksiz eylemlerini azaltabilir; ayrıca yargılamayı hızlandırabilir⁴³⁰.

Bununla birlikte, değişmez gider düzeninin toptan kabul edilmesine yönelik olası karşı savlar şunlar gösterilmektedir: Özel hukuk yargısı üzerinde büyük bir bürokratik etki yaratabilir; avukatlık ücretlerinin gerçekçi olmayan bir biçimde düşmesine yol açabilir ve bu da bu önemli hukuksal etkinlik alanında avukatların işe alımının ve elde tutulmasının zayıflamasına neden olabilir. Nitekim böyle bir ortamda büyük bütçeli davacılar daha çok ödeme yapmakta özgür olacaktır, çünkü "değişmez giderler" düzeni yalnızca geri kazanılabilir giderler üzerinde bir tavan olarak işlemektedir; böyle bir üst sınır, davanın kendisi için yeterince önemli olması durumunda bir davacının avukatına daha yüksek bir ücret ödemesini engellemez⁴³¹.

Yargıcın, giderleri belirlemek için ayrı bir yargılama yapmasının bir başka sonucu da, yargıçlık ve savunmanlık uğraşlarının da bu yolda biçimlenmesidir. İngiltere’deki düzende, yargılama giderlerinin yargılama sonunda ayrıca bir yargılama

⁴²⁸ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1413, ay. 28.1

⁴²⁹ Adrian Zuckerman, “Lord Woolf’s Access to Justice: Plus ça change....”, *The Modern Law Review*, 59, 1996, s. 773-796. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2230.1996.tb02694.x>. (Erişim Günü: 21.08.2025). Yazar bu alanyazısında, Lord Woolf’un iyileştirme önerilerinin üzerine Türk hukukunda da kullandığımız “Alman yöntemi” olarak anılan çizelge (*tarife*) düzenini açıklamak ve uygulama çıktılarını sunmayı amaçlamıştır. Bunun üzerine konunun üzerine daha çok gidilmiş, Alman öğretisinden *Leipold* ve *Dannemann* da Anglo-Alman karşılaştırması yaptıkları akademik çalışmalar yayınlamışlardır. Bkz. Dieter Leipold, “Limiting Costs for Better Access to Justice: The German Approach”, *Reform of Civil Procedure: Essays on ‘Access to Justice’* (Edited by A. A. S. Zuckerman & Ross Cranston), Oxford, Clarendon Press, 1995, s. 265-278; Gerhard Dannemann, “Access to Justice: an Anglo-German Comparison”, *European Public Law*, Volume 2, Issue 2 (1996) pp. 271 – 292.

⁴³⁰ Andrew James Cannon, “Designing Cost Policies to Provide Sufficient Access to Lower Courts”, (2002) 21 *Civil Justice Quarterly* (CJQ) 198, 219; Andrews, *Modern Civil Process*, s. 171.

⁴³¹ Andrews, *Modern Civil Process*, s. 171.

konusu yapılması ve bu işte uzmanlaşan yargıçlarca yargılama gideri kararının verilmesi söz konusudur. Bunun sonucu olarak, yargılama giderleri için yapılan yargılamaları yürütmek için ayrı bir savunmanlık türü ortaya çıkmıştır: “gider hukukçuları (*Costs Lawyer*)”. Nitekim, bu yargılamaları yapan yargıçların da uzmanlaşması söz konusu olmuştur: “yargılama gideri yargıçları (*costs judges*)”.

a. Yargıcın Değerlendirme Yetkisi

Türk Hukukunda yargılama giderleri, verilen nihaî karara bağlı olarak belirlenir. Yargılama giderleri, hükümle birlikte varılan haklılık oranı sonucuna göre belirlenir ve tutarı, hangi tarafa ve hangi oranda yükletildiği, dökümüyle birlikte hüküm altında gösterilir (HMK m. 332/2). Yargıç, yargılama giderlerini belirlerken yasalardaki özel durumları göz önünde tutarak bir değerlendirme yapmakla görevli ve yetkilidir. Savunman gideri özelinde ise Çizelgeye göre belirler. AAÜT m. 3/1’te yine bu türden bir görev yüklenerek yargıcın “avukatın emeği ve çabası, işin önemi ve niteliği, davanın süresi” ölçütleri ile savunman giderinde bir değerlendirme yapması beklenmiştir. Bunun dışında dürüstlük kuralına aykırılık durumları için de HMK m. 327/1 ve HMK m. 329/1 gereği savunman gideri özelinde bir belirleme yapma yetkisi vardır.

İngiliz Hukuku’nda, “Kazanan hepsini alır (*winner takes all*)” ilkesinden algılanan katılığı yumuşatmak⁴³² ile “giderler yargı sonucunu (olayı) izler (*costs follow the event*)” ilkesinin çok güçlü uygulanmasıyla ortaya çıkan doğal bir insan davranışı olarak “davanın yanlarının davayı kazanmak için daha da çok gider yapma tutumu”nun önlenmesi amacıyla⁴³³ karşı yandan alınabilecek giderleri değerlendirme yetkisi, “yargıcın giderleri değerlendirme yetkisi (*court’s discretion as to costs*)” düzenlemesi ile yargıçlara verilmiştir⁴³⁴ (CPR 44.2). Böylece gereksiz konuların da yargılamaya sokulması veya usa yatmayan çekişmecî bir tutumda olmak ya da herhangi bir yanın yargılama kurallarından kaynaklanan olanakları kötüye kullanması gibi durumlarda

⁴³² Andrews, *Civil Processes*, s. 533.

⁴³³ *AEI Rediffusion Music Ltd v. Phonographic Performance Ltd* (1999), 1 WLR 1507, 1522-3 CA. Söz konusu kararda daha sonra Woolf İyileştirmeleri’nin düşünsel-ıyesi olacak olan Lord Woolf “Eğer kazandığınızda tüm giderlerinizi geri alabilirseniz, bu durumda amacınıza ulaşmak için altına bakılmadık hiçbir taş bırakmama yolunda isteklendirilmiş olursunuz.” diyerek bu belirleme yetkisinin gerekliliğini açıklamıştır.

⁴³⁴ Andrews, *Civil Processes*, s. 533.

yargıç, davacı/davalının, davayı kazansa bile karşı yandan alabileceği tutarı belli ölçütlere göre belirleyebilecek ve hakkaniyete aykırı sonuçların önüne geçebilecektir.

Yargıçların gider belirleme yetkisi ile özellikle taşrada bulunan dava yanlarının Londra gibi avukatlık emek karşılığının daha yüksek olduğu yerlerden avukat tutulması durumu önem kazanmaktadır. Yargı hukukunda (*case law*) bu konuda durumu haklı gösteren kimi nesnel ölçütler (daha önceki ve ilgili davaların ardından daha yüksek düzeyde uzmanlık, deneyim ve davanın özel geçmişine tanındık olma gibi) belirlenmiş ve bu ölçütlerin varlığı durumunda taşralı kişilerin Londralı avukatları seçmesine hoşgörüyle bakılmakta ve değerlendirme yetkisi ile karşı yandan alabileceklerine kelepçe vurulmamaktadır⁴³⁵. Bu durum, özünde -aşağıdaki başlıkta inceleyeceğimiz- usa-yatkınlık ölçütü ile değerlendirilir.

b. Değerlendirme Ölçütleri: Orantılılık (*Proportionality*) ve Usa-yatkınlık (*Reasonableness*) (CPR 44.3)

İngiliz Medenî Yargılama Kuralları olan CPR’de, 44.4’te giderlerin değerlendirilmesinde iki ana ölçüt öngörülmüştür: Usa-yatkınlık (*reasonableness*) ve orantılılık (*proportionate*). Bu iki ölçütü ve ayrımlarını kanımızca şöyle açıklayabiliriz. Usa-yatkınlık, yapılan giderlerin anlamlandırılabilir ve gerekçelendirilebilir olması; gereksiz, aşırı ya da pahalı olmaması demektir. Usa-yatkın bir gider, bir nedenden dolayı yapılması gerekli bir giderdir. Orantılılık ise taraflarca söz konusu uyuşmazlığın karmaşıklığına orantılı ve uyuşmazlığın niteliğine uygun bir gider düzeyinin aşılmamış olmasıdır. Usa-yatkınlık sınavı için sorulması gereken soru şudur: “Bu iş (veya bu tutar), yapıldığı anda gerekli ve uygun muydu?”. Orantılılık için ise şu soru sorulabilir: “Bu toplam tutar, somut uyuşmazlıktaki davanın değeri ve önemi ile karşılaştırıldığında orantılı kabul edilebilir mi?”. Yine de belirtmek gerekir ki İngiliz öğretisi için bile orantılılık, açıklaması güç bir kavramdır. Öğretide *Zuckerman*, yargı çözümlerini inceleyerek, orantılılığın usa-yatkınlık ölçütünden kavramsal olarak ne biçimde ayrıldığı konusunda zorlanıldığını, iki kavramın kullanılırken çoğu durumda çakıştığını ortaya koymaktadır. Çünkü birçok yargı çözümünde orantılılık değerlendirilirken “zorunlu gereklilik” kavramı çevresinde

⁴³⁵ Andrews, *Civil Processes*, s. 533.

dolaşlmıştır⁴³⁶. Öte yandan, orantılılığı belirlemede göz önüne alınması gereken CPR 44.3(5)'te getirilen ölçütler de vardır, bunları aşağıda daha ayrıntılı ele alacağız.

Orantılılık ve orantılı giderlerin bulunması, somut uyumsuzlığa odaklı bir değerlendirme gerektirir. CPR 44.3(5); orantılılık bakımından beş ölçüt saymıştır: i) *davaya konu toplam tutar*; ii) *doğrudan parasal olmayan kararların değeri*; iii) *davanın karmaşıklığı*; iv) *giderleri ödemesi gereken yanın yargılama sürecindeki davranışlarıyla ortaya çıkan giderlere kaynak ek işler*; v) *(varsa) kamu yararı veya saygınlık gibi daha geniş etkenlerin davaya girmesi*; vi) *bir tarafın veya herhangi bir tanığın savunmasızlığı nedeniyle yapılan ek çalışmalar veya ortaya çıkan giderler*. Buradaki birçok ölçütün nesnel biçimde gözetilip parasal bir orantılılık değerlendirmesi yapılabilir ölçütler olduğunu söyledikten sonra *Zuckerman*, özellikle *kamu yararı veya saygınlık gibi daha geniş etkenler* olarak sayılmış ölçütün parasal değerini belirlerken işin içine öznel değer yargılarını sokmamanın kolay olmayacağını belirtmektedir⁴³⁷. Orantılılığın belirlenmesinde bir diğer yaklaşım da “sağduyu (*common sense*)” olmuştur: Buna göre orantılılığı sınamanın bir yolu, yargıcın “giderleri kendi cebinden ödeyen bir davacının başarıya ulaşmak için bu düzeyde ödeme yapmaya gönlü olup olmayacağını” sormasıdır⁴³⁸. Böyle bir yaklaşımı ileri götürerek, “CPR 44.3(5)'deki d ve e bentlerinde yer alan ölçütleri göz ardı edersek belli uyumsuzluklar için orantılılık adına yüzde 20, yüzde 40 gibi oranlar verebilirdik” düşüncesinde olan yargıçlar olmuştur. Ancak öğretilde *Sorabji*, bu düşüncenin dava konusuna bağlı gider belirlemesi anlamına geldiğini ve Alman (ve dolayısıyla Türk) Çizelge düzeninin dayatılması gibi olacağını belirtmiştir⁴³⁹. *Zuckerman*'a göre

⁴³⁶ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1456-7, ay. 28.112-4.

⁴³⁷ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1459, ay. 28.119.

⁴³⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1459, ay. 28.120. Yazar da bu görüşe katılmakta ancak bu görüşün CPR 44.3(5)'deki c, d ve e bentlerine aykırı olacağını belirtmektedir. Bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1459, ay. 28.121-3. Gider Yargıcı *Hurst*'ten yapılan alıntının bulunduğu yargı çözümü: *King v Telegraph Group Ltd [2005] EWHC 90015 (Costs) (02 December 2005)*, ay. 54. Sonuçta uzlaşma ile sonuçlandırıldığı için gider buyruğu böyle çıkmasa da; bu uyumsuzlukta davacı, en çok 130.000 poundluk tazminat alabileceği sonuca ulaşmanın karşılığında davalının kestirimine göre en az 317.523 sterlin gider yapmıştır. Çevrimiçi erişmek için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Costs/2005/90015.html> (E.G. 21.08.2025).

⁴³⁹ John Sorabji, “Prospects for proportionality: Jackson implementation”, **Civil Justice Quarterly**, S. 32, 2013, s. 227. Woolf İyileştirmeleri döneminde İngiltere'deki giderler düzeninin uyarlanarak Alman çizelge düzenine benzer bir düzene geçişin bir savunucusu olan *Zuckerman* ise Jackson İyileştirmeleri'nin genel yaklaşımının bu olmadığını belirtip, bunun kısa süreçte söz konusu olmayacağını belirtmektedir. Bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1459-1460, ay. 28.121.

bunların tümü ve özellikle CPR 44.3(5)'teki karmaşıklık ölçütü, orantılılık sınavını kavramsal olarak zor kılmaktadır⁴⁴⁰.

Özetlemek gerekirse orantılılık, usa-yatkınlık sınavını geçirdikten sonra, elemeyi geçen giderlerin toplamını ele alacak olan yargıcın geri çekilerek, yapılan tüm giderlerin, somut olaydaki uyuşmazlıkta önem taşıyan özellikli tüm koşulları gözeterek, uyuşmazlığın karmaşıklığına oranla uygun olup olmadığını sınımasını açıklayan bir kavram ve ölçüttür⁴⁴¹. Orantılılık, CPR'nin temel amacıdır⁴⁴². Bu amaca ulaşmak için yasa koyucu birçok önlem almış ve araç oluşturmuştur⁴⁴³: Savunmanların hem en başta hem de yargılama sırasında iş-iyesine toplam giderler konusunda olabildiğince en iyi bilgi verme zorunluluğu (*SRA Code of Conduct* 8.7⁴⁴⁴); CFA ve DBA kullanımını isteklendirmek; CPR 27.14 gereği küçük istemler yoluyla geri alınabilir giderleri düşük tutmak; CPR 45'teki değişmez gider düzenini işler tutmak; CPR 15 gereği dava yönetimi yaparak her aşamaya egemen bir yargıç ile giderleri öngörülebilir ve düşük tutmak; CPR 16 gereği çok-aşamalı yargılamalarda gider bütçeleme ve gider yönetimini işler tutmak; CPR 17 gereği gider tavanı belirleme (*costs capping order*⁴⁴⁵) kararlarını öngörmek gibi... Jackson İyileştirmeleri'nden (1 Nisan 2013) önce ise, daha çok usa-yatkınlık değerlendirmesi yapılıyor ve orantılılık sınavı uygulanmıyordu [CPR 44.3(7)]. Jackson'ın Son Çıktısı'ndan sonra orantılılık, usa-yatkınlığa göre daha önem verilen bir sınav olarak uygulama alanı bulmuştur. Jackson'ın değişikliğin temelindeki önerileri şu biçimde olmuştur:

“Ölçün temelde giderlerin değerlendirilmesinde orantılılığın usa-yatkin olmaktan üstün olması ve orantılılık sınavının genel olarak uygulanması gerektiğini öneriyorum. Mahkeme, önce faturadaki her bir ögeyi, bu ögeler için usa-yatkin olarak harcanan süreyi ve CPR 44.5(3)'te sıralanmış diğer etkenleri göz önüne alarak usa-yatkin giderleri değerlendirmelidir. Mahkeme daha sonra bir adım geri çekilip toplam tutarın orantılı olup

⁴⁴⁰ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1460-1, ay. 28.125.

⁴⁴¹ Middleton/Rowley, **Cook on Costs**, s. 516, a. 27.23.

⁴⁴² CPR 1.1(1) şöyle der: “Bu kurallar, en üstün amacı mahkemenin davaları dengeli ve orantılı giderlerle çözümlemesi olan bir yargılama yasasıdır. (*These Rules are a procedural code with the overriding objective of enabling the court to deal with cases justly and at proportionate cost.*)”.

⁴⁴³ Sime, **Civil Procedure**, s. 522, ay. 46.49.

⁴⁴⁴ SRA Code of Conduct'a çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.sra.org.uk/solicitors/standards-regulations/code-conduct-solicitors/> (E.G. 21.08.2025).

⁴⁴⁵ Bkz. “Dava ve Gider Yönetimi ile Gider Bütçeleme ve Tavan Belirleme” başlığındaki açıklamalarımız.

*olmadığını değerlendirmelidir. Toplam tutar orantılı değilse, mahkeme uygun bir indirim yapmalıdır.”*⁴⁴⁶

Usa-yatkınlık, usun gereği, kabul edilebilir bir biçimde oluşmuş (*reasonably incurred*) ve anlaşılır bir tutarda (*reasonable in amount*) gerçekleşmiş olan olmak üzere iki ayrı ögesiyle anılır [CPR 44.4(1)]. Çünkü giderin usa-yatkın biçimde gerçekleşmemesi ile giderin tutar olarak aşırı olması ayrı durumlardır. İlkine bir örnek, iki tanık yeterliyken on tanık dinlenmesi ve bunun gider olarak gösterilmesi olabilirken; ikincisine örnek olarak yerel bir uyuşmazlık için Londra’da saatlik emek karşılığı çok yüksek olan bir büro ile çalışmak verilmiştir. Bu türden bir gider anlamsızdır, bu nedenle usa-yatkınlık sınavını geçemez⁴⁴⁷. Hak arancı içindeki kişi, en ucuz hizmetleri araştırmak zorunda değildir, ancak yalnızca koşullar altında durumu için uygun olanı yapması beklenebilir. Burada yalnız coğrafî uzaklığa bakılmaz, mahkemenin uyuşmazlığın niteliğine göre uzmanlık gerektiren bir iş olup olmadığına da bakması gerekir⁴⁴⁸. Bunun dışında, İngiltere’de savunmanlar için saatlik emek karşılığı belirlendiği için bu giderlerin de usa-yatkınlık sınavını geçebilmesi için çalışmanın kaç saat sürdüğünün belirtilmesi ve gerekçelendirilmesi, hesaplamada temel alınan saat başına tutarın belirtilmesi gereklidir. Bu çalışma karşılığının bir yıldan uzun sürmesi durumunda enflasyon oranına göre arttırılması da kabul görür. İş-ıyesine verilen fatura, belirtilen saat sayısının ilgili saatlik karşılık ile çarpılması ve bu tutara diğer giderlerin ve KDV’nin eklenmesinden oluşur. Her tarafın giderlerinin usa-yatkın olup olmadığı ayrı ayrı değerlendirilir, birinin giderinin diğerinin toplam giderine yakın olması doğrudan usa-yatkınlık sınavını geçmesini sağlamaz⁴⁴⁹.

Şimdiki düzende yine ilk sınav, usa-yatkınlık sınavıdır. Belirlemede temel ölçün de olsa giderim de olsa, önce giderlerin usa-yatkınlığı değerlendirilir [CPR

⁴⁴⁶ “I propose that in an assessment of costs on the standard basis, proportionality should prevail over reasonableness and the proportionality test should be applied on a global basis.61 The court should first make an assessment of reasonable costs, having regard to the individual items in the bill, the time reasonably spent on those items and the other factors listed in CPR rule 44.5(3). The court should then stand back and consider whether the total figure is proportionate. If the total figure is not proportionate, the court should make an appropriate reduction.” demiş ve eklemiştir: “Ancak, orantılılık testi, mahkemenin faturayı öge öge ayrıntılı olarak incelemesi gerekliliğinin yerine geçmez. Orantılılık için herhangi bir indirim uygulanması, ancak faturadaki her bir öge ayrı ayrı değerlendirildikten sonra yapılabilir.”. Bkz. Jackson, **Final Report**, s. 37, ay. 5.13, dy. 62.

⁴⁴⁷ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1454, ay. 28.109.

⁴⁴⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1455, ay. 28.110.

⁴⁴⁹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1455, ay. 28.111.

44.3(1)]. Daha sonra, yargıç yalnızca orantılı olan giderleri belirler ve ancak bu giderler geri alınabilir; eğer orantılı olmayan giderler varsa, usa-yatkınlık sınavını geçmişse de bunlar engellenir veya indirilir⁴⁵⁰ [CPR 44.3(2)(a)]. Orantılılık ve usa-yatkınlık, CPR 44.4'te belirtildiği üzere, gider belirlemesindeki temel hangisi olacağı konusunda aranan temel değişkenlerdir. İki ölçütün arandığı ve bulunamadığı durumları, ya da temele bağlı olarak hangisinin varlığının aranacağı ve hangisinin varlığını hangi tarafın kanıtlaması gerektiğini aşağıdaki başlıkta açıklayacağız.

c. Belirlemede Temel: Ölçün Temeli (*Standart Basis*) ve Giderim Temeli (*Indemnity Basis*) (CPR 44.4)

Giderlerin belirlenmesinde iki tür temel vardır: Ölçün temel ve giderim temeli. Ölçün temel, özel bir durum olmadıkça uygulanan varsayılan durum [CPR 44.3(4)] olup, eğer bir tarafın usa-yatkın olmayan veya uygunsuz (*unreasonable or inappropriate conduct*) yargılama davranışı olduysa, giderler ölçün temel yerine giderim temelinden belirlenir⁴⁵¹.

Kazanan yanın, diğer yandan geri alabileceği yargılama giderleri, kural olarak ölçün (*standart*) temelden değerlendirilir. Ölçün temelden belirleme yapılırken yargıç, geri alınabilecek giderlerin hem orantılı hem de usa-yatkın ölçütlerini sağlamasını arar. Ölçün temelden gider belirlemesi yapılırsa, bu durumda yargıç gösterilen giderlerin gerçekten yapıp yapılmadığı konusunda kuşkulu bir durum varsa, giderleri yükleyeceği tarafın yararına yorum yapar. Ancak kimi durumda davayı yitiren yan, yargılamayı kınanabilecek ölçüde bilinçli bir biçimde kötü yönetmiş ve kazanan yanın daha çok gider yapmasına neden olmuş olabilir. İşte bu durumda kötü yöneten yanın davayı kazanana ödeyeceği yargılama giderleri giderim (*indemnity*) temelinden - giderin gerçekten yapıp yapılmadığı konusunda kuşku varsa haklı çıkan yararına yorumlanacak biçimde- belirlenir ve bu temele göre yapılan belirleme ile giderleri ödeyecek olan yan, -yine usa-yatkın olma koşuluyla- bu yolla kazananın katlandığı neredeyse tüm giderleri için yükümlülük altına sokulur⁴⁵². Öyle ki, giderim temelinden yapılacak belirlemede, yargıç yalnızca “usa-yatkınlık (*reasonable*)” ölçütüne bakarak

⁴⁵⁰ Middleton/Rowley, *Cook on Costs*, s. 516, a. 27.23; Sime, *Civil Procedure*, s. 523, ay. 46.51.

⁴⁵¹ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1467-8, ay. 28.141.

⁴⁵² Andrews, *Civil Processes*, s. 534.

değerlendirme yapar; yapılan giderlerin orantılı olmasını ise aramaz. Ölçün temelinden değerlendirme yapılması ile giderim temeli arasındaki en büyük ayrım kanıtlama yüküdür⁴⁵³. Ölçün temelinden belirlenen giderler bakımından yapılan hesaplamada ise mahkeme bu denli eliaçık davranmaz, çünkü geri istenebilecek giderlerin “orantılı (*proportionate*)” olması ve bunu alacaklının kanıtlaması gerekir⁴⁵⁴. Giderim temelinden belirlemenin bir diğer özelliği, yargıcın giderin aşırı olup olmadığı konusunda bir kuşku varsa, bu kuşkulu durumu giderleri geri alacak olan yararına yorumlayıp belirleme yapması ve giderlerin aşırı olup olmadığını kanıt yükünün ödeme yapacak olan yanda olmasıdır⁴⁵⁵. Öyleyse kuşkulu bir durum varsa, bu durumda yapılan giderlerin usa-yatkın olmadığını kanıtlama yükü giderler kendisine yüklenen, ödeme yapacak olan yandadır⁴⁵⁶.

Giderim temeline göre karar verildiği durumlara örnek vermek gerekirse: Bölüm 36 kuralına giren bir anlaşma önerisini geri çeviren yanın, yargılama sonunda karşı yanca kendisine önerilen tutara göre daha yararına bir karar alamaması durumu; umutsuz dava; bir yanın kendi uzmanın verdiği önemli ölçüde yanlış/eksik raporuna dayanması; bir kararın aldatma (*hile*) ile elde edildiği gerekçesiyle “geri çekilmesi (*iptal edilmesi-setting aside*)”; davayı yitiren yanın tahkim anlaşmasını çiğnemesinden doğan davalar durumları örnek olarak sayılabilir. Buna karşın, *F&C Alternative Investments (Holdings) Ltd v. Barthlemy (2012)* davasında Temyiz Mahkemesi, davacının davalının önerdiği tutarı “geçemediği” ancak bu önerinin açıkça Bölüm 36'nın gider yaptırımlarına bağlı olmadığı durumlarda giderim temeline göre gider kararı verilmesinin uygun olmadığına karar vermiştir⁴⁵⁷.

Ölçün temelinden gider kararları için yargılamanın ana itkisi (*leitmotiv*-baskın ögesi) olarak “orantılı gider (*at proportionate cost*)” kavramına öyle önem verilmiştir ki⁴⁵⁸ CPR’ın ilk tümcesi orantılı giderle başlar: “*Bu Kurallar, mahkemenin davaları adil bir biçimde ve orantılı bir giderle ele almasını sağlamayı temel amaç edinen bir*

⁴⁵³ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1451, ay. 28.102.

⁴⁵⁴ Andrews, **Civil Processes**, s. 534; Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1451, ay. 28.102.

⁴⁵⁵ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1541, ay. 28.103.

⁴⁵⁶ Hurst, **Civil Costs**, ay. 1-006.

⁴⁵⁷ Andrews, **Civil Processes**, s. 534.

⁴⁵⁸ Andrews, **Civil Processes**, s. 535.

usûl yasaasıdır.” Giderlerin ölçülmesi bakımından izlenecek yol şöyle özetlenmiştir: Yargıç önce usa-yatkınlık/gereklilik incelemesi yapar; ardından gerekliyse bile orantılı mıdır, bunu inceleyerek ödenmesi gerek yargılama giderini belirler. Burada orantılı ise “gider bildirim belgesindeki⁴⁵⁹ (*bill*)” giderlerin karşı yandan alınmasına karar verilirken; orantılı olmaması durumunda yargıcın uygun göreceği bir bölümün indirilmesi yoluyla belirler⁴⁶⁰.

Giderim temelinin en önemli amacı ise, özünde alacaklı taraf için davanın yarattığı giderler, rahatsızlık ve sıkıntı için daha yakından bir giderim sağlamaktır⁴⁶¹. Ki bu düzenleme hukukumuzdaki HMK m. 329 ile koşut bir amaçtır. Değişmez giderler düzeninin uygulandığı uyuşmazlıklarda, değişmez giderlerde yargıcın “usa-yatmaz davranış (*unreasonable behaviour*)” olduğunu düşündüğü durumda, davada başarılı olanın davanın geldiği aşamaya göre Çizelge’de öngörölmüş tutarlar ölçüsünde geri alacağı giderler yüzde 50 oranında azaltılabilir; davada başarısız olanın ödeyeceği giderler ise yüzde 50 oranında arttırılabilir (CPR 45.13).

d. Değerlendirme Yöntemleri: Özet ve Ayrıntılı Değerlendirme

İngiliz Hukukunda giderlerin belirlenmesi üç türde yapılabilir: 1- Ana yargılama sonunda “özet değerlendirme (*summary assessment*)”; 2- Ana yargılamadan ayrı, gider yargıçları önünde yapılan ayrıntılı değerlendirme (*detailed assessment*); 3- CPR 45 kapsamına giren uyuşmazlıklarda “değişmez/kesik giderler (*fixed costs*)” değerlendirmesi veya taraflar anlaştıysa bu anlaşmaya uygun bir gider buyruğu⁴⁶². Bir de kimi durumda yalnız-giderler yargılaması yapılabilir⁴⁶³.

Eğer CPR 45 kapsamında değişmez giderleri gerektiren bir durum varsa, CPR UY 45’teki çizelgelere göre giderler belirlenecektir. CPR UY 45’teki çizelge çok ayrıntılı olarak yargılama aşamaları için her bir emeğin karşılığını, her bir gider ögesinin bir karşılığını belirli bir tutar olarak ve karmaşıklık düzeyi (CPR 45.14) gibi

⁴⁵⁹ İngiliz Hukukunda “*bill*” olarak anılan bu kavram, fatura olarak da çevrilebilir ancak bu hem Türkçe sayılmaz hem de yargılama gideri olarak daha özel bir kavram kullanılması daha ayırt edici olacaktır. Kısaltması da “GBB (gider bildirim belgesi)” olabilir.

⁴⁶⁰ Andrews, *Civil Processes*, s. 535.

⁴⁶¹ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1452, ay. 28.104.

⁴⁶² Andrews, *Civil Processes*, s. 536, ay. 18.28; Andrews, *Modern Civil Process*, s. 174, ay. 9.11.

⁴⁶³ Andrews, *Modern Civil Process*, s. 174, ay. 9.11.

ayrıntılarla ayrılarak belirlemiştir⁴⁶⁴. Ancak bu çizelgelere göre tek tek dökümü yargıç yapmaz. Yargıç yalnız kimin kime hangi temelden hangi değerlendirme ile ödeme yapacağını belirler ve gider buyruğunu buna göre belirler. Taraflar CPR UY 45'teki çizelgeye bakarak hangi kuşaktan ele alınacağını tutarın ödeneceğini kararlaştırırlar. Bu uzlaşma belgesini (*consent order*) daha sonra mahkemeye sunarlar ve yargıç bunu onaylar [CPR 40.6.(3)(vii) ve CPR 40.6.(2)]. Eğer taraflar anlaşamazsa, bu durumda giderlerin değerlendirilmesi için başvuru yaparlar ve bu başvuru duruma göre bölge yargıcı ya da gider görevlileri eliyle belirlenir.

Mahkeme değişmez giderler (*fixed-costs*) dışında bir gider buyruğu verdiğinde, bir özet değerlendirme yapabilir veya bir gider görevlisince ayrıntılı bir gider değerlendirmesi yapılmasına hükmedebilir. Karmaşık olmayan davalarda özet değerlendirme yapılır, böylece giderlerin kabaca ve hızlı bir biçimde belirlenmesi sağlanarak özet değerlendirmenin giderlerinden ve yarattığı gecikmeden uzak durulmuş olur.

Özet değerlendirme yöntemi, bir günü aşmayan duruşmalar ve ara duruşmalar sonucunda, “oracıkta (*on the spot*)” yapılabilen, “kaba ama iş görür (*rough-and-ready*)” değerlendirmeleri açıklar⁴⁶⁵. Bu değerlendirme için dosyanın başka bir mahkemeye gitmesine ya da gider yargılamasına gerek yoktur. Özet değerlendirme yapılacağı durumlar yalnızca değerlendirmenin kolay olduğu durumlardır ve CPR UY 44.9.(2 ve 3)'te belirtilmiştir. Buna göre, yargıç, eğer değişmez-giderler buyruğu vermeyecekse, giderlerin özet bir biçimde değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini göz önünde bulundurmalıdır. Hızlı-yargılama yoluyla yürütülen bir davada özet değerlendirme yapılması kuraldır. Bunun dışındaki yargılama yollarında da -temyizde de- eğer yargılamada duruşma sayısı bir günü aşmadıysa ve giderler kendisine yükletilen taraf gider buyruğuna karşı gelmediyse; yine özel değerlendirme yapılır. Özet değerlendirme kısa tutulacağı için, taraflar giderlerin özet değerlendirme ile belirleneceği olası ise buna hazırlıklı olmalı ve karşı yandan isteyecekleri parasal tutarlara ilişkin -kaç saat için ücret istediğini, saatlik ücret tutarını, yapılan diğer

⁴⁶⁴ Bu değişmez giderler çizelgesini incelemek için bkz. <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part45-fixed-costs/practice-direction-45-fixed-costs> (Erişim Günü: 21.08.2025).

⁴⁶⁵ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 174, ay. 9.11.

giderlerin tutarlarını ve türlerini, savunmanlara ödedikleri tutarları açıklayan- yazılı bir gider açıklaması yapmak zorundadır. Bu yazılı gider açıklamasının, hızlı yargılama yolunda duruşmadan en az iki gün önce, diğer yargılama yollarında ise duruşma için belirlenen saatten en az 24 saat önce sunulması zorunludur. Bu zorunluluklara uymama ile davanın, duruşmanın veya başvurunun giderlerini veya gider açıklamasının var olmaması nedeniyle yaşanan gecikme ya da ek duruşmanın ya da ayrıntılı değerlendirmeye gidilmek zorunda kalındıysa bunun için yapılan ayrı duruşmanın giderlerine ilişkin verilecek kararda mahkeme bu durumu göz önüne alarak karar verir⁴⁶⁶ (CPR UY 9.6).

Ayrıntılı değerlendirme ise CPR 47 gereğince uzmanlık ve titiz inceleme gerektiren, karmaşık bir süreçtir ve dolayısıyla kural olarak ana yargılamadan sonra ve ayrı olarak yapılır, daha çok gider yapılmasına da neden olur. Ayrıntılı değerlendirme uzmanlık gerektirdiğinden, İngiliz Hukukundaki gelenek gereği eskiden vergi uzmanlarınca yürütülen bu süreç, gider görevlilerince yürütülür. Ayrıntılı değerlendirmeyi, yargılamayı yürüten yargıç yapmaz; bu değerlendirmeyi giderler hukukunun en üst başvuru katı olan SCCO⁴⁶⁷ yapısında çalışan “gider görevlileri (*costs officer*)” yapar ve gider görevlisi, “gider yargıç (*costs judge*)” adı verilen Yüksek Mahkeme’den vergi uzmanı görevliler olabileceği gibi, bir bölge yargıç veya uyuşmazlığın türüne göre bir yetkili mahkeme görevlisi olabilir [CPR 47.4 ve CPR UY 47.4]⁴⁶⁸.

Ayrıntılı değerlendirmeyi alacaklı tarafın gider bildirim belgesi⁴⁶⁹ (*bill*) sunarak üç ay içinde istemesi gerekir (CPR 47.7); dahası bu süreç uzayıp uygun sürede

⁴⁶⁶ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1469-1470, ay. 28.146-148.

⁴⁶⁷ SCCO, *Senior Courts Costs Office* kurumunun kısaltılmışıdır. Bu kurum, kurumsal olarak Yüksek Mahkeme'nin (*High Court of Justice*) ayrı ve özelleşmiş bir birimi olarak tanımlanır. Ancak, *King's Bench*, *Chancery* ve *Family* gibi diğer Yüksek Mahkeme bölümlerinden ayrı bir yapıda ve benzersiz düzeyde geniş bir yetki alanına iyedir. CPR 44.1’de “*Costs Office*” olarak anılmaktadır. Çevrimiçi web sayfası için bkz. <https://www.gov.uk/courts-tribunals/senior-courts-costs-office> (E.G. 21.08.2025). Ayrıca SCCO’nun bir de Kılavuzu vardır. Bu kılavuz, yargı örgütüne başvuranların ayrıntılı değerlendirme süreçlerini başlatmak ve yanıtlamak için bilmesi gereken tüm süreçleri ve ilkeleri açıklar. Kılavuza çevrimiçi erişmek için bkz. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2023/07/Senior-Courts-Costs-Guide-2023-web.pdf> (E.G. 21.08.2025).

⁴⁶⁸ Middleton/Rowley, **Cook on Costs**, s. 523, a. 28.8; Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1469, ay. 28.144.

⁴⁶⁹ GBB olarak anılacaktır.

yargılama hakkının çiğnenmesi durumu oluşmasın düşünceyle borçlunun da süreç uzamasın diye başvurma hakkı vardır [CPR 47.8(2)]⁴⁷⁰. Eğer alacaklı üç aylık süreyi geçirdikten sonra başvurursa, gider yargıcı, giderlerini yine değerlendirir ancak faizleri reddetme yetkisi vardır [CPR 47.8(3)]; eğer alacaklı başvurmadı diye borçlu başvurmuşsa da bu durumda gider yargıcı giderlerden de kesinti yapabilir⁴⁷¹. Ancak yine ana yargılamada olduğu gibi ayrıntılı değerlendirme yargılaması öncesindeki davranışlara göre veya bu değerlendirmeye ilişkin verilen buyruklara uygun davranmamasına göre gider yargıcının giderlerin bir bölümünü veya tümü reddetme yetkisi de vardır⁴⁷² (CPR 44.11).

Bu değerlendirmenin daha kısa tutulup daha az giderler bu sürecin kapatılması için “geçici değerlendirme süreci (*provisional assessment*)” de öngörülmüştür. CPR 47.15 gereği; gider tutarı 75.000 pound [CPR UY 47.14(1)] veya altındaysa mahkeme, ayrıntılı değerlendirme ile eş yolları izleyerek GBB üzerinden, -ancak duruşma yapmaksızın- geçici nitelikte bir değerlendirme yapacaktır ve eğer süreç burada kapatılırsa bu değerlendirme işine yöneltilecek gider tutarı 1.500 pound’u geçemeyecektir⁴⁷³. Geçici değerlendirme sonucu taraflara bildirilir ve eğer bir yan, yapılan değerlemeden hoşnut kalmazsa, 21 günlük süre içinde bir sözlü duruşma yapılması için başvurabilir⁴⁷⁴. Duruşma ayarlanır, karşı çıkan yan kendisi yararına yüzde 20 ve daha çok oranda bir ayarlama sonucuna ulaşırsa, bu sözlü duruşmanın giderlerini ödemek zorunda olmayacaktır, tersi durumda ise bu duruşmanın giderleri de kendisine yükletilir [CPR 47.15(10)].

⁴⁷⁰ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1470-1, ay. 28.150-1.

⁴⁷¹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1471, ay. 28.151-2.

⁴⁷² Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1471, ay. 28.152. Yazarın önemle belirttiği üzere, üç aylık sürenin geciktirilmesi potansiyel olarak giderlerden kesinti sonucu doğurabilecek bir davranıştır ve CPR 44.8(3) ile 44.11 arasındaki bir çekişme vardır. Yazara göre bu türden bir gecikme, kesinti sonucu doğurabilecek bir davranış olsa da doğrudan kesinti burada uygun olmaz; burada yalnızca faiz alma olanağından olması yeterli olmalı, ancak gecikme karşı tarafın durumunda zarara neden olaksa giderlerden de kesinti yapılması düşünülmelidir.

⁴⁷³ Andrews, **Civil Processes**, s. 536.

⁴⁷⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1472, ay. 28.154.

3. İngiliz Hukukunda Yargılama Yollarına Göre Giderlerin Belirlenme Yöntemleri

İngiliz Hukukunda temelde dört yargılama usûlü vardır. Bunlara “*track*” adı verilmekte ve usûl sözcüğünün bir diğer anlamında olduğu gibi *track*⁴⁷⁵, yol anlamına gelmektedir⁴⁷⁶. CPR 26.7’de, dava yönetimi kuralları gereği, yargıcın dava yönetimi gereği uyumsuzluğu bir yargılama yoluna yerleştirmesi/özümlenmesi (*allocation*) ve karmaşıklığına göre kuşaklara (*band*) ataması (*assignment*) öngörülmüştür. CPR 26.7(1)(a)’ya göre, yargıç bu işlemi dava açılıp davalının savunmalarının da dosyalanmasının ardından tarafların “yönlendirme soru formlarını (*directions questionnaire*)”⁴⁷⁷ mahkemeye sunmalarından sonra yapar.

Yargıç, hangi yargılama yoluna yerleştireceğini belirlerken 26.12’te öngörülen istem sonucunun parasal değeri; aranan çözümün niteliği; olguların, hukukun veya delillerin karmaşıklığı; taraf sayısı; karşı-istem veya ek istemler varsa bunların karmaşıklığı; sözlü kanıtlar gerekecekse bunların sayısı; sürece taraf olmayanlar için istem konusunun önemi; tarafların açıkladığı bakış açıları; tarafların durumları gibi ölçütleri ele alır. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz uyumsuzluğun parasal değeridir. Parasal değerlere göre her yolun kapsamı CPR 26.9’da düzenlenmiştir. Buna göre genel olarak uyumsuzluğun parasal değeri 10,000 pound’a değin uyumsuzlukların olağan yolu küçük istemler yolu iken [CPR 26.9(1), CPR 29.9(4)]; küçük istemlerin kapsamına girmeyip 25,000 pound’a değin uyumsuzluklarda olağan yol hızlı yargılama yoludur [CPR 26.9(5-10)]. Küçük istemler veya hızlı yargılama yolunun kapsamına girmeyen ve 100,000 pound’a değin uyumsuzluklarda ara-orta yargılama yolu olağan yoldur [CPR 29.9(7-10)]. Yargılama yolu yerleştirmesi yaparken yargıç, parasal

⁴⁷⁵ İngilizce anlamı: “*The direction and progress of someone or something; path; physical course; way*” olarak gösterilmektedir. <https://en.wiktionary.org/wiki/track> (E.G. 21.08.2025).

İngiliz hukuk dilinde ise “*One of the three sets of procedural rules by which the court carries out its case management functions in respect of a claim: small claims, fast track and multi-track.*” olarak tanımlanmaktadır. Belirtmek gerekir ki bu tanım, güncel değildir, bu kaynak *intermediate track* yürürlüğe girdikten sonra güncellenmemiş olsa gerektir.

<https://www.lexisnexis.co.uk/legal/glossary/track> (E.G. 21.08.2025).

⁴⁷⁶ Kemal Dayınlarlı, **Dictionary of Legal Terms: English Turkish – Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 2010, s. 984.

⁴⁷⁷ Bu hazır belgeler, Bakanlık web sayfasında bulunmaktadır. Hızlı, ara-orta ve çoklu yargılama yolları için yönlendirme sorularına erişmek için bkz.

https://assets.publishing.service.gov.uk/media/668505584e8630de328546ef/N181_0624.pdf

Küçük istemler için hazırlanmış belge ise şöyledir:

https://assets.publishing.service.gov.uk/media/673341e779e9143625613543/N180_1124.pdf

sınırlarla katı bir biçimde bağlı değildir; CPR 26.9’da kullanılan dil de hep “olağan yol” biçimindedir⁴⁷⁸ ve buna göre yargıç gerektiğinde davayı, olağan yol yerine o uyumsuzluğa daha uygun ve orantılı olabilecek başka bir yola da özgüleyebilir.

a. Küçük İstemler Yolunda Yargılama Giderlerinin Belirlenmesi

Küçük istemler yolundaki yargılama giderleri belirlenirken, değişmez giderler düzeni uygulanır. Buna göre savunman gideri kural olarak UY 45’teki 2 numaralı çizelgede bulunan tutarlara göre belirlenir; bu tutarlar da oldukça düşüktür⁴⁷⁹. Ancak ihtiyatî tedbir veya aynen ifa istemi içeren davalarda, bu tutar en çok 260 pound olarak belirlenebilir⁴⁸⁰ [CPR 27.14(2)(b)].

b. Hızlı Yargılama Yolunda Yargılama Giderlerinin Belirlenmesi

Hızlı yargılama ve ara-orta yargılama yollarında değişmez giderler düzeni geçerlidir. Ayrıca bu iki yargılama yolunda da karmaşıklık bakımından dörtlü bir sınıflandırma yapılmış, bunlara kuşak (*band*) denmiştir [CPR 26.26.(14-16)]. Yargıç uyumsuzluğu yargılama yoluna yerleştirdikten sonra bu dört kuşaktan birine atar ve buna göre ilgili gider çizelgesine göre giderler belirlenir.

Hızlı yargılamada değişmez giderler düzeni geçerli olduğundan CPR 45 sonuçları uygulama alanı bulur. CPR 45.44’e göre UY 45’teki Çizelge 12’de belirlenmiş aşamalar için öngörülmüş tutarlarda yargılama giderleri geri alınabilecektir. Giderler (duruşmalar için ayrıca öngörülen savunman gideri dışında) genellikle şöyle belirlenir: Belirli (*maktu*) bir tutar ile uyumsuzluk sonucu hüküm altına alınan tutarın belirli bir yüzdesi toplanır. Örneğin; “£1,136 + an amount equivalent to 17.5% of the damages”. Çizelge 12’de “A, B, C, D” olmak üzere dört aşama öngörülmüştür⁴⁸¹. A aşaması, dava dilekçesinin sunulması ile davanın açılması sürecinde tarafların uzlaşması için öngörülmüştür. B aşaması ise CPR 7’de öngörülen

⁴⁷⁸ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 698, ay. 12.17.

⁴⁷⁹ CPR Uygulama Yönergesi 45, Çizelge 2’ye erişmek için bkz.

<https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part45-fixed-costs/practice-direction-45-fixed-costs#2> (E.G. 21.08.2025).

⁴⁸⁰ Sime, *Civil Procedure*, s. 306, ay. 27.14. UY 27A’ya erişmek için bkz.

https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part27/pd_part27#7.1 (E.G. 21.08.2025).

⁴⁸¹ Hızlı yargılama yolundaki değişmez giderleri açıklayan CPR UY 45 Çizelge 12’ye erişmek için bkz.

<https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part45-fixed-costs/practice-direction-45-fixed-costs#12> (E. G. 21.08.2025)

davanın açılması süreçlerinden sonra ancak duruşmadan önce sağlanan uzlaşma veya sürdürmeme (*discontinuance*) aşamasıdır. C aşaması ise uyuşmazlığın duruşmada çözümlenmesi üzerine uygulanır. D aşaması da duruşmada çözüm durumunda olası eklenecek giderleri öngörmektedir. A aşamasından C aşamasına dek belirlenen tutarlar, hangi aşamaya dek gelinmişse toplana toplana gidilerek toplam ödenecek giderlere ulaşılır [CPR 45.45(1)(b)]. Örneğin C aşamasına gelinmişse, A, B ve C aşaması için öngörülen giderler toplanır. Bunun dışında, Kuşak 4 karmaşıklık varsa, bu durumda Yasakoyucu uzmanlık alanı olan bir hukukçuya veya duruşma savunmanına hukuksal danışmanlık işi gördürme veya dava dilekçesi yazdırma işine yapılan bir ödemeyi yargıç haklı bulursa, bunlar için de Çizelge 12'deki giderlere ek olarak Çizelge 13'te öngörülen tutarların da başarısız yandan alınarak davada başarılı olana verilmesi öngörülebilir [CPR 45.46(1)]. Bu kuralın amacı karmaşık davalarda uzmanların kullanılması durumunu haklı kılmaktır. Savunman gideri için ayrıca bir tutar öngörülmemiş olup, yapılan tüm giderleri ve alınabilecek toplam giderleri düşünerek buna göre taraf ile savunmanın anlaşması gerekmektedir.

c. Ara-orta Yargılama Yolunda Yargılama Giderlerinin Belirlenmesi

Ara-orta yargılama, görece yeni bir yargılama yolu olup, özünde çizelge düzenine geçişin en önemli adımlarından biri olarak görülmektedir. Son değişiklikten önce 25,000 pound ile 100,000 pound arası değerdeki uyuşmazlıklar çok-aşamalı yargılama yoluna bağlı oluyor ve bunlar için gider bütçeleme de zorunlu oluyordu. Ancak şimdi ara-orta yargılama yolunda gider bütçeleme öngörülmemiş, bunun yerine verilecek giderlerin varacağı en üst düzey belirlenmiş, değişmez giderler düzenine geçilmiştir. Bu yargılama yoluna giren uyuşmazlıklarda yargıcın vereceği yönlendirme buyruğunda, duruşmaların üç gün veya daha az sürede bitirileceği kestiriliyor olması gerekmekte; toplam taraf sayısı üçü geçmemesi; taraf başına ikiden çok sözlü uzman görüşü dinlenilmemesi gerekmektedir [CPR 28.14(2)]. Bunlarda yargıca bir tersini öngörme yetkisi görmeyen yasa koyucu, tersini öngörmeyi yargıca bırakarak şöyle kurallar da öngörmüştür: İzin verilen tanık açıklamalarının ve tarafların tanık açıklaması özetlerinin 30 sayfayı geçmemesi; uzman raporlarının da -

uzmanların özgeçmişi, yan materyaller ve fotoğraflar, planlar ve akademik makaleler dışında- 20 sayfayı geçmemesi gerekir⁴⁸² [CPR 28.14(3)].

Ara-orta yargılama da da giderler düzeni geçerli olduğundan CPR 45 sonuçları uygulama alanı bulur. Yine 4 ayrı karmaşıklık kuşağı vardır. CPR 45.50'ye göre UY 45'teki Çizelge 14'te belirlenmiş aşamalar için öngörölmüş tutarlarda yargılama giderleri geri alınabilecektir. İstemler parasal değilse kuşak atamasını yargıç 25,000 pound'a denk olan istemleri kuşak-1'e; 50,000 pound'a denk istemleri kuşak-2'ye; 75,000 pound'a denk olan istemleri kuşak-3'e; 100,000 pound'a denk olan istemleri ise kuşak-4'e atar [CPR 45.50(2)(a)(ii)]. Öyle ki bu kurgusal değer atamaları, iki ayrı istemin birlikte istendiği durumda ilk parasal isteme, parasal olmayan istem için öngörölen bu kurgusal tutarın eklenmesi ile yüzdelik eklemeler için temel alınacaktır [CPR 45.50(2)(a)(iii)]. Bu yargılama yolunda 16 ayrı bölüm/aşama öngörölmüştür⁴⁸³:

- 1- Dava açılmadan önceki hazırlık ve savunmanın bildirilmesine dek geçen süreç;
- 2- Dava açıldıktan sonra uzman bir savunman'ın davayla ilgili yazılı veya toplantıda danışmanlık vermesi veya bir dava dilekçesini hazırlaması için alınan ek tutarlar;
- 3- Davaya savunmaların bildirilmesinden, Dava Yönetim Toplantısı (CMC) için belirlenen güne veya mahkemenin ilk Yönlendirme (*directions*) kararını verdiği âna dek geçen süreç;
- 4- Üçüncü aşamadan belgelerin incelenmesi aşaması için öngördüğü günlerin sonuna dek geçen süreç;
- 5- Belgelerin incelenmesinden sonra tanık açıklamaları ve bilirkişi raporlarının bildirimi için belirlenen günün sonuna dek geçen süreç (delil değişimi aşaması);
- 6- Delillerin değişiminden duruşma öncesi inceleme veya duruşma gününden 14 gün önceye dek geçen süreç (duruşma öncesi hazırlık);
- 7- Savunma dilekçesinin dosyalanmasından sonra uzman bir hukukçudan alınan danışmanlık için ek tutar;
- 8- Duruşma öncesi hazırlık aşaması (6. aşama) sonrasında duruşma gününe dek geçen süreç;
- 9- Duruşma savunmanı dışında bir hukukî temsilci (örneğin danışman savunmanın) duruşmaya katılması için ek tutar;
- 10- Duruşma savunmanı için ilk duruşma günü tutarı;
- 11- Duruşma savunmanı için birden çok

⁴⁸² Geçersiz kılınan düzenlemeye göre dava *statement of case* için de 10 sayfalık bir kısıtlama öngörölmüştür ancak şu ân için böyle bir kısıtlama yoktur.

⁴⁸³ Çizelge 14'e çevrimiçi erişmek için bkz.

<https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part45-fixed-costs/practice-direction-45-fixed-costs#14> (E. G. 21.08.2025)

duruşma olduğunda sonraki günler için öngörülen tutarlar (ki bunlar ilk günün yarısı gibi gider ve duruşmanın yarım günden az sürmesi durumunda bu tutarın da yarısı öngörülmüştür); 12- Hükümün sonradan bildirilmesi (hükümün yazılı olarak hazırlanıp daha sonra tebliği anlamında kullanılan ‘*reserved judgment*’ deyimini kullanılmaktadır) durumunda hükümün duruşmadan ayrı açıklanması için ayrı bir tutar; 13- Diğer uyuşmazlık çözüm yöntemleri için yapılan toplantı durumunda bir kez ödenen tutar; 14- Arabuluculuk veya uzlaşma gibi diğer çözüm yollarına uzman bir savunman’ın katılması için öngörülen tutar; 15- Çocuğun tazminat alacağı bir durum varsa, çocuğun alacağı tazminat tutarının mahkemece onaylanması gerektiğinden; bunun ayrı bir duruşma ile onaylanması durumunda bu duruşma için öngörülen tutar ve 16- Davanın duruşmaya hazırlanmış olmasına karşın son anda duruşmanın yapılmaması durumunda, duruşmayı yapacak olan savunman kişinin boşa çıkan emeği için tarafa yapılacak ödeme tutarı.

Ara-orta yargılama giderleri belirlenirken de Çizelge 14’ün bir bölümünde belirli (*maktu*) bir tutar ile uyuşmazlık sonucu hüküm altına alınan tutarın belirli bir yüzdesi toplanır. 16 ayrı aşamadan kimileri yalnızca açık bir tutar öngörmüştür, çünkü bunlar dava konusundan bağımsız giderler olarak düşünülüp tasarlanmıştır. Çizelge 14’te belirtilen gün, mahkemenin verdiği süreler bakımından ele alınır [CPR 45.50(2)(a)]; tarafların bu aşamaları belirleme bakımından bir özgür istenci söz konusu olmaz ki yargılama sürecini kısa tutma görevi yüklenmiş olan yargıçlar süreci uzatma konusunda tarafların istençlerine göre davranmasınlar. A1, A3, A4, A5, A6 ve A8; süreç ilerledikçe birbirine toplanarak toplam giderleri oluştururlar [CPR 45.50(2)(c)]. A2, A7, A9, A10, A11, A12, A13, A14, S15 ile A16 ise ilgili konu gerçekleşmişse eklenecek olan giderlerdir [CPR 45.50(2)(d)]. A2, A7 ve A14’teki tutarlar, ancak bir uzman savunman veya duruşma savunmanı elinden çıkan bir dava dilekçesi hazırlandığı veya danışmanlık alındığı durumda gerekçelendirilebiliyorsa geri alınabilir [CPR 45.50(4)]. Savunman gideri için olası durumlar başka olasılıklar ve sürece göre yukarıda açıkladığımız biçimde açıkça düzenlenmiştir. Ancak doğrudan savunman gideri diye ayrıca bir tutar öngörülmemiş olup, yapılan tüm giderleri ve alınabilecek toplam giderleri düşünerek buna göre taraf ile savunmanın anlaşması gerekmektedir

Ara-orta yargılama bakımından ek davacı olduğunda, iki davacının da isteminin eş veya temel olarak eş olgulardan veya esasen aynı olgulardan kaynaklanıp kaynaklanmadığını ve eş veya temel olarak eş konulara yol açıp açmadığını göz önünde bulundurarak, adil olduğu kanısına varırsa, ek bir davacının değişmez savunman gideri hakkını, davadaki asıl davacının değişmez savunman giderinin %25'ine eşdeğer bir tutar ile kısıtlayabilir [CPR 45.5(4) ve (5)].

Ara ortalama yargılamada bir davacı, kendi bağlayıcı Bölüm 36 önerisini geçerse, davalıya önerinin kabulü için tanınan sürenin bitiminden sonraki giderleri için giderim-temelinden ayrıntılı bir gider değerlendirmesi yapılmaz. Bunun yerine, ilgili aşamalara Çizelge'de atanmış olan değişmez giderler bulunur ve bunların üzerine %35'lik artış uygulanır. Ancak bu ek gidere ilişkin sonuç, Bölüm 36 önerisini aşan tutarda bir hüküm alan davalı için doğmaz [CPR 36.24(5)].

d. Çok-aşamalı Yargılama Yolunda Yargılama Giderleri

Çok-aşamalı yargılama yolu, en önemli ve parasal olarak en yüksek değerdeki davalar için tasarlanmış⁴⁸⁴, gerçek giderler düzenin sürdürüldüğü tek yargılama yolu olarak kalmıştır ancak kapsamı yine de oldukça geniştir⁴⁸⁵. Uyuşmazlık tutarının 100,000 pound'u geçtiği davalarda giderler belirlenirken gerçek giderler düzeni uygulanır⁴⁸⁶. Bu davalarda ayrıntılı değerlendirme yapılır ve giderler bakımından genel kurallar (CPR 44) geçerlidir. Yukarıda açıkladığımız usa-yatkinlik ve orantılılık ölçütleri bakımından sınamalar yapılır⁴⁸⁷. Kural olarak ayrıntılı değerlendirme

⁴⁸⁴ Sime, **Civil Procedure**, s. 315, ay 29.01.

⁴⁸⁵ Şimdilik yürürlüğe girmemekle birlikte, öncü uygulamaları denenen “Kolaylaştırılmış Gider Bütçeleme (*simplified costs budget*)” yönteminin, çok-aşamalı yargılama kapsamında olan 100,000 – 1,000,000-pound arası değerdeki uyuşmazlık bakımından uygulanması amaçlanmaktadır. Böylece gerçek giderler düzeni kapsamında olan uyuşmazlıklardan bir bölümünün daha sınıflandırılması sonucu yargılama süresi kısalabilecektir. Çünkü çok-aşamalı yargılamaların gider yönetiminde kullanılan karmaşık *Precedent H* formunun yerini almak üzere yeni, daha kısa ve yüksek düzeyli gider kestirimleri sağlayan bu hazır-belgeler (genellikle *Precedent Z* ve güncellenmiş sürümü *Precedent Zr*) kullanıma sunulmuştur. Bu formlar, giderlerin ayrıntısını azaltarak yalnızca ana harcama öğelerine odaklanacaktır. Bu yeni kurumun uygulama yönergesini çevrimiçi incelemek için bkz.

<https://www.justice.gov.uk/practice-direction-51zg1-pilot-scheme-for-cost-budgeting-in-certain-business-and-property-courts-and-certain-business-and-property-work-in-the-county-court> (E.G. 21.08.2025).

⁴⁸⁶ Daha çok açıklama için yukarıda bkz. “Gerçek Giderler Düzeni” başlığındaki açıklamalarımız.

⁴⁸⁷ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1448, ay. 28.95.

yöntemi ile belirleme yapıldığından gider yargılaması yapılır. Çok-aşamalı yargılama yolundaki en önemli olgu, kuşkusu dava yönetimi⁴⁸⁸ ve gider bütçeleme⁴⁸⁹ dir.

VI. Yargılama Giderleri İçin Güvence Alınması ve Dava Fonlama

A. Güvence (*Teminat*) Dava Şartı – (*Security for Costs*)

HMK m. 84 ve ardında, davalı tarafın olası yargılama giderlerini karşılamak için güvence gösterilmesi gereken durumlar sayılmış, bu durumların gözetilmesi de yargıç gözetimine bırakılmış olup, yargıcın kendiliğinden karar vereceği öngörülmüştür (HMK m. 86/1- t. 1). Türkiye’de yerleşik olmayan bir Türk yurttaşının dava açması, davaya karışması (*müdahale*) veya takip yapması durumlarında yargılama giderleri için güvence alınır. Ayrıca herhangi bir davacının daha önceden iflasına karar verilmiş olması; kendisinin konkordato veya uzlaşma biçiminde yeniden yapılandırma işlemlerinin başlatılmış olması; ya da borç ödemede güçsüzlük belgesinin varlığı gibi nedenlerle ödeme güçlüğü içinde bulunduğu belgelenmesi de güvence gösterilmesini gerektirir. Bunlar davanın başında güvence alınmasını gerektiren nedenler olup, davanın görülmesi sırasında da güvence alınmasını

⁴⁸⁸ Çok-aşamalı yargılamada, mahkemenin erken aşamada uyuşmazlığa egemen olması ve tarafları etkin bir biçimde yönlendirerek davayı yönetmesi beklenir. Bu nedenle dava mahkeme, uyuşmazlığı çok-aşamalı yargılamaya yerleştirdiğinde, ilk olarak dava yönetimi yetkileri gereği yönerge buyruklarını vermeye başlar ve uyuşmazlığı aşamalara bölen, tarafların uymakla yükümlü olacağı bir zaman çizelgesi hazırlar. Bunun gereği olarak bir dava yönetimi toplantısı (*CMC*) veya ön-duruşma incelemesi (*pre-trial review - PTR*) veya her ikisini de ayarlar (CPR 29.2). Bu toplantılara katılacak olan temsilcinin ilgili kararları alabilecek yetkilerle donatılmış olması gerekir [CPR 29.3(2)]. Taraflar, yargılama için uygun yönergeler üzerinde anlaşmaya çalışmalı ve anlaştıkları ya da kendi önerdiklerini *CMC*'den en az yedi gün önce mahkemeye sunmalıdır. Mahkeme bu anlaşmayı onaylarsa, *CMC* iptal edilebilir [CPR 29.4]. Tüm bunları yaparken de yedek uyuşmazlık yöntemleri konusunda isteklendirmeyi göz önüne almak zorundadır. Daha sonra, ilk duruşma için uygun bir gün veya bir aralık bulup bunu bildirir, bildirimle birlikte duruşma öncesi yapılacaklar dizelgesini (*pre-trial check list - PTCL - listing questionnaire*) vermeleri gereken günü de bildirir (CPR 29.3). Bu süreler içinde hiçbir taraf bu dizelgeyi sunmazsa, mahkeme 7 günlük ek süre verir, bu sürede de sunulmazsa; dava, savunma ve karşı dava reddedilir (*strike out* edilir) [CPR 29.6(3)]. Dizelgelerin alınmasından sonra mahkeme, ön-duruşma incelemesi ayarlayabilir ya da daha önce belirlenmiş bir PTR'yi iptal ederse, kararını en az 7 gün önce taraflara bildirir. Bu aşamaların ardından mahkeme, daha önce belirlemediyse bir duruşma zaman çizelgesi belirler ve duruşma günü veya aralığını taraflara bildirir. Duruşmalar, daha önce verilen tüm yönetim kararlarına uygun olarak yürütülür (CPR 29.9). Tarafların zaman çizelgesi üzerinde değişiklik yapma hakkı kısıtlıdır: Bir *CMC*, *PTR*, *PTCL*’nin dönüşü, duruşma günü, duruşma aralığı biçiminde sayılan 5 aşama bakımından istenen bir değişiklik için tarafların aralarında anlaşarak değişiklik yapması söz konusu değildir; kesinlikle mahkemenin onayının alınması gerekir [CPR 29.5(1)]. Bkz. Sime, **Civil Procedure**, s. 323, 29.35. Kurallara uyulmaması durumunda boşa giden gider kararı veya duruma göre *strike out* kararı verilebilir.

⁴⁸⁹ Bu konuda yukarıdaki ayrıntılı açıklamalarımız için bkz. “Dava ve Gider Yönetimi ile Gider Bütçeleme ve Tavan Belirleme” başlığındaki açıklamalarımız.

gerektiren durum ve koşullar ortaya çıktığında mahkemenin güvence gösterilmesine karar vereceği öngörülmüştür (HMK m. 84/2).

Güvence gösterilmesi gereken durumda güvence gösterilmesi kararının yerine getirilmesi, bir dava şartıdır (HMK m. 114/1-ğ). Yargıcın tutarını ve biçimini özgürce belirlediği güvencenin gösterilmesi için yargıç bir kesin süre verir, bu kesin süre içinde güvence gösterilmezse, dava usûlden reddedilir (HMK m. 88/1). Müdahale isteminde bulunan kişinin de bu süre içinde istenen güvenceyi vermesi gerekir, yoksa müdahale istemiştten vazgeçmiş sayılır (HMK m. 88/2).

İngiliz Hukukunda da kural olarak davalının davayı kazanması durumunda yargılama giderlerini davacıdan alabilmesini sağlamak için bir baştan güvence altına alma kurumu “gider güvencesi (*security for costs*)” öngörülmüştür, ancak İngiliz Hukukundaki bu gider güvencesi, hukukumuzun tersine istem üzerine verilmektedir⁴⁹⁰ (CPR 25.26/1). Güvence kararı çıktıktan sonra davacı, güvence gösteremezse, davalı davanın düşmesi için başvurabilir⁴⁹¹. Ancak güvence kararını vermek tümüyle yargıcın elinde olan bir yetkidir⁴⁹², bu bağlamda yargıç eğer hukuksal koruma arancı

⁴⁹⁰ Kaymakçı, **Eşlere Uygulanan Koruma**, s. 69; Neil Andrews, **Andrews on Civil Proceedings**, Intersentia, Cambridge 2013, s.553; Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 558, ay. 10.314; Sime, **Civil Procedure**, s. 294-5, ay. 26.02. İngiliz Hukukunda bu kurumun, bir geçici hukuksal koruma önlemi olup olmadığı tartışmalı olup; çoğunluk görüşe göre uyuşmazlığın temelden çözümüne ilişkin bir karar verildiği anda tarafın uğrayacağı olası zararları engelleme amacıyla var olduğu için geçici hukuksal koruma önlemi niteliğinde iken; diğer bir görüşe göre uyuşmazlığın özüne ilişkin bir hakkın yerine getirilmesini sağlayan bir karar olmadığından ve yalnızca yargılama giderlerini karşılama amacına yönelik olduğundan geçici hukuksal koruma önlemi değildir. Bkz. Kaymakçı, **Eşlere Uygulanan Koruma**, s.71. Kanımızca bu kurumun varlığı ile, davalının kendisine karşı açılmış davada haklı olduğu olasılığı gözetilmekte olduğundan; ayrıca Türk Hukukunun tersine davalı bu yönde bir koruma isteminde bulunuyor olduğundan, bu bir geçici (uyuşmazlığın temelli çözümüne değin yargılama giderlerini geri alabilmesini sağlayan) hukuksal koruma önlemi niteliğini taşıyan bir kurumdur. Çünkü davalı, yargılama sürdükçe birtakım giderlere katlanacak, belki birçok olasılıkta uyuşmazlığın çözülmesi yolunda bir savunman yardımı alması gerekliliği doğabilecektir. Bu durumda katlanacağı giderler için baştan bir koruma sağlanması, özünde davalının hak arama özgürlüğünü korur. Davalı, böyle bir gider güvencesi ile hak arama işini somut gerçeğe yakın bir biçimde, hukuk kurallarına uygun olarak savunabilir. Bu nedenle, dolaylı da olsa, gider güvencesi kararı, esasa ilişkin bir hakkın yerine getirilmesini sağlayan bir karar gibidir ve geçici hukuksal koruma niteliğinde sayılmalıdır. Kaldı ki Türk Hukukunda geçici hukuksal korumaları bir tür “güvence” olarak niteleyen yazarlar da vardır: “Dava sonunda gerçekleşecek olan asıl (kesin) hukukî korumanın güvencesi”. Bkz. Ramazan Arslan, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Geçici Hukuki Korumalar Konusunda Getirdiği Yenilikler”, **Bankacılar Dergisi**, Ocak 2013, s.7.

⁴⁹¹ Sime, **Civil Procedure**, s. 303, ay. 26.33.

⁴⁹² Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 557, ay. 10.310.

içindeki kişinin istemde bulunma olanağını tümüyle bastıracaksa böyle bir kararı vermemelidir⁴⁹³.

B. Davaya Kaynak Sağlama: Dava Fonlama Anlaşmaları (*Litigation Funding Agreements – LFAs*)

Davaya kaynak sağlama, davacı olmayan bir üçüncü kişinin, davanın başarıyla sonuçlanması durumunda gelecek paradan bir pay almak karşılığında davacının hukuksal giderlerini karşılamak üzere bir kaynak sağlamasıdır⁴⁹⁴. Türk Hukukunda yalnızca avukatların dava konusuna katılma yasağı düzenlenmiştir, üçüncü kişilerin davaya kaynak sağlaması herhangi bir yasal düzenlemeye konu olmamıştır⁴⁹⁵.

İngiliz Hukukunda ise günümüzde davaya kaynak sağlama anlaşmaları yapılabilmektedir. Eski dönemlerde yasak ve suç olan, “pay karşılığı bir davaya arka-çıkma (*champerty*⁴⁹⁶)” ve “bir başkasının anlaşmazlığına, doğal bir gerekçe veya

⁴⁹³ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 557, ay. 10.310.

⁴⁹⁴ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1503, ay. 28.231; Ural Aküzüm, **Dava Fonlama: Kavram, Adalet Erişim, Hukukî ve Etik Sorunlar**, İstanbul, Hukuk Akademisi Eğitim ve Yayıncılık, 2021, s. 7.

⁴⁹⁵ Aküzüm, **Dava Fonlama**, s. 173, ay. 7.1. Ancak ilgili olabilecek bir durum olarak kanımızca uygulamadaki bir durum usaurmaktadır. Bir trafik kazası olduğunda bu kazada bulunan kişilerin kişisel verilerini hastanelerde kim olduğu belirsiz olan çalışanlardan, kaportacılar para karşılığı toplayarak yurttaşları arayarak gerek yitimi gerek bedensel zararlar bakımından tazminat hakları olduğunu bildiren ve “Kısa sürede bu giderim tutarınızı alabiliriz.” türünden söylemlerle kaza mağdurlarına imzalatıkları vekâletname karşılığı belli bir tutarı erkenden ödeme yapan “hasar danışmanlık şirketi” denilen oluşumlar vardır. Bu kişiler daha sonra aldıkları vekâletnameler ile sigorta tahkimde mağdurun alacağına kavuşurlar ancak mağdur hakkından çok daha azını almaktadır. Yasadışı, yasak olmakla ve bir sözleşme olmamakla birlikte belki bu hasar danışmanlık ortaklıklarının bu türden bir iş yaptıkları düşünülebilir.

⁴⁹⁶ Öğretide *champerty*’i “dava kışkırtma” olarak çevirenler de vardır. Bkz. Can Eken, **Uluslararası Tahkim ve Uluslararası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 33; Aküzüm, **Dava Fonlama**, s. 52, ay. 3.4. *Champerty* ile *maintenance* arasındaki en büyük ayrımın birinde parasal bir karşılık ile davaya arka çıkılması varken diğerinde bir karşılık olmadan davaya arka çıkılması, davanın ittirilmesi söz konusu olduğundan, bu çeviriye katılmıyoruz. *Champerty*, özünde Fransızca “*champart* (tarla kullanım karşılığı olarak Toprak Ağasına ödenen ürün payı)” sözcüğünden gelmektedir. Anlaşılabileceği üzere sözcüğün gelişim bağlamı; dayanaksız bir davaya kendi soyluluğunu kullanarak arka çıkan ve kazanılmasını sağlayan soylunun, davanın kazanılması durumunda davacıdan bu “adını kullandırma karşılığı” olarak dava ürününden bir pay ödeme almasıdır. Bu kavram ile birlikte anılan bir diğer kavram da “davaya arka-çıkma, dava bakıcılığı” olarak açıklayabileceğimiz *maintenance* kavramıdır. *Champerty*’den öze olarak bu kavram, özünde İngiltere’de feodal düzende soyluların, temelsiz veya dolandırıcı davalara arka çıkmayı açıklar. Bkz. Percy H. Winfield, "History of Maintenance and Champerty.", *Law Quarterly Review*, vol. 35, no. 1, 1919, pp. 50-72, s. 50. Bu gelenek ve yaklaşım, çağlar geçtikçe barbarlık çağında getirilen bu kural kimilerine göre çağdışı kalmıştır. Bkz. Jeremy Bentham, **Defence of Usury: Shewing the Impolicy of the Present Legal Restraints [sic] on the Terms of Pecuniary Bargains: to which is Added a Letter to Adam Smith, Esq. L.L.D. on the Discouragement of Inventive Industry**, Printed for Mathew Carey by Lang and Ustick, Philadelphia, 1796, s. 104-5. Son yüzyılda hem İngiliz yargıçlarının böyle bir güç etkisi altında olamayacakları düşüncesinde olduğundan hem de adli yardım düzeninin ortadan kaldırılmasının bir sonucu olarak

neden olmaksızın çiziyi aşarak karışma, bir davada tarafa parasal veya başka tür bir yardım sağlayarak uygunsuz bir biçimde davayı kışkırtma”⁴⁹⁷ olarak tanımlanan “davaya arka-çıkma (*maintenance*)” kurumu, artık kötüniyetli veya dayanaksız davalara karşı birçok yargılama kurumu önlemi de alındığından, ayrıca kuraldan çok kuraldışılığı da olduğundan geçerliliği pek kalmamış bir olguya dönüşmüş, bir dönem *maintenance* denen kavram, davaya kaynak sağlama olarak anılır olmuştur⁴⁹⁸. Çünkü II. Yeryüzü Savaşımı sonunda adlî yardıma çokça kaynak ayırdıktan sonra bunun hukuk hizmeti görenlerce sömürüldüğünü ve kamu bütçesini zorladığını gören yönetici erk; adlî yardımını daraltmış, bu gelişme sonucu hukuksal koruma arancı içindekileri düşürdüğü boşluğu, üçüncü kişilerin davaya kaynak sağlaması ile doldurmuştur. İngiliz Hukukunda davaya kaynak sağlamanın birçok türü vardır: Üçüncü kişi kaynak sağlaması (*third-party funding*); istem yönetim ortaklıkları (*claims management companies*); kitlesel kaynak sağlama (*crowdfunding*); olay öncesi sigortası (*BTE*); olay sonrası sigortası (*ATE*); dava kredileri (*litigation loans*); koşullu karşılık anlaşmaları (*CFAs*); zarar-temelli anlaşmalar (*DBAs*).

İngiliz Hukukunda davaya arka-çıkma kurumunun geçerliliği kalmasa da, yine davaya karışmakla birlikte, “*maintenance*’ın ağırlaşmış bir biçimi, kışkırttığı/ittirdiği davanın getirisinden bir pay alma”⁴⁹⁹ biçimde tanımlanan “pay karşılığı davaya arka-çıkma (*champerty*)” kurumu yine de önemli durumdadır. Davaya kaynak sağlayan kişinin kim olduğu önemlidir; savunman olmayan kaynak sağlayanlara önemli bir özgürlük tanınmaktayken, kaynak sağlayan bir savunman ise duruma daha duyarlılıkla yaklaşılr. Savunmanlar hem müvekkile hem mahkemeye hem de kendi uğraş alanına

dava açma giderlerinin altından kalkmanın zorlaşmasının da bir etkisiyle olsa gerek, *champerty* ve *maintenance*, *Criminal Law Act 1967* ile İngiltere’de suç olmaktan çıkarılmıştır. Ancak yine de kamu düzeni kapsamında değerlendirilebilmektedir. Eğer kamu düzenine aykırı bir anlaşma söz konusu olursa, *champerty* ve *maintenance* ile kirlenmiş söz konusu sözleşme geçersiz kılınabilir. Bu da dava kazanılsa bile davaya arka-çıkanın dava sonucundan bir pay alamamasını sonuçlayacaktır. Söz konusu yasağın artık uygulanabilir olmadığı yönünde uluslararası tahkim bakımından yargılamaya kaynak sağlama üzerinden bir inceleme için bkz. Can Eken, **Third-Party Funding in Investment Arbitration A New Player in the System**, Springer, 2024, s. 171.

⁴⁹⁷ Rachael Mulheron, **The Modern Doctrines of Champerty and Maintenance**, Oxford, Oxford University Press, 2023, s. 3-4.

⁴⁹⁸ Mulheron, **Champerty and Maintenance**, s. 10-4.

⁴⁹⁹ Mulheron, **Champerty and Maintenance**, s. 4.

karşı sorumlulukları gereği bu konuda herkesten daha özenli davranmak zorundadır⁵⁰⁰. Bu bakımdan *CFA* ve *DBA* anlaşmalarının sağladığı güvenli yasallık adalarının suları dışında savunmanların yapacağı kaynak sağlama anlaşmaları yasağa takılabilmektedir⁵⁰¹.

Savunman olmayanlar ise daha kolayca davaya kaynak sağlama anlaşması yapmaktadır. Şimdilik yürürlüğe girmemiş olmakla birlikte⁵⁰², yargı çözümleriyle kaynak sağlama olgusu tanınmış olduğundan uygulamada yapılan anlaşmaların kötüye kullanımı olasılığına karşı caydırıcı bir hazırlık⁵⁰³ olarak bir çerçeve düzenleme taslağı hazırlanmıştır. Ancak bunun dışında, Davaya Kaynak Sağlayanlar Derneği (*Association for Litigation Funders*), üyeleri için geçerli olacak biçimde öz-düzenleme (*self-regulation*) niteliğinde Kaynak Sağlayanlar İçin Davranış Kuralları⁵⁰⁴ oluşturulmuş ve buna göre böyle bir sözleşmede; sağlayanın davanın kazanılamaması durumunda karşı yanın giderlerinden ve dava sonu sigortası ile gösterilmesi gerekecek güvencelerden ne ölçüde sorumlu olacağının açıkça kararlaştırılması gerektiği öngörülmüştür⁵⁰⁵. Ayrıca böyle bir anlaşmada, uyuşmazlığın uzlaşma ile sonlandırılma olasılıklarında ne olacağı da düzenlenmelidir; çünkü haksız çıkıldığı durumda karşı yanın giderleri kaynak sağlayana da yükletilebilir⁵⁰⁶. Savunman olmayanlar bakımından en önemli yasağa takılma nedenleri; aşırı yüksek pay ve önceden var olan çıkar biçiminde ortaya çıkan güdü ögesi ile yargılama sürecine uygunsuz ölçüde egemenlik ve çıkar çatışması biçiminde ortaya çıkan davranış ögesi⁵⁰⁷ olarak özetlenebilir.

⁵⁰⁰ Mulheron, **Champerty and Maintenance**, s. 135-6. Yazarın geçmişte de değindiği sakıncalar ve sorumlulukları şöyle özetleyebiliriz: Savunman'ın müvekkiline tümüyle duru bir bakış açısı ve önyargısız olarak hukuksal yardımda bulunması gerektiğinden, eğer savunman üstlendiği işle ilgili ayrı bir parasal çıkar durumuna düşerse, çıkar çatışması söz konusu olabilir. Kaldı ki savunman, müvekkilinin davasını mahkemeye karşı da titiz ve dürüst bir uzmanlıkla yürütmekle yükümlü bir mahkeme görevlisidir. Kaldı ki savunmanlığın onuru ve dürüstlüğü ile de yakından ilgilidir.

⁵⁰¹ Mulheron, **Champerty and Maintenance**, s. 136-7.

⁵⁰² Friston, **Costs**, s. 1115, ay. 33.33.

⁵⁰³ Friston, **Costs**, s. 1115, ay. 33.34.

⁵⁰⁴ *A Code of Conduct for Litigation Funders*.

⁵⁰⁵ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1503, ay. 28.231; Friston, **Costs**, s. 1116, ay. 33.37.

⁵⁰⁶ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1503, ay. 28.231.

⁵⁰⁷ Mulheron, **Champerty and Maintenance**, s. 110-120.

Davaya kaynak sağlama anlaşmalarının, kamu düzenine aykırılık oluşturan pay karşılığı davaya arka-çıkma yasağına takılmalarının sonucunda kaynak sağlayan ile hak arayan arasındaki sözleşme uygulanamaz⁵⁰⁸ olur; kaynak sağlayan, anlaşılan payı ödemeye zorlayamaz⁵⁰⁹. Ancak bu, kaynak sağlanmış davada bir savunma oluşturmaz ve kaynak sağlama anlaşmasının yargılama sürecinin kötüye kullanımını doğurduğu kuraldışı durumlar dışında yargılamanın durdurulması da kabul görmemektedir⁵¹⁰. Yasağa aykırılık durumunda yargılamanın durdurulmamasının en önemli nedeni ve yasağa aykırılığın önemli sonucu ise, *Senior Courts Act 1981* B. 51 uyarınca⁵¹¹ davada başarılı olan yanın giderleri, mahkemece kaynak sağlayan üçüncü kişiye yükletilebilmesidir. Bu sorumluluğun *Arkin tavanı*⁵¹² olarak adlandırılan, üçüncü kişiyi en çok sağladığı kaynakla kısıtlı sorumlu tutan bir ilke uygulama alanı bulsa da; yakın dönemde yasağı delen üçüncü kişilerin dava üzerinde yüksek ölçüde egemenlik sağlaması durumunda bu tavanın üzerinde de giderleri kaynak sağlayana yükleyen yargı çözümleri bulunmaktadır⁵¹³. Ayrıca davaya kaynak sağlayan, sözleşmenin kamu düzenine aykırılığı sonucu uygulanamazlığı karşısında İngiliz Hukuku'nda sözleşmenin geçersiz kaldığı durumda edimini gerçekleştirenin, nedensiz yere zenginleşenden geri almasını öngören “hakkı ölçüsünde (*quantum meruit*)” ilkesine göre alması gereken tutarı da alamayacaktır⁵¹⁴.

Dava hakkını devir yasağı ise ayrı incelenir; davaya kaynak sağlamanın ayrımı, özünde mülkiyeti elinde tutma ve yargılama sürecindeki egemenliktir. Kaynak sağlama durumunda, üçüncü kişi davaya egemen değildir, yalnızca yardımcı ve

⁵⁰⁸ Öğretide *Mulheron*, özellikle unenforceability kavramını kullanmıştır. Bunun nedeninin, yüksek yargı önüne gelen uyuşmazlıkların bir bölümünün yabancılık ögesi barındırması olduğu, bu nedenle başka bir ülkede geçerli olabilse bile İngiliz Hukukunda kamu düzeni gereği uygulanamaz olduğu biçimindeki yargı çözümlerine yollama yapmasından anlaşıyor. Bkz. *Mulheron, Champerty and Maintenance*, s. 79. Bize göre doğrudan yabancılık olmadığı durumda açıkça geçersiz görüldüğünü söylemek daha doğru gelmektedir.

⁵⁰⁹ *Mulheron, Champerty and Maintenance*, s. 78-80.

⁵¹⁰ *Mulheron, Champerty and Maintenance*, s. 80-4.

⁵¹¹ *Zuckerman, Civil Procedure*, s. 1508, ay. 28.242.

⁵¹² *Arkin v Borchard Lines Ltd & Ors [2005] EWCA Civ 655 (26 May 2005)*. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2005/655.html> (E.G. 21.08.2025).

⁵¹³ *Mulheron, Champerty and Maintenance*, s. 84-9. Yazar, *Arkin tavanı* ilkesinin uygulanmaması konusunda mahkemelerin tutumuna ilişkin olarak; bu tavanın davaya arka-çıkma kurumu dışındaki gerekçelerle de aşıldığı ve bu kurumla etkileşiminin de giderek bulanıklaştığı düşüncesindedir.

⁵¹⁴ *Mulheron, Champerty and Maintenance*, s. 93-100. Bunun nedeni, sözleşmeyi uygulanamaz kılan kamu politikasını zayıflatmamaktır.

izleyicidir; oysa dava hakkını devirde devralan, yargılama sürecine egemen olur, dava hakkını devreden ise en iyi olasılıkla bir tanık gibidir⁵¹⁵. İngiliz Hukukunda ikili ayrıma gidilir; doğrudan mülkiyetin devriyle dava hakkının da geçişi yasak değildir⁵¹⁶; ancak mülkiyet elindeyken çıplak dava hakkını başkasına devretmek yasaklanmıştır⁵¹⁷.Yasağa aykırı sözleşmeler geçersizdir ve uygulanamaz. Böyle bir durumda dava hakkının devri yasağına genellikle davalı yan dayanır ve davacının açtığı dava, dava nedeni (*cause of action*) yokluğundan dava reddedilir (*strike out* edilir)⁵¹⁸.

⁵¹⁵ Mulheron, **Champerty and Maintenance**, s. 166-170.

⁵¹⁶ Bu öğreti, *Trendtex ilkesi* olarak anılır. Bkz. *Trendtex Trading Corp v Credit Suisse* (1982) AC 679 HL.

⁵¹⁷ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1426, ay. 28.36. Yine de iki durum da kamu düzeni sınamasına bağlı tutulmaktadır. Mulheron, **Champerty and Maintenance**, s. 176-180.

⁵¹⁸ Mulheron, **Champerty and Maintenance**, s. 173-4.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVUNMAN GİDERİNE İLİŞKİN ANA İLKELER VE İLİŞKİLİ TEMEL HUKUKSAL KURUMLAR

I. Savunman Giderinin -Avukatın Değil- Tarafın Olması Gerekliliği

Savunman gideri, bir yargılama gideridir. Yargılama giderleri, tümüyle tarafın yaptığı giderlerdir ve davada haksız çıkandan alınarak, haklı olanın hakkına ulaşmak için yargı örgütüne ve bir avukata başvurma durumunda kaldığı giderlerin giderilmesi için haklı olana verilir. Yargılama giderlerinden olan savunman giderini diğer yargılama giderlerinden ayırmaya olanak yoktur⁵¹⁹. Bu nedenle savunman gideri de diğer tüm yargılama giderleri gibi tarafa geri verilecek parasal karşılıklardan biri olmalıdır.

HMK m. 330 ile yasa koyucu bir yargılama gideri olarak ve “yargılama giderleri ve adli yardım” adlı yedinci kısımda ve bunun altında bulunan “yargılama giderleri” adlı birinci bölümde savunman giderini düzenlemiştir: “Vekâlet ücretinin taraf lehine hükmedilmesi” başlığı altındaki düzenlemede “*Vekil ile takip edilen davalarda mahkemece, kanuna göre takdir olunacak vekâlet ücreti, taraf lehine hükmedilir.*” biçiminde bir kural konulmuştur. Öyleyse bu demektir ki; yargılama giderleri olan vekâlet ücreti, savunman kişi yararına değil; davacı veya davalı her kimse, uyuşmazlığın tarafı olan kişinin iyiliğine yardım eder olmak üzere hükmedilir.

⁵¹⁹ “Her ne kadar 7/2/1945 gün ve 19 sayılı içtihadı birleştirme kararında asliye mahkemelerinde görülen ve yazılı muhakeme usulüne tabi bulunan dava ve karşı davaların vekil ile takiplerinde vekâlet ücretinin usulü dairesinde arzuhal ile isteneceği belirtilmiş ve bu hususta mucip sebep olarak hasma tahmili gereken vekâlet ücretinin Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunun 423 üncü maddesinde gösterilen ilam harçları ve pul paraları ve saire gibi mutlak surette alınması. hususi kanunların emir ve icabı olan masraflar mahiyetinde olmadığı ve bu kabil ücretleri alıp almamak ilgililerin arzu ve ihtiyarlarına bağlı bulunduğu ve vekil ücretinin muhakeme masrafları arasında sayılmış olması yukarıda yazılı sebeplerle bunun açıkça istenmesi lüzum ve icabından hak sahibini kurtaramayacağı zikredilmiş ise de; evvelce de işaret edildiği veçhile hasma tahmil edilerek vekâlet ücretinin muhakeme masraflarından madut olduğu Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun 423 üncü maddesinin 6 inci bendinde açıkça kaydedilmiş olması muvacehesinde vekâlet ücretini diğer muhakeme masraflarından ayırmaya kanunen imkan yoktur. Kaldı ki; avukatlık hizmetinin bir ücret mukabilinde görülmesi asıldır.” Yargıtay Kararı - YIBHGK., E. 1957/4 K. 1957/16 T. 29.05.1957 (lexpera). Bu yargı çözümünde belirtildiği gibi avukatlık hizmetinin bir ücret karşılığında görülmesi gerekir.

Burada yalnızca biçimsel anlamda hüküm fıkrasında “davacı lehine” denilmesinin amaçlanmadığı çok açıktır.

Savunman gideri dediğimiz kavramın karşıladığı olgunun hukuksal niteliği de bir giderim (*tazmin*) ilkesinden doğan ve yargılama hukuku gereği ortaya çıkan olacaktır. Giderilmesi gereken, yargılama yoluyla hakkına kavuşmak zorunda kalan ve dolayısıyla yargılama nedeniyle savunman biriyle davayı yürütmek zorunda kalan kişinin yaptığı harcamadır; biz buna savunman gideri diyoruz. Bunun giderilmesi için belirlenen tutar, bir yargılama gideri olarak hangi gerekçeyle savunman kişinin olabilir? Bu savunman giderinin davacı veya davalı asıla ait olduğu çok açıktır.

AYM, Söke 2. Asliye Hukuk Mahkemesinin AvY. m. 164/V düzenlemesinin Anayasa’ya aykırılığını ileri sürerek yaptığı iptal başvurusu üzerine yaptığı inceleme sonunda, maddenin Anayasa’ya aykırı olmadığı sonucuna varmıştır. Gerekçesinde “*kişilerin bizzat dava açma veya davalarını avukatla takip etme imkanını ortadan kaldırmayan itiraz konusu kuralın hak arama özgürlüğüne aykırı olduğundan söz edilemez*” gibi sorunu görmezden gelen bir söylemin de bulunduğu bu karara eleştiriye açıktır. TBB de bu AYM kararını duyururken yargılama gideri öbeğini anmamakta ve “*vekâlet ücreti* avukatındır” diyerek özünde, yukarıda da açıkladığımız⁵²⁰ bu kavramsal yanlışlığa dayanarak uğraş-birlikteliğinin çıkarını savunmaktadır⁵²¹. Bu da çalışmamızın konusunu oluşturan yargılama hukuku kurumu için “gider” olduğunu belirtmesi amacıyla “savunman gideri” teriminin kullanılması önerimizi düşündüren bir başka örnektir. Yukarıda açıkladıklarımız hem kavram kavrayışı yönünden hem çıkarlar dengesi yönünden ele alındığında durumun eleştiriye açık olduğunu düşündürmektedir.

İngiliz Hukukundaki var olan düzende, kural olarak hak aramaya koyulan iş-iyesi, bir savunman (*solicitor*) ile anlaşır ve ona ödeme yapar. Daha sonra yargılama sonunda haklı çıkarsa, yaptığı ödemeyi orantılı ve uygun olduğu sürece davada

⁵²⁰ Bkz. “Giriş – Terim Sorunu Ve Konunun Sınırlandırılması” başlığındaki açıklamalarımız.

⁵²¹ İlgili duyuru yazısı için bkz. “*AYM’DEN AVUKATLARI İLGİLENDİREN ÖNEMLİ KARAR ‘VEKÂLET ÜCRETİ’ AVUKATIN HAKKIDIR*” <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/aymden-avukatlari-ilgilendiren-onemli-karar-vekâlet-ucreti-avukatin-hakkidir-80659> (Erişim Günü: 21.08.2025).

başarısız olan karşı yandan -tüm yargılama giderleri gibi- “bir yargılama gideri olarak” kendi cebine alır. İngiltere’de savunman hem karşı taraftan hem de kendi müvekkilinden para almaz. Ancak bunun tersinin kararlaştırılabildiği *CFA, DBA* gibi sözleşmeler yapılabilecektir; bu tür sözleşmelerde müvekkilin cebinden çıkıp avukata verilen bir para yoktur. Onun yerine savunman giderleri daha sonra haklı çıkılınca kazanılan tazminattan ve giderlerden anlaşılan oranda yine alabilmektedir. Böylece adli yardımla yapılamayan iş, savunmanlar aracılığıyla yapılmak istenmiş; cebinde nakit para olmayan kişilerin de (davaya kaynak sağlama ile) savunman tutarak hak aramalarının yolu açılmıştır.

II. Savunman Yoksa Savunman Gideri de Yoktur

Taraf, eğer bir yargılamada bir savunman ile temsil edilmişse; bu durumda yaptığı bu savunman giderinin de yargılama gideri olarak ortaya çıktığı varsayılır. Eğer savunman yoksa, tarafın böyle bir gideri de yoktur, öyleyse kendisinin bir zarar olmadığı için bu zararın giderilmesi (*tazmini*) de gerekmemektedir. Öte yandan, savunman hangi aşamada olursa olsun davada bulunduyorsa savunman gideri doğar, ilkesi öngörülmüştür⁵²² (AAÜT m. 5). Öyle ki yalnızca vekâletname sunmuş bir savunmanın varlığı durumunda da savunman giderine hükmedilmesi gerekmektedir⁵²³, savunman giderine hükmedilmesi için savunmanın duruşmaya girmesi de gerekmez; savunman davayı açtıktan sonra takip etmemiş ve müvekkil kendisi yürütmüşse dahi savunman giderine hükmedilmesi gerekir⁵²⁴. Ancak böyle bir düşüncenin gerçek giderler bakımından yerinde olmadığı kanısındayız.

Taraf, yargılamayı birden çok savunman ile yürütmüşse, davayı kazanmışsa da karşı yana yalnızca bir savunman gideri yükletilir⁵²⁵ (AAÜT m. 4). Kanımızca bu kural da savunman giderinin tarafa ait olması gerekliliğinden kaynaklı bir kuraldır.

İngiliz Hukukunda ise 1975’te yürürlüğe giren *Litigants in Person (Costs and Expenses) Act* ile “kendi başına yürütenler (*litigants in person*)” bakımından giderler belirlenirken şu ayırım gözetilmektedir⁵²⁶: Eğer bu kişi davayı bir savunman ile

⁵²² Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4221, ay. 20.51.

⁵²³ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 82, dy. 273.

⁵²⁴ Umar, **HMK Şerhi**, s. 942. Yazarın incelediği karar: 3. HD. E. 3907 K. 3327 T. 19.6.1975.

⁵²⁵ Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4221, ay. 20.52.

⁵²⁶ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1539, ay. 28.321; Friston, **Costs**, s. 1929, ay. 59.02.

yürütse, belli bir emek harcamayacak ve belki davaya hazırlanmak için işinden izin almayacak, belli bir yaşam süresini bu davaya adamayacaktır. Bu nedenle kişinin davaya ayırmak zorunda kaldığı süre bakımından iş yaşamında erişmekten uzak kaldığı kazançlar düşünülmelidir⁵²⁷. Ayrıca davayı kendi başına yürütse bile bu kişi davayı yürütme sırasında bir savunmandan danışmanlık almış olabilir. Bu türden tüm giderlerin belgelenmesi ve orantılılık ölçütlerinden geçmesi durumunda kendi başına yürüten yararına gider kararı verilebilmektedir⁵²⁸. Ancak verilecek gider kararının tavanı ise, bu kişi davayı bir savunman ile yürütse geri alabileceği giderin üçte ikisidir⁵²⁹ [CPR 46.5(6)]. Denilebilir ki, İngiliz Hukukunda da “savunman yoksa, savunman gideri de yoktur”; çünkü burada kendi başına yürütenler için öngörülen gider kararı, genel bir yargılama gideri olarak öngörülmüştür ki İngiliz Hukukunda giderler için genel bir giderim ilkesi çerçevesinde giderlerin geri ödenmesi düzeni öngörülmüştür; doğrudan “savunman gideri - diğer yargılama giderleri” ayrımı yoktur. Kendi başına yürütme bakımından Türk Hukukunda da birtakım giderlerin yargılama gideri olarak haksız çıkan yandan alınıp haklı çıkana verilmesi öngörülmüştür. Ancak olası bir yargılama giderleri düzeni değişikliğinde İngiliz Hukukundaki bu ayrımlı düzenlemenin de gözetilebileceğini düşünmekteyiz.

III. Yargıcın Savunman Giderini Belirlemesi

Türk Hukukunda, Çizelge düzeni egemendir. Çizelge düzeninde AAÜT’de belirli yargılama kurumlarına ve süreçte çıkacak karar türlerine, uyuşmazlığın çözülme ya da çözülmemeye biçimlerine göre savunman giderinin ne biçimde belirleneceğini düzenleyen birtakım kurallar öngörülür. Bu kurallar genel hükümler olarak adlandırılmıştır ve Çizelge’yi kullanarak savunman giderinin hangi tutardan belirleneceği konusunda yol gösterici olur. İşte Çizelge, bu kuralların yanında bir ek olarak yer alır ki genel hükümlerin yollama yaptığı Çizelge’de önceden belirlenmiş parasal tutarlar (*maktu* – belirli tutar) ve dava konusuna bağlı olarak hesaplamada temel alınacak oranlar (*nispi* – oransal tutar) yazar.

⁵²⁷ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1539, ay. 28.322; Friston, **Costs**, s. 1929, ay. 59.02.

⁵²⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1539, ay. 28.321-322.

⁵²⁹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1539, ay. 28.322.

Çizelge'nin belirlenmesi süreci, AvY. m. 168'de açıkça düzenlenmiştir. Çizelge, TBB eliyle çıkarılan ve Adalet Bakanlığı'nca onaylandığında⁵³⁰ kesinleşen ve Resmî Gazete'de yayımlanan bir tebliğ adı altında genel sonuçları düzenlenen; bir adsız düzenleyici işlem niteliğindedir⁵³¹. Çizelge, genel hükümlerin (AAÜT) en sonunda bir ek olarak yer alır.

Çizelge, avukatlık ücret sözleşmesinin yapılmadığı durumlarda temel alınacak en düşük tutarları belirlemekle birlikte, yargılama sonunda bir yargılama gideri olarak haksız çıkanın haklı çıkan yanın varsa savunman giderinin belirlenmesi için yol gösteren kurallar olarak da kullanılır. Bu kuralları ve sonuçlarını hem genel olarak hem de özel yargılama kurum ve süreçleri bakımından üçüncü ve dördüncü bölümde inceleyeceğiz. Ancak bu başlıkta belirtmek gerekir ki Çizelge ile önceden öngörülmüş oranlara veya belirli (kesili-*matbu*) tutarlara göre belirlenen savunman gideri, haklı çıkanın avukatına verdiği paraya (emek karşılığına) çoğunlukla denk olmamaktadır. Bu demektir ki Türk Hukukunda gerçek giderler düzeni yoktur. Bunun bir nedeni, yargılama gideri olarak yükletilecek tutarların öngörülebilir olmasıyla hak arayan kişilerin devlet yargısına başvurmaktan çekinmemesinin amaçlanmasıdır. Bir diğer nedeni ise sözleşme özgürlüğü gereği avukat ile istediği bir karşılığa anlaşılabilen kişinin yaptığı giderin, bu sözleşme ilişkisi dışında kalan bir üçüncü kişiyi bağlamaması (sözleşmenin *nispîliği*) olarak gösterilebilir.

İngiliz Hukukunda savunman gideri, yargılama giderlerinin belirlenmesi kurallarına bağlıdır. Eğer değişmez giderler düzenine giren bir uyuşmazlık varsa, bu durumda savunman gideri de usa-yatkın ölçüleri belirlemiş olan Çizelge'ye göre belirlenir. Eğer ayrıntılı değerlendirme yapılan bir uyuşmazlık söz konusu ise, savunman gideri de tüm yargılama giderleri gibi usa-yatkınlık ve orantılılık ölçütlerine bakılarak gider görevlilerince belirlenir. Saatlik emek karşılığı belirlendiği durumda iş-iyesi ile müvekkil arasında bir çıkar çatışması olduğundan bu yol öğretide de olumlu karşılanmaktadır⁵³². Bu da savunman giderinin, ölçün temelden mi yoksa giderim

⁵³⁰ TBB'nin hazırlayıp Bakanlık'a gönderdiği Çizelge'nin onaylanmaması durumunda Çizelge yeniden TBB'ye gelir. TBB Yönetim Kurulu, Çizelge'yi üçte iki çoğunlukla kabul ederse Çizelge onaylanmış sayılır. Bkz. Atalay, **Pekcanıtez Usûl**, s. 4221, ay. 20.49.

⁵³¹ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 63-74.

⁵³² Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1554-5, ay. 28.362-3.

temelinden mi belirleneceğini; bu temellere göre de yapılan gerçek giderin, usa-yatkınlık ve orantılılık ölçütlerine bağlı olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini etkiler⁵³³. Bu aşamada, iş-iyesinin yaptığı gerçek giderler, ölçütleri geçemeyebilir. Gerçek giderleri orantılı veya usa-yatkın bulunmadığı için tümünü ya da kendisini doyuracak ölçüdeki tutarı geri alamayan müvekkil, savunmanına ödediği veya ödeyeceği tutardan kuşkulandıysa ve istemde bulunursa⁵³⁴ (*Solicitors Act 1974* B. 70.2) veya yargıç da kendiliğinden göz önüne alarak savunman ile iş-iyesi arası sözleşme değerlendirmesi de yapabilir⁵³⁵. Bu istemin faturanın sunulmasından başlayarak 1 ay içinde yapılması gerekir; başvuruyu savunman da yapabilir ancak bu 1 aylık süre içinde savunman ödemelerinin yapılması için başvuramaz ki böylece iş-iyesi başvuru süresince ödeme yapmak zorunda kalmasın. Bir aylık sürenin sona ermesinden sonra, toplam 1 yıllık hak düşürücü süre geçirilmedikçe iş-iyesi yine başvuru yapabilir; ancak faturaların değerlendirilmesinin yapılıp yapılmayacağı artık mahkemenin uygun bulmasına bağlı olur. Bu süreler kaçırılsa dahi iş-iyesinin, savunmanı Savunmanlık Düzenleme Kurumu'na şikâyet etmesi olanağı vardır⁵³⁶.

Bu değerlendirme, CPR 46.9 ve CPR 46.10'da öngörülen yolla yapılır. Gider yargıcı/görevlisi, bu durumda savunman ile iş-iyesi arasındaki ödeme ve faturaları da değerlendirme yetkisini barındırır, bu durumda savunman-müvekkil arası ödemeler, giderim temelinden belirlenir, orantılılık ölçütünü sağlaması beklenmez⁵³⁷ [CPR 46.9(3)]. Öngörülen sürece göre: 1- Önce savunman, ödemelerin değerlendirilmesi buyruğundan başlayarak 28 gün içinde gider dökümünü bildirir. 2- İş-iyesi (müvekkil), gider dökümüne karşı koyduğu yerleri 14 gün içinde bildirir. 3- Savunman, bu karşı-koyumlara karşı savunmalarını 14 gün içinde bildirir. 4- Taraflardan herhangi biri, karşı-koyulan yerlerin bildirilmesinden veya en geç giderlerin değerlendirilmesi

⁵³³ Bu kavramları yukarıda “Gerçek Giderleri Düzeni (Gider Belgeleme ve Gider Yargılaması)” başlığında açıkladık.

⁵³⁴ Eğer savunmana yapılacak ödemeyi doğrudan iş-iyesi değil de bir üçüncü kişi yaptıysa veya yapacaksa, bu değerlendirmeyi üçüncü kişi de isteyebilir. Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1555, ay. 28.364.

⁵³⁵ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1555, ay. 28.364.

⁵³⁶ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1555, ay. 28.364.

⁵³⁷ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1554-6, ay. 28.362, 28.366.

bildiriminin yapıldığı günden başlayarak 3 ay içinde, duruşma günü için istemde bulunabilir (CPR 46.10).

Müvekkil açıkça veya örtülü olarak onaylamışsa, tutar usa-yatkın sayılır [46.9(3)(a) ve (b)]. Ancak bunun için savunmanın iş-iyesini açıkça aydınlatmış ve bilgilendirmiş olması gerekir. Savunman, alışılmadık nitelikte veya tutarda bir ödeme istediye ve müvekkile bu ödemeyi diğer yandan geri alamayabileceğini bildirmediyse, bu giderler usa-yatkın olmayan bir biçimde yapılmış sayılır [46.9(3)(c)]. Bu değerlendirmenin giderleri ise fatura tutarı beşte bir oranında azaltılırsa savunmana, bu oranda bir azaltma olmazsa iş-iyesine yükletilir⁵³⁸.

IV. Avukatın, Savunman Gideri ile Emek Karşılığına Ulaşması

Savunduğumuz üzere, savunman gideri, tarafındır. Ancak savunman kişinin yaptığı işin, emeğinin karşılığında alması gereken parasal tutar bakımından ne gibi güvenceleri olabilmektedir? Avukat öncelikle, müvekkili adına paranın elde edilmesi yetkisi varsa, dava sonunda müvekkiline ödenecek parayı elde edebilecektir. Bu para üzerinde alıkoyma ve öncelik hakkı bulunur mu, bunu aşağıda ayrı ayrı inceleyeceğiz.

A. Avukatın Alıkoyma (Hapis) Hakkı

Avukatın alıkoyma hakkı, Av.Y. m. 39/II'de "*Avukat, ücreti ve yapmış olduğu giderleri kendisine ödenmedikçe, elinde bulunan evrakı geri vermekle yükümlü değildir.*" ve AvY. m. 166/I'de "*Avukat, müvekkili tarafından verilen veya onun namına aldığı malları, parayı ve diğer her türlü kıymetleri, avukatlık ücreti ve giderin ödenmesine kadar, kendi alacağı nispetinde elinde tutabilir.*" biçimindeki düzenlemeler ile avukatlık emek karşılığını güvence altına almak için öngörölmüş bir haktır. Göröldüğü gibi, bu düzenleme savunman giderini kapsamamalıdır, çünkü "*avukatlık ücreti ve giderin ödenmesine kadar*" denilerek; avukata, emek karşılığını (ücret) ve üzerine aldığı işi yerine getirirken yapmak zorunda kaldığı giderlerin (örneğin yol gideri, telefonla konuşma gideri vb.) ödenmediği durumda, müvekkili tarafından verilen veya onun namına aldığı malları, parayı ve diğer her türlü kıymetleri elinde alıkoyma yetkisi verilmiştir. Ancak alıkoyma hakkı bakımından avukat, müvekkili adına tahsil ettiği savunman giderini, emek karşılığı ve giderleri

⁵³⁸ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1556, ay. 28.366-7.

ödenmedikçe alıkoyabilir. Savunman gideri ise, hak arayanın yaptığı ödemenin tazminidir; avukatın emek karşılığı ise değildir, bir tazmindir. Öyleyse bir ücret olamaz. Bu nedenle savunman gideri avukata ödenmesi gereken bir tutar olmamalıdır, dolayısıyla savunman gideri için avukatın alıkoyma hakkı da bulunmamalıdır. Uygulamada ise yine çalışmamızın ana sorunu olan AvY. m. 164/V gereği savunman gideri de “ücret (emek karşılığı)” kapsamında değerlendirilerek alıkoyma hakkına konu edilmektedir; bunu yanlış buluyoruz.

Daha da önemlisi, yasa koyucu bu deyiimi seçse de söz konusu hak, hapis hakkı değildir. Nitekim, nitelikleri itibarıyla paraya çevrilmeye elverişli olmayan taşınırılar üzerinde hapis hakkı kullanılamaz (TMK m. 951/I)⁵³⁹. Oysa düzenlemeye göre avukat, emek karşılığının ödenmesine dek para da içinde olmak üzere, mal ve diğer değerleri elinde tutabilmektedir; ancak burada paraya çevirme ögesi olmadığından bu düzenleme ile getirilen hakka alıkoyma hakkı denilmesi daha doğru olur⁵⁴⁰. Biz de bu deyiimi kullanmayı doğru buluyoruz. Kaldı ki düzenlemelerin başlıklarında hapis hakkı bulunsa da AvY. m. 39 ve 166/I’de de “geri vermekle yükümlü değildir” ve “elinde tutabilir” denilerek, savunmana başka bir yetki de verilmemiştir. Kanımızca bu da Arapça kökenli terimlerin karıştırılması ile ilgili bir sorundur.

Belirttiğimiz gibi, alıkoyma hakkı, savunman giderine ilişkin kullanılamaması gereken bir hak olduğundan, alıkoyma hakkının incelenmesi, bizim çalışmamız bakımından yalnızca avukatlık ücreti için savunman giderinin alıkonulması ve savunman giderine etkisi ölçüsünde inceleme alanı bulacaktır. Yine de avukatlık emek karşılığı ve giderler bakımından alıkoyma hakkının kapsamında nelerin alıkonabileceğini de kısaca ele almak gerekir. Yasada açıkça düzenlendiği üzere, savunman, yalnızca işverenin kendisine verdikleri üzerinde değil; işvereni adına üçüncü kişilerden aldığı mal, para ve diğer her türlü değerler üzerinde de alıkoyma

⁵³⁹ Para bakımından TMK m. 950-953 anlamında hapis hakkı söz konusu olamayacağı gerekçesiyle hapis hakkı kavramının kullanımı yanlış bulan ve burada ancak takas olgusunun söz konusu olabileceğini ileri süren görüş için bkz. Emre Cumalıoğlu / Yasemin Kalkancı / Sena Öbek, “Avukatın Hapis Hakkına İlişkin Yargıtay Kararlarının Eleştirisi”, **TBB Dergisi 2024 (175)**, s. 303-358

⁵⁴⁰ Zahit İmre, “Hapis Hakkı Üzerinde Bir Tetkik”, **Journal of Istanbul University Law Faculty**, vol. **18**, no. **3-4**, 2011, s. 766; Süha Tanrıver, **Usûl Cilt I**, s. 1216; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4218, ay. 20.43.

hakkını elinde tutar⁵⁴¹. Bu kapsamda avukatın, tüm bu nesneler bakımından alıkoyma hakkını kullanabilmesi için hem avukat ile işi verenin arasındaki sözleşmeyle az ya da çok bir bağlantısı bulunmalı hem de işi verenin kendi oluruyla verilmiş ve istediğinde geri verilmek üzere alınmış olması gerekir⁵⁴².

İngiliz Hukukunda savunmanın emek karşılığını güvence altına almak için “savunmanın güvence-engeli (*solicitor's lien*)” niteliğinde birden çok kurum vardır: Yargı hukuku ile ortaya çıkan ve yerleşen savunman kişinin el-iyeliğine (*zilyetliğine*) dayanan “alıkoyma bağlaması (*retaining lien*)”⁵⁴³; el-iyeliği gerektirmeyen, denkseme hukukundan kaynaklı ortaya çıkmış olan ve bir rehin mi yoksa alıkoyma hakkı mı olduğu konusunda tartışma bulunan⁵⁴⁴ “denkseme bağlaması (*equitable lien*)” ve aşağıda öncelik hakkı başlığında değineceğimiz “yükleme/rehin hakkı (*charging order*)” (SolA. S. 73)⁵⁴⁵. Alıkoyma bağlaması, AvY. m. 39'daki belgeleri alıkoyma hakkına oldukça benzemektedir. Bu hakkın gölgesinde savunman, işi verenin olmakla birlikte yasal hizmetleri sırasında edindiği belgeleri, parayı veya diğer kişisel malı; ödenmeyen emek karşılığı ve giderleri ödenene dek elinde tutabilir. Alıkoyma hakkı, savunman kişinin emek karşılığı ödenene dek, müvekkilinin belgelerini elinde alıkoyabilmesini ve bunu alıkoyduğu nesneyle ilişkisi olmasa veya ilişkili uyumsuzluktan doğmuş olmasa da tüm parasal karşılıkları için kullanabilmesini sağlar⁵⁴⁶. Kanımızca, yasamızda bir değişiklik yapılarak hapis hakkının yerine alıkoyma hakkı denilmesi daha uygun olacaktır; var olan durumdaki kullanım TMK terim düzenine uygun değildir.

B. Öncelik (*Rüçhan*) Hakkı

Avukatlık emek karşılığı, AvY. m. 166/II gereğince, avukatın kendi çalışması sonucunda, işi verenin elinde tutabildiği veya kazandığı mallar; davadaki karşı yandan ilâm gereğince elde edilecek hüküm konusu para ya da alınacak mallar üzerinde diğer alacaklılara göre öncelik hakkıyla donatılmıştır. Öncelik hakkı, işi verenin batması

⁵⁴¹ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 100-1.

⁵⁴² Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 102-3.

⁵⁴³ Friston, **Costs**, s. 1297, ay. 40.42 va.

⁵⁴⁴ Friston, **Costs**, s. 1320-1, ay. 40.124-7.

⁵⁴⁵ Friston, **Costs**, s. 1312, ay. 40.95 va.

⁵⁴⁶ Friston, **Costs**, s. 1299, ay. 40.48.

(*iflâsı*) durumunda da önceliklidir. Buradaki öncelik İİK m. 206'daki sıra önceliği değil; İİK m. 206/IV'te sayılan ayrıcalıklı alacak (*imtiyazlı* alacak) sırasında “üçüncü sıra” başlığında düzenlenen “*Özel kanunlarda imtiyazlı olduğu belirtilen alacaklar.*” kapsamında anlaşılmalıdır⁵⁴⁷. Belirtmek gerekir ki; var olan durumda savunman gideri de avukatın “ücreti (emek karşılığı)” olarak varsayılsa da, savunman gideri avukatın olmamalıdır, bu nedenle savunman gideri bakımından öncelik hakkı da bulunmamalıdır. Burada söz edilen, yalnızca avukatın emek karşılığı olan sözleşme gereği hak kazandığı parasal tutardır.

Öncelik hakkı, vekâletnamenin düzenlenme gününe, genel bir yetkilendirme söz konusu ise işi veren adına emek karşılığının konusu olan işten dolayı ilk yapılan resmi başvurma gününe göre sıra alır (AvY. m. 166/II). Bu öncelik öyle iyi korunur ki; ilâmın yürütmeye konulması durumunda icra dairesine, takip talebinde bulunan tarafın ilâmda adı yazılı olan avukatına da durumu ivedi bir biçimde bildirmesi zorunluluğu yükletilmiştir (AvY. m. 166/III); bu bildirim yapılmadan takip sürdürülemeyecektir. Öncelik hakkı olan avukatlık alacağı, avukatın ölümüyle avukatın mirasçılara da geçmektedir; ancak icra dairesine yükletilen bildirim zorunluluğu bu durumda artık zorunlu değildir (AvY. m. 166/IV).

İngiliz Hukukunda savunman gideri, avukatın olmadığı için sıradan, “güvencesiz (*unsecured*)” bir alacak olarak nitelendirilir. Bunun nedeni, bu hukuk düzeninde savunmanın emek karşılığı bakımından, taraflar arasında kazanan yana verilecek olan gider buyruğuna konu tutar üzerinde savunmana paraya çevirme yetkisini de veren bir “yükleme/rehin hakkı (*solicitors' charging order*)” kurumu bulunmasından olsa gerektir (SA. B. 73)⁵⁴⁸. Yükleme hakkı, bir savunmanın, müvekkili adına para elde edebildiği durumlarda söz konusu olur ve yalnızca ilişkili iş veya davaya ilişkin olarak savunmanın eline geçmiş olan para veya nesne üzerinde, yine ancak o iş veya davaya ilişkin olarak kullanılabilen bir haktır⁵⁴⁹. Kanımızca bizim hukuk düzenimizde de olması gereken budur.

⁵⁴⁷ Adnan Deynekli, “4949 Sayılı Kanun’la Değişik İcra ve İflas Kanununa Göre Adi ve Rehinli Alacakların Sırası”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 54, sy. 1 (Aralık 2004), s. 201-2.

⁵⁴⁸ Friston, *Costs*, s. 1312, ay. 40.95.

⁵⁴⁹ Friston, *Costs*, s. 1312, ay. 40.95.

C. Hak Arama Özgürlüğü, Adalete Erişim ve Savunmanla Yürütme (*Avukatla Temsil*) Zorunluluğu Konularının Kesişiminde Savunman Gideri

Türk Hukukunda kural olarak avukatla temsil zorunluluğu yoktur (HMK m. 323/1-ğ). Buna karşılık, ekonomik durumu elverişsiz olan kişiler için harçlar ve diğer giderlerden bağışık tutulmaları yanında savunman atanması olanağını da sağlayabilen adli yardımdan yararlanabilmeleri olanağı tanınmıştır (HMK m. 335-340). Bu kurumla, özünde adalete erişimi sağlamaya çalışılır. Çünkü öyle uyuşmazlıklar olabilir ki kişinin yasada tanınmış durumunu (haklarını) yitirmemesi için bir avukatla yürütmesi gerekir; dahası bu uyuşmazlıklar çoğunluktadır. Hukuk kuralları, sıradan yurttaşça anlaşılamiyorsa, çağın gereği olarak insan yaşamının karmaşıklığı, bu yaşamın barış içinde sürdürülmesi için daha karmaşık kuralların öngörülmesini gerektirmişse yurttaşların avukata gereksinimi var demektir. Eğer yurttaşlar, haklarını elde etmek için hukuksal bir korumayı devletten isteyecekse ve tutum-durumu elvermediği için yargılama sürecini bir savunman ile yürütme yoluyla bu istemde bulunamıyorsa, bu durumda devletten bir savunman tutabilmesi için bir yardım beklemesi doğaldır.

Kişinin bir avukatla temsil edilmesi çoğu durumda bir zorunluluktur. Nitekim birtakım davalar bakımından bunun bir zorunluluk olarak yasada öngörülmesi düşünülmüş, HMK Tasarısı Taslağı'nda bu konu düzenlenmiştir⁵⁵⁰ ancak taslaktan çıkarılmış, dolayısıyla yasalaşamamıştır⁵⁵¹. Oysa çoğu hukuk davasında yargıcın kendiliğinden araştırma yetkisi olmadığı ve tarafsız da kalması gerekliliği göz önüne alınırsa; bu davalardaki maddi hukuk ve yargılama hukuku bilgilerini taşımayan kişinin bir avukat tutması gerektiği açıktır⁵⁵². Kanımızca adli yardım düzenlemeleri etkin bir biçimde kullanılarak⁵⁵³ savunmanla yürütme zorunluluğu düzeni kurulabilir. Nitekim tüm yargılama giderlerinin azaltılması ile sağlanmaya çalışılan usûl ekonomisinin de varlık nedeni devletin sağlamakla yükümlü olduğu yargı eylemlerinde daha az harcama ile dengeyi daha gerçeğe yakın biçimde gözetmektir.

⁵⁵⁰ Mine Akkan, **Medenî Usûl Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu**, Ankara, Yetkin, 2010, s. 97 vd.

⁵⁵¹ Akkan, **Zorunluluk**, s. 97.

⁵⁵² Akkan, **Zorunluluk**, s. 98.

⁵⁵³ Akkan, **Zorunluluk**, s. 98.

Birçok uyuşmazlıkta adalete erişimin savunman olmadan sağlanması kanımızca olanaklı değildir.

İngiliz Hukukunda da adalete erişimin sağlanması bakımından savunman tutabilme olanağı tartışılmıştır. Adli yardım kurumunun giderlerinin, ülkemizde de yıllardır yaşandığı gibi İngiltere’de 80’ler ve 90’larda ortaya çıkan yükselen genel enflasyon (paranın alım gücünün düşmesi) karşısında yönetici erk adli yardım yerine Topluluk Hukuk Yardım Fonu (*Community Legal Service Fund*) getirmiş ve bu değişiklikle birçok hukuk davası parasal yardım konusu olmaktan çıkarılmıştır; adli yardım daraltılmıştır⁵⁵⁴. Bunun üzerine, olağan durumda İngiltere’de yasak durumda olan “koşula bağlı karşılık anlaşmaları (*CFA*s – *conditional fee agreements*)” yalnızca belli uyuşmazlıklarla -kişisel yaralanmalar ve ölümcül kazalar bakımından adli yardımın kesilmesinin yarattığı boşluğu doldurmak için düzenlenmiştir⁵⁵⁵. Ki öğretide bu türden anlaşmalar bu nedenle “*adalete erişimin ekonomik yolu için koşu-atı*” olarak nitelendirilmiştir⁵⁵⁶. Ancak daha sonra *CFA*’lerin herkesçe kullanılması sonucu bu anlaşma türünün kapsamı ve koşulları değiştirilmiş⁵⁵⁷, bunun yerine daha geniş kapsamda uygulanmak üzere şimdiki nitelikli tek-yönlü gider geçişi (*QOCS*) kurumu öngörülmüştür. *QOCS*, belirli davacıların, davayı kazanamaması durumunda karşı yanın giderleriyle sorumlu tutulmamasını öngören, kuraldışı bir düzenlemedir. Böylece bu kurumla davacı savunmana para vermeden dava açabilecek, davayı kazanamasa bile karşı yanın giderleri kendisine yükletilmeyecektir. Bu kuralın uygulandığı davalarda, davalı, -sigorta ortaklıkları gibi- dava sonunda çoğunlukla haksız çıkan ve sürekli kendisine dava açılan kuruluşlar olup; bu kişilere karşı bireysel olarak dava açan yurttaşların tuttukları savunman kişilere hiç ödeme yapmamaları, ancak davayı kazandıkları durumda savunmanlarının karşı yandan alınacak savunman giderini alabilmeleri öngörülmüştür. Bu düzenin sağlamasıyla ki savunmanlar, dava sonunda başarılı olunması durumunda karşı yandan alınabilecek giderlerin tümü ile

⁵⁵⁴ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 169.

⁵⁵⁵ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 168-9.

⁵⁵⁶ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 168.

⁵⁵⁷ Nisan 2013’ten sonraki *CFA*’lerde iş-iyesi, savunmana temel bir emek karşılığı yanında bir ek başarı karşılığı ödemeyi üstlenir. Özünde bu temel emek karşılığı, saatlik emek karşılığının yerine geçer, başarı karşılığı ise saatlik temel emek karşılığının üzerinden bir yüzde alınarak hesaplanır. Bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1499, ay. 28.218.

tazminat tutarının ve geçmiş gelir yitiminin toplamının yüzde 25 oranına dek bir pay alma karşılığında davayı yürütmeyi üstlenebilmektedirler⁵⁵⁸. Görüldüğü gibi savunmanla yürütme zorunluluğunun bir düzenleme olarak getirilmesinden kaçınılmasından dolayı İngiltere’de de böyle bir düzenleme getirilerek savunmana para veremeyecek durumda olan kişilere, kendi haklarını -daha haklarına ulaşmadan- kullanmaları yolu açılmış; savunmanlık uğraşının niteliğine uygun düşmeyecek biçimde, emek karşılığının daha paraya bağımlı olmasına neden olunmuştur. Ancak neyse ki İngiliz Hukukunda giderler düzeni, hak arayanların savunmanlarına verdiği emek karşılığı tutarını avukatlara “*vekâlet ücreti*” adı altında vermemektedir.

D. Dürüstlük Kuralına Aykırılık Durumunda Savunman Gideri

1. Dürüstlük Kuralına Aykırılık ve Ortaya Çıktığı Durumlar

TMK m. 2/I’de yer alan dürüstlük ilkesi (doğruluk ve güven kuralı), hakların kullanılması ve borçların yerine getirilmesinde hukuka, ahlaka ve gelenek-yapılageliş kurallarına uygun davranmayı açıklayan genel bir hukuk ilkesi olarak⁵⁵⁹, medenî yargılama hukukunda da geçerlidir ve HMK m. 29’da düzenlemiştir⁵⁶⁰. Dürüstlük kuralına aykırı davranışlarda bulunmayı göz önüne almamak ve buna karşı yaptırım bağlamamak, mahkemelere karşı güvensizlik yaratacağından⁵⁶¹; dürüstlük kuralına aykırılık mahkemece kendiliğinden göz önüne alınır. Yaptırımlar, hakkın kullanımından kendisine yarar sağlamak isteyeninin dürüstlük kuralına aykırı davranışından dolayı bu sonuca ulaşmasını ve hakkın kullanılmasının önüne geçerek kötüye kullanımı engellemek biçiminde (HMK m. 182 uyarınca kötü niyetli ıslah isteminde bulunulduğunda, yargıcın bu istemi göz önüne almadan karar vermesi türünden) olabileceği gibi; hakkın kullanımına engel oluşturamayıp, kötüye kullanma üzerine ayrıca bir yaptırım biçiminde de olabilir (HMK m. 329’daki gibi). Öte yandan, TMK m. 2’de iki ayrı fıkrada birbirini bütünleyen iki ayrı kavram olarak düzenlenen

⁵⁵⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1500, ay. 28.222. Öte yandan kişisel yaralanma dışında yapılan konulardaki başka türden *CFA*’ler de vardır ki bunlarda temel emek karşılığının üzerine başarı karşılığı olarak de temek emek karşılığının yüzde 100’üne dek kararlaştırma yapılabilmektedir.

⁵⁵⁹ Muhammet Özkes, “Yargılamada Dürüstlük Kuralına Aykırı Davranan Taraf Aleyhine Hükmedilecek Vekâlet Ücreti”, **Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi**, S:1 2005, Legal Yayıncılık, s. 31. Dürüstlük kuralına ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. Şener Akyol, **Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı**, İkinci Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2006, s. 1 va.

⁵⁶⁰ Erdönmez/Bolayır, **Pekcanıtez Usûl**, s. 1395, ay. 8.322.

⁵⁶¹ Erdönmez/Bolayır, **Pekcanıtez Usûl**, s. 1395, ay. 8.323.

“dürüstlük kuralı” ile yasaların biçimselliğinin ortaya çıkardığı katılığın yumuşatılmasının amaçlandığı⁵⁶² ve böylece düzenlemedeki koşulu sağlamanın yeterliliği karşısında ilgili düzenlemedeki “hakkın kötüye kullanımı” kavramlarının ayrımı konusunda öğretide görüş ayrılıkları vardır⁵⁶³. Biz yargılama sırasında bu iki durumun varlığını inceleyeceğimizden somut hukuktaki bu tartışmaya girmeyeceğiz. Kişiler dava açarken de dürüstlük kuralına uymalıdır; buna uymamanın yaptırımını olarak HMK’da bu konuda iki ayrı düzenleme vardır: m. 327 ve m. 329⁵⁶⁴. HMK m. 327 ile HMK m. 329 arasındaki ayrımı şöyle ortaya koymak olanaklıdır:

Dürüstlük kuralına aykırı davranışın düzenlendiği HMK m. 327 ile “yargılama giderlerine neden olma” ekseninde bir yaptırım öngörülmüş, yargılama giderlerinin haksız çıkana yükletilmesi kuralından ayrılan ayrı bir durum getirilmiştir. Özünde dürüstlük kuralına aykırı davranan taraf, böyle davranmasa yargılama yapılmadan da uyuşmazlık çözülebilecektir ancak taraf doğruluk ve güven kuralını çiğneyerek işin yargılama ile çözülmesine neden olmuştur. Böyle bir davranışta bulunan kişinin, kendisine tanınan haklardan da yararlanmaması gerekir ki HMK m. 327/2 bu nedenle kendisi yararına yargılama giderine hükmedilmeyeceğini öngörmüştür.

Kötüniyetle veya haksız dava açma durumunu düzenleyen HMK m. 329 ile ise, uyuşmazlık konusunda bir taraf açıkça haksızdır, haksız olduğunu bilmesine karşın bilerek dava açarak yargı örgütünü ve karşı tarafı boş yere uğraştırmıştır; dahası denebilir ki rahatsızlık vermiştir⁵⁶⁵. Burada HMK m. 327’deki doğruluk ve güven kuralına aykırı davranmadan ötesi vardır; çünkü burada özünde bir uyuşmazlık bile yoktur. Tümüyle dava hakkının kötüye kullanılması nedeniyle yasa koyucunun yargı

⁵⁶² Ramazan Arslan, **Medenî Usûl Hukukunda Dürüstlük Kuralı**, S Yayınları, Ankara 1989, s. 32.

⁵⁶³ Bu görüş ayrılıklarını inceleyen çalışmalar için bkz. Nami Barlas, “Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının Alman Medeni Kanunundaki Düzenlenme Tarzı ve Eleştirisi”, **Journal of Istanbul University Law Faculty**, S. 55, N. 3, s. 192, dy. 2; Rona Serozan, **Medeni Hukuk: Genel Bölüm / Kişiler Hukuku**, 6. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015, s. 277-284.

⁵⁶⁴ Erdönmez/Bolayır, **Pekcanitez Usûl**, s. 1397, ay. 8.326.

⁵⁶⁵ Nazif Kaçak, **Yargı Kararlarıyla Avukatlık Kanunu ve İlgili Mevzuat**, Ankara, Seçkin, 2001, s. 343. Yazarın aktardığı yargı çözümünün ilgili bölümü: “*HUMK nun 412. Maddesinin uygulanabilmesi için dava açan kimsenin kötü niyetli olması yani hiçbir hakkı olmadığı bilmediği halde ve durum icabı bilmesi gerektiği halde sırf aleyhine dava açtığı kişiyi izrar kastı taşıması lazımdır.*” (Y. HGK E. 143 K. 262 T. 23.03.1974). Bu yargı çözümünde HUMK m. 421’in kapsamına girmeyen bir olayda yaptırım uygulanmış, bu nedenle verilen hüküm bozulmuştur.

örgütünü boş yere uğraştırması ve dava açma hakkını karşı tarafı boş yere uğraştırmasından kaynaklı ek birer ödeme yapmasını öngörmüştür.

Bu iki düzenleme sırasıyla dürüstlük kuralına aykırılık durumu ile kötünîyetle veya haksız dava açma durumlarında bu davranışların korunmaması ve cezalandırılması amacıyla savunman giderini bir araç olarak kullanmaktadır.

2. Dürüstlük Kuralına Aykırılık Nedeniyle Yargılama Giderlerinden Sorumluluk (HMK m. 327)

HMK m. 327/1 ile gereksiz yere davanın uzamasına veya gider yapılmasına neden olan tarafın, davayı kazansa bile karar ve ilam harcı dışında kalan yargılama giderlerinin bir bölümünü veya tümünü -örneğin savunman giderini- ödemesine hükmedilebileceği öngörülmüştür. Yine HMK m. 327/2 ile kendisine karşı bilerek dava açılmasını sağlayıp davanın reddi sonucu ile yargılama gideri kazanmaya çalışan yararına yargılama giderine hükmedilmemesi öngörülmüştür. Bu ikinci durum, özünde hakkın kötüye kullanılmasının bir örneğidir; çünkü davanın reddi sonucuna bağlanan savunman giderini karşı yandan geri alma hakkı, kötüye kullanılmaktadır.

Davalının kötünîyetli davranışının yalnızca yargılama öncesinde varlığından veya yalnızca yargılama sırasında varlığından söz edemeyiz; burada yargılamaya neden olunması söz konusu olduğundan, kuşkusuz yargılama öncesi ve yargılama sırasındaki davranışları da önemlidir⁵⁶⁶. Bu bağlamda son dönemde temyiz aşamasında, bilirkişi raporundan sonra yeni bir delil sunulması örneğinde Yargıtay bunun bir dürüstlük kuralına aykırılık olduğunu sonucuna varmış, yargılama giderlerinden sorumluluğun da HMK m. 327'ye göre belirlenmesi gerektiğine hükmetmiştir⁵⁶⁷. Doğruyu söyleme yükümlülüğünün temelinde yer alan genel ilke dürüstlük kuralı olduğundan⁵⁶⁸, doğruyu söyleme yükümlülüğü ile dürüstlük kuralı da yakın ilişki içindedir. Öğretide Kurt Konca'ya göre, HMK m. 327'deki dürüstlük kuralına aykırılık için öngörülen yaptırım doğruyu söyleme yükümlülüğüne aykırılık durumunda da uygulanmalıdır. HMK m. 327 kapsamında, kötünîyetli davranışın içine

⁵⁶⁶ Umar, **HMK Şerhi**, s. 957.

⁵⁶⁷ Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4220, ay. 20.48.

⁵⁶⁸ Nesibe Kurt Konca, **Medenî Usûl Hukukunda Tarafların Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 298.

bilinçli olarak mahkemeye karşı gerçeğe aykırı açıklamada bulunarak, “doğruyu söyleme yükümlülüğünü” çiğnemek de değerlendirilebilir ki bu durumda bu açıklamada bulunan kişi yargılamanın uzamasına neden olmuş olabilir. Doğruyu söyleme yükümlülüğünün çiğnendiği durumun yargılama sürerken saptandığı olasılıkta mahkeme, gerçeğe aykırı bir hüküm vermese bile, mahkemeye bilinçli olarak gerçek dışı açıklamalarda bulunan tarafa bir yaptırım uygulayabilir⁵⁶⁹. Örneğin konuyla ilgili hiçbir tanıklığı olmayan kişiyi tanık göstermek yoluyla gereksiz yere davanın uzamasına veya gider yapılmasına neden olan yan, diğer yanın savunman giderinin tümünü veya bir bölümünü ödemekle yüklenebilir.

Karşı tarafı yanıltarak kendisine dava açılmasına neden olan kişi bakımından ise kötüniyet bir koşul olarak aranmaz; yeter ki yargılamaya neden olan bir dış görünüşe, davada haklı çıkan taraf bir savsaklaması ya da eylemiyle neden olmuş ve bu da yargılamada haksız çıkanı dava açmaya itmiş olsun. Örneğin tapuda hak sahibi görünmesine karşın malını üçüncü kişiye devreden kişi, davada sıfat yokluğu nedeniyle haklı çıksa da, HMK m. 327/2 gereği yargılama giderleri onun üzerine bırakılmalıdır⁵⁷⁰.

İngiliz Hukukunda da yargılama öncesi davranışlar ve dürüstlük kuralına aykırılıklar yargılama giderlerinin belirlenmesinde yargıcın göz önüne alması gereken ölçütler olarak öngörülmüştür [CPR 44.2(4,5)]⁵⁷¹.

3. Kötüniyetle veya Haksız Dava Açılmasının Örnekleri ve Sonuçları (HMK m. 329)

HMK m. 329 ile kötü niyetle veya haksız dava açılması durumunda bu davranışta bulunan tarafın hem yargılama giderlerini hem de karşı yanın avukatıyla yaptığı sözleşmedeki emek karşılığı tutarın tümünü veya bir bölümü ödemesi bakımından mahkemeye takdir yetkisi tanınmıştır. Ancak öğretilerde bu konudaki uyarı

⁵⁶⁹ Kurt Konca, **Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü**, s. 298-9.

⁵⁷⁰ Umar, **HMK Şerhi**, s. 956-7. Umar’ın aktardığı bir diğer örnek; kamulaştırma işlemi yapmadan el atan idarenin, kendisine karşı dava açılınca el atma işlemini ortadan kaldıran idarenin davasının reddedilmesi ve yargılama giderlerinin idareye yükletilmemesi üzerine bu gerekçeyle gidilen temyizde kararın bozulması (Yargıtay 4. HD. 15.9.1965 günlü K. 8265 numaralı kararı). Kanımızca bu durumda davanın konusuz kalması yolunda bir karar verilmesi gerekirdi.

⁵⁷¹ Bu konudaki ayrıntılı açıklamalar için bkz. İngiliz Hukukunda “Başarı” Kavramından Anlaşılması Gereken başlığındaki açıklamalarımız.

ve isteklendirme⁵⁷² olsa da bu düzenlemelerin işlerliği sağlanamamış; genel olarak kötünietle veya haksız dava açmanın koşullarının sağlandığı yönünde bir karara denk gelmek olanaklı olmamıştır. Öğretide “haksız olduğunun bilincinde olmasına karşın dava açmak”⁵⁷³, HMK m. 329’un uygulama alanında bir kötüniet olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda, özünde yargı katına gerçeğe aykırı bir açıklamada bulunarak, haklı olunduğu ileri sürülmüş ve haksız yere hukuksal korunma isteminde bulunulmuş olur. Bu da hem doğruyu söyleme ödevine aykırılığı, dolayısıyla dürüstlük kuralına aykırılığı hem de dava açma hakkının kötüye kullanılmasını doğurur. Örnek olarak, davanın açıldığı sırada borcun ödendiğini bilen kişinin doğruyu söyleme yükümlülüğüne aykırı davrandığı söylenebilir⁵⁷⁴; eşzamanlı olarak bu kişi kötünietli olarak dava açmıştır.

Bir diğer dürüstlük kuralına aykırılık örneği de görülmekte olan bir dava varken ikinci kez mahkemeye başvurulmasıdır. Derdestlikle sonuçlanacak olan bu başvuru ile dava açma hakkı kötüye kullanılmış olur. Derdestlik durumundaki açılan dava, daha derdestlik bir dava şartı değil de ilk itiraz iken⁵⁷⁵ dahi öğretide hakkın kötüye kullanılması nedeni olarak örnek gösterilmiştir⁵⁷⁶. Hakkın kötüye kullanılması durumu doğrudan HMK m. 329’a gitmemizi sonuçlamaz, çünkü m. 327/2’deki olasılık da hakkın kötüye kullanılması örneğidir. Ancak kanımızca bilerek derdest olan bir davayı bir kez daha açarak karşı yanı ve mahkemeleri gereksiz yere uğraştırmakta olan kişinin bu davranışı, HMK m. 327/1’deki gereksiz gider yapılmasına kesinlikle neden olmakla birlikte, “hiçbir hakkı olmadan dava açma” durumuna da yakın bir girişim olduğundan HMK m. 329’daki yaptırımla karşılaşmalıdır. Çünkü yukarıda belirttiğimiz üzere HMK m. 329, HMK m. 327’den başka olarak yargı örgütünü ve karşı tarafı “rahatsız edici” davranışı cezalandırmak için getirilmiştir. Özellikle bir avukatla derdest davayı bir kez daha açmaya kalkan kişinin avukatının bu durumu bilmediği düşünülemez. Bu bağlamda, derdestlik nedeniyle usûlden reddedilecek olan

⁵⁷² Özekes, **Dürüstlük Kuralına Aykırılık**, s. 29-49.

⁵⁷³ Bilge Umar, **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzun Mehaz Neuchâtel Kantonundaki Tatbikatı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Sermet Matbaası, İstanbul 1967, s. 153; Ramazan Arslan, **Medenî Usûl Hukukunda Dürüstlük Kuralı**, Ankara, S Yayınları, 1989, s. 71-2; Umar, **HMK Şerhi**, s. 958-9.

⁵⁷⁴ Erdönmez/Bolayır, **Pekantez Usûl**, s. 1406, ay. 8.341.

⁵⁷⁵ Süha Tanrıver, **Medenî Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı**, Ankara, Adalet, 2007, s. 18 va.

⁵⁷⁶ Özekes, **Dürüstlük Kuralına Aykırılık**, s. 41; Umar, **HMK Şerhi**, s. 960.

davada HMK m. 329 uygulama alanı bulacakken, derdestliğe neden olan açılmış ilk davada da bu ikinci dava açma girişimi HMK m. 327/1 anlamında bir “davayı gereksiz yere uzatma veya gider yapılmasına neden olma” durumu sayılmalı; ilk davada da haklı çıkılsa bile karar ve ilam harcı dışındaki yargılama giderleri derdest davayı bir daha açmaya çalışan tarafa yükletilmelidir.

Neuchâtel’deki bir uygulama örneği olarak *Umar*’ın aktardığına göre davalının daha önce ödemiş olduğu tutarı, avukatının bir yanlışıyla davaya konu etmesi durumunda davalının ödediği tutarla birlikte ödemediği tutarı da yalanlaması durumu, kötünietli davranış sayılmıştır ve davacının yanlışıyla ileri sürdüğü tutar bakımından haklı çıkılsa bile tüm yargılama giderleri davalıya bırakılmıştır⁵⁷⁷. Özetle, kötünietli davranış, haklı çıkma durumunda bile HMK m. 329’daki yaptırımla karşılaşmayı gerektirebilir. Tarafların aralarının bozuk olması ise kötü niyeti kanıtlamaz⁵⁷⁸. Kaldı ki böyle bir anlaşmazlık durumu varsa, uyuşmazlığın yargılama olmadan da çözülebilecekken yargılamaya neden olma olarak değerlendirilse bile HMK m. 327’nin kapsamına girebilir.

Bir diğer dürüstlük kuralına aykırılık durumu, bir hakkın kötüye kullanılması da oluşturan, kötünietle yasa yoluna başvurudur⁵⁷⁹. Hukukumuzda özellikle uygulamada, "istinaf hakkı kazanma" gibi şakalara da konu edildiği üzere, davayı yitiren yan, ne olursa olsun eğer verilen yerel mahkeme kararı bakımından istinaf yolu açıksa, haksız olsa bile bu hakkı kullanmakta ve kötüye kullanmaktadır. Dürüstlük kuralına aykırılığa ilişkin HMK düzenlemesi uygulanırsa, bu konuda da bir caydırıcılık olabileceği öngörülebilir. Bunun için HMK m. 329’daki düzenlemelerin yanında, -TBK gereği tazminat davası da açabileceği dile getirilmiştir⁵⁸⁰. Burada müvekkilden talimat almadan istinaf yoluna başvuran ya da müvekkilini yanlış yönlendiren avukatlar olabilecektir. Bu olasılık bakımından da sorumluluk davasının açılabilmesi açıktır ancak belki yargılama kuralları bakımından bu olasılık için de avukatlara karşı sorumluluk davası açılabilmesi yönünde açık bir düzenleme de

⁵⁷⁷ Umar, **HMK Şerhi**, s. 959-60.

⁵⁷⁸ Umar, **HMK Şerhi**, s. 960.

⁵⁷⁹ Bu konudaki ayrıntılı çalışma için bkz. Mehmet Ünsal Candemir, **Medeni Usul Hukukunda Kanun Yollarına Kötünietle Başvuru**, İstanbul, Sümer Kitabevi, 2022.

⁵⁸⁰ Candemir, **Kötünietle Başvuru**, s. 108-111.

getirilebileceği değerlendirilebilir ki böylece avukatlar da bu tür davranışlarla “müvekkile ve müvekkil karşısında kendilerine zaman kazandırma” amacıyla yargılama sürecini uzatmasın, yargının iş yükünü ağırlaştırmasın. Burada avukatların müvekkillerinin talimatı olmadan yasayoluna yoluna başvurmaması durumunda sorumluluk davası ile karşılaşacakları konusunda bir duraksama yaşanabilir. Bunun da açıkça düzenlenerek hem yargılamayı uzatmasını istemediğimiz savunmanlık uğraşındakilere hem de yargılamaları uzatanları caydıracağını düşündüğümüz dürüstlük kuralını işletmesini beklediğimiz yargıçlara daha öngörülebilir bir ortam hazırlanabileceğini düşünmekteyiz.

İngiliz Hukukunda ise dürüstlük kuralına aykırı davranış, yargılama giderlerinin belirlenmesi yönteminin temelini etkilemektedir. Buna göre, iki tür belirleme yöntemi vardır: Belgelenen giderlerin orantılı olması ve aşırı olmaması gibi ölçütlerin arandığı “ölçün temel (*standart basis*)” ve bu koşullardan yalnızca aşırı olmama koşulunun arandığı “giderim temeli (*indemnity basis*)”. Özellikle giderim temelinden belirleme ile orantılılık aranmaz ve yalnızca giderlerin aşırı olmaması koşulu aranır ki bunu da ödeme yapacak olan taraf kanıtlama yükü altında tutulmuştur. Giderim temelinin amacı, öğretide “alacaklı tarafın dava yüzünden katlandığı giderler, rahatsızlık ve sıkıntılar için bir giderim sağlamak” olarak açıklanmıştır⁵⁸¹.

Dürüstlük kuralına aykırılık kuralına göre yargılama giderlerine hükmedilmesi, hükmün istinafa taşınması ve yargılama sürecinin uzatılması için bir yeni uyuşmazlık ve istinaf nedeni olarak kullanılabilir. Mahkemelerin ve avukatların bu yasa hükmünün varlığının ayırımında olmamaları dışında, bu nedenle de bu türden sözleşmeye göre savunman gideri kararları vermediğini düşünebiliriz. Nitekim İngiliz Hukukunda doğrudan sözleşmeye/emeğe göre bir yargılama gideri kararı verilir, kötüniyet de karşı yanın giderilecek giderleri bakımından ödenecek tutarın belirlenmesinde etkili olur. Ancak İngiliz Medenî Yargılama Hukukunda bu durum ayrı bir yargılama aşamasıdır. Bu bakımdan savunman gideri yapmış olan yan, yaptığı bu harcamaları açıkça belirtmek zorundadır. Hukukumuzda ise Çizelge üzerinden belirli bir tutar yargılama

⁵⁸¹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1452, ay. 28.104.

gideri olan savunman giderine hükmedildiğinden, kural olarak böyle bir belirleme söz konusu değildir.

4. Dürüstlük Kuralına Aykırılık Durumunda Verilecek Savunman Gideri Kararının Belirlenmesi

Türk Hukukunda dürüstlük kuralına aykırılık durumunda hangi tutardan bir savunman gideri belirleneceği bakımından üç önemli düzenleme vardır: HMK m. 327, m. 329 ve AvY. m. 163/I, 169.

HMK m. 327/1'e göre, gereksiz yere davanın uzamasına veya gider yapılmasına neden olursa, karar ve ilam harcı dışında kalan yargılama giderlerini davayı kazansa bile -dolayısıyla karşı yanın savunman giderini de- ödemek zorunda kalabilecektir. Bu tutar, Çizelge'ye göre belirlenmekte olduğundan, yargılama sonucu verilen kararın niteliğine göre Çizelge'deki oran veya belirli tutardan savunman gideri kendisine yükletilebilir.

HMK m. 327/2'e göre, hakkın kötüye kullanılması sayılan bir durum olarak davalının, davacıyı yanıltarak kendisine dava açılmasına neden olduktan sonra sıfat yokluğundan davanın reddi kararı ile yaptığı giderleri geri almasının önüne geçilmiştir. Burada “davalı yararına yargılama giderlerine hükmedilemez.” denilmiştir. Buradan anlaşılması gereken, iki yanın da kendi giderlerine katlanacağı mı yoksa davacının giderlerinin davalıya yükletileceği midir? Kanımızca iki yan da kendi yargılama giderlerine katlanacaktır, tersi durum öngörülmek istense yasa koyucunun “yargılama giderleri yine de davalıya yükletilir.” gibi bir söylem kullanması gerekirdi. Ancak olması gereken olarak bize göre yine de böyle bir aldatmaca durumunda yargılama giderlerinin tümü dava reddedilse bile davalıya yükletilmelidir.

HMK m. 329/1'e göre ise, kötüniyetli davalı veya hiçbir hakkı olmamasına karşın dava açan taraf, yargılama giderlerinden başka, diğer yanın vekiliyle kararlaştırdığı savunman giderinin tümünü veya bir bölümünü ödemek zorunda bırakılabilecektir. Bu durumda, eğer vekil ile savunman arasındaki sözleşmede bulunan tutar aşırı bulunursa, mahkeme bu tutarı kendisi belirleyecektir. Bu düzenlemeye göre, Çizelge dışına çıkılarak, gerçeğe daha yakın olarak giderlerin giderilmesi öngörülmüştür. Öğretide bu düzenlemedeki tutarın belirlenmesi

bakımından birden çok ayrıntılı durum incelenmiştir. Bu durumları aşağıda inceleyeceğiz:

İlk sorun, AvY. m. 169'da “savunman gideri” için öngörülen “*Yargı mercilerince karşı tarafa yükletilecek avukatlık ücreti, avukatlık ücret tarifesinde yazılı miktardan az ve üç katından fazla olamaz.*” biçimindeki kuralın, HMK m. 329'daki düzenlemenin tavanını oluşturup oluşturmadığıdır. Burada Özekes'e göre, AvY. m. 169'daki düzenleme genel bir düzenleme olup, HMK m. 329'u kısıtlayacak bir özellikte olmadığından, yargıç AvY. m. 169'daki kısıtlama ile bağlı olmadan, demektir ki Çizelgede yazılı tutarın üç katını geçse dahi HMK m. 329 gereği taraflar arası sözleşmedeki tutardan savunman gideri belirleyebilecektir⁵⁸². Kanımızca da AvY. m. 169'daki düzenleme genel bir savunman gideri belirlenmesi için genel bir düzenleme olup, daha genel ve ilkesel bir yasa olan HMK'daki özel düzenlemenin koşullarının varlığında uygulanmayacaktır.

İkinci olarak, AvY. m. 163/I'e göre geçerli olması için yazılılık koşulu aranmadığı için adî yazılı yapılmamış bir avukatlık ücreti sözleşmesinde, anlaşılan tutar ne yolla ortaya konacak ve kanıtlanacaktır? Burada öncelikle söylenmeli ki aralarında hiçbir anlaşma yapılmadıysa ve bu nedenle savunman, müvekkilinden AAÜT'teki en düşük tutardan karşılık isteyebilecekti ise bu durumda AvK. m. 169 gereği yargıç da HMK m. 329 yaptırımını ancak AÜÜT'teki en düşük tutardan aşağı olmamak üzere en çok bu tutarın üç katına dek belirleyebilir⁵⁸³. Umar'a göre bir anlaşma yapıldıysa ve bu anlaşma konusunda bir uyuşmazlık olduysa; tutar konusunda bir uyuşmazlık çıkması durumunda ise HMK m. 329/1 gereği mahkeme bu tutarı belirleyecektir. Sözleşmeye ilişkin uyuşmazlığın sözleşmenin yapıldığı güne ilişkin olması durumunda ise kanıtlama yükü sözleşmenin tarafı olup giderleri kötüniyetli olan taraftan alacak olan kişidir. HMK döneminde avukatlık sözleşmesi, yazılı bir belge olarak yeterli kanıt oluşturmakta olup, kanıtlanması gereken “sözleşmenin yapıldığı gün” olduğundan, kanıtlanması tanıkla ispat yasağına bağlı olan bir hukuksal işlem değildir ve her türlü delille ispatı yapılabilecek bir olgudur; kaldı ki hukuksal işlemin içeriğinde sayılsa bile kendisine karşı kullanılacak olanın tarafı olmadığı bir

⁵⁸² Özekes, **Dürüstlük Kuralı**, s. 44.

⁵⁸³ Umar, **HMK Şerhi**, s. 960.

işlem olduğundan yine her türlü delille ispat edilebilecek; bu bağlamda avukatın ve müvekkilin gelir düzeyine de bakılabilecektir⁵⁸⁴. Bu yöndeki Neuchâtel uygulamasına göre de davayı kazanan tarafın mali durumuna bakılması gerektiği sonucuna varılmıştır⁵⁸⁵.

Yargıç, karşı yana “savunman gideri” olarak yükletilecek avukatlık sözleşmesi tutarı konusunda tarafların bir anlaşması olduysa, tarafın bu istencine uygun davranır; ayrıca araştırma yapmaz⁵⁸⁶.

V. Savunman Giderinin Belirlenmesi ve Avukatlık Ücreti ile Arasındaki İlişki

A. Avukatlık Ücretinin Savunman Gideri ile İlişkisi ve Savunmanlık Uğraşı

1. Savunman Gideri ile Avukatın Ücretinin İlişkisi

Adaletle tümüyle erişmek düşünüldüğünde usa vuran ilk düşünce, hak arayanın savunman kişiye yaptığı ödemeyi davada haksız çıkandan almasıdır. Ancak bu durumda avukat ile müvekkil arasında yapılan bir kişiler arası sözleşmeden, üçüncü kişilerin sorumlu tutulması söz konusu olacak; ayrıca her türlü karşı yandan alırım denilerek daha çok savunman gideri yapılabilir, dahası kişiler avukatları ile danışıklı tutarlar belirleyebilecektir. Bu durum ise dengesiz ve doğruluğa aykırı sonuçlar doğurabilecektir. İngiliz Hukukunda gider kararları verilirken sürekli tartışılmak durumunda kalınan durumlar bunlardır: Saçma ölçüde uçuk olmama anlamında, “usa-yatkın (reasonable)” olma ve bu işin karşılığı bu mu olmalıdır anlamında “orantılı (proportionate)” olma.

Bir de ikinci yol düşünülebilir: Bu ikinci yolda, dava sonunda haklı çıkan, haksız çıkan taraftan ancak bir çizelgeye göre ya da belli bir tavan tutar üzerinden belirlenen giderini geri alabilecektir. Bu yolda, önceden öngörülen tutar ile, davayı kazanmış olan kişinin avukatına ödediği tutarın denk düşmesi güçtür. Kimi durumda avukat ile müvekkil, çizelgenin üzerinde bir tutarda anlaşabilir. Bu durumda müvekkil, davayı kazansa bile karşı yandan tüm savunman giderini geri alamayacaktır.

⁵⁸⁴ Umar, **HMK Şerhi**, s. 961.

⁵⁸⁵ Umar, **Neuchâtel Tatbikatı**, s. 43 sonu; Umar, **HMK Şerhi**, s. 959.

⁵⁸⁶ Umar, **HMK Şerhi**, s. 959.

Savunman gideri, böyle kurgulandığın hak arayan müvekkil bakımından hakkına ulaşmak için başvurduğu devlet yargısında ulaşmasının sağlandığı hakkı üzerinden önemli bir kesinti olacaktır. Bu bakımdan dava sonunda başarılı olan tarafın, geri alabileceği giderlerin öngörölmüş olması da müvekkil ile savunman arasındaki sözleşmenin çizelgede öngörölmüş tutar üzerinden yapılmasına neden olabilir. Böylece hak arayan müvekkil, davayı kazanırsa savunmanına ödediği paranın tümünü geri alarak hakkına kesinti olmadan kavuşabilir. Ancak bu durumda da savunman kişinin çizelgeyle kısıtlı bir anlaşma yapmak durumunda kalacağı göz ardı edilemez. Tüm bunlar göz önüne alındığında, iki yolun da “savunman gideri” ile “savunmanın emek karşılığı (*avukatlık ücreti*)” üzerinde büyük etkisi olduğu; ayrıca iki yolun da yararları ve sakıncaları bulunduğu açıktır.

2. Savunmanlık Uğraşının Toplumdaki Algısı ile Emek Karşılığı Arasındaki İlişki

Bir işle uğraşanlar (*meslek sahipleri*); bir ürün satmazlar ve bunun yerine bir hizmet vermekte olduklarından, verilen hizmet karşılığı para kazanarak yaşamını sürdürmek amacıyla yapılan uğraşın sürdürülmesi için bağlı oldukları tek değişken, - mal satanlardan değişik olarak- fiziksel bir nesneye duyulan istek değildir⁵⁸⁷. Öğretide *Abel*’a göre savunmanlık (avukatlık) uğraşının sürdürülebilmesi için, her uğraş gibi iki özelliği barındırması gereklidir:

- i) Hizmeti alacak kişilerin (*müvekkilin/müşterinin*) hizmeti verenin üstlendiği ve yerine getireceği işin değerini kavramış olması ve
- ii) Hizmeti tüketecek olanların, bu işi kendi başlarına yapamayacaklarına kanmış olması⁵⁸⁸.

Savunmanla yürütme zorunluluğunun olmadığı ülkemiz hukukunda tüm eylem yeteneğini⁵⁸⁹ ve dolayısıyla dava yeteneğini⁵⁹⁰ bulunduran kişilerin bir savunman

⁵⁸⁷ Richard L. Abel, **The Legal Profession in England and Wales**, Basil Blackwell Ltd., Oxford 1988, s. 8.

⁵⁸⁸ Abel, **Profession**, s. 8. Yazar, avukatlık mesleğinin yaptığı işin, mesleki organizasyonu etkilediği gibi, mesleki organizasyonun da yapılan işin niteliğini etkilediğini söyleyerek, çeşitli toplumbilimsel kuramlar bakımından savunmanlık uğraşını ele alıyor.

⁵⁸⁹ Diğer bir deyişle, *fiil ehliyeti*. Bkz. İsmet Sungurbey, **Osmanlıcadan Türkçeye, Türkçeden Osmanlıcaya Medenî Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1966, s. 11.

⁵⁹⁰ Diğer bir deyişle *dava (aranç) ehliyeti*.

tutmak yoluna gitmeden dava açabilecekleri kuşkusuzdur. Arabuluculuğun zorunlu kılındığı uyuşmazlık türlerinde adliyelerdeki arabuluculuk bürolarına giderek büroların önündeki formları dolduran yurttaşların; arabuluculuk yoluna kendileri başvurdıkları gibi, “*Avukata para vermeye gerek yok!*” diyerek, artık internette birçok dilekçe örneği de bulunmasının gölgesinde dava açma girişiminde bulunduğu da herkesin bilgisindedir. Ancak savunmanlık uğraşı bakımından; özellikle ortaklıklar hukuku gibi, düşünsel iyelik (*fikrî mülkiyet*⁵⁹¹) hukuku gibi uzmanlık gerektirdiği alanlarında gerçek ve tüzel kişilerin, çoğunlukla kendi hukukî sürecini yürütmede yetkin olmadığının ayırımında olduğu açıktır⁵⁹². Nitekim gerçek yaşamda da görülmektedir ki Türkiye’de de yeni savunmanlık ruhsatını alanların ve hukuk öğrencilerinin işe girmeyi en çok istedikleri işyerleri de bu işlerle uğraşan ya da kurumsallaşmış bürolardır. Çünkü bu bürolarda savunmanlık uğraşının karşılığı alınmakta, bu bürolarda çalışan savunmanlar da emeklerinin karşılığını almaktadır. Görüldüğü üzere savunmanlık uğraşı, gerçekten de hizmeti alacak kişilerin, alacakları hizmetin nitelikli olduğunu kanıksadıkları durumda sürdürülebilir olmaktadır. Ancak eğer hak arayan kişi, savunman olmasa da bu işi yapabileceğini düşünürse, savunman kişiye ödeme yapmada pek gönülsüz olmaktadır. Bu da, savunmanlık uğraşındakilerin emeklerinin karşılığını alamamasına neden olur. Böyle olunca da, savunmanlar genel olarak müvekkillerinden tümüyle alamadıkları emek karşılıklarını, özünde yargılama sonunda hükmedilen savunman giderine bel bağlama yoluyla almayı beklemektedirler.

B. Avukatlık Sözleşmesinde Emek Karşılığının Belirlenmesi Yöntemleri

Avukatlık sözleşmesinin niteliği son değişikliklerle birlikte artık vekâlet sözleşmesinin bir alt-türü⁵⁹³ olarak görülmemekte ve günümüzde avukatlık sözleşmesi kendine özgü bir sözleşme olarak kabul edilmektedir⁵⁹⁴. Konusu bir işgörme olan bu sözleşme türünde⁵⁹⁵, savunman kişi bir uzmanlık bilgisini hukuksal yardım olarak iş-iyesine sağlar. Bunu sağlarken yaşamından bir süreyi ve emeğini verir, ayrıca bilgisel

⁵⁹¹ Sungurbey, **a.g.e.**, s. 11, 29; Erbay Taylan, **Yasa Sözlüğü**, Yasa Yayınları, İstanbul 1982, s. 122.

⁵⁹² Abel, **Profession**, s. 8.

⁵⁹³ Türker Yalçınduran, **Vekâlet Sözleşmesinde Ücret**, Ankara, Yetkin, 2007, s. 64-7.

⁵⁹⁴ Semih Güner, **Avukatlık Sözleşmesi ve Ücreti**, Ankara, Yetkin, 2014, s. 67.

⁵⁹⁵ Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 204.

sermayesini kullanarak sorun çözer ve bir süreci izlemeyi de üstlendiyse, işi de etkin biçimde izler. Tüm bu işlerin karşılığında emeğinin karşılığını alması gerekir.

Emek karşılığının ne biçimde belirleneceği konusunda birden çok yöntem vardır. Ancak kuramsal temelde incelendiğinde, iki tür değer kuramı açıklayıcı olmaktadır. Emek-değer kuramına göre hizmetin değeri, hizmete özgü ve sağlanan hizmet için harcanan emek ölçüsüyle belirlenir, maliyet-artı karşılık belirleme söz konusu olur⁵⁹⁶. Bu demektir ki, bir işin (*hizmetin*) yapılması için gereken nesnel bir maliyet söz konusudur, işin karşılığı için bu maliyetin üzerine bir de kâr eklenerek bir karşılık (*fîyat-ücret*) belirlenir. Bu, işin değeridir ve iş-iyesi bu değeri öder. İşte emek-değer kuramına göre belirleme yöntemi budur. Burada öznellik, yalnızca kâr ögesinde vardır, çünkü hizmeti veren, alabileceğine ve alması gerektiğine inandığı oranda kazancı bu maliyetin üzerine koyarak emeğinin değerini belirler; bu kazanç dışında, en azından kuramsal olarak geri kalan maliyetlerin nesnel bir düzeye oturtulması beklenir.

Öznel-değer kuramına göre ise hizmetin değeri, iş-iyesinin öznel gereksinim ve isteklerine bağlı olarak, iş-iyesi için işin anlam ölçüsüyle biçilerek belirlenir⁵⁹⁷. Bu yöntemle göre, iş-iyesinin istencine göre, tümüyle sözleşme özgürlüğü gereği belirli bir tutarda anlaşılabilirliği gibi, aşağıda kısıtlamaları görüleceği üzere dava konusuna bağlı olarak bir karşılık belirlenebilmektedir. Aşağıda önce emek karşılığının belirlenmesindeki kısıtlamaları, daha sonra da söz ettiğimiz emek karşılığı belirleme türlerini değerlendireceğiz.

1. Sözleşme Özgürlüğü Karşısında Taban ve Tavan Sınırlamaları

Türk Hukukunda savunmanın emek karşılığının nesnel bir alt sınırı vardır ve bu sınır AAÜT ile belirlenir (AvY m. 164/IV). Bu buyurucu bir düzenlemedir. Tavan ise yalnızca oransal bir tutarın emek karşılığı olarak öngörüldüğü durumda söz konusu olur⁵⁹⁸; oransal tutar belirlenmedikçe avukatın emek karşılığını belirlemede başka bir

⁵⁹⁶ Friston, **Costs**, s. 1350, ay. 42.04.

⁵⁹⁷ Friston, **Costs**, s. 1350, ay. 42.04.

⁵⁹⁸ bkz. Semih Güner, **Avukatlık Sözleşmesi ve Ücreti**, Ankara, Yetkin, 2014, s. 284; Halûk Burcuoğlu, “Avukatlık Sözleşmesi ve Avukatlık Ücreti ile İlgili Önemli Bazı Sorunlar”, **TBB Dergisi**, Sayı 49, 2003, s. 64.

tavan sınırlaması yoktur. Yargıcın savunman giderine ilişkin belirleme yetkisinin emek karşılığı belirlemesi ile bir ilgisi yoktur. Ancak başlangıçta iş-iyesi ile savunman arasındaki anlaşma yapılırken, uyuşmazlık sonunda geri alınabilecek savunman gideri tutarının bir etken olacağı açıktır.

İngiliz Hukukunda bir tavan uygulaması yoktur. Kaldı ki genellikle saatlik çalışma üzerinden belirlenen emek karşılığı, kimi durumlarda karşı taraftan giderilen tutarın üstünde kalmaktadır. Bu durum da değişmez giderler düzeninin doğmasına neden olmuştur; çünkü bu düzen öngörülmeden önce her yargılama sonunda karşı yandan alınabilecek giderler belirleniyordu ve orantılılık ile usa-yatkınlık ölçütlerini değerlendiren yargıçların verdiği gider buyruklarındaki tutarlar sonucu hak arayanlar kimi durumda yargı yoluna gittikleri için pişman olabilmekteydi. Bu durumda da müvekkil ile savunman arasında başkaca uyuşmazlıklar doğuyordu ki bu durum da genel giderlerin yine artmasına ve genel bir hoşnutsuzluğa neden oluyordu. Günümüzde değişmez giderler düzenine bağlı bir uyuşmazlık olduğunda, hak arayan kişi yargılama sonunda en yüksek ne tutarda parayı geri alabileceğini bileceği için savunmanlarla yapılan anlaşmada da bunu göz önünde tutmaktadır. Öyle ki aşağıda ele alacağımız, İngiliz Hukukundaki çalışma süresini temel alan geleneksel düzenden, belirli bir tutardan anlaşma yapmaya bir eğilim vardır. Ancak belirtmek gerekir ki *CFA* ve *DBA* denen kuraldışı emek karşılığı belirleme yöntemlerinde, birtakım tavanlar öngörülmüştür⁵⁹⁹.

2. Çalışma Süresini Temel Alan Düzen

Çalışma süresinin tutulması, emek-değer kuramının bir uygulamasıdır. Emeğin karşılığının belirlenmesinde maliyet önemlidir ve maliyetin belirlenmesi için de emeğin ölçülmesi gerekir; ki böylece istenecek karşılık bir nesnel temele otursun. Emek karşılığının nesnel bir temele oturması, İngiliz Hukukunda giderlerin giderimi bakımından orantılılık ve uygunluk denetimi yapıldığından çok önemli olmaktadır. Bir uyuşmazlığın niteliği, çözümünün güçlüğü, gerektirdiği bilgi düzeyi gibi birçok etmen karşısında; savunmanın bu iş için harcadığı emek de süre de kayıt altına alınmalıdır ki

⁵⁹⁹ Bu anlaşmalara ilişkin daha ayrıntılı açıklama için bkz. “Emek Karşılığını Dava Konusuna Bağlamak ve Yasaklar” başlığı altında, “Başarı Koşuluna Bağlı Emek Karşılığı (*pactum de palmorio*)” başlığındaki açıklamalarımız.

kazanan tarafın karşı taraftan isteyeceği savunman gideri, uyuşmazlığın çözümü için orantılı ve uygun olsun.

İngiliz Hukukunda geleneksel bir vekâlet sözleşmesi kapsamında müvekkil, davayı yürütmek için savunmanına saatlik bir emek karşılığı ödemekle yükümlü olur⁶⁰⁰; bu kapsamda savunmanlar süre tutarak çalışır ve toplamda iş için bir süreyi de göz önünde tutarak saatlik emek karşılığı tutarını, tahminî iş süresini müvekkile fatura düzenlemelerini ayrıntılı bildiren bir müvekkil bilgilendirme yazısı gönderir⁶⁰¹. Bu saatlik tutar, belli bir kâr oranını da içerir⁶⁰² ve genellikle tutulan süre 1 saatin 10’da biri olan 6 dakikalık birimler üzerinden tutulur. Genellikle bir büroda çalışan tüm savunmanlar için eş saatlik emek karşılığı belirlenir ancak bir başka yaklaşım da Üst Yargıyerleri Giderler Ofisi (*Senior Courts Costs Office - SSCO*) eliyle yayınlanan kılavuz oranlarına göre savunmanlar arası kıdem düzeyine göre⁶⁰³ gösterilen oranlarda emek karşılığı belirlemektir⁶⁰⁴. Bunun dışında Türkiye’de olduğu gibi savunmanlar ilk vekâlet alındığında ve dava süresinde aralıklı olarak yapılan diğer giderler için ön ödeme isterler⁶⁰⁵.

Saatlik emek karşılığı belirlenmesi demek, karmaşık bir süreç için çalışılıyorsa, o ölçüde yoğun ve uzun çalışma gerektireceği ve faturanın da yüksek olacağı demektir⁶⁰⁶. Buna göre, savunman kişi, hukuksal yardım için üstlendiği iş için ayırdığı belli bir sürede, odaklanarak çalışır ve o iş için gereken sürenin toplamında bulacağı tutarı da müvekkil öder. Bir dava işini alan savunman, bu dava için yapması gereken araştırma süresinin parasal karşılığını, dava dilekçesini hazırlamak için gereken sürenin parasal karşılığını, uyuşmazlığın çözümü için yapması gerekli telefon

⁶⁰⁰ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1378, ay. 27.1; Sime, *Civil Procedure*, s. 11, ay. 2.04.

⁶⁰¹ Sime, *Civil Procedure*, s. 11, ay. 2.04; Friston, *Costs*, s. 1350, ay. 42.06.

⁶⁰² Sime, *Civil Procedure*, s. 13, ay. 2.05.

⁶⁰³ Dört düzey belirlenmiştir: 8 yılı aşkın deneyimli savunmanlar ve hukuk yürütücüleri (*legal executives*) (A); 4 yılı aşkın deneyimli savunmanlar ve hukuk yürütücüleri (B); diğer savunmanlar ve ve hukuk yürütücüleri ve eşdeğer deneyimde hukuk çalışanları (C); stajyer savunmanlar, paralegal kişiler ve diğer gelir getiren hukuk çalışanları (D). Ayrıca bu dört düzey dışında İngiltere’de 5 bölge ayrımı yapılmış; Londra’nın üç belgesi ile geri kalan ulusal iki bölge olarak ayrı ayrı tutarlar öngörülmüştür. 2025 yılı için belirlenen kılavuz çizelgeye şuradan ulaşabilirsiniz: <https://www.gov.uk/guidance/solicitors-guideline-hourly-rates>. (Erişim Günü: 21.08.2025).

⁶⁰⁴ Sime, *Civil Procedure*, s. 13, ay. 2.05.

⁶⁰⁵ Sime, *Civil Procedure*, s. 13, ay. 2.06.

⁶⁰⁶ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1378, ay. 27.1

konusması giderlerini, yol parası giderlerini vb. üzerine aldığı iş için yaptığı tüm emeğin karşılığını ve yaptığı tüm giderleri faturalandırır. İş-iyesi de bu faturaya göre savunmana ödeme yapar; nitekim yargılama sonunda giderlere ilişkin karar da bu giderlerin belgelenmesi üzerinden yapılan değerlendirmeye ve gider dökümüne göre oluşturulur. Ancak 2000'lerin ortasından beri, İngiltere'de de çalışma süresi yerinde tüm iş için ortalama bir tutar belirlenerek anlaşma yapılması da yaygınlaşmıştır⁶⁰⁷. Yine de saatlik emek karşılığı belirleme yöntemi İngiltere'de çok yaygın olduğundan, savunman ile iş-iyesi arasında çıkabilecek ödeme-fatura uyumsuzluklarını değerlendirme yetkisi, yargılama giderlerini değerlendirme ile bağlantılı kılınmış ve bu durumu CPR 46.9 ve 46.10'da açıkça düzenlenmiştir⁶⁰⁸.

3. Belirli Bir Parasal Tutarda Anlaşma

Türk Hukukunda bir tavan kısıtlaması öngörülmediğinden sözleşme özgürlüğü çerçevesinde müvekkil ile savunman arasında -yabancı para üzerinden olup olmayacağı tartışmalı olmakla birlikte⁶⁰⁹- herhangi bir tutarda özgürce anlaşılabilir⁶¹⁰.

Anlaşmanın, yapılacak işin değerinin belirlenmesi yoluyla yapılması da olanaklıdır. Giderlerin giderimindeki tavan kısıtlamalarının, çekişmeli yargılama sonunda geri alamayacağı tutarlarda öznel-değer ölçütüne göre anlaşma yapmaya caydırıcı bir etkisi olmuştur; bu nedenle öznel-değerden çok, emek-değer kuramına göre anlaşmalar yapılmaktadır⁶¹¹. Bunun dışında, İngiliz Hukukunda gerçek giderler

⁶⁰⁷ Friston, *Costs*, s. 1350-1, ay. 42.07.

⁶⁰⁸ Bu konudaki daha çok açıklama için bkz. "Yargıcın Savunman Giderini Belirlemesi" başlığındaki açıklamalarımız.

⁶⁰⁹ Avukatlık sözleşmesindeki emek karşılığının yabancı para olarak belirlenip belirlemeyeceği konusunda yasada açık bir düzenleme bulunmadığından tartışma vardır. Öğretide baskın görüş, yabancı para üzerinden de emek karşılığı belirlenebileceği ve bu konuda uyumsuzluğun yabancılık ögesi taşıması gibi bir kısıtlamanın olmaması gerektiği yönündedir. Bkz. Özcan Günergök, *Avukatlık Sözleşmesi*, Yetkin, Ankara, 2013, s. 141; Sungurtekin Özkan, *Avukatlık Mesleği*, s. 221; Murat Aydın, *Avukatlık Sözleşmesi*, Ankara, Seçkin, 2020, s. 73-4. Öğretide *Pekcanitez*'e göre ise uyumsuzluğun yabancılık ögesi taşıması ve dava konusunun yabancı paraya ilişkin olması dışında kamu hizmeti niteliği taşıyan savunmanlık uğraşının emek karşılığı yabancı para üzerinden belirlenememelidir. Bkz. Hakan Pekcanitez, *Yabancı Para Alacaklarının Tahsili*, 3. Bası, Ankara, Yetkin, 1998, s. 44; Özcan Günergök, *Avukatlık Sözleşmesi*, Yetkin, Ankara, 2013, s. 141, dy. 458. Türk parasının değerinin korunması gereğini düşündüğümüzde ülkenin hukukçularının dahi yabancılık ögesi içermese bile Türk parasını kullanmayıp yabancı parayı kullanması bizce de sakıncalı görünmektedir.

⁶¹⁰ Özcan Günergök, *Avukatlık Sözleşmesi*, Yetkin, Ankara, 2013, s. 140-1.

⁶¹¹ Friston, *Costs*, s. 1350, ay. 42.06.

düzenin geçerli olduğu birçok davada giderlerin geri alınabilmesi için uygunluk ve orantılilik ölçütlerini sağlama gerekliliği nedeniyle çalışma süresinin kaydının tutulması gerekmektedir; bu da değer belirlemede önemli bir etken olduğundan özünde emek-değer kuramına uygun bir ölçüttür⁶¹² ve çoğunlukla emek-değer kuramına göre değer belirleme yapılmasının bir diğer nedenidir.

4. Emek Karşılığını Dava Konusuna Bağlamak ve Yasaklar

a. Genel Olarak

Bir kişinin davasını bir savunman ile yürütebilmesi için savunmanın emek karşılığını ödemek için bir biçimde kaynak sunması gerekir. Eskiden bu kaynak yaratmanın üç yolu vardı: Kendi cebinden ödemek; kamunun vergileriyle sunulan adli yardım ödeneğinden yararlanmak; son olarak uzman kuruluşlar, tecim birlikleri veya sigorta poliçelerinden yararlanmak⁶¹³. Bu üç yoldan özellikle adli yardım için Hazinesinden çıkan bütçenin artması durumu, yönetici erki yeni kaynak yaratma yollarına itmiş⁶¹⁴ ve savunmanlık uğraşının niteliğinde çok da uygun düşmediği eleştirilerine karşın emek karşılığını dava konusuna bağlayan sözleşmelere kısıtlı da olsa yasallık tanımaya sürüklemiştir.

Savunman kişinin, işi veren kişi ile yapacağı sözleşmede emeğinin karşılığını belirli bir parasal tutar veya süreye bağlı olarak belirlemediği durumlarda ne olabilir? Savunman, emeğinin karşılığını, üzerine aldığı işe, dava konusuna bağlayabilir mi? Bu sorular ve uygulamaları, üç ayrı kavram doğurmuştur.

Başarıya bağlı karşılık belirleme yasağı, dava sonucuna katılma yasağı ve uyuşmazlık konusunun savunmana emek karşılığı olarak devri yasağı; üçünün de ortak yanı “savunmanın emek karşılığını dava konusuna bağlama” yöntemleri olup birbirinden başka kavramlardır. Bu yasakların temel nedeni, savunmanlık uğraşının, yargı erkindeki önemli bir öge ve kamu hizmeti niteliğinde olması nedeniyle ve hukuk devleti anlayışının egemen kılınması içindir⁶¹⁵. Bu yasakların kesişmesi veya birbirinin alt başlığı olarak incelenmesi de olanaklı olduğu gibi, hangisinin diğerlerini

⁶¹² Friston, **Costs**, s. 1350, ay. 42.06.

⁶¹³ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1494.

⁶¹⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1494.

⁶¹⁵ Meral Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği Avukatın Hak ve Yükümlülükleri**, Barış Yayınları, İzmir 2012, s. 225.

kapsadığı konusu tartışmalıdır⁶¹⁶. Örneğin öğretide *Pekcanitez*'e göre başarıya göre değişen emek karşılığı belirlenmesi, dolaylı yoldan dava konusuna katılma sonucunu doğurmaktadır⁶¹⁷.

Uygulamada bu türden anlaşmalar, yargılama sürecinin çok uzun olduğu ve sürekli paranın satın alım gücünün düştüğü ülkemizde özünde avukatların emek karşılıklarını değerlendirme yöntemi olarak kullanmaya eğilimli oldukları anlaşmalardır. Bunda bir diğer etkenin de işi verenlerin ödeme yapmakta zorlanmaları, ya da sonucu görmeden yapmak istememeleridir ki bunu da yukarıda inceledik⁶¹⁸. Bunun neden sonuç ilişkisinde bulunduğu, dolayısıyla etkilediği bir diğer kurum da çalışmamızın konusunu oluşturan savunman gideridir. Savunman giderini avukatların “*vekâlet ücreti*” adına sığınarak kendi yapılarına almaya çalışmaları, biraz da bu toplumsal gerçeklerden doğmaktadır. Nitekim bu koruma içgüdüğü ile savunman giderinin savunmanın emek karşılığına çevrilmesi bile yetmemiştir; AAÜT m. 21'deki şu düzenleme ile yine bu nedenlerle bir paranın alım gücünü koruma amaçlanmaktadır: “*Avukatlık ücretinin takdirinde, hukuki yardımın tamamlandığı veya dava sonunda hüküm verildiği tarihte yürürlükte olan Tarife esas alınır.*”. Kanımızca sorunlar birbirine bağlıdır; sürekli alım gücümüzün düştüğü bu durumda olmasak, daha usatkin bir giderler düzenimiz olabilirdi.

Emek karşılığını dava konusuna bağlama durumu, AvY. m. 163'te ve m. 164/II ve III'te düzenlenmiştir. AvY. m. 163/I'de “*Avukatlık sözleşmesinin belli bir hukukî yardımı ve meblâğı yahut değeri kapsaması gerekir. / / Yasaya aykırı olmayan şarta bağlı sözleşmeler geçerlidir.*” denilmiş ve m. 164/II ve III'te de durum “*Yüzde yirmibeşi aşmamak üzere, dava veya hükmolunacak şeyin değeri yahut paranın belli bir yüzdesi avukatlık ücreti olarak kararlaştırılabilir. ... [bu (SA.)] fıkra göre*

⁶¹⁶ Meral Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği Avukatın Hak ve Yükümlülükleri**, Barış Yayınları, İzmir 2012, s. 225, dy. 50. Yazar, İsviçre Hukukunda başarıya bağlı emek karşılığının “hem başarı için ücret kararlaştırılmış veya başarı durumunda artan ücret belirlenmiş olmasını hem de dava sonucuna katılma yasağı” durumlarını içine alacak biçimde bir üst kavram olarak ele alındığı aktarıyor. Ancak hukukumuzda bunun tümüyle tersine, dava konusuna katılma yasağının, başarıya bağlı özel emek karşılığı belirlenmesini de içine alacak biçimde üst kavram olarak değerlendirildiğini ekliyor.

⁶¹⁷ Hakan Pekcanitez, “Dava Konusuna Katılma Yasağı (Hasılı Davaya İştirak Yasağı)”, **Makaleler - Cilt I**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 147.

⁶¹⁸ Bkz. “Savunmanlık Uğraşının Toplumdaki Algısı ile Emek Karşılığı Arasındaki İlişki” başlığındaki açıklamalarımız.

yapılacak sözleşmeler, dava konusu para dışındaki mal ve haklardan bir kısmının aynen avukata ait olacağı hükmünü taşıyamaz.” biçiminde düzenlenmiştir⁶¹⁹.

İngiliz Hukukunda da bu üç durum⁶²⁰ çekişmeli iş anlaşmaları başlığı altında değerlendirilip başka koşullarla öngörülmüş veya yasaklanmıştır.

b. Uyuşmazlık Konusunun Savunmana Emek Karşılığı Olarak Devri Yasağı (*pactum de redimendite*)

Türk Hukukunda bu devir yasağı, AvY. m. 47 ve AvY. m. 164/III’te düzenlenmiştir. Bu sonuca (*hükme*) göre savunman el koyduğu işlerin çekişmeli haklarını edinmekten veya bunların edinilmesine aracılıktan yasaklı tutulmuş ve bu yasak, işin sona ermesinden başlayarak 1 yıllık bir süre için öngörülmüştür. Ayrıca yasak, savunmanların ortakları ile yanında çalıştırdıkları diğer savunmanlar için de geçerlidir⁶²¹. Devir yasağının kapsamına, dava konusu üzerinde rehin bakımından uygulama alanı bulmalıdır; kaldı ki savunmanın emek karşılığının korunması için alıkoyma ve öncelik hakkı da öngörülmüştür. Yasağın sonucu, bu türden bir sözleşme yapıldıysa bunun geçersiz olmasıdır. Bu yasak, ancak avukatlık hizmetinin var olduğu ve bir çekişmeli hakka ilişkin bir iş için söz konusu olup; amacı da dava sonucuna katılma ve başarıya bağlı karşılık belirleme yasaklarında olduğu gibi savunmanın davada kişisel bir çıkarı olmaması ve davayı kendi işi biçimine sokarak bağımsızlığını sakıncalı bir duruma sokmaması içindir⁶²². Kanımızca yasağın işin sona ermesinden başlayarak bir yıllık süreye bağlanmasının bir diğer amacı, işin bitmesiyle sığağı sığağına savunmanın egemenliğinde olan durumda hak arayanların sömürülmesini sonuçlayacak kötüniyetli işlemlere bir süreliğine engel olmaktır. Eğer hak arayan kişi,

⁶¹⁹ Daha önceki savunmanlık yasası sürümlerindeki durumun incelenmesi için bkz. Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 136-7. Geçmişteki diğer savunmanlık yasalarımız ile savunmanın emek karşılığı ve savunman gideri için öngörülen kural ve çizelgeler için bkz. **Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi, Metinler, Birinci Cilt**, TBB Yayınları, Yörük Matbaası, İstanbul 1972; **Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi, Metinler, İkinci Cilt**, TBB Yayınları, Yörük Matbaası, İstanbul 1973.

⁶²⁰ İngiliz Hukukunda çekişmeli iş anlaşmaları (*contentious business agreements*) sırasıyla; dava sonucuna katılma yasağı, “*contingency fees*” ve bunun olanaklı olduğu uyuşmazlık konusuna göre “*damages-based agreements (DBAs)*”; başarıya bağlı karşılık belirleme anlaşmaları, “*conditional fee agreements (CFAs)*”; devir yasağı ise, doğrudan özel bir kavramla anılmamakla birlikte açıkça düzenlenmiştir, öğretilde ise “davada çıkar çatışması (*conflict of interest in litigation*)”, “güven sorumluluğu (*fiduciary duty*)” ve “pay karşılığı davaya arka-çıkma (*champerty*)” kavramıyla birlikte değerlendirilmektedir.

⁶²¹ Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 253.

⁶²² Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 253 ve dy. 101.

çekişmeli malı edinmek isteyen savunmana verecekse de; işin sona ermesinden bir süre sonra versin ki durum canlı iken savunmanın istencinin egemenliğinde bir karar vermiş olmasın.

İngiliz Hukukunda da hukukumuzda olduğu gibi savunman ile işveren arasında yapılacak anlaşmada çekişmeli hakların savunmana satılması, bu anlamda emek karşılığı olarak doğrudan devri yasaklanmıştır [Savunmanlar Yasası B. 59(2)(a)]. Çekişmeli hakların emek karşılığı olarak alınması biçiminde bir yasak, Amerika Birleşik Devletleri'nde de vardır⁶²³.

c. Dava Sonucuna Katılma Yasağı (*pactum de quota litis*)

Dava sonucuna katılma yasağı, avukatlık uğraşısıyla eş ölçüde eski bir yasak olup⁶²⁴ kökü Roma Hukukuna dayanmaktadır⁶²⁵. Çünkü bu uğraşın doğası gereği avukat, emek karşılığı olarak müvekkiline hukuksal yardım verme (AvY. m. 164/I) biçiminde göstereceği üstleneceği edime karşılık alacağından; uğraş konusundan da müvekkilinden de bağımsız olması gerekir⁶²⁶. Avukat, savunman demektir; kendisinin görevi üstlendiği davayı ne olursa olsun kazanmak değil, müvekkilinin hak ve çıkarlarını yasalara, adalete ve gerçeğe uygun biçimde ve özenle izler, savunur, korur⁶²⁷. Nitekim avukat, serbest meslek yürütüyor olsa da hukuk konusundaki bilgi ve deneyimlerini adalet ve hukuk yararına kullanmakla ödevli⁶²⁸ olduğu için, müvekkilinin her buyruğuna koşulsuz uyamaz; bu nedenlerle eş zamanlı olarak bir kamu hizmetidir de⁶²⁹. Dava sonucuna katılma yasağının amacı, hakkın sağlanması ve gerçeğin ortaya çıkarılması düşüncesiyle bağımsız olarak hukuksal yardımda bulunması gereken avukatın, uyuşmazlığın tarafı olmasının engellenmesidir; bunda kamu yararı vardır. *Pekcanitez*'e göre kural, sözleşme özgürlüğü olmakla birlikte, kamu yararının gerektirdiği ölçüde bu özgürlük kısıtlanabilir (Anayasa m. 13). Doğrudan emek karşılığının dava konusuna bağlandığı olasılıkta savunman kişi davayı

⁶²³ Sungurtekin Özkan, *Avukatlık Mesleği*, s. 255.

⁶²⁴ Pekcanitez, *Katılma Yasağı*, s. 136, 164; Faruk Erem, *Meslek Kuralları (Şerh)*, 3. Bası, TBB Yayınları, Ankara 1977, s. 5.

⁶²⁵ Meral Sungurtekin Özkan, *Avukatlık Mesleği Avukatın Hak ve Yükümlülükleri*, Barış Yayınları, İzmir 2012, s. 227.

⁶²⁶ Pekcanitez, *Katılma Yasağı*, s. 133-4;

⁶²⁷ Sungurtekin Özkan, *Avukatlık Mesleği*, s. 226.

⁶²⁸ Erem, *Meslek Kuralları*, s. 35.

⁶²⁹ Pekcanitez, *Katılma Yasağı*, s. 133-4. Ters yönde görüş için bkz. Aday, *Avukatlık*, s. 36-8.

kazanmak için gözünü karartabilir ki bu da savunmanlık uğraşının onuru ile de kamu hizmeti gereği ödevleri ile de bağdaşmayacaktır. Ayrıca dava konusuna katılan savunman, biçimsel olarak davanın tarafı olmadığı için tanık olarak bile dinlenebilecektir ki gerçekte dava sonucuna katılarak o davanın tarafı olmuştur bile⁶³⁰.

AvY. m. 164/II ve III fıkralarına göre, dava konusu para dışındaki mal ve haklardan bir kısmının aynen avukata ait olacağı hükmünü taşıyamaz. Ancak yüzde yirmibeşi aşmamak üzere, dava veya hükmolunacak şeyin değeri yahut paranın belli bir yüzdesi avukatlık ücreti olarak kararlaştırılabilir⁶³¹. Bu demektir ki, dava konusuna katılma yasağı iki yönlüdür: Dava konusu para dışındaki mal veya hak ise; bunu olduğu gibi mülkiyetine geçirme yasağı ve emek karşılığı olarak oransal katılmada yüzde 25’lik sınırın aşılması. Ayrıca para ile değerlendirilemeyen dava konularına ilişkin olarak bu yasak öngörülmemiştir⁶³². Bu da demektir ki konusu para veya para ile değerlendirilebilir davalarda yüzde 25’ine dek dava konusuna katılmaya izin verilmiştir. Örnekle açıklamak gerekirse; 100.000 liralık bir alacak davası için dava sonucunda avukata emek karşılığı olarak yüzde 10’unun (10.000 liranın) verileceği öngörüldüğünde, yasak kapsamında olmadığı için bu sözleşme geçerli olacaktır. Oysa dava konusu bir taşınmaza ilişkin ise, dava sonucunda avukata arsanın yüzde 5’inin olduğu gibi verileceği yönünde bir anlaşma geçersizdir.

Yasağa takılan anlaşmadaki geçersizliği doğuran ögenin yanında başka bir emek karşılığı ögesinin daha bulunduğu kimi durumlarda bölümsel geçersizlik doğabileceği dile getirilmiştir⁶³³. Örneğin sözleşmede savunmanın emek karşılığı olarak dava konusu taşınmazın yüzde 3’ünün dava sonunda avukatın olacağı ve ayrıca 155.000 liranın da avukata ödeneceği bir durumda ne olacaktır? Bu durumda, her somut olayda yasağın gereği olan kamu yararı ile tarafların istençleri göz önüne alınarak değerlendirme yapılmalı ve sözleşme olabildiğince ayakta tutulmalıdır⁶³⁴.

⁶³⁰ Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 139-141.

⁶³¹ Bu düzenlemeler, *Pekcanitez*’in “dava konusuna katılma yasağı” tanımındaki ögelere göre yasak kapsamındaki durumları hukuka uygun bulmaktadır. Olması gereken hukuk bakımından dava sonucuna katılma yasağını çiğneyen düzenlemelerdir. Bkz. Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 146. Kanımızca da bu düzenlemeler geniş anlamda bakıldığında yasağı çiğnemektedir.

⁶³² Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 246.

⁶³³ Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 244-6.

⁶³⁴ Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 261; Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 153; Feridun Müderrisoğlu, **Avukatlıkta Vekâlet ve Ücret Sözleşmesi ve İctihatlar**, Ayyıldız Matbaası, Ankara

Bunun için de sözleşmenin temel ögesine (*esaslı nokta*) bakılarak, eğer geçersizlik doğuran öge olmadan sözleşme kurulmayacaktı ise “taşınmazın yüzde 3’ü” biçimindeki bölüm ikincil öge olarak görülebiliyorsa; bu bölüm geçersiz olacak, ancak sözleşmenin geri kalan bölümünün geçerli olacaktır. Ancak örneğin, taşınmazın yüzde 15’inin ve 3.000 liranın dava sonunda avukata emek karşılığı olarak ödeneceği durumda ise yasak kapsamındaki taşınmazın bir bölümünün devri ediminin birincil, temel öge olarak sözleşmenin ağırlık noktası olmasından, tümünden geçersizlik sonucunu doğururdu⁶³⁵.

Öğretide *Sungurtekin Özkan*’a göre, bu gibi iki ayrı edimin bulunduğu emek karşılığı sözleşmelerinde “ve” bağlacının mı “veya” bağlacının mı kullanıldığına bakılmasını bir ölçüt olarak önermiş ve yargıcın somut olaydaki durumu, müvekkilin de geçersizliği hakkın kötüye kullanması biçiminde öne sürmemesi gerektiğini de gözeterek durumu yargılaması gerektiğini savunmuştur. Buna göre, “ve” bağlacı kullanıldığında, açıkça yasak kapsamında geçersiz bir sözleşme kurulduğu düşünülmeli; ancak “veya” bağlacı kullanıldığında ise daha yumuşak bir tutumda olunmalı ve müvekkilin seçimlik hakkı bulunduğu kabulü gerekmektedir. Ancak yine somut olayda, “veya” bağlacı ile yasağın arkadan dolanılması söz konusu ise tümünden geçersizlik doğurmalıdır. Burada da geçersizlik sonucunun kötüye kullanılmasına karşı özenli davranılmalı; AvY m. 163/II gereği sözleşmeye konu iş bittikten sonra, eğer önceden bilebilecek olmasına karşın avukata ödeme yapmamak için geçersizliği ileri süren tarafın bu savı ancak bölümsel geçersizliği sonuçlayabilir⁶³⁶.

Dava sonucuna katılma, özünde bir üçüncü kişinin uyuşmazlığın taraflarına karışması veya onlara yardım etmesiyle ilgili olarak ele alınmıştır. Düşünüldüğünde bu üçüncü kişi tümüyle ilgisiz bir kaynak sağlayan üçüncü kişi olabileceği gibi davacının veya davalının savunmanı da olabilecektir. Bu bağlamda davaya kaynak sağlayan kişi, Devlet olmadığı sürece üçüncü kişi olarak düşünülebilir. İngiliz

1974, s. 76; Haluk Tandoğan, **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Cilt II**, 3. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Olguç Matbaası, Ankara 1987, s. 373.

⁶³⁵ Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 244-7.

⁶³⁶ Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 244-252.

Hukukunda dava sonucuna katılma yasağı; yasal olarak kabul gören, dava savunmasının gelecekteki dava sonucuna güvenerek dava başında karşılık istemediği “koşullu karşılık anlaşmaları (KKA)” ve “zarar-temelli anlaşmalar (*damages-based agreements - DBAs*)” ile artık çok daha dar da olsa bir uygulama alanı bulan ancak suç olmaktan çıkarılsa da kamu düzenine aykırılık bağlamında ele alınabilen “pay karşılığı davaya arka-çıkma (*champerty*)⁶³⁷” ve davaya arka-çıkma (*maintenance*) yasağı yoluyla söz konusu olabilmektedir.

İngiltere’de de dava sonucuna katılma yasağı vardı; ancak Amerikan Hukukunun etkisi (*contingency fee agreements*) ve adli yardım ödeneğinin kısılanması ile durum değişmiştir. Kural olarak davaya sonucuna katılmak yasaktır, ancak kural dışı durumlar yasalarla açıkça düzenlenmektedir. *CLSA* m. 58AA’da düzenlenen zarar-temelli anlaşmalar ile dava konusuna katılma belli koşullarla yasalaşmıştır⁶³⁸. Ayrıca bu konudaki iki ayrı ikincil yürürlük de kılavuzluk yapmaktadır: Zarar-temelli anlaşmalar yönetmeliği olan *Damages-Based Agreements Regulations 2013* ve bir *statutory instrument* (buyruk - emir) olan *The Conditional Fee Agreements Order 2013*. Bu düzenlemelere göre zarar-temelli giderim istemleri, kişisel yaralanma istemlerinde, iş hukuku uyuşmazlıklarında ve ticari davalarda söz konusu olabilmektedir. Her uyuşmazlık konusuna göre dava sonucuna katılma oranı yüzdesi değişir; kişisel yaralanmadan kaynaklı giderim davalarında bu oran yüzde 25 iken; iş hukukundan kaynaklı uyuşmazlıklarda oran yüzde 35’tir; ticari davalarda ise dava sonucunun en çok yüzde 50’sinin savunmana bırakabileceği kararlaştırılabilir⁶³⁹. Bu türden bir emek karşılığı belirlenmesi durumunda, maddi tazminat davasında 100.000 liralık hakkına ulaşan ve bunun 25.000 lirasını savunmanın emek karşılığı olarak kestiği kişi, yaptığı savunman giderini karşı yandan olağan gider düzeni gereği “orantılı” olduğu ölçüde geri alabilmektedir⁶⁴⁰.

d. Başarı Koşuluna Bağlı Emek Karşılığı (*pactum de palmorio*)

Bir avukatın, emek karşılığını işi veren ile belirlerken göz önüne alabileceği bir diğer ölçüt, yasaya aykırı olmamak koşuluyla -şarta bağlı sözleşme yapılabildiğinden

⁶³⁷ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1424-6, ay. 28.34-7.

⁶³⁸ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1501, ay. 28.225.

⁶³⁹ *LASPO* B.45 ve *The Damages-Based Agreements Regulations 2013* m. 4.3.

⁶⁴⁰ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1500-1, ay. 28.225.

(AvY. m. 163/I)- dava sonucundaki başarı da olabilir. Burada “yasaya aykırılık” ile anlatılmak istenen, yasada izin verilen koşulları sağlamayan bir biçimde dava sonucuna katılma yasağına aykırılıktır. Bu da yasa koyucunun ancak belli koşulların varlığında dava sonucuna katılmayı uygun gördüğü ve kural olarak dava sonucuna katılmanın yasak olduğu anlamına gelir⁶⁴¹.

Öğretide bu yasa düzenlemesi şöyle eleştirilmiştir: *Pekcanitez*’e göre, başarı koşuluna bağlı karşılık sözleşmeleri, dolaylı olarak dava konusuna katılma sonucunu doğurur⁶⁴². Oysa bir avukatın, başarı koşuluna bağlı bir emeği olamaz; bir sıradan vekil⁶⁴³ veya bir işçi için başarı koşuluna bağlı bir sözleşme yapılması, o kişiyi isteklendirebilir ancak bu durum avukatlık uğraşına uygun değildir⁶⁴⁴. Avukatın emek karşılığı ne olursa olsun uyumsuzluğun hukuk kurallarına uygun ve denge gözeten bir biçimde çözülmesini sağlama görevini özenli yapmak sorumluluğu vardır; avukat, emek karşılığının başarı koşuluna bağlanmasıyla daha verimli çalışmamalı⁶⁴⁵, kendiliğinden göstermesi gereken çabayı hep eş düzeyde göstermelidir. Ayrıca kanımızca başarıya bağlı emek karşılığı belirlenmesi durumunun ve dava sonucuna katılmanın yasaklanmasının bir diğer nedeni de avukatın hukuk bilmesi ama çoğunlukla işveren kişinin bilmemesi; buna karşı da hukuku bilmeyen işi vereni korumak olmalıdır⁶⁴⁶.

⁶⁴¹ Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 146. *Pekcanitez*, ancak belli koşullarla da olsa dava sonucuna katılmanın yasallaşmış olmasını ve bunun başarıya bağlı ücret kararlaştırılabilmesinin önünün açılarak yapılmasını, dava sonucuna katılmayı dolaylı olarak sağlamak olarak nitelendirip, olması gereken hukuk bakımından doğru bulmamaktadır. Bkz. Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 164. Öğretide karşı yönde görüş bildiren *Sungurtekin Özkan*’a göre ise, yurttaşların bilinçli, avukatların meslek etiği anlayışıyla donanmış olarak mesleğe kabul edilmeleri gerektiğini söyledikten sonra, avukatlara güvensiz bir biçimde başarıya bağlı emek karşılığı belirlenmesinin tümünden yasaklanması meslek anlayışına uygun değildir; bu nedenle yazar var olan düzenlemeyi doğru bir ortayolculuk olarak tanımlamaktadır. Bkz. Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 234, 236. Kanımızca Sungurtekin Özkan’ın söylediği bilinç durumu, ülkemizin kalkınamaması nedeniyle gerçekleşmemiş ve o aşamadan da giderek uzaklaşmakta, savunmanlık uğraşına kabul ise gittikçe kolaylaştığı için mesleğe kabulü sağlayan staj öncesi sınavlar getirilmektedir. Bu ortamda *Pekcanitez*’in 1989’da bildirdiği görüşlerinin daha güncel olduğunu gördüğümüzden ilk görüşe katılmaktayız.

⁶⁴² Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 147.

⁶⁴³ Türker Yalçınduran, **Vekâlet Sözleşmesinde Ücret**, Yetkin Yayınları, Ankara 2007, s. 126.

⁶⁴⁴ Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 147.

⁶⁴⁵ Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 147.

⁶⁴⁶ Öğretide bu kaygıların toplu olarak sayıldığı ve karşı savların özellikle de avukatlara karşı güvensiz düzenlemeler yapmanın yanlışlığı ve sakıncalarının dile getirildiği bir bölüm için bkz. Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 230-1 ve 233-4. Yazarın ülküsel (*ideal*) olarak söylediklerine kuramsal olarak katılmakla birlikte, gerçekliğimizde köylerdeki tarla uyumsuzluklarından dava konusuna katılma

Kanımızca başarıya bağlı olarak değişen emek karşılığı kapsamına var olan durumda bir de savunman gideri, “*vekâlet ücreti*” kını ile sokulmuş bir kılıç durumundadır. Çünkü uygulamada davada haklı çıkanın yararına hükmedilmesi gereken savunman gideri, AvY m. 164/sondaki düzenlemeye dayanılarak avukatın olmaktadır. Bu durumda her avukatlık sözleşmesi ile işin özünde müvekkiller, avukatlara ödemeleri yasa gereği zorunlu tutulmuş bir “başarıya bağlı emek karşılığı” vermektedirler; avukatlar -haksız kazanç olarak- iki kez para kazanmaktadırlar. Oysa bu tutar; avukatın değil, tarafın olması gereken giderim (*tazmin*) temelli bir alacak hakkıdır, avukata verilmiş paranın geri alınması için hükmedilen bir yargılama gideridir. Yasa koyucu, bu zorunlu-ödeme ile hak arayanların cebinden avukatları doyurmaktadır.

Başarı koşuluna bağlı ücret sözleşmesinde, başarı oranına göre başkaca tutarlar belirlenebilmektedir (AvY. m. 163/I-son tümce). Doğrudan başarı durumunda alınacak tutarın belirlenmesi ancak başarısızlık durumunun açıkça kararlaştırılmaması veya başarısızlık durumunda en düşük emek karşılığı olan Çizelgedeki tutardan bile aşağıda bir karşılık belirlediği ya da hiç karşılık alınmayacağında sözleşildiği durumunda ne olacaktır?

Şu anki düzenlemelerimize göre; davanın başarısızlıkla sonuçlanması durumunda hiç karşılık alınmayacağı veya en düşük karşılıktan aşağı bir tutarın alınacağı biçiminde açıkça kararlaştırılmış bölümler, AvY m. 164/IV’e aykırı olacak⁶⁴⁷ ve geçersiz olacaktır; ancak bu geçersizliğe dayanıp, avukatın daha sonradan en düşük karşılık üzerinden işi verenden ödeme yapmasını istemesi iyi niyet

yoluyla köyün ağası olabilecek ölçüde aşırı kazanç sağlayıp çok varlık edinmiş avukatlar olduğu da düşünülmelidir. Kanımızca savunmanlık ile uğraşan kişilerin sorumluluklarının büyüklüğü gereğince beklenti de büyük olmalı, insan doğası gereği varsayımı aşılmalıdır. Sözü ettiğimiz beklentileri Şükrü Saraçoğlu 13 Ocak 1937 günü, 3499 sayılı Avukatlık Kanunu yasa tasarısını baro temsilcilerine açıklarken şöyle dile getirmiştir: “*Bundan başka, hiçbir meslek fertlerin hususi hayatına bu derece yakından karışmış değildir: Vatandaşın şeref ve menfaatini müdafaa vazifesini meslek edinmiş olanlardan yüksek bir seciye, doğruluk ve nezahet aramaktan daha tabii bir şey olabilir mi... Bundan dokuz ay önce neşretmiş olduğumuz projenin bu hükümlerini dikkatle tetkik etmiş olduğunuza eminim. Bu şartlar altında avukatlık sanatı, müntesiplerinin gururla taşıyacakları şerefli bir vasıftır. Kazançlarını adaleti oyalamakta arayan avukatlar artık meslekte barınma imkânı bulmamalıdır...*”.

⁶⁴⁷ Sungurtekin Özkan, **Avukatlık Mesleği**, s. 240.

kurallarına aykırı olacağından olanaklı olmamalıdır⁶⁴⁸. Öğretide *Günergök* de burada işi verenin güveni kullanarak böyle bir sözleşme yapan avukatın korunmaması gerektiğini, ileride arttırılacağına güvenerek meslek onurunu çiğneyen kişilerin en düşük karşılığı işi verenden isteyememesi gerektiğini savunmuştur⁶⁴⁹. Diğer bir görüşe göre ise bu durumda öngörülmüş en düşük emek karşılığının altında tutar belirleyen avukatın belirlediği tutar, en düşük karşılık tutarına yükseltilmelidir⁶⁵⁰.

Başarısızlık durumunun açıkça kararlaştırılmaması durumunda ise avukat AAÜT'e göre en düşük emek karşılığına mı hak kazanacaktır (AvY. m. 164/IV gereği) yoksa AvY. m. 163/I- 2. tümceye aykırı olarak hiç karşılık kararlaştırılmaması nedeniyle sözleşme geçersiz mi olacaktır? Öğretide bir görüş ise bu türden sözleşmelerde, başarısızlık durumunun açıkça kararlaştırılmasının -belirli kılınma bağlamında- bir zorunluluk olduğunu, eğer açıkça kararlaştırılmamış ise sözleşmenin tümünden geçersiz olması gerektiğini ileri sürmüştür⁶⁵¹.

Başarı oranı olarak yüzde 25 yerine daha yüksek bir oran belirlenerek tavan aşılmışsa; öğretiye göre sözleşmenin tümünden geçersiz olmayacak, aşan bölüm bakımından geçersizlik oluşacaktır⁶⁵². Belirli bir tutarın kararlaştırıldığı durumda ise üst sınırın uygulanıp uygulanmayacağı tartışmalı olmakla birlikte Yargıtay'ın da katıldığı baskın görüş uygulanmayacağı yönündedir⁶⁵³.

Konusu para olmayan veya para ile değerlendirilemeyen davaların sonucuna katılma yasağı da olmaz⁶⁵⁴ ancak öğretide bu tür konudaki davalar bakımından başarıya göre değişen ücretin kararlaştırılması tartışmalıdır. Öğretide, başarıya göre

⁶⁴⁸ Feridun Müderrisoğlu, *Avukatlıkta Vekâlet ve Ücret Sözleşmesi ve İçtihatlar*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1974, s. 74; Postacioğlu, *Usûl*, s. 328; Tandoğan, *Özel Borçlar Cilt II*, s. 373; Pekcanitez, *Katılma Yasağı*, s. 156; Sungurtekin Özkan, *Avukatlık Mesleği*, s. 240-1.

⁶⁴⁹ Özcan Günergök, *Avukatlık Sözleşmesi, 3. Baskı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s. 143.

⁶⁵⁰ Burcuoğlu, *Bazı Sorunlar*, s. 68-9.

⁶⁵¹ Feridun Müderrisoğlu, *Avukatlıkta Vekâlet ve Ücret Sözleşmesi ve İçtihatlar*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1974, s. 74; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü, Dördüncü Bası, C. IV*, Sevinç Matbaası, Ankara 1984, s. 3749; Osman Kuntman, "Avukatlık Ücret Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklar Hakem Eliyle Çözümlenebilir mi?", *İBD*, 1988/7-8-9, s. 480; Pekcanitez, *Katılma Yasağı*, s. 147.

⁶⁵² Sungurtekin Özkan, *Avukatlık Mesleği*, s. 241.

⁶⁵³ Sungurtekin Özkan, *Avukatlık Mesleği*, s. 242; Pekcanitez, *Katılma Yasağı*, s. 151-2; Burcuoğlu, *Bazı Sorunlar*, s. 56; Papakçı, *Vekâlet Ücreti*, s. 128-9. Tersî yönde görüş için bkz. Müderrisoğlu, *Avukatlıkta*, s. 74-5; Günergök, *Sözleşme*, s. 152.

⁶⁵⁴ Pekcanitez, *Katılma Yasağı*, s. 156.

değişen ücretin ancak dava konusu veya hükmolunan şey bakımından kararlaştırılabileceğinden, konusu para olmayan veya para ile değerlendirilemeyen davalarda başarıya göre değişen emek karşılığının da kararlaştırılamaması gerekir⁶⁵⁵.

İngiliz Hukukunda da adalete erişimin sağlanması bakımından savunman tutabilme olanağı tartışılmıştır. Adli yardım kurumunun giderlerinin, ülkemizde de yıllardır yaşandığı gibi İngiltere’de 80’ler ve 90’larda ortaya çıkan yükselen genel enflasyon (paranın alım gücünün düşmesi) karşısında yönetici erk adli yardımı kıskarak, yerine Topluluk Hukuk Yardım Fonu (*Community Legal Service Fund*) getirmiş ve bu değişiklikle birçok hukuk davası parasal yardım konusu olmaktan çıkarılmıştır; adli yardım daraltılmıştır⁶⁵⁶. Bunun üzerine, olağan durumda İngiltere’de yasak durumda olan “koşula bağlı karşılık anlaşmaları (*CFA*s – *conditional fee agreements*)” yalnızca belli uyuşmazlıklarla kısıtlı uygulama alanı bulmakla birlikte düzenlenmiştir⁶⁵⁷. Ki öğretide bu türden anlaşmalar bu nedenle “*adalete erişimin ekonomik yolu için koşu-attı*” olarak nitelendirilmiştir⁶⁵⁸. Ancak daha sonra *CFA*’lerin herkesçe kullanılması sonucu bu anlaşma türünün kapsamı ve koşulları değiştirilmiştir⁶⁵⁹.

İngiliz Hukukunda yapılabilen koşullu karşılık anlaşmalarının temel anlayışı şudur: Savunmanın alacağı tutar için ise; bir temel emek karşılığı öngörecektir, bunun üzerine davada başarılı olursa ilk belirlenen temel emek karşılığı üzerinden bir oran ölçüsünde ödenecek ek başarı karşılığı olacak biçimde anlaşılır. Bu başarı koşuluyla verilecek başarı karşılığının tavan oranı uyuşmazlık türüne göre değişir: Kişisel yaralanma dışındaki “koşula-bağlı karşılık anlaşmaları (*non-personal injury CFA*)” ve kişisel yaralanmalar için KKA (*personal injury CFA*). Bu anlaşmalar için yazılılık bir geçerlilik koşuludur (CLSA 58.3-a).

⁶⁵⁵ Müderrisoğlu, **Avukatlıkta Ücret**, s. 77; Tandoğan, **Özel Borçlar Cilt II**, s. 372; Pekcanitez, **Katılma Yasağı**, s. 156.

⁶⁵⁶ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 169.

⁶⁵⁷ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 168-9.

⁶⁵⁸ Andrews, **Modern Civil Process**, s. 168.

⁶⁵⁹ Nisan 2013’ten sonraki *CFA*’lerde iş-iyesi, savunmana temel bir emek karşılığı yanında bir ek başarı karşılığı ödemeyi üstlenir. Özünde bu temel emek karşılığı, saatlik emek karşılığının yerine geçer, başarı karşılığı ise saatlik temel emek karşılığının üzerinden bir yüzde alınarak hesaplanır. Bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1499, ay. 28.218.

Kişisel yaralanma dışındaki KKA'lar için şu koşullar aranır: Yazıllık; uygulanabilir bir KKA olması için uygun bir yargılamayla ilgili olması (örneğin aile hukukundan doğan davalar olamaz); başarı karşılığı içeriyorsa bunun yasal düzenleme ile belirtilen bir tanıma ilişkin olması ve Lord Şansölye'nin belirlediği yüzdelik oranı (günümüzde yüzde 100) aşmayacak bir oranın belirtilmesi gerekir (CLSA 58.3). Kişisel yaralanma davalarındaki KKA'ların geçerlilik koşulları ise: Yazılı olması; uygulanabilir bir KKA olması için uygun bir yargılamayla ilgili olması; bir başarı karşılığı öngörüyorsa bunun yasal düzenleme ile belirtilen bir tanıma ilişkin olması; yine Lord Şansölye'nin belirlediği yüzdelik oranı (günümüzde yüzde 100) aşmayacak bir oranın belirtilmesi; son olarak anlaşmada başarı karşılığının belirtilen davada hükmedilen tazminat türlerinin bir yüzdesi olarak bir tavana bağlı olduğunun gösterilmesi gerekir. Ki bu tazminat türleri de: Acı, sıkıntı ve yaşam niteliği yitimi için genel tazminat; (Çalışma ve Toplumun Güvenliği Bakanlığı'nın Tazminat Elde-etme Birimi eliyle alınabilen tutarlar dışında) gelecekteki somut yitim dışındaki maddi yitim tazminatı; ilk derece yargılamaları için en çok yüzde olan yüzde 25 olan tavan oranı geçmemek, temyiz için ise en çok yüzde olan yüzde 100'ü geçmemektir⁶⁶⁰. Bir örnek üzerinden anlatırsak, (A), (B) bir trafik kazası yaptı ve (B)'ye dava açıp "30.000 pound genel tazminat, 20.000 pound geçmişe yönelik gelir yitimi, 20.000 lira gelecekte yaşayacağı gelir yitimi ve 40.000 pound tedavi giderleri olmak üzere toplam 110.000 poundluk istemde bulunuyor. Ancak bunu yaparken bir savunman ile yazılı olarak anlaşıp CFA yapmışlar ve anlaşmada "genel tazminat ile geçmiş yitimler" üzerinden davacı (A)'ya verilecek tutarların yüzde 25'ini savunmanın alacağı öngörülmüştür. Bu durumda temel emek karşılığı olarak savunmanın aldığı para uygun ve orantılılık sınavından geçerek 25.000 pound olsun ve bunu başarılı çıktığı için davalının davacı (A)'ya ödemesi gereksin. Bu başarı karşılığı, tarafa verilir, savunman için hükmedilmez; başarı karşılığını savunman yalnızca iş-iyesi olan müvekkilinden tazminat ve geçmişe yönelik gelir yitimi üzerinden yüzde 25'lik bir tutar olarak alır. 30.000 pound genel tazminat, 20.000 pound geçmişe yönelik gelir yitimi, toplam 50.000 pound ve bunun yüzde 25'i ise 12.500 pound olup, alacaklı bu tutarı savunmana borçlu olacaktır. Borçlunun alacaklıya ödemesi gerekenler 80.000 pound tazminatlar

⁶⁶⁰ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1499-1500, ay. 28.218-220.

ve 25.000 pound savunman gideri olup toplam 105.000 pound olur. Bu tutarlardan eğer daha önce almadıysa 25.000 pound savunmana temel emek karşılığı olarak ve yine başarı karşılığı olarak da 12.500 pound olmak üzere 37.500 poundu savunmana ödemek zorunda kalacaktır. Bu durumda davacı (A)'nın elinde ana tazminatın $\frac{3}{4}$ 'lük bir bölümü ve geleceğe yönelik gelir yitimi ile tedavi giderleri kalacak ki bu da 97.500 pound yapmaktadır. Geleceğe yönelik gelir yitimi ile tedavi giderlerine dokunulmaması da bilinçli olarak savunman kişinin başarı karşılığının, kaza geçirmiş olan hak arayanın edindiği tazminatın orantısız bir bölümünü tüketmemesi içindir⁶⁶¹.

C. Bir Yargılama Gideri Olarak Savunman Giderinin Ayrılması Gerekli

Savunman gideri, yargılama giderlerindendir ve genellikle en büyük yargılama gideri ögesidir. Yargılama giderlerinden ayrılması, kanımızca harçların ve diğer giderlerin -uyuşmazlığa bir yatırım alanı olarak bakarsak, giriş için- zorunlu ve ortak giderler olması; buna karşın savunman giderinin ise yalnızca savunman ile davayı yürüten kişi yararına bir nisbi giderim olması nedeniyle olmuştur. Ancak günün sonunda savunman gideri de uyuşmazlığın çözümü için gerekli olmakla birlikte bir yargılama gideri olduğundan, yapılan bu ayırım bize göre yapılmamalıdır, yanlıştır. Nitekim 17.11.1948 günlü 5/8 sayılı Yargıtay İBK'sında da savunman giderinin yargılama giderleri kapsamında olduğu belirlenmiştir⁶⁶².

İngiliz Hukukunda savunman gideri diye bir kurum yoktur, yalnızca genel bir “giderler (*costs*)” kavramı vardır ve tüm yargılama giderleri birlikte ele alınır. Bununla birlikte, savunmanla davayı yürütmek veya savunmana danışma için yapılan giderler, yargılama giderlerinin içinde değerlendirilir ve yine savunman gideri, tüm yargılama giderleri içinde en önemli öge olmaktadır. İngiliz Hukukunda savunman giderinin ayrılmamış olmasının nedeni, kişilerin savunmanlara yaptıkları ödemelerin de içinde bulunduğu tüm giderleri orantılılık ve uygunluk ölçütlerini sağlamak koşuluyla davayı kazandıklarında karşı yandan olduğu gibi kendi malvarlıklarına almalarıdır. Diğer bir deyişle, Türk Hukukunda savunman gideri kurumunun ayrı tutulmasının nedeni, dava yanlarının avukat tutmakla yapmak zorunda kaldıkları giderleri geri alamaması, bu

⁶⁶¹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1500, ay. 28.222.

⁶⁶² Mehmet Akif Gül, **Medenî Usûl Hukukunda Dava Değeri**, İstanbul, On İki Levha, 2022, s. 192.

amaçla ortaya çıkarılmış olan savunman gideri kurumunun avukatların yararına kullanılmasıdır. Öyle ki, uygulamada savunman gideri avukatın sayıldığı için avukatlar ilâmla hükmedilen savunman giderini, ilâmdaki diğer alacak kalemlerinden ayrı icraya koymaktadırlar. Bu da tutumluluğa aykırıdır.

D. Savunman Giderinin Belirlenmesinde Hüküm Anındaki Çizelgenin Temel Alınması

Savunman gideri belirlenirken hangi andaki Çizelgeye bakılacağı konusu eskiden AvY veya AAÜT’de bu konuda bir sonuç öngörülmediğinden, tartışma konusu olmuştur⁶⁶³. Ancak günümüzde hem AvY m. 168/III hem de AAÜT m. 2/3 gereği hükmün verildiği andaki Çizelge temel alınarak savunman giderinin belirlenmesi gerekmektedir⁶⁶⁴ olup bu konuda bir tartışma bulunmamaktadır. Ancak bu konu, özünde savunman giderinin kime ait olduğu konusu ile kökten bağlıdır. Ülkemizde yargılamaların uzun sürmesi sorunu ile sürekli paranın değer yitirmesi sorunu üst üste binerek bir aşamada savunman giderini tarafın olmaktan çıkarmış; hukuksal yardımın başında aldığı para, yargılamanın sonuna dek cebinde eriyen savunman için, bu kez hak arayanın giderimi için öngörülen yargılama gideri, ikinci bir emek karşılığına dönüştürülmüştür. Örneğin, bizim savunduğumuz gibi savunman gideri tarafın olsun dersek; bu durumda 2025’te üstlendiği bir dava için savunman, müvekkilinden 100.000 lira alacaktır. Davanın 5 yıl sürdüğü bir olasılıkta, 100.000 lira ile bu davayı yürütmesi gerekir. Davanın kesin hükme bağlandığı 2030 yılındaki Çizelge’ye göre savunman gideri 250.000 lira öngörülmüş olabilecektir. Bu 250.000 lira, var olan durumda savunman’ın cebine girer. Bizims savunduğumuz duruma göre ise 250.000 liranın hak arayan tarafın cebine girmesi gerekir; ancak bu durumda da müvekkil zenginleşmiş olur. Bu da dengeli bir çözüm olmayacaktır. Oysa savunman giderinin, Çizelge’nin hüküm anındaki sürümüne göre hesaplanmasının temel nedeni, savunman giderinin savunman’a ait olduğu yönündeki uygulamadır ki savunman kişi, kesin hüküm anına dek uğraştığı dava sonucunda değer yitiren paraya göre korunaklı bir biçimde emeğinin karşılığını alabilsin. Görüldüğü gibi, savunman gideri kimin

⁶⁶³ Baki Kuru, “Yeni Avukatlık Asgari Ücret Tarifelerinin Yürürlüğü (Uygulama Zamanı)”, **Ankara Barosu Dergisi**, 1976 Sayı-5, s. 833-848.

⁶⁶⁴ Savunman ile iş-iyesi arasında bir sözleşme yapılmadığı durumda ise öğretide Kuru’ya göre işin savunmanca üzerine alındığı ândaki Çizelge temel alınmalıdır. Bkz. Kuru, **Uygulama Zamanı**, s. 848; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4221, ay. 20.51; Gül, **Dava Değeri**, s. 192.

olursa olsun, hangi Çizelge'nin temel alınacağı sorununun temel nedeni ve ilk çözülmesi gereken sorun, tümüyle sürekli olarak paranın değer yitirdiği bir ülke olmamızdır.

İngiliz Hukuku'nda ise çizelgelere göre belirlenen değişmez giderler düzeninin geçerli olduğu davalarda, davanın açıldığı anda geçerli olan Çizelge temel alınarak giderlerin belirlenmesi yapılır⁶⁶⁵ [CPR 45.18(b)]. Ancak ayrıntılı değerlendirme gereken çok-aşamalı yargılama yolunda durum tersidir; hükmün verildiği dönemde yürürlükte olan Kılavuz Saatlik Ücretler (*Guideline Hourly Rates - GHRs*) temel alınarak bir değerlendirme yapılır. Bunun birden çok nedeni olmalıdır. Ancak kanımızca en temel neden, İngiltere'de paranın değerinin Türkiye'ye göre daha durağan oluşu - ki Türkiye'de enflasyon oranı 1960–2024 arasında ortalama yüzde 32,8 iken ve iki haneli sayılardan aşağı çok nadir düşmekteyken İngiltere'de 1960–2024 arasında ortalama yüzde 5,1'dir ve iki haneli sayılara pek çıkmamıştır⁶⁶⁶. İki ülkenin de Adalet Bakanlığı verilerine baktığımızda, İngiltere'de açıklanan verilerin ilk duruşma yapılmasına dek geçen süreye odaklanması⁶⁶⁷, Türkiye'de ise verilerin “bir dosyanın ortalama görülme süresi” ile “devreden dosyaların elden çıkarılma süresi”⁶⁶⁸ konularına odaklanması nedeniyle bir karşılaştırma yapmak güçtür. Ancak

⁶⁶⁵ CPR'de 2023'te yapılan (2 No'lu Değişiklik) için yapılan Açıklayıcı Anımsatma, İngiliz Hukukunda yönerge ya da genelge gibi bir tür düzenleme ile bu açıkça duyurulmuştur: Explanatory Memorandum To The Civil Procedure (Amendment No. 2) Rules 2023 2023 No. 572 (L. 6), s. 6, ay. 7.18. Çevrimiçi erişim için bkz. https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2023/572/pdfs/ukxiem_20230572_en_001.pdf

⁶⁶⁶ Dünya Bankası verileri bu konuda oldukça açıklayıcıdır. Türkiye'nin tüketici para şişkinliği (enflasyonu) için bkz. <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=TR>; ayrıca TCMB'nin açıkladığı veriler için bkz.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Enflasyon+Verileri/Tuketici+Fiyatlari> (E.G. 21.08.2025).

Dünya Bankası'nın Birleşik Krallık için açıkladığı tüketici para şişkinliği oranları için bkz. <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=GB>;

ayrıca İngiltere'de Ulusal Sayımlama Kurumu'nun verileri için bkz.

<https://www.ons.gov.uk/economy/inflationandpriceindices/timeseries/czbh/mm23> (E.G. 21.08.2025)

⁶⁶⁷ İngiltere'de küçük istemler yargılamasında ilk duruşma yapılana dek geçen süre 40,6 hafta olarak ölçülmüş; hızlı/ara-orta/çok-aşamalı yargılamalarda ilk duruşma yapılana dek geçen ortalama süre, son çeyrekte 62,0 hafta olarak ölçülmüştür. İngiltere'deki yargı süreçlerine ilişkin tutulan çeyrek dönem sayımları için bkz.

<https://www.gov.uk/government/statistics/civil-justice-statistics-quarterly-january-to-march-2025>

<https://www.gov.uk/government/statistics/civil-justice-statistics-quarterly-april-to-june-2025/civil-justice-statistics-quarterly-april-to-june-2025> (E.G. 21.08.2025).

⁶⁶⁸ Adalet Bakanlığı sayımlamasına erişmek için bkz.

https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/7042025092455Adalet_%C4%B0statistikleri_2024%20T%C3%BCrk%C3%A7e_Ingilizce.pdf (E.G. 21.08.2025).

yargılamalar daha uzun bile sürdüğünü varsaysak dahi İngiltere’de paranın değerini koruması, Çizelge düzeninde hangi ânın göz önüne alınacağını daha az önemli kılacaktır. Bundan da öte, kanımızca paranın değerini koruması, savunman giderinin tarafın iyeliğinde kalmasını sağlamaktadır.

Hangi andaki Çizelge’nin uygulanacağı konusunda bir diğer konu, yürütme savunman giderinin (*icra vekâlet ücreti*) hangi andaki çizelgeye göre belirleneceğidir. Bu konuda da AAÜT m. 21 gereği, hukuksal yardımın biteceği veya davanın sonunda hüküm verildiği tarihte yürürlükte bulunan Çizelge temel alınacağından⁶⁶⁹, yürütme savunman gideri belirlenirken de takibin sona erdiği an olan “alacağın elde edilmesi (*tahsil*) ve paraların paylaşılması” aşamasında yürürlükte bulunan Çizelge temel alınmalıdır⁶⁷⁰.

VI. Savunman Gideri Vergilendirilemez

Vergi yükümlülüğü, yasal yönetim (*idare*) ilkesi gereği ancak bir yasayla öngörülebilir⁶⁷¹ (Anayasa m. 73/III). Savunman giderinin, hukuksal niteliği gereği vergilendirilmesi gerekip gerekmediğini aşağıda, ilgili yasalardaki düzenlemelere bakarak önce gelir vergisi bakımından, sonra da katma değer vergisi bakımından inceleyeceğiz.

A. Gelir Vergisi Bakımından

Gelir vergisinin konusunu oluşturan olgu, Gelir Vergisi Yasası’na göre “gelir”dir. Gelire giren kazanç ve gelir getiren mallar (*iratlar*), GYY m. 2’de şöyle sayılmıştır: *Ticarî kazançlar, zirâî kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, diğer kazanç ve iratlar*. Avukatlık bir “*serbest meslek çalışması*” durumundadır ve bu nedenle de kendi bürosu

⁶⁶⁹ Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 125, dy. 25.

⁶⁷⁰ Kuru, *Uygulama Zamanı*, s. 842-3. Kuşkusuz icra mahkemelerinde yapılan yargılamalar (şikâyet, itirazın kaldırılması istemleri gibi) için de kararın verildiği andaki Çizelge’nin temel alınması gerekir. Bkz. Kuru, *Uygulama Zamanı*, s. 843.

⁶⁷¹ Muallâ Öncel / Ahmet Kumrulu / Nami Çağan / Cenker Göker, *Vergi Hukuku*, 31. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2022, s. 46; Murat Batı, *Vergi Hukuku (İİBF, MYO ve Mesleki Sınavlar İçin), Güncellenmiş 3. Baskı*, Seçkin, Ankara 2025, s. 41-2; Elif Sonsuzoğlu, *Ödeme Gücüne Göre Vergileme İlkesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, s. 121; Gülsen Güneş, *Verginin Yasallığı İlkesi, 3. Baskı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 15; Nihal Saban, *Vergi Hukuku, (Tıpkı) 13. Baskı*, Beta, İstanbul 2024, s. 53-6; Nurettin Bilici, *Vergi Hukuku (Vergi Usul Hukuku, Vergi Tahsil Hukuku, Vergi Yargı Hukuku), Güncellenmiş 56. Baskı*, Savaş Yayınevi, Ankara 2024, s. 15-6.

olan avukat elde ettiği gelir üzerinden gelir vergisi öder. Eldeki durumda, AvY. m. 164/son gereği bu yargılama gideri avukatın iyeliğinde olduğundan ve avukata verileceğinden; avukatın bir geliri sayılacaktır. Bu gelir, gerçekten avukatın serbest meslek çalışması nedeniyle elde ettiği bir gelirdir, bu nedenle de gelir vergisinin uygulama alanına girecektir.

Oysa olması gereken bakımından; savunman gideri, özünde avukatın gelirleri başlığı altına yazılmaması gereken, dava açıldığı için avukata belli bir tutar ödemek zorunda kalan dava yanının haklı çıkması üzerine, diğer yanın haksızlığı nedeniyle ortaya çıkan bu zarar tutarını bir ölçüde de olsa gidermesi düşüncesiyle oluşturulmuş bir yargılama gideridir. Bu bakımdan, savunman gideri haklı çıkan kişinin cebine giren bir tutar olmalıdır, böyle olduğunda da gelir vergisinin konusunu oluşturmayacaktır. Savunman ise bu durumda, müvekkiliyle anlaştığı avukatlık sözleşmesine göre alacağı emek karşılığı olarak, bir serbest meslek çalışmasından kaynaklı gelir elde edecek ve yalnızca bu gelir üzerinden vergilendirilecektir. Oysa var olan durumda, avukatların savunman giderini almaları nedeniyle vergi konusu da doğal olarak bir başka sorun biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

GVY m. 94'te vergi kesintisi yapılarak, alınacak verginin vergi yükümlüsünü atlayarak, doğrudan devletin hazinesine geçen durumlar sayılmış ve 5/12/2019 tarihli değişiklik ile getirilen *“9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile 19/3/1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu uyarınca karşı tarafa yükletilen vekâlet ücretini (icra ve iflas müdürlüklerine yatırılanlar dâhil) ödeyenler tarafından gelir vergisi tevkifatı yapılır.”* düzenlemesi gereği yüzde 25 kesinti yapılacağı öngörülmüştür. Bu düzenlemeye dayanarak, savunmanlık gideri bakımından da karşı yanın ödeyeceği bu tutardan doğrudan hazineye bir kesinti yapılmaktadır. Oysa bu tutar hem avukatın olmamalıdır -dolayısıyla vergiye bağlı da olmamalıdır- hem de devlet, kendi yargı yetkisini kullanmak isteyen birinin hakkına kesintili olarak ulaşılmasına göz yumarak, üstüne bu tutarı kendisine alan avukattan da bir kesinti yapmakta, demektir. Bu tutar; bir gelirin değil, bir giderimin konusu olmalıdır.

İngiliz Hukuku'nda ise, dava sonunda haklı çıkıp yaptığı yargılama giderlerini geri alan dava yanı, aldığı tutar bakımından gelir vergisi ödemek zorunda değildir.

Çünkü karşı yanın kendisine vermek zorunda kaldığı bu tutar; bir gelir değil, yaptığı giderlerin giderimi niteliğindedir. Türk Hukuku’nun tersine ve doğrusu olarak savunman giderini İngiliz Hukuku’nda savunman değil, haklı çıkan dava yanı alır. Bunun tek ayrık durumu, davayı kazanan yanın kendisinin bir savunman veya savunmanlık ortaklığı olması olur ki bu da genellikle gider uyuşmazlıkları sonunda, yaptıkları savunman giderinin kendilerine geri ödenmesi biçimindeki mahkeme kararlarıyla karşı yandan aldıkları giderler için söz konusudur. Bu durumda da avukatlık ortaklıkları için söz konusu savunman gideri, kurumlar vergisinin uygulama alanına girer. İngiliz Hukuku’nda kural olarak savunman giderine gelir vergisi uygulanmaz ve uygulanmadığı için de gelir vergisinden bağışık tutulan tutarların düşülmesi, kesinti yapılması gibi özel durumlar da söz konusu olmamaktadır.

B. Katma Değer Vergisi Bakımından

Var olan düzenimizde, 3065 sayılı yasa ile düzenlenen katma değer vergisi, “ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler”e uygulanır (KDYY. m. 1/1-1). Bu kapsamda, davada haklı çıkan yanın avukatının aldığı “yargılama gideri olan avukatlık ücreti”nin katma değer vergisine bağlanıp bağlanmadığı incelemeyi gerektiren bir konudur. Baskın görüşe göre; bu tutar AvY. m. 164/5’e göre avukatın olsa da, serbest meslek çalışması çerçevesinde yapılan bir hizmet karşılığında alınmadığı için, yargılama gideri olan avukatlık ücretine KDV uygulanamaz⁶⁷².

Yargılama gideri olan avukatlık giderinin vergilendirilebilmesi için bunun Anayasa m. 55/1’deki “*ücret*” sözcüğü tanımına göre “bir emeğin karşılığı” olması gerekir⁶⁷³. Oysa terim bakımından yaptığımız saptama ve düzeltme önerisi gereği bu

⁶⁷² Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 52-53; Özgür Biyan / Güneş Yılmaz, “Karşı Taraf Vekâlet Ücretinin Hukuki Niteliği ve GVK, KDVK ve VUK Karşısındaki Durumu”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 348 Eylül 2017, s. 89-91; Rüknettin Kumkale, **Avukatlar İçin Vergi Rehberi, Güncellenmiş 9. Baskı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 73 ve burada anılan İstanbul 11. Vergi Mahkemesi E. 2011/1275 K. 2023/1046 T. 14.05.2012 künyeli karar. Buna karşın bu parayı müvekkil değil de karşı yan ödüyor olsa bile bu savunman giderinin avukata mesleki faaliyeti kapsamında ödendiği gerekçesiyle KDV’ye bağlı tutulması sonucuna varan -ve kanımızca hem tarafa ödenmesi gerekmesiyle hem de tarafa ödenmeyip avukata ödense bile doğrudan mesleki faaliyetle ilgisi bulunmadığından tümüyle yanlış olan- Danıştay çözümü için bkz. Danıştay 9. Dairesi E. 2012/7625 K. 2015/11496 ve 26.10.2015 T. kararı. Kaynak: Recep Bryık. Dünya Gazetesi 10.09.2019 <http://www.dunya.com/kose-yazisi/secilmis-danistay-kararlari/329049> (Erişim Günü: 21.08.2025).

⁶⁷³ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 52.

konuya bakışımız, bunun bir emek karşılığı (*ücret*) olmadığıdır. Ücret olarak anılması da yanlıştır. Çünkü bu, davada haklı çıkan yana verilmesi gereken, mahkemece belirlenen, ilke olarak giderim (*tazmin*) temelli bir karşılıktır. Her ne denli bu gider, yasada ve uygulamada AvY. m. 164/son gereği avukatın sayılsa da, olması gereken hukuk bakımından haksız çıkan yanın, haksız çıkması oranında haklı çıkan yanın savunman giderini bir ölçüde gidermesi söz konusu olacağından, arada bir emek karşılığı (*ücret*) ilişkisi de bulunmaz. Vergilendirilmesi gereken, avukat ile müvekkil arasındaki sözleşme nedeniyle avukatın müvekkilinden aldığı tutardır. Nitekim avukatın bir iş için, birden çok emek karşılığı (*ücret*) alması da usla açıklanabilecek bir durum değildir. KDV bakımından yaşanan tartışma, hem terim hem de düzen olarak sorun yaratan, işlemeyen -ya da yalnız ilişkinin bir yanı için işleyen- bu düzenin değişmesi gerektiğini gösteren bir diğer örnektir.

İngiliz Hukuku'nda ise, bu konu CPR 44-47 arasında düzenlenmiştir. Ayrıca KDV'nin çerçevesini belirleyen Katma Değer Vergisi Yasası 1994 (*Value Added Tax Act 1994*)'e göre, hangi mal ve hizmet tedariklerinin vergilendirildiği ve kimlerin KDV'yi girdi vergisi olarak geri alabileceği düzenlenmiştir. Yasa kapsamında, KDV'ye kayıtlı olan ve vergilendirilebilir çalışmalarda bulunan işletmeler, yasal ödemeler de içinde olmak üzere işle ilgili harcamalar için ödenen KDV'yi geri alabilirler.

CPR B. 47 kapsamında “gider değerlendirme (*costs assessment*)” evresinde mahkeme, giderleri geri alan yanın, HMRC (Majestelerinin Gelir ve Gümrük Yönetimi – *His Majesty's Revenue Customs*)'den KDV'yi (*Value Added Tax*) geri alıp alamayacağına bağlı olarak KDV eklenip eklenmeyeceğine karar verir⁶⁷⁴. Şu biçimde denkleştirilebilir:

⁶⁷⁴ Friston, *Costs*, s. 1854, ay. 5.03 va. İngiltere'deki vergi düzenini savunman gideriyle bağlamak için kısa bir açıklama yapmak gerekirse; KDV yükümlüsü olan kişilerin verginin devlete geçişinde aracı olduğu bir düzenek düşünürse, devlet ile yükümlü arasında karşılıklı vergi dökümü (*mahsuplaşma*) söz konusu olur ve bu nedenle -ödenecek tutardan indirilecek vergi bağlamında- giriş vergisi (*input tax*) ile -ödenecek bağlamında- çıkış vergisi (*output tax*) ayrımı vardır. Giriş vergisi şu demektir; işletme, sağlayıcılarından bir hizmet aldığında -ki bizim örneğimizde bir savunmanlık ortaklığından hukuksal yardım hizmeti aldığını varsayalım- sağlayıcıya ödediği tutarın içinde KDV öder, işte bu giriş vergisidir. Çıkış vergisi ise, işletmenin başka alıcılara sattığı mal veya hizmetler gereği aldığı ödemenin içinde bulunan ve devlete ödemekle yükümlü olduğu KDV'dir. Vergi ödemesi bakımından giriş vergisi ödeme

Eğer davayı kazanan yan, ödediği avukatlık ücreti bakımından, ayrıca önceden ödediği KDV'yi vergi dairesinden geri alma hakkı olan bir kişi değilse, ona ödenecek savunman giderine KDV de eklenir. Ki böylece davayı kazanamayan yan, kazananın yaptığı avukatlık gideri bakımından verdiği KDV'yi de karşılamış olsun. Eğer davayı kazanan yan, ödediği avukatlık ücreti bakımından, önceden ödediği KDV'yi geri alma hakkı olmayan bir kişiyse, mahkeme bu durumda avukatlık giderine KDV'yi eklemes. Çünkü kazanan yan, bu KDV'yi vergi dairesinden geri alabilecektir⁶⁷⁵. Böylece davayı yitiren yan, KDV eklenmeden, salt avukatlık giderini (savunman gideri) öder.

KDV eklemesi yapılacaksa yargıç, günümüzde KDV'yi geri alınabilir avukatlık giderinin net tutarı üzerinden ölçün oran olan %20 üzerinden belirler; ancak eğer yargılama sürecinde oran değişikliği olduysa, savunmanların -hizmetlerin bittiği ândaki KDV oranı mı yoksa faturanın kesildiği ândaki mi- hangi ândaki vergi oranının temel alınacağını seçme yetkisi vardır ve gider buyruğu düzenlenirken bu da göz önüne alınır⁶⁷⁶. Böylece ödeyen tarafın KDV'den yalnızca giderleri geri alan yanın başka türlü geri alamaması durumunda sorumlu olmasını sağlar.

VII. Savunman Giderinin İstenebilirlik, İcraya Konulma, Ürem (Faiz) ve Zamanaşımı Düzeni

A. İlâmlı İcrada Savunman Giderinin Ödenmesi İçin Süre Verilmesi Düzeninin Gerekliliği, İstenebilirlik (*Muacceliyet*) Durumu ve İcraya Konulması

Öncelikle belirtelim ki, burada var olan durum bakımından istenebilirlik, avukatın, tarafın malvarlığına girmesi gereken savunman giderini müvekkilinden istemesi için söz konusu olamaz; burada incelediğimiz istenebilirlik, davada başarılı olan tarafın, başarısız olan taraftan isteyeceği savunman giderinin istenebilirlik ânidir. Savunman gideri, davada haksız çıkan yandan, haklı çıkan kişi tarafından istenebilecektir, nitekim HMK m. 330 gereği taraf lehine hükmedilir. Bu bakımdan

yapmış ve içeride olmayı, çıkış vergisi ise henüz ödeme yapmamış ve parasal olarak çıkış yapacak olmayı açıklar.

⁶⁷⁵ Friston, *Costs*, s. 1869, ay. 5.33-4 va.

⁶⁷⁶ Friston, *Costs*, s. 1871-3, ay. 5.42-7 ve çiz. 55.03.

istenebilirlik anı, kanımızca gerekçeli kararın verilmesinden sonra bir ödeme süresine (*vâdeye*) bağlanmalıdır⁶⁷⁷.

Hukukumuzda kural hükümlerin kesinleşmeden icra edilmesidir⁶⁷⁸; ancak kesinleşmeden icraya konulamayacak kuraldışı kimi hükümler söz konusudur⁶⁷⁹. Kesinleşmeden icraya konulamayan ilâmlarda verilen yargılama gideri ve savunman gideri kararlarının da hükmün bağlı olduğu hukukî düzene bağlı olmasından dolayı icraya konulması da hükmün kesinleşmesine bağlıdır⁶⁸⁰. Yürütmeye konulması için kesinleşmesi gerekmeyen hükümler bakımından ise savunman gideri de hüküm kesinleşmeye de icraya konulabilir.

AvY. m. 164/5 ilk tümce gereği, uygulamamızda savunman gideri avukatın sayıldığından, ancak HMK m. 330 ve gerekçesi gereği bu yargılama giderinin dava yanı adına hükmedildiğinden; avukatlar savunman giderini de, müvekkili adına ilamlı icra takibi konusu yapıp, vekâletnamelerinde olduğu varsayılan⁶⁸¹ yetkiye dayanarak kendi hesabına gönderilmesini (*ahzükabz*⁶⁸² yetkisi ile *tahsilini*), daha sonra da

⁶⁷⁷ Ancak eleştirdiğimiz var olan durumda taraflar avukatlık sözleşmesinde bu giderin avukata ödeneceği bir vade kararlaştırmışlarsa, bu durumda o vade günü; kararlaştırılmamışlarsa karşı yandan tahsil edildiği anda istenebilir duruma geleceğine ilişkin bkz. Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 98.

⁶⁷⁸ Ancak belirtmek gerekir ki 14.08.2025 günü görüşe açılmış olan yeni zorla yürütme yasamız olması tasarlanan “*Cebri İcra Kanunu Taslağı*”ndaki düzenlemelere göre yerel mahkeme kararlarının, ancak istinaf incelemesi sonunda icraya konulabilir duruma getirilmesi tasarlanmaktadır. CİKT m. 53/1-b’deki “*İstinaf başvurusu bölge adliye mahkemesince reddedilen ilk derece mahkemesi ilamları*” deyişi ile ancak istinaf başvurusu reddedildiğinde yerel mahkeme ilâmının icraya konulabileceği öngörülmüş olmaktadır. Ancak düzenlemenin c bendi ile “*Bölge adliye mahkemesi ilamları*” denilen yeni bir tür karar öngörmüş olup; CİKT, BAM kararları bakımından yeni bir yapay ayrım okunabilir: BAM ilâmı ve BAM kararı (ilâm olmayan). Bu ikili ayrım, istinaf incelemesi sonucunda verilebilecek karar türleri bakımından bu ayrıma göre ayrılırsa; istinaf başvurusunun reddi kararı ile istinaf başvurusunun esastan reddi (yerel mahkeme kararının doğru bulunması) kararı b bendine birer örnek iken; istinaf başvurusunun kabulü durumunda verilebilecek olan istinaf başvurusunun kabulü üzerine davanın özünden çözümlenerek verilen yeni hükümler ise c bendindeki bölge adliye mahkemesi ilâmı örneğidir.

⁶⁷⁹ Tanrıver, **İlâmlı İcra**, s. 159-160.

⁶⁸⁰ Tanrıver, **İlâmlı İcra**, s. 158.

⁶⁸¹ Bu yöndeki Yargıtay kararı için bkz. Yargıtay 8. Hukuk Dairesi E. 2015/6701 K. 2017/7684 T. 24.5.2017 (<https://kazanci.com.tr/gunluk/8hd-2015-6701.htm>). (Erişim Günü: 21.08.2025).

⁶⁸² *Ahz-u kabz*, dilbilgisi olarak (*netice-i talep* kavramının “*talep neticesi/sonucu*” çevriminde olduğu gibi) Türkçe’ye döndürürsek, “kabz ahzı” olan bir deyiştir. *Ahz*, Arapça “almak” demektir; kabz ise “bir nesneyi elde etme, ele geçirme; elle tutup almak, sıkıca kavramak” demektir. Öyleyse, Arapça karşılığı “(bir kişinin bir nesneyi) geçici olarak elinde tutmak üzere alması” demektir. “Geçici elde tutma” ya da “ödünçlük” de denebilir. İslam Hukukunda denk geline şu tümce de, vekil-müvekkil arası ilişki bakımından bağlamı açıklamaktadır: “*Kendi mal varlığından müvekkil için ifada bulunan vekil, ödediğini ondan alıncaya kadar kabzettği müvekkile ait şeyi hapsedmeye hakkı vardır.*”. Bkz. Bilal Aybakan, “**Hapis Hakkı**”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hapis-hakki> (27.10.2024). Buna göre avukatın, tutsak alması (hapis) hakkı, kendisinin alacağını vermeyen müvekkilin malvarlığı değeri üzerinde ve kendi alacağı ile kısıtlı olarak geçerlidir, diyebiliriz.

yatırılan tüm tutar üzerinden, kendi alacağına doyurulmamış bölümüyle kısıtlı olarak alıkoyma (tutsak-alma, *hapis*) hakkı vardır. Kendisinin sayılan savunman giderini de bu bakımdan kesebilmektedir. AvY. m. 166/1 gereği; “*Avukat, müvekkili tarafından verilen veya onun namına aldığı malları, parayı ve diğer her türlü kıymetleri, avukatlık ücreti ve giderin ödenmesine kadar, kendi alacağı nispetinde elinde tutabilir.*”.

Bu konuda olması gerekenden kaynaklanıp ortaya çıkan, yanlış bir “olan” uygulama söz konusudur: Avukatların, müvekkillerinden hiçbir ödeme alamadıkları durum için, dava sonunda karşı yandan elde edilen tüm tutar üzerinden, müvekkilleri ile aralarındaki “savunmanlık emek karşılığı (*ücret*) sözleşmesi” gereği almaya hak kazandıkları tutarı alıkoyma hakkı vardır. Bu nedenle, yandan müvekkil adına aldıkları dava sonunda hükmedilen toplam tutardan, müvekkillerince kendilerine ödenmeyen avukatlık sözleşmesi hak edişlerini kesebilmektedirler. Ancak, savunman giderinin, avukatın sayılmasından sonra, bu durum bir geçişkenlikle, avukatın iki ayrı gelir elde etmesi uygulamasını doğurmuştur. Bu yanlış uygulama öylesine ilerlemiştir ki; avukatlar, müvekkilleriyle sözleşirken, müvekkilin tutumu ve ekonomik durumuna göre, AAÜT m. 1/3’teki “*Avukatlık asgarî ücret tarifesi altında vekâlet ücreti kararlaştırılmaz.*” biçimindeki buyurucu düzenlemeye aykırı olarak; daha düşük emek karşılığı belirlemeye ya da bir emek karşılığı almamaya bile başlayıp, kendi emeklerinin karşılığını, karşı yandan alınacak avukatlık gideri üzerinden doyuracak duruma gelmişlerdir. Bu da avukatlığın, birçok avukat için AAÜT bağlamında en düşük emek karşılığında yapılan bir meslek olmasına neden olmaktadır. Bu buyurucu düzenlemenin, uygulamada bir alan bulamaması da, avukatların kendi emek karşılıklarını savunman giderinden karşılaması sonucunda, emek karşılığı sözleşmesindeki en düşük emek karşılığını almaya çalışmamasından kaynaklıdır.

Savunman giderinin avukatın sayılması bakımından AvY. m. 166/3 şöyle bir güvence düzeneği de öngörmüştür: Müvekkilin (iş iyesinin) avukatını işe karıştırmadan avukatlık gideri içeren ilâmı cebri icraya konu etmesi durumunda, “*icra dairesi, takip talebinde bulunan tarafın ilamda adı yazılı olan avukatına, icra emri ile aynı zamanda düzenliyeceği bir bildiriye, gideri takip talebinde bulunandan alınmak suretiyle, derhal tebliğ eder.*” biçimindeki düzenleme gereği, avukatlık gideri bakımından avukatın üstün bir çıkarı vardır ve bu yasayla korunmaktadır.

Yargılama hukukunda olduğu gibi icra hukukunda da dürüstlük kuralı geçerlidir⁶⁸³. Savunman giderinin icra ayağına ilişkin dürüstlük kuralına aykırılık durumlarında ne olacağı ise yasalarımızda öngörülmemiştir⁶⁸⁴, ancak çalışmamız yargılamalardaki savunman gideri olduğundan bu konuya ayrıntısıyla girmemekle birlikte, savunman gideri bakımından bir sorunu inceleyip öneride bulunacağız. Yargılama sonunda çıkan hükmün gereğini yerine getirmek isteyen tarafa hiçbir süre vermeden takip başlatılması kanımızca sorunlu bir uygulamadır. Savunman giderinin “vekâlet ücreti” olarak anılmasının avukatın bir hakkı ve gelir kapısı olduğu düşüncesini pekiştirmesinin bir diğer uygulama örneği olarak, avukatların ilamlı doğrudan icraya koyarak bir de takip gideri olan “*icra vekâlet ücreti*”ne hak kazanmasıdır. Bunu yasaklayan bir düzenleme bulunmadığından alacaklı, bir ödeme aralığı vermeden de olsa ilâmı icraya koyabilmektedir⁶⁸⁵. Ancak kanımızca bu durum, yargılama sonucunda ödeme yapmak isteyen kişilere karşı haksız takip başlatılmasının önünü açmaktadır. Savunman gideri, yine avukatın sayılsa bile, uygulamada davada haksız çıkan yanın; ilâm henüz icraya konulmadan önce karşı yan avukatına ulaşip IBAN isteyerek, ilâm icraya konulmadan hükmün gereğini yerine getirme önerisine bulunulmasına karşın, davayı kazanan yanın avukatınca “*karşı yan icra vekâlet ücreti*” alabilmek için ilâm, kötünietli olarak icraya konulmakta ve icra emri gönderilmektedir. Bu yolu kullanan avukatın yaptığı Avukatlık Meslek Kuralları ile bağdaşmamakla birlikte, yasalarımızda bu konuyu düzenleyip yaptırıma bağlayan bir kural yoktur. Öte yandan, ilamlı icra da bir cebrî icra, demektir ki zorla paraya çevirme yoludur. Oysa değindiğimiz sorunda, davada haksız çıkan yan ödeme yapmaya gönüllüdür. Bu gönüllü olma durumuna karşın, davada verilen hükümde hükmedilenlerin dışında, takip sürecinin giderlerine de katlanmak zorunda kalmaktadır. Eğer bunun önüne geçmezsek; sanki mahkeme kararı verilmiş olsa da bu kararda öngörülen yaptırımların üstüne, davayı kazanan yana kendiliğinden seçimlik bir ek yaptırım yükleme olanağı ve yetkisi vermiş oluruz. Burada “*Haksız çıkan kişi,*

⁶⁸³ Muhammet Özkes, **İcra Hukukunda Temel Haklar ve İlkeler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009, s. 87.

⁶⁸⁴ Bu konudaki yeni bir inceleme için bkz. Uğur Bulut / Fazilet Yüce, “İcra Takibine Başvuruda Dürüstlük Kuralına Aykırılık ve Sonuçları”, **YBHD**, 2025, S. 2, s. 773–832.

⁶⁸⁵ Nurullah Bal, **Haksız Takip Nedenine Dayanan Tazminat Sorumluluğu**, Ankara, Yetkin, 2023, s. 181; Bulut/Yüce, **İcra Dürüstlük Kuralı**, s. 784.

eğer ilamdaki edimi yerine getirmeye eğilimliyse neden dava açılmadan ya da dava sırasında anlaşmaz ve davayı sürdürür?” düşüncesi usavurabilir. Öncelikle davayı kötü niyetle sürdüren ya da kendisine kötü niyetle dava açılmasına neden olan kişi için HMK m. 329’da bir yaptırım öngörülmüştür. İkinci olarak; her davalı, haksız olduğu bilinciyle yargılamayı sürdürmez. Haksız çıkan, yerel mahkemenin kararını kabullenebilir ya da kabullenmez ve bu durumda bu hükmü istinaf incelemesine götürebilir. Nitekim hükmün yanlış olduğunu düşünen kişinin istinaf başvurusundan sonra kendisine karşı ilamlı icra yoluna başvurulmasından sonra takibi durdurması için icranın durdurulması yoluna başvurabilmesi de bu amaçla öngörülmüştür ki istinafta haklı çıkarsa, bu süreçte mallarının kendisinden ayrılıp satılması durumuyla karşılaşmasın. Bu nedenlerle bu durumun, kurala bağlanarak çözülmesi gereken bir sorun olduğunu düşünmekteyiz.

Olması gereken hukuk bakımından bir yasa değişikliği önerimiz⁶⁸⁶: Mahkeme kararı yazılırken, hükümde yer almak üzere, kendisinden yana dava sonucuna ve yargılama giderine hükmedilen dava yanlarının IBAN bildirmesi bir düzenleme getirilerek zorunlu tutulmalıdır. Bu bildirim için yasa ile bir kesin süre getirilmeli ya da yargıcın kesin süre vermesi öngörülmelidir. Giderlerini geri alacak olan dava yanı, kesin süre içinde IBAN bildirmezse, icraya koyma hakkı da olmamalı ve bu alacağa kesin süre boyunca faiz de işlememelidir. IBAN bildirildiği durumda ise kararın tebliğinden başlayarak belirli bir süre (örneğin bir haftalık ödeme süresi) öngörülürse, o sürede ödemeyen yükümlü yana karşı haklı olarak ilamlı takip başlatılabilir. Böyle olduğunda, süresi içinde IBAN’a ödeme yapan yana karşı ayrıca icra takibi başlatılmayacaktır ve böylece icra avukatlık gideri de ayrı bir alacak ögesi olarak ortaya çıkmayacaktır. Yargılama giderlerinin ve diğer parasal hüküm fıkrası emirlerinin yerine getirilebilmesi için davayı kaybeden tarafın veya avukatının bir banka hesabının IBAN numarasını mahkemeye bildirmesi istenir. 7 gün içinde

⁶⁸⁶ Öğretide *Bal* da bu konuyu dile getirerek bir değişikliğin yapılması gerektiğini savunmuştur. Bkz. *Bal*, **Haksız Takip**, s. 181-2. Öte yandan, 14.08.2025 günü görüşe açılmış olan yeni zorla yürütme yasamız olması tasarlanan “*Cebrî İcra Kanunu Taslağı*”ndaki düzenlemelere göre bu yönde olmasa da olumlu bulduğumuz yeni bir değişiklik yapılması tasarlanmakta olduğu görülmektedir. CİK Taslak m. 68/1-c’ye göre icra emrinde “*Bu süre (icra emrinin tebliğinden itibaren iki hafta) içinde ilama bağlı borcun ferileriyle birlikte tamamen ödenmesi hâlinde borçlunun sadece maktu vekâlet ücretiyle sorumlu olacağı, tahsil harcı ve takip giderlerini ödemekten muaf tutulacağı*” borçluya bildirilecektir.

mahkemeye IBAN numarası gönderirse ve yargılama boyunca kötü niyetli olduğu yönünde davayı kazanan tarafça bir ithamla karşılaşmamış ya da karşılaşsa bile bu ithamdan aklanmışsa, kendisine karşı icra takibi başlatılamaz.

Savunman giderinin icraya konulması bakımından önemli bir durum; bu giderin hükme bağlı bir öge olmasından dolayı, hükümle birlikte yürütülmesinin zorunlu olup olmadığıdır. Bu sorun, özellikle itirazın iptali gibi verilen hükmün ilâmlı icraya konulup konulamayacağı tartışmalı olan durumlarda söz konusu olmaktadır. İtirazın iptali davası sonundaki hükmün hangi takip yoluna konu edilebileceğine ilişkin ayrıntılı incelemeyi aşağıda⁶⁸⁷ yapmış olmakla birlikte, eğer itirazın iptali davasındaki hükmün, daha önce başlatılan ilâmsız takibin sürdürülmesi yerine ilâmlı takibe konu edilebileceği yönündeki görüş temel alınır, burada savunman giderinin de ilâmlı icraya konulabileceği ortada olduğundan, iki ayrı takip yapılmasında korunması gereken bir yarar yoktur. Ancak bizim de katıldığımız, itirazın iptali davasından alınan hüküm ilâmlı icraya konulamaz görüşü temel alınır; bu durumda “itirazın iptali ve takibin devamına” bölümü ilâmsız icraya konulup takip sürdürülecektir. Bu olasılıkta en başta ilâmsız icrayı başlatan takip talebinde bulunmayan yargılama giderlerinin bu takibe katılması söz konusu olabilir mi? Bu konuda öğretide, savunman giderinin, yargılama giderlerinin ve icra inkâr tazminatının alacaklının ilâmlı icra takibi yapabileceği ileri sürülmüştür⁶⁸⁸. Öğretideki ikinci bir görüşe⁶⁸⁹ ve Yargıtay 12. Hukuk Dairesi’nin uygulamasına göre⁶⁹⁰ ise itirazın iptali davasının kabulünde, savunman gideri ve tazminatın ilâmlı icraya konulması durumunda; ortada tek bir takip başlatılmasından dolayı iki ayrı takip oluşacak ve ikinci icra takibi de ayrı bir “icra vekâlet ücreti” doğuracaktır. Yargıtay bu durumu usûl ekonomisine aykırı bulmuştur ve itirazın iptali hükmü ile sürdürülecek takip

⁶⁸⁷ Bkz. İtirazın İptali Davasında Savunman Gideri başlığındaki açıklamalarımız.

⁶⁸⁸ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, s. 118, ay. 486.

⁶⁸⁹ Şanal Görgün / Levent Börü / Mehmet Kodakoğlu, **İcra ve İflâs Hukuku**, 5. Baskı, Ankara, Yetkin, 2024, s. 408-9.

⁶⁹⁰ “alacaklının önceden başlattığı 2. Müdürlüğü’nün 2014/2630 E. sayılı genel haciz yolu ile ilamsız takip dosyası derdest iken, alınan itirazın iptali ilamıyla hükme bağlanan alacaklar için aynı takip dosyasından düzenlenecek ek takip talebi ile bu alacakların takibi ve tahsili mümkün olduğundan, anılan alacaklar yönünden ayrıca ilamli takip başlatılması usul ekonomisi ilkesine aykırıdır. O halde, mahkemece, şikayetin kabulü ile İstanbul 9. Müdürlüğü’nün 2015/15475 Esas sayılı dosyasına konu takibin iptaline karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm tesisi isabetsizdir.” Yargıtay 12. HD., E. 2018/3728 K. 2018/8793 T. 27.9.2018. (lexpera).

dosyasından düzenlenecek ek takip talebi ile savunman gideri ve tazminatın istenebileceği gerektiği; dahası, ayrı bir takip başlatıldığında, bu durum şikâyetle konu edilirse, bu ikinci takibin iptalinin gerektiği düşüncesindedir. Kanımızca da eğer itirazın iptali hükmünü ayrıca ilâmlı icraya koyamayacaksak, söz konusu ilâma bağlı diğer alacaklar bakımından da ayrı bir takip yapılarak başkaca takip giderleri doğmasına neden olunmamalıdır.

Bir diğer özellikli durum da hem bir paranın verilmesini hem de bir nesnenin boşaltılarak verilmesini sonuçlayan tahliye davalarından alınan ilâmın icraya konulması sırasında İcra ve İflas Kanunu Yönetmeliğine göre (İİK Yön. m. 19) ne tür basılı örnekten icra emri gönderileceğine ilişkin karmaşa yaşanan durumlardan dolayı birden çok icra emri gönderilmesi veya birden çok takip başlatılması, bunlardan savunman giderinin de ayrı bir takibe konu edilmesidir. Böyle bir durumda, borçlu yan birden çok icra savunman gideri ödemek zorunda kalacağından, mükerrer takip gerekçesiyle şikâyet yoluna başvurmuştur. Bir somut olay üzerinden gidersek; şikâyet başvurusu üzerine temyizden gelen bozmaya direnme sonucu Yargıtay HGK'nin önüne gelen olayda⁶⁹¹ alacaklı taraf, taşınmazın boşaltılması davasında hüküm altına alınan “taşınmazın boşaltılması ve yargılama giderlerinin ödenmesi” biçimindeki ilâmın icraya konulurken; giderlere ilişkin bölümü ayrı bir takibe, tahliyeye ilişkin bölümü ayrı bir takibe koymuş, savunman giderini de ayrı bir takibe⁶⁹² koymuştur. Yargıtay HGK, -belki şikâyetle konu edilmediğinden- savunman giderine ilişkin takibe ilişkin bir değerlendirme yapmazken, yargılama giderleri ile tahliye edimlerinin ayrı ayrı takiplere konu edilmesini mükerrer takip saymış ve şikâyetin kabulünün gerektiği sonucuna varmıştır. Öğretide *Kuru* ise bir ilâmın değişik öğelerinin ayrı ayrı takibe konu edilebileceğini savunmuştur⁶⁹³. Yukarıda aktardığımız yargı çözümünde savunman giderine ilişkin değerlendirme yapılmasa da kanımızca bu giderin de var olan takipten istenmesi gerekmektedir. Bize göre bu durumda olması gereken, tek bir takip talebinde bulunmak ve hüküm altına alınan edimlerin türüne göre ayrı ayrı icra emri (tahliye için Örnek No: 2, ödemeler için ise Örnek No: 4-5)

⁶⁹¹ Yargıtay HGK., E. 2010/684 K. 2011/50 T. 09.02.2011.

⁶⁹² Bu uygulama yine yüksek olasılıkla savunman giderini avukata ait gören anlayışın sonucu olarak iki kez “vekâlet ücreti” kazanma amaçlıdır.

⁶⁹³ Kuru, *El Kitabı*, s. 933.

gönderilmesi olmalıdır. Tersî durum savunman gideri için yapılan takipte de ayrı bir icra savunman gideri ortaya çıkacaktır ki bu durum hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olacak ve borçlunun üzerine aşırı bir yük bindirdiğinden de icra hukukunda çıkarlar dengesine aykırı olacaktır.

İngiliz Hukukunda giderlerin geri alınması için verilen “son-gider-belgesi (*final costs certificate*)” için yürütüm, bir “hüküm borcu (*judgment debt*)” olarak gerçekleştirilir ve alacaklı, tüm yürütme (*icra-enforcement*) giderlerini de geri alabilir⁶⁹⁴. Hüküm borçlusunun malları ve taşınır nesneleri bakımından bir “yürütme buyruğu (*warrant of execution – icra emri*)” verilir; taşınmaz varlıkları varsa bunlar için bir “ipotek buyruğu (*charging order*)” verilir; aylık karşılığında çalışıyorsa bir “kazançların bağlanması buyruğu (*attachment of earnings order*)”; eğer bankada birikimi varsa “üçüncü kişiye borç bildirim buyruğu (*third-party debt order*)” gönderilir⁶⁹⁵. Borçlu yürütmenin durdurulması için son-gider-belgesini düzenleyen mahkemenin gider yargıcına veya belgeyi yürütme konusunda genel yetkili mahkemeye başvurabilir⁶⁹⁶.

B. Savunman Giderinin Faiz Düzeni

Savunman gideri bakımından, Yargıtay HGK çözümü⁶⁹⁷ yönündeki uygulamaya göre, ilâmda faizin başlangıcı konusunda bir belirleme yoksa, karar gününden itibaren faiz istenebilmektedir⁶⁹⁸. Ancak Yargıtay İBHKG çözümüne göre

⁶⁹⁴ Friston, *Costs*, s. 1453-4, ay. 43.387.

⁶⁹⁵ Friston, *Costs*, s. 1454, ay. 43.389.

⁶⁹⁶ Friston, *Costs*, s. 1454, ay. 43.392.

⁶⁹⁷ “(...Alacaklının takibe dayanak yapmış olduğu Üsküdar Asliye 5.Hukuk Mahkemesinin 9.3.1999 tarih, 98/232-99/175 sayılı boşanmanın reddine dair ilamında, dava tarihinden itibaren tahsiline karar verilen tedbir nafakasının faizinin hangi tarihte başlayacağı belirtilmemiştir. Bu durumda Dairemizin yerleşik içtihatlarında kabul edildiği üzere, faizin karar tarihinden itibaren istenebileceği gözönünde bulundurularak itirazın bu hali ile kabulüne karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde karar verilmesi isabetsizdir...) gerekçesiyle bozularak dosya yerine geri çevrilmekle yeniden yapılan yargılama sonunda; mahkemece önceki kararda direnilmiştir.” (Yargıtay HGK., E. 2000/739 K. 2000/746 T. 5.4.2000) (lexpera).

⁶⁹⁸ “Öte yandan ilamda faizin başlangıcı konusunda bir hüküm bulunmaması halinde karar tarihinden itibaren faiz istenebilir. (HGK'nun 05.04.2000 tarih ve 2000/12-739 E, - 2000/746 K.), (HGK'nun 04.07.2001 tarih ve 2001/2-565 E.) Bu nedenle ilamda hüküm altına alınan yargılama gideri ve vekâlet ücreti alacağına karar tarihinden itibaren alacaklı faiz talep edebilir. O halde Mahkemece, takipte talep edilen yargılama gideri ve vekâlet ücreti alacağına karar tarihinden itibaren faiz hesaplanarak borçlunun bu alacak kalemleri için istenen işlemiş faiz talebine yönelik itirazı hakkında bir karar verilmesi yerine anılan alacak kalemleri için istenen işlemiş faizlerin iptaline karar verilmesi doğru değildir.” (Yargıtay Kararı - 12. HD., E. 2007/6518 K. 2007/8675 T. 1.5.2007)

kesinleşmeden yürütülemeyen hükümler bakımından faizin başlangıç anı da hükmün kesinleşme anı olmaktadır⁶⁹⁹. İcra takiplerindeki savunman gideri bakımından ise borçlunun dosyaya ödeme yaptığı gün yürürlükte bulunan Çizelgeye göre savunman gideri ödemesi alınmaktadır; bu nedenle de faiz yürütülmemektedir.

İngiliz Hukukunda faizin hangi günden başlayacağını yargıç belirleyebilir⁷⁰⁰ [CPR 44.2(6)(g)]. Örneğin, davacı davayı kazanmış olsun, giderlerin dökümünde belirttiği gün gider yaptıysa, yargıç giderlerin yapıldığı -örneğin savunmana emek karşılığının ödendiği- günden başlayarak faiz işletilmesine karar verebilir⁷⁰¹. Ya da yargılama gideri olan ödemelerin büyük bölümü ilgili karardan çok sonra ödenmişse, bu durumda faizin başlangıcı kararın verildiği günden sonraya da sarkabilir⁷⁰². Eğer yargıç faizin başlangıcını veya oranını belirlememiş ise gider kararı verilmesiyle

⁶⁹⁹ “Kira tesbiti kararının kesinleşmesine kadar geçen döneme ait kira farkları adi alacağa dönüşmez. Tesbit kararı kesinleşmiş olmakla da kira farkı alacağı belirgin ve muaccel hale gelmiştir ve kiracı bu olguları bilmek durumundadır. Kira farkı alacağının kesinleşen mahkeme kararına dayanması ve niteliği itibarıyla, ayrıca ihtarla gerek kalmaksızın, mahkeme kararının kesinleştiği tarihten itibaren (talep halinde) kira farkı alacağına faiz yürütülmelidir. Benimsenen bu istisnai hal aynı zamanda Medeni Kanunun 2. maddesinde öngörülen ve re’sen gözetilmesi gereken dürüstlük kuralının da bir sonucudur. II nolu bendde de açıklandığı gibi ihtar yapılmasının dürüstlük kuralına göre beklenemeyeceği hallerde de borçlunun ihtarla gerek kalmadan temerrüde düşeceği, borcun ifa edileceği tarihi alacaklı değil, borçlu bilebilecek durumda ise, dürüstlük kuralının temerrüt için ihtarı gereksiz kılacağı doktrinin de baskın görüşüdür. Aksinin kabulü ise kötü niyetli kiracıya fırsat yaratırken, iyi niyetli kiralayanı kiracının insaf ve keyfine terk sonucunu hasıl edebilir. Esasen Medeni Kanunun 4. maddesi uyarınca hakim, adalete uygun karar vermeye çağırılmaktadır. O, menfaatlerin doğru ve adil bir muvazenesini yapmak ve gerçekleri gözetmekle yükümlüdür.

S o n u ç : Kira tesbitine ilişkin mahkeme kararı ile belirgin hale gelen kira farkı alacağına, ayrıca ihtarla gerek kalmaksızın, kira tesbiti kararının kesinleştiği tarihten itibaren faiz yürütülmesi gerektiğine, 24.11.1995 gününde ve üçüncü toplantıda oyçokluğuyla karar verildi.” (Yargıtay İBHGK., E. 1994/2 K. 1995/2 T. 24.11.1995) ve bu yöndeki (Yargıtay 12. HD., E. 2018/6150 K. 2019/5015 T. 21.3.2019) (lexpera)

⁷⁰⁰ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1431, ay. 28.51.

⁷⁰¹ İngiliz Hukuku öğretisinde faizler bakımından aşama ayrımı yapılmaktadır: Giderleri geri alacak olan tarafın savunmana ödemekle yükümlü olduğu günü açıklayan “gerçekleşme günü (accrual date)”; savunmana ödeme yaptığı günü açıklayan “ödeme günü (payment date)”; gider buyruğunun verildiği günü açıklayan “hüküm günü (judgment date)”; savunmana karşılık ödemekle yükümlü olunan veya doğrudan savunmana ödeme yapılan günü açıklayan “giderici faiz oranı günü (compensatory rate interest date)” ile son olarak “hüküm borcu faizi (judgment debt interest)” biçiminde. Yargıç duruma göre bu günlerden birini seçerek faizi işletme yönünde karar verebilir.

⁷⁰² Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1431-2, ay. 28.51.

başlar⁷⁰³ ve borçlar için faiz karar gününden başlayarak yasal faiz oranı olan yüzde 8 üzerinden işler⁷⁰⁴ (*Judgments Act 1838*, B. 17).

C. Savunman Giderinin Zamanaşımı Süresi

Savunman giderinin zamanaşımı süresine ilişkin bir düzenleme yoktur. Bu türden bir alacak için, öğretide yerinde olarak 10 yıl olan (İİK m. 39/I) ilâma bağlı zamanaşımı süresinin uygulanması gerektiği savunulmuştur⁷⁰⁵. Öğretide diğer bir görüşe göre ise avukatın emek karşılığı olarak aldığı tutarın zamanaşımı süresine bağlı olarak yorum yapılmakta ve avukatlık sözleşmesi vekâlet sözleşmesinin özel bir türüdür gerekçesiyle TBK m. 147/I-b. 5 uyarınca beş yıllık zamanaşımı süresi uygulanmalıdır⁷⁰⁶. Oysa belirttiğimiz gibi savunman gideri, avukatlık emek karşılığı değildir; hükme bağlı olarak tarafın olması gereken ve haklı çıkanın zararını gidermesi için hükmedilen bir alacaktır. Bu nedenle kanımızca öğretide Aykut'un savunduğu gibi, savunman giderine ilâmların zamanaşımına uğramasının sonuçları uygulanmalı ve savunman giderine on yıllık zamanaşımı süresi uygulanmalıdır⁷⁰⁷.

İngiliz Hukukunda ise ayrıntılı değerlendirme sonucu verilen bir gider buyruğu (*costs order*) için zamanaşımı süresi, giderlerin belirlenmesinden başlayarak 6 yıl olarak öngörülmüştür⁷⁰⁸ (*Limitation Act 1980* B. 24). Bu süre faiz için de geçerlidir⁷⁰⁹.

⁷⁰³ Faizin gider kararının verildiği günden başlaması *incipitur* kuralı olarak anılır. Bkz. Friston, *Costs*, s. 1876, ay. 56.10. *Incipitur*, Latince “*incipio* [(başlamak, (İngilizce ‘başlangıç’ anlamındaki *inception* da bu köktendir)]” kökünün üçüncü tekil kişi çekiminde şimdiki edilgen gösterenidir. “*It is begun* (Başladı)” anlamına gelmektedir.

⁷⁰⁴ Friston, *Costs*, s. 1874, ay. 56.02.

⁷⁰⁵ Aykut, *Hukuk Davaları*, s. 100.

⁷⁰⁶ Semih Güner, *Avukatlık Hukuku, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s.824; Semih Güner, *Avukatlık Sözleşmesi ve Ücreti*, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 432; Mehmet Akif Tutumlu / Murat Usta, *Asliye Hukuk ve Tüketici Mahkemesinde Vekâlet Ücreti Davası*, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2025, s. 214; Candaş İlğün, *Karşı Yan Vekâlet Ücreti*, Adalet Yayınevi, Ankara 2015, s.53.

⁷⁰⁷ Aykut, *Hukuk Davaları*, s. 100.

⁷⁰⁸ Friston, *Costs*, s. 762, ay. 23.112, 117.

⁷⁰⁹ Friston, *Costs*, s. 763, ay. 23.120.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDENÎ YARGILAMADA DAVA AŞAMALARI İLE YARGILAMA TÜRLERİNE GÖRE SAVUNMAN GİDERİ

Hukukumuzda savunman gideri, davayı bir avukat ile yürüten tarafın yaptığı giderin karşılanması için öngörülmüş olup; yargılamanın ne yolla sona erdiğine bağlı olarak başkaca belirleme yöntemleri öngörülmüştür. Yargılamayı sona erdiren karar türlerinden en temeli, uyuşmazlığı özünden (*esastan*) çözen bir son (*nihai*) karardır; buna *hüküm*¹ denir. Hükümle sona erme durumunda esastan kabul veya esastan ret kararları verilir². Aşağıda ilk olarak hüküm ile sona erme durumunda ne olacağını; ardından uyuşmazlığın hüküm dışında sona erdiği türlü durumlarda savunman giderine ne olacağı; bunun sonrasında ise başka türlü yargılamalarda verilen kararlara ilişkin savunman giderine hükmedilip hükmedilmeyeceğini, edilecekse ne yolla belirleneceğini inceleyeceğiz.

I. Hüküm ile Sona Erme Durumlarında Savunman Gideri

A. Savunman Gideri Dava Konusuna ve Hükme Göre Belirlenir

Hukukumuzda savunman gideri, Çizelge düzeni üzerinden belirlenir. Çizelge düzenimiz ise; temel bir ayrıma göre işler: Dava konusunun para veya para ile değerlendirilebiliyor olması ve para ile değerlendirilemeyen bir dava konusu bulunması. Buna göre, eğer hüküm paraya ilişkin veya parayla değerlendirilebilen bir nesneye ilişkin ise, savunman gideri de Çizelgede öngörülen oransal (*nispî*) tutar üzerinden belirlenir (AAÜT m. 13/1). Yargıtay, savunman gideri bakımından temel alınacak dava konusu değer olarak “harca esas değer” olarak gösterilen tutarı göz önüne almaktadır³. Öğretide bu durum, davalının harca temel alınan değeri belirlemediği ve davacının bilerek dava değerini düşük gösterdiği durumda reddedilen dava ile davalı yararına hükmedilen savunman giderinin düşük kalması yönünden eleştirilmektedir⁴.

¹ Nilüfer Boran Güneysu, **Medenî Usûl Hukukunda Karar**, Adalet Yayınevi, Ankara 2014, s. 111-113; Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3206, ay. 16.15.

² Boran Güneysu, **Karar**, s. 111-113.

³ Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4223, ay. 20.57, dy. 39; Gül, **Dava Değeri**, s. 192.

⁴ Gül, **Dava Değeri**, s. 193. AAÜT m. 5/2’de bu sonucun ortaya çıktığı özellikli durumlar açıkça öngörüldüğünden bu görüşe katılmamaktayız. Sonuçta dava konusunun arttırılması gerektiği davalar

Kuralın ortaya çıkmasına neden olan AAÜT m. 13'e göre; hukukî yardımların konusu para veya para ile değerlendirilebiliyor ise, savunman gideri, *"ikinci kısmının ikinci bölümünde gösterilen hukuki yardımların konusu para veya para ile değerlendirilebiliyor ise avukatlık ücreti, davanın görüldüğü mahkeme için bu Tarifenin ikinci kısmında belirtilen maktu ücretlerin altında kalmamak kaydıyla (7 nci maddenin ikinci fıkrası, 10 uncu maddenin üçüncü fıkrası ile 12 nci maddenin birinci fıkrası, 16 ncı maddenin ikinci fıkrası hükümleri saklı kalmak kaydıyla) bu Tarifenin üçüncü kısmına göre belirlenir."* Buna göre, Çizelgenin üç kısım⁵dan oluştuğunu göz önüne alarak; yargı yerleri ve uyuşmazlık konularına göre belirli (kesik – maktu) tutarları öngören ikinci kısmı⁶ ve oransal (*nispî*) tutarın belirleneceği oranları öngören üçüncü kısmı⁷ incelenerek savunman giderine hükmedilecektir. Bu inceleme yapılırken, oransal tutardan belirlenmesi gereken savunman giderinin o uyuşmazlık için öngörülmüş olan maktu tutardan aşağı bir tutar olamayacağı da öngörülmüştür. Bunun dışında, AAÜT m. 7/2, 10/3, 12/1, 16/2'daki daha kural dışı durumların da saklı olduğu belirtilmiştir. Buna göre, genel kuralımız, esastan kabul veya esastan ret durumunda, dava konusu ve hükümdeki konuya bakarak, bunun parasal bir değerde olup olmadığını belirlemek ve buna göre Çizelgede öngörülen orana göre veya maktu tutar üzerinden bir savunman giderini haksız çıkana, haksız çıkma oranında yükletmektir.

bellidir. Bizce ilk davayı açıp kazanamayan davacının, kural olarak dava konusuna oranla bir savunman giderini davalıya ödemesinde bir sorun görmemek gerekir. Eğer kötüniyetli veya haksız dava açma gibi bir durumdan söz edilebilecekse de bu durumda HMK m. 329 sonuçlarının uygulanması düşünülmelidir. Ayrıca bu durumun çokça ortaya çıkabileceği davalar kısmî dava ve belirsiz alacak davasıdır ki bununla ilgili AAÜT m. 5/2 kuralı öngörülmüştür. Nitekim yazar da bu eleştiriyi yaptıktan sonra AAÜT m. 5/2'deki özellikli kuralı anarak bunun yalnızca davalı yararına hükmedilecek savunman gideri için uygulanması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu kuralın amacının bu olmadığını düşünmekle, *Gül'e* bu savında katılmaktayız.

⁵ *Kısım*, Arapça "bölüm" demektir. Ancak hukuk terimleri olarak kısım, sanki bölümden daha büyük bir kümeyi açıklarcasına kullanılmaktadır. *"Dava ve Takiplerin Dışındaki Hukuki Yardımlarda Ödenecek Ücret"*, *"İş Takibi Konusundaki Hukuki Yardımlarda Ödenecek Ücret"*, *"1136 Sayılı Kanunun 35 inci Maddesi Gereğince Bulundurulması Zorunlu Sözleşmeli Avukatlara Aylık Ödenecek Ücret"*, " - (başlıksız)" biçimde dört bölümden oluşan ilk kısım için "Hukuksal yardım ve aylık savunman emek karşılıkları" diyeceğiz. AAÜT Genel Hükümlerdeki dili oldukça karmaşık bulduğumuzu ve Çizelgenin de diziliminin daha kolay anlaşılır adlandırmalarla iyileştirilebileceğini düşündüğümüzü belirtelim.

⁶ Çalışma boyunca "Yargısal maktu savunman giderleri" diyeceğiz.

⁷ "Oransal savunman giderleri" diyeceğiz.

Çizelgenin üçüncü kısmı, belirli parasal tutar aralıkları bakımından, savunman gideri olarak belirlemeyi sağlayacak oranlar öngörmüştür. Örneğin; dava konusu edilen değer, 400.000 lira ise, bu değer için yüzde 16 oranında savunma giderine hükmedilecekken; eğer, 800.000 lira idiye, ilk 400.000 liranın yüzde 16'sı (64.000 lira), sonra gelen 400.000 lira için ise bunun yüzde 15 oranında (60.000 lira) savunman giderine hükmedilecektir. Sonuç olarak dava 800.000 lira üzerinden açılmış ve tümünden kabul edilmişse, davayı avukatla yürüten yan, 64.000 + 60.000 lira olmak üzere toplam 124.000 lira savunman gideri yapmış sayılacak ve bu tutar, sözün özüne ve akla aykırı olarak avukatın olacaktır.

Kural bu olmakla birlikte, yargıca gerektiğinde gerçek giderlere yaklaşılmasını sağlamak üzere kullanması için AAÜT m. 3'te görev de olan bir belirleme (*takdir*) yetkisi verilmiştir⁸. Belirleme yetkisine göre “avukatın emeği, çabası, işin önemi, niteliği ve davanın süresi göz önünde tutulur”.

Dava konusunun yabancı para olması durumunda, dava konusuna göre belirlenecek olan savunman giderinin dava ânındaki mi hüküm ânındaki TL karşılığı üzerinden mi belirleneceği Yargıtay'ın vardığı başka başka sonuçlar⁹ nedeniyle kesin ve tartışmasız değildir. Güncel Yargıtay uygulaması, dava konusu yabancı paranın hüküm ânındaki TL karşılığı üzerinden savunman giderilmesi yönündedir¹⁰. Uzlaşma ile sonuçlanan davalarda savunman emek karşılığı ise uzlaşmaya konu tutarın uzlaşma ânındaki TL karşılığına göre belirlenecek olan değeri göz önüne alınır¹¹.

⁸ Bu oldukça yerinde bulduğumuz bir yetki olmakla birlikte, savunman giderinin avukata ait olduğunun kabulünde yapılan bu ayrımın “giderlerin giderilmesi” için hiçbir anlamı olmamaktadır.

⁹ Gül, **Dava Değeri**, s. 193-6 ve burada anılan yargı çözümleri. Davanın açıldığı ândaki kurdan belirlenmesi gerektiği yönündeki çözümler: Yargıtay HGK, 07.04.1993, E. 1993/13-41, K. 1993/145 (YKD, 1994/4, s. 546); 19. HD, 04.12.2006, E. 2006/6503, K. 2006/11543 (lexpera). Hüküm ânındaki kurdan belirlenmesi gerektiği yönündeki daha güncel çözümler: 19. HD, 03.13.2016, E. 2015/10750, K. 2016/3724 (lexpera); 9. HD, 26.09.2019, E. 2019/6569, K. 2019/16794 (lexpera); 3. HD, 04.03.2021, E. 2020/11940, K. 2021/2295 (lexpera).

¹⁰ Gül, **Dava Değeri**, s. 195-6. Yazar, bu durumun bir Yargıtay İBK'sı ile giderilmesi gerektiği düşüncesindedir. Ancak kanımızca işbu durum, ülkemizin en acı ve sürekli sorunu olan paranın değer yitirmesi ile ilgili olduğundan bir İBK günümüze göre bir seçim yapsa, birkaç yıl içinde İBK dengesiz sonuçlar doğurabilecektir.

¹¹ Hakan Pekcanıtez, **Medenî Usûl ve İcra – İflâs Hukukunda Yabancı Para Alacaklarının Tahsili**, 3. Bası, Ankara, Yetkin, 1998, s. 92; Gül, **Dava Değeri**, s. 195. Söz konusu Yargıtay çözümü: 13. HD, 23.11.1992, 23.11.1992, 6176/9011 (İBD, 1993, S. 4-5-6, s. 415).

İngiliz Hukukunda giderler düzeni karmaşıktır; çok-aşamalı yargılama yolunda yukarıda¹² açıkladığımız üzere, savunman gideri Çizelge yöntemiyle belirlenmez. Yine öneri niteliğinde savunman emek karşılığı çizelgeleri kentten kente değişen biçimde barolarca duyurulur ancak yargılama giderleri, yapılan ve faturalandırılan giderlerin değerlendirilmesiyle yargıç eliyle belirlenir. Bu durumun nedeni, İngiltere’deki savunmanların genellikle saatlik ücret ile çalışmaları ve her yaptıkları işi ücretlendirmeleridir. Tüm bu giderlere katlanan kişi, davayı kazandığında, bu giderlerin orantılı olması koşulu ve gider belirleme ölçütlerine uygunluğu durumunda, yaptığı giderleri karşı yandan alabilmektedir. Çok-aşamalı yargılama dışındaki yargılama yollarında ise savunman gideri Çizelge düzenine göre belirlenir. Ancak iki durumda da savunman gideri tarafın olduğundan, dava kazanılana dek cebinden bolca para çıkmasına katlanmak zorunda kalsa bile; bu düzenin hakkını arayan kişiyi davayı kazandığında adalete eriştirebildiğini ve uyuşmazlığı yargı önüne taşımasıyla cezalandırılmadığından büyük bir parasal zarara sokmadığını söyleyebiliriz.

B. Yasayollarında Savunman Gideri

Yine yasayollarında da HMK’daki genel giderler düzenlemeleri uygulanacağından, mahkeme giderlere kendiliğinden hükmeder¹³. Yasa yolu denetiminin doğası gereği, istinaf ve temyiz yasa yollarına başvuru durumunda, ayrı bir yargılama yapıp yapılmayacağı; yapılacaksa duruşma yapıp yapılmayacağı belli değildir. AAÜT m. 2/2, bu gerçeğe dayanarak yalnızca duruşmaların bakımından ayrı bir emek karşılığı olduğunu öngörmektedir. Bu bağlamda Çizelgedeki “doğrudan değişmez tutar bölümü (*İkinci Kısım, İkinci Bölüm*)” içinde öngörülen belirli tutarda savunman giderine hükmedilmektedir. İstinaf yolu bakımından bu bölümde 2024-2025 yılı için Çizelge’nin 18. bent, b ve c öncüllerinde sırasıyla “istinaf yolu ile görülen bir duruşması olan işler için 16.000,00 TL; istinaf yolu ile görülen birden fazla duruşması veya keşif gibi avukatın da bulunması gereken sair işlemleri olan işler için 32.000,00 TL” biçiminde tutarların savunman gideri olarak belirleneceği öngörülmüştür. Temyiz yolu bakımından ise bu bölümde 2024-2025 yılı için Çizelge’nin 22. bentinde “Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay’da temyiz yolu ile öngörülen

¹² Bkz. “Gerçek Giderler Düzeni (Gider Belgeleme ve Gider Yargılaması)” başlığında İngiliz Hukukundaki genel düzeni ilişkin açıklamalarımız.

¹³ Özekes/Akkaya, **Pekcanıtez Usûl**, s. 3999, ay. 19.380.

işlerin duruşması için 28.000,00 TL” biçiminde bir tutarın savunman gideri olarak belirleneceği öngörülmüştür.

Kanımızca, avukat kişi yalnızca duruşmada bulunmayacak, istinaf ve temyiz dilekçeleri bakımından da bir emek verecektir. Ancak Çizelge’nin hazırlanışındaki temel düşünce, AAÜT m. 2/1’de söylendiği gibi; “kesin hüküm elde edilinceye kadar olan dava, iş ve işlemler karşılığı” olmasıdır. Bu bakımdan, avukatlık emek karşılığının varsayılan olarak kesin hüküm elde edilinceye dek yapılan tüm işler için veriliyor olduğu düşüncesiyle yalnızca duruşmalar için ek bir savunman gider olduğu sonucuna varılmaktadır ki bu var olan bir emeğin karşılığının hiç yokmuş gibi davranılarak yok sayılmasıdır.

İstinaf incelemesi sonucunda bölge adliye mahkemesinin ilk derece mahkemesinin verdiği kararı kaldırması ve dosyayı ilk derece mahkemesine göndermesi durumunda yargılama giderlerine hükmedilmemesi gerekir; çünkü ilk derece mahkemesi yeniden yargılama yapıp yargılama giderlerini de bu yargılamanın sonunda vereceği yeni karara göre belirleyecektir¹⁴. Eğer bölge adliye mahkemesi kararı kaldırır ancak davanın özüne ilişkin kendisi bir yargılama yapıp hüküm verirse, bu durumda hükümle birlikte bölge adliye mahkemesinin yargılama giderlerini de ilk derece mahkemesinin yargılamasının süresi olduğu için yaptığı yargılama sonundaki haklılık oranına göre belirlemesi gerekecektir ve istinaf yargılamasının yeni giderlerini de burada ekleyerek belirleyecektir¹⁵. Yine HMK m. 351 ve onun yolladığı 329 gereği kötüniyetle istinafa başvurulması durumunda yargıç, haklı çıkan tarafın savunmanı ile yaptığı sözleşmedeki emek karşılığı tutarını savunman gideri olarak haksız çıkana yükletebilir¹⁶.

Temyizde ise yeniden yargılama yapılmadığı için giderler oldukça kısıtlı olur. Bu nedenle yukarıda belirttiğimiz gibi ancak duruşmalar için savunman giderine hükmedilecektir.

¹⁴ Özkes/Akkaya, **Pekcanıtez Usûl**, s. 4004, ay. 19.392.

¹⁵ Özkes/Akkaya, **Pekcanıtez Usûl**, s. 4004-5, ay. 19.393.

¹⁶ Özkes/Akkaya, **Pekcanıtez Usûl**, s. 4007, ay. 19.394.

İngiliz Hukukunda ise yine temyiz için ayrıca giderler yapılacak ve bunlar da uyuşmazlığın değişmez giderler düzenine bağlı bir uyuşmazlık mı yoksa gerçek giderler düzenine bağlı bir uyuşmazlık mı olduğuna göre değişecektir. Temyize konu uyuşmazlık bir “gider yok” veya değişmez gider uyuşmazlığı ise bir gider-tavanı kararı verebilir¹⁷ [CPR 52.19(1)]. Bu kısıtlama, küçük-istimler yoluna ilişkin temyizlere uygulanmaz, bu yola ilişkin bir uyuşmazlığın temyizinde gider-tavanı CPR 52.19’a göre değil, CPR 27.14(2) gereği belirlenir¹⁸. CPR 52.19 kapsamındaki gider-tavanı belirlenmesinde yargıç üç ölçüte bakar: Her iki tarafın ekonomik durumu, davanın tüm koşulları ve adalete erişimi kolaylaştırma gerekliliğinin olup olmadığı [CPR 52.19.(2)]. Ancak belirtmek gerekir ki bu tavan-gider kararı verilmesi yetkisinin tek amacı, genel giderler düzeni gereği giderlerin kısıtlanması amacından sapmamaktır; eğer başka bir ilke çığnenecek veya uyuşmazlığın özüne ilişkin bir daha büyük tutarların incelenmesini gerektirecek bir durum olursa öğretide *Zuckerman*’a göre yargıcın bu yetkiyi kullanmaması daha uygun olacaktır¹⁹ [CPR 52.19(3)].

C. Savunman Giderinin Kesin Hükümle Bağlılığı

Davacının ileri sürmüş olmasına karşın eğer bir istem sonucuna ilişkin hüküm fıkrasında bir söz söylenmediği durumda bu istemler hakkında kesin hüküm oluşmaz²⁰. Ancak böyle bir durumda yargılama giderine hükmetmeyi unuttuysa Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararına göre, yargılama giderleri ayrı dava konusu yapılamaz (İBK, 29.5.1957, 4/16 - RG, 4.9.1957, S. 9697)²¹. Öte yandan, yargılama giderlerinin kamu düzeninden olması gerektiğini savunduğumuzdan; yararına kendiliğinden mahkemenin hükmetmesi gereken giderin hükmedilmediği durumda taraf öncelikle hükmün tamamlanması, eğer buradan sonuç alamıyorsa da yasa yoluna başvurabilmelidir. Tersı durumda yasaya güvenip yaptığı giderleri geri alamayan kişinin yargılamada haklı çıksa bile ekonomik olarak kazanamayacağı, dahası elindeki

¹⁷ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1305, ay. 25.269.

¹⁸ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1305, ay. 25.269.

¹⁹ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1305, ay. 25.269.

²⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, *Usûl Ders Kitabı*, s. 465, ay. 1995 Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, *Usûl*, s. 755; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *Usûl*, s. 588; Süha Tanrıver, *Usûl Cilt II*, s. 137.

²¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, *Usûl Ders Kitabı*, s. 465-6, ay. 1995; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, *Usûl*, s. 784; Atalay, *Pekcanitez Usûl*, s. 4229, ay. 20.72. Söz konusu İBK’nın künyesi: İBK, 29.5.1957, 4/16 - RG, 4.9.1957, S. 9697 (lexpera).

parasını da yitireceği açıktır. Bu nedenle yargılama giderleri ve dolayısıyla savunman gideri kanımızca kamu düzeninden sayılmalıdır ve yasa yolunda kesinlik sınırına bağlı olmamalıdır²².

İngiliz Hukukunda kesin hüküm kavramı, *res judicata* ile açıklanır ve uyuşmazlığın özünün sonsuza dek çözümlenmiş olduğu varsayımını açıklayan bu kavram, yargılama giderlerine ilişkin buyruğun kesinleşmesi bakımından giderlerin daha biçimsel olduğu göz önüne alınarak yorumlanır²³. Ancak belirtmeli ki İngiliz Hukukunda “yargılanmış olan (*res judicata* – *kesin hüküm*)”, “dava nedenine ilişkin bir dava engeli (*cause of action estoppel*)”²⁴ oluşturabileceği gibi, “bir maddî veya hukukî soruna ilişkin bir dava engeli (*issue estoppel*)” de oluşturabilir²⁵. Gider buyrukları biçimsel olduğundan, çoğunlukla bu ayrımın önemi olmaz ancak hangi türden bir dava engeli oluşturduğu, kesin hükme karşı gidilebilecek yolları belirlemede önem taşır. Buna göre, bir olgunun yanlış çözümlendiği biçiminde bir gerekçeyle giderler bakımından bir başka karar alınamaz; bu türden gerekçeler de dava nedenine ilişkin bir dava engeli olarak kesin hüküm kapsamında değerlendirilir. Dava nedenine ilişkin dava engeli olduğunda, yeni kanıt getirilmesi sonucu değiştirmez; çünkü

²² Daha geniş açıklamalar için bkz. “Yargılama Giderleri Kamu Düzeninden Midir?” başlığındaki açıklamalarımız.

²³ Friston, **Costs**, s. 738, ay. 23.05.

²⁴ Ya da Amerikan Hukukundaki “istem engeli (*claim preclusion*)” deyiimi de kullanılmaktadır. İngiliz öğretisinde dava engelinin yargılama ile birleşimi (*merger*) sonucu kesin hükme dönüşümü veya bir engele (*estoppel*) dönüşümü, William John Kenneth Diplock’tan alıntı yapılarak “Eğer dava nedeninin var olduğu belirlenmişse, yani bu nedene dayanarak hüküm verilmişse, o nedenin hükümle birleştiği söylenir veya Latince sevenler için transit in rem judicatam ‘yargılanmış bir nesneye dönüşmüştür’. Eğer var olmadığı belirlenmişse, başarısız olan davacı artık onun var olduğunu iddia edemez: o, per rem judicatam (yargılanmış olan aracılığıyla) ile engellenmiştir.” biçiminde anlatılmaktadır. Bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1351, ay. 26.91.

²⁵ Friston, **Costs**, s. 738, ay. 23.06. Bu iki kavram arasındaki ayrımı şöyle açıklayabiliriz: Bir dava nedeni örneği olarak ilk açılan dava, sözleşmenin çiğnenmesi gereği maddi tazminat davası olsun ve sözleşmenin çiğnenmediği sonucuna varılarak dava esastan reddedilsin. İkinci kez sözleşmenin çiğnenmesine TBK’da bağlanan diğer sonuçlardan yararlanmak için dava açıldığında, ortada bir kesin hüküm olduğundan dava usûlden reddedilir; bu İngiliz Hukukundaki dava nedenine ilişkin dava engeli (istem engeli – *cause of action estoppel*) örneği olurdu. Çünkü ikinci davada, ilk davada kesinleşen hükümdeki dava nedenine dayanılmış olunacaktır. Ancak bir diğer varsayımda, ilk davada davacı davalıya kira sözleşmesinden kaynaklı alacak davası açmış olsun ve mahkeme sözleşmenin 2020’de sona erdiğini saptayarak, davayı esastan reddetmiş ve bu hüküm kesinleşmiş olsun. Bunun üzerine davacı, ikinci bir dava açıp, kira sözleşmesinin 2019’da sona erdiğini ve bu süreden beri haksız olarak taşınmazda oturduğunu ileri sürdüğü davalıdan tazminat isterse; burada dava nedenleri (biri sözleşmeden kaynaklı alacak; diğeri haksız işgalden kaynaklı tazminat) başka olsa da incelenip sonuçlandırılmış olan sözleşmenin hangi anda sona ermiş olduğu sorundur. İşte bu da İngiliz yargılama hukukundaki sorun engeli (*issue estoppel*) örneği olacaktır.

çoğunlukla dava nedeni engeli çok dar kapsamlı olduğundan, buna gerek de kalmaz. Özünde, yargılama sonucunda verilen ve kesinleşen hüküm kapsamında kalan hiçbir öge ile ilgili olarak, gider buyruğu için gidilen gider yargıcından ayrı bir değerlendirme yapılması istenemeyecektir. Bu sonuç yargılama giderlerinin yargılamadaki başarılı olup olmama durumuna bağlı olarak belirlenmesinden kaynaklıdır. Ancak eğer sorun engeli varsa -ki bu engel, dava nedeni engeline göre daha geniş kapsamlıdır- daha önceki davada yapılan herhangi bir bulguyla ilgilidir²⁶. Ancak eğer yeni bir kanıt ortaya çıkarsa, bu özenle incelenmeli ve bu yeni kanıtın göz önüne alınmaması gerçeğe aykırı bir durum oluşturacaksa gider yargıcının, dava engelinin tersine, tarafların sorun engeliyle bağlanmaması yönünde karar verme özgürlüğü vardır²⁷.

II. Hüküm Dışında Sona Erme Durumlarında Savunman Gideri

A. Genel Olarak

Hüküm dışında sona erme durumlarında, savunman giderinin kesin bir tutardan mı hükmedileceği, yoksa oransal bir tutardan mı hükmedilmesi gerektiği, çoğu durumda Yargıtay içtihadı birleştirme kararlarına bile konu olmakta olduğundan, her bir durumu özel olarak incelememiz gerekmektedir. Ancak genel kural; AAÜT m. 7/2’de öngörülen “*Davanın dinlenebilmesi için kanunlarda öngörülen ön şartın yerine getirilmemiş olması ve husumet nedeniyle davanın reddine karar verilmesinde, davanın görüldüğü mahkemeye göre bu Tarifenin ikinci kısmının ikinci bölümünde yazılı miktarları geçmemek üzere üçüncü kısımda yazılı avukatlık ücretine hükmolunur.*” biçimindeki düzenlemedir.

Davanın dinlenebilmesi için yasalarda “öngörülen önkoşullar”, usûlî gereklilikleri açıklamaktadır. *Husumet* ise, birden çok kavram için kullanılmasıyla ne için kullanıldığı belirsizleşmiş ve ayrıca üzerine incelemeyi gerektirmiş²⁸, süregelen bir yanlış kullanım olup; çizelge kurallarında husumet ile anlatılmak istenenin, “taraflara ilişkin dava şartları” olduğu söylenmelidir. Burada *sıfat*, uyuşmazlığı esastan

²⁶ Friston, **Costs**, s. 739-742, ay. 23.10-20.

²⁷ Friston, **Costs**, s. 743-4, ay. 23.27.

²⁸ Hülya Taş Korkmaz, **Medenî Usûl Hukukunda İradî Taraf Değişikliği**, Ankara, Yetkin, 2014, s. 95-7; Buse Dişel, **Dava Takip Yetkisi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 15, 114-5; Hülya Taş Korkmaz, **Hukuk Davalarında Gerçek Tarafın Belirlenmesi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 208 va.

çözecek bir sorun olduğu için, uyuşmazlığın özünü çözecek bir nihaî karar hüküm olduğundan, *husumet* kavramıyla kurala bağlanmak istenen, uyuşmazlığın tarafın niteliğine (*sıfata*) ilişkin değildir. Buna göre, çizelgede söz edilen bu davanın reddi kararları; taraf ehliyeti, dava ehliyeti ve dava takip yetkisinin bulunmamasından kaynaklanan usûlden ret kararlarıdır.

HMK m. 115/2, dava şartlarının yokluğu bakımından genel kural olarak usûlden ret sonucunu öngörmüştür. Ancak bu genel kural dışında; sonradan bütünlenebilen dava şartları için de doğrudan usûlden ret sonucundan önce kesin süre verilmesini öngörmüş ve ardından usûlden ret sonucuna bağlanacağını düzenlemiş olduğu gibi; kimi dava şartları bakımından ayırık düzenlemeler öngörmüştür. Örneğin m. 20’de öngörülen görevsizlik kararı, dava şartının yokluğundan kaynaklı, mahkemenin el-çektiği (*nihaî*) karar olup kural dışıdır. Yine HMK m. 77’deki ayırık durumda, davanın başkası adına bir avukat eliyle açılmaya çalışılması olasılığında; vekâletnamenin sunulmaması durumunda gecikmesinde zarar doğabilecekse, kesin süre verilerek bu dava şartının yokluğunda işlem yapılabilir. HMK m. 114/1-f’ye göre bir dava şartı olsa bile; kesin sürede vekâletname getirilmezse, dava şartı yokluğundan dava usûlden reddedilmez ve dava açılmamış sayılır. Bunun gibi, teminat ve gider avansı da dava şartı olarak sayılmıştır (HMK m. 114/1-g ve ğ). Sonradan bütünlenebilecek bu dava şartlarının bütünlmesi için kesin süre verilmesi²⁹ (HMK m. 120/2 gereği gider avansı için bu süre iki hafta olmalıdır³⁰) ve bu kesin sürede bu dava şartlarının yerine getirilmemesi durumunda davanın usûlden reddedileceği öngörülmüştür³¹.

Hüküm dışında yargılamanın sona erdiği diğer son (*nihaî*- el-çeki) karar³² durumlarında da usûlden ret kararı dışında el-çekme kararları söz konusu olabilmektedir.

²⁹ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 331-2.

³⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 214, ay. 894; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 389.

³¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 216, ay. 899.

³² Nihaî kararlar tanımlanırken, hep mahkemenin yargılamadan el çektiği durumlar olarak tanımlama yapılmaktadır. Öte yandan, öğretilde Önen, nihaî kararlar için “son karar” deyimini de kullanmıştır (Ergun Önen, **Medeni Yargılama Hukuku**, Sevinç Matbaası, Ankara 1979).

İngiliz Hukukunda ise hüküm dışında sona erme durumlarından biri “davanın düşmesi”, “davanın silinmesi” “silip atma” olarak çevrilebilecek olan *strike out* kararıdır. *Strike out*, CPR’de öngörülen yargıcın dava yönetimi yetkileri gereği kendiliğinden veya istem üzerine başvurabileceği, dava dilekçesi (*statement of case*) içerisinde bulunan ve doğru olsa bile yargılamaya etkisi olmayan veya hukuksal olarak sürdürülebilir bir sav ya da savunma oluşturmayan; ya da bunlardan bağımsız olarak yargı sürecinin kötüye kullanımını (*abuse of process*³³) doğurabilecek bölümleri yargıcın silerek yargılama dışına atması, yargılama dışında bırakması işlemidir³⁴. Bu kurum, tümüyle eşî değildir ancak benzetmek gerekirse bir tür usûlden ret kararı gibi düşünülebilir; davacının dilekçesinin reddi durumunda davalı yararına, davalının dilekçesinin reddi durumunda yargılama erkenden sonlanır. Bu durumda yargılama giderleri de dilekçesi silinen yana yükletilir. Ancak *strike out* kararı ile kesin hüküm oluşmaz, o nedenle söz konusu dava bir daha açılabilir. Ancak eğer eş dava, yeniden açılırsa; bu durumda davalı, *strike out* edilen karardan doğan yargılama giderleri ödenmediyse durdurma (*stay*) kararı almak için başvuru yapabilir. Silip atma (*strike out*) kararı verilirken mahkeme bir koşullu buyruk (*unless order*) verebilir; bu buyruk ile ilgili eksiğin giderilmesi veya ilgili sürede yeniden başvuru yapılması beklenir. Eğer silip atma kararı üzerine eş dava nedeniyle yeniden başvurulduğunda hiçbir değişim yoksa ve ekleme vb. yapılmadıysa; buyruktaki koşul yerine getirilmezse bu başvuru sürecin kötüye kullanımı sayılarak, koşullu buyruk gereği kendiliğinden silinip atılmış sayılır³⁵.

Eğer tüm istemler silinmişse, bu karardan sonra ancak temyize, zararların değerlendirilmesi, giderlerin değerlendirilmesi ve hükmün yürütülmesi yoluna başvurulabilir³⁶.

³³ Bu kavram, yargılama hukukuna uygun olsa da, açık bir biçimde bir taraf için âdil olmayan veya başka bir biçimde adaletin saygınlığına gölge düşüren yargılama davranışını açıklamaktadır. Bkz. Jacob B. van de Velden, *Finality in Litigation: The Law and Practice of Preclusion: Res Judicata (Merger and Estoppel), Abuse of Process and Recognition of Foreign Judgments*, West Sussex, Kluwer Law International, 2017, s. 88; *Hunter v. Chief Constable of the West Midlands Police*. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1981/13.html>

³⁴ Sime, *Civil Procedure*, s. 324, ay. 30.01-2.

³⁵ Sime, *Civil Procedure*, s. 325, ay. 30.08.

³⁶ Sime, *Civil Procedure*, s. 325, ay. 30.06.

B. Yargı Yolunun Uygun Olmaması, Derdestlik ve Kesin Hüküm

Usûle ilişkin bir son karar ile davanın sona erdiği durumda, dosyanın başka bir mahkemeye gönderilmesine gerek yok ise -örneğin derdestlik ve kesin hüküm varlığında olumsuz dava şartının yerinde olmaması nedeniyle usûlden ret kararında-yargılama giderlerine karar verilir³⁷. Yargı yolunun uygun olmadığı bir durumda, yargı yolunun uygun olması görev konusundan ayrı bir dava şartı olarak düzenlenmiştir; görevsizlik kararı değil, “usûlden ret” kararı verilmesi gerekir³⁸. Bu nedenle yargı yolu dava şartı eksikliği nedeniyle verilen usûlden ret kararı ile de yargılama giderine hükmedilir³⁹. Bu kapsamda usûlden ret kararı verildiğinde davalı, bir savunman ile temsil edilmişse kendisi yararına maktu tutarı geçmemek üzere oransal tutar üzerinden savunman giderine de hükmedilmelidir (AAÜT m. 7/2).

C. Görevsizlik ve Yetkisizlik Kararı

Görevsizlik kararı, bir dava şartı olan görevin bulunmaması durumunda verilen, usûlî nedenle verilen bir son karardır (*usûlî nihaî karar*), ancak usûlden ret değildir. Görevsizlik kararı üzerine mahkeme dosyadan el çeker, ancak belirli bir süre için gerekli başvurunun yapılması durumunda dava görevli mahkemede görülebilecektir. Dava, eğer görevli mahkemede sürdürülmek istenirse, yargılama bu mahkemede sürecektir ve dolayısıyla sonuçlanmadığından⁴⁰, giderlerine bu mahkeme hükmedecektir. Bu nedenle, görevsizlik kararı veren mahkeme bu sürelerin geçmesi ve görevsizlik kararının kesinleşmesi, sonunda davanın açılmamış sayılmasına dek yargılama giderlerine hükmetmez⁴¹. Buradan çıkan bir diğer sonuç da görevsizlik veya yetkisizlik kararı için, yargılama sürerse görevli mahkemedeki yargılamadan, sürmezse davanın açılmamış sayılmasından ayrı bir yargılama giderine hükmedilemeyeceğidir⁴² ki böyle de olması us gereğidir.

³⁷ Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4234-5, ay. 20.85.

³⁸ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 330; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 72, ay. 282; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 183.

³⁹ Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4235-6, ay. 20.86.

⁴⁰ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 218; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 69, ay. 272; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 180; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4235-6, ay. 20.85.

⁴¹ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 111-2; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4235-6, ay. 20.86.

⁴² Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4236, ay. 20.87.

Görevsizlik veya yetkisizlik kararı veren mahkeme, davanın açılmamış sayılmadığı veya görevli mahkeme olarak dosya kendisine yeniden gönderilmediği sürece, yargılama giderlerine hükmetmeyecektir. Eğer taraflar, görevsizlik kararı üzerine görevsizlik kararı veren mahkemeye başvurursa, yargılama burada sürecektir ve bu yargılamanın sonunda, görevli mahkeme yargılama giderlerine hükmedecektir. Eğer taraflar bu karara karşı yasa yoluna gitmişse de görevsizlik kararı veren mahkeme yine bu yasa yolu incelemesi bitene dek yargılama giderlerine hükmetmez.

Görevsizlik veya yetkisizlik kararı üzerine ya da bu kararın kesinleşmesi üzerine tarafların eylemsiz kaldığı durumda HMK m. 20 gereği dava açılmamış sayılacak, bu durumda görevsizlik/yetkisizlik kararı vermiş olan mahkeme davanın açılmamış sayılmasına dayalı olarak yargılama giderlerine hükmedecektir⁴³.

Görevsizlik kararının nedeninin yeni bir yasa düzenlemesi olduğu durumda da, Yargıtay'a göre yine doğrudan yargılama giderleri davacıya yükletilmemeli, yargılama sürdüğü durumda yine haksız çıkan yana yükletilmelidir⁴⁴.

D. Hukukî Yarar ve Erken Dava Açılması

Davanın görülebilmesi ve uyuşmazlığın özünden çözümlenebilmesi için dava şartı olarak güncel bir hukukî yararın bulunması gerekir (HMK m. 114/1-h). Dava şartlarının var olup olmadığının belirlenmesi davanın açıldığı ana göre belirlendiğinden⁴⁵, davanın açıldığı anda hukukî yararın olmadığı durumda davanın usûlden reddedilmesi gerekir. Bu usûlden ret kararıyla birlikte mahkeme davadan el çeker ve yargılama giderlerinin davacı üzerine bırakılması yönünde bir karar verir⁴⁶. Bu durumda, eğer davacı davayı kötüniyetli olarak, davalıya zarar vermek için açmışsa HMK m. 327 gereği davalının savunmanı ile yaptığı sözleşmeye göre emek karşılığının tümünü veya bir bölümünü davalıya ödemekle yüklenebilir⁴⁷; ayrıca bu

⁴³ Yinelemeye düşmemek adına davanın açılmamış sayılması başlığındaki sonuçlar buradan sonra da geçerli olacaktır.

⁴⁴ Atalay, **Pekcanıtez Usûl**, s. 4232-3, ay. 20.81.

⁴⁵ Emel Hanağası, **Davada Menfaat**, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, s. 321.

⁴⁶ Hanağası, **Davada Menfaat**, s. 324-5.

⁴⁷ Arslan, **Dürüstlük Kuralı**, s. 76; Özekes, **Dürüstlük Kuralına Aykırı**, s. 29-50; Hanağası, **Davada Menfaat**, s. 325.

durum bir haksız eylem oluştuyorsa davalı davacıya karşı bir tazminat davası da açabilir⁴⁸.

Var olmakla birlikte, henüz isteme hakkı doğmamış alacaklar için bir dava (alacak davası) açılması durumunda, hukukî yarar dava şartının yokluğundan dolayı davanın usûlden reddinin mi; yoksa ancak maddî hukuka göre belirlenen istenebilirlik (*muacceliyet*) durumunda bulunmamasının, uyuşmazlığın özüyle ilgili bir sorun olmasından kaynaklı olarak esastan reddinin mi gerektiği konusu, Yargıtay İçtihatları Birleştirme Büyük Genel Kurulu 18.02.2022 T., 2019/5 E. ve K. 2022/1 sayılı kararından sonra uzunca tartışılmıştır. Var olan durumda, bu İBK ile artık muacceliyet hukukî yarar başlığı altında bir dava şartı gibi değerlendirilmek durumundadır. Ancak öğretide bu durum eleştirilmiştir.

Hukukî yarar, dava açılarak devlet yargısından bir koruma istenmesi gereğinin bulunmasıdır⁴⁹. Alacak davasında, bir eylemin yapılması, yapılmaması, bir nesnenin verilmesi istenecektir, özetle burada bir eda davası söz konusudur. Ancak alacak hakkı bulunsan bile, devlet yargısının yaptırım gücü ile borçludan bu alacağın alınmasını istemek için “talep hakkı” doğmalıdır. Henüz istenebilir (*muaccel*) olmayan bir alacağın talep edilmesi durumunda borçlu borcu ödemek zorunda değildir, yargı da bu alacağın ödenmesi edimi gerçekleştirmesi beklenemez. Davacının bunun bilincindeyken dava açmasında da hukukî koruma isteme yararı yoktur. Bu düşünceyle, *Pekcanitez/Atalay/Özekes*’e göre; muaccel olmayan bir alacak için açılmış olan alacak davasında, muaccel olmama konusu, duruma göre çok açık bir hukukî yarar yokluğu olarak değerlendirilebileceğinden, hukukî yarar yokluğundan davanın usûlden reddi sonucunu doğurabileceği gibi; daha ayrıntılı ve uyuşmazlığın özüne ilişkin, maddî hukuka ilişkin bir sorun olarak incelenmesi gereken bir durumda ortaya çıkıp, esastan ret sonucunu da doğurabilecektir⁵⁰. Öğretide belirtildiği üzere;

⁴⁸ Hanağası, **Davada Menfaat**, s. 325.

⁴⁹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 216, ay. 900-2. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 332; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 342.

⁵⁰ Bu görüşü şöyle yorumluyoruz; dilekçeler değişimi aşamasından sonra ve ön inceleme duruşmasına dek tüm vakıalar, talep sonucu ve deliller ileri sürülmüş olur. Bu aşamadan sonra ön inceleme aşaması gelir ve ön incelemede dava yanlarının uyuştukları ve uyuşmadıkları konular belirlenir. Ön incelemede dava yanlarının uyuştugu konular arasında davanın erken açıldığı, demektir ki alacağın istenebilir olmadığı ortadaysa (örneğin, davacı alacak davasını açmış, cevap dilekçesinde davalı “kesin vade” günü belirlendiğini yazmış ve davacı da cevaba cevap dilekçesinde “kesin vade” gününü doğrulamış olabilir;

“*mevsimsiz dava*”, çok geniş bir “süresinde, zamanında açılmayan dava” durumunu açıklamak için kullanılan, kesin bir biçimde sınıflandırması olanaksız ve tanımı belirsiz bir kavramdır⁵¹. Bu kavramın yalnızca bir eda davasının bir bölümünün ya da tümünün “reddi” durumunda ortaya çıktığı gerçeği göz önüne alarak usûlden mi esastan mı ret gerektiği sorununa ancak bu bakışla bir çözüm getirilmesi gerekmektedir.

Tümünden önce, erken açılan bir dava, *Özekes/Boran Güneysu*’nun da üzerinde durduğu gibi, yalnızca davanın reddi durumunda söz konusu olabilir⁵². Erken açılmış bir davayı, bir davalının reddetmesi de oldukça kolay olacaktır. Bu bakımdan davalı yanın bir savunman gideri alması durumunda “belirli (*maktu*) tutar” kararı verilmesi, sorunun özüne uzak bir çözüm değildir. Ancak salt yargılama giderlerini düşünerek Yargıtay’ca yapılan yorum, maddî hukuka ilişkin bir kavram olan istenebilirliği doğrudan hukukî yarara bağlayarak, yargıcın kendiliğinden incelemesi beklenen bir dava şartı biçimine sokmak sonucunu doğurmuştur.

Burada verilecek ret kararının, eğer bir esastan ret kararı olması gerektiği savunulursa; açılan bir davranış (*eda*) davasının uyuşmazlığın özünün incelenmesi sonucu verilen esastan ret kararı ile geri çevrilmesinde hep olduğu gibi, özünde bir

ya da davacının dayandığı sözleşmede kesin vade belirlenmiş, davalı da bu sözleşmenin sahteliğini ileri sürmemiş olabilir) bu durumda doğrudan hukukî yarar olmadığından davanın usûlden reddi gerekecektir. Oysa ön incelemede açıkça görülemeyen bir durum söz konusu olabilir. Örneğin; dava açılmış olduğu anda davacının dilekçelerinin ekinde sunduğu sözleşmede görünen vade gelmemiş görünmektedir. Ancak maddî hukuk hükümlerine göre özel sözleşme koşulları nedeniyle vadesi gelmemekle birlikte bir nedenden ötürü borç istenebilir (*muaccel*) olmuş olabilir. Bu durum ancak ve ancak uyuşmazlığın özü incelendiğinde ortaya çıkabilecek bir konudur. Bu bakımdan daha baştan doğrudan hukukî yararın olmadığı değerlendirilmesi yapılamaz. Bir diğer örnek olarak; davacı dilekçesinin ekinde sözleşme sunar ve sözleşmede yine daha günü gelmemiş kesin vade görünmektedir ancak davalı yan davaya yanıtlarında sözleşmenin sahteliğini ileri sürmüş olabilir. Bu durumda senedin sahteliği incelenmeden davanın erken açılıp açılmadığı konusunda yargıç işin özüne inilmeden doğrudan bir kaniya varamaz.

⁵¹ Ali Cem Budak / Mustafa Okan Yağcı, “Mevsimsiz Dava: Davanın Vaktinden Önce Açılması”, *AD*, S. 70, Nisan 2023, s. 17–46; Muhammet Özekes / Nilüfer Boran Güneysu, “Mevsimsiz (Zamansız/Erken) Davanın Yargı Kararları Kapsamında Değerlendirilmesi”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, (2023) 81(3), s. 877. <https://doi.org/10.26650/mecmua.2023.81.4.0002> (Erişim Günü: 21.08.2025). Nitekim *Budak/Yağcı*’nın alanyazısında birçok olasılık sıralanarak hangi durumlarda erken açılmış davanın olabileceği çözümlenmeye çalışılmış; ortaya konulduğu üzere kimi durumda davanın açılmasının yasa ile ertelenmesiyle, kimi durumda süreye bağlı haklarda hakkın bağlı olduğu sürenin başlamadığı, kimi durumda yenilik doğuran haklarda hakkın kullanılabilirliğini doğuran öğelerin ortaya çıkmaması, kimisinde alacağın doğmadığı, kiminde ise alacağın doğmasına karşın istem hakkının doğmadığı durumlar ayrı ayrı ele alınmıştır. Bkz. Budak/Yağcı, *Mevsimsiz Dava*, s. 19-24.

⁵² Özekes / Boran Güneysu, *Mevsimsiz Dava*, s. 877.

saptama (*tespit*) hükmü söz konusu olur. Eğer (hukukî yarar yokluğundan) bir usûlden ret kararı verilmesi gerektiği savunulursa, bu durum, muacceliyet incelemesinin hukukî yarar dava şartı başlığı altında sürekli yargıçlarca kendiliğinden gözetilen bir konu olmasına neden olur ki bu yargılama hukukuna değil de, somut hukuka ilişkin bir konudur. Oysa yargılama düzenimizde, yalnızca “usûlden ret” ya da “esastan ret” gibi iki tür karar yoktur. Bunların yanında “yetkisizlik kararı”, “karar verilmesine yer olmadığı kararı” gibi kararlar da vardır ancak bu türden kararlar, yasalaştırma ile getirilmiştir. Nitekim öğretide bu soruna çözüm olarak, *Özekes/Boran Güneysu*; daha önce *Kuru, Üstündağ, Postacioğlu/Altay* ve *Pekcanitez/Simil*’in bildirdikleri “usûlî bir hükümle reddi gerektiği” yönündeki ağırlıklı görüş ile de koşut⁵³ olarak bu türden yeni bir karar ortaya çıkarılması ile mahkemenin uyuşmazlıktan el çekmesini önermiştir: “Şimdilik Ret”. Bu türden bir karar ile, mahkeme bir usûlî ve nihaî karar vermiş (dosyadan el çekmiş) olup, yalnızca “o anda davanın açılabilir ve incelenebilir olmadığına ilişkin bir saptama” yapmış olacak ve kesin hüküm etkisi de bu saptama ile sınırlı olacaktır⁵⁴. Bu durumda, bir dava şartı incelemesi olmayacak, ancak muacceliyet esastan incelse bile, muaccel olmayan bölüm için uyuşmazlığın özü çözümlenmiş olmayacağından, esastan reddi gibi bir karar da verilmiş olmayacaktır.

Sonuç olarak; erken açılmış davada eldeki durumda İBK gereği hukukî yarar yokluğundan usûlden ret kararı verilmesi ve savunman gideri bakımından da maktu tutar üzerinden hesaplaması yapılması gerekmektedir birlikte; olması gereken hukuk bakımından verilecek “şimdilik ret” veya benzeri bir karar türünün yasalaştırma ile getirilmesi yönündeki çözümü haklı bulmaktayız. Böyle bir karar türünün ortaya çıkarılması olasılığında yine usûlî bir ret kararı ortaya çıkarılmış olacağından; savunman giderinin de var olan çizelge düzenine göre hükmedilmesi gerekirse, “belirli (*maktu*) tutar” üzerinden hükmedilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

⁵³ Saim Üstündağ, **Medeni Yargılama Hukuku**, Filiz Kitapevi, 2000, s. 283-4; Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 1368-1370; İlhan E. Postacioğlu / Sümer Altay, **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015, s. 225, ay. 446; Postacioğlu/Altay, **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, s. 220-1, ay. 448; Pekcanitez/Simil, **Pekcanitez Usûl**, s. 1495, ay. 9.104; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 216-7, dy. 12.

⁵⁴ Özekes/Boran Güneysu, **Mevsimsiz Dava**, s. 905.

İngiliz Hukukunda “erken dava açma (*premature claim*)” durumu, somut olaya göre yeni bir gider düzeninden kaçmak⁵⁵, kötüye kullanım⁵⁶ ya da saldırganlık⁵⁷ bağlamında yorumlanabilir. Erken dava açılması durumunda “*strike out* (düşme)” kararı verilir [CPR 3.4(2)(a)] ve bu karar, usûlî bir karar olur. Dolayısıyla dava, süresi geldiğinde yeniden açılabilir. Bu bakımdan, Türk Hukukundaki kötü niyetli dava açma için öngörülen HMK m. 329 düzenlemesine benzer olarak, yargıcın ayrı bir yaptırım içerecek biçimde, giderim temelinden “gider buyruğu (*costs order*)” vermesi söz konusu olabilmektedir. Eğer bir kötüye kullanım varsa, “yargı sürecinin kötüye kullanımı (*abuse of process*)” giderlerin giderim temelinden değerlendirilerek verilmesine neden olabilecektir⁵⁸.

Hukukumuzda da erken açılan dava için, gerek var olan hukuk bakımından verilecek olan hukukî yarar yokluğundan “usûlden ret” kararının yanında; gerekse olması gereken hukuk bakımından, “şimdilik ret” biçimindeki usûlî kararların yanında, yargılama giderleri bakımından koşulları varsa HMK m. 329 gereği (İngiliz Hukukundaki giderlerin bildirilmesi ve orantılılık ölçütleri gözetilmesi gibi) maktu tutarın dışına çıkabilecek bir biçimde savunman giderine hükmedilebilmesi kanımızca düşünülebilir. Sonuçta davayı erken açan tarafın kötüniyetli olduğu olasılıkta kendini savunman ile temsil ettirmiş olan tarafın yaptığı gideri geri alması gerekir.

E. Taraf Ehliyeti, Dava Ehliyeti ve Dava Takip Yetkisi

1. Taraf Ehliyeti

Davanın açıldığı anda iki yandan biri veya ikisinin de taraf olma yeteneğinin bulunmaması durumunda ya da yargılama sırasında taraflardan biri veya ikisinin de taraf ehliyetinin ortadan kalkması durumunda; davanın dava şartı yokluğundan usûlden reddi ve buna bağlı bir genel kural olarak yargılama giderlerinin de davacı üzerine bırakılması gerekir⁵⁹.

Davanın başında taraf ehliyetinin bulunmaması durumunda davacı davayı yitirmiş olacaktır. Ancak davacının taraf ehliyeti yoksa, (gerçek kişi ise sağ olmaması

⁵⁵ Friston, **Costs**, s. 1617, ay. 50.58.

⁵⁶ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 679, ay. 11.238.

⁵⁷ Friston, **Costs**, s. 169, ay. 6.116.

⁵⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 680, ay. 11.240.

⁵⁹ Evrim Erişir, **Medeni Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti**, Güncel Yayınevi, İzmir 2007, s. 279.

veya kurgusal kişi ise tüzeli kişiliğinin bulunmaması durumunda) davayı açması da söz konusu olamaz. Bu nedenle öğretide, yargılama giderlerine davaya neden olan kişinin katlanması gerektiği⁶⁰, bu bağlamda kural olarak davacı adına davayı açan yasal veya iradî temsilcisi yargılama giderlerine katlanması gerektiği öğretide savunulmaktadır⁶¹. Davalı yandaki (ölü veya tüzeli kişiliği olmayan) ehliyetsiz adına davayı yürüterek usûl işlemleri yapan kişinin kötüniyetli olması olasılığında yargılama giderlerinden bu kişi sorumlu tutulabilir⁶². Adi ortaklık gibi tüzeli kişiliği olmayan bir topluluğun taraf olarak gösterilmesinde de bu kural geçerli olmalı ve davayı açan veya davaya neden olan ortakların her biri yargılama giderlerinden müteselsil olarak sorumlu olmalıdır ki davayı kazananın yaptığı giderler bir biçimde karşılansın⁶³. Bu durum, adi ortaklığı oluşturan ortaklardan birinin veya birkaçının, tüm ortakları temsil etmeden veya katmadan davayı açması sonucu taraf ehliyetinin bulunmamasından dolayı davanın reddini sonuçlarsa; yargılama giderleri yalnızca davayı bu biçimde yanlış açarak ret sonucuna yol açan ortaklara yükletilir⁶⁴.

Yargılama sürerken davacı veya davalının taraf ehliyeti ortadan kalkarsa, bu durumda ise artık en baştan bir yanlışlık yapılarak dava açılmış olmadığından, burada kanunî taraf değişikliği hükmüne göre taraf eğer öldüyse, belirlenen süre için dava ertelenecek ve ölen tarafın mirasçılarının yargılamayı sürdürme olanağı olacaktır (HMK m. 55). Bu olasılıkta, davanın reddi gerekmez. Miras kabul edilirse mirasçılarla yargılama sürer ve hükümle birlikte haklılık oranına göre yargılama giderleri belirlenir; miras reddedilse de devlete karşı dava sürer ve yine yargılamada haklılık oranına göre bir hüküm verilir. Bunun dışında, HUMK döneminde HUMK m. 425 gereği, taraflardan birinin ölmesi durumunda yargılama giderlerini yargıcın belirleyeceği öngörülmüştür ancak öğretide bu düzenlemenin mirasçıların davayı sürdüremeyecekleri durumlar için öngörüldüğü savunulmuştur⁶⁵.

⁶⁰ Serdar Kale, **Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 58.

⁶¹ Erişir, **Taraf Ehliyeti**, s. 279; Kale, **Taraf Ehliyeti**, s. 58-9.

⁶² Kale, **Taraf Ehliyeti**, s. 59.

⁶³ Erişir, **Taraf Ehliyeti**, s. 280; Vildan Peksöz, **Medenî Usûl Hukuku Açısından Adi Ortaklık İlişkileri**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2022, s. 352.

⁶⁴ Peksöz, **Adi Ortaklık**, s. 352.

⁶⁵ Saim Üstündağ, **Medenî Yargılama Hukukunun Esasları**, 7. Baskı, İstanbul, Nesil Matbaacılık, 2000, s. 180, dy. 73; Erişir, **Taraf Ehliyeti**, s. 280.

Savunman gideri de bu açıklanan durumlara göre davaya neden olan kişilerden alınacaktır. AAÜT m. 7/2'deki "husumet nedeniyle davanın reddi" durumunun düzenlenmesine göre; parayla değerlendirilebilen bir dava ise maktu tutarı geçmeyecek biçimde oransal tutar belirlenerek savunman giderine hükmedilecektir.

2. Dava Ehliyeti

Dava ehliyeti de bir dava şartı olup, ergin ya da kısıtlı kimse dava açarsa dava usûlden reddedilecektir⁶⁶. Ancak usûl ekonomisine uygun olarak, HMK m. 115/2 gereği, dava şartı olan dava ehliyetinin giderilmesi olanaklıysa bunun bütünlenmesi için mahkemece kesin süre verilir; bu süre içinde dava şartı eksikliği, dava ehliyeti bulunmayan kişice giderilmemişse davayı dava şartı yokluğu nedeniyle usûlden reddedilir. Bu durumda öğretilde, dava ehliyetsiz kişinin bir yasal temsilcisinin bulunması nedeniyle, yasal temsilcisine sonradan izin (*icazet*) verip vermediği sorulması gerektiği ve ancak yasal temsilciye verilen kesin süre içinde bu iznin alınamadığı olasılıkta davanın usûlden reddine karar verilmesi gerektiği savunulmuştur⁶⁷. Davanın dava ehliyeti eksikliğinden dolayı usûlden reddi durumunda yargılama giderleri de dava ehliyetsiz kişi üzerine bırakılacaktır⁶⁸.

Genel kural bu olmakla birlikte, HMK m. 54/1 gereği gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda yasal temsilci sunması zorunlu olan gerekli izin belgesini daha sonra sunmak üzere dava açabilir. Ancak yasal temsilci, kendisine verilen süre içinde izin belgesini sunmaz veya izin belgesi için mahkemeye başvurmak gerektiği durumda mahkemeye başvurmazsa; davanın açılmamış sayılacağı öngörülmüştür. Davanın açılmamış sayılması durumunda yargılama giderlerinin kime yükletileceği HMK'da açıkça düzenlenmediğinden tartışmalıdır. Öğretilde bir görüşe göre, vesayet mahkemesinden izin almadan dava açmış olan vasinin yargılama giderlerinden sorumlu tutulması gerekir⁶⁹. Diğer bir görüş ise, konuya ilişkin bir düzenlemenin HMK'da bulunmadığını, yasal temsilcinin TMK m. 467 ve TMK m. 469/II düzenlemeleri gereği vesayet altındaki kişiye karşı sorumlu olmasından dolayı, HMK

⁶⁶ Emel Şeyda Elgün Toğrul, **Medenî Usûl Hukukunda Dava Ehliyeti**, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s. 139-40.

⁶⁷ Elgün Toğrul, **Dava Ehliyeti**, s. 140.

⁶⁸ Elgün Toğrul, **Dava Ehliyeti**, s. 181-2.

⁶⁹ Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usûlü**, s. 1078.

gereği yargılama giderleri kendisine yükletilemese bile, vasiye karşı tazminat davası açılabileceğini ve bu konuda vekâletnamesi olmamasına karşı avukatların dava açabilmesi düzenlemesi gibi bir düzenlemenin HMK'ya getirilerek durumun açıklığa kavuşması gerektiğini savunmaktadır⁷⁰.

Eğer davalı taraf bir savunman ile temsil edilmişse, AAÜT m. 7/2'deki "husumet nedeniyle davanın reddi" durumunun düzenlemesine göre; parayla değerlendirilebilen bir dava ise maktu tutarı geçmeyecek biçimde oransal tutar belirlenerek savunman giderine hükmedilecektir.

3. Dava Takip Yetkisi

Dava takip yetkisi ile davayı yürüten kişi, biçimsel taraf kuramına göre davada istem sonucuna ilişkin hüküm alabilecek biri olduğundan⁷¹, davayı yitirdiğinde yargılama giderleri de kendisi üzerine bırakılır⁷². Dava takip yetkisi yokluğundan davanın reddi olasılığında da sonuç değişmeyecektir, davayı takip yetkisi olmayan kişinin davayı açması durumunda da davanın açılmasına ve giderlere bu takip yetkisiz kişi neden olmuş olduğundan giderlerin yine dava takip yetkisiz kişiye yükletilmesi gerekir.

Yargılama giderlerinin kimin üzerine bırakılacağına ilişkin olarak öğretide belirtilen özellikli durumlar olarak; malvarlığını veya terekeyi (miras ortaklığını) yönettiği için dava takip yetkisini bulunduranların yargılama giderlerinden kişisel bir sorumluluğu olmayacağı, yargılama giderlerinin yönettikleri malvarlığından veya terekeden karşılanacağı; yasayla açıkça öngörülen birtakım kuraldışı durumlarda da davanın tarafı olmayan kişilerin sorumlu tutulacağı (örn; TTK m. 555/2 gereği pay sahibinin açtığı davada ortaklığın da sorumlu tutulması durumu) belirtilmiştir⁷³.

⁷⁰ Cansu Atıcı, **Medeni Usûl Hukukunda Dava Ehliyeti**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 414-5.

⁷¹ Yavuz Alangoya, "Yargılama sırasında Tarafta (Yanda) İradi Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkında Düşünceler", **MHAD**, 1969, S. 5, s. 138; Nevhis Deren-Yıldırım, **Türk, İsviçre ve Alman Medenî Usul Hukukunda Kesin Hükmün Sübjektif Sınırları**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996, s. 23-4; Levent Börü, "Sıfat ve Dava Takip Yetkisi", **BATİDER**, 2011, C. XXVII, S. 21, s. 269; Hülya Taş Korkmaz, **Medenî Usûl Hukukunda İradî Taraf Değişikliği**, Ankara, Yetkin, 2014, s. 62; Hakan Pekcanitez / Hülya Taş Korkmaz, "Bir Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Sıfat ve Dava Takip Yetkisi Kavramlarının Değerlendirilmesi", **Prof. Dr. Necmettin M. Berkin'e Armağan**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2021, s. 934 va.

⁷² Buse Dişel, **Dava Takip Yetkisi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 180.

⁷³ Dişel, **Dava Takip Yetkisi**, s. 181-2.

Özellikle dava takip yetkisinin bulunduğu ancak davayı kazanamadığı durum olarak batkının (*mişflisin*) iflâsın açılmasından önce taraf olduğu davalarda, davayı kazanan tarafın yargılama giderlerini kimden/nereden ve ne ölçüde (öncelikli olması bağlamında masa alacağı olarak mı yoksa karşılayabildiği ölçüde iflâs alacağı olarak mı) alabileceği incelenmiştir.

- Batkın daha önce davacı idiyse ve ikinci alacaklılar toplantısında davanın sürdürülmemesi yönünde bir karar alındıysa, bu iflâs alacağı niteliğinde olacak; dava sürdürülür ve kazanılamazsa masa alacağı olacak ve öncelikli ödenecektir. Ancak eğer İİK m. 145 gereği davayı yürütmesi için alacaklılardan birine veya batkın kişiye dava takip yetkisi verilmiş ise yargılama giderleri bu kişilerin üzerine bırakılır⁷⁴.
- Batkın daha önce davalı idiyse ve ikinci alacaklılar toplantısında davanın sürdürülmemesi, özetle kabulü yönünde bir karar alındıysa, bu iflâs alacağı niteliğinde olacak; ancak dava sürdürülür ve kazanılamazsa, iflâs idaresine karşı davayı kazanan davacı, yargılama giderlerini masa borcu olarak alacaktır⁷⁵.

Savunman gideri ise, AAÜT m. 7/2'deki "husumet nedeniyle davanın reddi" durumunun düzenlemesine göre; parayla değerlendirilebilen bir dava ise maktu tutarı geçmeyecek biçimde oransal tutar belirlenerek savunman giderine hükmedilecektir.

F. Dosyanın İşlemden Kaldırılması

Dosyanın işlemden kaldırılması, HMK m. 150'de öngörülen durumlardan birinin gerçekleşmesinde doğan sonuçtur, mahkeme dosyanın işlemden kaldırılmasına karar vermese bile ilgili durum gerçekleştiğinde dosya işlemden kaldırılmış sayılır⁷⁶. Dosyanın işlemden kaldırılması yönündeki karar da bir ara karardır, bu nedenle yargılama giderlerine hükmedilmesi gerekmez⁷⁷. Dosya işlemden kaldırıldıktan sonra üç ay içinde taraflardan birinin dilekçe ile başvurusu üzerine yenilenebileceğinden,

⁷⁴ Baki Kuru, **İcra ve İflâs Hukuku El Kitabı, (Tamamı Yeniden Yazılmış ve Genişletilmiş İkinci Baskı)**, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 1234; Dişel, **Dava Takip Yetkisi**, s. 181.

⁷⁵ Kuru, **İcra El Kitabı**, s. 1234; Dişel, **Dava Takip Yetkisi**, s. 181.

⁷⁶ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 613; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 319, ay. 1363; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 472.

⁷⁷ Mehmet Doğan, **Hukuk Muhakemeleri Usulünde Gıyapta Yargılama ve Dosyanın İşlemden Kaldırılması**, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara 1979, s. 204-5.

derdesttir (HMK m. 150/4). Bu sürenin yenileme yapılmadan devinimsiz geçirilmesi durumunda dava açılmamış sayılır. Bu nedenle davanın açılmamış sayılması başlığı altındaki açıklamalarımıza yollama yapıyoruz⁷⁸.

G. Davanın Geri Alınması – *Discontinuance* (Sürdürmeme)

HMK m. 123/1’e 2020 Değişiklikleri ile getirilen ek tümceye göre davacının, davalının açık rızasını almak koşuluyla davayı geri alması durumunda davanın açılmamış sayılmasına karar verilir. Değişikliklerden önce davanın geri alınmasında ne yapılacağı, özellikle yargılama giderleri bakımından ne yönde bir hüküm verilmesi gerektiği konusu yasada açık düzenlenmemiştir. Bu konu, verilmiş çok eski bir içtihadı birleştirme kararının yarattığı uygulamadaki “ tarafların haklılık durumuna göre yargılama giderlerine hükmedilmesi”⁷⁹ durumunun eleştirilmesi yoluyla uzunca süre tartışılmıştır⁸⁰. Öğretideki karşılaştırmalı hukuk çalışmalarının⁸¹ yol göstermesiyle “geri alınan davanın yargılama giderlerine davacının katlanması gerektiği” görüşü baskınlık kazanmış ve yasa değişikliğine gidilerek aşılmıştır. Günümüzde açık yasa düzenlemesi gereği, davanın geri alınması durumunda dava açılmamış sayılacağından; çok uzatmadan davanın açılmamış sayılması başlığı altındaki açıklamalarımıza gönderme yapmakla yetiniyoruz⁸². Ki bu sonuca göre giderler davacıya yükletilecektir (HMK m. 331/3).

İngiliz Hukukunda davanın geri alınmasına benzer olarak “*discontinuance*”⁸³ (sürdürmeme)” kurumu vardır. Özünde ne davanın geri alınması ne feragat ne dosyanın işlemiden kaldırılması ne de davanın açılmamış sayılması ile örtüşen bu

⁷⁸ Bkz. “Davanın Açılmamış Sayılması” başlığındaki açıklamalarımız.

⁷⁹ Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 1687.

⁸⁰ Kudret Aslan, **Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması**, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 338-344; Nedim Meriç, **Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi (Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümleri Çerçevesinde)**, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 197-8; Nedim Meriç, “Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi”, **Medenî Usûl ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı, S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı**, s. 46.

⁸¹ Kudret Aslan, **Geri Alınması**, s. 339.

⁸² Bkz. Davanın Açılmamış Sayılması başlığındaki açıklamalarımız.

⁸³ Yargılama sırasında belge-sunum sürecinin dava için ölümcül olan bir belgeyi ortaya çıkarmış olması; bir tanık açıklaması veya bilirkişi raporunun, davalının savunmasının aşılamaz olduğunu göstermiş olması ya da davacının, davayı sürdürmek için gereken paradan yoksun kalmış olması gibi durumlarda başvurulması öngörölmüş bir kurumdur. Bkz. Sime, **Civil Procedure**, s. 332, ay. 30.38; Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 767, ay. 14.1.

İngiliz Hukuku kurumunu, davanın geri alınması ile karşılaştırarak ele alacağız. Çünkü bize göre sürdürmeme kurumunda davacının kendi isteği ile davayı sürdürmemesi bu kurumun en baskın özelliğidir. Öte yandan, Türk Hukukunda davanın geri alınmasında davalının onayı olmazsa dava geri alınamazken; sürdürmeme için böyle bir onay koşulu aranmaz⁸⁴. Sürdürmeme sonucunda kesin hüküm oluşmadığından dava yeniden açılabilir; ancak eğer davalı davaya yanıt verdiğyse, dava ancak mahkemenin izni ile yeniden açılabilir⁸⁵ [CPR 38.7]. İkinci kez dava açarken de -eğer davalıyı bağlayan bir geçici hukuksal koruma alınmadıysa, taraflardan biri bir taahhütte bulunmadıysa, davacı bir ara ödeme almadıysa veya birden çok taraf varsa- kural olarak davalının bu konuda onayı alınmamaktadır⁸⁶ [CPR 38.2(1)]. Yine de belirtilmelidir ki sürdürmeme kurumunda davalının onayına gerek yoksa da bu durum tümüyle koşulsuz değildir; davalıya uyumsuzluğu sonsuza dek çözümleme istencini gösterme hakkı tanınmıştır. Davayı sürdürmeme sonucunda, sürdürmeme bildiriminin davalıya yapıldığı âna dek⁸⁷ yargıç tersine bir sonuca varmazsa⁸⁸, davalının yapmış olduğu yargılama giderleri davacıya yükler⁸⁹. Davacının kanıtlaması üzerine kuraldan sapılması gerektiği kanısına varan yargıç, gerektiğinde gider kararı vermeyebileceği gibi davacının giderlerini davalıya da yükleyebilir⁹⁰. Öğretiye göre davacı, sürdürmeme yoluna başvurmakla birlikte, yargılama sonucunda istediğine çoktan ulaşmışsa, yargıç bu durumda giderleri olağan kurallar dışında -örneğin giderim temelinden daha ağır biçimde- belirleyebilir⁹¹. Ancak davalı, davacının yargılama

⁸⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 767, ay. 14.1.

⁸⁵ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 777-8, ay. 14.30; Sime, **Civil Procedure**, s. 333, ay. 30.46.

⁸⁶ Sime, **Civil Procedure**, s. 332, ay. 30.40; Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 770, ay. 14.10. Davalının onayının gerekli olduğu durumlarda yazılı onay alınması gerekmektedir. Bkz. Sime, **Civil Procedure**, s. 332, ay. 30.41.

⁸⁷ Bu anda yargılama süreci sona ermiş olur. Bkz. Sime, **Civil Procedure**, s. 333, ay. 30.44.

⁸⁸ Sime, **Civil Procedure**, s. 333, ay. 30.44.

⁸⁹ Sime, **Civil Procedure**, s. 332, ay. 30.38; Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 768, ay. 14.6, s. 771, ay. 14.13.

⁹⁰ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 768, ay. 14.6, s. 771 va, ay. 14.15.

⁹¹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 771, ay. 14.13; Sime, **Civil Procedure**, s. 333, ay. 30.44. Sime, burada Amoco İlkesi'ne yollama yapıyor: *Amoco (UK) Exploration Co v British American Offshore Ltd (2000) LTL 12/12/00*. Çevrimiçi erişim için bkz.

<https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Comm/2001/484.html> (E.G. 21.08.2025).

Bu olayda Amoco sürdürmeme yoluna gitmemişse de parasal amaçlarla yargılamayı uzatması nedeniyle giderim temelinden yargılama gideri ödemesi öngörülmüştür. Bu çözümden esinlenen *Clutterbuck* çözümü ile sürdürmeme üzerine de giderim temelli gider buyruğu verilebilmesi yönünde uygulama doğmuştur. İlgili çözüm için bkz. *Clutterbuck and Paton v HSBC plc & others [2016] 1 Costs LR 13*. Çevrimiçi erişim için bkz.

<https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2015/3233.html> (E.G. 21.08.2025).

sürecini kötüye kullandığı veya kötüniyetle sürdürmeme yoluna gittiği ve daha sonra kendisine karşı yeniden dava açacağı düşüncesindeyse, yargılama giderleri ile yetinmeyip, sürdürmeme bildiriminden başlayarak 28 gün içinde bildirimin geçersiz kılınması (*set aside*) için mahkemeye başvurabilir⁹² [CPR 38.4(1)]. Eğer davanın bir bölümü sürdürülmediyse, sürdürülmeyen bölüm için verilen gider buyruğu yerine getirilmedikçe karşı yan, durdurma (*stay*) kararı verilmesini isteyebilir⁹³. Küçük istemler yolunda sürdürmeme üzerine gider sonuçları doğmaz⁹⁴.

Görüldüğü üzere, Türk Hukukunda davayı sürdürmeyip, geri almak isteyen davacının, bunu ancak davalının iznini alarak yapabilmesi, -daha sonra yeniden dava açılabilmesi olasılığı bakımından bütün yükümlülüğü davalının üzerine bıraktığından- birçok sorunun önüne geçmektedir ve yargılama giderleri bakımından daha kolay bir yol izlemektedir.

H. Davanın Açılmamış Sayılması

Görevsizlik veya yetkisizlik kararı verildikten sonra yargılamanın başka bir mahkemede sürdürülmemesi; davanın geri alınması; ya da HMK m. 150'daki olasılıklarla yargılamanın takipsiz bırakılması durumlarında, dava açılmamış sayılır ve davanın açılmamış sayılması ile yargılama giderlerine de hükmedilir ve bu giderler de davacı üzerine bırakılır. Görevsizlik ve yetkisizlik kararı ya da yargılamanın sürdürülmemesi üzerine verilen bu kararlar birlikte giderlerin de davacı üzerine bırakılması, davayı sürdürme görevinin en başta davayı yargı yerine getirmiş olan davacının görevi olmasından kaynaklıdır⁹⁵.

Sürdürmeme durumunda verilen giderim temelli diğer yargılama gideri kararları için bkz. *PJSC Aeroflot - Russian Airlines v Leeds and another (Trustees of the estate of Berezovsky) and others* [2018] EWHC 1735 (Ch). Çevrimiçi erişim için bkz.

<https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2018/1735.html> (E.G. 21.08.2025).

ve *Wales Construction Ltd v HGP Greentree Allchurch Evans Ltd* [2005] EWHC 2174 (TCC). İkinci yargı çözümüne çevrimiçi erişmek için bkz.

<https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/TCC/2005/2174.html> (E.G. 21.08.2025).

⁹² Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 768-9, ay. 14.6; Sime, *Civil Procedure*, s. 333, ay. 30.43.

⁹³ Sime, *Civil Procedure*, s. 333, ay. 30.45; Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 779, ay. 14.34.

⁹⁴ Sime, *Civil Procedure*, s. 333, ay. 30.44; Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 771, ay. 14.13.

⁹⁵ Emel Şeyda Elgün Toğrul, *Medeni Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması ve Sonuçları*, Adalet Yayınevi, Ankara 2011, s. 177-8; Cumhuriyet Rüzgaresen, *Dosyanın İşlemden Kaldırılması*, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s. 429; Zekeriyâ Yılmaz, *Medeni Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması*, Tamamen Yenilenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 581.

Davanın açılmamış sayılmasında, savunman giderinin hesaplaması için AAÜT m. 7/1’de ön inceleme tutanağının imzalanmasından önce ve sonra olarak ikili bir ayırım yapılmıştır. Eğer ön inceleme tutanağı imzalanmadan dava açılmamış sayılırsa; bu durumda giderler davacı üzerine bırakılmakla birlikte, maktu tutarı geçmemek üzere dava konusu değere ve çizelgeye bakılarak belirlenecek tutarın yarısı ölçüsünde davalı yararına savunman giderine hükmedilir (AAÜT m. 7/1). Eğer ön inceleme tutanağı imzalandıktan sonra dava açılmamış sayıldıysa, maktu tutarı geçmemek üzere dava konusu değere ve çizelgeye bakılarak belirlenecek tutarda davalı yararına savunman giderine hükmedilir.

Bu karmaşık kuralı 2025 yılı çizelgesindeki tutarlar üzerinden örnekleyerek açıklamak gerekir: Açılmamış sayılan dava, asliye hukuk mahkemesinde açılmış bir dava olsun, parayla değerlendirilebiliyor ve 200.000 lira değerinde olsun. Kural olarak 400.000 liraya dek olan parasal tutarlar için oransal tutardan yüklenmesi gereken savunman gideri bunun yüzde 16’sı olan 32.000 lira olacaktır. Maktu tutar ise 2025 yılı içinde asliye mahkemelerinde takip edilip sonuçlandırılan işler için 30.000 lira olarak öngörülmüştür. Eğer ön inceleme tutanağı imzalanmadan dava açılmamış sayıldıysa, bu durumda 16.000 lira hesaplanır ve belirli (*maktu*) tutar olan 30.000 lirayı geçmediği için 16.000 liralık savunman giderine hükmedilir. Eğer ön inceleme tutanağı imzalandıktan sonra dava açılmamış sayılır ise 32.000 lira hesaplanır ancak yine 30.000 lirayı geçemeyeceği için 30.000 liralık savunman giderine hükmedilir.

İ. Davanın Konusuz Kalması Durumu

Davanın konusuz kalması durumunda uyuşmazlık bir çözüme ulaştırılmayacağından bir “hüküm” verilmeyecektir, ancak bununla birlikte bir usûlî bir ret kararı vermeye de yoktur. Bu durumda mahkeme, verdiği kararında “davanın konusuz kaldığını (karar verilmesine yer olmadığını)” belirterek bir karar verecektir⁹⁶. Oysa bu kararın verildiği ana dek birtakım yargılama giderleri yapılmış olacaktır. Bu giderlere kimin katlanacağı sorusuna yasakoyucunun yanıtı HMK m. 331/1’e göre “*hâkim, davanın açıldığı tarihteki tarafların haklılık durumuna göre yargılama*

⁹⁶ Yavuz Alangoya/ M. Kâmil Yıldırım/Nevhis Deren-Yıldırım, **Medenî Usul Hukuku Esasları**, Tıpkı 8. Baskı, Beta, İstanbul 2011, s. 419; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 458, ay. 1959; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 530; Tanrıver, **Usûl I**, s. 1207-8; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 577.

giderlerini takdir ve hükmeder.” biçimindedir⁹⁷. Öyleyse, dava sürdürülseydi kim katlanacaktıysa, bunun belirlenmesi ve buna göre yargılama giderlerine hükmedilmesi gerekir⁹⁸; bu durumda yargılamanın sürdürülerek yargılama giderlerine kimin katlanacağını belirlenmesi gerekir⁹⁹; Çelikoğlu da bu durumu HMK m. 326’nın bir özel görünümü olduğunu söylemektedir¹⁰⁰.

Davanın konusuz kalmasıyla, yargılama giderlerine ilişkin belirleme yapmak için yargılamanın sürdürülmesiyle anlamamız gereken nedir? Bu aşamada, davanın konusuz kalması bakımından somut olay örneklerini düşünmek gerekir ki yargılama giderlerinin belirlenmesi için “gerçeğe ulaşma (*tahkikat*)” aşamasının sürdürülmesi yoluyla daha çok gider yapılıp yapılmayacağını ve yapılacaksa bunun uygun olup olmayacağını çözümleyebilelim.

Umar, bir ayırım yapmış ve kimi durumlarda yargılamayı sürdürmeye gerek olmadığını, “gerek dava tarihi gerekse de keşif tarihi itibarıyla davalıların yapmış olduğu binalar nedeniyle yüksek gerilim enerji nakil hattına tecavüzleri sabit olduğundan, dava açılmasına neden oldukları açıktır.”¹⁰¹, “eda davasındaki istemin gereğinin yerine getirilmiş olmasında (örneğin alacak davasında dava sırasında alacağın ödenmesi olasılığında) davalı haksız görülecektir” ve “borçlunun itirazın kaldırılması duruşmasından önce itirazını geri alması”¹⁰² biçiminde örneklemektedir¹⁰³. Kimi durumda ise yargılamanın sürdürülmesi ve davanın başındaki haklılık durumunun saptanması gerekmektedir. Yine *Umar*’ın örneklerinde; “dava konusunun bir taşınırın verilmesi olduğu durumda taşınırın ölmesi/tükenmiş olması ve böylece isteme konu edimin olanaksızlaşması”; “davacının, evden çıkarma (tahliye) davasında ‘kiralananın boşaltıldığını ve dahası yıkıldığını’ açıklaması”

⁹⁷ Bu durum Alman ve İsviçre Hukukuna benzer olarak düzenlenmiştir. Bkz. Melih Işık, **Medeni Yargılama Hukukunda Davanın Konusuz Kalması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 565-573, 574.

⁹⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 458, ay. 1959; Işık, **Konusuz Kalma**, s. 576-7 Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 531; Tanrıver, **Usûl I**, s. 1208.

⁹⁹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 458, ay. 1959; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 531.

¹⁰⁰ Çelikoğlu, **Karşı Taraf**, s. 1106.

¹⁰¹ Umar, **HMK Şerhi**, s. 967.

¹⁰² Umar, **Neuchâtel Tatbikatı**, s. 191-192, n. 170.

¹⁰³ Bilge Umar, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin, 2014, s. 964.

durumlarını örnek vermiştir¹⁰⁴. İlk örneklerde yargılamanın sürdürülmesine gerek yokken, ikinci türden örneklerde yargılama giderlerinin kime yükletileceğini belirlemek için davanın başındaki haklılık durumunun belirlenmesi gerekecek, yargılama sürdürülecektir. Ancak ne ölçüde ve nereye değin sürdürülmesi elverişlidir?

Uygulamada, davanın konusuz kalması üzerine yargılama giderleri için yapılan inceleme, uzunca ve ayrıntılı biçimde yapılmaktaysa da bu inceleme sonunda varılan yargının kesin hüküm gibi bir bağlayıcılığı yoktur¹⁰⁵. Öğretide *Işık*, bu gerekçeyle, yapılacak incelemenin istem sonucuna ilişkin bir son çözüm gibi yapılmaması, kısa bir incelemenin yapılması gerektiğini savunmuştur¹⁰⁶, biz de bu görüşe katılmaktayız.

Yargılama sürerken yasa değişikliği yapılması nedeniyle davanın konusuz kalması durumunda ise yine HMK m. 331'deki genel kural olan “davanın açıldığı tarihteki haklılık durumu” ölçütüne göre karar verilip verilmeyeceği tartışmalıdır. Baskın görüşe göre, burada genel kuraldan sapılmayacak ve davanın açıldığı günkü haklılık durumuna göre savunman giderine ilişkin karar verilecek, haklı yanın savunman gideri haksız yana yükletilecektir¹⁰⁷. Öğretide *Kuru* da önceleri bu görüşteyken, daha sonraki yapıtında görüş değiştirerek savunman giderine ilişkin karar verilmeyerek tarafların giderlerinin kendi üzerlerinde bırakılması yönünde görüş bildirmiştir¹⁰⁸. Hukukî güvenlik ilkesine de uygun olması bakımından, davanın açıldığı andaki haklılığa göre yapılan giderlerin giderilmesinin daha olduğunu düşünerek, ilk görüşe katılmaktayız. Belirtmek gerekir ki, yasa değişikliği nedeniyle konusuz kalma durumunda hükmedilecek savunman giderinin tutarı, yasa değişikliği gerekçesinden etkilenmeyecek ve oransal tutar gerekiyorsa oransal, maktu tutar gerekiyorsa maktu tutardan hükmedilecektir.

J. Kabul

Davanın kabulü durumunda, kabul kesin hüküm gibi sonuç doğurur ve mahkemece esas hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar verilir¹⁰⁹. Ancak

¹⁰⁴ Umar, **HMK Şerhi**, s. 964-5.

¹⁰⁵ Işık, **Konusuz**, s. 585-588.

¹⁰⁶ Işık, **Konusuz**, s. 588.

¹⁰⁷ Ejder Yılmaz, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, 4. Baskı, Ankara, Yetkin, 2021, s. 4841.

¹⁰⁸ Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt 1, s. 885.

¹⁰⁹ Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3330-1, ay. 16.223-225, s. 3041, ay. 16.296.

yargılama giderlerine ayrıca hükmedilecektir¹¹⁰. HMK m. 312/1’de yargılama giderleri bakımından kabul durumu, feragat ile birlikte düzenlenmiştir. Buna göre, yargılama giderleri, sanki davada haksız çıkmışçasına, davayı kabul ettiğini açıklayan yan üzerine bırakılacaktır. Bölümsel bir kabul varsa, öyleyse o bölüme ilişkin oransal olarak yargılama giderlerine hükmedilecektir. Ancak feragat ve kabul için öngörölmüş bir kuraldışı durum olarak iki koşulun birlikte arandığı durumda yargılama giderleri, davayı kabul eden davalıya yükletilmez¹¹¹. Davalı, yargılamanın ilk duruşmasında davayı kabul etmiş ve davanın açılmasına da kendi tutum ve davranışlarıyla neden olmamışsa, yargılama giderleri ona yükletilmeyecektir (HMK m. 312/2). Buna bir örnek olarak: Davacı, noterde düzenleme biçiminde yapılmamış bir sözleşmeye dayanarak dava açmıştır ancak özünde yasal koşulları barındırmayan böyle bir sözleşme ile davalıyı tescile zorlayamayacaktır; işte bu durumda davalı davayı kabul etmişse, kendisine yargılama giderleri yükletilemez¹¹².

Savunman gideri bakımından ise; kabule ilişkin davalının kendisine karşı dava açılmasına kendi davranışıyla neden olmayıp ilk duruşmada davayı kabul ettiği durumlarda davalının davacıya savunman gideri ödemesine de hükmedilmeyecektir. Ancak diğer durumlarda, yine kabul, sulh, feragat ve konusuz kalma için öngörölen AAÜT m. 6/1 gereği; ön inceleme tutanağı imzalanmadan önce kabul yapılırsa, oransal-maktu savunman gideri tutarı hesaplanır ve bunun yarısı ölçüsünde savunman giderine hükmedilir¹¹³. Eğer ön inceleme tutanağı imzalanmadıysa, bu durumda bu hesaplanan tutarın tümü ölçüsünden savunman giderine hükmedilecektir. Göröldüğü gibi, çizelgeye göre ön inceleme tutanağı bir eşik olarak belirlenmiştir. HUMK döneminde ise bu eşik, ön inceleme tutanağı yerine “delillerin toplanmasına ilişkin ara kararın gereğinin yerine getirilmesi” idi¹¹⁴. Bu değışiklik, HMK ile ön inceleme aşamasının adının konması ve artık 2020 Değişiklikleri ile ön incelemeye çağırılmadan başlayarak verilen 2 haftalık kesin süreye dek delillerin gösterilmesi düzeninin

¹¹⁰ Ermenek, **Kabul**, s. 106; Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3397-3401, ay. 16.294-295.

¹¹¹ İbrahim Ermenek, **Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul (Mahkeme Huzurunda Yapılan Kabuller)**, Adalet Yayınevi, Ankara 2009, s. 122-3.

¹¹² Bu örneğin alındığı Yargıtay kararı (1. H.D. 29.1.1970, 5157/5721) için bkz. Ermenek, **Kabul**, s. 119, dy. 425.

¹¹³ Baki Kuru / Burak Aydın, **Medenî Usul Hukuku El Kitabı Cilt 2**, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s. 1084.

¹¹⁴ Ermenek, **Kabul**, s. 122.

getirdiği bir yeniliktir. Oysa eski uygulamada savunman giderinin yarısına mı tümüne mü hükmedileceğine ilişkin söz konusu eşik, tahkikat öncesine dek sarkmaktaydı.

Alttaki başlıkta yine sözü geçecek ancak taraflar, davalı davayı kabul etmeden önce veya sonra, tarafların yargılama giderleri konusunda uzlaşarak savunman giderlerinin kendi üzerlerine bırakılması konusunda anlaşmış olabilirler; ya da davacı, kabul ile davacıya yükletilecek savunman giderinden feragat etmiş olabilir. Bu durumlarda da mahkeme davalıya, davacının savunman giderini yükleyemez¹¹⁵.

K. Feragat

Davadan feragat edilmesi durumunda, tüm davaya son veren taraf işlemlerinde olduğu gibi, feragat kesin hüküm oluşturmamakla birlikte, kesin hüküm gibi sonuç doğurur¹¹⁶. Feragat durumunda, mahkemece esas hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar verilir¹¹⁷ ancak yargılama giderlerine ayrıca hükmedilecektir¹¹⁸. Davada feragat eden davacı, mahkemece kendiliğinden, davada haksız çıkmış gibi yargılama giderlerinden sorumlu tutulur (HMK m. 312/1)¹¹⁹. Bu doğrultuda davalının eğer yaptıysa savunman gideri de feragat edene yükletilecektir.

Savunman giderinin tutarı ise, ön inceleme tutanağı imzalanıncaya dek feragat edilmişse Çizelge'ye göre düşen tutarın yarısına; ön inceleme tutanağı imzalandıktan sonra feragat edilmişse, Çizelge'ye göre düşen tutarın tümüne hükmlenir (AAÜT m. 6/1). Çizelgedekinin yarısı biçiminde yarım savunman gideri ödenmesi, HUMK döneminde “delillerin toplanmasına ilişkin ara kararın yerine getirilmesinden önce” ile “yerine getirilmesinden sonra” olmak üzere ikiye ayrılarak inceleniyordu¹²⁰; özetle ön

¹¹⁵ Ermenek, **Kabul**, s. 123; Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 3708, dy. 168; Önen, **Sulh**, s. 170. “Feragat üzerine mahkemece esasa ilişkin bir karar verilmesine yer olmadığı yönünde bir karar verilemeyeceği; yargılama giderleri konusunda anlaşılacak ve taraf işlemi olan feragat ile yargılama gideri belirlemenin olanaksız olduğu” yönündeki görüş için bkz. Leyla Akyol Aslan, **Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat**, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 386-395.

¹¹⁶ Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3389-3370, ay. 16.266-268.

¹¹⁷ Ermenek, **Kabul**, s. 106; Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3369, ay. 16.267.

¹¹⁸ Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3369, ay. 16.267-8.

¹¹⁹ Leyla Akyol Aslan, **Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat**, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 459.

¹²⁰ Akyol Aslan, **Feragat**, s. 463.

inceleme tutanağının imzalanması HMK döneminde ortaya çıkmış bir eşik anıdır. Ayrıca dava harca bağlı olmasa bile savunman giderine hükmedilir¹²¹.

Kabulden başka olarak, feragatte davalı dava konusu değere karşı çıkmış olabilir¹²². Bu durumda savunman giderinin maktu tutardan değil de parayla ölçülebilir bir dava konusuna bağlı olarak oransal tutardan belirlenmesi gereken durumda ne olacaktır? Eğer davalı, dava konusu değere karşı çıkmamışsa sorun yoktur; mahkeme dava dilekçesinde yazılı değer üzerinden savunman giderine hükmeder. Ancak davalı değere karşı çıkmışsa, savunman giderini belirlemekle kısıtlı olarak yargıcın yargılamayı sürdürerek dava konusunun değerini belirlemesi gerektiği görüşü baskındır¹²³. Yargıtay çözümlerinde, bu konuda görüş ayrılığı vardır; 8. Hukuk Dairesinin çözümleri¹²⁴ baskın görüş yönünderken, Hukuk Genel Kurulu'nun görüşü ise savunman giderinin yargılama giderlerinden sayılması nedeniyle bağımsız bir niteliği olmadığından, feragat ile bağlı olacağı ve savunman gideri için ayrıca inceleme yapılamayacağı, davanın reddine karar vermekten başka olanağı olmadığı yönündedir¹²⁵. Biz HGK'nın görüşüne katılmıyoruz, savunduğumuz üzere yargılama giderlerinin belirlenmesi için yargılamanın sürdürülmesi gerekirse yargılama sürdürülmelidir, kaldı ki HGK kararı 1977 yılında verilmiş olup, feragat ile davanın reddine karar verilmesi görüşü de güncel olarak geçerli değildir. Davacının feragati durumunda, mahkemece yargılama sürdürülerek dava konusu değer olarak saptanan değer üzerinden savunman giderine hükmedilmesi için harcın bütünlenmesi de bir koşul olarak aranmaktadır¹²⁶, harcın bütünlenmediği durumda dava dilekçesinde belirtilen tutar üzerinden savunman giderine hükmedilir.

¹²¹ Akyol Aslan, **Feragat**, s. 464.

¹²² Akyol Aslan, **Feragat**, s. 464.

¹²³ Nihat Yavuz, "Hukuk Davalarında Feragat ve Yargıtay 8. Hukuk Dairesinin En Son. Kararı Üzerine Bazı Düşünceler", **Ankara Barosu Dergisi**, Ankara 1977, s. 1025; Akyol Aslan, **Feragat**, s. 464.

¹²⁴ Akyol Aslan, **Feragat**, s. 464. Kararlar için bkz. 8. HD 31.1.1980, 77/707: Yargıtay Karar Dergisi, 1980/4, s. 527-528); aynı doğrultuda 8. HD 7.9. 1977, 5652/7354: Yavuz, **a.g.m.**, s. 1022.

¹²⁵ Akyol Aslan, **Feragat**, s. 464-5.

¹²⁶ Akyol Aslan, **Feragat**, s. 465. "Davacı dilekçesinde dava konusu taşınmazların 1.200 lira değerinde olduğu açıklanmıştır. Yerinde yapılan keşifte, bilirkişi, taşınmazların her birinin 2.000 lira değerinde olduğunu belirtmiş ancak, bu değerın dava tarihindeki değer olup olmadığı yönünde bir açıklamada bulunulmadığı gibi, teayyün eden bu değer üzerinden peşin harcın ikmalî cihetine de gidilmemiştir. Bu durumda dava dilekçesinde belirtilen değer göz önünde tutulmak suretiyle vekâlet ücreti takdir olunmak icap eder" (8. HD. 7.11.1975, 2114/6096) ABD 1975/6 s. 895-896.

Feragat ile birlikte (ya da öncesinde veya sonrasında), taraflar savunman gideri bakımından anlaşma yaparak birbirlerinden savunman gideri almayacaklarını kararlaştırırlarsa ya da davacı feragat ettiğinde davalı da bunun üzerine savunman gideri almaktan feragat ederse; mahkeme savunman giderine hükmedemez¹²⁷. Ancak savunman gideri, tarafa ait bir yargılama gideri olduğundan; davalı savunmanın, bu giderden feragat edebilmesi için vekâletnamesinde özel olarak yetkilendirilmiş olması gerekir¹²⁸. Feragatin uzlaşma (*sulh*) kapsamında yapılması olasılığını ise bir alt başlıkta inceleyeceğiz.

L. Uzlaşma (*Sulh*)

Taraflar, görülmekte olan bir dava sırasında uyuşmazlığın bir bölümünü ya da tümünü sonlandırmak için mahkeme önünde karşılıklı fedâkarlıkta bulunmak yoluyla usûlî bir sözleşme¹²⁹ yaparak uzlaşabilirler, buna sulh denir¹³⁰ (HMK m. 313). Tarafların bu türden bir anlaşmayla uyuşmazlığı sonlandırmaları, özünde karşılıklı olarak bölümsel feragat ve bölümsel kabul anlamına da gelir; bu bakımdan da yalnızca özgürce tüketebilecekleri uyuşmazlıkları konu alan davalarda yapılabilir, kamu düzeninden olan konular ve konusu suç oluşturan eylemler bakımından sulh olunamaz¹³¹. Geçerli bir uzlaşma durumunda, bu uzlaşma ile ilgili yargılama sona erer ve uzlaşma, kesin hüküm gibi sonuç doğurur¹³². Mahkeme dışı varılan uzlaşmanın geçerlilik ve sonuçları ise maddi hukuk düzenlemelerine göre belirlenir, bu nedenle mahkeme içi uzlaşmaya dönüştürülmedikçe yargılama hukukunun inceleme alanı dışında kalır¹³³. Mahkeme dışı varılan uzlaşma, sulh anlaşmasının mahkeme tutanağına geçirilmesi yoluyla mahkeme içi sulhe dönüşebilir¹³⁴.

¹²⁷ Akyol Aslan, **Feragat**, s. 466.

¹²⁸ Akyol Aslan, **Feragat**, s. 466.

¹²⁹ Ergun Önen, **Medenî Yargılama Hukukunda Sulh**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s.19 vd.; İlhan Uluhan, “Maddî Hukuk ve Usul Hukuku Bakımından Sulh Sözleşmesi”, **İÜMHAD**, C.5, S.7, 1971, s.150; Tanrıver, **Cilt I**, s. 1189; Süha Tanrıver, Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler, **Prof. Dr. İlhan Öztrak’a Armağan, AÜSBFD, C.49, S.1**, 1994, s.333; Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3404, ay. 16.302; Meral Sungurtekin Özkan, “Avukatlık Kanunu'nun 35/A Maddesi Çerçevesinde Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi”, **MİHDİR**, 2025/2, s. 353.

¹³⁰ Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3404, ay. 16.302.

¹³¹ Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3404, ay. 16.303.

¹³² Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3417, ay. 16.316.

¹³³ Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3406, ay. 16.304.

¹³⁴ Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3411-2, ay. 16.311.

Mahkeme, uzlaşmanın mahkemeye bildirilmesi üzerine uzlaşan yanlar isterse sulh sözleşmesine göre; istemezlerse “karar verilmesine yer olmadığına” karar verir (HMK m. 315/1). İlk durumda, yargılama giderleri ve dolayısıyla savunman gideri de sulh sözleşmesinde öngörüldüyse öngörüldüğü biçimiyle¹³⁵; öngörülmediyse, sulh sözleşmesindeki özveri (*fedakârlık*) durumuna göre veya yarı yarıya bölüştürülerek¹³⁶, mahkemece kurulacak¹³⁷ olan hükme göre belirlenir. Özetle burada bir hüküm vardır. İkinci durumda ise dava konusuz kalmıştır¹³⁸ ve hüküm yoktur; nitekim sulh olgusu için kesin hüküm gibi sonuç doğurması öngörülerek -HMK m. 315/2’ye dayanarak uzlaşmanın iptali istenmezse- uyuşmazlık sonsuza dek çözülmüş olur. Karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesi durumunda ise, hüküm yoktur ancak yargılama giderleri bakımından karar verilmesi gerekecektir. Davanın konusuz kalmasında kural olarak savunman giderinin yazgısı davanın başındaki haklılık durumuna göre belirlenecektir¹³⁹. Sulh arkadaşlığı söz konusu ise Önen’e göre HMK m. 326/3’ün karşılaştırmalı olarak uygulanması uygundur¹⁴⁰. Bu iki olasılık dışında; mahkeme dışında da uzlaşmış olabilir.

Mahkeme dışı uzlaşma durumunda; yargılama hiç başlamamış ya da başladıktan sonra yargılama dışında uzlaşma yapılmış olabilir. Yargılama başladıktan sonra mahkeme dışında uzlaşıldıysa; bu durumda davacı eylemsiz kalabilir ve duruma göre dosya işlemiden kaldırılabilir ya da davalının istenci doğrultusunda, uzlaşma olgusunun ileri sürülmediği durumda ortada mahkemeye sunulmuş bir uzlaşma olmadığından, sulh yokmuş gibi yargılama sürdürülüp hüküm verilebilir. Ya da yargılama sürerken oluşan mahkeme dışı uzlaşma ileri sürülerek mahkeme içi uzlaşmaya dönüştürülebilir. Bu durumda yargılama giderleri de buna bağlı olarak uzlaşma sözleşmesine göre düzenlenmiş ise buna göre; düzenlenmemiş ise haklılık durumuna göre belirlenir. Bir diğer olasılık ise mahkeme dışı uzlaşmanın yargılama

¹³⁵ Ergun Önen, **Medenî Yargılama Hukukunda Sulh**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s. 162-3, 170.

¹³⁶ Önen, **Sulh**, s. 170.

¹³⁷ Nur Bolayır, **Medenî Usûl Hukuku’nda Hâkimin Hukuku Re’sen Uygulaması İlkesi**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2019, s.304-5.

¹³⁸ Süha Tanrıver, **İlamlı İcra Takibinin Dayanakları ve İcranın İadesi**, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s. 97; Bolayır, **Re’sen Uygulama**, s. 305.

¹³⁹ Yinelemeye düşmemek adına, yukarıda, 8 numaralı “Davanın Konusuz Kalması (Karar Verilmesine Yer Olmadığı) Durumu”na yollama yapmakla yetiniyoruz.

¹⁴⁰ Önen, **Sulh**, s. 170.

yapılmadan önce gerçekleşmesidir. Bu durumda ise AvY. m. 165'in incelenmesi gerekir.

AvY m. 165, sulh konusunda savunman gideri bakımından özellikli bir durumdur; çünkü bizim mahkeme dışı uzlaşma olasılığı için öngörülmesi gerektiğini düşündüğümüz AvY. m. 165'te, sulh olan tarafların avukatlık ücreti için müteselsil sorumlu olduğu düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; avukatlık ücreti için, “*sulh veya her ne suretle olursa olsun taraflar arasında anlaşmayla sonuçlanan ve takipsiz bırakılan işlerde her iki taraf*” da müteselsil borçlu sayılmıştır¹⁴¹. Bu hükümle özünde uzlaşma yoluna giderek uyuşmazlığı çözen yanların avukatı devre dışı bırakmalarının önüne geçilmek istenmiştir¹⁴². Buradaki “*avukatlık ücreti*” kavramının sözleşmesel emek karşılığı mı yoksa savunman gideri mi, ya da her ikisi bakımından bir müteselsil sorumluluk mu öngörüldüğü açık değildir. Bu nedenle birden çok Yargıtay kararında başkaca yorumlarla ayrı sonuçlara varılmış¹⁴³, daha sonra da bu konuda bir İBK çıkmıştır¹⁴⁴. Bu karara göre, uzlaşma üzerine tarafların müteselsil sorumluluğu bakımından, sözleşmelerin kişiselliği (*nisbiliği*), sözleşme özgürlüğü ilkesi gibi gerekçelerle sözleşmesel ücret bu sorumluluk kapsamı dışında tutulmuştur¹⁴⁵. İBK'nın vardığı sonuca göre, sulh durumunda yalnızca savunman gideri için uzlaşmanın tarafları müteselsil olarak sorumlu olacaktır. Öğretide *Sungurtekin Özkan*, İBK ile varılan bu sonucu yerinde bulmamış, 2001 yılında 1136 sayılı Yasada yapılan değişiklikler ile m. 35/A'daki avukatın uzlaşma yetkisi de düşünülerek 165. maddenin kapsamının genişletilmiş olmasına dayanarak, tarafların müteselsil sorumluluğunun yalnızca giderlere ilişkin olmaması gerektiğini ileri sürmüştür¹⁴⁶. Biz ise sorunu yine çalışmamızın ana sorununa ilişkin görmekteyiz. Nitekim savunman gideri tarafa ait olmalıdır ilkesine uyulduğunda, avukatın iyeliğinde sayabileceğimiz tek parasal

¹⁴¹ Önen, *Sulh*, s. 170.

¹⁴² Meral Sungurtekin Özkan, “Sulh Halinde Ödenecek Avukatlık Ücretinden Anlaşılması Gereken Hakkındaki 2017/6 Esas ve 2018/9 Karar Sayılı İçtihadı Birleştirme Kararının Değerlendirilmesi”, **Prof. Dr. Necmettin M. Berkin'e Armağan**, Filiz Kitabevi, İstanbul 2021, s. 980 va.

¹⁴³ Öğretide *Önen*'e göre de bu kural, savunman gideri için öngörülmüştür ki *Önen* savunman giderini de avukatın iyeliğinde görmektedir. Bkz. Önen, *Sulh*, s. 169, dy. 41. Öyle ki *Önen*'e göre; adli yardım durumunda ise doğrudan müteselsil sorumluluğun güçsüz durumdaki yardım alan bakımından kurulmaması gerekir. Bkz. Önen, *Sulh*, s. 170.

¹⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sungurtekin Özkan, **İBK Değerlendirme**, s. 975 va.

¹⁴⁵ Sungurtekin Özkan, **İBK Değerlendirme**, s. 985-987.

¹⁴⁶ Sungurtekin Özkan, **İBK Değerlendirme**, s. 999-1000.

karşılık da “sözleşmesel emek karşılığı (*avukatlık ücreti*)” olacaktır; böyle olduğunda da tarafların avukata ödemekle sorumlu olacağı iki ayrı parasal karşılık olmayacağından AvY. m. 165’teki sorumluluğun hangi parasal karşılık olduğuna ilişkin bir yoruma da gerek kalmayacaktır: Bu yalnızca avukatın sözleşmedeki emek karşılığıdır. Görüldüğü gibi çalışmamızdaki ana sorun, AvY. m. 165’in yorumlanması gibi birçok soruna neden olmaktadır. Olması gereken olarak; savunman giderinin avukata ait olmaması gerektiğini düşündüğümüzden, bu düzenlemenin savunman giderini değil de avukatın sözleşmesel emek karşılığını koruması gerektiğini düşünmekteyiz. Ancak bu aşamada şu da belirtilmelidir ki; AvY. m. 165’teki müteselsil sorumluluk sözleşmesel avukatlık ücreti olarak düşünüldüğünde, bunun kötüye kullanılması olasılığıdır. Şöyle ki; uzlaşma ile avukatın devre dışı bırakılmasının önüne geçmemizin amaçlanmasındaki “kötüyü düşünme” gibi; bir tarafın, uzlaştığı diğer tarafın müteselsil sorumluluğuna dayanarak sözleşmesel avukatlık ücretini çok yüksek göstermesi ve bu durumdan avukat ile müvekkilinin yararlanması da düşünülebilir. Bu olasılık bakımından, müteselsil sorumluluk her ne ölçüde avukatı devre dışı bırakmaya karşı bir güvence ve yaptırım olarak öngörülmüşse de, bunun bir sınırının olması gerektiği göz önünde tutulmalıdır. Belki bu bakımdan Çizelge’ye göre bir belirlemenin üstündeki tutardan sorumluluğun ancak uzlaşma konusu uyuşmazlığın niteliğinin gerektirdiği bir orantılılık ölçütüyle ortaya konulması durumunda olanaklı olması öngörülebilir.

Davacının davadan feragatinin, sözleşmesel ücrete ilişkin AvY. m. 165’in kıyasen uygulama alanı bulabileceği özellikli bir durum olarak, öğretide mahkeme dışı yapılan uzlaşma ile mahkeme içi yapılan uzlaşma arasında bir ayrım yapılmıştır. Mahkeme içi uzlaşmada uzlaşmadaki feragat ve kabul oranlarına göre yargılama giderlerine (ve dolayısıyla savunman giderine) hükmedilir¹⁴⁷; mahkeme dışındaki uzlaşmada feragat olduğunda ise savunman giderine hükmedilmeyecek, bu nedenle AvY. m. 165’in kıyasen uygulanması yoluyla davacı ve davalı, davacının savunmasının sözleşmesel ücretinden müteselsil sorumlu olacaktır¹⁴⁸. Ancak bu son anlatılan durumda davanın sulh ile sonuçlanmaya uygun bir dava olması gerekir;

¹⁴⁷ Önen, *Sulh*, s. 164-5; Akyol Aslan, *Feragat*, s. 466.

¹⁴⁸ Akyol Aslan, *Feragat*, s. 466; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, s. 3780-1; Önen, *Sulh*, s. 164.

örneğin boşanma davasında davacı taraf feragat etse bile davalı tarafın, davacının savunmasının ücreti için böyle bir müteselsil sorumluluğu doğmaz¹⁴⁹.

Savunman gideri tutarının belirlenmesinde, AAÜT m. 6/1 gereği, feragat ve kabulde olduğu gibi sulh durumunda da bir indirime gidilmiştir: Ön inceleme tutanağı imzalanıncaya dek sulh olunursa Çizelge’ye göre belirlenecek tutarın yarısı oranında savunman giderine hükmedilir. Eğer ön inceleme tutanağı imzalandıktan sonra sulh olunursa, Çizelge’ye göre belirlenecek tutarın tümü oranında savunman giderine hükmedilir (AAÜT m. 6/1).

İngiliz Hukukunda, -yargılama giderlerinin başarısız çıkan yana hangi ölçüde yükletileceğini belirleme konusunda önemli olan “ölçün temel - giderim temeli” ayrımını etkileyen olağan uzlaşma yollarının yanında- uyuşmazlığın taraflarını uzlaşmaya isteklendirmekten öte, neredeyse uzlaşmaya sürükleyen, iten özel bir uzlaşma kurumu öngörülmüştür: “Bölüm 36 Önerileri (*Part 36 Offers*)”. Bu kurumun öngördüğüne göre; taraflardan biri, diğerine duruşmadan 21 gün önceden, uyuşmazlık konusunun belli bir bölümü ölçüsünde değeri karşı yana öneri olarak iletir ve öneriyi alan bunu kabul etmez, üstüne de yargıcın yargılama sonunda öneriyi alan yararına verdiği gider buyruğu önerideki tutardan daha avantajlı olmazsa, öneriyi yapan taraf, öneren tarafın giderlerini ödemek zorunda kalır¹⁵⁰ [CPR 36.17(1)]. Bu daha avantajlı olma durumuyla anlatılmak istenenin ne olduğu açık değildir, ayrıca CPR 36.17(3)-(4) gereği yargıca uzlaşmama durumunun sonuçlarını somut olaya göre dengeyi gözetmesi gereken bir durum ortaya çıkarsa uygulamama yetkisi verilmiştir; Bölüm 36 önerileri için yol gösterici bir basılı-örnek yoktur, bu nedenlerle yapılan her önerinin Bölüm 36 türünde olup olmadığı ve öngörülebilirliği konusunda bir belirsizlik vardır¹⁵¹. Öğretide *Sime*, doğrudan CPR 36’daki sonuçların doğmasının istenmediği durumda bir öneri yaparak uzlaşmak isteyen olursa, bunu uzlaşma önerisine *Calderbank*¹⁵² önerisi yazması yoluyla iletmesi gerektiğini belirtir ki

¹⁴⁹ Akyol Aslan, **Feragat**, s. 467.

¹⁵⁰ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1384, ay. 27.18.

¹⁵¹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1380-1, ay. 27.8-9.

¹⁵² Bu kavrama kaynak olan ünlü uyuşmazlık için bkz. *Calderbank v Calderbank* [1976] Fam 93.

Calderbank önerisi yaptığı durumda yargıcın giderleri belirlemede daha geniş bir yetkisi olsun¹⁵³.

Bölüm 36 küçük istemler (*small claims*) yolunda uygulanmaz¹⁵⁴; değişmez giderler düzenlerinin geçerli olduğu hızlı-yargılama ve orta-ara-yargılama yolunda ise uygulanır ancak bu uyumsuzluklar bakımından kısıtlı ek ödeme yapılmasını sonuçlar. Doğal uygulama alanı çok-aşamalı yargılama olarak düşünülebilir.

Bölüm 36 önerileri ile kurulacak uzlaşma anlaşması, bir tür sözleşme olmakla -ve kurulup kurulmadığı bakımından sözleşmeler hukuku ilkelerinden yorum için yararlanılabilmesiyle- birlikte, yargılama hukukuna ilişkin başkaca sonuçları öngörülen özel bir niteliktedir; örneğin Bölüm 36 önerisinde bulunan taraf, belli bir süre bu öneri ile bağlı kalır, sözleşmeler hukukunda olduğu gibi önerinin reddedilmesi, öneriden cayması, karşı tarafın karşı-önerisi gibi durumlar olsa dahi önerisinin sonuçlarından kurtulamaz, ilgili süre boyunca ileri sürdüğü öneri ile bağlı kalır. Eğer Bölüm 36 önerisi koşullarına uygun yapılırsa, CPR 36 sonuçları doğacaktır, ancak koşullar sağlanmıyorsa, öneri yine de bağlayıcı bir uzlaşma önerisi olabilir, ancak Bölüm 36 sonuçları doğmaz. Bölüm 36'ya uygun bir uzlaşma önerisi olduğunda, ancak çok ayrık (dengesiz) durumlarda yargıç CPR 44'teki yetkisini kullanarak başka bir gider buyruğu verebilir; Bölüm 36 dışındaki uzlaşma önerilerini ise değerlendirme yetkisi daha geniştir¹⁵⁵.

Bölüm 36 Önerilerinin koşulları CPR 36.5'te şöyle sayılmıştır: Yazılı olması; Bölüm 36 uyarınca yapıldığının açıkça belirtilmesi; önerinin kabul edilmesi durumunda karşı tarafın giderlerinden sorumlu olunacağı en az 21 günlük süre verilmesi¹⁵⁶; davanın tümüne mi, yoksa bir bölümü ya da bir soruna ilişkin mi

¹⁵³ Sime, **Civil Procedure**, s. 398, ay. 36.04; Zuckerman, **Civil Procedure**, ay. 27.14.

¹⁵⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1380, ay. 27.6.

¹⁵⁵ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1381-3, ay. 27.11-4.

¹⁵⁶ CPR 36 için öneri süresinin 36.3(g)'deki tanımı, duruşmadan en az 21 gün önce yapılmalı biçimindedir. "İlgili süre (*relevant period*)" ise CPR 36.5(1)-c'de 21 günden az olamaz biçiminde belirtilmiştir. CPR 36 önerilerinin süresi, tebliğ edilme ile başlar; bu nedenle tebligat gerektirmektedir. Bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1387-8, ay. 27.29-30.

olduğunu belirtmek; herhangi bir karşı-istem bakımından da geçerli olup olmadığının açıkça belirtilmesi¹⁵⁷.

CPR 36 uzlaşma önerisinin süresi geçtikten sonra, öneride bulunan, önerisini geri çekebilir, bunu açıkça ve yazılı olarak bildirmesi gerekir; yoksa öneri kabul edilebilir durumda kalacaktır. Ancak eğer öneri bir konuya ilişkinse ve o konunun görüleceği duruşma başlayıp konular görülmeye başladıysa, geri de çekilemeyecek, kabul de edilemeyecektir; bu kabul edilmemiş geçerli bir CPR 36 önerisi sayılacaktır¹⁵⁸. Geri çekildikten sonra öneri yapılmış olması, yargılama öncesi ve sırasındaki CPR 36 dışı da olsa herhangi bir uzlaşma girişimi olarak yorumlanacağından, giderler bakımından göz önünde tutulan bir eylem olacaktır¹⁵⁹.

Davalının davacıya yaptığı CPR 36 uzlaşma önerisi, davacı yanca 14 günlük süre içinde kabul¹⁶⁰ edilirse yargılama durur, taraflar tersinde anlaşmadıkça davacı kabul bildirimimin önerene ulaştığı güne dek yaptığı yargılama giderlerine hak kazanır. Bir davalının önerisinin yalnızca uyuşmazlık konusunun bir bölümüne ilişkin olması ve bu bölüme ilişkin öneriyi davacının kabul etmesi durumunda bu bölüme ilişkin yargılama giderlerini de kazanır; kalan bölümden feragat etmesi durumunda ise feragat ile haksız çıkmış gibi giderler kendisine yükletilir¹⁶¹. Öneriyi kabul ile haklı çıkmış gibi yargılama giderlerine hak kazanan tarafın giderleri ölçün temele göre belirlenir¹⁶². Tüm bu durumlarda taraflar giderler konusunda anlaşabilir; ancak anlaşma olmazsa açıkladığımız gibi giderler belirlenecektir.

¹⁵⁷ Sime, **Civil Procedure**, s. 398, ay. 36.06; Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1384, ay. 27.18.

¹⁵⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1390, ay. 27.38-9. CPR 36 önerilerinin sonuçlarının ağır olmasından dolayı, yapılan bir öneri olduğunda bunun anlaşılmaması durumuna karşın CPR 36.8(1) düzenlemesi ile önerini açıklatılması isteminde bulunma olanağı öngörülmüştür. Bu istemde bulunulduğunda, öneren taraf yedi gün içinde açıklama yapmak zorundadır, yoksa öneri alan, açıklatma için mahkemeden karar alabilir. Mahkemenin açıklama yapılmasına buyruk vermesi durumunda, önerinin hangi gün yapıldığını da açıkça karara bağlaması gerekir. Bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1388, ay. 27.31-2.

¹⁵⁹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1390, ay. 27.40.

¹⁶⁰ Davalının yaptığı CPR 36 önerisinde bulunarak ödeme yapmayı önerebilir, bu durumda davacı kabul ederse 14 günlük ödeme süresi vardır ki böyle kısa bir süre verilmesinin amacı önerinin değerinin düşünülüp değerlendirilmesi ve kabul etmeyi daha çekici kılmaktır. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1386, ay. 27.24.

¹⁶¹ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1392, ay. 27.45, 48.

¹⁶² Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1393, ay. 27.49.

CPR 36 önerisi yapılmış ve kabul edilmemişse, bu durumda temel sonuç, CPR 36 önerisini reddeden ve ardından duruşmada daha iyi bir sonuç elde edemeyen tarafın, öneriyi kabul süresinin sonundan başlayarak -öneriyi kabul etmeyip yargılamayı sürdüren taraf olduğu için- gider yükünü taşımasıdır. Bu kural, davacı taraf yönünden davalının önerdiği tutardan daha yararına bir sonuç elde edemediğinde [CPR 36.17(1)-a] giderlerin davacı üzerine bırakılmasına [CPR 36.17(3)] neden olurken; davalı tarafın davacının önerisini geri çevirdiği durumda davacı kendi önerisi ve üstü tutarlarda kendi yararına bir hüküm aldığı anda giderlerin davalıya bırakılmasına neden olur [CPR 36.17(4)]¹⁶³. Örnek üzerinden anlatırsak, davalı davacıya 40,000 pound önermiş olsun, davacı bu öneriyi geri çevirip yargılamayı sürdürür ve davasının 40.001¹⁶⁴ pound'u kabul edilirse, önerinin reddedilmiş sayıldığı 21 günlük sürenin sonundan sonraki tüm giderler davalıya yükletilecektir; ancak 40.000 pound biçiminde hüküm kurulursa davalının önerdiği tutarı dövedemediği için önerinin kabul süresinin dolmasından başlayarak yapılan tüm giderlere davacı neden olmuş olur, bu nedenle o giderler davacıya yükletilir. Davacının öneride bulunduğu olasılıkta ise, davacı davalıya 50.000 pound alması karşısında uzlaşacaklarını önermiş olsun. Davalı bu öneriyi geri çevirirse ve yargıç da hükümde 50.000 pound'un davacıya ödenmesine hükmettiyse, bu durumda davalı, davacının önerisini kabul etseydi yargılama sona erecekti; ancak kabul etmediği için bu andan (reddetse bile süre sonuna dek öneri geçerli olduğu için süre sonundan) başlayarak tüm giderlerden davalı sorumlu olur. Bu düzenlemenin en önemli amacı, tarafları olabildiğince CPR 36 önerisi yaparak uzlaşmaya isteklendirmek ve yargılamayı olabildiğince erken sona erdirerek yargılama giderlerini düşürmektir¹⁶⁵.

Davacının, davalının sunduğu öneriyi dövedemediği durumda karşılaşacağı yaptırımlar şunlardır: öneri süresinin geçmesinden sonra yapılan giderlerin ölçün

¹⁶³ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1396, ay. 27.61.

¹⁶⁴ İngiliz öğretisinde *Zuckerman*'ca "dava yararına (*more advantageous*)" deyiminden ne anlaşılması gerektiği konusunda bir belirsizlik olduğu aktarılmıştır. Uygulamada da kimi yargı çözümlerinde örneğin; "51 pound daha Yüksek bir hüküm alan kişinin, uzlaşma yerine aylarca yargılama ile yitirdiği süre ve para düşünüldüğünde, yararına bir hüküm aldığını söylemenin zor olduğu" yönünde sonuçlara da varılmıştır ancak günümüzde "ne denli küçük bir tutar olursa olsun parasal olarak daha iyi" anlamında yorumlama anlayışı egemendir. Bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1398, ay. 27.67.

¹⁶⁵ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1396, ay. 27.62.

temelden davalıya ödenmesi¹⁶⁶ (dava-öncesi giderler de içinde olabilir ve eğer davacının umutsuz bir davayı sürdürdüğü kanısında ise yargıç giderim temelinden belirleme yapılması sonucuna da varabilir); giderlere işleyecek faizin davalıya ödenmesi¹⁶⁷ [CPR 36.17(3)]. Davalının, davacının sunduğu öneriyi geçemediği durumda ise karşılaştığı yaptırımlar daha ağırdır: ölçün temel yerine giderim temelinden giderlerin davacıya ödenmesi; hüküm üzerinden yüzde 10’a dek faiz; en çok 75.000 pound’a çıkmak üzere, 500.000 pound’a dek olan hüküm konusu tutar (böyle bir tutar yoksa giderlere bakılır) için yüzde 10, 500.000 poundu aşan tutarlar için yüzde 5 ek tutar ödemesine hükmedilir¹⁶⁸ [CPR 36.17(4)].

Türk Hukuku uygulamasında uzlaşma hükümlerinin yeterince işlemediği, yargıç önüne taşınmış uyuşmazlıkların uzlaşma ile sonuçlanma oranının çok düşük olduğu -Anglo-Amerikan hukuk düzenlerinde davalarda uzlaşma oranının yüzde 90’larda ve Almanya’da da yüzde 40’larda olduğu da belirtilerek- öğretilmiş ve yasada değişikliğe gidilerek uzlaşma önerilerinin yargıç bakımından “oy (görüş) sezdirme (*ihsas-ı rey*)” sayılamayacağını açıkça düzenlenmesi gerektiği ileri sürülmüştür¹⁶⁹. Nitekim yargıca yüklenen bir başka ödev de ön inceleme duruşmasında sulh ve arabuluculuğa isteklendirmektir ve bunun da yerine getirilmediği sıkça dile getirilmektedir. Bu bakımdan İngiliz Hukukunda uzlaşma oranlarının yüksek olmasının nedenleri arasında olduğu değerlendirilebilecek olan Bölüm 36 Önerileri düzeneğinin bir biçimde hukukumuza uyarlanarak katılmasının yararlı olabileceği kanısındayız.

III. Geçici Hukuksal Koruma İstemlerinde Savunman Gideri

Geçici hukuksal koruma istemleri bakımından AAÜT Genel Hükümlerde açık bir düzenleme bulunmaz. Ancak eki olan Çizelge’deki zoraki maktu tutarların ilk sırasında “*Görülmekte olan bir dava içinde olmamak koşulu ile ihtiyati haciz, ihtiyati tedbir, delillerin tespiti, icranın geri bırakılması, ödeme ve tevdi yeri belirlenmesi*

¹⁶⁶ Sime, **Civil Procedure**, s. 532, ay. 47.12.

¹⁶⁷ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1399-1400, ay. 27.71; Middleton/Rowley, **Cook on Costs**, s. 343-4, ay. 27.18.

¹⁶⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1400-1, ay. 27.75-6; Middleton/Rowley, **Cook on Costs**, s. 344-6, ay. 27.19-20.

¹⁶⁹ Atalı/Direnisa, **Pekcanitez Usûl**, s. 3408, ay. 16.308.

işleri için:” denilerek duruşmalı ve duruşmasız ayrı yapılarak iki ayrı tutarda maktu tutarlar öngörölmüştür. Buna göre dava içinde istendiğine geçici hukuksal korumalar için savunman giderine hükmedilmemektedir, ancak dava içinde olmadığı durumda savunman gideri hükmedilmesi söz konusudur. Ayrıca AAÜT m. 2/1’e göre avukatlık gideri, “*Kesin hüküm elde edilinceye kadar olan dava, iş ve işlemler karşılığıdır. Avukat tarafından takip edilen dava veya işle ilgili olarak düzenlenen dilekçe ve yapılan diğer işlemler ayrı ücreti gerektirmez.*”. Demektir ki uyuşmazlık tümüyle ortadan kalkmadığı için, dava dilekçesinde hukukî koruma istemli bir dilekçe verilmiş olsa da ayrıca dava öncesi koruma isteminde bulunulmuş olsa da, Çizelgede öngörülen düzen bu istemi davadan ayırmamaktadır. Bu nedenle geçici hukukî koruma istemlerinde ayrıca avukatlık giderine hükmedilmemektedir. Ancak geçici hukukî koruma istemlerinde de yargılama yapıldığını göz ardı etmemek, ayrıca AAÜT’nin “duruşma yapılması” işlemini savunman gideri bakımından önemli bir ölçüt olarak düzenlediğini de göz önüne almak gerekmektedir. Bir çizelgeye sıkı sıkıya bağlı kalmanın bir kötü yanı olarak, avukatın geçici hukukî koruma istemi sırasında harcadığı emek göz ardı edilmektedir. Oysa sıkı sıkıya bağlı kalınmayan bir savunman gideri özelinde ancak tüm yargılama giderleri bakımından hem yargıcın hem de dava yanları ve avukatlarının daha gerekçeli olmasını gerektiren, mahkeme kararında bir yargılama gideri hükmünün bulunduğu ve avukatın tüm emeğini de belgelendirdiği bir düzende böyle bir göz ardı etme durumu olmayacaktır. Bu bakımdan kesin hüküm elde edilinceye dek yapılan “dava, iş ve işlemler” içine sokmak istersek tüm dava dışı geçici hukuksal koruma istemlerini de sokabiliriz. Bu bakımdan dava içi ve dava dışı ayrımı ile AAÜT m. 2/1’in çeliştiğini düşünmekteyiz. Bu iki düzenlemenin yerinde olmadığını düşüncesindeyiz. Çünkü her bir geçici hukuksal koruma için bir emek harcanmaktadır ve bu işler için avukat da müvekkilinden bir karşılık bekler. Dava sonunda da kazanan kişinin tüm bu giderlerini davada haksız çıkan yandan alması gerekir.

A. İhtiyatî Tedbir

İhtiyatî tedbir, esas davanın açılmasından önce veya sonra istenebilir. İhtiyatî tedbir kararının davadan önce alınması veya dava sırasında alınması durumlarında savunman giderine hükmedilip hükmedilemeyeceği incelenmelidir.

Dava açılmadan ihtiyatî tedbir isteyen kişi, bu istemini bir avukat aracılığı ile mahkemeye yöneltmişse; bir görüşe göre, mahkeme ihtiyatî tedbir kararı verirken tedbir isteyen yargılama giderlerini ve dolayısıyla Çizelge'deki zoraki maktu tutarlarda gösterilen tutardan (İkinci Kısım Birinci Bölüm) savunman giderini de karşı tarafa yükler¹⁷⁰ ancak giderlere ilişkin bölümler, dava sonuçlanmadan ve tedbir isteyen haklı çıkıp çıkmayacağı belli olmadığından icraya konulamaz¹⁷¹. Dolayısıyla denilmelidir ki ihtiyatî tedbir giderlerinin ve bu kapsamda savunman giderinin davada haksız çıkan yana yükletilmesi gerekir¹⁷². İkinci bir görüşe göre ise, mahkeme ihtiyatî tedbir kararı verirken yargılama giderlerine hükmetmemelidir, ihtiyatî tedbir, “davanın bir eki”¹⁷³ niteliğindedir; dolayısıyla ihtiyatî tedbir kararı nedeniyle yapılan savunman giderine de ihtiyatî tedbiri kararıyla değil de, davanın sonucunda yargılama giderleriyle birlikte hükmedilmelidir¹⁷⁴. Uygulamada ise kimi durumda ihtiyatî tedbire karar verilirken savunman giderine hükmedilmemekte ancak davanın açılmasıyla yargılamanın sonucunda verilen hükümde ihtiyatî tedbir için ayrıca savunman giderine hükmedilmektedir¹⁷⁵. Ayrıca ihtiyatî tedbir kararları üzerine verilen savunman gideri kararlarının icraya konulduğu da görülmektedir.

Dava açıldıktan sonra istenen ve ara kararla verilen ihtiyatî tedbir kararları için ise bir görüşe göre “ihtiyatî tedbir dosyası esas dava dosyasının bir eki”¹⁷⁶ niteliğinde

¹⁷⁰ Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt 2, s. 1278; Ejder Yılmaz, **Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri**, 1. Cilt, Ankara, Yetkin, 2001, s. 874; Hüsnü Aldemir, **Hukuk Davalarında Yargılama Gideri**, 5. Baskı, Ankara 2019, s. 307, s. 996-997; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 4358, ay. 21.156; İbrahim Ercan, **Medeni Usul Hukukunda İhtiyatî Tedbir (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992 s. 114; Hülya Taş Korkmaz, **Türk Hukuku'nda İhtiyatî Tedbirler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 129; Süleyman Özkök, **İhtiyatî Tedbirler (HUMK 101-113/A)**, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s. 66; Adem Albayrak, **İhtiyatî Tedbir**, Adalet Yayınevi, s. 54; Yasemin Mıstaçoğlu, **Medeni Usul Hukukunda İhtiyatî Tedbir Yargılaması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 42.

¹⁷¹ Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt 2, s. 1278; Yılmaz, **Himaye Tedbirleri**, 1. cilt, s. 874; Taş Korkmaz, **İhtiyatî Tedbirler**, s. 129.

¹⁷² Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt 2, s. 1278.

¹⁷³ Mesut Ertanhan, **Yargılama ve Takip Giderleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 85.

¹⁷⁴ Tahsin Hatipoğlu, **İhtiyatî Tedbir Yargılaması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2025, s. 424; Ertanhan, **Giderler**, s. 84-85; Orhan Yılmaz, **İhtiyatî Tedbirler**, 2. Baskı, İvriz Matbaası Konya 1963, s. 157-158.

¹⁷⁵ Hatipoğlu, **İhtiyatî Tedbir Yargılaması**, s. 424.

¹⁷⁶ “... dosyada davacının ihtiyatî tedbir kararı aldığı sabit ise de, tedbir evrakı esas dâva dosyasının eki olduğuna göre, vekil için ayrıca tedbirden dolayı avukatlık parası takdir gerektirmez. Davacının bu yöne ilişkin temyiz itirazı yersizdir.” Yargıtay 4. HD, 30.1.1967. Kararın bulunduğu yapıt için bkz.

sayıldığından tedbir giderleri de davanın yargılama giderlerinin içinde sayılmaktadır ve hükümde yer alırlar. Ancak dava açıldıktan sonra tedbir isteyen kişi yararına dava sonunda hükmedilecek olan savunman giderinden ayrı bir savunman giderine hükmedilmemektedir¹⁷⁷. Var olan bu durumun ve öğretide benimsenen bu görüşün kaynağının ise AAÜT m. 2/1’de yer alan “*Bu Tarifede yazılı avukatlık ücreti, kesin hüküm elde edilinceye kadar olan dava, iş ve işlemler karşılığıdır. Avukat tarafından takip edilen dava veya işle ilgili olarak düzenlenen dilekçe ve yapılan diğer işlemler ayrı ücreti gerektirmez.*” biçimindeki düzenleme olduğunu ve dosyada ayrıca bir araştırma gerek olmadığı, bu ihtiyatî tedbir kararının olağan bir ara kararla hükmedilmesi biçiminde değerlendirildiğini düşünmekteyiz. Oysa kanımızca dava açılmadan önce istenen ihtiyatî tedbir için yargılama giderlerine ve özellikle de savunman giderine hükmedilmesi ancak dava sırasında istenen tedbir için savunman giderine hükmedilmemesi tutarlı bir uygulama değildir. En sonunda ihtiyatî tedbir yargılaması da ayrı bir yargılamadır ve dava sırasında ileri sürülmesi bu gerçeği değiştirmemektedir. Dava sırasında ileri sürülse bile yargıç ihtiyatî tedbirin gerekli olup olmadığı ve koşullarını varlığı bakımından yine bir yargılama (*muhakeme*) süreci yürütecek, savunman da yargıcın varacağı kanı için gerekli gerekçelendirmeyi yapacaktır. İhtiyatî tedbir yargılamasında yaklaşık ispat ölçüsü gereği de olsa yargıcın kanısını etkilemek için avukatın bir emek vereceği açıktır, bu emeğin dava öncesi ayrı bir dilekçe yazılarak verilmesi ile dava dilekçesinin tedbir istemli olması veya dava sırasında ileri sürülmesi arasında bir ayrım olmasını yerinde görmüyoruz. Son olarak, ihtiyatî tedbir istemi gereği gerek dava sırasında gerekse davadan önce yapılan

Feridun Müderrisoğlu, *Avukatlıkta Vekâlet ve Ücret Sözleşmesi ve İçtihatlar*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1974, s. 424-5, çn. 198.

Kuru/Aydın, *Usûl El Kitabı*, Cilt 2, s. 1278. Kanımızca ihtiyati tedbir ile davanın arasında sıkı bir ilişkinin bulunması ve yargılama sırasında böyle bir önlem kararının alınabiliyor olması, onun yargılamanın bir eki olarak görülmesini haklı çıkarmamaktadır. Nitekim ihtiyati tedbir ile dava, eşlik gösteren iki olgu olmayıp, yalnızca ilişkili ve ne olursa olsun iki ayrı yargılama durumundadır. Görüşümüzün temeline ilişkin açıklamalar için bkz. Evrim Erişir, *Geçici Hukukî Korumanın Temelleri ve İhtiyatî Tedbir Türleri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 160 va.

¹⁷⁷ Kuru/Aydın, *Usûl El Kitabı*, Cilt 2, s. 1278; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, s. 4331; Yılmaz, *Himaye Tedbirleri*, 1. cilt, s. 873-874; Aldemir, *Giderler*, s. 307, s. 997; Adem Albayrak, *6100 Sayılı HMK’ya göre Hazırlanmış Açıklamalı, Örnekli, İçtihatlı, Uygulamaya Yönelik İhtiyatî Tedbir Dilekçe, Karar ve Duruşma Örnekleri*, Ankara, Adalet, 2017, s. 54; Yılmaz, *İhtiyatî Tedbirler*, s. 153; Ertanhan, *Giderler*, s. 87; Özkes, *Pekcanıtez Usûl*, s. 4358-9, ay. 21.156; Ercan, *İhtiyatî Tedbir*, s. 114; Hülya Taş Korkmaz, *Türk Hukuku’nda İhtiyatî Tedbirler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 127.

yargılama sonucu hükmedilmesi gereken savunman giderinin HMK m. 323/1-ç gereği, davanın sonunda hesaba katılarak hükmedilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Bu bağlamda tüm yargılama giderlerinin yalnızca dava sonunda gerekçeli bir biçimde belirlenmesi, davadan önce istenen ihtiyatî tedbir kararıyla birlikte savunman giderine hükmedilmesinin önüne geçecek ve bunun ilâmlı icraya konulmasını da engelleyecektir; böylece daha tutarlı ve birörnek bir uygulama ile daha hukuk güvenliği sağlayan ve yerinde bir çözüm getirecektir sanıyoruz.

Davanın açılmasından sonra istenen ihtiyatî tedbir bakımından da yine hükümde eğer ihtiyatî tedbir için de ayrıca savunman giderine hükmedilecekse; bu gider kime yükletilecektir? Bu konuda da bir görüş, ihtiyatî tedbirdeki giderlerin, davadaki haklılık oranına göre hükmedilmesi gerektiğini savunurken¹⁷⁸; diğer görüş ise tedbir yargılaması ayrı ve bağımsız bir yargılama niteliğinden olduğundan, davadaki haklılık oranına göre değil, tedbir yargılamasındaki haklılık durumuna göre belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır¹⁷⁹. Biz, ihtiyatî tedbir yargılamasının -her uyuşmazlıkta ayrıntılı bir yargılama yapılmasa ve bu gerekme bile kural olarak- ayrı bir yargılama süreci gerektirdiğini düşündüğümüzden ikinci görüşe katılmaktayız. Bu bağlamda, savunman gideri de ihtiyatî tedbir yargılamasındaki haklılık oranına göre belirlenip gerek dava öncesi gerek dava sırasında istenen önlem bakımından önlem kararı için savunman giderine hükmedilmelidir. İhtiyatî tedbir bakımından duruşmalı yargılama yapılması olasılığı için daha yüksek bir belirli tutar belirlenmelidir¹⁸⁰.

İngiliz Hukukunda ise, geçici koruma başvuruları (*interim applications*), bir günden az sürede sonuçlandırılırsa, mahkeme özet değerlendirme yaparak giderleri belirler¹⁸¹. Bu değerlendirmenin yapılmasında yardımcı olmak için CPR 25.9 gereği taraflar, geçici duruşmadan en az 24 saat önce geçici duruşmaya ilişkin giderler için N260 basılı örneklerini doldurup imzalayarak dosyaya sunmaları gerekir¹⁸². Ancak

¹⁷⁸ Kuru/Aydın, *Usûl El Kitabı*, Cilt 2, s. 1278; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, s. 4331; Ertanhan, *Giderler*, s. 87; Taş Korkmaz, *İhtiyatî Tedbirler*, s. 129; Özkök, *Tedbirler*, s. 66; Mıstaçoğlu, *Tedbir Yargılaması*, s. 42.

¹⁷⁹ Üstündağ, *İhtiyatî Tedbirler [Geçici Hukukî Himaye (Koruma) Önlemleri]*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1981, s. 46; Özekes, *Pekcanıtez Usûl*, s. 4359, ay. 21.158; Hatipoğlu, *İhtiyatî Tedbir Yargılaması*, s. 424.

¹⁸⁰ Yılmaz, *İhtiyatî Tedbirler*, s. 30

¹⁸¹ Sime, *Civil Procedure*, s. 272, ay. 23.61.

¹⁸² Sime, *Civil Procedure*, s. 272, ay. 23.61.

“bildirimsiz (*without notice*)” başvuru yapıldıysa, başvuru giderleri önden üstlenmek zorunda kalır, çünkü bildirim yoksa karşı tarafın gider bildirmesi de doğal olarak beklenemeyecektir. Bu gibi durumlarda yargıç bir “dönüş günü (*return date*)” verir [CPR 25.9(3)]¹⁸³ ve buna göre önlem uygulandıktan sonra karşı taraf o dönüş günü için duruşma bildirimini yapılır ki o duruşmada giderler de, kime yükletileceği de belirlenir.

B. İhtiyatî Haciz

İhtiyatî haciz için de dava içinde ve dava dışı olarak istenmesi bakımından savunman giderine hükmedilip hükmedilmeyeceği ayrı tutulmuştur (Çizelge’nin ikinci kısım birinci bölümü 1. bent). İhtiyatî haciz eğer dava dışı isteniyorsa, Çizelge’ye göre zorunlu maktu tutardan savunman giderine de hükmedilmesi gerekecektir. Eğer dava içinde isteniyorsa, savunman giderine hükmedilmez; ancak eğer bir icra takibi sürüyorken ve dava açılmadan istendiyse, bu durumda savunman giderine hükmedilmesi gerekecektir¹⁸⁴. İhtiyatî haciz kararı kesinleşmeden savunman gideri borçludan istenemez¹⁸⁵. İhtiyatî haciz isteminin reddi durumunda da borçlu yararına savunman giderine hükmedilmesi gerekir¹⁸⁶. Kanımızca olması gereken hukuk bakımından yukarıda ihtiyatî tedbir için söylediğimiz gibi ihtiyatî hacizde de ayrı bir yargılama yapıldığı için dava içinde istenmesi durumunda da savunman giderine hükmedilmesi gerekir.

Uygulamada ilâm alınmış bir alacağın icraya konulmasından önce, bu alacağın ihtiyatî hacze konu edildiği ve yasada açık bir engel de olmadığından¹⁸⁷ bu istemlerin kabul edildiği görülmektedir. Bu durum çoğunlukla ihtiyatî haciz kararı alınca ayrıca savunman giderine hükmedildiğinden, avukatların başvurduğu bir yoldur. Oysa böyle bir davranış, hakkın kötüye kullanılması oluşturacağından, yargıçlarca kendiliğinden

¹⁸³ 6 Nisan 2025 günü yapılan değişiklikler ile bu süreci düzenleyen CPR UY 25A kaldırılmış ve CPR 25.9’a eklenmiştir, ancak süreç değişmemiştir.

¹⁸⁴ Muhammet Özkes, **İhtiyatî Haciz**, Seçkin Yayınevi, Ankara 1999, s. 238; Adnan Deynekli / Mustafa Saldırım, **Öğretide ve Uygulamada İhtiyatî Haciz**, Turhan Kitabevi, Ankara 2005, s. 45-6.

¹⁸⁵ Özkes, **İhtiyatî Haciz**, s. 238; Deynekli/Saldırım, **İhtiyatî Haciz**, s. 46; Baki Kuru, **İcra ve İflâs Hukuku**, C. IV, 3. Baskı, İstanbul, Seçkin Kitabevi, 1993, s. 2509.

¹⁸⁶ Özkes, **İhtiyatî Haciz**, s. 250.

¹⁸⁷ Dahası, ihtiyatî hacizde teminat konusunu düzenleyen İİK m. 259/II’de yer alan “Ancak alacak bir ilama müstenid ise teminat aranmaz.” biçimindeki düzenleme de ilama dayanan alacaklar için ihtiyatî haciz istenebileceğini ve ilama dayanan alacağın güvence bakımından üstün durumunu açıkça göstermektedir.

gözetilip gerçek bir gereksinme bulunmuyorsa ihtiyatî haciz istemleri reddedilmelidir. Kanımızca bu yanlış uygulamanın önüne geçmek için yasada bu konuda bir değişiklik yapılarak, “*ilâma bağlı bir alacak varsa, ancak mal kaçırma kuşkusunun varlığı ve ortaya konulması durumunda ihtiyati haciz kararı verilebilir.*” türünden bir söylemin yer alması gerekir.

İngiliz Hukukunda ihtiyatî tedbir gibi ihtiyatî haciz karşılığı olan “dondurma önlemi (*freezing injunctions*)” için de duruşma kaynaklı savunman gideri söz konusu olacaktır. Ancak dondurma önlemi, doğası gereği bildirimsiz yapılacaktır¹⁸⁸. Bu nedenle de bildirimli başvuruların tersine bildirimsiz verilen dondurma önlemi durumunda yine yukarıda ihtiyatî tedbir için belirttiğimiz gibi, önlem uygulandıktan sonra bir bildirim yapılarak belirlenen dönüş gününde yapılacak duruşmada geçici koruma başvurusunun giderleri ve bu kapsamda savunman giderinin tutarı ve kime yükletileceği özet değerlendirme yoluyla belirlenir.

C. Delil Tespiti

Delil tespiti, saptanmadığı durumda yitip gitmesi veya elde edilmesinde güçlük çıkması olası olan ve çekişmeli bir olguya ilişkin kanıtların ileride açılacak bir davada ileri sürülmek üzere veya yargılamada delillerin incelenmesi aşamasına gelinmemiş olduğu durumlarda toplanması ve güvence altına alınabilmesi amacıyla saptanarak kayıt altına alınması işlemidir¹⁸⁹.

Delil tespiti giderleri, davanın eki sayılır, bu nedenle yargılamanın sonunda verilecek hükümde sayılacak ve haksız çıkan yana yükletilecek yargılama giderleri arasında bulunur (HMK m. 323/1-ç); daha sonra açılacak davadaki haklılık oranına göre belirlenip haksız çıkana yükletilir¹⁹⁰.

Delil tespitinde savunman gideri, tüm geçici hukuksal korumalarda olduğu gibi burada da Çizelge’nin dava içinde ve dava dışı olarak istenmesi bakımından ikiye

¹⁸⁸ Sime, **Civil Procedure**, s. 365, ay. 32.14.

¹⁸⁹ Birce Arslandoğan, **Medenî Yargılama Hukukunda Delil Tespiti**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 63.

¹⁹⁰ Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı, Cilt 2**, s. 1306. Yargıtay’ın, kanıt saptanması giderlerinin, davada haksız çıkan yana yükletilemeyeceği yönünde eski kararları vardır ancak bu kararlar öğretide eleştirilmiştir. Bkz. Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 4444; Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 98.

ayrılmış; dava açılmadan önce istenen delil tespiti için savunman giderine hükmedileceği öngörülmüş; dava açıldıktan sonra için ise Çizelge’de bir karşılık öngörülmemiştir. Bu nedenle dava açıldıktan sonra delil tespiti için yargılama giderine hükmedilmez¹⁹¹. Ancak dava açılmadan önce yapılan delil tespiti için her durumda delil tespiti giderlerine hükmedilmesi gerekliliği tartışmalıdır. Bir görüşe göre, kanıt saptandıktan sonra dava açma zorunluluğu öngörülmemiş olmasından dolayı, davacı ancak kanıt saptanmasından sonra dava açar ve bu davada saptadığı o kanıtları kullanarak haklı çıkarsa, bu durumda kendisi yararına delil tespiti giderleri de hükümle birlikte davalıya yükletilen yargılama giderlerinden biri olarak hükmedilmelidir¹⁹². Bir diğer görüşe göre ise, delil tespiti giderlerinin davada verilecek hükümdeki haklılık oranına göre hükmedilmesinin nedeni; delil tespiti işinin dava açılmadıkça işlevsiz kalmasıdır¹⁹³. Nitekim gerçekten de bu görüşle koşut olarak delil tespiti giderleri tek başına alacak davasına da ayrıca bir ilamlı icraya da konu olamaz¹⁹⁴; ancak dava açılıp hüküm verildiğinde icraya konulabilir¹⁹⁵. Kanımızca delil tespiti, ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararlarının tersine, kendisinin ayakta kalması için daha sonra ardından girişilmesi gereken bir yargılama olmadığından, yalnızca davanın açılmasından önce istendiği durumda, davadaki haklı çıkma oranına göre yargılama sonunda hükümde yer almak üzere, savunman giderine hükmedilmesi yeterlidir. Dava içinde istenen delil tespiti ise, avukatın örneğin yargılamada keşif isteminde bulunma emeğini aşan bir emek göstermesine neden olmayacaktır.

Delil tespiti giderleri, yargılama giderleri arasında sayılmış olmakla birlikte; eğer dava açılırken, dava öncesi yapılan delil tespitinin giderleri, dava konusu değere eklenmişse ne olacaktır? Bir görüşe göre delil tespiti giderlerinin ayrı bir dava istenmesine yasal bir engel yoktur, öyleyse artık yargılama giderlerine hükmedilirken delil tespiti giderleri eklenmeden yargılama giderleri belirlenmelidir; çünkü saptama

¹⁹¹ Leyla Akyol Aslan, **Medeni Usul Hukukunda Delil Tespiti**, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 96.

¹⁹² Hasan Özkan, **Açıklamalı İçtihatlı ve Uygulamalı İhtiyati Haciz İhtiyati Tedbir Delil Tespiti Kamu Alacağının Tahsilinde İhtiyati Haciz**, İstanbul, Doyuran Matbaası, 1990, s. 169.

¹⁹³ Murat Yavaş, **Medeni Usul Hukukunda Delil Tesbiti (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s. 113; Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 97.

¹⁹⁴ Tanrıver, **İlamlı İcra**, s. 67; Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 98.

¹⁹⁵ Yavaş, **Delil Tesbiti**, s. 111-112; Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 98.

giderleri dava konusu olarak istenmiştir¹⁹⁶. Diğer bir görüşe göre ise gerek HMK m. 323/1-ç bağlamında delil tespiti giderleri yargılama giderlerinden olmasıyla¹⁹⁷, gerekse HMK m. 405 uyarınca kanıt saptanması dosyası dava dosyasının bir eki niteliğinde olduğundan¹⁹⁸ dava konusu değere/alacağa katılamaz¹⁹⁹ ve mahkemece kendiliğinden göz önüne alınarak haksız çıkana yükletilecektir²⁰⁰. Kanımızca da ikinci görüş daha yerinde olacaktır. Bu sonuca bağlı olarak, dava konusuna katılmayan delil tespiti giderleri için de davanın açıldığı günden başlayarak faiz işletilemez²⁰¹. Delil tespitinde savunman gideri de, yukarıdaki açıklamalara bağlı olarak asıl davada maktu tutar üzerinden haksız çıkan yana yükletilecektir²⁰².

İngiliz Hukukunda, delil tespiti kurumuna en benzer kurum, “dava öncesi belgesunum (*pre-action disclosure*)”²⁰³ yolu olup bu kurum ile uyuşmazlık yanlarının davanın sonucuna ilişkin bir öngörü edinmeleri²⁰⁴, buna göre dava açıp açmayacaklarını belirlemeleri²⁰⁵, dahası uyuşmazlığın daha erken çözümlenmesini sağlayabilme yoluyla yargılama giderlerinin olabildiğince azalması [CPR 31.16(3)(d)(ii, iii)] amaçlanmaktadır. Bu yolun da kendine özgü giderleri olmaktadır. Örneğin belgelerin örneklerinin basılması, düzenlenmesi; eğer özel konularda uzman görüşü gerekirse bu uzmanların emek karşılıkları; *e-disclosure* olacaksa bunların giderleri gibi. İki taraf da karşılıklı olarak belge sunumu yapacağı için ayrı ayrı gider yaparlar. Bu durumda belge sunumu gerçekleştiren tarafın bu işlem için yapacağı

¹⁹⁶ Özkan, **a.g.e.**, s. 169.

¹⁹⁷ Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 98, 104.

¹⁹⁸ Arslandoğan, **Delil Tespiti**, s. 62-3; Semih Öktemer, “Delillerin Tespiti Giderleri Müddeabihe Dahil Edilebilir Mi?”, **Türkiye Noterler Birliği Dergisi**, 1976, No:10, s. 45; Şengün, **Kanıtların Saptanması Giderleri**, s. 707; Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt IV**, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 4458; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 654; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 613, ay. 2563; Tanrıver, **Usûl II**, s. 253; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 758.

¹⁹⁹ Leyla Akyol Aslan, **Medeni Usul Hukukunda Delil Tespiti**, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 96.

²⁰⁰ Yavaş, **Delil Tesbiti**, s. 109; Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 105.

²⁰¹ Öktemer, **Delillerin Tespiti Giderleri**, s. 45; Yavaş, **Delil Tesbiti**, s. 113; Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt IV**, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 4464; Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 109.

²⁰² Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 96.

²⁰³ Teomete Yalabık, **Deliller**, s. 270-4. Yazar, kurumun özgün anlamına bozmamak için “dava öncesi disclosure usûlü” deyimini kullanmayı doğru bulmuştur. *Disclosure*, İngilizcede “kapalı tutmama, (belgelerini) açma” anlamını taşıyan bir sözcüktür. Tarafların uyuşmazlığa ilişkin belgelerini duruşma öncesinde birbirlerine sunması kurumunu açıklamak için kullanılmaktadır. Bkz. Teomete Yalabık, **Deliller**, s. 260.

²⁰⁴ Teomete Yalabık, **Deliller**, s. 268-9.

²⁰⁵ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 839, ay. 15.158; Teomete Yalabık, **Deliller**, s. 269.

giderlerini yargıç, başvurana yükleyecektir [CPR 48.1(2)] ki bu yola başvuran yan, bu başvurunun ağırlığının ayırımına varsın ve belgelerini sunması istenen yan, giderleri ödeme kaygısından bağımsız olarak dayanaksız veya haklarını çiğnemek için yapılabilecek kötüniyetli²⁰⁶ bir istem olduğunda buna karşı çıkabilsin²⁰⁷. Şu denli ki davalı eğer gerçekten uygun olmayan bir nedenle belge sunumuna karşı çıktıysa, yargıç bu durumda belgeleri sunmaya karşı çıkanın giderlerini başvuran üzerine bırakma kuralından ayrılabilir; öyle ki başvuranın giderlerini de karşı çıkana yükleyebilir²⁰⁸.

IV. Çekişmesiz Yargıda Savunman Gideri

Çekişmesiz yargıda, uyuşmazlık yoktur ve bu nedenle yargılama giderlerinin yükletilmesi için hangisinin haksız olduğunu belirlememiz gereken karşılıklı iki yan yoktur. Bu nedenle, doğrudan haklılığa bağlı olarak giderlerin bir yana yükletilmesi uygun olmayacaktır²⁰⁹. Nitekim kural olarak yargılama giderleri başvuran ilgili üzerine bırakılır²¹⁰. Ancak incelenmesi gereken durumlardan biri, çekişmesiz yargıda işi için mahkemeye başvuran birden çok ilgili olabilmesidir. Bundan başka, öğretide çekişmesiz yargı işleri için, izlenmesi isteme bağlı olan ve kendiliğinden izlenen çekişmesiz yargı işleri biçiminde ikili bir ayırım yapılmaktadır²¹¹ ve bu ayırım, yargılama giderlerinden sorumluluğu da etkilemektedir.

İncelenmesi isteme bağlı olan çekişmesiz yargı işlerinde yargılama gideri bakımından ayrıca bir karar verilmez, yalnızca istemde bulunan ilgili sorumlu olur²¹². Yargılamada birden çok ilgilinin bulunması durumundaysa yargılama giderlerinden

²⁰⁶ Teomete Yalabık, **Deliller**, s. 270. Bu yola başvuru için koşullara ilişkin bilgi için bkz. Teomete Yalabık, **Deliller**, s. 269-270. Özellikle karşı yanın ticari gizliliğini çiğnemek için yapılabilecek “tuzak (fishing)” başvurularına ilişkin olarak bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 841-2.

²⁰⁷ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 847, ay. 15.179.

²⁰⁸ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 847, ay. 15.180.

²⁰⁹ Zeynep Sümeyra Deveci, **Çekişmesiz Yargıda İlgili Kavramı ve Hukuki Durumu**, Adalet, Ankara, 2025, s. 233, dy. 889.

²¹⁰ Baki Kuru, **Nizasız Kaza**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1961, s. 229-30; Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 90.

²¹¹ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 229-30; Akkan, **Pekcanitez Usûl**, s. 125, ay. 2.50; Ali Cem Budak, “Türk Hukukunda Çekişmesiz Yargı”, *Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV*, Ankara, 30 Eylül-1 Ekim 2005, TBB Yayınları, s. 168; Aslı Aras, **Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usulü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 102-5; Fatih Tahiroğlu, *Medenî Usûl Hukukunda Re’sen Araştırma İlkesi*, İstanbul, On İki Levha, 2021, s. 62.

²¹² Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 230; Aras, **Yargılama Usûlü**, s. 242; Deveci, **İlgili**, s. 265-6.

kimin sorumlu olacağı, yargıçça somut olaya göre değerlendirilip belirlenir²¹³. Kendiliğinden izlenmesi öngörülen çekişmesiz yargı işlerinde ise, yargılama ile kendisinin çıkarına bir sonuç doğan ve hukuksal korumadan yararlanmış olan kişilerin yargılama giderlerinden sorumlu olup olmayacağı tartışmalıdır. Öğretide bir görüş, isteme bağlı olmadan çekişmesiz yargılama sonucunda, kendisi çıkarına sonuç doğanların tümünün sorumlu olacağını ileri sürerken²¹⁴; diğer görüş, ilgilileri yargılamaya etkin biçimde katılma (*şekli* ilgili) ve katılmamaya (*maddi* ilgili) göre ayırmayı, etkin biçimde yargılamaya katılmayıp yalnızca somut olarak hukuksal sonuçtan etkilenmekle kalan *maddi* ilgililerin yargılama giderlerine katlanmamaları gerektiğini savunmaktadır²¹⁵. Bu görüş kabul edilirse, yalnızca biçimsel olarak yargılamada bulunup, hukukî dinlenilme hakkı gereği yargılamaya etkin bir biçimde katılma olanağı yakalamış²¹⁶ olan ilgililerin yargılama giderleri için verilecek kararda yer alması gerekecektir. Yargılama gideri kararının bağlayıcı olması için de hükümde yer almak gerekir. Kanımızca bu çözüm, yargılamadan bilgisi olmamış olan bir kişinin, o yargılama nedeniyle bir gidere katlanmasının, yargılamaya egemen genel ilkelere uygun olmaması nedeniyle yerindedir. Nitekim bu görüşün bir diğer gerekçesi, çekişmesiz yargı çözümünden etkilenecek olan ilgililerin yargılamaya katılmasının mahkemece kendiliğinden sağlanması gerekliliğidir²¹⁷.

Çekişmesiz yargıda, çekişmeli yargıda da olmayan avukatla yürütme zorunluluğu söz konusu değildir ve çekişmeli yargının tersine, kural olarak çekişmesiz yargıda kendiliğinden araştırma ilkesi geçerlidir²¹⁸ (HMK m. 385/2). Ancak çekişmesiz yargı işleri bakımından işin avukatla yürütülmesi durumunda yine savunman gideri doğacaktır ve bu giderin kime yükletilmesi gerektiği de incelenmelidir. Çekişmesiz yargı işlerinde, niteliğine uygun düştüğü ölçüde, basit yargılama usûlü uygulanacağından (HMK m. 385/1) ve basit yargılama usûlüne göre görülen dava ve işler bakımından da ayrıca düzenleme bulunmadıkça yazılı yargılamaya ilişkin hükümler uygulanacağından, kural olarak AAÜT'ye göre

²¹³ Kuru, *Nizasız Kaza*, s. 229; Aras, *Yargılama Usûlü*, s. 242.

²¹⁴ Kuru, *Nizasız Kaza*, s. 230; Aras, *Yargılama Usûlü*, s. 242.

²¹⁵ Deveci, *İlgili*, s. 266.

²¹⁶ Deveci, *İlgili*, s. 266.

²¹⁷ Deveci, *İlgili*, s. 217-232, 233.

²¹⁸ Aras, *Yargılama Usûlü*, s. 69.

savunman gideri hükmedilmelidir²¹⁹. Çekişmesiz yargıda bir uyuşmazlığın özünden çözümü çekişmeli yargılamadaki gibi olmayacağından, kanımızca maktu tutardan savunman gideri belirlenmelidir. Ancak avukatla yürütmenin zorunlu olmadığı ve kendiliğinden araştırma ilkesinin geçerli olduğu çekişmesiz yargı bakımından birkaç olasılığı değerlendirmek gerekir: Eğer bir ilgili varsa, savunman gideri de kendisi üzerine kalacaktır. Eğer birden çok ilgili varsa, bu durumda yargıç, savunman giderini de diğer yargılama giderleri gibi somut olaya göre belirlemelidir.

Çekişmesiz yargı işi olmakla birlikte, incelenmesi gereken bir diğer durum da dava şartı arabuluculuk bakımından arabuluculuk eylemleri sonucunda bir anlaşmaya varıldığında, icra edilebilirlik şerhi alınmasıdır. Eğer anlaşma tutanağı, uyuşmazlık yanlarının avukatlarınca imzalanmadıysa, bu anlaşmanın tutanağını zorla yürütmeye (*cebrî icraya*) koymak için bu şerhin alınması gereklidir. Eğer anlaşma tutanağı, uyuşmazlığın yanlarının avukatlarınca imzalandıysa, icra edilebilirlik şerhine gerek olmaksızın, İİK'nın 38'inci maddesi kapsamında ilam niteliğinde belge sayılacağı açık olduğundan, bu durumda yapılan bir icra edilebilirlik şerhi alınması başvurusu, seçimlik (*ihtiyari*) bir başvuru olacak; bu çekişmesiz yargı işi bakımından, savunman giderinin diğer ilgiliye yükletilmesi yanlış olacaktır. Çünkü bu başvuruya gerek olmadan HUAK m. 18/4'ün, Av.Y. m. 35/A ile uyumlu olarak getirilen düzenlemesi gereği doğrudan ilâm niteliğinde belge olup, ilâmlı icraya konulabilir²²⁰. Nitekim öğretide belirtildiği üzere, anlaşma belgesini taraflar, vekilleri ve arabulucu imzaladıysa, ayrıca bir icra edilebilirlik şerhi istenmesinde hukuksal yarar yoktur²²¹. Kanımızca, yasa değişikliği ile düzenlenmesi gereken bir olasılık olarak; avukatların imzalarının bulunduğu bir tutanağı ilâmlı icraya koyabilmek için, gerek olmamasına karşın, icra edilebilirlik şerhi alınması başvurusu yapılması durumunda, buradaki başvurudan doğan yargılama gideri, müvekkilinin directmesi olmadan, yasayı bildiği

²¹⁹ Gülcan Sunar, **Medeni Usul Hukukunda Basit Yargılama Usulü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, s. 297.

²²⁰ Ferhat Büyükkay, **Arbuluculuk Anlaşma Belgesi ve İcra Edilebilirlik Şerhi**, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 122-3; Muhammet Özkes / Çiğdem Yazıcı, **Pekcanitez Usûl**, s. 4925, ay. 23.145; Mustafa Serdar Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, 4. Baskı, 2. Cilt, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 1259; Şükran Şıpka, “Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı”Nin Değerlendirilmesi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:6 Sayı:12 Güz 2007/2 s. 163-175**, s. 171. Ayrıca bkz. Yargıtay Kararı- 3. HD., E. 2024/971 K. 2024/4021 T. 2.12.2024 (lexpera).

²²¹ Büyükkay, **İcra Şerhi**, s. 146-7.

varsayılan ve buna karşın gereksiz yere başvuru yapan avukata yükletilmelidir. Avukatın bilerek ve isteyerek müvekkilini gereksiz yere gider yükü altına sokması durumunun yine müvekkile yüklenmesi yanlış olacaktır. İlam niteliğinde belge olmasına karşın arabuluculuk tutanağı için icra edilebilirlik şerhi için yapılan bu çekişmesiz yargı işi başvurusu sonunda verilecek kararda, başvurana yargılama gideri yükletilirse, icra edilebilir şerhi verilmesi kararı kendisi yararına da olsa, ilgilinin burada verilen el çekme kararını istinafa taşıyabilmesi gerektiğini olması gereken hukuk olarak düşünmekteyiz. Nitekim istinafa konu edilebilen kararlar bakımından hukuksal yarar varsa, karar kendi yararına bile olsa istinafa başvurulabilir. Ayrıca daha önce belirttiğimiz gibi²²² yargılama giderleri bakımından istinaf kesinlik sınırı aranmamalıdır.

Ancak avukatın müvekkili zararına böyle bir girişim yapmadığı ve HUAK m. 18/3 gereği, çekişmesiz yargı işi olarak dosya üzerinden yapılacak icra edilebilirlik şerhi başvurusu için çekişmesiz yargıya ilişkin gider kuralları uygulanacaktır. Bu başvurulması zorunlu olan çekişmesiz yargı işi bakımından, bu yargılama giderinin doğrudan başvuran ilgilinin üzerine bırakılması kanımızca uygun olmadığı gibi, olması gereken olarak icra edilebilirlik şerhi verilmesi istemlerinde savunma giderine hükmedilemez gibi bir sonuca varmak da yanlıştır; yargıcın somut olaydaki anlaşma tutanağına bakarak bir değerlendirme yapması gerekir. Nitekim çekişmesiz yargı işi de olsa sulh hukuk yargıcı birtakım ölçütleri göz önüne alarak icra edilebilir bir belge olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapacaktır ve avukatın da burada bu işin takibini yaptığı açıktır.

V. Tahkimde ve İç Tahkimde Hakem Kararlarının İptalinde Savunman Gideri

A. Tahkim Yargılamasında Savunman Gideri

Tahkimde yargılama giderleri arasında, HMK m. 441 ve MTK m. 16B gereği *“Hakem veya hakem kurulunun, davayı kazanan tarafın varsa vekili için avukatlık asgari ücret tarifesine göre takdir ettiği vekâlet ücreti”* sayılmıştır. Bu yasaların uygulanacağı olasılıkta; tahkimde de uyuşmazlığın tarafının yargılamayı bir savunman

²²² Bkz. “Salt Yargılama Giderleri İçin Yasayoluna Gidilebilir Mi?” başlığındaki açıklamalarımız.

ile yürüttüğü durumda, yargılamada haklı çıktıysa yaptığı savunman giderini karşı yandan almalıdır. Buna göre Çizelge'ye göre olağan bir davada dava konusuna bağlı olarak ne tutarda bir savunman gideri belirlenecekse, bu tutardan haklılık oranına göre oransal ya da maktu olarak savunman giderine hükmedilecektir.

Savunman giderinin burada da AAÜT'e göre belirlenip belirlenmemesi gerekliliği, HMK Tasarısı'nın incelendiği bir panelde tartışılmıştır²²³. Öğretide bir görüş²²⁴, uluslararası tahkim uygulamasında olduğu gibi²²⁵ savunman giderinin orantılı (*makul- proportionate*) olmak kaydıyla, sözleşmesel vekâlet ücreti tutarında olması gerektiğini ileri sürerken; diğer görüş²²⁶ mahkemelerdeki gibi savunman giderinin çizelgeye göre belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Olması gereken bağlamında ileri sürülen bu görüşlerden ilki, İngiliz Hukukundaki genel giderler düzenine yakın bir duruştur, kanımızca da olması gereken hukuk olarak tahkim kurulu yargılama sonunda yargılama giderleri için bir orantılılık değerlendirmesi yaparak haklılık oranına göre gerçek savunman giderine yakın bir tutardan savunman giderine hükmedebilmelidir.

Tahkim ilk itirazının ileri sürülmesi üzerine mahkeme, tahkim itirazını yerinde görürse, bu bir tür yargı yolu itirazı olarak değerlendirilir ve usûlden ret kararı verilir²²⁷. Bu bağlamda, Yargıtay'ın bir çözümüne göre tahkim itirazı yerinde görüldüğünde verilen usûlden ret kararı ile AAÜT m. 7/1 gereği maktu tutardan savunman giderine hükmedilmesi gerekir²²⁸.

B. Sigorta Tahkim Yargılamasında Savunman Gideri

Sigorta tahkim yargılamasında SK m. 30/23 gereği, SK'de özel düzenleme bulunmuyorsa HMK'daki genel düzenlemeler uygulanacak olduğundan²²⁹ genel

²²³ Bkz. Adalet Bakanlığı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nda İç Tahkim (m. 411-448) Paneli, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2007 (İç Tahkim Paneli); Hakan Pekcanitez / Ali Yeşilirmak, Pekcanitez Usûl, s. 4725, ay. 22.507, dy. 549.

²²⁴ Ziya Akıncı, İç Tahkim Paneli, s. 42-43.

²²⁵ Ziya Akıncı, Milletlerarası Tahkim, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2020, s. 443.

²²⁶ Kalpsüz, İç Tahkim Paneli, s. 89.

²²⁷ Hakan Pekcanitez / Çiğdem Yazıcı, Pekcanitez Usûl, s. 1869, ay. 11.58.

²²⁸ Pekcanitez/Yeşilirmak, Pekcanitez Usûl, s. 4726, ay. 22.509. Bu yöndeki Yargıtay kararı için bkz. 11. HD., E. 2020/3120 K. 2021/3904 T. 21.4.2021 (lexpera).

²²⁹ Tuğba Bulut Yamaç, Sigorta Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 148; Mehmet Çağrı Bağatur / Hande Öge, Sorularla Sigorta Tahkim, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 58.

yargılama giderleri kurallarımız uygulanır. Ancak bu kurallardan önce uygulanacak biçimde, sigorta tahkim bakımından özel birden çok düzenleme getirilmiştir. Bunlardan savunman giderine ilişkin olanlar; SK m. 30/17, STİY m. 16/13 ve AAÜT m. 10/2, 13/3 ve 17/2 düzenlemeleridir²³⁰.

AAÜT m. 10/2 ve 13/3 gereği, tahkim yargılaması sonunda -maddi veya manevî- tazminat davaları bakımından davanın bir bölümün reddedilmesi durumunda, bir bölümü de kabul edilmiş olduğundan, dolayısıyla bir zararın bulunduğu ortaya konmuş olduğundan; davalı yararına hükmedilecek savunman giderinin tavanı, davacı yararına hükmedilecek savunman gideri olarak belirlenmiştir²³¹. Bunlar dışında sigorta tahkimde savunman giderine özgü öngörölmüş, tartışma yaratan düzenlemeler vardır.

Tartışma yaratan düzenlemeler -yürürlüğe girme sırasıyla- şöyledir:

SK m. 30/17: *“Talebi kısmen ya da tamamen reddedilenler aleyhine hükmolunacak vekâlet ücreti, Avukatlık Asgarî Ücret Tarifesinde belirlenen vekâlet ücretinin beşte biridir.”*²³²

STİY m. 16/13: *“Tarafların avukat ile temsil edildiği hallerde, taraflar aleyhine hükmedilecek vekâlet ücreti, her iki taraf için de Avukatlık Asgarî Ücret Tarifesinde yer alan asliye mahkemelerinde görölen işler için hesaplanan vekâlet ücretinin beşte biridir.”*²³³

AAÜT m. 17/2: *“Sigorta Tahkim Komisyonları, vekâlet ücretine hükmederken, bu Tarifenin ikinci kısmının ikinci bölümünde asliye mahkemeleri için öngörölen ücretin altında kalmamak kaydıyla bu Tarifenin üçüncü kısmına göre avukatlık ücretine hükmeder. Ancak talebi kısmen ya da tamamen reddedilenler aleyhine bu Tarifeye göre hesaplanan ücretin beşte birine hükmedilir. Konusu para ile ölçülemeyen işlerde, bu Tarifenin ikinci kısmının ikinci bölümünde asliye mahkemeleri için öngörölen maktu ücrete hükmedilir. Ancak talebi kısmen ya da tamamen reddedilenler aleyhine öngörölen maktu ücretin beşte birine hükmedilir.”*

²³⁰ Ali Cem Budak, “Sigortacılıkta Tahkim Alanında Meydana Gelen Değişiklikler”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 13, S. 1, 2016, s. 219; F. Tülây Parlak, **Sigorta Tahkim Yargılaması Güncellenmiş 3. Baskı**, Seçkin, Ankara 2025, s. 397-8.

²³¹ Örneğin 100.000 lira maddi ve 100.000 lira manevî tazminat için sigorta tahkime başvurulmuş olsun. Maddi tazminatın 40.000 lirasının kabulüne, 60.000 lirasının reddine ve manevî tazminatın da 10.000 lirasının kabulüne ve 90.000 lirasının reddine karar verilmiş olsun. Burada genel kurala göre davalı yararına oransal tutardan sırasıyla 60.000 lira ve 90.000 lira bakımından yüzde 16 oranı uygulanınca 24.000 lira savunman giderine hükmedilmesi gerekir. Davacının haklı çıktığı bölüm bakımından ise 8.000 lira savunman giderine hükmedilecektir. Burada genel kuralara göre daha büyük oranda haklı çıkan davalı 24.000 lirayı geri alabilecekken, bu düzenlemeye göre ancak 8.000 lirayı geri alabilecektir.

²³² Düzenleme 13/6/2012 günü, 6327 sayılı Yasanın 58 md. ile yürürlüğe girmiştir.

²³³ Düzenleme 19/1/2016 günlü 29598 sayılı RG ile yürürlüğe girmiştir.

Sigorta Tahkim Komisyonlarının hükm edilen vekâlet ücreti, kabul veya reddedilen miktarı geçemez.”²³⁴

SK m. 10/17’deki söylemden çıkarılan sonuca göre sigorta tahkim başvurusunu sigorta kuruluşlarının yapamadığı gözetildiğinde, talebi reddedildiğinde daha az savunman giderini karşı yana ödemek zorunda kalacak olan sigorta kuruluşu değil, yalnızca başvuru kişi olacaktır²³⁵, bu düzenlemenin tek yönlü olduğu²³⁶ kanımızca açıktır. Ancak bu yasa düzenlemesini, 2016’da Yönetmelik m. 16/13 ile getirilen ve yasaya aykırı²³⁷ olan “*Tarafların avukat ile temsil edildiği hallerde, taraflar aleyhine hükmedilecek vekâlet ücreti, her iki taraf için de Avukatlık Asgarî Ücret Tarifesinde yer alan asliye mahkemelerinde görülen işler için hesaplanan vekâlet ücretinin beşte biridir.*” biçimindeki düzenlemeyle birlikte incelemeyi seçenler, bunun tersi yönde bir görüşte olmuşlardır. Yargıtay daireleri arasında görüş ayrılıkları yaşanmış; bunun üzerinde konuya ilişkin bir içtihadı birleştirme istense de, Yargıtay STİY m. 16/13’ün varlığını gerekçe göstererek buna yer olmadığına karar vermiştir. STİY m. 16/13’ün yürürlüğünden sonra biçimlenen Yargıtay’ın yerleşik görüşü, STİY m. 16/13’te öngörüldüğü gibi her iki taraf bakımından da AAÜT’teki tutarın beşte biri olarak uygulanması ve iki taraf yararına belirlenen tutarların da hiçbir durumda maktu tutarın altında kalmaması yönündedir²³⁸. Ancak öğretide ağırlıklı görüş, bir yönetmeliğin, ilgili yasaya aykırı düzenleme getiremeyeceğinden ve yasaya aykırı olduğundan, bu yönetmelik düzenlemesinin uygulanmaması gerektiği yönündedir²³⁹. Kaldı ki yasa

²³⁴ Şimdiki bu düzenleme 24.11.2020 günü 31314 sayılı RG ile yürürlüğe girmiştir. Öte yandan 02.01.2017 gün ve 29936 sayılı RG ile getirilen Tebliğlerle başlatan önceki sürümlerde ise SK m. 30/17’ye uygun biçimde bir düzenleme vardı. Bkz. Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 398.

²³⁵ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 402-5; Meltem Şahin, **Sigorta Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 105.

²³⁶ Ecehan Yeşilova Aras / Bilgehan Yeşilova, “Sigortacılıkta Tahkim Kararları ve Kanun Yolları (Sigortacılık Kanunu m. 30)”, **Sigorta Hukuku Sempozyumları**, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2018, s. 539.

²³⁷ Ali Cem Budak, “Sigortacılıkta Tahkim Alanında Meydana Gelen Değişiklikler”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin Kuruluşunun 20. Yılı Armağanı Cilt: I, Cilt: XIII, Sayı:1, Yıl: 2016, s. 129.

²³⁸ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 400.

²³⁹ Rauf Karasu, **Yargıtay ve Sigorta Tahkimi İtiraz Hakem Heyeti Kararları Işığında Karayolları Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (Trafik Sigortası)**, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 152; Şaban Kayıhan / Mustafa Ünlütepe, “Sigorta Tahkim Yargılamasına Konu Uyuşmazlıklarda Hükmedilecek Vekâlet Ücreti”, **HKÜHFD**, Cilt: 6, S. 12, 2016, s. 120-1; Ali Cem Budak, “Sigortacılıkta Tahkim Alanında Meydana Gelen Değişiklikler”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 13, S. 1, 2016, s. 129; Bağatur / Öge, **Sorularla Sigorta Tahkim**, s. 55; Ecehan Yeşilova Aras / Bilgehan Yeşilova, “Sigortacılıkta Tahkim Kararları ve Kanun Yolları (Sigortacılık Kanunu m. 30)”, **Sigorta**

koyucunun amacı yönetmelikteki gibi iki taraf için de beşte biri oranında savunman giderine hükmedilmesi olsaydı, bunu “*talebi kısmen reddedilen*” deyimiyle değil de “*vekâlet ücretleri AAÜT’te belirtilen ücretin 1/5’i kadardır.*” biçiminde bir deyişle ortaya koyabilirdi; nitekim tahkime gitmeden önce sigorta şirketine başvuru koşulunun bulunması, burada sigorta kuruluşunun dava açılmasına engel olabilecekti²⁴⁰. Tüm bu gelişmelerin üzerine İstanbul Barosu da Danıştay’da yönetmelik düzenlemesinin iptali için dava açmış ancak dava reddedilmiş, ret kararı da onanmıştır²⁴¹. Öğretide Budak, kanımızca yerinde olarak, SK m. 30/17’nin Hükûmet Gerekçesinde de açıklanan sakıncanın giderilmesi amacıyla belli bir tutara göre bir ayırım yapılmasını; bu tutarın altındaki uyuşmazlıklar bakımından ayrı olarak oransal tutarın ortadan kaldırılmasını ve yalnızca maktu tutar öngörülmesini önermiştir²⁴².

Hukuku Sempozyumları, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2018, s. 539; Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 404-5.

²⁴⁰ Karasu, Trafik Sigortası, s. 152; Kayıhan/Ünlütepe, **Tahkim Vekâlet**, s. 218; Budak, **Sigortacılıkta Tahkim Alanında**, s. 129; Aras Yeşilova/Yeşilova, Sigortacılıkta Tahkim, s.539; Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 400.

²⁴¹ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 401: Ret kararı için bkz. Danıştay 10. Daire E. 2016/422, K. 2020/3413, T. 01.10.2020. Ret kararının onandığı karar için bkz. Danıştay İdari Dava Daireler Kurulu E. 2021/786, K. 2022/579, T. 23.02.2022. Onanan kararın ilgili bölümü şöyledir:

“5684 sayılı Sigortacılık Kanunu’nun “Sigortacılıkta Tahkim” başlıklı 30. maddesinin 17. fıkrasında, “Talebi kısmen ya da tamamen reddedilenler aleyhine hükmolunacak vekâlet ücreti, Avukatlık Asgarî Ücret Tarifesinde belirlenen vekâlet ücretinin beşte biridir.” hükmü yer almış, söz konusu hükmün gerekçesinde, Sigorta Tahkim Komisyonuna genellikle düşük meblağlar için başvurulduğu, bu durumda talebi kısmen veya tamamen reddedilen taraf için, yargılama giderleri arasında yer alan avukatlık ücretinin uyuşmazlık konusu miktarla karşılaştırıldığında yüksek kalabildiği dikkate alınarak gerekli düzenlemenin yapıldığı belirtilmiştir.

Sigorta Tahkim Komisyonuna başvuran kişi, zararının giderilmesi talebinde bulunduğu gibi davalı konumunda bulunan sigortacılık yapan kuruluşların da bu başvurunun reddedilmesine yönelik bir talebinin bulunduğu, Kanun hükmünde “Talebi kısmen ya da tamamen reddedilenler” şeklinde çoğul bir ifade kullanıldığı dikkate alındığında uyuşmazlığın tüm taraflarının bu hüküm kapsamında değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

19/01/2016 tarih ve 29598 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Sigortacılıkta Tahkime İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 6. maddesiyle, Yönetmeliğin 16. maddesine eklenen 13. fıkra, “Tarafların avukat ile temsil edildiği hallerde, taraflar aleyhine hükmedilecek vekâlet ücreti, her iki taraf için de Avukatlık Asgarî Ücret Tarifesinde yer alan asliye mahkemelerinde görülen işler için hesaplanan vekâlet ücretinin beşte biridir.” hükmüne yer verilerek hem başvuru konumunda bulunan kişiyi hem de davalı konumunda bulunan sigortacılık yapan kuruluşu kapsar şekilde yapılan dava konusu düzenlemeye 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu’na aykırılık görülmemiştir. Karar Sonucu: Davanın Reddine”

²⁴² Ali Cem Budak, “Sigortacılık Kanununda Tahkim: Sigortacılık Kanunu’nun 30. Maddesi, HMK’nun Yürürlüğe Girmesi ve 6327 Sayılı Kanun Değişikliğinden Sonra Nasıl Yorumlanmalıdır?”, **Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi**, Cilt 1, sayı 2 (2013), s. 69.

Kanımızca eğer taraflar için eşitlik sağlanmak isteniyorsa²⁴³, bunun yasa koyucunun yapacağı bir yasa değişikliği ile öngörülmesi gerekir; bu türden normlar hiyerarşisinde aykırı bir sonuç doğurmaya elverişli değişiklikler, ancak uygulamacıları arada bırakacaktır. Ancak var olan durumda yasanın öngördüğünün başvurucunun zayıf yan olarak görülmesi ve buna bağlı olarak tüketici hakem kurullarında savunman giderine hiç hükmedilmemesinde olduğu gibi, başvurucunun daha kolay hak aramasını sağlamaktır. Dolayısıyla amaçlananın yalnızca başvuranın haksız çıkması durumunda sigortaya ödemesi gereken savunman giderinin yalnızca beşte birini ödemek zorunda kalmasıdır. Nitekim yasa koyucu burada şu bakımdan da yerinde bir konum almıştır: Sigorta kuruluşları genellikle kendilerinin hukuk işleri birimi olan, burada da sürekli olarak avukat çalıştırdıkları varsayılan bir taraf olarak düşünülmelidir. Oysa başvuru sigortalı, bir avukatla ancak bu iş için anlaşmış olma olasılığı yüksek bir taraftır. Böyle düşünüldüğünde, sigorta şirketinin sigorta tahkim yargılaması için yapacağı giderin, var olan avukatlarıyla yürütebileceklerinden daha düşük olabilir. Öte yandan, savunman gideri hem giderim temelli hem de caydırıcılık işlevini barındıran bir kurumdur. Başvurucunun böyle bir ayrıcalıkla donatılmış olması, haksız çıkacaksa bile şansını deneyerek büyük tutarları istem olarak yöneltmesini sonuçlayabilir. Bu bakımdan, kanımızca öğretide *Budak*'ın önerdiği belli bir sınır belirlenerek, bunun altındaki uyuşmazlıklar bakımından savunman gideri için ayrı bir maktu tutar belirlenmesi çözümü yerinde olacaktır.

Sigorta tahkim yargılamasında bir diğer sorun da yargılama sırasında alacağın arttırılabilecek bir biçimde belirlenebileceği aşamada (bilirkişi raporunun gelmesi üzerine) sigorta kuruluşunca yapılan ödeme ile yargılamanın sona erdirilmesinde savunman giderine ne olacağıdır²⁴⁴. Bu durumda AAÜT m. 5/2'nin uygulanması ile, davacının ıslah ya da artırım yapmadığı durumda bile ödeme yaptığı tüm alacak tutarının temel alınarak savunman giderinin belirlenmesi gerektiği yönünde bir görüş olduğu gibi; dava dilekçesinde bulunan ve artırıma konu olmayan tutar üzerinden

²⁴³ Bu yönde görüş için bkz. Ayşe Elçin Kozanhan, **Sigortacılıkta Tahkimde Yargılama Usulü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019, s. 124.

²⁴⁴ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 405.

savunman giderine hükmedilmesi gerektiği de savunulmaktadır²⁴⁵. Böyle bir olasılıkta, ödeme üzerine yargılamanın konusuz kalacağından, esasa ilişkin karar verilmesine yer olmadığına karar verilir. Bu durumda yargılama giderleri HMK m. 331 gereğince davanın açıldığı sıradaki haklılık oranı üzerinden belirlenmelidir; çünkü yapılan ödeme ile de davanın açıldığı andaki haklılığı davalı yanca doğrulanmıştır. Burada davanın açıldığı istem sonucu üzerinden bir belirleme yapılamaz.

Davanın açılmamış sayılmasına bağlanan AÜT m. 6'daki sonuç da tartışma yaratmıştır; çünkü sigorta tahkim yargılamasında ön inceleme yoktur, buna en benzeyen ancak öğretide ön incelemenin dengi sayılmayan bir kurum olarak raportör incelemesi aşaması vardır²⁴⁶. Bu aşamadan önce başvurunun geri çekilmesi veya sigorta şirketince başvurunun kabul edilmesi durumlarında HMK'daki dosyanın işleminden kaldırılması (HMK m. 150) ve kabul düzenlemesinin (HMK m. 312) ve buna bağlı olarak AAÜT m. 6'nın uygulanıp uygulanamayacağı da tartışılmıştır²⁴⁷. Kanımızca AAÜT m. 6 ön inceleme ile raportör incelemesinin niteliği uygun düşmeyecek ölçüdeki ayrımları göz önüne alındığında niteliğinde uygun düşmediğinden²⁴⁸; HMK m. 312/2 ise tahkime başvurudan önce dava şartı olarak sigorta kuruluşuna başvurulmasından dolayı²⁴⁹ uygulanamaz. Öğretide belirtildiği üzere, başvurunun geri çekilmesi ise HMK m. 150'nin uygulama alanı bulmasına neden olacaktır²⁵⁰. Ancak başvuru, yapılan ödemeyi kabul edip yargılamayı sonlandırmak isterse, sigorta kuruluşu ile yaptıkları mahkeme dışı sulh sözleşmesini olarak ortaya koymalı ve karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesini sağlamalıdır²⁵¹.

Son olarak, bozma kararı üzerine yapılan yargılamada, bozulan hüküm ile verilen savunman gideri kararına ne olacağı, bozmadan sonra verilecek hükümde hangi dönemki AAÜT'ün temel alınması gerektiği tartışmalıdır. Bu tartışmanın

²⁴⁵ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 405.

²⁴⁶ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 150-166.

²⁴⁷ Işıl Ulaş, "Sigortacılıkta Tahkim", **Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü**, Ankara 2007, s. 255; Işıl Ulaş, **Sigortacılıkta Tahkim Hukuku Sigortacılık Tahkiminde Yeni Gelişmeler ve Uygulamalar**, Turhan Kitabevi, Ankara 2022, s. 25; Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 164.

²⁴⁸ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 166.

²⁴⁹ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 165-6.

²⁵⁰ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 165.

²⁵¹ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 165.

nedeni, yargılama giderlerinin bozmaya uyulma sonrasında ortaya çıkan usûlî kazanılmış haklara bir kural-dışılık olarak sayılıp sayılmayacağı ile ilgilidir²⁵². Öğretide bir görüş bu durumda yine bozmaya konu kararın verdiği dönemdeki AAÜT’te öngörülen tutarın savunman gideri olarak belirlenmesi gerektiğini düşünürken; bir görüşe göre ise bozma nedenleriyle bağlı olarak savunman giderinin de yine bozmadan sonra yapılan yargılama sonunda verilecek hükümde yürürlükte olan AAÜT’e göre belirlenmesi gerektiğini düşünmektedir²⁵³. Kanımızca yargılama gideri kurallarının uygulanması kamu düzeninden olduğundan²⁵⁴ usûlî kazanılmış hak kapsamında olamaz; bu nedenle ikinci görüşe katılmaktayız.

C. Hakem Kararlarının İptalinde Savunman Gideri

Tahkim yargılaması sonucunda verilen kararın iptal edilmesi için yapılan başvuruda savunman giderinin (maktu veya oransal olması anlamında) ne yolla belirleneceğini bulmak için, bu başvurunun hukuksal niteliğini belirlemek ve uygulanacak kuralları bulmak gerekir. MTK m. 15’te yasa yolu olarak, HMK m. 439 ise “iptal davası” olarak nitelendirilen bu başvurunun bir dava olup olmadığı konusu tartışmalıdır²⁵⁵. Hem bir yargı katına başvurulmaması ve görevli bölge adliye mahkemesinin bu başvuruyu ilk derece mahkemesi sıfatıyla incelemesi, hem de iptal başvurusunun incelemesi sonunda verilecek kararda bir “kaldırma”, “bozma” ya da “geri gönderme” türünde bir karar değil de, hakem kararının iptali veya iptal başvurusunun reddi kararı verilmesi nedenleriyle bu başvurunun bir yasa yolu niteliğinde olmadığı dile getirilmiştir²⁵⁶. Bir görüşe göre, iptal başvurusu, bir “yenilik doğurucu bir dava (hukukî çare)” niteliğindedir²⁵⁷. Diğer bir görüşe göre ise, hakem kararını iptal ettirme hakkı, usûl hukukundan doğan bir yenilik doğurucu hak olduğundan, iptal davası bir yenilik doğurucu (*inşai*) davadır²⁵⁸. Eğer iptal

²⁵² Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 407-8.

²⁵³ Parlak, **Sigorta Tahkim**, s. 408.

²⁵⁴ Daha ayrıntılı açıklama için yukarıda bkz. Yargılama Giderleri ile Kamu Düzeni İlişkisi.

²⁵⁵ Seyhan Selçuk, **Hukuk Muhakameleri Kanunu’na Göre Hakem Kararlarının İptali**, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 68; Nagehan Okumuş, **Hukuk Muhakameleri Kanunu Çerçevesinde Hakem Kararlarının İptali**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 53 va..

²⁵⁶ Okumuş, **Çerçevesinde İptal**, s. 54.

²⁵⁷ Sema Taşpınar Ayvaz, “Asliye Ticaret Mahkemeleri Hakkında Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Tahkimde Görevli Mahkeme”, **Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, DEÜHFD**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 472, dy. 10; Okumuş, **Çerçevesinde İptal**, s. 53.

²⁵⁸ Selçuk, **Hakem Kararlarının İptali**, s. 68-74.

başvurusunu bir “dava” olarak nitelendirirsek, bu durumda yargılama giderleri için de HMK genel hükümlere göre belirleme yapılacaktır. Oysa “bir yasa yoludur” deseydik, bu durumda yasa yollarında yalnızca duruşma yapıldığı olasılıkta savunman giderine hükmedilmesi gerektiğinden, duruşma yoksa savunman gideri de olamaz, sonucuna varırdık.

Bir diğer önemli ölçüt, iptal yoluna başvurunun, hakem kararının icraya etkisinin olup olmayacağıdır; çünkü iptal başvurusunun kolayca yapılması, hakem kararına karşı kötünîyetle iptal başvurusu yapma konusunda bir caydırıcılık sağlamak gerekebilir²⁵⁹. MTK’nın tersine, HMK hükümlerine göre, hakem kararlarının icrasına doğrudan bir etkisi yoktur. Bu nedenle de öğretide, hakem kararlarının iptalinde başvuru özünden incelenmeyeceği ve yalnızca iptal nedenlerinin var olup olmadığı inceleneceğinden; oransal harç alınmaması gerektiği savunulmaktadır²⁶⁰. Nitekim, hakem kararına karşı iptal yoluna gidecek olan yan, çoğu olasılıkta, çoktan tahkim yargılamasında kazanamamış ve yargılama giderlerine katlanması gereken olan kişi olacağından, bu kişinin bir de iptal başvurusu için giderlere oransal olarak katlanmasını beklemek hak arama özgürlüğü ile ters düşecektir²⁶¹.

İptal yolunun HMK’daki sözel anılması ile uyumlu olarak, bir dava olduğu kanısındayız. Bu nedenle HMK m. 323 ve ardından gelen yargılama giderleri düzenlemeleri uygulanacaktır ancak iptal başvurusu üzerine uyuşmazlık özünden incelenemeyip, yalnızca iptal nedenlerine bakılacağından -dolayısıyla parasal bir değer temel alınmayacağından- savunman gideri de maktu tutar üzerinden belirlenmelidir. Bir başka karşılaştırma ölçütü olarak tenfiz yargılamaları da düşünülebilir. Her ne denli tartışmalı da olsa, kanımızca uyuşmazlığın özüne girmenin yasak olduğu tenfiz yargılamasına çokça benzeyen iptal davasında da tenfiz istemlerinde ne yolla savunman gideri belirleniyorsa, o yollar belirlenmelidir.

²⁵⁹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, Güncellenmiş 5. Bası, İstanbul 2020, s. 341-2; Okumuş, **Çerçevesinde İptal**, s. 107.

²⁶⁰ Akıncı, **Tahkim 2013**, s. 254; Pekcanıtez/Yeşilirmak, **Pekcanıtez Usûl**, s 4742, ay. 22.547.

²⁶¹ Akıncı, **Tahkim 2013**, s. 254; Pekcanıtez/Yeşilirmak, **Pekcanıtez Usûl**, s. 4741-2, ay. 22.546; Okumuş, **Çerçevesinde İptal**, s. 107.

İngiliz Hukukunda tahkim yargılamaları için de eğer taraflar arasında başka türlü bir anlaşma yapmadılarsa, hakemlerin uygun bulması durumunda genel “giderler olayları izler” kuralının geçerli olacağı öngörülmüştür [*Arbitration Act 1996* 61.2]. Bu bağlamda CPR 44.1 gereği CPR 44-47 tahkim yargılamalarında da uygulanacaktır²⁶². Hakem kararına karşı gidilebilecek yollar, AA 67-69 arası öngörülmüştür ve özel bir düzenleme olmadığından hakem kararının iptali yargılamasında da bu koşulların varlığında genel gider kurallarının uygulanacağı söylenebilir.

VI. Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınma ve Tenfizinde Savunman Gideri

Yabancı mahkeme ve hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde savunman giderine ilişkin hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Yargıtay ise savunman giderinin yazgısını genellikle bu tanıma tenfiz yargılamalarının niteliğine veya karar ve ilam harcının yazgısına bağlı olarak yorumlamaktadır²⁶³.

Öncelikle tanıma ve tenfiz istemlerinin hukuksal niteliğini incelemek istersek; demeliyiz ki bu durum tanıma ve tenfiz ayrımını da gözeten görüşler olduğundan, tartışmalıdır. Tenfiz istemi bir görüşe göre bir yenilik doğuran davadır²⁶⁴. Yargıtay’ın bir bölüm kararlarına göre tanıma ve tenfiz yargılaması bir tespit davası niteliğinde sayılmış²⁶⁵, öğretide ise *Sargın*’a göre tenfiz yargılaması, yalnızca denetleme görevi bulunan yargıcın yabancı mahkeme kararının etkisini onama işlemiyle kısıtlı olduğundan özel bir çekişmesiz yargı işidir²⁶⁶. Yargıtay’ca verilen diğer bir bölüm kararda ise tespit davası olsa bile tespit davalarının eda davasının öncüsü olması görüşüne dayanarak eda davası gibi oransal tutar üzerinden savunman giderine hükmedilmesini gerektirdiği sonuca bağlanmıştır²⁶⁷.

Öte yandan, karar ve ilam harcına göre bakarsak; bu kurumlar da tanıma ve tenfizin olağan bir dava olmaması nedeniyle savunman giderini belirlemek için koşut

²⁶² Rowley/Middleton, *Cook on Costs*, s. 772, ay. 41.4.

²⁶³ Musa Aygöl, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usul Hukuku Problemleri”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, c. 31, sy. 2 s. 86, dy. 10.

²⁶⁴ Aysel Çelikel / Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuku, Yenilenmiş 18. Baskı*, Beta, İstanbul 2024, s. 652.

²⁶⁵ Aygöl, *Tanım ve Tenfiz*, s. 86, dy. 10.

²⁶⁶ Fügen Sargın, *Türk Milletlerarası Usûl Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2024, s. 831-4.

²⁶⁷ Aygöl, *Tanım ve Tenfiz*, s. 86, dy. 10.

değerlendirmeye uygun değildir. Şöyle ki, yabancı mahkemelerin kararlarının tanınması ve tenfizinde ülkemizin yargı egemenliği bakımından alınması gereken bir tutar iken; savunman giderinin yargılama gideri olarak verilmesindeki temel mantık, Çizelge’de öngörülen savunman giderinin, tarafın avukatına verdiği tutara ya da vermesi için yasa koyucunun uygun bulduğu tutara yakın belirlenmesini ve bu harcamasının giderilmesini sağlamaktır. Kaldı ki karar ve ilam harcı bakımından mahkeme kararları ve hakem kararları bakımından da aşağıdaki ayrımlarda açıklayacağımız üzere bir-örneklik yoktur.

Tüm bu açıklamalar ışığında, bu istemlere konu kararlarda uyuşmazlığın özüne girilip bir çözüm bulunmuş olduğundan, bunun da yargılamayı yapan yargı katının savunman giderini belirlemiş olduğunu gösterdiğinden burada ayrıca oransal bir savunman giderine hükmedilmesini yerinde bulmamaktayız. Kanımızca bu istemler üzerine yalnızca bir saptama yapılarak verilen ilk kararın ülkemiz hukuk ortamında da geçerliliği tanınmakta ya da uygulanması uygun bulunmaktadır; bu nedenle, ilk mahkeme kararının bir yenilik doğurmasını sağlayan ikinci bir kararın verildiği yenilik doğuran bir çekişmesiz yargı işidir. Bu nedenle kanımızca tanıma ve tenfiz yargılamalarında maktu tutardan savunman giderine hükmedilmesi gerekir. Bize göre öğretide kabul edildiği üzere tanıma ve tenfiz istemlerinin kendine özgü hukuksal niteliği göz önüne alınarak özel bir maktu tutarın Çizelge’ye eklenmesi gerekir ki bu belirsizlik sona ersin. Tersi durumda hem tespit davasında hükmedilmesi gereken savunman giderinin ne tutardan belirleneceğinin tartışmalı olması²⁶⁸ hem de karar ve ilam harcı bakımından yeterince açık olmayan HarçY. düzenlemesi de ayrıca yorum yapmayı gerektirmektedir. Nitekim öğretide harçlar için de yapılan yorumlar bu yöndedir²⁶⁹. Bize göre, tanıma ve tenfiz istemlerinde avukatın gösterdiği emek için bir tutar belirlenmesi daha doğru olur. Harçlar ile savunman giderinin varoluş nedenlerini göz önüne aldığımızda ve revizyon yasağı gereği tanıma ve tenfiz yargılamalarında uyuşmazlığın özüne girilmediği düşünüldüğünde bu istemler bakımından AAÜT’te başka bir maktu tutar öngörülmesi gerekir.

²⁶⁸ Daha çok açıklama için bkz. Budak / Kuru, **Tespit Davaları**, s. 305-310 ve Tespit Davaları başlığındaki açıklamalarımız.

²⁶⁹ Çelikel / Erdem, **Milletlerarası Özel Hukuku**, s. 740.

A. Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Savunman Gideri

Yukarıda açıkladığımız gerekçelerle tanıma ve tenfiz yargılamaları bakımından maktu tutardan savunman giderine hükmedilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Ancak yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizinde, Yargıtay savunman giderini de harca bağlı olarak öngörme eğilimindedir. Bu nedenle yabancı mahkeme kararlarında alınacak karar ve ilam harcını da incelemek gerekir.

Yabancı mahkeme kararlarının tanıma ve tenfiz yargılamalarında karar ve ilâm harcının neye göre alınacağı HarçY. m. 3'te öngörülmüş ve bu harçların “*nevi ve mahiyetine göre (1) sayılı tarife gereğince*” alınacağı düzenlenmiştir. 1 sayılı çizelgeye göre denildiği için, öğretide tanıma ve tenfize konu davanın para ile değerlendirilip değerlendirilmeyecek olması durumuna göre belirleme yapılmasının öngörüldüğü biçiminde yorumlanmaktadır²⁷⁰. Öğretide bir görüşe göre²⁷¹ ise olması gereken olarak burada tanıma ve tenfizde *revizyon* (yeniden özden inceleme, gözden geçirme) yasağı gereği maktu tutardan harç alınması gerekir; ayrıca daha önceki yargılamada da harç ödenmiştir, iki kez harç ödenmesi davacıya önemli bir güçlük doğurur²⁷². Yargıtay'ın başkaca daireleri aralarında başkaca görüşlerde kararlar verilmiş olsa da²⁷³ genel uygulaması “tenfiz davasının tespit davası niteliğinde olması” gerekçesiyle bu yöndedir²⁷⁴. Yargıtay 11. HD, bir çözümünde savunman gideri için de bu sonuca

²⁷⁰ Aysel Çelikel / Bahadır Erdem, **Milletlerarası Özel Hukuku, Yenilenmiş 18. Baskı**, Beta, İstanbul 2024, s. 740.

²⁷¹ Çelikel / Erdem, **Milletlerarası Özel Hukuku**, s. 740.

²⁷² Çelikel / Erdem, **Milletlerarası Özel Hukuku**, s. 741; Cemal Şanlı / Emre Esen / İnci Ataman-Figenmeşe, **Milletlerarası Özel Hukuk, 11. Bası**, İstanbul, Beta, 2024, s. 776.

²⁷³ Zeynep Derya Tarman, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Sıklıkla Karşılaşılan Hukuki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **İNÜHFD**, c. 14, sy. 1, 2023, s. 806-7. Yazar burada 11. HD'nin kararlarının maktu tutardan yana olduğunu, 19. HD'nin kararlarının ve bir 15. HD kararının ise oransal tutardan yana olduğunu açıklıyor. Bu alanyazıdaki kararlar: Yargıtay 11. HD., E. 2014/16661, K. 2015/1675, T. 11.02.2015; Yargıtay 11. HD., E. 2014/9333, K. 2014/11865, T. 23.06.2014; Yargıtay 11. HD., E. 2012/3869, K. 2014/1555, T. 24.01.2014; Yargıtay 11. HD., E. 2012/3715, K. 2012/8307, T. 18.05.2012; Yargıtay 19. HD., E. 2014/11188, K.2015/8132, T. 2.06.2015; Yargıtay 19. HD., E. 2014/5033, K. 2015/691, T. 12.02.2015; Yargıtay 19. HD., E. 2013/5305, K. 2013/9912, T. 29.05.2013; Yargıtay 19. HD., E. 2012/1885, K. 2012/5598, T. 04.04.2012.

²⁷⁴ “Dava, yabancı mahkeme kararının tenfizi istemine ilişkin olup, tenfiz davalarının eda davası değil tespit davası niteliğinde olması nedeniyle, mahkemece davacı yararına takdir edilen vekâlet ücretinin, nispi değil maktu olarak belirlenmesi gereklidir. Bu durum karşısında mahkemece, davacı yararına nispi vekâlet ücretine hükmedilmesi doğru olmamış, kararın bu nedenlerle bozulması gerekmiş ise de yapılan yanlışlığın yeniden yargılamayı gerektirmemesi nedeniyle, 6100 sayılı HMK'nın 370/2 maddesi uyarınca kararın aşağıdaki şekilde düzeltilerek onanması gerekmiştir.” Yargıtay 6. HD., E. 2021/4201

varmıřtır²⁷⁵. Son olarak bir yerel mahkemenin anayasaya aykırılık savıyla itiraz yoluna başvurusu sonucunda AYM, söz konusu başvuruyu reddetmiş ve oransal harç alınması gerektiği biçiminde de yoruma açık olan düzenlemeyi Anayasa'ya uygun bulmuřtur²⁷⁶. Bize göre savunman gideri bakımından da öğreti ve Yargıtay'ın açıkladığımız yönde vardığı sonuca varılmalıdır. Ancak burada harcın iki kez ödenmesi gerekçesine katılmıyoruz; savunman gideri için bu geçerli olamaz, çünkü avukat tanınması veya tenfizi istenen kararı alırken gösterdiği uğraşa göre daha az emek gösterse de burada yeni bir iş yapmaktadır. Bu emek için müvekkilinden ücret alacağı için, avukata yapmış olacağı ödeme için başvuran tarafa savunman gideri verilmesi gerekir.

B. Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Savunman Gideri

Yabancı hakem kararlarının tanınması da tenfizine ilişkin hükümlere bağlıdır (MÖHUK m. 63/1). Savunman giderine ilişkin olarak ise herhangi bir düzenleme yoktur. Öğretideki bir görüşe göre ise doğrudan sıradan bir dava gibi genel yargılama giderleri kurallarına göre savunman gideri belirlenmeli; buna göre parayla değerlendirilen bir kararın tanınması ve tenfizi için oransal, parayla değerlendirilemeyen bir kararın tanınması ve tenfizi için maktu tutardan savunman giderine hükmedilmesi gerekir²⁷⁷. Ancak Yargıtay'ca çoğunlukla yabancı hakem kararlarının tenfizi bakımından savunman giderinin yazgısı, karar ve ilam harcının

K. 2022/5043 T. 31.10.2022 (lexpera). Çelikel / Erdem, **Milletlerarası Özel Hukuku**, s. 741'de bulunan eş yöndeki diğer karar için bkz. Yargıtay 11 HD., E. 2012/3715, K. 2012/8307, T. 18.05.2012.

²⁷⁵ Tarman, **Çözüm Önerileri**, s. 806.

²⁷⁶ 9/1/2025 – 32777 gün ve sayılı RG, E. 2024/104 K. 2024/173 T. 17/10/2024 AYM Kararı. Kararda üç yargıcın karşı oyu da bulunmaktadır.

²⁷⁷ Ahmet Cemal Ruhi, **1958 Tarihli New York Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 121.

yazgısına bağılı olarak yorumlanmaktadır ve maktu tutardan savunman giderine hükmedilmektedir²⁷⁸. Yine de Yargıtay’ın tersi yönde kararları da vardır²⁷⁹.

Karar ve ilam harcı bakımından da değerlendirmek gerekirse; Harçlar Yasası m. 4 gereğı, hakem kararlarının yerine getirilmesi gerektiğinde “hakem kararının mahiyetine (niteliğine) göre 1 sayılı çizelgeye göre” karar ve ilam harcı alınacağı öngörülmüş ancak ilgili çizelgede ise III - Karar ve ilam harcı başlığının altındaki 1. Nispi harç başlığının altında yer alan “a) Konusu belli bir değerle ilgili bulunan davalarda esas hakkında karar verilmesi halinde hüküm altına alınan anlaşmazlık konusu değer üzerinden” bendinin hemen altında “*Tahkim yargılamasında bu bent hükümlerine göre harç alınmaz. Cumhurbaşkanı dava çeşitleri itibariyle birlikte veya ayrı ayrı olmak üzere bu bente yazılı nispeti binde 10’a kadar indirmeye veya Kanunda yazılı nispete kadar çıkarmaya yetkilidir.*” düzenlemesi vardır. Uygulamada da bölge adliye mahkemelerince çokça yollama yapılan²⁸⁰ Yargıtay HGK da her ne denli parayla ölçülebilir bir karar varsa devletin egemenlik hakkı gereğı sıradan bir dava olsaydı alınacak harç ne idiyse öyle harç alınması, dolayısıyla oransal harç alınması gerektiğini açıklasa da; bu yasa değişikliği sonrasında hakem kararlarının tenfizinde yalnızca maktu tutar üzerinden harç alınması gerektiğine karar verilmiştir²⁸¹. Öğretide bu gelişmelerden önce *Deynekli* de uygulamada durum tersi ise de burada her durumda maktu tutar üzerinden harç alınmasının, 1958 tarihli New York Sözleşmesi’nin III.

²⁷⁸ Ziya Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2020, s. 472-3’te alıntı yapılan karar: “Dava dosyası içerisindeki bilgi ve belgelere, mahkeme kararının gerekçesinde dayanılan delillerin tartışılıp, değerlendirilmesinde usul ve yasaya aykırı bir yön bulunmamasına, tenfiz davalarının eda davası değil, tespit davası niteliğinde bulunması sebebiyle maktu harç ve vekâlet ücretine hükmedilmesinde bir usulsüzlük olmamasına ve bir yabancı mahkeme kararının tenfiz edilebilmesi için kararın Lahey Sözleşmesi hükümleri uyarınca kesinleşmesinin gerekmesine, dava konusu olayda ise tenfizi gereken kararın Lahey Sözleşmesi uyarınca yetkili makamlar aracılığıyla tebliğ edilmeyip, posta yoluyla tebliğ edilmesi nedeniyle kesinleşmediğinden mahkemece sırf bu nedenle davanın reddine karar verilmesi gerekirken ayrıca yerinde bulunmayan diğer gerekçelerin de davanın reddine gerekçe yapılması doğru değil ise de yukarıda da belirtildiği üzere usulünce kesinleştirilmiş bir karar bulunmadığından yerinde olan bu gerekçeye göre taraf vekillerinin tüm temyiz itirazlarının reddiyle kararın onanmasına karar vermek gerekmiştir.” Yargıtay 11. HD., E. 2009/3799 K. 2010/11271 T. 4.11.2010. (lexpera).

²⁷⁹ Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, s. 472-3.

²⁸⁰ Bu yöndeki bölge adliye mahkemesi kararları için bkz. İstanbul BAM, 12. HD., E. 2022/207 K. 2024/1689 T. 21.11.2024; İstanbul BAM, 14. HD., E. 2024/910 K. 2024/1595 T. 12.11.2024; Kayseri BAM, 6. HD., E. 2024/1658 K. 2024/1956 T. 9.10.2024; Ankara BAM, 22. HD., E. 2023/717 K. 2024/1062 T. 30.9.2024; İstanbul BAM, 14. HD., E. 2021/1075 K. 2024/1036 T. 2.7.2024. (lexpera).

²⁸¹ Yargıtay HGK., E. 2017/930 K. 2019/812 T. 27.6.2019 (lexpera).

maddesinin bir gereği olduğunu dile getirmiştir²⁸². Görüldüğü gibi yabancı hakem kararlarının tanıma ve tenfizinde maktu tutardan harç alınması gerektiği Yargıtay HGK bunun yalnızca düzenlemeye bağlı olarak kabul etse de açıktır. HGK'nin harç bakımından yorumunu yerinde bulmakla birlikte; savunman gideri, harcın tersine devletin egemenliği ile ilgili olmadığından, savunman giderinin oransal olmasında devletin bir çıkarı bulunmayacaktır. Öyleyse, hakem kararlarının tanıma ve tenfizi bakımından olması gereken hukuk olarak Çizelge'de ayrı bir tutar belirlenmek yoluyla maktu tutardan hükmedilmesi gerektiği düşüncesine varmış bulunuyoruz.

VII. Tüketici Uyuşmazlıklarında Savunman Gideri

A. Tüketici Hakem Kurullarında ve Karara İtiraz Yolunda Savunman Gideri

1. Tüketici Hakem Kurullarında Savunman Gideri ve Savunman Emek Karşılığı

Tüketici işlemlerinden kaynaklanan ve her yıl yeniden değerlendirilme oranına göre belirlenen başvuru sınırı²⁸³nın altında kalan uyuşmazlıkların çözümü için başvurulması zorunlu olan ilçe veya il tüketici hakem kurullarında, taraflar (tüketici tarafı ile girişimci/satıcı/sağlayıcı tarafı) avukat ile temsil edilebilirler (THHY m. 20/6)²⁸⁴. Ancak bu hakem kurulları önünde yürütülen bu iş gereği, kazanan yararına savunman giderine hükmedilecek midir? 2014'ten önce AAÜT'te savunman giderine yer verilmekteydi ancak hakem kurulları savunman giderine hükmetmekte çekinmekteydi²⁸⁵. 6502 sayılı TKHK m. 70/1- t.2 düzenlemesi ile daha önce çokça tartışılan²⁸⁶ savunman giderinin belirsiz durumu, tüketici hakem heyetlerinde

²⁸² Adnan Deynekli, "Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlar", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, Özel Sayı 2014, s. 105-122 (Basım Yılı: 2015) Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e Armağan, s. 113-4.

²⁸³ 2025 yılı için 149.000 TL altındaki tüketici uyuşmazlıklarında tüketici hakem kurallarına başvuru zorunlu olup, bu tutar ve üstündeki uyuşmazlıklar bakımından tüketici hakem kurallarına başvuru yapılamaz, tüketici mahkemelerine (dava şartı olan görev gereği) başvurulması zorunludur.

²⁸⁴ Ali Cem Budak, "6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a Göre Tüketici Hakem Heyetleri", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** 16, Temmuz (Temmuz 2014), s. 98; Makbule Serra Korkut, **Medenî Usûl Hukuku Esasları Çerçevesinde Tüketici Uyuşmazlıklarının Çözümünde Tüketici Hakem Heyetleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 158.

²⁸⁵ İbrahim Ermenek, "Yargı Kararları Işığında Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri ve Bu Alanda Ortaya Çıkan Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri", **HBV-HFD**, c. 17, sy. 2, s. 614; Korkut, **Tüketici Hakem Heyetleri**, s. 158, dy. 97.

²⁸⁶ Evrim Erişir, "Tüketici Hakem Heyetleri ve Tüketici Mahkemelerinde Gider ve Vekâlet Ücreti", **Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları**, Bilge Yayınevi, Ankara 2015, s. 470; Korkut,

savunman giderine karar verilemeyeceği açıkça düzenlenince ortadan kalmıştır²⁸⁷. Bu düzenlemeye göre, tüketici hakem kurullarında, bu kurullar hem bir mahkeme niteliğinde olmadığından ve gerçek anlamda bir yargılama²⁸⁸ yapmadıklarından hem de usûl ekonomisi²⁸⁹ amacının sağlanması yönlerinden kanımızca doğru olarak savunman giderine hükmedilmeyecektir. Öte yandan öğretide avukatla temsil yolu açıkken savunman giderine hükmedilmemesinin çelişkili olduğu, ayrıca savunman giderine hükmedilmeyen işler bakımından avukatların hukuksal yardımda bulunma eğiliminin azalacağı²⁹⁰ gibi gerekçelerle hakem kurullarında savunman giderine

Tüketici Hakem Heyetleri, s. 158-9. Gelişmeleri özetlemek gerekirse; 2014 yılında TBB, Çizelge'ye il ve ilçe hakem kurulları önünde sunulacak hizmetler bakımından hem oransal hem de maktu tutarlar yerleştirmiştir. Bunun üzerine, güçlü yan olan girişimci/satıcı/sağlayıcı yanını düşünerek olsa gerek Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı, Danıştay'da Çizelge'yi ortaya çıkan yönetsel işleme ilişkin iptal davası açmış ve daha Danıştay yürütmeyi durdurma kararı vermeden tüketici hakem kurullarında savunman giderine hükmedilmemesi yönünde bir genelge yayımlamıştır. Yürütmenin durdurulması üzerine de yönetsel davanın sonucunu beklemeden bir torba yasa ile TKHK m. 70/1'e ilgili tümceyi eklemiştir. Ayrıntılı açıklamalar ve süreçteki hukuka aykırılıklar için bkz. Erişir, **Tüketici Uyuşmazlıklarında Giderler**, s. 471 va. TBB'nin savunmasını elverişli gören ve savunman giderine hükmedilmesi gerektiği yönündeki görüş için bkz. Korkut, **Tüketici Hakem Heyetleri**, s. 158-160. Bu yönde daha önce görüşler için bkz. İbrahim Ermenek, **Tüketici Çözüm Önerileri**, s. 614-5; Murat Atalı, "6502 sayılı Kanun'un Tüketici Sorunları Hakem Heyetlerine İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi", **Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. I**, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 413.

²⁸⁷ Mehmet Akif Tutumlu, **Norm, Kuram ve İhtihat Işığında Tüketici Hakem Heyetleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016 s. 71; Evrim Erişir, "Tüketici İşlemlerinden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümü Usulü", **Yeni Tüketici Hukuku Konferansı, (Ed.: Murat İncoğlu, Makaleler-Tartışmalar)**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 43. (Çözüm Usulü).

²⁸⁸ Öğretide Ertan, bu ayrımı vurgulamak amacıyla giderleri açıklarken; "yargılama" yerine "yargı" sözcüğünü kullanmıştır. Bkz. Ejder Yılmaz/Mehmet Ertan Yardım, **Milli Şerh - 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Milli Şerhi (Ed. Hakan Tokbaş, Özlem Tüzüner)**, İstanbul, Aristo Yayınevi, 2016, s. 1177; Mehmet Ertan Yardım, "Tüketici Uyuşmazlıklarında Giderler", **6. Tüketici Hukuku Konferansı Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları 2016- 2017 (Ed.: İsmail Çakır, Hakan Tokbaş, Fehim Üçışık, Hamide Zafer)**, İstanbul, 2017, s. 250-251; Şemse Kutsal, **Tüketici Hakem Heyeti Kararlarına İtiraz Usulü**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 56-7.

²⁸⁹ Açıkçası buradaki gerçek amacın usûl ekonomisi olup olmadığı konusunda bir yargıya varmak oldukça zordur. Çünkü Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Danıştay'da iptal davası açarken gerekçe olarak hakem heyetlerinin "idari bir kurul olduğu"nu ileri sürse ve Danıştay'ın yürütmenin durdurulması kararı üzerine "Danıştay'dan Tüketicilere Sevindirici Karar" ile ağ bağlantısı yoluyla paylaşılsa da (<https://ticaret.gov.tr/haberler/danistaydan-tuketicilere-sevindirici-karar>) (Erişim Günü: 21.08.2025), burada genel olarak girişimcileri koruma amacı olduğunu düşünmekteyiz. Öte yandan savunman gideri yükletilmesini savunan TBB ise, savunman giderinin AvY. m. 164/5 gereği avukatların olmasından dolayı savunma verdiği de açıktır. Oysa tüketici hakem kurullarının gerçek amacı tüketici mahkemelerinin iş yükünü azaltmak ve tüketiciyi, tüketicinin hak arama özgürlüğünü korumak olmalıydı.

²⁹⁰ Gökmen Özsoker, **Tüketici Hakem Heyetleri**, Yetkin Yayınları, Ankara 2019, s. 195-6. Yazarın bu görüşüne, şimdilik somut gerçeklerle uyuşsa bile çalışmamızın ana düşüncesiyle ve savunduğumuz olması gereken savunman gideri düzeniyle taban tabana çeliştiğinden, kesinlikle katılmamaktayız. Savunman gideri tarafın olması gereken bir parasal karşılıktır.

hükmedilmesi gerektiği yönünde görüşler²⁹¹ olduğu gibi; hakem kurullarının mahkeme olmadığı ve yargılama yapmadığı gibi gerekçelerle savunman giderine hükmedilmemesi gerektiği yönünde görüşler de vardır²⁹². Kanımızca tüketici hakem kurullarında yapılan iş, her durumda avukatla yürütmeyi gerektirmemekle birlikte; en azından temel hukuk bilgisini gerektiren²⁹³ bir süreç doğurur. Yurttaşlarımız haklarını, haklarına ulaşma bakımından tüketici hakem kurulu kararlarının uygulanması ve diğer süreçleri bilmedikçe bu yola başvuru sayılarının az olacağı da açıktır²⁹⁴. Öte yandan belli bir tutarın altındaki uyuşmazlıkların mahkemeler önüne gelmeden çözülmesi için getirilen bir kurumda giderleri arttırmanın, daha çok -avukatla temsil olanağı daha geniş olan- girişimci/satıcı/sağlayıcıyı koruyacağını düşünmekteyiz. Kaldı ki savunman gideri, tarafa ait olmalıdır, ancak hukuk uygulamamızda bu parasal değer avukata ait olduğunu düşünürsek, savunman giderine hükmedilse bile yine tüketicinin cebine giren bir tutar olmayacaktır. Bu nedenle *Budak*'ın ileri sürdüğü gibi belki tüketici hakem kurullarının yerine tüketici mahkemelerinde başka yargılama yolları gibi -örneğin İngiliz Hukukundaki küçük istemler yargılaması²⁹⁵ türünden- başka

²⁹¹ Murat Atalı, “6502 sayılı Kanun’un Tüketici Sorunları Hakem Heyetlerine İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, **Prof. Dr. Ejder Yılmaz’a Armağan, C. I**, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 413; İbrahim Ermenek, **Tüketici Çözüm Önerileri**, s. 614-5; Budak, **THH**, s. 100; Seçil Tutkun Odabaşı, Tüketici Uyuşmazlıklarında Yargılama Giderleri ve Avukatlık Ücreti, **Tüketici Hukukunda Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Ed. M. Ertan Yardım)**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 129; Korkut, **Tüketici Hakem Heyetleri**, s. 158-160.

²⁹² Erişir, **Çözüm Usulü**, s. 85, 86; Yeşilova, “6502 Sayılı Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna Göre Tüketici Uyuşmazlıklarının Çözümü Usulü ve Yargılama Kuralları”, **Terazi Aylık Hukuk Dergisi, C. 9, Özel Sayı**, Kasım 2014, s. 116, 127; İsmail Yılmaz Aslan, **6502 Sayılı Kanuna Göre Tüketici Hukuku**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2015, s. 739; Kutsal, **İtiraz Usulü**, s. 61. Kutsal, TKHK m. 73/3 ile tüketici örgütlerine tanınan davayı kazanamama durumunda karşı yana ödenecek savunman giderinin Bakanlıkça karşılanmasına ilişkin düzenlemenin tüketiciler yönünden hakem kurulları önündeki başvuruları kapsayacak biçimde düzenlenmesini savunmaktadır. Kanımızca bu öneri, hakem kurullarının gereksiz yere kullanılmasına da neden olabileceğinden yerinde değildir. Nitekim öğretide bilirkişi ve tebligat ücretleri için yapılan bir yorum olmakla bile “*silah eşitliğini bozan ve tüketicilere giderlerini kamu kaynakları üzerinde bırakmak üzere tümüyle temelden yoksun başvurularda bulunabilmeleri konusunda ‘açık çek’ veren*” TKHK m. 70/7 düzenlemesi de bu gerekçeyle eleştirilmektedir, bkz. Budak, **THH**, s. 98. Bizce tüketici hakem kurullarının genel amacı başta yargının iş yükü ve yargılama giderlerini olmak üzere tüm giderleri azaltmaktır, yalnızca tüketicii giderlerden korumak olmamalıdır.

²⁹³ Budak, **THH**, s. 88.

²⁹⁴ Kanımızca Bakanlıkların daha açık ve yaygın bir biçimde tüketici haklarını ilişkin yayınlar yapması yararlı olacaktır. Bakanlık, internet alanında kimi bilgilendirme sayfaları (<https://ticaret.gov.tr/tuketici/tuketici-hakem-heyetleri/tuketici-hakem-heyetlerine-iliskin-bilgilendirme-metni>) (Erişim Günü: 21.08.2025) açmaktadır ancak özellikle tüketici bakımından çokça kullanılan TBK düzenlemeleri bakımından da bilgilendirme yayınlanabilir.

²⁹⁵ Bu yargılama yoluna ilişkin geniş bilgi için bkz. Filiz Güler, **İngiliz Hukuku’nda Küçük Talepler Yargılama Usulü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.

önlemler alınmasının gerekli olduğunu belirterek tüketici hakem kurullarında savunman gideri kararı verilmemesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Hakem kurulları önünde avukatla temsil edilen kişinin avukata ödeyeceği sözleşmesel emek karşılığı ise doğal olarak olacaktır. Bu konuda, savunman giderini doğrudan ilgilendirmese de hakem kurullarına başvuran tarafların yapacağı gideri etkileyeceğinden belirtmemiz gereken AAÜT m. 12/4 düzenlemesi getirilmiştir. Bu kurullardaki başvuru ve işleri zayıf yan olan tüketicilerin de zayıf olmayan girişimci/sağlayıcı/satıcı tarafın da avukatla yürütülmesi söz konusu olabilir; bu durumda ne olacağına ilişkin olarak avukat ile müvekkili arasında çıkabilecek uyuşmazlıklar için belirleyici olarak Çizelge’de bir maktu tutar öngörülmüştür. Bu düzenleme, Çizelge’nin ikili doğal nitelikte olmasının bir örneğidir; burada Çizelge müvekkil-avukat arası ilişkideki emek karşılığının belirlenmesi ile kısıtlı bir uygulama alanı bulur. Yinelemek gerekir ki savunman gideri hükmedilmeyeceğinden, bu bakımdan bir önemi yoktur.

İngiliz Hukukunda tüketicilerin küçük uyuşmazlıkları genel olarak küçük istemler yolu (*small claims track*) kapsamında olur²⁹⁶.

2. Tüketici Hakem Kurulu Kararlarına Karşı İtiraz Yolunda Savunman Gideri

Tüketici hakem kurulu kararlarına karşı tüketici mahkemelerinde itiraz edilebilir ve itiraz yapılırken avukatla yapılması da olanaklıdır. İtiraz, tüketici mahkemelerinde görüleceğinden, yargılama yapılacak ve bu yargılama sonunda da yargılama giderlerine, dolayısıyla savunman giderine hükmedilecektir. Ancak yasa koyucu, itiraz yargılaması sonunda giderler bakımından tüketiciyi koruyan bir tutumdadır.

Öncelikle belirtilmelidir ki, Çizelge’de açıkça düzenlenen ilk olasılık: Hakem kurulunda tüketici yararına bir karar alınması ve bunun üzerine girişimcinin bu karara karşı itiraz etmesi sonucunda kararın bozulması durumunda Çizelge’deki üçüncü bölüme göre (oransal tutardan) savunman gideri tüketiciye yükletilir (AAÜT m. 12/1),

²⁹⁶ Bkz. Yukarıda “İngiliz Hukukunda Yargılama Yollarına Göre Giderlerin Belirlenme Yöntemleri” başlığındaki açıklamalarımız.

maktu tutarlar tüketicinin yararına olan karar bozulduğunda uygulanmayacaktır²⁹⁷. Ayrıca tüketiciye yükletilecek bu oransal tutar, bozulan hakem kurulu kararında kabul veya reddedilen tutarı geçemez (AAÜT m. 12/2). Öğretide bunun tüketici gözetilerek öngörülen bir düzenleme olduğu görüşü baskındır²⁹⁸. Çünkü bozulan kararlardaki tutardan oransal olarak belirlenecek savunman gideri, Çizelgedeki maktu tutardan çoğunlukla daha düşük olacaktır²⁹⁹. Ayrıca, elde olmasına karşın tüketici hakem kuruluna sunulmayan bir bilgi veya belgenin tüketici mahkemesine sunulması nedeniyle kararın iptali durumunda tüketici aleyhine yargılama giderine ve vekâlet ücretine hükmedilemez (TKHK m. 70/6). Öğretide bir görüşe göre, uyuşmazlığın daha güçlü olan tarafı, hakem kurulunun istemiş olduğu gerekli bilgi ve belgeleri sunmayıp itirazın görülmesinde bu belge ve belgeleri sunabilmekte; bu durumda tüketici mahkemelerinde genel yargılama giderleri uygulama alanı bulacağından³⁰⁰, HMK m. 327/1 gereği itiraz yargılamasına neden olması bakımından gereksiz yere sürecin uzamasına ve gider yapılmasına neden olmuş olacağından dürüstlük kuralına aykırılık düzenlemeleri uygulanabilir³⁰¹. Kanımızca da böyle bir durumda mahkeme, davayı kazanmış olsa bile güçlü yana, tüketicinin savunman giderinin bir bölümü veya tümünü yükleyebilmelidir.

Çizelgede düzenlenmemiş olan, itiraz sonucu tüketicinin haklı çıkması durumu için ise bu bir parayla değerlendirilebilen uyuşmazlık konusunda olacağından AAÜT m. 13 gereği, maktu tutarın altında kalmamak koşuluyla oransal tutardan savunman gideri girişimci/sağlayıcı/satıcı tarafa yükletilecektir³⁰². Öğretide bu durumun eşitlik ilkesine aykırı olmasından dolayı, iki yana da uygulanacak biçimde Çizelge'deki maktu tutarlardan aşağı olmamak koşuluyla itiraz yargılamasına özgü bir belirli tutar belirlenebileceği biçiminde bir çözüm önerisi getirilmiştir³⁰³. Bu durumu eleştiren bir diğer görüş de Çizelge'deki maktu tutarlardan tüketiciyi koruma amacının

²⁹⁷ Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4334-5, ay. 20.62, dy. 41; Yardım, **Giderler**, s. 261 va.

²⁹⁸ Kutsal, **İtiraz Usulü**, s. 157-8; Korkut, **Tüketici Hakem Heyetleri**, s. 195-6.

²⁹⁹ Murat Aydoğdu, **Tüketici Hukuku Dersleri**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015, s. 353. Korkut, **Tüketici Hakem Heyetleri**, s. 195, dy. 251.

³⁰⁰ Gökçen Topuz, **Tüketici Mahkemeleri**, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 193.

³⁰¹ Kutsal, **İtiraz Usulü**, s. 160-1.

³⁰² Kutsal, **İtiraz Usulü**, s. 159; Korkut, **Tüketici Hakem Heyetleri**, s. 196.

³⁰³ Yardım, **Giderler**, s. 263.

sağlanabilmesi için Çizelge'deki olağan maktu tutarlardan daha aşağıda bir maktu tutarın itiraz yargılaması özelinde ayrıca öngörülmesini önermiştir³⁰⁴.

Tüketici hakem heyeti kararlarına karşı yapılan itiraz üzerine tüketici mahkemesinin vereceği karar kesindir (TKHK m. 70/5). Öğretide *Erişir*, tüketici hakem kurulu kararlarına itiraz yargılamasının bir dava niteliğinde olmamasından ve kesin bir hüküm vermelerinden devinimle olsa gerek; eğer taraf, hakem kurulu için bir avukat ile anlaşmışsa, avukatın itiraz yargılamasındaki emeğinin belirlenmesi için Çizelge'ye bir ekleme önermiştir. Buna göre, kesin hükme dek avukatın işinin bitmemiş sayılması nedeniyle duruşmalar dışında ayrıca savunman giderine hükmedilmeyen yasa yolları için öngörülen biçimde, itiraz yargılaması bakımından da yalnız duruşmalı işler için ayrı bir maktu tutardan savunman giderinin belirlenmesi uygun olacaktır³⁰⁵. Kanımızca bu yerinde bir öneridir.

B. Tüketici Mahkemelerinde Savunman Gideri

Tüketici mahkemelerinde genel kurallara göre parayla ölçülebilir bir dava konusu varsa oransal tutardan; parayla ölçülemeyen bir dava konusu varsa maktu tutardan savunman giderine hükmedilecektir. Ancak TKHK m. 73/3 gereği davacı taraf tüketici örgütleri üst kuruluşu ise, bu durumda davanın reddi olasılığında davacıya yükletilecek olan savunman gideri Ticaret Bakanlığı'nca karşılanır³⁰⁶.

VIII. Zorunlu Arabuluculuk Sürecinin Savunman Giderine Etkisi ve Aralarındaki İlişki

Zorunlu arabuluculuğun bulunduğu davalar bakımından, AAÜT m. 16/2'de özel düzenlemeler öngörülmüştür. Arabuluculuk anlaşma ile sonuçlanırsa; avukatın emek karşılığının, olağan bir davanın sonucunda alacağı tutardan dörtte biri oranında aşkın tutarda olacağı öngörülmüştür. Bu düzenleme, zorunlu arabuluculuğun zorlanması bakımından bir isteklendirme olarak okunabilir. Konusu para ile değerlendirilemeyen işler bakımından anlaşma belgesinin imzalanması üzerine, o uyuşmazlık için hangi mahkemede dava açılacaktı ise, o mahkemedeki davalar için

³⁰⁴ Erişir, *Giderler*, s. 488.

³⁰⁵ Erişir, *Giderler*, s. 488.

³⁰⁶ Can Tüzün, *Tüketici Mahkemeleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, S. 115.

öngörölmüş olan maktu tutarın üzerine dörtte biri oranında yapılan ekleme ile ulaşılan tutar olacaktır.

Konusu para veya para ile değeriendirilebilen bir iş varsa; konusu 43.750 lirayı bulan uyuşmazlıklar bakımından avukatın en düşük emek karşılığını bulmak için bu kez Çizelgedeki oransal tutarlar temel alınarak bu tutarın dörtte biri eklenir. 43.750 lirayı bulmayan uyuşmazlıklarda ise, konu alacak tutarını geçmemek üzere, anlaşamama için öngörölen (7.000 lira) tutara dörtte biri eklenerek bulunan tutar avukatın en düşük emek karşılığı olarak öngörölmüşür. Arabuluculuk etkinliğı sonunda anlaşılamazsa, avukatın emek karşılığı olarak 2024-25 için 7.000 lira maktu tutara hak kazanacağı ve bu tutarın arabuluculuğa konu alacağı geçemeyeceğı düzenlenmiştir (AAÜT m. 16/2-c). Eğer bu anlaşamama durumu üzerine yine bu avukat ile dava açma yoluna giden kişı, dava için yapması gereken ödemeden, öngörölen bu maktu tutar (7.000 lira) çıkarılarak ödeme yapacaktır.

Tüm bunların yanında zorunlu arabuluculuk, yasa koyucu eliyle bir dava şartı olarak düzenlendiğı uyuşmazlıklar bakımından işlerlik kazanması için savunman giderini etkileyen bir yaptırım ile donatılmıştır: HUAK m. 18/A/11. Bu düzenleme ile, taraflardan birinin arabuluculuk toplantısına katıldığı, ancak diğeriinin geçerli bir mazeret göstermeden ilk toplantıya katılmadığı ve bu nedenle de arabuluculuk sürecinin sona erdiği olasılık düzenlemekte ve bu durumda toplantıya katılmayan tarafın davada haklı çıktığı tüm olasılıklar bakımından iki yönlü bir yaptırımla karşı karşıya bırakılmaktadır. Birincisi, bu olasılıkta davayı kazansa bile, haksız çıkıp giderlere kural olarak katlanması gereken karşı tarafın ödemekle yükümlü olduğı giderlerin yarısı kendisine yükletilecektir. İkincisi, davayı kazandığı için savunman giderini karşı yandan alabilmesi gerekse de; toplantıya katılmadığı için yargılama sonunda haksız çıkan karşı tarafın, kendisine ödenmesi gereken savunman giderinin de ancak yarısını alabilmesi öngörölmüşür. Bu düzenleme, Hükümet Gerekçesinde yukarıda incelenen HMK m. 327'ye benzetilmiştir. Kanımızca bu yaptırıma konu eylemsizliğin dürüstlük kuralına aykırılıkla ilgisi yoktur; kesinlikle haklı olduğunu düşönen birinin, uzlaşma niyetinin olmadığı toplantıya zorla da olsa katılması daha da ikiyeüzölü bir eylem olurdu.

HUAK m. 18/A/11’de öngörülen bu yaptırım, tarafları kesinkes arabuluculuk toplantısına bir kez de olsa katılmaya zorlamak için öngörüldüğü açık olan bir düzenlemedir. Uzlaşma niyeti olmayan birinin arabuluculuk toplantısına zorla katılmasının öngörülmesi; devletin, hak aramak isteyen kişiye, enflasyon sorununu çözemediğimiz için üç yıl mahkemelerde uğraşıp 100.000 liralık alacağını enflasyona ezdirmektense, 50.000 liralık öneriyi kabul et ve uzlaş; yoksa haklı çıkıp edineceğin alım gücü düşük 100.000 lirayı alsan da yargılama giderlerini karşı yandan tümüyle alamazsın, demesidir. Devletin yargısına başvurmak isteyen hakkında daha azına rıza göstermek zorunda bırakma istencini göstermesi, yurttaş hukuk devleti güvencesinden ve kendisinden uzağa itmesi gibidir; medenî yollarla hak arama isteğini azaltmaktadır.

Arabuluculuğun, dava şartı olmasından dolayı, dava açmak isteyen ve uyuşmazlığı dava ile çözümlemek isteyen, arabuluculuğa niyeti olmayan taraflarca atlanması gereken bir süreç olarak görülmesi sonucunda arabuluculuğun isteklendirilmesi amacıyla yapılmış olsa ve toplumumuza tanıtılmasını sağlayabilecekse³⁰⁷ de, kanımızca salt arabuluculuğun dava şartı olmasının arabuluculuğun temel ilkelerine³⁰⁸ ve doğasına³⁰⁹ aykırı olmasında olduğu gibi, bu düzenleme de tarafların hak arama özgürlüğünü güçleştirmektedir. Öğretide de bu durum çokça eleştirilmiştir³¹⁰. Arabuluculuk doğası gereği gönüllü olarak yapılmaya uygun bir süreçtir. Kaldı ki dava şartı olarak görülen her uyuşmazlık da arabulucu ile

³⁰⁷ Betül Azaklı Arslan, **Medenî Usûl Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk**, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 54

³⁰⁸ Çiğdem Yazıcı Tıktık, **Arabuluculukta Gizliliğin Korunması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 32 va.

³⁰⁹ Seda Özmumcu, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış”, **İÜHF C. LXXIV, S. 2, 2016**, s. 838; Mert Namlı, İş Mahkemeleri Kanunu Tasarısı Taslağıyla Getirilen Zorunlu Arabuluculuk Kurumunun Medenî Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, (Ed: Kübra Doğan Yenisey) **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Derneği 40. Yıl Uluslararası Toplantısı, İş Mahkemeleri Kanunu Tasarısı Taslağının Değerlendirilmesi, 14 Mayıs 2016**, s. 156; Süha Tanrıver, **Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk**, Yetkin Yayınları, Ankara 2020, s. 148. Tersî görüş için bkz. Betül Azaklı Arslan, **Medenî Usûl Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk**, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 54.

³¹⁰ Çiğdem Yazıcı / Melis Taşpolat Tuğsavul, **“Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri ve Özellikle Arabuluculuk”**, Cumhuriyetin 100. Yılında Medenî Usul ve İcra İflas Hukukumuzun Gelişim ve Değişim Süreci, İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 841-2.

çözölmeye uygun deęildir³¹¹. Bunun sonucunda zorunlu arabuluculuğun kötüye kullanımlarının yarattığı bir gereksinimle “*arabuluculuk anlaşma belgesinin iptali*”³¹² gibi yeni bir dava türü ortaya çıktığı gibi “*dava açma yasağı*” gibi düzenlemeler de tartışmaya açılmıştır³¹³. Yasa koyucu arabuluculuk toplantısına gitmeme durumunda giderlerini geri alamama yaptırımını koysa da anlaşmak istemeyen yine anlaşmayacaktır, böyle bir zorlama ile arabuluculuk kültürünü topluma getirmeye çalışmak kanımızca yerinde değildir. Kaldı ki düzenlemedeki ilk toplantıya mazeretsiz katılmama durumunun da ne gibi mazeretlerin uygun bulunacağı konusunda belirsiz olduğı açıktır³¹⁴; bu bakımdan zorunlu arabuluculuğun hak aramaktan neredeyse yıldırma anlamına geldiğı³¹⁵ biçimindeki yorumlara hak vermemek elde değildir.

İngiliz Hukukunda ise, arabuluculuk zorunlu olmamakla birlikte, uyuşmazlık yanlarından birinin diğerine yönelttiğı arabuluculuk önerisini geri çeviren yanın bu türden bir uyuşmazlığı sürdürme istenci göstermesi, yargılama gideri buyruğu verilmesinde önem taşıyabilmektedir³¹⁶. CPR Dava-Öncesi Davranış ve Süreçler Yönergesi arayazı 11’de bu durum açıkça öngörölmüş; dava açılmadan önce yedek uyuşmazlık çözümünün düşünöldüğüne ilişkin bir kanıt sunulursa, bir tarafın bu düşünceye katılmayıp, çağrıyı geri çevirmesi ya da doğrudan yanıt dahi vermemesinin uygun olmayan bir davranış olarak değerlendirilebileceğı ve gider buyruğu verilirken yargıcın bu yanıtız bırakan veya olumsuz yanıt veren tarafa (mahkemeye ilişkin) ek

³¹¹ Ekmekçi / Özekes / Atalı / Seven, **Arabuluculuk**, s. 149 va.; Yazıcı Tıktık, “İş Mahkemeleri Kanunu’nun Arabuluculuk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, **Prof. Dr. Turhan Esener III. İş Hukuku Uluslararası Kongresi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2021, s. 244 vd.

³¹² Karaca Öz, Ayşe. “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Aşırı Yararlanma Sebebiyle İptali”, **Sakarya Üniversitesi Hukuk Faköltesi Dergisi 11/2 (Aralık 2023)**, s. 1406-1428.

³¹³ Akkan, Mine. “Arabuluculuk Faaliyeti Sonucunda Anlaşılan Hususlarda Dava Açma Yasağı ve Sonuçları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Faköltesi Dergisi 20, sy. 2 (Aralık 2018)**, s. 1-31; Emre Kıyak, Tarafları Bağlayıcı Arabuluculuk Anlaşmalarının Hukuki Niteliğı ve Dava Açma Yasağı Etkisi Üzerine Düşünceler, Lexpera Blog Yazısı, 21.11.2019.

(<https://blog.lexpera.com.tr/taraflari-baglayici-arabuluculuk-anlasmalarinin-hukuki-niteliği-ve-dava-acma-yasagi-etkisi-uzerine-dusunceler/>). (Erişim Günü: 21.08.2025).

³¹⁴ Ekmekçi / Özekes / Atalı / Seven, **Arabuluculuk**, s. 184; Mert Namlı, “Avrupa Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İş Uyuşmazlıklarında Zorunlu Arabuluculuğun Mahkemeye Erişim Hakkı ile İlişkisi”, **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi Yıl 2018 Sayı 60**, s. 1313-4.

³¹⁵ Ekmekçi / Özekes / Atalı / Seven, **Arabuluculuk**, s. 149-50.

³¹⁶ Bu konudaki incelemeler için bkz. Susan Blake / Julie Browne / Stuart Sime, **The Jackson ADR Handbook**, Second Edition, Oxford, Oxford University Press, 2016, s. 117-138, ay. 11.01-67; Friston, **Costs**, s. 175-184, ay. 6.135-152.

yargılama giderleri yükleyebileceği öngörülmüştür³¹⁷. Öğretide, böyle bir sonuçtan kaçınmak için bir bölüm yargı çözümlerinde de uzunca ele alınmış ve benimsenmiş olan birtakım öneriler getirmiştir: Bir yan, diğer yanın arabuluculuk önerisini göz ardı etmemeli; bu çözüm yönteminin o anda neden uygun olmadığını Halsey Yönergelerine dayanan açık ve eksiksiz nedenler sunarak yazılı ve hızlı bir yanıtla geri çevirmeli; başarılı bir arabuluculuk çözümüne engel olduğuna inanılan bilgi veya kanıt eksikliğini karşı yana bildirmek ve ne yolla giderilebileceğini düşünmek; olanaklıysa yedek uyuşmazlık çözümlerinden diğerlerini önermek ya da daha sonra yeniden arabuluculuk görüşmeleri kurulabileceğini söyleyerek, bu öneriyi sonsuza dek ve kesin bir biçimde geri çevirmemek³¹⁸. Yine de bir bölüm yargı çözümlerinde uyuşmazlık yanlarından birinin, uyuşmazlığı bir yargıyeri önünde çözme istencinin uygun olmayan bir davranış olarak görülmesi doğru bulunmamıştır³¹⁹.

IX. Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takip

Abonelik sözleşmelerine özgü takip yolunda, 7155 sayılı ASKATK m. 4/2-b ve 5/1-a'ya göre ödemenin yapılacağı banka hesabını bildirilmesi gereği, “*alacaklının veya avukatının Merkezî Takip Sistemi ile ilişkilendirilmiş hesap numarasına ödenmesi gerektiği*” biçiminde öngörülmüştür. Öğretide bu hüküm, bu takip yolu için öngörülmüş avukatla temsil zorunluluğuna karşın alacaklının banka hesap numarasının bildirilmesi durumunda, avukatların vekâlet ücretini doğrudan alamayıp ancak müvekkillerinden vekâlet ücretini geri almak zorunda kalmalarına neden olabilecek bir durum yaratabileceği olasılığı üzerinden eleştirilmiştir³²⁰. Çünkü böyle bir olanak sağlandığında, avukatların müvekkillerinin talimatı ile bağlı olması nedeniyle, kurumsal hizmet sağlayıcıların avukatlara çoğunlukla ödemelerin kendi

³¹⁷ Friston, **Costs**, s. 176-7, ay. 6.137.

³¹⁸ Blake/Browne/Sime, **Jackson ADR**, s. 136-7, ay. 11.63; Friston, **Costs**, s. 175, ay. 6.135.

³¹⁹ Friston, **Costs**, s. 176, ay. 6.137'teki *Gore v Naheed [2017] EWCA Civ 369, at [49]* alıntısı.

³²⁰ Muhammet Özekes, “Abonelik Sözleşmelerinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Yeni Takip Yolu (7155 sayılı Kanun’un Düzenlemesi)”, **İzmir Barosu Dergisi Eylül 2018/3**, s. 241-2; Volkan Özçelik, Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usûlü Hakkında Kanun’a Göre İcra Takibi, **UMD/2019/7/14**, s. 384; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra ve İflâs Hukuku Ders Kitabı**, 11. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 270-271; Adem İçen, **7155 Sayılı Kanun'a Göre Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Haciz Yoluyla İlamsız Takip Usulü**, Filiz Kitabevi, İstanbul 2023, s. 140.

hesaplarına yatırılması isteğinde bulunma olasılığı artmaktadır³²¹. Bu da öğretideki bir görüşe göre avukatların hapis hakkını kullanamamasıyla sonuçlanabilecektir³²². Kanımızca avukatın hapis hakkı, yalnızca kendi emek karşılığı (*ücreti – sözleşmesel vekâlet ücreti*) için var olan bir düzenleme olup, savunman gideri için kullanılması uygun değildir. Hem bu eleştiri hem de hapis hakkına ilişkin sorun, yine ana sorunumuza ilişkin bir durumdur. Olması gereken hukuk bakımından savunman gideri, bir vekâlet ücreti değildir; bu nedenle de avukatın hesabına yatırılmamasında bir sorun olmamalıdır. Ancak var olan durum bakımından, eleştirilerin yerinde olduğu söylenebilir.

³²¹ Özekes, **Abonelik**, s. 242, dy. 10.

³²² İçen, **Abonelik**, s. 140, dy. 434.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YARGILAMA HUKUKU KURUMLARINA VE DAVA TÜRLERİNE GÖRE SAVUNMAN GİDERİ

I. Yargıcın Çekinmesi Gereken Durumlarda Çekinmemesi Üzerine Savunman Gideri

Yargıcın, yasaklama nedeninin doğduğu günden başlayarak çekinmesi gereken durumlarda çekinmemesi olasılığında, bu süreçte yaptığı geçersiz kılınabilir işlemler geçersiz kılınırsa ve ayrıca her durumda geçersiz kılınacak olan hüküm ve kararlar vermişse; bu durumda yargılama giderleri yargıca yükletilebilir (HMK m. 35/1). Yargılama giderleri denildiğinden, bunun içine savunman gideri de girmelidir. Ancak düzenlemenin sözünden anlaşılan, bu durumun bir zorunluluk değil de yargıcın belirlemesine bırakılmasıdır. Bu yetki durumu yasaklama nedenini bilmesine karşın yargıcın çekinmeyerek yargılamayı sürdürmesi ve gereksiz giderler yapılmasından sorumlu olması durumunun göz önüne alınacağındandır.

II. Dava Arkadaşlığı Durumunda Savunman Gideri

Dava arkadaşlığı, özünde usûl ekonomisi amacıyla yargılama sürecine getirilmiş bir kurumdur. Yasa gereği davacı veya davalı taraf olarak birden çok kişinin birlikte bulunmak zorunda olduğu duruma zorunlu (*mecburî*) dava arkadaşlığı; yasadaki öngörüldüğü biçimde aralarında bağlantı bulunan, birden çok kişi, davalarının birlikte görülmesi için davacı veya davalı tarafta birlikte seçimlik olarak birlikte bulunulması olanağına ise *ihiyarî* (seçimlik) dava arkadaşlığı denir¹. Özünde dava arkadaşlığında tarafta yığılma olmakta²; kimi durumda ise bunun yanında talepte yığılma da söz konusu olabilmektedir. Bu bakımdan yargılama giderleri dava arkadaşlığında daha da karmaşıklaşır.

Dava arkadaşlığında yargılama giderleri, yasamızda özel olarak düzenlenmemiş olup, yalnızca HMK m. 326/3'te öngörüldüğü üzere; davada haksız çıkan tarafta birden çok kişinin olduğu olasılık bakımından yargılama giderlerinin mahkemece bu kişiler arasında paylaştırılabileceği gibi bu kişiler mahkemece karşı

¹ Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 1022, ay. 6.320.

² Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 1021, ay. 6.315.

yanın giderlerinden müteselsil sorumlu tutulabilir. Bu düzenleme, dava arkadaşları bakımından uygulama alanı bulmaktadır³.

Yargılama giderlerine ilişkin HMK'daki genel düzenleme dışında, savunman giderinin ne yolla belirleneceğine ilişkin olarak, AAÜT m. 3/2'de "davalı yanda birden çok kişinin bulunduğu durumda, bu kişilerin davayı kazandığı" olasılık düzenlenmiştir. Öncelikle belirtmeliyiz ki bu düzenleme birden çok yanıyla sorunlu, çokça eleştirilmiş bir düzenlemedir. Bu düzenlemeye göre davacının davasının reddinin nedenine göre bir ayırım yapılmış; dava ortak nedenden reddedildiyse tek savunman giderine; dava davalı yandaki kişiler bakımından ayrı ayrı nedenlerle reddedildiyse buna göre ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi öngörülmüştür. Yalnızca davalı yandaki dava arkadaşlığı için uygulanabilecek biçimde düzenlemiş olan bu kuralı hem seçimlik hem de zorunlu dava arkadaşlığı bakımından, ayrıca "*ret sebebi*"⁴ sözü ile ne amaçlandığı bakımından da inceleyeceğiz.

Her bir kuramsal durumu aşağıda dava arkadaşlığı türlerine göre ele almadan önce, durumun karmaşıklığını örneklerle somutlaştırmak için dava arkadaşlıkları için şu varsayımsal durumu ele alalım. Davacı yanda A ile B kişilerinin dava arkadaşı; davalı yanda C, D ve E kişilerinin dava arkadaşı olduğunu varsayalım. Bu durumda davacının; seçimlik ya da zorunlu olmak üzere iki durumu olabilir; davalı yanın da seçimlik ya da zorunlu olmak üzere iki durumu olabilir. Böylece bu iki ayrı takımın birer ögesini seçtiğimizde toplam 4 ayrı sıralı-değişim (*permütasyon*) oluşacaktır. Bu olasılıklar sırasıyla şöyledir: Seçimlik dava arkadaşlarının zorunlu dava arkadaşlarına açtığı dava; seçimlik dava arkadaşlarının seçimlik dava arkadaşlarına açtığı dava; zorunlu dava arkadaşlarının seçimlik dava arkadaşlarına açtığı dava; zorunlu dava arkadaşlarının zorunlu dava arkadaşlarına açtığı dava. Bu dört olasılıkta da, davanın yalnızca tümünden kabul ve reddi olasılıklarını değerlendirirsek, toplam 8 olası durum oluşabilir. Yasa koyucu bunca olasılığı ayrı ayrı düzenleyemeyeceğinden var olan

³ Ömer Faruk Saçar, **İhtiyari Dava Arkadaşlığı**, Yetkin Yayınları, Ankara 2022, s. 262; Atalay, **Pekcanıtez Usûl**, s. 4230, ay. 20.73.

⁴ TBB Başkanlığından RG 03.10.2024 gün 32681 sayılı Tebliğdeki Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi Genel Hükümler m. 3/2 şu biçimdedir: "*Müteselsil sorumluluk da dahil olmak üzere, birden fazla davalı aleyhine açılan davanın reddinde, ret sebebi ortak olan davalılar vekili lehine tek, ret sebebi ayrı olan davalılar vekili lehine ise her ret sebebi için ayrı ayrı avukatlık ücretine hükümlenir.*"

düzenleme genel bir kural koymuş olsa gerektir; ancak bu kural da tüm bu olasılıkları açıklayamamaktadır.

İngiliz Hukukunda taraf ve dava arkadaşlığı kavramı ise Türk Hukukundaki düzenden çok büyük ölçüde başkadır. Genel kural olarak İngiliz yargıcı, CPR 44.2'deki genel kurallara göre; tarafların dava-öncesi ve sırasındaki davranışları göz önüne alınarak, ölçün temelden veya giderim temelinden, özet veya ayrıntılı değerlendirme ile başarılı olan tarafın giderlerini başarısız olana yükleyecek biçimde giderleri belirler. Ancak CPR öncesi uygulama döneminden kalan özel çözüm yöntemleri de vardır. İngiliz öğretisi yargılama giderleri buyruğu verilmesi bakımından üç ayrı özel buyruktan söz eder: Ortak-davalı buyruğu (*co-defendant orders*); ek-taraf buyruğu (*additional party orders*); zincirleme-sorumluluk buyruğu (*joint and joint and several orders*)⁵. Bu yöntemlere, aşağıda yeri geldikçe uygun olduğunu düşündüğümüz olasılıklara ilişkin Türk Hukukundaki durumu açıkladıktan sonra karşılaştırmak için yer vereceğiz. Yine de belirtmeliyiz ki taraflar konusunda iki hukuk düzeni arasındaki yoğun ayrım nedeniyle bu çözümlerin hukukumuzda uygulanması çok güçtür.

Türk Hukukundaki durumu ise aşağıda daha ayrıntılı inceleyeceğiz.

A. İhtiyarî (Seçimlik) Dava Arkadaşlığı Durumunda Savunman Gideri

Seçimlik dava arkadaşlığı durumunda, davalar ayrı ayrı açılabilirken usûl ekonomisi ilkesi gereği getirilen bu olanak kullanılarak birlikte açılır ve özünde burada dava arkadaşı sayısınca ayrı dava vardır⁶. Davaların bağımsız olmaları nedeniyle, genel kural olarak yargılama giderlerine ve dolayısıyla -davayı ayrı ayrı avukatlarla yürütmemiş olsalar bile⁷- savunman giderine de ayrı ayrı hükmedilmeli ve hüküm fıkrasında da ayrı ayrı gösterilmelidir⁸. Buna karşın, seçimlik dava arkadaşları hep birlikte bir savunman tutmuş ve eğer bir dizili (*seri*) dava açmışsa, AAÜT m. 22'ye

⁵ Friston, *Costs*, s. 225, ay. 7.03.

⁶ Hakan Pekcanitez / Hülya Taş Korkmaz, *Pekcanitez Usûl*, s. 1029, ay. 6.334.

⁷ Saçar, *İhtiyari Dava Arkadaşlığı*, s. 266; Pekcanitez/Taş Korkmaz, *Pekcanitez Usûl*, s. 1035, ay. 6.350. Karşı yöndeki görüş için bkz. Kuru/Aydın, *Usûl El Kitabı*, Cilt 1, s. 966.

⁸ Saçar, *İhtiyari Dava Arkadaşlığı*, s. 265.

göre savunman giderine hükmedilir⁹. Ayrıca, seçimlik dava arkadaşlarının davada kazanan yan olup olmamasına göre de durum değişecektir, bu nedenle ayrıca inceleyeceğiz.

1. Seçimlik Dava Arkadaşlarının Davada Haklı Çıkması

Dava arkadaşlarının davayı kazandığı durumda, karşı yandaki kişi ya da kişiler; davayı kazananların yargılama giderlerini ödemekle yükümlü tutulacaklardır. Dava arkadaşları davayı davacı yanda kazanabilir ya da davalı yanda kazanabilir.

Öncelikle davacı yanda davayı kazanan seçimlik dava arkadaşlarını ele alalım. Davacı yanda A ile B kişilerinin seçimlik dava arkadaşı; davalı yanda C, D ve E kişilerinin seçimlik dava arkadaşı olduğunu varsayalım. Seçimlik dava arkadaşları A ve B'nin davayı davacı olarak kazandığı olasılıkta yalnızca davalı yandaki dava arkadaşlarının davayı kazandığı olasılığı düzenleyen AAÜT m. 3/2 uygulanamayacaktır. Burada genel kuralın uygulanması ve her dava arkadaşı yararına ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi gerekir. Ayrıca dizili davaların koşulları varsa -örneğin bir işverenin yanında çalışan onlarca işçinin tek bir avukat ile dizili dava açmaları durumunda- AAÜT m. 22 uygulama alanı bulacak ve ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi, dava sayısı arttıkça oransal olarak aşamalı düşecektir¹⁰.

İkinci ve daha karmaşık olan olasılıkta ise, davalı yanda davayı kazanan seçimlik dava arkadaşlarını ele almak gerekir. Bu sorunun yanıtı da çatallanarak incelenmelidir: Davalıların tek bir avukatla yargılamayı yürütmesi ve birden çok avukatla yargılamayı sürdürmesi.

İlk alt olasılık (davayı tek avukatla yürüten seçimlik dava arkadaşlarının davayı kazanması olasılığı); AAÜT m. 3/2'de "*müteselsil sorumluluk da dahil olmak üzere*" denilerek, müteselsil sorumluluk dışındaki ihtiyari dava arkadaşlığı durumlarını da içinde barındıran biçimde düzenlenmiştir. AAÜT m. 3/2'ye göre, ortak bir nedenle

⁹ Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 1035, ay. 6.351.

¹⁰ Daha ayrıntılı açıklamalar için aşağıda bkz. "**d. Dizili Davalarda (Serî Davalarda) Savunman Gideri**".

davanın reddini sağlayan dava arkadaşlarının “*vekili lehine*”¹¹ tek bir savunman gideri ödenecek; birden çok nedenle davanın reddi sonucuna ulaşarak giderlerini karşı yandan almaya hak kazanan dava arkadaşları vekiline ise her ret nedeni için ayrı ayrı savunman gideri ödenecektir. Burada ret nedeni deyiminden ne anlamak gerekir?

Ret nedeni deyiminden; usûl hukukumuzdaki “istem sonucu” başına¹² verilen kararın nedeni (örneğin; *zamanaşımı nedeniyle esastan ret, ilk itiraz nedeniyle usûlden ret*) ya da türü (*usûlden ret, esastan ret*) mü; davanın reddini sağlayan ayrı bir savunma nedeni¹³ mi; “dava nedeni” olan olgular (*vakıalar*) mı; yoksa “hukukî neden” olan ve koşul vakıaları düzenleyen yasa düzenlemeleri mi anlaşılmalıdır? Kanımızca bu düzenleme bu soruya bir yanıt veremediği için açık değildir¹⁴. Ayrıca ret nedeni bakımından yapılacak böyle bir sınıflandırmanın her durumda işlevsel olmayacağı da söylenebilir¹⁵. Bu konuda AAÜT m. 3/2 çokça eleştirilmiştir.

Öğretide Saçar, bu kuralın getirilmesinde, bir görüşleri (*icthadı*) birleştirme kararının kaynak olduğunu ileri sürmektedir; bu kuralın da yalnızca bu İBK’da incelenen durumla -yalnızca müteselsil borçluluk ile- kısıtlı olarak uygulanabileceğini savunmaktadır¹⁶. Bu İBK¹⁷’ya konu görüş ayrılığında, müteselsil davalı seçimlik dava arkadaşlarının tümünün yararlandığı tek bir kişisel bir savunma nedeniyle davanın reddedilmesi durumu incelenmiş ve davacının davalılara ayrı ayrı savunman gideri ödememesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Oysa bu kuralın yalnızca müteselsil sorumluluk durumunda uygulanması gerektiğini savunan Saçar’ın açıkladığı bir

¹¹ Hepsinden önce belirtmek gerekir ki savunman gideri, AvY. m. 165/son gereği avukata ait olsa bile vekil lehine hükmedilemez, bu yönüyle bu düzenleme HMK m. 330’a aykırıdır. HMK m. 330’a göre savunman gideri “taraf lehine” hükmedilir. Kaldı ki hepsinden öte; olması gereken bakımından bir yargılama gideri olan savunman gideri de avukatın olmamalıdır.

¹² Ki bu durumda ikincil istem niteliğindeki faiz bakımından ayrı karar verildiği sayılamaz.

¹³ Öğretide Saçar, bu kural için, kuralın bir Yargıtay İBK’sı sonucu getirildiği ve bu Yargıtay İBK’sındaki karşı oydan çıkardığı sonuç olarak; ortak neden ile ortak “savunma nedeni” kavramının anlaşılması gerektiği kanısındadır. Bkz. Saçar, *İhtiyari Dava Arkadaşlığı*, s. 270-1.

¹⁴ Papakçı, *Vekâlet Ücreti*, s. 200; Saçar, *İhtiyari Dava Arkadaşlığı*, s. 272.

¹⁵ Saçar, *İhtiyari Dava Arkadaşlığı*, s. 272.

¹⁶ Saçar, *İhtiyari Dava Arkadaşlığı*, s. 270-273.

¹⁷ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu, 27.06.1956 tarih ve E. 2, K. 14 sayılı Tevhidi İçtihat Kararı, *Resmî Gazete*, 24.10.1956, Sayı: 9441, s. 15798 vd. Bu kararda, daha önce 4. Hukuk Dairesi’nin ayrı tüzel kişilerin dava arkadaşı olduğu durumda ayrı ayrı savunman giderine hak kazanacağı yönündeki çözümleri ile Ticaret Dairesi’nin dava müteselsilen açılmış ve tek bir sebeple reddedilmişse, tek bir savunman gideri takdir edilmesi gerektiği yönündeki görüşleri ele alınmış ve oy çokluğu ile Ticaret Dairesi’nin görüşü temel alınarak görüşler birleştirilmiştir.

olasılıkla¹⁸; müteselsil sorumluluk yoksa ve davalı yandaki kişilere ayrı ayrı bağımsız istemler yöneltildiyse, bu durumda ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmelidir.

Öğretide *Ermenek*, bu düzenlemeyi, yalnızca ret nedeninin eş olması ile değil, dava nedeninin eş olması ve istemlerin de eş nedenden reddedilmiş olması gerektiği ile açıklamış, bu iki koşul bir arada yoksa ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi gerektiği biçiminde yorumlamıştır¹⁹. Eğer bu iki koşul bir arada ise davacı yanca ödenmek üzere yalnız bir savunman giderine hükmedilecektir. Bu demektir ki kural olarak davacının davalılara açtığı davada tek bir dava nedenine (olguya-*vakiya*) dayanarak davayı açması gerekir. Buna karşılık da davalıların tek bir savunmanla yargılamayı sürdürmesi ya da edilgen ihtiyarî dava arkadaşlığı durumunun var olması gerekir²⁰. Ayrıca bu görüşten devinimle göz önüne almak gerekir ki; düzenlemede “*davalılar vekili lehine*” denmekte ve tekil kullanılmaktadır. Bu demektir ki düzenleme, davalı yandaki kişilerin müteselsil sorumluluk nedenine dayalı olarak davalı yanda bulunmaları ve davayı tek bir savunmanla davayı yürütmeleri olasılığını temel almıştır. *Ermenek* müteselsil sorumluluk bakımından *Saçar* ile koşut bir görüş bildirmiştir.

Kanımızca burada birbirinden bağımsız, ayrı ayrı bağımsız istemler yöneltildiği durumda, ret nedeni de kendiliğinden ayrı olacaktır. Biz burada istem sonucu ekseninde bir değerlendirme yapılması gerektiğini ve verilen ret kararların ayrılığı, nedeni (kişisel bir savunmayla mı yoksa bir dava şartı yokluğuyla mı ya da dava dosyasına giren bir itiraz nedeniyle mi reddedildiği) ve sonuçta verilen kararın türü (*esastan-usûlden ret-görevsizlik kararı gibi*) temel alınarak belirleme yapılması gerektiğini, düzenlemenin de bu yönde yorumlanması gerektiğini düşünmekteyiz. Böylece, yalnızca ret nedenine bağlı bir savunman gideri düzeni olmaz ve davacının öngörülemezlikle karşılaşması kaygısı²¹ da aşılmış olur. Ancak yine belirtelim, bu demek değildir ki her bir istem ögesi bakımından verilen karar ayrı ayrı ret nedeni

¹⁸ Saçar, *İhtiyari Dava Arkadaşlığı*, s. 272-3.

¹⁹ Ermenek, *Birleştirilme ve Ayrılma*, s. 272.

²⁰ Ermenek, *Birleştirilme ve Ayrılma*, s. 272. Bu yorumu yaparken yazarın edilgen dava arkadaşlığı ile davalılardan birinin davayı yürütmesi ve buna bağlı olarak bir savunmanın görev alması, diğer dava arkadaşlarının ise davayı yürüten o etken arkadaşın yargılamayı yürütme başarımına ve dolayısıyla yazgısına bağlı olmasını açıklamaya çalıştığını varsaymaktayız.

²¹ Saçar, *İhtiyari Dava Arkadaşlığı*, s. 273.

olsun. Örneğin faiz gibi ikincil istemlerin reddi durumu ayrı savunman giderine hükmedilme nedeni olmamalıdır, burada yalnızca istem sonucunu ortaya alarak bir belirleme yapılmamalıdır. Bu söylemlerimizi ve düzenlemenin amacını somutlaştırmak gerekir:

İlk olasılıkta davacı yanda A ile B kişilerinin seçimlik dava arkadaşı; davalı yanda C, D ve E kişilerinin seçimlik dava arkadaşı olduğunu, tek bir avukat ile davayı yürüttüklerini ve davanın kendilerine tek bir dava nedeni (*vakıa*) olarak müteselsil sorumluluk nedeni ile açıldığını varsayalım. C ve D bakımından dava tahkim ilk itirazı nedeniyle dava şartı yokluğundan usûlden reddedilsin; E bakımından ise dava şartları ve ilk itirazların yerinde olmasından -ya da E bakımından ilk itirazın ileri sürülmemesinden- dolayı yargılama sürdürülsün²² ve onun için de zamanaşımı savunması (*def'i*) nedeniyle dava esastan reddedilmiş olsun. Bu durumda E için ayrı bir savunman giderine – hem *kişisel ve ayrı bir savunma nedeni* olan zamanaşımı def'inden kaynaklı hem de *esastan ret* olduğu için- oransal tutardan hükmedileceği açıktır. C ve D bakımından ise başka bir nedenden dolayı usûlden reddedilmiştir; öyleyse ayrı bir nedenden dolayı olduğu için B ve C yararına maktu tutardan tek bir savunman gideri hükmedilmelidir. Bunun dışında, müteselsil sorumluluğun olmadığı bir olasılıkta; örneğin kısmî borçluluk gereği bir konutu aylık 15.000 lira kira tutarı karşılığında C, D ve E'nin birlikte kiralamış olduklarını varsayalım. Kiralayan A ve B, her bir davalıdan 5.000 lira isteyebilecektir; C, D ve E'ye karşı birlikte dava açmıştır. Hepsi tek bir avukatla davayı yürüten C, D ve E, seçimlik dava arkadaşı olarak davalı yanda bulunmuş; C, dava öncesi karşı alacağını ileri sürerek takas ettiğini (*itiraz*); D, alacağın zamanaşımına uğradığını (*def'i*); E de kendisine karşı daha önce bu konudan, eş kişilerce bir dava daha açıldığını (*derdestlik*) ileri sürerek davanın reddi sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumda C'nin ileri sürdüğü savunma, C ile D bakımından sorumlulukları müteselsil olmadığından, D bakımından da sonuç doğurmayacaktır. Dolayısıyla üçü bakımından da ayrı ayrı nedenlerle dava reddedilecek; ayrı ayrı savunman giderine hükmedilecektir. Eğer aralarındaki dava arkadaşlığı, müteselsil

²² Nitekim dava şartları ve ilk itirazlar her bir seçimlik dava arkadaşı bakımından ayrı ayrı incelenir. Bkz. Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 1029, ay. 6.334. Bu bağlamda, bir dava arkadaşı bakımından dava şartı yokluğundan usûlden ret sonucuna varılabilirken, diğeri için yargılama sürebilir.

sorumluluktan doğmuş olsaydı, bu durumda C'nin ileri sürdüğü savunma D bakımından da sonuç doğuracak ve D zamanaşımı def'ine dayansa da, C'nin ileri sürdüğü itiraz nedeniyle, demektir ki ortak nedenle dava esastan ret ile sonuçlanacaktı. Dolayısıyla C ve D yararına oransal tutardan tek bir savunman giderine hükmedilecekti. Oysa şimdi C ve D'nin ayrı savunmaları üzerine dava ikisi için de esastan reddedilse bile, kendileri yararına ayrı ayrı oransal tutardan savunman giderine hükmedilecektir. E'nin davası ise dava şartı yokluğu nedeniyle usûlden reddedilecek; E yararına maktu tutardan ayrı bir savunman giderine hükmedilecektir. Görüldüğü gibi birbirinden bağımsız istemler bakımından ret nedeni de kendiliğinden bağımsız olmaktadır.

Peki C ve D'nin ayrı ayrı avukatlarla yürüttüğü davalarındaki usûlden ret nedeni ortak olduğunda ne olacaktır? Bu bizi ikinci alt olasılığı incelemeye götürür. İkinci alt olasılıkta (davayı kazanan yandaki seçimlik dava arkadaşlarının her birinin ayrı avukatla davayı yürütmüş olmaları); AAÜT m. 3/2 kapsamında mıdır? Öğretide bir görüş, AAÜT m. 3/2 burada da uygulanır; davayı birden çok avukatla da yürütmüş olsalar, dava arkadaşlarının davayı kazanması bakımından davanın ret nedenine bakılarak savunman giderine hükmedilir; buna göre birden çok avukatla yürütülse bile tek nedenden reddedilen dava için davalılar yararına yalnız bir savunman gideri hükmedilebilir demektir²³. Yargıtay'ın yorumu da -müteselsilen sorumluluk savıyla açılan davalara özgü olarak- davalıların ayrı savunman ile temsil edilmesi durumunda dahi ret nedeni ortaksa, davacıya tek savunman giderinin yükletileceği biçimindedir²⁴. Bir diğer görüş ise, AAÜT m. 3/2 gereği davanın reddi nedeni ortak olsa dahi, davayı kazanan davalı dava arkadaşları eğer davayı ayrı avukatlarla yürütmüşlerse her biri yararına ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi gerektiğini, tersi durumun seçimlik dava arkadaşlığı kurumunun niteliğine -bağımsız davalar ilkesi özelinde- aykırı olduğunu savunur²⁵. Kanımızca AAÜT m. 3/2, “davalılar vekili lehine” dediği

²³ Hasan Kaya, **Yargılama Giderleri**, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 245; Mesut Ertanhan, **Yargılama ve Takip Giderleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 176.

²⁴ Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 1037, ay. 6.353.

²⁵ Saçar, **İhtiyari Dava Arkadaşlığı**, s. 266-7; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Cilt III, s. 3374; Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 1037, ay. 6.354. Ancak bizimle eş sonuca varsalar ve açıkça bunu belirtmemişler de kanımızca Pekcanitez / Taş Korkmaz, özünde AAÜT m. 3/2'nin uygulamasını olanaksız kılacak bir durumu savunmaktadır. Çünkü bizim yorumumuza göre AAÜT m. 3/2'nin kendisi birden çok avukatla temsil durumunu öngörmemekte; tek bir avukatla yürütülen davada,

için, bu düzenleme sözünü ettiğimiz bu olasılıkta uygulanamaz; bu nedenle bize göre de ret nedeni ortak ya da ayrı, ne olursa olsun davayı birden çok avukatla yürüten seçimlik dava arkadaşları için ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmelidir. Eğer AAÜT m. 3/2'yi, dava arkadaşlarının birden çok avukatla davayı yürütmeleri olasılığını da içine alacak biçimde esnetirsek; bu durumda yorumumuz değişirdi ve AAÜT m. 3/2 ile seçimlik dava arkadaşlığında dava arkadaşlarının tek bir avukatla davayı yürütmelerinin beklenmesi ve bu yolla davacının davanın reddi durumunda ödemek zorunda kalacağı savunman gideri tutarının daha düşük tutulması yoluyla seçimlik dava arkadaşlığı kurumunun uygulamasını isteklendirmek ve bu yolla usûl ekonomisini sağlamak amaçlanmıştır, derdik²⁶. Ancak biz bu düzenlemeyi böyle okumuyoruz.

Davalıların davayı kazandığı olasılıkta, doğal olarak davayı kazanamayan davacı da bu giderlerden sorumlu olacaktır. Davacı yanda seçimlik dava arkadaşı olan A ve B, -HMK m. 326/3 gereği- tüm bu giderlerin (savunman gideri toplamı ne tutarda ise bu tutarın da) bölüştürülmesi ya da yargıcın duruma göre müteselsil sorumlu tutması biçiminde sorumlu olacaktırlar. Eğer davası reddedilen davacı A ve B zorunlu dava arkadaşı olsa, yine HMK m. 326/3 uygulanacaktır.

davanın her bir dava arkadaşı bakımından ret nedenine göre sınıflandırılması ve bu sınıflandırma sonunda tek veya ayrı savunman giderine hükmedilmeyi öngörmektedir.

²⁶ Bu durumda derdik ki: AAÜT m. 3/2 gereği tek bir savunman giderine hükmedilmesi ile amaçlanan; yukarıda verdiğimiz örnekten gidersek, davalı yandaki seçimlik dava arkadaşları C ve D'nin tek bir avukatla temsil edilmesidir. Bu demektir ki; eğer ayrı ayrı avukatlarla davayı yürüttülerse, bu durumda yaptıkları savunman giderinin bir bölümüne katlanmaları gerekir. Nitekim tersi durumda, -seçimlik dava arkadaşlığında her bir dava arkadaşı bakımından ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi kuralı uygulandığında-, bu kez davacının davayı seçimlik dava arkadaşlığı olarak açmasında bir yarar ve anlam kalmayacaktır. Bu da dava arkadaşlığında amaçlanan usûl ekonomisini sağlama amacına ulaşılmasını demektir. AAÜT m. 3/2 böyle yorumlandığında, davacıyı usûl ekonomisi gereği davalı yanda seçimlik dava arkadaşlarını birlikte göstererek dava açmaya isteklendirmek -ayrıca davalıların da her birinin ayrı avukatla davayı yürütmemesi ve kimisinin edilgen dava arkadaşı olması- amacıyla savunman gideri bakımından korumayı ve özünde dava arkadaşlığı kurumunu çalıştırmak yoluyla usûl ekonomisini amaçlamaktadır. Böyle bakıldığında, AAÜT m. 3/2'nin, AAÜT m. 8/1 ve m. 22 ile çeliştiği yönündeki görüşe (Saçar, **İhtiyari Dava Arkadaşlığı**, s. 272; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt III**, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 3374) katılmak da zor olur. Çünkü davaların ayrı olarak açılıp birleştirilmesinde davacı usûl ekonomisini gözetmemiş; davalıları dava arkadaşı olarak gösterip tek bir dava açtığında ise usûl ekonomisine yönelik bir iş yapmıştır. Dolayısıyla davacının böyle bir korumaya alınması kanımızca amaca uygun, iyi bir düşüncedir. Ancak yasayla böyle bir zorunluluk öngörülmemişken, davalı yanda bulunan seçimlik dava arkadaşlarını ortak bir avukatla davayı yürütmek zorunda bırakmak yanlıştır. Bununla ilgili belki HMK'da bir düzenleme yapılması gerekir; böyle bir düzenleme olmadıkça bu durum da tartışmalı ve eleştiriye açık kalacaktır.

İngiliz Hukukundaki dava arkadaşlığı durumunda, gider değerlendirme yetkisi uygulama alanı bulur ve buna göre tek bir savunman ile davanın yürütülebileceği durumda etkin olan dava arkadaşı ve edilgen dava arkadaşı anlayışına göre giderlerin belirlenmesi anlayışı vardır. Bu yöndeki *Burke v. The College of Law and the SRA (Solicitors Regulation Authority) (2012)* kararında Temyiz Mahkemesi, temyiz etmede ayrı veya başka çıkarları olmamasına karşın davayı ayrı ayrı avukatlarla izleyen davalılar *Kolej* ile *SRA*'ın giderleri bakımından davacının yalnızca bir gider takımından (ki bu da davaya hazırlanmada ana yükü üstlenen Kolej'in giderleri olacaktır) sorumlu olması gerektiği yargısını kılmıştır²⁷. Buna göre Temyiz Mahkemesi, eğer dava arkadaşları tek bir savunman ile davayı izleyebiliyorlarsa, artık burada davacıyı iki ayrı savunman gideri bakımından sorumlu tutmak yerinde olmayacaktır, görüşündedir. Ancak eğer ayrı ayrı savunmanlar ile davanın yürütülmesi haklı görülebilecekse, bu durumda yargıç bu ek savunman giderlerini de davacıya yükleyebilir²⁸. *Sime*'in aktardığı bir yargı çözümünde 8 davalı, davayı tek bir savunmanla yürütmüş, her biri ayrı bir savunma nedenine dayanmış ve 7'si davada başarılı olmuştur. Bu durumda yargılama davalıların giderlerinin yedi bölü sekizinin davacı tarafından ödenmesiyle sonuçlanmış ve -başarısız olan dışındaki- her bir davalı, toplam giderlerinin bir bölü sekizini geri alabilmiştir²⁹.

2. Seçimlik Dava Arkadaşlarının Davayı Kazanamaması, Müteselsil Sorumluluk ve Davaların Birleştirilmesi

Seçimlik dava arkadaşlığında, dava arkadaşları davayı kazanamadığında, davayı kazanan karşı yanın yargılama giderleri kendilerine yükletilecektir. Bu durum için AAÜT'de bir hüküm yoktur. Davayı kazanan davacının tek kişi olması durumunda tek bir savunma giderine hükmedilecektir. Eğer davacı yanda da dava arkadaşlığı varsa, bir görüşe göre bu durumda da AAÜT m. 3/2 kıyasen uygulanmalıdır ve davanın kabul edilmesi nedeninin ortak olup olmadığına bakılarak belirlene yapılmalıdır³⁰. Kanımızca yalnızca davacının usûl ekonomisi gereği karşı yanın yargılama giderlerinden korunması için getirildiğini düşündüğümüz bu

²⁷ Andrews, *Civil Processes*, s. 533-4.

²⁸ Sime, *Civil Procedure*, s. 515, ay. 46.16.

²⁹ Sime, *Civil Procedure*, s. 516, ay. 46.17.

³⁰ Aykut, *Hukuk Davaları*, s. 87; Taner Emre Yardımcı, *Hukuk Davalarında Mecburi Dava Arkadaşlığı*, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 357.

düzenleme, davacı yan bakımından bu kural uygulanmamalıdır. Davacılar yararına, eğer seçimlik dava arkadaşı iseler ayrı ayrı; zorunlu dava arkadaşı iseler hem tek bir dava olduğundan hem de ortak nedenle ret olacağından, tek bir savunman giderine hükmedilmelidir.

Davayı kazanamayan dava arkadaşlarına yükletilecek bu savunman gideri bakımından, HMK m. 326/3 gereği mahkeme yargılama giderlerini paylaştırabilir veya davalıları müteselsilen sorumlu tutulmalarına da karar verebilir³¹. Bu nedenle denebilir ki, yasa yargıcın eline, davanın özü bakımından dava arkadaşları arasındaki hukuksal ilişki bakımından ortaklaşa ya da zincirleme bir sorumluluk olup olmamasına göre giderlerden sorumlu tutma yetkisi vermiştir³². Bu demek değildir ki her seçimlik dava arkadaşlığı durumunda yargıç müteselsil sorumluluğa karar verebilir³³. Bu düşünceyle koşut bir Yargıtay çözümüne göre de her bir davalıya karşı öne sürülen istemin başka olması durumunda, davacının her bir davalıya karşı haklı olduğu istem tutarı üzerinden davalılara ayrı ayrı yargılama gideri yüklenmesi gerekirken mahkemece istemlerin toplamından davalıların müteselsil sorumlu tutulması hukuka aykırı bulunmuştur³⁴. Öğretide bu durumda, davalılar arası durumun bir ekonomik bütünlük oluşturup oluşturmadığına bakılarak, eğer bir bütünlük yoksa her bir davalının sorumluluk oranına göre ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmeli; bir bütünlük varsa, örneğin mahkeme müteselsil sorumluluğa hükmettiyse, bu durumda savunman gideri de tek bir savunman gideri olarak belirlenip davalıların bu giderden de müteselsil sorumlu tutulması gerektiği yönünde bir görüş vardır³⁵. Nitekim bu zincirleme sorumlulukta davalılar hükme konu tutar için olduğu gibi savunman gideri bakımından da daha sonra iç ilişkide durumu çözümleyecektir.

³¹ Ermenek, **Birleştirilme ve Ayrılma**, s. 272.

³² Saçar, **İhtiyari Dava Arkadaşlığı**, s. 269.

³³ Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı, Cilt 1**, s. 965-6; Pekcanıtez/Taş Korkmaz, **Pekcanıtez Usûl**, s. 1037, ay. 6.354; Saçar, **İhtiyari Dava Arkadaşlığı**, s. 266 ve 269, dy. 1031. Yazar bu durumu dıpyazıda, aralarında seçimlik dava arkadaşlığı bulunan davalıların, paylarına göre dava konusu değerden sorumlu tutulduğu bir davada yargılama giderlerinden müşterek ve müteselsilen sorumlu tutulmalarının yanlış olduğu yönündeki bir Yargıtay kararı ile örneklendirmiştir. Karar künyesi: Yargıtay 1. HD E. 2019/35 K. 2021/819 T. 16.02.2021 (kazancı).

³⁴ Umar, **HMK Şerhi**, s. 942. Yazarın incelediği karar: 19. HD. E. 1993/6333 K. 1994/3749 T. 14.4.1994.

³⁵ Ermenek, **Birleştirilme ve Ayrılma**, s. 272-3.

Örnek vermek gerekirse; davacı A, TBK m. 61 gereği, davalılar B, C ve D'ye haksız eylemden doğan bir dava açmış olsun. Davacı davayı kazanınca, kendisinin alması gereken savunman gideri olan 60.000 lira için üç davalı da sorumlu mu tutulacak, yoksa bu üç davalının eksik veya yanlış davranışının haksız eyleme neden olma oranı 1/3 ise, her biri 20.000 lira için mi sorumlu tutulacaktır? Bu soruyu yargıç, hükme giden yolda sorumluluğa ilişkin yapacağı nitelendirmeye bağlı olarak yanıtlayacaktır³⁶. Eğer burada ortaklaşa (*müşterek*) sorumluluk varsa, buna göre savunman gideri de (20.000 lira x3 olarak) paylaştırılacak; zincirleme (*müteselsil*) sorumluluk varsa, tüm savunman gideri (60.000 lira) bakımından üç davalı da sorumlu olacaktır.

İngiliz Hukukunda, davalıların davayı kazanamadığı duruma ilişkin uygulama kaynaklı “zincirleme-sorumluluk buyruğu” vardır. Davada başarısız olanların bir yanda bulunması ve kazanan tarafın giderlerinin birlikte başarısız olanlara yükletildiği olasılıkta söz konusu olur. Bu bağlamda bir yargı çözümünde, eş dava nedenine dayanıp davada başarısız olan davalıların bölünemez ve birlikte biçimde davranma yaklaşımında olmalarından dolayı giderleri de bölmemenin doğru olacağı sonucuna varılmıştır³⁷. Bu durumda davalılar yaptıkları ödemeleri birbirlerinden isteyebilirler³⁸. Ancak eğer davada başarısız olmuş olan taraftaki dava arkadaşları kendi aralarında bir gider bölüşümü anlaşması yapmışlarsa yargıç takdir yetkisini kullanarak gider buyruğunu verdiği aşamada gider sorumluluğunu bölüştürebilir veya zincirleme sorumluluk sonucuna da varabilir³⁹.

Bunun dışında İngiliz Hukukunda uygulama kaynaklı ortaya çıkmış olan, davalıların bir bölümünün davada başarılı olduğu, bir bölümünün ise başarısız olduğu olasılıkta bir gider buyruğu vardır. Ortak-davalı buyruğu olasılığında; genellikle trafik kazası gibi bir olayda haksız eylemin kimin yanlış veya eksiğinden kaynaklandığının uyuşmazlık konusu olduğu bir davada, bir davacının davayı iki davalıya yöneltmesi ve birine karşı kazandığı ancak diğerine karşı başarısız olması söz konusudur⁴⁰. Bu

³⁶ Saçar, *İhtiyari Dava Arkadaşlığı*, s. 270.

³⁷ Friston, *Costs*, s. 233-4, ay. 7.33; Sime, *Civil Procedure*, s. 515, ay. 46.16.

³⁸ Sime, *Civil Procedure*, s. 515, ay. 16.

³⁹ Friston, *Costs*, s. 234, ay. 7.34.

⁴⁰ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1445, ay. 28.88; Friston, *Costs*, s. 227, ay. 7.07.

olasılıkta davalılara karşı birbiriyle bağlantılı dava nedenlerine dayanılması ve davacının en az bir davalıya karşı başarılı olması gerekir⁴¹. Ortak-davalı buyruğunda, iki tür karar verilebilmektedir: Bunların ilki, başarılı olan davalının giderlerinin, başarısız olan davalıya yükletildiği *Sanderson*⁴² çözümü ve ikincisi, davacının, başarılı davalının giderlerini ödediği ancak davacının ödediği bu giderlerin başarısız davalıya yükletildiği *Bullock*⁴³ çözümüdür⁴⁴. Ancak belirtilmelidir ki ortak-davalı buyruğu, gerektiğinde kullanılabilen, özellikle davacının kime dava açacağını bilmediği ve bu nedenle uygun olacak birden çok kişiyi davalı gösterip dava açtığı ancak birine karşı başarısız olduğunda o davalıya gider öderse, kazandığı giderimin aşınacağı açık olan, bu nedenle de kullanılırken iyice düşünülmesi gereken, duruma göre davalılardan birine karşı haksızlık oluşturma olasılığı olan⁴⁵ bir buyruktur. Yargıcın zorunlu olarak uygulaması gereken bir kural olmayıp, uygulamada gelişmiş ve özellikle de davacının battığı ya da kendisine karşı giderlerin giderimi yoluna gidilemediği (bağışık olduğu) durumlar için kullanışlı görülebilecek güçlü bir olanaktır⁴⁶.

Davaların birleştirilmesi bakımından ise, AAÜT m. 3/2'nin AAÜT m. 8 ile çeliştiği yönündeki görüşe⁴⁷ katılmamaktayız. Çünkü AAÜT m. 3/2, davalı seçimlik dava arkadaşlarının davayı tek bir avukatla yürüttüğü olasılığa yöneliktir. Davaların birleştirilmesinde ise davalılar, tek bir avukatla yürütse bile, davalar başlangıçta tümüyle ayrı davalar olarak açılmıştır. Kanımızca AAÜT m. 3/2, davacıyı usûl ekonomisi gereği davalı yanda seçimlik dava arkadaşlarını birlikte göstererek dava açmaya isteklendirmek -ayrıca davalıların da her birinin ayrı avukatla davayı yürütmemesi ve kimisinin edilgen dava arkadaşı olması- amacıyla savunman gideri bakımından korumayı ve özünde dava arkadaşlığı kurumunu çalıştırmak yoluyla usûl ekonomisini amaçlamaktadır⁴⁸. Dolayısıyla bu olasılığa özgülenmiş bir düzenleme

⁴¹ Friston, **Costs**, s. 227-8, ay. 7.12.

⁴² *Bullock v London General Omnibus Co* [1907] 1 KB 264.

⁴³ *Sanderson v Blyth Theatre Co* [1903] 2 KB 533.

⁴⁴ Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 1445, ay. 28.88, dy. 197; Sime, **Civil Procedure**, s. 516, ay. 46.18-20; Friston, **Costs**, s. 226-7, ay. 7.04-5.

⁴⁵ Friston, **Costs**, s. 228, ay. 7.08.

⁴⁶ Friston, **Costs**, s. 227-8, ay. 7.06, 7.10.

⁴⁷ Saçar, **İhtiyari Dava Arkadaşlığı**, s. 273; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt III**, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 3374.

⁴⁸ Bu bakımdan öğretide AAÜT m. 3/2'nin davacıların davayı kazandığı olasılık için de öngörülmesi gerektiği, var olan durumun eşitsizlik yarattığı yönündeki görüşe katılmamaktayız. Söz konusu görüş

olduğunu düşünmekteyiz. Karşılaştırsak: Davaların ayrı olarak açılıp birleştirilmesinde davacı en başta usûl ekonomisini gözetmemiştir; oysa davalıları dava arkadaşı olarak gösterip tek bir dava açtığında ise usûl ekonomisine yönelik bir iş yapmıştır. Bu nedenle AAÜT m. 3/2 en baştan usûl ekonomisine uygun bir iş yapan davacıyı savunman gideri bakımından korurken; davaların sonradan birleştirildiği olasılıkta AAÜT m. 8 gereği ayrı ayrı savunman gideri belirlenmelidir.

3. Dizili Davalarda (*Serî Davalarda*) Savunman Gideri

Dizili davalar, seçimlik dava arkadaşlığının bir özel görünümüdür ve AAÜT m. 22'ye göre dizilmiş dava sayısına göre bir ayırım yapılmıştır. Buna göre ilk on dava için her bir dosyada ayrı ayrı tüm savunman giderine hükmedilecek; on dosyadan sonrası ve elli dosyaya ulaştığında ise on dosyadan sonrası için her bir dosya için ayrı tüm savunman giderinin yüzde 50'sine; elli dosyadan sonra olup yüz dosyaya vardığında ise bu aradaki elli dosya için dosya başına belirlenecek savunman giderinin yüzde 40'ı; yüz dosyanın üzerindeki dosyalar için ise dosya başına belirlenecek savunman giderinin yüzde 25'i oranında savunman giderine hükmedilir. Bu düzenlemenin uygulanması için davaların birlikte yürütülüyor olması gerekir; eğer duruşmalı bir iş söz konusuysa da dosyaya ilişkin tüm duruşmaların aynı gün aynı mahkemede yapılması gerekir (AAÜT m. 22).

Dizi davalarda özünde seçimlik dava arkadaşlığı vardır, bu davalar birlikte de açılrsa ayrı da açılrsa her biri ayrı ayrı davalardır. Ancak dizili davaları bir savunman yürütür ve çoğunlukla eş hukuksal nedene dayanan ve dilekçeleri de büyük oranda benzerdir. Bunun en açık örneği bir işverene karşı açılan birden çok -eş nitelikte ve uzmanlıkta- işçinin iş alacağı davasını bir avukata vermeleridir. Bu bakımdan savunman kişinin gireceği iş yükü olağan durumda açacağı 15 ayrı davadan daha azdır. Bu nedenle çizelgede aşamalı olarak giderin düşüşü öngörülmüştür. Ancak daha önceki çizelgelerde böyle bir aşama öngörülmemiş, doğrudan ihtiyari dava arkadaşlığı gerekçesiyle her bir dava için ayrıca savunman giderine hükmedileceği öngörülmüştü. Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin de bunu göz önüne alarak usûl ekonomisini ve dürüstlük kuralını gerekçe göstererek; savunman giderinin yalnızca dilekçe yazım

için bkz. Taner Emre Yardımcı, **Hukuk Davalarında Mecburi Dava Arkadaşlığı**, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 357.

emek karşılığı (*ücreti*) olarak belirlenmesi gerektiği yönünde bir kararı vardır⁴⁹. Öğretide *Ermenek* burada ayrı ayrı davalar olduğundan devinimle; ayrıca AAÜT m. 22 bu durum için ayrıca bir düzenleme getirmişken ve bu düzenleme de normlar altüstlüğü gereği daha üst norm olan kurallara aykırı değilken; Yargıtay'ın açık düzenlemeye aykırı olarak yaptığı bu yorumu eleştirmiştir⁵⁰. Daha sonra Danıştay 8. Dairesi'nin E.2015/787 sayılı dosyasında açılan davada tesis edilen 23.06.2015 tarihli yürütmenin durdurulması kararının gereği RG 09.11.2015 tarih 29527 sayı ile Çizelge'de değişiklik yapılmış ve düzenleme şimdiki durumuna evrilmiştir. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin bu görüşünü temel alan yargı çözümleri bu değişiklikten sonra bile çıkmıştır, ancak Yargıtay 7. Hukuk Dairesi'nin artık güncel çizelgedeki seri davalara ilişkin aşamalı gider belirlenmesi biçimine evrilen yeni düzenlemenin temel alınması gerektiği yönünde kararları⁵¹ ile uygulamada birlik sağlandığını söyleyebiliriz.

Kanımızca Yargıtay'ın kaygısının da öğretinin eleştirisinin de gerekçeleri de o dönem için geçerlidir. Çizelgenin de geçerli olduğu dönemde Yargıtay'ın düzenlemeye aykırı bir yorum yapması yanlış olmuştur. Ancak gerçekten daha az uğraştıran bir iş olan dizili davalarda savunman çok çaba göstermek zorunda değildir, ayrıca usûl ekonomisi gereği yargılama giderlerini ise düşük tutmamız gerekir ki kişiler uyuşmazlıklarını çözmek için devletin yargısını seçsinler. Eğer gerçekten gösterilen çabayı ölçersek AAÜT'de öngörülen tutarlar yerinde olmayacaktır. Getirilen bu çözüm ile uygulamada birlik sağlanmışsa da bize göre bugünkü belirli gider düzenimiz somut gerçekle çoğu durumda uyuşmaz, tutarsız, katı ve biçimsel bir düzendir ve dizili davalardaki bu tartışma, gider bildirimi ve bunun için ayrıca bir gider çözümü verilmesi gereğini gösteren iyi bir örnektir.

B. Zorunlu Dava Arkadaşlığı Durumunda Savunman Gideri

Zorunlu dava arkadaşlığı, birden çok kişinin birlikte dava açması veya birden çok kişiye karşı birlikte dava açılmasının zorunlu tutulduğu durumlarda söz konusu

⁴⁹ Yargıtay 10. Hukuk Dairesi E. 2012/1795. K. 2012/10684. T. 7.6.2012 (kazancı).

⁵⁰ Ermenek, **Birleştirilme ve Ayrılma**, s. 273-4.

⁵¹ Yargıtay Kararı - 7. HD., E. 2014/22238 K. 2015/3775 T. 9.3.2015; Yargıtay Kararı - 7. HD., E. 2014/22239 K. 2015/3776 T. 9.3.2015; Yargıtay Kararı - 7. HD., E. 2015/7653 K. 2015/4609 T. 16.3.2015 (Lexpera)

olan tarafta yığılma durumudur⁵². Eğer bu zorunluluk, maddi hukuktan kaynaklanıyorsa, buna *maddi* anlamda zorunlu dava arkadaşlığı; yargılama hukuku kurallarından kaynaklanıyorsa biçimsel (*şekli*) anlamda zorunlu dava arkadaşlığı denir⁵³. Biçimsel (*şekli*) anlamda zorunlu dava arkadaşlığında, ortada maddi hukuk gereği bir zorunluluk bulunmadığından, bu dava arkadaşlığına seçimlik (*ihtiyari*) dava arkadaşlığı hükümleri uygulanır⁵⁴. Bu nedenle bu kişilerin yararına hükmedilecek savunman gideri bakımından da genel kural uygulanır; ayrı ayrı savunman giderine hükmedilir.

1. Zorunlu Dava Arkadaşlarının Davayı Kazanması

Zorunlu dava arkadaşları davayı kazandığında; bu kişiler için ortada yalnızca bir dava olduğundan, davacı yanda da olsalar davalı yanda da olsalar (kaldı ki AAÜT m. 3/2'ün uygulanacağını varsaysak bile davanın reddi nedeni ortak olacağından) yalnızca tek bir savunman giderine hükmedilir⁵⁵. Öğretide *Yardımcı* ise yalnızca zorunlu dava arkadaşlarının tek bir avukat ile davayı yürüttüğü olasılıkta tek bir savunman giderine hükmedilmesi gerektiğini, eğer başkaca avukatlar ile davayı yürütürlerse ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi gerektiğini, ayrıca AAÜT m. 22'nin zorunlu dava arkadaşlığına uygulanabileceğini savunmaktadır⁵⁶. Biz bu görüşe katılmıyoruz. AAÜT m. 22 açıkça ihtiyari dava arkadaşlığı için öngörülmüştür, birden çok kişinin -uygulamada özellikle de işçilerin- davasını ayrı ayrı da açabilecekken tek bir avukat ile birlikte yürütmesi durumunda, davayı kazandılarsa her biri avukata ayrı ayrı para verecek olan bu kişilerin yapacağı gideri karşılamak amaçlanmıştır. Oysa zorunlu dava arkadaşlığında tek bir dava vardır.

Duruma göre zorunlu dava arkadaşlarından biri veya bir bölümü, diğerlerinden ayrı bir düzene bağlı olarak yargılama giderlerinden sorumlu tutulabilir. Öğretide

⁵² Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 1038, ay. 6.355.

⁵³ Ömer Ulukapı, **Medeni Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı**, Mimoza Yayınları, Konya 1991, s. 43-44; Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 1038, ay. 6.355.

⁵⁴ Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 193, 197.

⁵⁵ Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt 1, s. 951; Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 3333; Hüsnü Aldemir, **Hukuk Davalarında Yargılama Gideri**, 4. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017, s. 765; Yasemin Bağlı Tahiroğlu, **Hukuk Yargılamasında Vekâlet Ücreti (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 60; Mesut Ertanhan, **Yargılama ve Takip Giderleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 176.

⁵⁶ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 358.

Yardımcı, HMK m. 327/1'deki dürüstlük kuralına aykırılık nedeniyle sorumluluk bakımından öngörülen, dava sonundaki hüküm yararına olsa bile karşı yanın yargılama giderlerinden sorumlu tutulabilme durumunu, zorunlu dava arkadaşlarının biri, bir bölümü veya tümü bakımından olanaklı görmüştür⁵⁷. Bunun dışında örneğin HUAK m. 18/A/11 bağlamında arabuluculuk toplantısına katılmayan dava arkadaşları bakımından doğan sonuçlar olabilir⁵⁸.

Zorunlu dava arkadaşları, davacı olur ve davayı kazanırsalar bile eğer dava şartı arabuluculuk düzenlemelerine bağlı tutulan bir uyuşmazlık varsa, HUAK m. 18/A/11 gereği eğer ilk toplantıya katılmamalarından dolayı arabuluculuk süreci sonlansa, karşı yanın giderlerinin yarısından sorumlu tutulurlar. Bu kapsamda karşı yanın savunman giderinin yarısını ödemek zorunda kalabilirler. Ayrıca davranışla arabuluculuk toplantısına katılmama davranışında bulunan zorunlu dava arkadaşları, 7/11/2024 günü, 7531 sayılı Yasa m 25 ile gelen yeni düzenlemeye göre de davayı kazanmanın sonucu olarak kendisi yararına hükmedilecek savunman gideri de Çizelge'ye göre belirlenen tutarın yarısı olarak hükmedilecektir. Kuşkusuz bu sonuçlar, toplantıya katılmayan dava arkadaşları ile sınırlı olarak uygulama alanı bulacaktır⁵⁹.

2. Zorunlu Dava Arkadaşlarının Davayı Kazanamaması

Zorunlu dava arkadaşları, davayı kazanamazsa, HMK m. 326 gereği karşı yanın giderlerini ödemek zorunda kalacaktır. Bu yükleme yapılırken, HMK m. 326/3'e göre, yargıç bir belirleme yetkisiyle donatılmıştır: Dava arkadaşları arasında paylaştırabileceği gibi, müteselsilen sorumlu tutulmalarına da karar verebilir. Bu düzenleme zorunlu dava arkadaşlarına uygulanacaktır ancak dava arkadaşlarının müteselsil sorumluluğunu gerektiren bir dava konusu bakımından yargılama giderleri için de müteselsil sorumluluğa karar verilmesi zorunlu değildir; bölüştürülerek de sorumlu tutulabilirler⁶⁰. Öte yandan, hiçbir durumda yargılama giderleri bakımından

⁵⁷ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 359.

⁵⁸ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 359.

⁵⁹ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 359.

⁶⁰ İlhan E. Postacıoğlu, **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, 6. Bası, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1975, s. 675; Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 359-360.

elbirliği ile sorumluluk yükletilemez, HMK m. 326/3'te de bu olasılık sayılmamıştır⁶¹. Nitekim yargılama giderlerinden sorumluluk, dava konusuna ilişkin olsa da, tümüyle bağımlı ya da onun ikincil bir ögesi değildir; devletin yargı yetkisi gereğinin doğurduğu giderlerin kime yükletileceği ile ilgili olarak öngördüğü bir giderim yükümlülüğüdür. Ayrıca yargılama giderlerinin elbirliği ile borçluluk olarak öngörülmesi yine bunun ayrıca giderilmesi için gider yaratacağından, usa yatkın da (usûl ekonomisine uygun da) değildir. Yargıç giderleri bölüştürebilir veya müteselsil sorumlu tutabilir. Aşağıda iki olasılığı da inceleyeceğiz.

Yargıç yargılama giderlerini bölüştürürse, zorunlu dava arkadaşlarını gerektiğinde başka oranlarda da sorumlu tutabilir, kesinlikle eşit oranlarda bölüştürmek zorunluluğu yoktur⁶². Yargıç eğer müteselsil sorumluluk doğuracaksa, bunu açıkça belirtmesi gerekir⁶³ ve iç ilişkideki durumun öngörülebilirliği bakımından yine sorumluluk oranlarını belirlemesinde yarar vardır⁶⁴. Öğretide bir görüşe göre zorunlu dava arkadaşları yargılama giderlerinden sorumlu tutulurken dava konusu üzerindeki payları oranında sorumlu tutulmalıdır⁶⁵. İkinci bir görüş ise zorunlu dava arkadaşlığında elbirliği biçiminde alacaklılık ve borçluluk olduğunda doğrudan dava arkadaşlarının bir payı olduğunun söylenemeyeceğini, bunun elbirliği ile mülkiyeti paylı mülkiyet gibi düşünmek olacağını savunmaktadır⁶⁶. Kanımızca da ikinci görüş yerindedir. Bölüştürme yapılırken, dava arkadaşlarının yargılama sürecindeki tutum ve davranışları da HMK m. 326/3 uyarınca yargıca verilen yetki kapsamında gözetilmelidir⁶⁷. Örneğin dava arkadaşlarından biri veya birkaçının dürüstlük ilkesine aykırı tutumda bulunduysa daha yüksek oranda giderden sorumlu tutulabilir⁶⁸. Öğretide bir görüşe göre; başka bir sav veya savunma aracına dayanmasıyla

⁶¹ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 360.

⁶² Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 48, 194; Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 360.

⁶³ Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 194; Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 3333, 3372; Cumhuriyet Rüzgaresen, **Medeni Usul Hukukunda Yargılama Harç ve Giderleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 203; Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 360.

⁶⁴ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 360.

⁶⁵ Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 195; Yasemin Bağlı-Tahiroğlu, **Hukuk Yargılamasında Vekâlet Ücreti (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 60.

⁶⁶ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 361.

⁶⁷ **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 362.

⁶⁸ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 361-2.

yargılamayı gereksiz yere uzatmışsa bu ek giderlerden sorumlu tutulmalıdır⁶⁹. Diğer bir görüşe göre ise HMK m. 60/1-t. 3 gereği diğer dava arkadaşlarının yararına da olsa zararına olsa böyle bir işlemin sonuçları tüm dava arkadaşlarını bağlıyorsa ortaya çıkan ek giderden tüm dava arkadaşlarının sorumlu tutulması gerekecektir⁷⁰. Kanımızca eğer bir dava arkadaşı, gelmeyen dava arkadaşlarını da HMK m. 60/1-t. 3 kapsamında bağlayan bir işlem yapmakla birlikte, yine de kötünietli sayılacak ölçüde başka bir sav veya savunma aracına dayanmasıyla yargılamayı gereksiz yere uzatmışsa bu ek giderlerden sorumlu tutulabilmelidir. Dava arkadaşları tüketme (*tasarruf*) işlemlerini tek başlarına yapamadıklarından, davayı kabul etme, sulh ya da feragat gibi işlemler bakımından AAÜT m. 6'da öngörülen sonuçlar da HMK m. 312/2'de yargılama giderlerinin yükletilmemesi de uygulanamaz; ancak tüm dava arkadaşları birlikte yaparsa bu olanaklıdır. Öte yandan öğretilde *Yardımcı*, HMK m. 326/3'e göre bu konuda yargıcın olumlu yönde davranışta bulunarak kabul girişiminde bulunan dava arkadaşı bakımından yargılama giderlerinden daha az sorumlu tutulabileceğini savunur⁷¹.

Müteselsil sorumluluğa hükmedilmesi ise için zorunlu dava arkadaşı olma gibi belirli bir dava arkadaşlığı koşulu aranmaz; bu konu somut olaydaki sorumluluk gereğine göre yargıcın belirleme yetkisindedir⁷².

Karşı yandaki durum da önemlidir: Eğer davayı kazanan yan, tek bir kişi ise sorun yoktur: Kazanan yararına bir savunman giderine hükmedilir ve bu da zorunlu dava arkadaşlarına davadaki maddi hukuk durumuna göre bölüştürülür ya da müteselsil sorumluluklarına hükmedilir (HMK m. 326/3). Ancak davayı kazanan yan, zorunlu veya seçimlik dava arkadaşı olabilir. Eğer davayı kazanan yanda zorunlu dava arkadaşları varsa, davacı ya da davalı yanda olmalarına bakılmaksızın bu kişiler yararına tek bir savunman gideri hükmedilecektir. Seçimlik dava arkadaşları varsa, bunların da davacı veya davalı olduğuna bakılarak bir sonuca varılacaktır. Eğer davacı

⁶⁹ Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 48

⁷⁰ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 362.

⁷¹ Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 362.

⁷² Yardımcı, **Mecburi Dava Arkadaşlığı**, s. 360, dy. 1227. Yazar, dipyazıda Yargıtay'ın "yargılama giderlerinden 'müştereken ve müteselsilen sorumlu' tutulmak için zorunlu dava arkadaşlığı gerekir" yönündeki bir çözümünü belirtip buna karşı çıkmaktadır.

yanda olup davayı kazanan seçimlik dava arkadaşları varsa, bunlar yararına ayrı ayrı savunman giderine hükmedilir. Eğer davalı yanda olup davayı kazanan seçimlik dava arkadaşları varsa, bunlar yararına da AAÜT m. 3/2 gereği ret nedenlerine bakılarak tek veya ayrı ayrı savunman gideri hükmedilecektir.

III. Taraf Değişikliği Durumunda Savunman Gideri

A. Kanunî Taraf Değişikliğinde Savunman Gideri

Kanuni taraf değişikliği, yasa gereği öngörülen veya yasa da düzenlenen durumlarda yapılması gereken taraf değişikliklerini açıklar⁷³. Yasadan kaynaklı bu taraf değişikliği, kimi durumda kendiliğinden ortaya çıktığı için yargıç eliyle kendiliğinden yapılırken⁷⁴, kimi durumda yine tarafın yapması gereken bir işlemle ortaya çıkar⁷⁵; ancak iki durumda da karşı tarafın ya da yargıcın iznine gerek yoktur⁷⁶. HMK m. 55 gereği dava sırasında taraflardan birinin ölümü; dava konusunun devri durumunda üçüncü kişiye karşı davanın sürdürülmesi; borçlunun iflâs etmesi durumunda ikinci alacaklılar toplantısından sonra davada onun yerine iflâs idaresinin veya yetkilendirilen alacaklının geçmesi; ticaret ortaklıklarının birleşmesi durumunda davanın devralan şirket tarafından veya şirkete karşı sürdürülmesi; bölünen ortaklıkta ayrılan bölümün malvarlığını ilişkilendiren davaların devralan ortaklıkça sürdürülmesi gibi yasa ile öngörülmüş durumlarda kanuni taraf değişikliği söz konusu olur.

Kanuni taraf değişikliği davacı ya da davalı yanda ortaya çıkabilir. Bu durumlarda, özünde değişiklik ile davaya katılarak taraf olan kişinin onamı aranmadığından, davaya bilerek ve isteyerek katılma yönünde bir istenci söz konusu değildir. Bu bakımdan yargılama giderlerine de, sanki iradi taraf değişikliği ile rızası varmış gibi zorunlu olarak katlanmalıdır. Nitekim işletmenin devri, bölünmesi gibi durumlarda gerçekten bir sözleşme gereği istenci bu yöndedir; iflâsta ise kamu düzeni gereği bu durum olduğundan istenci aranmaz; mirasta da kalıt reddedilebilecekken

⁷³ Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 933, ay. 6.156.

⁷⁴ Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 934, ay. 6.157. Ki bu durumda bile bir eylem gerektiğinden, “kendiliğinden gerçekleşmiş olmayacağına” yönelik düşünce için bkz. Yavuz Alangoya, “Yargılama Sırasında Tarafta (Yanda) İradî Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkında Düşünceler”, **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, c. 3, sy. 5, ss. 125–194, 2011, s. 127, dn. 2; Taş Korkmaz, **Taraf Değişikliği**, s. 111 vd.

⁷⁵ Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 934, ay. 6.159.

⁷⁶ Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 935, ay. 6.160.

kalıtçılar kalıtı kabul ettiklerinden yine bu yönde bir istenç göstermiştir. Bu nedenle bu durumdaki savunman gideri açıklamalarını iradi taraf değişikliği bölümündeki açıklamalara yollama yaparak atlıyoruz.

B. İradî Taraf Değişikliğinde Savunman Gideri

İradî taraf değişikliği; usûl ekonomisi gereği öngörülmüş⁷⁷, yanlış yanlar arasında açılmış bulunan davayı, bir tür kurtarma yoludur. Çünkü buna gerek duyulan durumlarda yargılamanın yanları, uyuşmazlığı özü bakımından taraf niteliğini taşımayacaklarından dava reddedilecek ve gerçek taraflar arasında yeni bir dava açılması söz konusu olacaktır. Kural olarak karşı yanın açık onamıyla olanaklıdır, çünkü kendisine temelsiz yere dava açılarak gereksiz yere uğraştırılmış, gider yapmak zorunda kalmış olan karşı yan, davanın görülmesini ve esastan reddedilmesini de isteyebilir. Ancak bu kuralın ayırksı durumlarında karşı yanın onamı yerine yargıçtan izin alınması yoluyla da taraf değişikliği yapılabileceği öngörülmüştür. Buna göre; tarafın yanlış gösterilmesi ya somut bir yanlış (*maddi hata*) kaynaklı olmalı ya da dürüstlük kuralına aykırı olmayan bir durumdan olmalı ki, karşı yanın onamı aranmadan, doğrudan yargıç izniyle taraf değişikliği yapılabilsin.

İradî taraf değişikliği, HMK m. 124'teki düzenleme ile geniş anlamda iradi taraf katılımını da kapsayacak biçimde düzenlenmiştir⁷⁸. Bu bakımdan durumu, aşağıda öncelikle taraf katılımı ve taraf değişimi arasındaki ayrımı ayırarak inceleyeceğiz.

1. İradî Taraf Değişiminde Savunman Gideri

a. Davacı Yanda Taraf Değişimi Olduğunda Savunman Gideri

Davayı açıp, davacı yandayken verilen ara karar ile davanın tarafı olmaktan çıkan kişi, kendi yaptığı savunman giderine kendi katlanır; çünkü davacıyı yanlış

⁷⁷ Hülya Taş Korkmaz, “Davacı Tarafta İradî Taraf Değişikliği Yapılması ve Bu Konuya Yargıtay’ın Bakış Açısının Değerlendirilmesi”, *Fasikül Hukuk Dergisi*, Cilt: 10, Sayı:100, Mart 2018, s. 124.

⁷⁸ Taş Korkmaz, *Medenî Usûl Hukukunda İradî Taraf Değişikliği*, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 303; Taş Korkmaz, *Davacı Tarafta Değişiklik*, s. 123.

belirleyen kişi de davayı açan kişi olarak kendisidir⁷⁹. Yeni davacı ve davalı bakımından ise genel yargılama gideri kuralları olağan bir biçimde uygulanacaktır⁸⁰.

Davalı davayı kazanırsa, ortada yalnız bir dava olduğu için de davalının savunman gideri yeni davacıya yükletilir; davalı savunmasının kural olarak taraf değişiminden kaynaklı ortaya koyduğu emek olağan bir davadakinden daha çok olmadığından, davalı yararına iki ayrı savunman giderine hükmedilmez⁸¹. Ancak eğer eski davacının yapmış olduğu ancak yeni davacı için yararı olmayan işler bakımından; davalının savunmasının yaptığı çalışma işlevsiz kaldığı için ıslah üzerine değersiz kalan işlemlerde olduğu gibi AAÜT m. 3/1'deki yetkiyle yargıç savunman giderini belirleyebilir⁸².

Yeni davacı davayı kazanırsa, bu durumda yeni davacının avukatın eski davacının da avukatı olsun olmasın, yeni davacı yararına davalıya tek bir savunman gideri yükletilir. Nitekim eski davacı ile yeni davacının avukatı birse, yanlış kişi olarak davayı açması avukatın da yanlıştır; ayrıca eski davacı ile yeni davacı bu avukata karşı iç ilişkide sorumludurlar⁸³. Bunun dışında, HMK m. 329 gereği kötüniyetli olarak dava açan kişiye uygulanması öngörülen sonuçlar, davaya hiçbir hakkı olmamasına karşın ya da kötüniyetli olarak katılan yeni davacı için de uygulanabilmeli; bu bağlamda yeni davacıya Çizelge'de öngörülen tutardan savunman gideri yükletilmesi yerine, HMK m. 329'un koşullarının sağlandığı olasılıkta karşı yanın avukatı ile yaptığı sözleşmedeki tutar yükletilebilmelidir⁸⁴.

b. Davalı Yanda Taraf Değişimi Olduğunda Savunman Gideri

Davalı yandaki değişim bakımından ise HMK m. 124/4'teki düzenleme gereğince tarafın yanlış veya eksik gösterilmesi kabul edilebilir bir yanılgiya dayanıyorsa, yargıç davanın tarafı olmaktan çıkarılan ve kendisine karşı dava açılmasına neden olmayan eski davalı kişi yararına yargılama giderlerine

⁷⁹ Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 260; Taş Korkmaz, **Davacı Tarafta Değişiklik**, s. 121.

⁸⁰ Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 260. Bölümsel kabul-ret durumlarında da böyledir. Bkz. Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 261.

⁸¹ Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 261.

⁸² Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 261, dy. 237; Ejder Yılmaz, **(Medeni Yargılama Hukukunda) Islah, Genişletilmiş 5. Baskı**, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s. 533, dy. 124.

⁸³ Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 261.

⁸⁴ Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 262.

hükmedecektir. Öğretide *Taş Korkmaz*'a göre, eski davalının bu giderleri, kendisine karşı dava yönelterek yanlış kişiye dava açan davacıya yükletilmelidir. Bu bağlamda, eski davalı eğer yeni davalıdan başka bir avukatla davayı yürüttüyse ve kendisine dava açılmasına neden olmamışsa, eski davalı yararına olmak üzere AAÜT m. 8/2 gereğince kesin tutardan belirlenecek olan savunman gideri, yanlış kişiye dava açan davacı üzerine yükletilecektir. Ancak, HMK m. 327/2 uyarınca eski davalı, davacıyı yanıltarak kendisine karşı dava açılmasına neden olduysa kendisi yararına yargılama giderleri ve dolayısıyla savunman giderine hükmedilmez; kendi giderlerine kendisi katlanır. Bunun dışında, eski davalı ile yeni davalının avukatı tek bir kişi olursa, burada tek bir dava olduğundan yargılama sonunda tek bir savunman giderine hükmedilir ancak davalı yandaki değişim davalının savunmanını olağandan çok uğraştırdıysa, AAÜT m. 3/1 gereği yargıç daha yüksek bir savunman giderine hükmedebilir⁸⁵.

Yeni davalı ve davacı bakımından ise iki yan bakımından yine burada genel yargılama gideri kuralları olağan bir biçimde uygulanacak, davacı kazanırsa davalıya savunman gideri yükletilecek; yeni davalı kazanırsa, onun savunman gideri de davacıya yükletilecek, bölümsel kabul-ret durumlarında da bölümsel olarak bu durum geçerli olacaktır. Bunun dışında, HMK m. 329 gereği kötüniyetli davalıya uygulanması öngörülen sonuçlar, kötüniyetli olarak katılan yeni davalı için de uygulanabilmeli; bu bağlamda yeni davalıya Çizelge'de öngörülen tutardan savunman gideri yükletilmesi yerine, HMK m. 329'un koşullarının sağlandığı olasılıkta karşı yanın avukatı ile yaptığı sözleşmedeki tutar yükletilebilmelidir⁸⁶.

2. İradî Taraf Katılımında Savunman Gideri

Taraf katılımını sağlamakla; zorunlu dava arkadaşlığını bütünlemek yoluyla davanın reddi önlenabilir; seçimlik dava arkadaşlığı kurulması biçiminde ise bağlantılı, benzer konularda ayrı ayrı davalar açılması önlenerek usûl ekonomisi sağlanır⁸⁷. Taraf katılımı davacı yanda olabileceği gibi, davalı yanda da olabilir.

⁸⁵ Taş Korkmaz, *İradî Taraf Değişikliği*, s. 295.

⁸⁶ Taş Korkmaz, *İradî Taraf Değişikliği*, s. 296.

⁸⁷ Taş Korkmaz, *İradî Taraf Değişikliği*, s. 303. Yazarın belirttiği gibi taraf katılımı, uygulamada “*dâhili dava* (Türkçesi; içle ilgili, giren, içte olan dava)”, “*teşmil* (Türkçesi; kapsatma, kapsamına alma)” sözcükleri ile de anılmaktadır.

a. Davacı Yanda Katılımda Savunman Gideri

Davacı yanda katılım yapıldıysa ve davayı davacılar kazandıysa; davacı yandaki dava arkadaşlarının zorunlu dava arkadaşı mı seçimlik dava arkadaşı mı olduğuna bakılır. Davayı kazananlar seçimlik dava arkadaşı ise her biri ayrı avukat ile davayı yürüttüyse, davacılar yararına her bir avukat için ayrı ayrı savunman giderine hükmedilir⁸⁸. Davayı kazananlar zorunlu dava arkadaşı ise burada özünde tek bir dava olduğundan, birden çok avukat ile yürütseler dahi davacılar yararına tek bir savunman giderine hükmedilir⁸⁹.

Davacı yanda katılım yapıldıysa ve davayı davalılar kazandıysa; yine davacı yandaki dava arkadaşlarının zorunlu dava arkadaşı mı seçimlik dava arkadaşı mı olduğuna bakılır.

Davacılar seçimlik dava arkadaşı ise, burada davalı tek kişi bile olsa, her bir dava arkadaşı bakımında ayrı birer dava görülmüş olacağından; dava arkadaşlarından her birinin davalıya ayrı ayrı savunman gideri ödemesine hükmedilmelidir⁹⁰. Davacı kişilerden bir bölümünün ayrı davası kabul edilmiş olabilir, birkaçının davası reddedilmiş olabilir. Bu durumda, her dava bakımından ayrı ayrı haklı çıkma durumuna göre ayrı ayrı savunman gideri de haksız çıkan kişilere yükletilir⁹¹.

Davacılar zorunlu dava arkadaşlığı durumunda ise burada karşı yandaki duruma göre durum değişecektir. Eğer karşı yanda tek bir davalı varsa; yargıç, burada tek dava olduğundan, HMK m. 326/3 gereği davalı yararına yükletilecek tek savunman giderini bölüştürerek veya müteselsil sorumluluk biçiminde belirleyerek davacılar yüklemelidir. Zorunlu dava arkadaşı davacıların karşısında davalı yanda da zorunlu dava arkadaşlığı varsa yine tek dava olduğundan, yine HMK m. 326/3 gereği tek savunman giderini davacılar yükler. Eğer davalı yanda seçimlik dava arkadaşlığı varsa

⁸⁸ Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 334.

⁸⁹ Dava arkadaşlığı bakımından daha ayrıntılı açıklamalarımız için aşağıda bkz. Dava Arkadaşlığı Durumunda Savunman Gideri.

⁹⁰ Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 334; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Cilt III, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 3373; Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 231.

⁹¹ Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 334; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Cilt III, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 3375; Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 232.

bu durumda avukatla davayı yürütmüş olan davalı sayısının ayrı ayrı savunman gideri, davacılara yine HMK m. 326/3 gereğince yükletilir.

Davacıların; zorunlu dava arkadaşlığında tümünün davası veya seçimlik dava arkadaşlığında davalarının birlikte kısmen kabul edilmesi durumunda, mahkeme savunman giderini de haklı çıkma oranına göre davacılar ve davalı arasında bölüştürür⁹².

b. Davalı Yanda Katılımda Savunman Gideri

Davalı yanda katılım olduğunda, genel kural olarak davacı yanda katılım başlığında anlattıklarımız değişmeyecek olup, AAÜT m. 3/2'deki özel durumu da gözeterek, davalı yanda oluşacak dava arkadaşlığı durumları için dava arkadaşlığı bölümünde yaptığımız açıklamalara yollama yapmakla yetineceğiz⁹³. Ancak burada yine de belirtelim ki: Kanımızca tek bir avukatla davayı yürüten davalı dava arkadaşları için öngörülmüş olan özellikli durum olarak davalı yandan birden çok kişinin bulunduğu ve davalıların davayı kazandığı olasılıkta; AAÜT m. 3/2 gereği ret nedenine bağlı olarak; ret nedeni ortaksa davalılar yararına tek, ayrı ise ayrı ayrı savunman giderine hükmedilecektir.

İngiliz Hukukunda yalnızca var olan kurallarla gerçeğe yakın bir giderim sağlanamayacağı açık olan durumlarda kullanılabilen bir gider belirleme yöntemi olarak var olan “ek-taraf buyruğu”, davaya sonradan katılarak taraf olan bir kişinin yararına gider buyruğu verilmesi olasılığında eski uygulamadan kalan bir yöntemi açıklamak için kullanılır. Çizgiyi yukarı taşıma denen yönteme göre, davalı, davayı kazansa bile davaya sonradan katılan davalının giderleri davalıya yükletilir; ancak somut olayda giderler davacıya yükletilecekse, sonradan katılanın giderleri de davacıya yükletilir⁹⁴.

⁹² Taş Korkmaz, **İradî Taraf Değişikliği**, s. 334; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt III**, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 3376; Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 232.

⁹³ Dava arkadaşlığı bakımından daha ayrıntılı açıklamalarımız için yukarıda bkz. Dava Arkadaşlığı Durumunda Savunman Gideri.

⁹⁴ Friston, **Costs**, s. 232, ay. 7.26.

C. Dava Konusunun Devrinde Savunman Gideri

Dava konusunu davalı yanın devrettiği olasılıkta, HMK m. 125/1-a gereğince dava davacı yararına sonuçlanırsa, dava konusunu devreden ve devralan yargılama giderlerinden müteselsilen sorumlu olur. Dava konusunu davacı yanın devrettiği olasılıkta, HMK m. 125/2 gereğince dava davalıdan yana sonuçlanırsa, dava konusunu devreden ve devralan yargılama giderlerinden müteselsilen sorumlu olur. Özetle, HMK'nın düzenine göre dava konusu devredilirse, bu durumda değişen dava yanları, eksik veya yanlışlarından bağımsız bir biçimde, tüm giderler için zincirleme (*müteselsil*) olarak sorumlu olmaktadır. Oysa devirden önceki durumu kendi isteği ile kabul eden devralanın, devir öncesi durumun yükünü üstlenmiş olduğunu sayabileceksek de; devirden sonrası için devredeni neden müteselsil olarak sorumlu tuttuğumuz sorgulanması gereken bir konudur. Nitekim öğretide *Börü*, bu düzenlemeyi eleştirerek, olması gereken hukukun İsviçre Federal Medeni Usûl Kanunu m. 83/2'de olduğu gibi devir anına göre bölerek; taraf değişikliğinin gerçekleştiği ana değin yapılmış giderler bakımından devreden ve devralanın birlikte zincirleme (*müteselsilen*) sorumlu olması gerektiğini; ancak devirden sonra yan değişikliğinin gerçekleştiği andan sonra oluşan yargılama giderlerinden ise yalnızca devralanın sorumlu olması gerektiğini savunmuştur⁹⁵. Bu görüşe katılmaktayız.

İngiliz Hukukunda somut olaydaki davranış ölçütüne de bakılarak bir sonuca varılır; bu bağlamda devreden tarafın devir anına dek yapılan yargılama giderlerinden sorumlu tutulmasına da karar verebileceği düşünülebilir. Yargılama giderlerini ödemekten kaçınmak için dava konusunu davacıya devreden kişiye karşı giderler için güvence alınması buyruğu verilmesi de söz konusu olabilir⁹⁶ (CPR 25.14).

IV. Davaya Müdahale Durumunda Savunman Gideri

A. Genel Olarak

Türk Hukukunda müdahaleyi aslî ve fer'i müdahale olarak ikiye ayırarak inceleriz, bu yüzden bu kurumları aşağıda iki ayrı başlık olarak inceleyeceğiz. Ancak İngiliz Hukukunda müdahale, İngiliz Hukukunda CPR 20 gereği istem eklemelerle (*additional claims under Part 20*) üçüncü taraf ekleme söz konusudur. Genellikle

⁹⁵ Levent Börü, **Dava Konusunun Devri**, Yetkin Yayınları, Ankara 2012, s. 338.

⁹⁶ Sime, **Civil Procedure**, s. 297, ay. 26.08.

davalının kendi sorumluluğunu üçüncü tarafa aktarmak için seçtiği bu yol bir olanaktır; çünkü davalı, bu üçüncü kişiye karşı ayrı bir dava da açabilir⁹⁷. Kural olarak bunun için mahkemeden izin almak gerekmez, ancak eğer savunma dilekçesi verilmişse, bundan sonra mahkeme izni gerekir⁹⁸.

B. Aslî Müdahale Durumunda Savunman Gideri

Aslî müdahale, görülmekte olan bir davaya, dava konusu üzerinde bölümsel ya da tümünden hakkı olduğunu ileri sürerek davaya karışan bir üçüncü kişinin, bu davanın taraflarına karşı, karıştığı davanın açıldığı mahkemede açtığı müdahale davasını açıklayan bir kavramdır⁹⁹ (HMK m. 65/1). Aslî müdahale, hem usûl ekonomisini gözeten¹⁰⁰ hem de üçüncü kişinin kendi hakkını daha iyi koruyabilmesi için sağlanmış bir olanaktır¹⁰¹.

Aslî müdahale durumunda, HMK m. 65/2 gereği var olan dava ile birlikte yürütülecekse de davadan bağımsız ve yeni bir dava ortaya çıktığından bu dava (aslî müdahale davası) için de ayrıca yargılama giderlerine hükmedilecektir¹⁰². Aslî müdahale davası, sıradan bir davadan ayrımlı olmadığından, yargılama giderleri bakımından sorumluluk da başka türlü belirlenmeyecektir¹⁰³. Ancak buradaki özellikli durum, karşıdan davaya karışarak yeni bir dava açan davacının, karıştığı ilk davadaki taraflarını davalı yanda toplamasından kaynaklanır. Davalı tarafta bulunan bu kişilerin dava arkadaşlığı ise kural olarak biçimsel anlamda zorunlu dava arkadaşlığıdır¹⁰⁴, bu durumda ise seçimlik dava arkadaşlığına ilişkin sonuçlar uygulanır¹⁰⁵. Kural bu olduğu gibi, somut olaya göre davalılardan bir bölümü ya da tümünün maddî anlamda zorunlu

⁹⁷ Sime, *Civil Procedure*, s. 218, ay. 20.01-3.

⁹⁸ Sime, *Civil Procedure*, s. 226, ay. 20.34.

⁹⁹ Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukukunda Asli Müdahale*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1995, s. 1; Mehmet Kodakoğlu, *Medenî Usul Hukukunda Aslî Müdahale*, Ankara, Legem Yayıncılık, 2018, s. 26.

¹⁰⁰ Özekes, *Asli Müdahale*, s. 16.

¹⁰¹ Özekes, *Asli Müdahale*, s. 69.

¹⁰² Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukukunda Asli Müdahale*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1995, s. 80; Kodakoğlu, *Aslî Müdahale*, s. 239.

¹⁰³ Özekes, *Asli Müdahale*, s. 80; Kodakoğlu, *Aslî Müdahale*, s. 239.

¹⁰⁴ Özekes, *Asli Müdahale*, s. 68-70; Kodakoğlu, *Aslî Müdahale*, s. 239.

¹⁰⁵ Özekes, *Asli Müdahale*, s. 69; Kodakoğlu, *Aslî Müdahale*, s. 239-240.

dava arkadaşı olması da olasıdır¹⁰⁶. Giderler bakımından sorumlulukları da bağlı oldukları dava arkadaşlığı türünün hükümlerine göre belirlenecektir.

Aslî müdahale davasının kabulü durumunda, giderler davalılara yükletilecek, bu bağlamda her dava arkadaşı için davadaki ilgisine göre bölüştürülmek üzere giderler paylaştırılacaktır¹⁰⁷. Bunun dışında mahkeme, dava arkadaşlarının zincirleme sorumluluğuna da karar verebilir¹⁰⁸.

Aslî müdahale davasının reddi olasılığında ise davacı, davalıların giderlerini karşılamak zorunda kalacaktır. Burada davalıların edilgen (*pasif*) ve şeklî anlamda zorunlu dava arkadaşı olmalarından¹⁰⁹ devinimle, seçimlik dava arkadaşlığı hükümleri uygulanacaktır. Davanın reddi durumunda AAÜT m. 3/2 gereği ret nedeni ortaksa tek bir savunman gideri; ret nedeni ayrı ise ayrı ayrı savunman giderine hükmedilecektir.

C. Fer'i Müdahale Durumunda Savunman Gideri

1. Genel Olarak

Fer'i müdahale durumunda fer'i müdahil kendisini yargılamada vekil ile temsil ettirebiliyorsa da hükümde yer almadığından¹¹⁰ ve fer'i müdahale gideri sayılmadığından¹¹¹ -eski Yargıtay kararlarında hükmedilmişse de- günümüzde fer'i müdahil yararına veya zararına savunman giderine de hükmedilmemektedir¹¹². Ancak HMK m. 328 gereği yanında katıldığı taraf haklı çıkarsa, diğer fer'i müdahale giderleri karşı yana yükletilir. Bu kurala karşın fer'i müdahale giderleri karşı yana yükletilmez ve giderlere ilişkin bir karar verilmez ya da giderler fer'i müdahaleye yükletilirse; fer'i müdahil bu karara karşı asıl taraftan bağımsız olarak yasa yoluna başvurabilir¹¹³.

¹⁰⁶ Özekes, **Asli Müdahale**, s. 70.

¹⁰⁷ Özekes, **Asli Müdahale**, s. 80.

¹⁰⁸ Özekes, **Asli Müdahale**, s. 80; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usûlü**, Cilt IV, 5. Baskı, İstanbul, Evrim Basım Yayın Dağıtım, 1991, s. 3686-7; Üstündağ, **Medenî Yargılama Hukuku**, Cilt I-II, s. 754; Kodakoğlu, **Aslî Müdahale**, s. 240.

¹⁰⁹ Özekes, **Asli Müdahale**, s. 68-9.

¹¹⁰ Hakan Pekcanitez / Nedim Meriç, **Medenî Usûl Hukukunda Fer'i Müdahale**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 343.

¹¹¹ Umar, **HMK Şerhi**, s. 957.

¹¹² Pekcanitez/Meriç, **Fer'i Müdahale**, s. 335, dy. 1201. Yazarların aktardığına göre, Alman Hukukunda fer'i müdahilin kendisini vekille temsil ettirmesi durumunda savunman giderine hükmedilmektedir. Bu konuyu Umar da bir sorun olarak dile getirmiştir. Bkz. Umar, **HMK Şerhi**, s. 957.

¹¹³ Pekcanitez/Meriç, **Fer'i Müdahale**, s. 339.

İngiliz Hukukunda CPR 20 gereği istem eklemelerle üçüncü taraf ekleme dışında bir de yargısal denetim aşamasında kişiler ancak ana davadan doğrudan etkileniyorsa, kanıt sunmak veya açıklamada bulunmak için bu koşulla davaya “araya girenler (interveners)” olarak davaya katılabilir (CPR 54.17). Kuraldışı, olağanüstü durumlar olmadıkça karışanların giderleri davacı ve davalıya yükletilmez; ancak usayatmaz davranışlarda bulunan karışana tarafların giderleri yükletilebilir¹¹⁴.

2. Cumhuriyet Savcısının Doğrudan Taraf Olduğu Davalarda Savunman Gideri

Cumhuriyet savcısının kamu düzeni gereği ve ancak yasalarla doğrudan açmasının öngörüldüğü davalarda, cumhuriyet savcısının fer’i müdahil değil¹¹⁵, ancak taraf olduğu konusunda artık bir tartışma yoktur¹¹⁶ (HMK m. 70). Ancak savcının doğrudan açtığı davalarda, davanın nesnesiyle ilgili olan davanın açılması için başvuran kişinin de davayı takip etmesi durumunda, bu kişinin yapacağı savunman gideri karşı yana yükletilecek midir? Burada başvuruda bulunanın davadaki konumunun fer’i müdahil olup olmadığı incelenmelidir. Nitekim güncel hukuk uygulamamızda fer’i müdahil yararına veya zararına savunman giderine hükmedilmez. Bunu belirlemek için öncelikle savcının davadaki durumunu incelemek gerekir.

Öğretide savcının yalnız biçimsel olarak taraf olduğu ve üçüncü bir taraf gibi yer aldığı, bu nedenle kendine özgü bir müdahale olduğunu savunulmuştur¹¹⁷. Savcı HMK m. 70’e göre kimi durumda davayı doğrudan açmak, kimi durumdaysa açılmış davaya taraf olarak katılır. Ayrıca kural olarak savcının doğrudan açtığı davada, duruşmalara katılması zorunludur, Yargıtay da HMK m. 70 gereği bunu bir zorunluluk olarak değerlendirmektedir¹¹⁸. Ne var ki savcının duruşmalara katılması zorunluluğunun varlığı; başvurucunun bu davayı etkin bir biçimde izleme gerekliliğini ortadan kaldırır ya da avukatla temsil edilmesine gerek yoktur gibi bir sonuca da

¹¹⁴ Sime, **Civil Procedure**, s. 558, ay. 49.40.

¹¹⁵ Pekcanitez/Meriç, **Fer’i Müdahale**, s. 72-3.

¹¹⁶ Pekcanitez / Meriç, **Fer’i Müdahale**, s. 76; Mustafa Saldırım, **Özel Hukukta Cumhuriyet Savcısının Görevleri**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005, s. 65.

¹¹⁷ Pekcanitez / Meriç, **Fer’i Müdahale**, s. 77-8.

¹¹⁸ Pekcanitez / Meriç, **Fer’i Müdahale**, s. 74-5. Yazarlar, bunun kuraldışı durumu olarak nüfus kayıtlarının düzeltilmesi davasını -bir yasa değişikliği ile ortadan kalkmış bir durum olarak- örneklemektedir.

varılamaz. Öte yandan, savcının müdahale ettiği davada üçüncü bir taraf olarak yer alması ve iki taraflı dava kuramının bir kural dışılığını oluşturması¹¹⁹, bizi başvuranın da davanın doğal bir tarafı olduğu yorumuna götürmektedir. Bu durumda, başvurucunun da savcının doğrudan açtığı davada doğrudan taraf ya da fer'i müdahil olduğu kesin olarak söylenemese bile; kanımızca başvuru en azından kendine özgü bir müdahalede bulunmakta sayılabilir. Öyleyse, başvuran kişi yararına da davanın sonucuna göre yargılama giderlerine ilişkin bir karar verilmelidir.

Savunman gideri bakımından özellikli bir durum olarak; 5717 sayılı Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun (UÇKHYKY) m. 7/2 gereğince velâyet hakkı çiğnenerek çocuğun yerinin haksız olarak değiştirildiğini veya alıkonulduğunu ileri süren kişinin başvurusu üzerine, çocuğun geri verilmesine ilişkin davalar, Adalet Bakanlığı adına bölge Cumhuriyet başsavcılığınca açılır. UÇKHYKY m. 27/1'e göre; bu yasadaki doğan davalarda harç alınmaz ve yargılama giderleri kovuşturma ödeneğinden karşılanır ancak yargılama giderleri davayı kaybedene yükletilir. Bu düzenlemeden anlaşıldığı ölçüde, harçlar dışında kalan "diğer giderler" ve varsa "savunman gideri" karşı yana yükletilecektir. UÇKHYKY m. 27/2'ye göre ise; "başvuruda bulunan adına bir avukat veya müşavirin katılımından doğan giderler ile çocuğun iadesi sebebiyle doğan giderler kovuşturma ödeneğinden karşılanmaz." denilmektedir. Eğer başvuruda bulunan, davada bir avukatla temsil edilmişse, bu giderler kovuşturma ödeneğinden karşılanmayacaktır, bu açıktır. Ancak m. 27/1'de sözü geçen ve haksız çıkana yükletilecek yargılama giderleri yalnızca kovuşturma ödeneğinden karşılanan giderler için mi geçerlidir, bu yasa açık değildir. Kanımızca burada yasa, yalnızca "başvurucunun avukat giderlerinin kovuşturma ödeneğinden karşılanmayacağını" öngörmek istemektedir ve savunman giderinin karşı tarafa yüklenip yüklenmeyeceğine dair açık bir yasak getirmemektedir. Bu nedenle özellikle de çocuğu kaçırıldığı için Adalet Bakanlığına başvurarak dava açmak zorunda kalan kişinin, her ne denli bu davayı savcı duruşmalara katılarak izlemek zorunda olsa da, yargılamaya katılmakta hukuksal yararı vardır. Kanımızca,

¹¹⁹ Pekcantez / Meriç, **Fer'i Müdahale**, s. 77.

bu yargılamayı bir avukatla yürüten başvuru yararına da savunman giderine hükmedilmesi gerekir.

V. Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılmasında Savunman Gideri

Davaların birleştirilmesi ve ayrılmasında yargılama giderleri için HMK’da özel bir düzenleme yoktur. Çizelge m. 8/1’deki genel kurala göre burada birden çok dava olduğu ve birlikte görüldüğü ya da ayrı görülmesi gerektiği için her dava için ayrı savunman giderine hükmedilir.

A. Davaların Birleştirilmesinde Savunman Gideri

Davalar birleştirildiğinde, bağlantılı olsalar da özünde ayrı ve bağımsız davaların usûl ekonomisi gereği (gerçeğe ulaşma – *tahkikat* aşamasında) birlikte görünmesini amaçlayan bir kurum olduğundan; her bir dava için ayrı ayrı savunman gideri belirlenmeli ve hükmedilmelidir¹²⁰ (AAÜT¹²¹ m. 8). Nitekim birleştirilen davalardan biri para ile ölçülebilir bir değerdayken diğeri parayla ölçülemeyen bir istem sonucunu içerebilir¹²². Kaldı ki eğer bu bağımsız davalar birleştirildiğinde toplam bir parasal değer temel alınarak savunman gideri belirlenirse; oransal emek karşılığının belirlendiği çizelgenin üçüncü koluna göre tutar yükseldikçe savunman gideri oranı da düşmektedir¹²³, bu da davacı yararına olmayan bir durum oluşturur. Kaldı ki birleşen davalarda her durumda davalılar bir değildir; davaların eş nedenden kaynaklanması durumunda ya davaların taraflar başka kişiler olmalı ya da iki davanın istem sonuçları başka olmalıdır¹²⁴ ki derdestlik olmasın. Bu da genel kuralın ayrı ayrı her dava bakımından savunman giderine hükmedilmesi gereğini gösterir. Nitekim, her ne denli savunman giderinin bir yargılama gideri olduğu açıksa da, davaların birleştirilmesinde usûl ekonomisi bakımından koruduğumuz en önemli çıkar, inceleme [gerçeğe ulaşma (*tahkikat*)] aşamasında mahkemece yapılması zorunlu giderler bakımından bir azalma sağlamaktır.

¹²⁰ İbrahim Ermenek, **Medenî Usûl Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması**, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 270-1.

¹²¹ Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi. Türkçeleştirilirse; “Savunman En Düşük Emek Karşılığı Çizelgesi (*SEDEKÇ*)”.

¹²² Ermenek, **Birleştirilme ve Ayrılma**, s. 271.

¹²³ Ermenek, **Birleştirilme ve Ayrılma**, s. 271.

¹²⁴ Tanrıver, **Usûl I**, s. 821.

Davaların birleştirilmesi bakımından müteselsil sorumluluğun özellikli durumu ve dizili davalar bakımından savunman gideri konularını, seçimlik dava arkadaşlığı başlığı altında inceledik¹²⁵.

B. Davaların Ayrılmasında Savunman Gideri

Davaların ayrılması durumunda ise ayırma kararı bir son karar olmadığından yargılama giderlerine hükmedilmez, giderlere ilişkin karar ayrılan dosya bakımından görevli ve yetkili mahkemenin vereceği son karar ile birlikte verilecektir (HMK m. 331/2). Eğer ayrılan dava ayırma kararını veren mahkemede görülecekse, artık yeni bir dosya numarası adı altında yürütülecek yargılama sonunda verilecek son karar ile yargılama giderlerine de hükmedilecektir. Eğer ayrılan dava başka bir mahkemede görülmesi gereken bir davaysa; taraflar ayrılma kararı üzerine bu kararı veren mahkemeye başvurarak dosyanın görevli veya yetkili mahkemeye gönderilmesini istemezse dava açılmamış sayılır (HMK m. 20/1) ve buna bağlı olarak yargılama giderleri ve dolayısıyla gereği varsa savunman gideri de davaların ayrılmasına karar veren mahkemece davacı üzerine yükletilir (HMK m. 331/2-3)¹²⁶. Savunman gideri de bu kurallara uygun olarak oransal-maktu tutar üzerinden belirlenecektir.

VI. Islah ve Maddi Hataların Düzeltilmesi Durumunda Savunman Gideri

Islah, HMK m. 176/1 gereği, dava yanlarının yapmış oldukları usûl işlemlerinin bir bölümünü ya da tümünü, bir kez olmak üzere değiştirebilmesi olanağıdır¹²⁷. Islahın kapsamı; ileri sürülen olaylar (*vakıalar*) ile istem sonucu (*talep sonucu*) olmak üzere kısıtlıdır¹²⁸. Olayların değiştirilmiş olmasının yargılama

¹²⁵ Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Seçimlik Dava Arkadaşlığı**.

¹²⁶ Ermenek, **Birleştirilme ve Ayrılma**, s. 283-4.

¹²⁷ Ejder Yılmaz, **Islah**, 5. Baskı, Ankara 2021, s. 131 va.

¹²⁸ Umar, **HMK Şerhi**, s. 507; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 277, ay. 1184; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2471-2, ay. 13.547. Bu görüşe göre delillerin gösterilmesi işlemi kendi başına ıslahın varlık nedeni olan iddia ve savunmaların değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağının kapsamında değildir; yalnızca vakıaların kapsamında yeni vakıa ile birlikte gösterilen deliller bakımından ıslah kullanılabilir. Bunun dışında yasanın belirttiği biçim, usûl ve süre içinde gösterilmemesi durumunda ıslah ile söz konusu delillerin gösterilmesi ya da sunulması gerçekleştirilemez. Bu nedenle ıslah ile bu biçimde gösterilemeyen delillerin ileri sürülmesi olanağı da tanınmamalıdır; nitekim deliller için HMK'da m. 145 ile başka bir düzen öngörülmüştür. Öğretide Yılmaz ise delil değişikliğinin iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı içinde düşünüldüğünde ıslah kapsamında delil değiştirilmesinin olanaklı olduğunu ileri sürmekle birlikte, ilk görüş ile koşut yorumlanacak biçimde ıslah ile delil değişikliğinin ancak yasal kısıtlar çerçevesinde olanaklı olduğunu belirtmektedir. Yılmaz, **Islah**, s. 411-

giderlerine bir etkisi olmadığı görüşü egemendir¹²⁹; ancak istem sonucunun değişmesi, yargılama sonunda hükmedilecek olan savunman giderini, çizelgedeki kesin ya da oransal değerler bakımından etkileyecektir¹³⁰.

Yargılama giderleri kural olarak dava sonunda haksız çıkan yana yükletilecektir ancak ıslah öncesi ve sonrası için durum ayrık olmaktadır. Çünkü ıslah¹³¹ ile usûl işlemleri, genellikle sav ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı kapsamına giren taraf usûl işlemlerini, bölümsel olarak ya da tümünden düzeltilmekte veya düzeltme amacıyla değiştirilmektedir¹³². Düzeltme amacıyla değiştirilmekle anlatılmak istenen, ıslahı yapan yanca daha önce yapılmış bir yargılama işleminin ortadan kaldırılarak, bunun yerine başka bir yargılama (*usûl*) işlemi yapılmasıdır¹³³. Bu durumda ıslah öncesi yapılan işlemler geçersiz olacak, yeni duruma göre başkaca işlemler yapılması gerekecektir.

Islah ile geçersiz kalan işlemler bakımından, HMK m. 178, ıslah eden yanın, bu işlemler için yapılan yargılama giderlerini, karşı yanın uğradığı ve uğrayabileceği zararları karşılamak üzere yargıcın belirleyeceği güvence ile birlikte bir hafta içinde, mahkeme veznesine yatırmasını ıslahın geçerlilik koşulu olarak öngörmüştür. Buna göre, ıslah anına değin yapılan işlemlere bakılacak; ıslah ile geçersiz kalan işlemler saptanarak bu işlemler bakımından yargılama giderleri, sanki dava sonuçlanmış gibi belirlenecek; ıslaha başvuran yana yükletilecektir. Kanımızca, yasadaki düzenleme, ıslah ile geçersiz kalan bölüm için dava sona ermiş gibi bir yargılama gideri kararı verilmesini koşulladığından, ıslah sonrasında davanın sonuçlanması ile ayrıca bir yargılama gideri kararı verilmesi gerekir.

Islah ile değersiz duruma düşen¹³⁴ yargılama giderleri kapsamına savunman giderinin de girip girmeyeceği hem öğretide hem de yargı çözümlerimizde

2. Bunlara karşıt bir görüş olarak ise bkz. İlhan E. Postacıoğlu / Sümer Altay, **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, 8. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2020, s. 526-7.

¹²⁹ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 140.

¹³⁰ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 140.

¹³¹ Islah, Arapça “*salaha* (iyi, uygun olmak)” kökünden gelen ve “düzeltme, sağaltma, uyum sağlama” anlamına gelen bir sözcük olup; yargılama hukuku bağlamında Türkçe karşılığı öğretide *Yılmaz*’ca “*davada tarafça düzeltme*” olarak belirtilmiştir. Bkz. Yılmaz, **Islah**, s. 76-8.

¹³² Yılmaz, **Islah**, s. 25, 145; Sabri Şakir Ansay, “Islah”, **AÜHFD**, C. VII, S. 1, 1950, s. 123.

¹³³ Ansay, **Islah**, s. 123.

¹³⁴ Aykut, **Hukuk Davaları**, s. 140-141.

tartışmalıdır¹³⁵. Öğretide bir görüş, HMK dönemi için geçersiz duruma düşen işlemlerle sınırlı olarak gider saptandığından ve savunman giderinin bu aşamada değil de hüküm aşamasında belirleneceğinden, savunman giderinin bu kapsamda olmayacağını savunmuştur¹³⁶. Öğretideki diğer görüş ise, savunman giderinin de bu kapsamda olduğu yönündedir¹³⁷. Yılmaz ise, ıslah öncesi savunman'ın ıslah anına değin yapmış olduğu ve ıslah ile değersiz duruma düşen çalışmaları değerlendirilerek, savunman giderinin de yargılama giderleri kapsamında ıslah yapan yana yükletilmesi gerektiği düşüncesindedir; bunu da AAÜT m. 3'teki yargıca verilmiş değerlendirme yetkisine dayandırmakta, ayrıca ıslah ile boşa düşen işlemler bakımından da davanın konusuz kalması kurumundaki "yargıcın davanın açıldığı andaki haklılık oranına göre değerlendirme yetkisine" (HMK m. 331/1'e) yollama yapmaktadır¹³⁸. Çalışmada karşılaştırdığımız İngiliz Hukukunda da savunman gideri için genel kural Yılmaz'ın savunduğu gibidir, bu yöntemin ıslahla geçersiz kalan işlemler için de uygulanması gerektiğini düşünüyoruz.

İslahtan sonraki süreç ise ayrı bir dava gibi düşünülerek, bu davanın sonucundaki karar bakımından ayrıca yargılama giderlerine hükmedilmesi gerekir. Ancak durum böyle olunca, ıslah ile mahkemeden vermesini beklediğimiz yargılama gideri kararı, ortada mahkemenin dosyada el çektiği bir karar olmamakta, bir ara karar niteliğinde olacaktır. HMK m. 178 açıkça ıslah ile geçersiz kalan yargılama işlemleri bakımından bu giderlerin teminat ile birlikte yatırılması gerektiği açıkça koşul olarak düzenlendiğinden, mahkemenin bu yönde bir ara karar vermesi gerektiği açıktır. Bu da yargılama giderlerine bir son karar yerine bir ara karar ile de hükmedilebileceği bir olasılık olacak demektir. Yargılama giderlerine bir ara karar ile hükmedilebilir mi? Bunun uygulamada da bu biçimde yürütüldüğüne ilişkin bir göstergeye denk gelmiş değiliz. Ancak ıslahın geçerliliği koşul olarak gösterilen bu yargılama gideri ödemesi için bunun belirlenmesi ve bir karar ile ödemesi için ıslaha başvuran yana açıkça

¹³⁵ Ejder Yılmaz, **Islah**, s. 531.

¹³⁶ Mustafa Reşit Belgesay, **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerh, Cilt I-II**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1939, s. 245; Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 3985; Umar, **HMK Şerhi**, s. 529.

¹³⁷ Necip Bilge, **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1967, s. 319; Necip Bilge / Ergun Önen, **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, 3. Bası, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1978, s. 362; Postacıoğlu, **Usûl**, s. 456.

¹³⁸ Ejder Yılmaz, **Islah**, s. 533.

gösterilmesi gerekir. Tersî durumda gösterilmiş yargılama giderlerini ödemeyen veya güvence göstermeyen ıslah işlemi yapılmamış sayılacaktır¹³⁹. Ara karar olmasa bile bu konuda ıslah ile değersiz kalan savunmanlık emeğinin yargılamanın sonunda verilecek hükümde gözetilerek gerektiğinde karşı yana yükletilecek savunman gideri oranlamasında sayıma katılması gerektiği kanısındayız¹⁴⁰.

Karar verilinceye dek dava dosyasında bulunan belgelerdeki açık yazı ve hesap hataları ise düzeltilebilir, bunun için ıslaha gerek yoktur¹⁴¹. Ancak bu düzeltmenin yapılması nedeniyle yargılama uzamışsa¹⁴² veya uyuşmazlık niteliğini değiştirir ya da çözümlenmiş bulunursa¹⁴³ yargılama giderleri belirlenirken bu durum göz önüne alınır, bu bağlamda gereksiz yere yapılan giderler düzeltmenin yapılmasına neden olan tarafa yükletilmelidir. Ancak bu düzeltme ile genellikle “diğer giderler” türündeki giderler etkilenmektedir. Savunman gideri bakımından ise kanımızca, düzeltme nedeniyle avukatın AAÜT m. 3/1 gereği emeği, çabası ve davanın süresi etmenlerinin etkilenip etkilenmediği göz önüne alınarak gerektiğinde yargıç Çizelge’de yazılı tutardan az ve üç katından çok olamayacak biçimde bir belirleme yapabilmelidir.

İngiliz Hukukunda ıslah kurumunun birebir karşılığı olmasa da “dilekçe değişikliği (*amendment*)” kurumu ıslah ile benzer bir işlevdedir¹⁴⁴. CPR 17.1’e göre bu yola dava yanı kaldırma/ekleme/değiştirme de içinde olmak üzere dava dilekçesini; karşı yanın yazılı rızası veya mahkemenin izniyle değiştirebilir¹⁴⁵. Bu durumda ise karşı yanın yeni bir yanıt hazırlaması gerekebilir ve ek duruşmalar gerekebilir. Dilekçe değişikliği isteyen yanın değişiklikten kaynaklanan giderleri ödemesine karar verilir (CPR UY. 17). Değişiklik ile davaya taraf ekleyen, mahkeme tersine bir karar vermedikçe doğan giderlerden sorumlu tutulur [CPR 19.4(10)].

¹³⁹ Ejder Yılmaz, **Islah**, s. 558.

¹⁴⁰ Öğretide Özekes, ıslah ânı için böyle bir çözüm öngörmemekte, yargılamanın sonunda, ıslahın göz önüne alınarak yargılama giderlerinin belirlenmesinde savunman giderinin arttırılarak uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Bkz. Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2492, ay. 13.594.

¹⁴¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 322, ay. 1376; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 603; Tanrıver, **Usûl I**, s. 829; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 449.

¹⁴² Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 322, ay. 1376; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2472, ay. 13.550 Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 603.

¹⁴³ Yılmaz, **Islah**, s. 56.

¹⁴⁴ Bkz. Zuckerman, **Civil Procedure**, s. 343 va.

¹⁴⁵ Gündüz, **Anglo-Amerikan Hukuku Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Dava Yönetimi**, Ankara, Yetkin, 2009, s. 107.

İngiliz Hukukunda yargıcın, davayı kazansa bile kazanan yanın savunmasının “uygunsuz, mantıksız veya ihmalkâr eylemi veya eylemsizliği (*improper, unreasonable or negligent act or omission*¹⁴⁶)” ile ortaya çıkan giderlerin davada başarısız olan yana yükletilmesinin uygun olmadığı kanısına vardığı durumda, bu giderleri söz konusu işlemlerin yapılmasından sorumlu olan savunmana yüklemesini öngören “boşa giden giderler buyruğu (*wasted costs order*)” adında bir karar türü de vardır (CPR 46.8). Ancak bu karar türü, ıslahın veya dilekçe değişikliğinin gerekli olup olmadığı ve ıslahla işlemlerin değiştirilmesi gereğinin savunman bir yanlışıdan dolayı doğrup doğmadığı ile ilişkili olarak inceleme yapıldıktan sonra uygulanabilir niteliktedir.

VII. Adlî Yardımda Savunman Gideri

Adlî yardım, kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin gereken yargılama veya takip giderlerini ödeme gücünden yoksun olacak biçimde yoksulluk durumunda olup, istemleri de açıkça dayanaktan yoksun değiller ise sağlanan geçici gider bağışıklığı durumudur. Buna göre koşulları sağlayan kimseler harçlardan, yapılacak tüm yargılama giderlerinden, güvence göstermekten bağışık tutulabilir; emek karşılığı sonradan ödenmek üzere mahkemenin istemi üzerine bu kimselere barodan görevlendirilen bir avukat da sağlanabilir (HMK m. 335/1). Bu adlî yardım, hüküm kesinleşinceye dek sürer (HMK m. 335/3).

Adlî yardım ile geçici olarak gider ödemeleri ertelenmiş olacağından; ertelenen yargılama giderleri ile Devletçe ödenen avanslar dava sonunda haksız çıkan yan kimse ona yükletilir. Eğer haksız çıkan yan, yardım alan kişi olursa; bu olasılıkta bu kişinin durumuna göre bir karar verilir. Eğer durumu elvermiyorsa; ödemenin bir bölümünden veya tümünden bağışık tutulabileceği gibi; durumu elveriyor ve uygun görülürse yargılama giderlerini en çok bir yıl içinde aylık eşit bölümler biçiminde ödemesine de karar verilebilir. HMK m. 340'ta ise yardım alana Devletin sağladığı avukatın emek karşılığı ise “*yargılama gideri olarak Hazinesinden ödenir*” denilmiştir. Buradaki “yargılama gideri” deyimini, avukatın emek karşılığının HMK m. 335/1-c anlamında dava ve icra takibi sırasında yapılması gereken tüm giderler kapsamında ödeneceğini,

¹⁴⁶ *Wasted costs*, Senior Courts Act 1981, Section 51(7)'de tanımlanmaktadır.

avukatın emek karşılığının belirsiz bir duruma düşmeyeceğini belirtmek içindir. Burada avukat, Hazine'den ödemesini alması sağlanarak, taraflar arası gider değişiminde devre dışı bırakılmaktadır. Nitekim Hazine, ödediği giderleri kamu alacaklarının elde edilmesi yolu ile geri alacaktır¹⁴⁷. Bu da demektir ki işin içine yaptığı giderleri geri almak zorunda olan Devlet girdiğinde; adlî yardımda avukat yalnızca bir emek karşılığı almakta, olması gerektiği gibi savunman gideri ise haksız çıkan tarafça haklı çıkan yana ödenmektedir.

İngiliz Hukukunda adlî yardım, daha önce işlediğimiz üzere, çokça yedeğini deneye deneye en sonunda LASPO 2012 sonrasında gözle görülür biçimde azaltılmış; neredeyse tümüyle kamu düzenine ilişkin dava ve işler için sunulan bir olanak olmuştur. Günümüzde özel hukukta çok az uyuşmazlık (örneğin aile içi şiddet, çocuk koruma, göçmenlik gibi) adlî yardım kapsamında olup, genel olarak adlî yardım yerine *CFA* ve *DBA* gibi çözümler sunulmuş ve bunlar isteklendirilmeye çalışılmıştır.

VIII. Yargılamanın Yenilenmesinde Savunman Gideri

Kesinleşmiş hükümlere karşı başvurulana olağanüstü yasa yolu niteliğindeki yargılamanın yenilenmesinde, inceleme sonunda incelemeye konu hüküm onanabilir, kısmen veya tümünden değiştirilebilir ve dolayısıyla yeni bir karar verilebilir ve son olarak iptal edilebilir (HMK m. 380).

Yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulduğunda, mahkemenin yargılamanın yenilenmesi için gereken nedenlerden birinin varlığını saptaması üzerine yapacağı incelemede, eğer eski hüküm onanırsa; davacı haksız çıkmış olacağından yargılama giderleri davacı üzerine bırakılır¹⁴⁸. Nitekim bunun için de ayrıca davacının savunman giderini kapsayacak ölçüde¹⁴⁹ bir güvence (*teminat*) gösterilmesi de öngörülmüştür¹⁵⁰. Eğer yargılamanın yenilenmesi incelemesi sonucunda davacının

¹⁴⁷ Ayşe Kılınç, **Medenî Usûl Hukukunda Adlî Yardım**, Ankara, Adalet, 2013, s. 286-290.

¹⁴⁸ Ramazan Arslan, **Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi (İade-i Muhakeme)**, Turhan Kitabevi, Ankara 1977, s. 165 ve 170, dy. 2; Mert Namlı, **Türk ve Fransız Medenî Usûl Hukuku'nda Yargılamanın Yenilenmesi**, Beta, İstanbul 2014, s. 467; Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Cilt V, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 5260, dy. 173. Çünkü davacı bu durumda hükmün bölümsel ya da tümünden ortadan kaldırılmasını istemiş olmakta ve başvurusunda başarısız olmaktadır.

¹⁴⁹ Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 441.

¹⁵⁰ Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 444. HMK m. 378/2'de bu güvence bakımından "Mahkeme, ... isteyebilir." biçiminde bir söylem kullanıldığından, bu güvence gösterilmesi durumunun bir dava

isteği yönünde hüküm iptal edilir veya değiştirilip yeni bir hüküm verilirse, yargılamanın yenilenmesi bir dava olduğundan, bu durumda yargılama giderleri için de yeni bir hüküm verilecektir ve bu bağlamda yargılama giderlerine ve dolayısıyla savunman giderine de haklılık oranına göre (parayla ölçülebilen bir dava konusu ise Çizelge'deki oransal tutardan, ölçülemeyen bir tutarsa maktu tutardan) hükmedilecektir¹⁵¹. Eğer iptal edilen hüküm bakımından hükmün icra edilmiş olması söz konusuysa, icranın eski duruma iadesi söz konusu olur¹⁵², kanımızca savunman gideri de bu bakımdan icra edilmişse icranın geri alınması yolu izlenmelidir.

IX. Eski Hâle Getirmede Savunman Gideri

Eski duruma getirme; elde olmayan nedenlerle kesin bir sürenin kaçırılmasıyla bir işlemi yapamayan kişinin, eğer başvurabileceği başka bir yol da yoksa engelin ortadan kalkmasından başlayarak iki hafta içinde başvurabileceği bir yoldur (HMK m. 95). Sürmekte olan yargılamada bu yola başvuranın, -başvurusu uygun bulunsa da geri çevrilse de¹⁵³- dava sonunda davayı kazansa dahi (eğer karşı yan gerçek dışı karşı koymalarla yargılamanın uzamasına neden de olmamışsa) eski duruma getirmeden kaynaklanan giderleri üstlenmesini gerektirir (HMK m. 101).

Eski duruma getirme isteminin kabulü, bir ara kararla verilir; bu nedenle eski duruma getirme nedeniyle doğan giderler bakımından yargılama giderleri, davanın sonunda yargılama giderlerine belirlenirken göz önüne alınır¹⁵⁴. Ancak savunman gideri, var olan yargılama bakımından eski duruma getirme başvurusunda yapılan işi de kapsayan bir parasal karşılık olduğundan, karşı yandaki kişi yararına eski duruma getirmeden kaynaklı ayrı bir savunman giderine hükmedilmez¹⁵⁵. Çünkü eski duruma getirme, var olan yargılama için bir ön sorun niteliğindedir¹⁵⁶. Ne var ki, eski duruma

şartı olup olmadığı tartışmalı olup, bir görüşe göre bu bir dava şartı değildir ve ancak karşı tarafın istemesi durumunda hükmedilebilir. Hem yazarın hem de Yargıtay'ın da katıldığı ikinci görüşe göre ise bu, yargıcın belirleme yetkisinde olmak koşuluyla bir dava şartı niteliğindedir. Daha ayrıntılı açıklamalar için bkz. Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 439-441.

¹⁵¹ Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt 2, s. 1556.

¹⁵² Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt 2, s. 1557.

¹⁵³ Erdal Tercan, **Medenî Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale Getirme -Hali Sabıka İrca-**, Yetkin Yayınları, Ankara 2006, s. 305.

¹⁵⁴ Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 307.

¹⁵⁵ Hülya Taş Korkmaz, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Eski Hâle Getirme", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:2 – 2, Temmuz- Ağustos 2016, s. 671.

¹⁵⁶ Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 306.

getirme başvurusu ile sınırlı olarak, hiç tutmamışken bir avukat tutmuşsa bu durumda savunman giderine hükmedilmesi gerekir¹⁵⁷.

X. Türlerine ve Konularına Göre Özel Durumlarda Savunman Gideri

A. İstem Sonucuna Göre Davalarda Savunman Gideri

1. Belirsiz Alacak Davası, Kısmî Dava ve Manevî Tazminat Davasında Savunman Gideri

Gerek belirsiz alacak davasında gerek kısmî davada savunman gideriyle ilgili olarak temel yargılama gideri kuralları uygulanacak; ikisi de eda davası olduğu için haklılık oranına göre savunman gideri haksız çıkan yana yükletilecektir. Bu kurallar kısmî davayı kolayca çözümlemektedir ancak belirsiz alacak davasında ve manevî tazminat davasında özellikli bir durum vardır.

28.12.2013 – 28865 gün ve sayılı RG ile gelen Tebliğden beri AAÜT m. 5/2 gereğince; “*Gerek kısmi dava gerekse belirsiz alacak ve tespit davasında mahkemece dava değerinin belirlenmesinden sonra davacı davasını belirlenmiş değere göre takip etmese dahi, yasal avukatlık ücreti, belirlenmiş dava değerine göre hesaplanır.*”. Öyleyse belirsiz alacak davasında dava konusu yargılama sırasında belirlenmiş ancak istemde artırma yapılmayıp kesin istem sonucu bildirilmemiş; kısmî davada da ıslah ile istemde artırım yapılmamışsa dahi mahkemece saptanan dava konusu değer üzerinden savunman gideri belirlenmektedir. Öncelikle bu düzenleme, savunman giderinin avukata ait olması ve avukatın korunması düşüncesi ile yapılmıştır¹⁵⁸. Düzenlemeyle düşünülen varsayım şudur: Avukat, müvekkilinin isteğiyle bağlı olarak hareket edeceğinden ve davacı taraf, karşı taraf ile anlaşıp davayı sonuna dek götürmeyip, ıslah veya kesin talep sonucu bildirimini yoluna gitmeden davayı sona erdirirse, savunman gideri daha düşük bir tutardan belirlenecektir; bu da şimdiki düzenimizde avukata ait kabul edilen savunman giderinin daha düşük kalmasını sonuçlayacaktır. Bunun dışında, yargıç istem sonucu ile bağlıdır; yargılama giderlerine kendiliğinden hükmedilmesi, var olmayan bir istem sonucuna göre yargılama

¹⁵⁷ Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 306.

¹⁵⁸ Mehmet Akif Tutumlu, “Belirsiz Alacak Davasında Davacının Belirlenen Değere Göre Artırım Talep Etmemesi Halinde Verilecek Kararın Özellikleri” **Terazi Hukuk Dergisi**, Cilt: 15 S: 174, Nisan 2020, s. 839.

giderlerini belirleme yetkisini mahkemeye vermemelidir. Kaldı ki aşağıda açıklayacağımız üzere, bu davaların varlığındaki en önemli işlev, davacıyı yargılama gideri yüksekliğinden ve riskinden korumak, adalete erişimi kolaylaştırmaktır. Burada ise yasa koyucu bu düzenleme ile davacıyı değil, avukatı düşünerek bu kez davalıyı zor bir konuma sokmaktadır. Kanımızca bu düzenleme de yine çalışmamızdaki ana sorundan kaynaklı olmakla birlikte, ana sorunun çözümüyle gereksiz kalacak, kaldırılması gereken bir düzenlemedir.

Belirsiz alacak davasının amacı, başta belirleyemediği alacak bakımından davanın reddi sonucuyla karşılaştığında karşı yanın yargılama giderlerine katlanmak olmak üzere, kısmî dava ile çıkabilecek ek davanın yaratabileceği çelişkiler ve giderler gibi riskler ve zamanaşımının tüm alacak bakımından kesilmesi, faizin işlemeye başlamasının erkene çekilmesi gibi yararlar bakımından davacıya mahkemeye erişim olanağı sunmaktır¹⁵⁹. Buna göre, dava açıldığı anda alacağını tümüyle belirleyememe durumu yaşayan davacı, bir geçici istem sonucu belirterek davayı açacak ve daha sonra iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağına bağlı kalmadan, alacağı belirlendiği anda kesin istem sonucunu mahkemeye bildirerek davayı bu kesin istem sonucu üzerinden çözümleme olanağını kavuşacaktır. Eğer davacı, alacağı belirlendiği durumda mahkemenin vereceği kesin süre için usûlüne uygun olarak kesin talep sonucunu bildirmezse, -AAÜT m. 5/2 nedeniyle olan hukuk bu değilse de- mahkeme geçici istem sonucu üzerinden davayı sonuçlandırmalıdır¹⁶⁰. Bu durumda, yargılama giderleri de bu kesin istem sonucu üzerinden haklılık oranına göre, Çizelge'deki oransal tutardan savunman giderini haksız çıkana yükletilmelidir¹⁶¹.

Kısmî davanın açılma amaçlarından biri de yargılama giderlerinin düşük tutulmasını ve böylece adalete erişimin korunması için bir araç sağlanmasıdır¹⁶². Bu doğrultuda, yargılama giderleri de doğrudan ve yalnızca dava dilekçesinde belirtilen

¹⁵⁹ Hakan Pekcanitez, **Belirsiz Alacak Davası (HMK m. 107)**, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 26 va.; Cemil Simil, **Belirsiz Alacak Davası**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 35 va.; Hakan Pekcanitez / Cemil Simil, **Pekcanitez Usûl**, s. 1577-1581, ay. 9.203-210.

¹⁶⁰ Simil, **Belirsiz Alacak Davası**, s. 331.

¹⁶¹ Simil, **Belirsiz Alacak Davası**, s. 331.

¹⁶² Pekcanitez/Simil, **Pekcanitez Usûl**, s. 1529, ay. 9.152; Emel Hanağası, **Davada Menfaat**, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, s. 265; yine bu yönde Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 1520; Alangoya / Yıldırım / Yıldırım, **Usul**, s. 214.

dava değeri üzerinden oransal olarak belirlenecek¹⁶³, savunman gideri de Çizelge'deki oransal tutar üzerinden haksız çıkan yararına olarak hükmedilecektir¹⁶⁴. İslah ile dava değerinin arttırılması durumunda ise yeni dava değeri üzerinden belirlenecektir, ancak ıslah ile ortadan kalkan işlemlerin ıslah yapan üzerine bırakılması bağlamında gerekli giderlerin yatırılması koşulu bakımından yargıç durumu göz önüne almalıdır¹⁶⁵.

Manevî tazminat davasının savunman gideri bakımından özel bir durumu vardır: Bu davada istemde bulunan ve kesinlikle bir dava değerini göstermesini beklediğimiz davacının, dava sonucunu öngörmesi olanaksızdır. Manevî tazminat davasında davanın sonucunu yargıç belirleyecek olduğundan, davacı duygusal olarak bir zarar gördüğünü ortaya koyup yargıçta da bu yönde sanı oluşturmuş olsa bile; yargıcın, davacının uğradığı duygusal zararı gönül alma boyutunda ve parasal biçimde gidereceğini öngördüğü tutar istem sonucundaki tutardan daha azı olabilir¹⁶⁶.

Manevî tazminat davasında özetle, davacı geniş anlamda duygusal zararını kanıtlamış olsa dahi dava sonunda beklenmedik biçimde davanın bir bölümü kabul, bir bölümü reddedilebilir. Bu durumda ise istem sonucunun reddedilen bölümü bakımından davacı, karşı yana oransal tutardan savunman gideri ödemek zorunluluğu ile karşı karşıya kalacaktır ki hangi tutardan belirleneceğini öngöremediği bir alacağı belirlemesini dava açılırken açıkça göstermesini istediğimiz davacı için bu usdışı bir yükümlülüktür. Bu sorunun bir anayasaya aykırılık istemiyle son dönemde önüne gelmesi üzerine AYM, 14.03.2025 günlü ve 32841 sayılı RG'de yayımlanan kararı ile HMK m. 326/2 düzenlemesini “davayı açacak kişinin talebinin mahkemece haksız olarak nitelendirilecek kısmını öngöremediği” ve bu durumun, duruma özel herhangi bir düzenlemenin de bulunmaması nedeniyle kanunilik ilkesine aykırı olarak mahkemeye erişim hakkını kısıtladığı gerekçesiyle dokuz ay sonraya etkili olacak

¹⁶³ Cenk Akil, **Kısmî Dava**, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s. 315; Muhammet İnan, **Kısmî Dava (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 110.

¹⁶⁴ Simil, **Belirsiz Alacak Davası**, s. 115; Akil, **Kısmî Dava**, s. 315, 316.

¹⁶⁵ Akil, **Kısmî Dava**, s. 316. İslahın koşulu olarak giderlerin ıslah yapıldığı anda yatırılması mı gerektiği yoksa hüküm verilirken mi göz önüne alınarak yargılama giderlerinin belirlenmesi mi gerektiği bakımından başlığında yaptığımız açıklamalara yollama yapmakla yetiniyoruz.

¹⁶⁶ Daha çoğuna ise istemle bağlilik ilkesi gereği yargıç hükmedemez. Bkz. M. Kemal Oğuzman/ M. Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. 2, 19. Bası**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2024, s. 293, ay. 783; Varol Karaaslan, “Manevi Tazminat Davaları Belirsiz Alacak Davası Olarak Açılabilir Mi?”, **MİHDİR**, C:10, S:29, 2014/3, s. 40.

biçimde geçersiz kılmıştır¹⁶⁷. Bu bakımdan manevî tazminat davası, HMK m. 326/2'deki haklılık oranına göre yargılama giderlerini yükleme kuralına uymayan, sıra dışı bir eda davasıdır. Manevî tazminat davasının sıradan bir edim davası olmadığını söyledikten sonra, bağlı olacağı yargılama gideri düzeninin belirlenmesi için, ne türden bir dava olduğunu açıklamak ve uygun düştüğü yargılama giderleri kurallarını belirlemek gerekir ki savunman giderine ilişkin bir kural getirebilelim.

Manevî tazminat davasının kısmî dava ya da belirsiz alacak davası olarak açılıp açılmayacağı uzun süredir tartışılmaktadır. Bölümsel davada, belirlenebilir ve bölünebilir bir alacağın tümünün değil de bir bölümünün dava edilmesi söz konusudur. Öğretide manevî tazminatın bölünebilir olduğu da bölünemez olduğu da savunulmuştur. *Nomer*'e göre, manevî tazminat istemi bölünemez olmakla birlikte bu durum, istem sonucunda yargıcın vereceği kararda yerine getirilmesi öngörülecek olan edimin bölünebilir olmasına engel değildir¹⁶⁸. Bir diğer görüşe göre ise, manevî tazminat istemlerinin bir para alacağına yönelik olması ve para alacaklarının bölünebilir nitelikte olması duygusal zararı bölünebilir kılmaz¹⁶⁹. Yargıtay'ın yerleşik görüşü de manevî tazminat davalarının kısmi dava olarak açılmayacağı yönündedir¹⁷⁰. Dahası, bölümsel davaya ilişkin bu yerleşik uygulama, Yargıtay'ın HMK döneminde manevî tazminatın belirsiz alacak davası olarak açılmayacağı yönündeki uygulamalarında da kaynak ve neden olmuştur¹⁷¹. Oysa belirsiz alacak davası bakımından alacağın bölünebilir olup olmamasının bir önemi yoktur¹⁷².

Manevî tazminat davasının belirsiz alacak davası olarak açılıp açılmayacağına ilişkin öğretide çokça başka görüş bildirilmiştir. Öğretide bir görüşe göre, manevî tazminat istemleri bölünemez bir istem ve bir tam eda davasıdır¹⁷³. Bu istem sonucu bakımından yargıca çok geniş bir belirleme yetkisi verildiğinden davacının tazminat tutarını belirleyemeyecektir; bu nedenle de manevî tazminat davasının belirsiz alacak

¹⁶⁷ 14.03.2025 günü 32841 sayılı RG, AYM Kararı E. 2024/29 K. 2024/226 T. 25.12.2024.

¹⁶⁸ Halûk Nami Nomer, "Manevi Tazminat Alacağında Kısmi Dava Mümkün müdür?", **İÜHFİM**, C. LVIII, S. 1-2, s. 226 va.

¹⁶⁹ Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, s. 1523-6, bu aralıkta belirtilen Yargıtay çözümleri.

¹⁷⁰ Hakan Pekcanitez, "Manevi Tazminat Alacakları Belirsiz Alacak Davası Olarak Açılabilir Mi?", **MİHDİR**, C:11, S:30, 2015/1, s. 28.

¹⁷¹ Pekcanitez, **Manevî Tazminat**, s. 28.

¹⁷² Pekcanitez/Simil, **Pekcanitez Usûl**, s. 1584, ay. 9.213.

¹⁷³ Pekcanitez, **Manevî Tazminat**, s. 29.

davasına konu edilebilir, buna yasada bir engel bulunmamaktadır¹⁷⁴. Ayrıca manevî tazminat davasını belirsiz alacak davası olarak açamayan davacının istem sonucunu kendisi belirlemek zorunda kalmasından dolayı da davasının reddedilmesi riskine katlanarak karşı yanın yargılama giderlerini ödemek zorunda kalacaktır¹⁷⁵, bu oldukça anlamsız bir durumdur. Bir diğer görüşe göre ise burada davacının istem sonucunu belirleyemediği kesindir¹⁷⁶, ancak manevî tazminat bakımından belirlemeyi yargıç yapacağından, davacının hiçbir aşamada istem sonucunu artırması olanaklı değildir; bu nedenle belirsiz alacak davasına konu edilemez, yasa değişikliği yapılmalıdır¹⁷⁷.

Belirsiz alacak davasının ise manevî tazminat davası için de aramamız gereken HMK m. 107'den çıkarılan üç koşulu vardır¹⁷⁸: Hukuksal ilişkiyi belirtmek, en düşük bir tutar veya değeri (geçici bir istem sonucu) dava dilekçesinde göstermek ve en önemlisi davacının davanın açıldığı anda alacağın tutarını veya değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin kendisinden beklenemeyeceği veya bunun olanaksız olması. Bu koşulların manevî tazminat için tek tek incelenmesi gerekir. Hukuksal ilişkiyi göstermek koşulu ise manevî tazminat bakımından sağlandığından onun ayrıca tartışılmasına gerek yoktur.

Belirsiz alacak davası açan davacıya yükletilen, en düşük bir tutar veya değeri “belirleyebildiği ölçüde” (geçici bir istem sonucu olarak) dava dilekçesinde göstermek –ve belirsiz alacak davası olmasa bile her davada dava dilekçesinde istem sonucu belirtmek- zorunluluğu, alacağın belirsiz olması ögesiyle birbirinden ayrılamaz.

Manevî tazminat davası açarken, davacının yargıcın belirleme yetkisinde olan bir giderim biçimini yaklaşıp da olsa belirleyip dava dilekçesinde göstermesini beklemek olanaklı değildir. Dava açılırken davacının istem sonucuna yazdığı tutarın hükümdeki tutarla denk düşmeme olasılığı vardır, mahkemenin vereceği karar

¹⁷⁴ Pekcanitez, **Manevî Tazminat**, s. 36.

¹⁷⁵ Pekcanitez, **Manevî Tazminat**, s. 36-7.

¹⁷⁶ Karaaslan, **Manevî Tazminat**, s. 52.

¹⁷⁷ Karaaslan, **Manevî Tazminat**, s. 52-3.

¹⁷⁸ Hakan Pekcanitez, **Belirsiz Alacak Davası (HMK m. 107)**, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 38 va.; Cemil Simil, **Belirsiz Alacak Davası**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 207 va.; Pekcanitez/Simil, **Pekcanitez Usûl**, s. 1591-1621; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 230-2; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 306-310; Tanrıver, **Usûl I**, s. 664-5; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 355-8.

öngörülemezdir. Bu olasılığın nesnel bir biçimde varlığı, bizi böyle bir durumda dava konusunun belirlenemediği, belirsiz olduğu sonucuna götürmelidir.

Manevî tazminat bakımından yargılama giderlerine özgü sözü geçen sorununu doğuran ana öge olarak; alacağın belirsiz olması nedeniyle en düşük bir değer veya tutarın dilekçede gösterilmesi gerekir. Ancak bu demek değildir ki, geçici bir istem sonucu göstermek manevî tazminat davasının belirsiz alacak davası olarak açılmasına engel olsun. Davacı, davayı açarken 1 TL üzerinden de açabilecektir; bu durumda yargıç, istemle bağlı olmaktan çıkmaz, çünkü dayanılan hukukî neden gereği duygusal zarar ile bunu gidererek zarar görenin içsel barışını sağlayacak edimi belirlemekle yükümlüdür. Kanımızca belirsiz alacak davalarında aranan; davacının “belirleyebildiği ölçüde, yaklaşık” bir tutar belirtmesi gerekliliği, manevî tazminat davası bakımından geniş yorumlandığında sorunun büyük bölümü çözülecektir. Çünkü bu gereklilik manevî tazminatın maddi hukuktaki düzenleniş biçimine uygun değildir. Nitekim davacı öznellikten sıyrılamayacağı bir düşünce ortamıyla yaklaşık bir tutar belirlemeye çalışıp, duyumsadığı zararı belirleyip dava dilekçesinde istem sonucuna ne yazarsa yazsın, günün sonunda yargıç, nesnel bir giderim biçimiyle uyumsuzluğu kendi belirlediği edimle sonuçlandıracaktır. Bu konuda diğer bir sorun ise, yargılama sırasında hiçbir aşamada davacının istem sonucunu arttırmasına uygun bir an gelmeyecek, istem sonucu hiçbir anda belirlenebilir de olmayacak olması düşüncesidir. Çünkü kesin olarak tazminat tutarı ancak yargılamanın sonunda yargıç belirleyecektir. Bunun dışında öğretide ileri sürülen bir diğer sorun ise yargıcın, istem sonucunda belirtilmesi gereken para alacağı yerine para alacağı dışında bir giderim biçiminde edime hükmedebilmesidir (TBK m. 58); oysa belirsiz alacak davası yalnızca para alacakları için uygundur¹⁷⁹. Kanımızca, HMK m. 107/2 gereği, yargıç belirlediği tutarı bildirerek davacının kesin istem sonucu olarak bu tutara çıkması gerektiğini davayı aydınlatma ödevi gereğince söyleyebileceği¹⁸⁰ gibi; bundan da öteye gidersek, taleple bağlılık ilkesi gereğince burada istemini TBK düzenlemeleri gereğince tümüyle yargıcın belirleme yetkisine bırakmış olduğundan kesin istem sonucunu bildirmesine

¹⁷⁹ Tanrıver, **Usûl I**, s. 614 va.

¹⁸⁰ Simil, **Belirsiz Alacak**, s. 146-7, 284-291; Pekcanitez, **Manevî Tazminat**, s. 32.

gerek de yoktur¹⁸¹. Bize göre *Simil*'in önerdiği bu son çözüm yerinde olup, TBK m. 58/2'deki yargıç eliyle başka bir edime hükmedilmesi olasılığını da karşılamaktadır.

Savunman giderinin manevî tazminattaki durumu ile ilgili çözüm önerimiz ise, davacı ne tutardan açarsa açsın, davanın tümünden kabulü durumunda yargıç eliyle belirlenecek olan hükümdeki tutar üzerinden savunman gideri davalı üzerine bırakılmalıdır. Çünkü davacı, davada haksız çıkmamıştır, bu nedenle HMK m. 326/1 uygulanmalıdır¹⁸². Eğer dava tümünden reddedilirse, bu durumda da savunman gideri yine oransal tutar üzerinden davacı üzerine bırakılır. Ancak dava bölümsel kabulünde, davacı yana herhangi bir yargılama gideri yükletilmemeli; davanın kabul edildiği tutar üzerinden ise oransal savunman gideri davalıya yükletilmelidir. Bununla ilgili AYM kararı üzerine yapılacak HMK m. 326/1 veya m. 326/2'de manevî tazminata veya “alacağın tutarının belirlenmesinin yargıcın geniş belirleme yetkisine bağlı olduğu durumlar” ayrıca sayılıp ek bir tümce ile bir kural dışılık eklenerek bu “davanın bölümsel kabulünde reddedilen bölümün haklı çıkma oranından sayılmayacağı ve reddedilen bölüm oranında davalının giderlerinin davacıya yükletilemeyeceği” açıkça düzenlenmelidir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki manevî tazminat davalarının davaların yığılması biçiminde maddî tazminat ile birlikte açılması durumunda bu iki dava bakımından ayrı ayrı savunman giderine hükmedilir¹⁸³ (AAÜT m. 10/4).

2. Terditli Davada Savunman Gideri

*Terditli*¹⁸⁴ dava, HMK gereği, bir davacının bir davalıya karşı birincil-ikincil (yardımcı, yedek) ilişkisi içinde (*aslılık-fer'îlik*) tek bir dava dilekçesi ile ileri sürdüğü

¹⁸¹ Simil, **Belirsiz Alacak**, s. 158, 165-66, 170, 288.

¹⁸² Son AYM kararı sonrası Prof. Dr. Tolga Akkaya'nın da bu yönde görüşlerini açıkladığı bir bilgi yazısı-gönderisi bulunmaktadır. Bkz.

<https://www.linkedin.com/pulse/Manevi-tazminat-davasinda-yargilama-giderleri-anaya-iptal-akkaya-n4yif/>. (Erişim Günü: 21.08.2025).

¹⁸³ Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4224, ay. 20.58.

¹⁸⁴ *Terdit*, Arapça bir sözcük olup, “*redd* (geri çevirme)” kökünden türemiş olan “*terdit* (ikileme; iki olasılıkla düşünce anlatma)” sözcüğünden alıntıdır. Söz sanatları bağlamında da terdit, “yazıda beklenmedik bir sonuçla karşılaşma” demek olup, “*tereddit* (dönseme, gitgel, -iki olasılık ya da yol bakımından- arada kalma)” sözcüğü ile kökteştir. Terditli davada da gerçekten birden çok istem ileri sürülmekte, yargılamanın sonunda ne gibi bir sonuçla karşılaşılacağı bilinmemekte, olası istem sonuçları bu yüzden -yargılama kesitleri bakımından karşı karşıya kalınacak kısıtlama düşünülerek-

birbiriyle bağlantılı iki istemin yöneltilmesi olarak tanımlanmıştır (HMK m. 111/1). Bu dava türü bakımından, gerek HMK'daki düzen ile Alman Hukukundaki -terditli davayı davaların yığılmasına benzeyen diğer durumların içine alan- düzen başka olduğundan¹⁸⁵, gerek uzun yıllar Yargıtay'ın bu dava türünün “çelişik hukukî nedenlere dayandığı, bu nedenle çelişkili iki ayrı istemin birlikte, birbirini yedekleyerek istenmesinin dürüstlük kuralına aykırı olacağı” gerekçesiyle bu davanın açılmayacağı yönündeki tutumundan dolayı terditli dava hukukumuzda değişik yorumlarla uygulanmıştır¹⁸⁶. Varılan aşamada, Alman Hukukundan başka olarak, Türk Hukukunda terditli davada birden çok istem, ilk istemin kabulü koşuluna bağlı olarak ileri sürülememektedir, ancak birincil istem özünden reddedilirse ikincil istem incelenebilir (HMK m. 111/2). Ancak öğretide hem HUMK öncesi dönemde¹⁸⁷ hem de “birincil istemin kabul edilmesine bağlı olarak ikincil istemin de incelenmesi” olanağının da HMK'da düzenlenerek sağlanması gerektiği yönünde bir görüş vardır¹⁸⁸.

Terditli davada, yargılama giderinin ve dolayısıyla savunman giderinin kime hangi oranda yükletileceği bakımından birden çok olasılık söz konusu olabilir¹⁸⁹, bu nedenle her birini ayrıca incelemek gerekir. Öncelikle belirtmek gerekir ki terditli

daha davanın başında ileri sürülmektedir (Öğretide *Muşul*'un anlatımı ile birlikte düşünüldüğünde, Alman Hukukunda ıslah kurumunun olmaması bu olasılıklı/yedek/bağımlı dava kurumunun işlevini ve gereğini daha iyi açıklayabilir). Almanca “*eventuell* (olası)” sözcüğü karşılığı olarak nereden geldiği anlamı belli olmayan bu Arapça sözcüğün kullanılmasını bir şanssızlık olarak nitelendirmekteyiz. Bu konudaki açıklamalar için bkz. Timuçin Muşul, **Medenî Usul Hukukunda Terdit İlişkileri**, Yetkin Yayınları, 2. Baskı (Tıpkı Basım), Ankara 2009, s. 19-26. Nitekim öğretide terditli dava için “kademeli dava” ve “basamaklı dava” deyimleri de başka başka anlamlarda kullanılmaktadır. Bkz. Cemil Simil, **Belirsiz Alacak Davası**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 27. *Simil*, kademeli davanın terditli dava için yaygın olarak kullanılmasından dolayı Alman Hukukunda davacının iki istemi birlikte ileri sürerek (davaların yığılması) önce yardımcı isteminin incelenmesiyle, tutarını belirleyemediği birincil istemi için belirsizliği gidermeyi sağlayan, yardımcı istemi, birincil isteme doğru giden yolda bir adım, bir ilk adım olarak atmayı açıklayan “*Stufenklage*” için “basamaklı dava” deyimini kullanmakta olduğunu açıklamaktadır. *Stufen*, Almanca “adım, basamak” demekken, *klage* “dava” anlamında gelmekte olduğundan bu çeviriye katılmaktayız. Ancak hukukumuzdaki düzen düşünüldüğünde, *terdit* sözcüğüyle verilmek istenen anlamın, “*bağlı dava*”, “*bağımlı dava*”, “*olasılıklı dava (yığılması)*”, “*olası istemler davası*” ya da “*yedekli dava yığılması*” gibi daha Türkçe sözcüklerle daha iyi verilebileceği düşüncesindeyiz.

¹⁸⁵ Fatma Nur Tekçe Barut, **Medenî Usul Hukukunda Terditli Talep Yığılması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, s. 16.

¹⁸⁶ Muşul, **Terdit**, s. 19-26.

¹⁸⁷ Muşul, **Terdit**, s. 19-26.

¹⁸⁸ Tekçe Barut, **Terditli Talep Yığılması**, s. 16.

¹⁸⁹ Muşul, **Terdit**, s. 207-209.

davada istemlere ilişkin yalnızca bir savunman giderine hükmedilmelidir¹⁹⁰ ve yargıç, terditli davadaki istemleri birlikte değerlendirmekle yükümlü olup bu istemler bakımından ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesini sonuçlayacak bir davaların ayrılması kararı vermemelidir¹⁹¹.

1- *Birincil istemin kabulü ve yargılamanın sona ermesi*: Bu durumda öğretideki baskın görüşe göre ikinci isteme ilişkin bir hüküm verilmeyecekse de yardımcı istem, terditli davanın açılmasıyla derdest duruma geleceğinden, kimi durumda bu isteme ilişkin tahkikat yapılmış olabilecektir; bu ikincil istem için eğer yargılama gideri yapıldıysa bu ayrılmalı ve yalnızca birincil istem bakımından davayı yitirmiş olan davalıya yüklenmemelidir, birincil istemin reddi durumunda ikincil istemi de ileri sürme istencini ortaya koymuş olan davacı üzerine bırakılması gerekir¹⁹². Savunman gideri ise yardımcı istemin de incelenmesinden etkilenmeyeceğinden; tek bir savunman gideri kararı verilecek, kabul edilen birincil istemin para ile ölçülüp ölçülememesine göre oransal-maktu tutar üzerinden davalıya yükletilecektir. Kabul edilen birincil istemin parayla ölçülebilir ve kısmen kabul kısmen red kararı olması durumunda tarafların ikisi de reddedilen tutarları ölçülerince savunman gideri ödemek zorunda kalabilir.

2- *Birincil istemin reddi ve yardımcı istemin kabulü*: Alman Hukukunu temel alarak bildirilen bir görüşe göre burada özünde davanın bir bölümü reddedilmiştir; bu durumda eğer birincil istemin değeri, kabul edilen yardımcı istemin değerinden çok ise, aradaki ayrım bakımından giderler davacıya yükletilmelidir. Dolayısıyla giderler bu haklılık durumunun oranına göre paylaştırılmalıdır¹⁹³. Yargıtay'ın da katıldığı -HMK düzenindeki terditli davaya daha uygun olan- ikinci görüşe göre ise, burada yalnızca bir dava olduğundan, yargılama giderlerinin de salt “mahkemece

¹⁹⁰ Rüzgaresen, **Terditli Giderler**, s. 1007; Aziz Serkan Arslan, “Terditli Davada Taleplerin Ayrılması ve Buna İlişkin Sorunlar”, **İNÜHFD**, 16(1), 2025, s.83.

¹⁹¹ Arslan, **Terditli Sorunlar**, s. 82-3.

¹⁹² Muşul, **Terdit**, s. 209.

¹⁹³ Muşul, **Terdit**, s. 208.

kabul edilen (yardımcı) isteme göre belirlenmesi” gerekir¹⁹⁴. Kanımızca savunmanın yaptığı iş, kesin hükme değin yapılacak bütün işleri kapsadığından ve savunman gideri de hüküm altına alınan tutarla bağlı olduğundan, -ayrıca hukukumuzdaki terditli dava düzenlemesi Alman Hukukundan başka türlü olduğundan- ikinci görüş daha yerindedir. Bu bağlamda savunman gideri de eğer kabul edilen yardımcı istem parayla ölçülebiliyorsa oransal, ölçülemiyorsa maktu değerden belirlenmeli ve davalıya yükletilmelidir¹⁹⁵.

- 3- *Her iki istem bakımından da hüküm verilmesi*¹⁹⁶: Hukukumuzda terditli davada gerçek anlamda her iki istem bakımından hüküm verilmesi, ancak her iki istemin de reddedilmesi olasılığında söz konusu olabilir¹⁹⁷. Burada özünde davacının iki istemi de reddedildiği olasılık desek de, özünde yalnızca bir davası reddedilmiş olacaktır; dolayısıyla davacı, bu istemlerden biri için dava konusuna göre tüm yargılama giderlerinden sorumlu olacaktır¹⁹⁸. Ancak iki istem de reddedilmiş olduğundan öğretideki bir görüşe göre iki istemin değeri birlikte ele alınarak hangisi daha yüksek bir değerdeyse ona göre hesaplanarak tek bir yargılama giderine hükmedilmelidir¹⁹⁹. Bu görüşü somutlaştırmak gerekirse; birincil istem 100.000 lira değerinde (istem ‘taşınırın teslimi’ olabilir), yedek istem de 70.000 lira (teslim edilemediği durumdaki zararının giderimi) değerinde olsun. Bu durumda hepsinden önce 100.000 lira bakımından dava reddedilmiş olduğundan, 100.000 lira temel alınmalıdır.

¹⁹⁴ Rüzgaresen, **Terditli Giderler**, s. 1013; Ali Topaloğlu, “Terditli Davalar Açısından HMK’daki Hükümlerin Değerlendirilmesi” **İzmir Barosu Dergisi**, Ocak 2014, s. 76; Tekçe Barut, **Terditli Talep Yığılması**, s. 173; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 4230, ay. 20.72.

¹⁹⁵ Tekçe Barut, **Terditli Talep Yığılması**, s. 173. Yazarın dipnotta verdiği kararın künyesi: Yargıtay 8. HD. 12.12.2018, 12122/20052, Kazancı İçtihat Bankası.

¹⁹⁶ Muşul, **Terdit**, s. 207-8.

¹⁹⁷ Muşul, Alman Hukukundaki terditli dava düzenlemeyi temel alarak her iki istem bakımından ayrı ayrı yargılama giderlerine hükmedilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu açıklamalar, HMK’da düzenlenmiş olan terditli dava kurumu için geçerli olmayacaktır. Saydığı olasılıklar sırasıyla şöyledir: Birincil istemin reddi ve ikincil istemin kabulü; iki istemin de reddi; -Türk Hukukunda geçerli olmamakla birlikte ikincil istemin birincil istemin kabulü koşuluyla ileri sürüldüğü durumda- iki istemin de kabulü. Bkz. Muşul, **Terdit**, s. 207-8.

¹⁹⁸ Rüzgaresen, **a. g. m.**, s. 1017.

¹⁹⁹ Rüzgaresen, **a. g. m.**, s. 1014; Tekçe Barut, **Terditli Talep Yığılması**, s. 173.

4- *Yasa yolundan sonra kabul-ret durumunun değişmesi*: Birincil istemin kabulüne veya reddine bağlı olarak incelenmiş yardımcı isteme ilişkin hüküm verilmekle birlikte yardımcı isteme ilişkin hüküm fıkrası sonradan yasa yoluna gidilmesiyle ortadan kalkmış olabilir²⁰⁰. Örneğin, birincil istem reddedilmiş, yardımcı istem kabul edilmişse; davacı bu durumda birincil isteminin reddi kararına karşı yasa yoluna başvurabilir ve birincil istemin kabul edilmesi yönünde bir kaldırma veya bozma kararı çıkabilir. Bu durumda yardımcı isteme ilişkin kabul kararı, birincil istemin kabulü yönünde verilen yeni kararın kesinleşmesiyle ortadan kalkacaktır²⁰¹. *Muşul*'a göre burada artık yardımcı istem bakımından daha önce davalıya yükletilmiş olan yargılama giderleri davalıya yüklenemez; davacıya yükletilmelidir²⁰². Terditli davada birden çok istem bakımından ayrı ayrı yargılama giderlerine hükmedilmesi gerektiğini düşünmeyen görüşe göre ise bu olasılıkta yalnız bir gider kararı verilmelidir, o da kesinleşen yeni kararın (uyuşmazlığı çözmeyi başaran istemin) gereği olan giderlere ilişkin olur²⁰³. Yine savunman gideri bu durumdan etkilenmemelidir. Birincil istem baştan reddedilmişse de, yasa yolu incelemesi sonucu yeniden yapılan yargılama sonunda verilen yeni kararla (birincil istemin kabulü) bu istemin parayla ölçülüp ölçülemeyeceğine göre oransal veya maktu tutar üzerinden savunman giderine hükmedilecektir.

İngiliz Hukukunda ise eğer bir taraf, iki istemi, birincillik-ikincillik ilişkisi içinde ileri sürmüş ve yalnızca birinde başarılı olmuşsa, bu durumda da başarılı sayılır. Ancak iki taraf da birincil savlarında haksız ise, kimin başarılı olduğunu belirlemek için ikincil savlarına bakılır²⁰⁴.

3. Davaların Yığılmasında Savunman Gideri

Davaların yığılması durumunda, özünde birden çok ayrı dava vardır, her biri için ayrı ayrı karar verilir. Bu nedenle her bir dava için istem sonucu üzerinden gereken

²⁰⁰ Muşul, *Terdit*, s. 208-9.

²⁰¹ Muşul, *Terdit*, s. 208.

²⁰² Muşul, *Terdit*, s. 209.

²⁰³ Rüzgaresen, *a. g. m.*, s. 1013-1016.

²⁰⁴ Friston, *Costs*, s. 160-1, ay. 6.84.

oransal veya maktu tutar belirlenip ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmelidir²⁰⁵. Bu durumda, istemlerden birinin kabul, diğerinin reddi durumunda kısmî kabul, kısmî ret kararı verilmez²⁰⁶; her bir istem bakımından kabul-ret durumu ayrı ayrı hüküm altına alınır ve her bir haklılık oranına göre savunman giderine hükmedilir.

Öğretideki bir görüşe göre; ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi için istemlerin bağımsız olması gerekir. Bu bağlamda, öğretide ekonomik amaç bakımından bir eşlik söz konusu ise, ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmemesi gerektiği ileri sürülmüş; ekonomik amacın eş olduğu iki istemden yüksek olanın değeri temel alınarak tek bir savunman giderine hükmedilmesi gerektiği, ancak bu eşlik incelemesinin incelikle yapılması gerektiği savunulmuştur²⁰⁷. Ancak ekonomik amacın eş olmadığı dava yığılmasında, örneğin asıl alacak ile faiz isteminin de ikinci istem olarak ileri sürüldüğü durumda, faizin de (asıl alacağın üzerine toplanarak) savunman gideri belirlenirken hesaplamada göz önüne alınması gerektiği ileri sürülmektedir²⁰⁸. Bu görüşteki ekonomik amaç eşliğine ilişkin ayrımı oldukça belirsiz bulmaktayız²⁰⁹, belki kimi ölçütler ile daha belirgin ve öngörülebilir bir biçime sokulabilir.

²⁰⁵ Uğur Bulut, **Medenî Usûl Hukukunda Davaların Yığılması (Objektif Dava Birleşmesi)**, Adalet Yayınevi, Ankara 2017, s. 424-5. Yine bu görüşte Gül, **Dava Değeri**, s. 196-201.

²⁰⁶ Bulut, **Yığılma**, s. 427. Yazar, olması gereken hukuk olarak bir yasa değişikliği yapılarak; her bir istem sonucunun ayrı ayrı hesaplanmasının gerekli olmadığı, hukuksal bağlantının bulunduğu (örneğin var olan durumda iş davalarında uygulanan, parayla ölçülebilir nitelikteki) tüm istemlerin birlikte toplanarak bu tutar üzerinden haklılık oranının belirlenmesi önerisinde bulunmaktadır. Bkz. Bulut, **Yığılma**, s. 427, dy. 177. Toplam tutarın temel alınması durumunda bir olasılık ki savunman giderinin belirlenmesinde toplam tutarın belli bir tutarı aşması durumunda savunman giderini bulurken hükümdeki tutara vurulacak oran düşebilmekte, bu da alınacak savunman giderini düşürebilecektir, bu nedenle savunman gideri özelinde olmakla birlikte, bu görüşe katılmamaktayız.

²⁰⁷ Bulut, **Yığılma**, s. 427.

²⁰⁸ Bulut, **Yığılma**, s. 428.

²⁰⁹ Yazar, ekonomik amaçta eş olma durumuna (ve yüksek olandan tek bir savunman giderine hükmedilmesi gereğine) örnek olarak “mülkiyetin tespiti” ile “malın iadesi” istemlerini vermekte; ekonomik amaçta eş olmama durumuna ise “asıl alacak” ile “faiz” arasındaki ilişkiyi vermektedir. Bkz. Bulut, **Yığılma**, s. 427-8. Buradan çıkardığımız sonuç, yazarın iki istem arasında bulunan ilişkiyi, biri olmadan diğerinin elde edilmesinin anlamsız olması ile kurguladığı yönündedir. Özetle anladığımız, faiz olmadan da asıl alacağın elde edilmesi ekonomik amacı sağlar, bu anlamda iki istemin amacı eş değildir; ancak mülkiyetin tespiti, malın iadesi istemi için bir gerekliliktir. Bu nedenle de ekonomik amaç birdir. Kanımızca burada belirsizliği aşmayı sağlayacak olan; iki istemden birinin olmadan diğerinin de olup olamayacağı ya da iki istemden birinin icraya konu olup olamayacağı biçiminde sınırlandığında tutarlı sonuç verebilecek nitelikte, “ekonomik amaç” ögesini açıklayacak bir kural konulmasıdır.

Oransal tutar için incelenmesi gereken özellikli durum, savunman giderinin tutarı belirlenirken Çizelge’de parayla ölçülebilen değerler için öngörülen oranların, birden çok istemin parayla ölçülen değerinin toplanması üzerinden belirlenip belirlenmeyeceği tartışmasıdır. HUMK döneminde görev konusu dava konusu değer üzerinden belirlendiğinden, HUMK m. 3’teki düzenleme gereği davaların yığılması durumunda görev belirlenirken istemlerin toplam değerine bakılıyordu. Bu dönemden kalan bir tartışma vardır. Öğretide oransal savunman gideri için yığılan davalardaki istem sonuçları için ayrı ayrı; maktu savunman gideri gerektiren istem sonuçları için ise bu istemlerin toplamı üzerinden tek bir savunman giderine hükmedilmesi gerektiğini ileri süren bir görüş de vardır²¹⁰. Bu görüş, kimi durumda oransal savunman giderine hükmedilmesi gerekse de Çizelge’de maktu tutarı geçmemesi ya da oransal gidere girse bile maktu tutardan hükmedilmesi gereken durumlar bulunduğundan, eleştirilmiştir²¹¹. Manevî tazminat davalarının davaların yığılması biçiminde diğer parayla ölçülebilir değerlerle birlikte istenmesi durumunda da ayrı ayrı savunman giderine hükmedilir (AAÜT m. 10/4). Maktu tutar için ise özellikli bir durum yoktur, maktu tutara bağlı istemlerin oransal tutardan ayrı tutulması için yeterli gerekçe yoktur; bu istemlerin her biri yine ayrı davalardır.

Yasalarımızdaki düzenlemelere göre durum böyle olmakla birlikte, öğretide *Bulut*’a göre, olması gereken hukuk bakımından; usûl ekonomisi temel alınarak birtakım istemlerin davaların yığılması biçiminde açılmaya zorlanması, davacının davaların yığılması yoluna başvurmaya isteklendirilmesi, bu bağlamda korunması ve (başvurma harcı ile) savunman giderinin de davaların yığılmasına konu edilen istemlerin tümü bakımından toplam tutara göre belirlenmesi gerekir; buna ilişkin açık ve kapsamlı bir yasa düzenlemesi yapılmalıdır²¹². Kanımızca bu öneri savunman giderine ilişkin bölümü dışında yerindedir, ancak savunman gideri bakımından toplum tutara göre belirlenmesi düşüncesi, davacının yararına değil de zararına olacaktır²¹³. Oransal tutara bağlı ya da maktu tutara bağlı olsun olmasın, her bir istem sonucu için

²¹⁰ Elif Aksoy, “Objektif Dava Birleşmesi”, *TBBD*, 2015/117, s. 221-2.

²¹¹ *Bulut*, **Yığılma**, s. 424.

²¹² *Bulut*, **Yığılma**, s. 429.

²¹³ Yine bu yönde parasal örnekle durumu açıklayan bkz. Gül, **Dava Değeri**, s. 198-200. Ancak yazar, bizden ayrımlı olarak savunman giderini tarafın değil de savunman’ın olarak düşünüp savunman’ın zararına olduğu gerekçesiyle karşı çıkmaktadır.

ayrı ayrı savunman gideri belirlenmelidir. Şöyle ki; çizelgede hükme temel alınan parasal değerin artmasıyla aşamalı olarak savunman giderinin belirleneceği oran düşmektedir. Eğer davaların yığılmasındaki ayrı saydığımız her bir davayı tek bir davaymış gibi toplayıp savunman giderinin belirlenmesine temel alırsak; bu durumda savunman gideri 2025 için 400.000 lirayı geçtiğinde hükmedilen savunman gideri tutarı da %16’lık oran aşamalı olarak düşeceğinden azalacaktır. Oysa bu davaların birlikte görülmesi ile gerçeğe ulaşma aşamasındaki giderler bakımından usûl ekonomisinin gereği yerine getirilmiştir. Her istem için ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi bu yönüyle de gereklidir. Kaldı ki savunman gideri, davacının yaptığı gideri karşılamak üzere davacının malvarlığına girmesi gereken bir tutar olmalıdır; bunu azaltmak, davacıyı davaların yığılmasına başvurmaya isteklendirmeyecektir.

4. Seçimlik Davada Savunman Gideri

Bir borç ilişkisinde, borçlunun seçim hakkı bulunan bir seçimlik borç olmasına karşın, borçlunun bir seçim yapmaktan kaçınması durumunda alacaklı seçimlik dava açabilmektedir²¹⁴. Seçimlik dava sonunda seçimlik borçlardan hangisinin yerine getirileceğine ilişkin mahkemece bir seçim yapılmaz²¹⁵, yalnızca davacının haklı çıktığı durumda davalının edimlerden birini yerine getirmesi yönünde (HMK m. 112/2’deki söylemle “*seçimlik mahkûmiyet*”) hüküm kurulur²¹⁶. Davacı da bu hükmü icraya koyduğunda istemini seçimlik edimlerden birine özgüler ancak icra emrinin yerine getirilmesinde borçlu yine hükümdeki edimlerden hangisini yerine getirmek isterse onu yerine getirebilir ve takibi sonlandırıp borçtan kurtulabilir²¹⁷.

Seçimlik dava sonunda, yargılama giderlerine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Seçimlik davanın kabulü olasılığında verilecek hükümde, birden çok edimden birinin yerine getirilmesi gerekliliği yönünde hüküm verilecektir. Yargılama giderleri, dava ve hüküm konusuna göre belirlendiği için, hangi edim temel alınarak yargılama giderlerinin belirleneceğini açıklamak gerekir. Öğretide, HUMK

²¹⁴ Alacaklının seçme hakkı bulunduğu durumda ise seçimlik dava açılmaz. Bkz. Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl Ders Kitabı**, s. 235, ay. 981; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usûl**, s. 320-1; Tanrıver, **Usûl I**, s. 693.

²¹⁵ Pekcanitez/Simil, **Pekcanitez Usûl**, s. 1669, ay. 9.323.

²¹⁶ Aybüke Basım, **Seçimlik Dava (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023, s. 293 va.

²¹⁷ Pekcanitez/Simil, **Pekcanitez Usûl**, s. 1669-1670, ay. 9.324-5.

döneminde mahkemelerin görevlerinin belirlenmesi için getirilen HUMK m. 3'teki düzenlemelerin uygulanması yoluyla borcun konusunu oluşturan edimlerden değeri yüksek olan temel alınarak ve bu doğrultuda edimlerden biri parayla ölçülemiyor, diğeri ölçülebiliyorsa parayla ölçülebilen edimin temel alınması yoluyla yargılama giderlerinin belirlenmesi gerektiği savunulmuştur²¹⁸. Savunman gideri bakımından bu çözüm uygulandığında, parayla ölçülebilir bir edim varsa bu edime göre oransal ya da maktu tutar üzerinden; parayla ölçülebilir birden çok edim varsa bunlardan daha yüksek olanının temel alınması yoluyla bu edime göre oransal ya da maktu tutar üzerinden savunman giderine hükmedilmelidir.

B. İstenen Hukuksal Korumaya Göre Davalarda Savunman Gideri

1. Tespit Davasında Savunman Gideri

Tespit davalarında savunman gideri, doğrudan dava konusu değer üzerinden belirlenmeyip; dava sonucunda alınan hükmün ve avukatın tespit davasını açarak ne yaptığına bağlı olarak belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu da doğal olarak tartışma doğurmaktadır.

Yargıtay'ın tespit davalarında, “tespit davasının eda davasının öncüsü olması nedeniyle” savunman giderinin oransal tutardan belirlenmesi gerektiği yönünde çözümleri olduğu gibi; yalnızca tespit istenen davalarda “verilecek kararın eda isteğini içermediği gözetilerek” maktu tutardan belirlenmesi yönünde çözümleri vardır²¹⁹. Tespit davalarının eda davalarının öncüsü olduğu durumda, konusu malvarlığı hakkı olan tespit davalarında savunman giderinin, eda davalarında olduğu gibi oransal tutardan belirlenmesi gerektiği görüşü Yargıtay'da baskındır ve öğretilde *Kuru* da bu görüştedir²²⁰. Kanımızca bu görüşün temel gerekçesi tespit davalarında uyuşmazlığın özünden çözümlenmesi yolunda bir kez uğraşılmış olmasıyla avukatın da emeğinin bu

²¹⁸ Basım, **Seçimlik Dava**, s. 312 ve dy. 1016.

²¹⁹ Baki Kuru / Ali Cem Budak, **Tespit Davaları**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 305-310'daki Yargıtay kararları: 9. HD. 25.09.2007, 32984/28088; 9. HD. 13.03.2006, 2324/6114 (İBD Cilt 80, 2006/4, s. 1750); 9. HD. 06.02.2006, 1062/2417.

²²⁰ Kuru / Budak, **Tespit Davaları**, s. 310. Bu yapıtta bulunan bu yöndeki Yargıtay çözümleri: 5. HD. 06.05.1966, 1436/2336; 11. HD. 21.11.1974 2879/3105; 10. HD. 14.04.1978, 5313/2810; 13. HD. 18.05.1993, 2050/4336; HGK 21.01.2009, 2008/21-805/12, Legal 2009/81, s. 2894-2896; HGK 07.03.1970, 8/1441-109; 11. HD. 08.11.1973, 3976/4249.

davada somutlaşması, daha sonraki işlemlerde işinin daha kolay olmasıdır. Ancak öğretilde *Budak* ise olumsuz saptama davaları bakımından bu görüşe katılmakla birlikte olumlu saptama davaları bakımından maktu tutardan harç ve savunman giderinin haksız çıkana yükletilmesinin daha doğru olacağı görüşündedir²²¹. Kanımızca *Budak*'ın görüşü daha uygundur. Eğer oransal savunman giderine hükmedilmesi gerektiği düşüncesinin ana gerekçesi, eda davasının öncüsü olma niteliği ise de olumlu saptama davaları, daha sonra doğrudan eda edilemeyecektir. Bu nedenle eğer daha sonra açılacak bir eda davasının açılmasına engel oluyorsa (örneğin menfi tespit davasının kabulüne ilişkin kararın kesinleşmesinin, itirazın iptali davasının görülmesini engelleyecek bir olumsuz dava şartı oluşturması²²²nda olduğu gibi), bu durumda oransal tutardan savunman gideri belirlenmesi uygun düşebilir; bu türden bir durum yoksa, tespit davalarında savunman giderinin maktu tutardan belirlenmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

2. Yenilik Doğuran Davalarda Savunman Gideri

Yenilik doğuran davada verilen hükümde yargılama giderleri yine hüküm konusunun parayla ölçülük ölçülememesine göre belirlenecek ve haksız çıkan yana yükletilecektir.

Yenilik doğuran bir dava olarak kira tespit davasına ilişkin özel bir düzenleme ise, kira tutarının saptanması ve nafaka davalarına ilişkin olup, kira tutarı farkının veya hükmolunan nafakanın bir yıllık tutarı üzerinden oransal olarak savunman gideri belirlenir, bu tutar maktu tutarlardan az olamaz (AAÜT m. 9/1). Yargıtay'ın çözümlerinde, kira tespit davalarında hakkaniyet indirimi olduğunda; davacı bu indirimin oranını ve tutarını öngöremeyeceğinden dolayı isteme konu aylık tutar ile mahkemece belirlenmiş ancak indirim yapılmamış aylık tutar arasındaki bölüm için haksız çıkmıştır, buna göre davalı yararına olarak bu tutar üzerinden belirlenen oransal savunman giderinin davacıya yükletilmesi uygulanagelmıştır²²³. Davalının haksız

²²¹ Kuru / Budak, **Tespit Davaları**, s. 310.

²²² Mine Akkan, "İcra Hukukunda Menfi Tespit ve İtirazın İptali Davası Arasındaki Derdestlik ve Kesin Hüküm İlişkisi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2010, Cilt 12, Sayı 2, s. 38.

²²³ "Her ne kadar mahkemece, hakkaniyet indirimi yapılması sebebiyle davalılar yararına vekâlet ücreti takdir edilmiş ise de; hakimnin takdir hakkını kullanması nedeniyle yaptığı indirim davacının indirim yapılan kısım yönünden haksız olduğu sonucunu doğurmayacağı gibi, davacının davanın açıldığı sırada cezai şarttan indirim yapılması hususunda hakimnin takdir hakkını kullanıp kullanmayacağını ve indirim

çıkıldığı bölüm, hükmedilen yeni -ve hakkaniyet indirimli- aylık kira tutarı ile dava açıldığında ödemekte olduğu aylık kira tutarı arasındaki bölümdür; buna göre davacı yararına olarak bu tutar üzerinden belirlenen oransal savunman gideri de davalıya yükletilir. Buna göre, davacı bakımından ayrı bir haklılık oranı, davalı bakımından ayrı bir haklılık oranı öngörülebilecektir. Örneğin, kira ilişkisinde kiracı 20.000 lira ödüyor olsun. Davacı kiralayan, sulh hukuk yargıcından aylık kira tutarının 100.000 lira olarak tespitini istemiş; yargıç olması gereken kira tutarını 80.000 lira olarak belirlemiş ve yüzde 10 hakkaniyet indirimi ile yeni kira tutarı olarak 72.000 lirayı belirlemiş olsun. Kiralayan, sanki hüküm 80.000 lira üzerinden kurulmuş gibi, 20.000 lira yönünden haksız çıkmış sayılacak; kiracı ise 72.000-20.000 lira arasındaki tutarda, demektir ki 52.000 lira yönünden haksız çıkmış sayılacaktır. Öyleyse davacı, 20.000 liralık haksız çıktığı bölümün yüzde 16'sı oranında savunman giderini, 3.200 lirayı davacıya ödeyecek; davacı ise 52.000 liranın yüzde 16'sı olan 8.300 lirayı davalıya ödeyecektir. Ancak sulh hukuk mahkemelerindeki maktu savunman gideri 18.000 lira olduğundan ve AAÜT m. 9/1 gereği bu tutarlar maktu tutardan az olamayacağı için iki yan da birbirine 18.000 lira ödeyecektir. Bu durum, görüldüğü gibi "hükümün verildiği andaki Çizelge'nin uygulaması" ile tüm bu hesaplamaları da anlamsız kılabilmektedir. Oysa gerçek giderler düzeninde durum somut giderlere göre; bunların orantılı ve uyuşmazlığın karmaşıklığına uygun olup olmadığına göre belirlemeyi olanaklı kılabilmektedir. Çizelge'nin katılığının somut olaylara uymamasından dolayı değişik çözümler getirmeyi de gerektirmemektedir. Çizelge düzeninde böyle bir durum için belki de uyuşmazlık konusu için bir tavan tutar veya belirli (*maktu*) bir tutar belirlenmesi düşünülmelidir ki yargılamanın kendisi, elde edilen sonuçtan daha büyük bir gidere neden olmasın. Örneğin AAÜT m. 11/1 ile icra takiplerinde öngörülen belirli tutarın, asıl alacağı geçemeyeceği düzenlenmiştir.

Özellik sunan bir diğer durum, kural olarak yenilik doğuran davalarda varılan sonuçların yenilik doğuran hükmün kesinleşmesiyle ortaya çıkmasındadır. Eda hükmü

yapılacaksa bunun miktarının ne olacağı hususunda öngörüle bulunması kendisinden beklenemeyeceğinden, yapılan takdiri indirim nedeniyle davalı taraf lehine vekâlet ücretine hükmedilemeyeceğinin gözetilmesi gerekirken, takdiri indirim nedeniyle reddedilen kısım için davalılar lehine vekâlet ücretine hükmedilmiş olması, doğru olmayıp bozmayı gerektirir." (Yargıtay 3. HD., E. 2021/7691 K. 2022/4132 T. 26.4.2022) (lexpera)

biçiminde olsa bile ikincil (*fer'i*) istemlere ilişkin verilen hükümler de bu sonuca bağlıdır²²⁴. Öyleyse verilen yenilik doğurucu hükümle birlikte belirlenen yargılama giderleri de ancak hükmün kesinleşmesiyle mi yürütülecektir? Öğretide yargılama giderleri bakımından verilen hükmün ek bir eda hükmü olduğu ve hükmün kesinleşmesinden önce de yürütülebileceği savunulmaktadır²²⁵, biz de yasa yollarına salt yargılama giderleri için de başvurulabileceğini savunmamıza koşut olarak, bu görüşe katılmaktayız. Bize göre yargılama giderleri hükmün doğrudan ikincil bir kolu [*fer'i* (dalı)] değil, kamu düzeninden kaynaklı olarak belirlenmesi gereken ek bir hükümdür.

Yenilik doğuran davanın reddedilmesi durumunda ortaya çıkan olumsuz saptama (*menfi tespit*) hükmünde yer alan yargılama ve savunman giderleri de hem olumlu hem olumsuz saptama hükümlerinde, mahkemece verilmiş bir eda buyruğu barındırmalarından dolayı kesinleşmeden önce icraya konulabilir²²⁶.

C. Karşı Davada ve Takas Savunmasında Savunman Gideri

Karşı dava varlığında, birlikte yürütülen iki ayrı dava olduğundan, AAÜT m. 8/1 gereği; bir dava sırasında bu davaya karşılık dava açılması, başka bir davanın bu davayla birleştirilmesi veya davaların ayrılması durumunda, her dava için ayrı ücrete hükmolunur²²⁷. Bu durumda yargılama savunman ile yürütülmüşse, ilk dava için; ikinci (karşı) dava savunman ile yürütülmüşse bu karşı dava için de ayrı ayrı haklılık oranlarına göre yargılama giderine ve dolayısıyla savunman giderine hükmedilecektir. Bu durumda iki davada da yargılamayı bir savunman eliyle yürüten davacı olduğunu

²²⁴ Ergun Önen, **İnşai Dâva**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 197-8; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, s. 314-5, ay. 1322-3; Mehmet Kâmil Yıldırım / Nevhis Deren-Yıldırım, **İcra ve İflas Hukuku**, 9. Baskı, İstanbul, Beta, 2025, s. 389; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 479, dy. 5; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s.449-452. Atalı/Ermenek/Erdoğan, menfi tespit davaları bakımından yargılama giderlerinin hüküm kesinleşmeden de icra edilebilmesi gerektiği görüşündedir. Bkz. Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s.451.

²²⁵ Önen, **İnşai Dâva**, s. 198-9; Tanrıver, **İlâmlı İcra**, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s. 66; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974, s. 939; Necmeddin Berkin, **Tatbikatçılara Medenî Usul Hukuku Rehberi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1982 s. 399; Şanal Görgün / Levent Börü / Mehmet Kodakoğlu, **İcra ve İflâs Hukuku**, 5. Baskı, Ankara, Yetkin, 2024, s. 409.

²²⁶ Tanrıver, **İlâmlı İcra**, s. 66, 69.

²²⁷ Çiğdem Yazıcı, **Karşı Dava**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 327; Tuğçe Arslanpınar, **Medeni Yargılama Hukukunda Karşı Dava**, Yetkin Yayınları, Ankara 2017, s. 160-1; Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Cilt IV, s. 3962; Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı**, Cilt 2, s. 1192.

varsayalım. İlk dava kabul edildiyse ve karşı dava da reddedildiyse; ilk davanın davacısı, iki kez savunman giderini karşı yandan almaya hak kazanacaktır²²⁸.

Karşı davada takasın ileri sürülmesi durumunda ise, öğretide *Arslanpınar*'a göre, ilk davanın konusunu aşkın bir dava konusu bulunduğundan ilk davanın konusuz kalacağı sonucuna ulaşılır ve yargılama “karar verilmesine yer olmadığı” biçiminde sonuçlandırılarak, davanın açıldığı andaki haklılık oranına göre karar verilmelidir²²⁹. Buna göre davacı da ilk davada davanın açıldığı an bakımından haklı olacağından davacı yararına savunman gideri davalıya yükletilmelidir²³⁰. Karşı dava bakımından ise davanın kabulü nedeniyle bu kez karşı-davacı yararına savunman gideri, karşı-davalıya (ilk davanın davacısına) yükletilmelidir²³¹.

Karşı dava açılmadan ileri sürülen takas durumunda ise; takasın dava açılmadan önce yapılmış olması ve dava açıldıktan sonra savunma olarak ileri sürülmesi olarak ikiye ayrılarak incelenmesi gerekir.

Takasın dava açılmadan önce yapıldığı durumda, davalı yanca takasın ileri sürülmesi hem maddi hukuku hem de usûl hukukunu ilgilendirdiğinden özellikli ve tartışmalı olmakla birlikte baskın görüşe göre, maddi hukuka göre sonuç doğurmakla birlikte, usûl hukuku bakımından bir itiraz niteliğindedir²³². Takasla ileri sürülen karşı alacak ölçüsünde davacının alacağı da sönümlenmiş olacağından, eğer davalı dava açılmadan önce takas yapıldığını ileri sürer ve kanıtlarsa, davacı davayı açmada haksız

²²⁸ Yazıcı, s. 327; Ahmet Cahit İyilikli, Mütakabil (Karşılık) Dava, *Yargıtay Dergisi*, C. 30, S.1-2, Ankara, 2004, s. 163; Arslanpınar, *Karşı Dava*, s. 160.

²²⁹ Arslanpınar, *Karşı Dava*, s. 161-2.

²³⁰ Arslanpınar, *Karşı Dava*, s. 161-2.

²³¹ Arslanpınar, *Karşı Dava*, s. 162.

²³² Hakan Pekcanıtez / Çiğdem Yazıcı, *Pekcanıtez Usûl*, s. 1852, ay. 11.29; Yazıcı, *Karşı Dava*, s. 173; Kuru/Aydın, *Usûl El Kitabı*, Cilt 1, s. 493-4. Davadan önceki takasın, maddi hukuk bakımından itiraz olsa da; usûl hukuku bakımından ileri sürülmeden göz önüne alınmayacağından davadaki niteliğinin bir def'i olduğu görüşü için bkz. Saim Üstündağ, “Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Takas ve Davada Kullanılmasının Arzettiği Özellikler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1960/1-4, s. 214-5; Saim Üstündağ, *Medenî Yargılama Hukukunun Esasları*, İstanbul, Nesil Matbaacılık, 2000, s. 514; Timuçin Muşul, *Medenî Usul Hukukunda Terdit İlişkileri*, 2. Baskı (Tıpkı Basım), Yetkin Yayınları, Ankara 2009, s. 134-6. Bunun dışında, bir de takasın kendine özgü durumundan dolayı ileri sürülmeden göz önüne alınamayacağı yönündeki görüş için bkz. Ejder Yılmaz, “Davada Takas ve Mahsup Talebi”, *Legal Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi* – 2010/2, s. 277-8.

çıkılmış olur. Bu durumda yargılama giderleri haksız çıkmış olması oranında, haksız çıkmış olan davacı üzerine bırakılır.

Takasın dava açıldıktan sonra ileri sürüldüğü durum ise özel olarak incelenmelidir. Takas dava açıldıktan sonra, dilekçeler aşamasında ileri sürülebileceği gibi; takas olanağı, iddia ve savunmaların değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı dışında, maddi hukuka göre yaratılan yeni bir olgu (vakıa) olarak davanın her aşamasında ileri sürülebilir²³³. Bu iki olasılığın ayrıca değerlendirilmesi gerekir:

Davalı, takası karşı dava açmadan, dilekçeler aşamasında ileri sürerse; bu durumda davacının alacağını kabul etmiş²³⁴ ve takas hakkını kullanmış olur. Davalı, dilekçelerin değişimi aşamasında takası, terditli olarak da ileri sürebilir; bu durumda ilk olarak davacının alacağını kabul etmemiş olur. Burada terditli dava sonuçları doğacak mıdır? Buna olumsuz yanıt vermek gerekir, bu ancak terditli karşı dava açılması durumunda söz konusu olurdu. Ancak terditli savunma değerlendirilmelidir. Yargıç, davalının yararı bakımından bir ayrımı olmayacaksa terditli olarak ileri sürdüğü savunmalarla bağlı değildir²³⁵. Ancak terditli takas savunmasında davalının bir yararı kesinlikle vardır, çünkü takas, davalının davanın reddini sağlaması için son umarıdır²³⁶. Bu nedenle öncelikle davalının, takastan önce incelenmesini istediği savunmasına göre inceleme yapılır. Nitekim Türk Hukukunda ağırlıklı olarak benimsenen delil ikame kuramı²³⁷ gereği; karşı alacak konusunda çekişme olmasa bile; takasın terditli olarak ileri sürülmesi durumunda davanın doğrudan reddedilmemesi ile öncelikle davacının alacağının incelenmesi arasında takasa konu karşı alacağın varlığını

²³³ Nedim Meriç, “Takas Alacağı Hususunda Teksif İlkesinin Uygulanma Sorunu ve Yol Açacağı Tartışmalar”, **Medenî Usûl ve İcra - İflâs Hukuku Dergisi**, Yıl: 2013 C: 9 S: 26, Legal Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 68. Yazar, takas savunmasının iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı ile kısıtlı bir süre içinde ileri sürülerek def’i niteliğine büründürülmesini, davanın açılmasıyla taraflar arasındaki hukuk ilişkisinin maddi hukuk alanını tümüyle kapatmak olarak yorumlamıştır. Bu yoruma katılmaktayız. Takas savunmasının ilk kez davada gerçekleştirilerek ileri sürülmesi durumunun maddi hukuk bakımından bir itiraz, ancak usûl hukuku bakımından bir def’i niteliğinde olduğundan en geç ikinci cevap dilekçesinde açıklanabileceği yönündeki görüş için bkz. Üstündağ, **Takas**, s. 214, 220; Kuru/Aydın, **Usûl El Kitabı, Cilt 1**, s. 493-5; Tanrıver, **Usûl I**, s. 756.

²³⁴ Üstündağ, **Takas**, s. 215.

²³⁵ Muşul, **Terdit İlişkileri**, s. 134-6.

²³⁶ Muşul, **Terdit İlişkileri**, s. 138.

²³⁷ Muşul, **Terdit İlişkileri**, s. 147-8, 155; Gökçen Topuz / Seçkin Topuz, “Takasın Davada İleri Sürülmesi”, **AÜHFD, Yıl: 2008, Cilt: 57, Sayı: 3**, s. 727; Meriç, **Takas**, s. 73 va. İleri Sürülmesi, **AÜHFD, Yıl: 2008, Cilt: 57, Sayı: 3**, s. 720

sürdürüp sürdürmeyeceği gibi önemli bir ayrım vardır²³⁸. Örneğin; borcunu ödemediğini düşünmüş ancak bunu kanıtlayamama olasılığında davanın kabulünün önüne geçebilmek için son bir umar olarak eğer ödemediği yönünde sonuçlanırsa takasa dayanarak davanın reddini istemiştir. Bu olasılıkta öncelikle ödeme olgusunu kanıtlayıp kanıtlamadığına bakılacak ve eğer kanıtlayamadıysa mahkeme takasın geçerli bir biçimde yapılıp yapılmadığına, karşı alacağın var olup olmadığına bakacak, buna göre takas geçerliyse davacının alacağının bir bölümünün ya da tümünün sona erdiğini saptarsa, kısmen veya tümünden davanın reddine karar verecektir. Ancak burada önemli olan, takas ile davalının, davacının alacağını doğruladığı (*ikrarı*) ve böylece davacının davayı açmakta haklılığına neden olduğu gerçeğidir²³⁹. Bu durumda yargılama ve savunman giderleri ne olacaktır? Bu konu tartışmalıdır. Kanımızca öğretide Meriç'in belirttiği gibi davanın açıldığı andaki haklılık durumunu ve takasın terditli olsun olmasın yarattığı özellikli durumu gözeterek karar verilmelidir²⁴⁰. Bu tartışmaları diğer olasılığı da inceledikten sonra açıklayıp kanımızca durumun ne olması gerektiğini açıklayacağız.

Diğer olasılıkta ise terditli olmadan yargılama sırasında takasın ileri sürülmesidir. Bu durumda ise, artık davacının alacağı doğrulandığı için bunu incelemeyecek; doğrudan takasa konu karşı alacak ve takasın koşullarının var olup olmadığı incelenecektir. Bu bakımdan, terditli takasa göre, davalının iddiası nedeniyle daha az inceleme ve dolayısıyla somut anlamda yargılama gideri yapılacağı söylenebilir. Yine burada da davacı, davayı açtığı anda haklıdır, ancak davalının takas açıklaması ile yargılama dışı alanda yarattığı yenilik doğuran maddi hukuksal sonucun yargılamada da açıklanması (*beyan* edilmesi) ve yargısal (*usûlî*) bir işlem olarak sonuç doğurması²⁴¹ ve davanın takas ile sona eren alacak bakımından reddedilmesi söz konusudur. Yargıtay kararlarının büyük bir bölümüne ve baskın görüşe göre davacının alacağı takas savunması ile sona ermiş olduğundan, davacı takas ile sona eren alacak bakımından haksız çıkmıştır ve davası reddedilmiştir; bu nedenle yargılama giderleri

²³⁸ Muşul, **Terdit İlişkileri**, s. 144-148.

²³⁹ Meriç, **Takas**, s. 74.

²⁴⁰ Meriç, **Takas**, s. 71.

²⁴¹ Meriç, **Takas**, s. 72.

davalı yararına olmak üzere davacıya yükletilir²⁴². Öğretide Üstündağ ise karşı alacağın davanın açılmasından sonra muaccel olduğu durumu ayırarak, bu olasılıkta yargılama giderlerine davalının katlanması gerektiğini savunmuştur²⁴³.

İngiliz Hukukunda ise karşı dava kurumunun karşılığı olarak CPR 20’de düzenlenen “*counterclaim* (karşı-dilem, karşı-istem)” kurumu vardır²⁴⁴. Karşı-istem kurumu, Türk Hukukundaki karşı dava kurumundan birkaç durumda ayrılır; örneğin, üçüncü kişilere de karşı-istem yöneltilebilmektedir²⁴⁵. Yargılama giderleri bakımından ise İngiliz Hukukunda özel bir hüküm yoktur. İngiliz Hukukunda da karşı-dilemin ayrı bir dava niteliğinde²⁴⁶ (CPR 20.13) olduğundan devinimle, yargıcın ayrı ayrı gider kararları verebilmesi öngörülmüştür²⁴⁷ [CPR 40.13(3)]. Bu bağlamda, eğer bir yan ilk davayı kazanmış, diğer yan ise ikinci davayı kazanmışsa; kazandıkları bölümler bakımından ayrı ayrı ikisinin yararına da yargılama gideri buyruğu verebilir, daha sonra bu giderlerin tutarlarını karşılıklı olarak düşerek yalnız bir gider buyruğu da

²⁴² “...takas ve mahsup defî nedeni ile reddedilen miktar üzerinden ileri süren yararına vekâlet ücreti ve yargılama giderine karar verilecektir.” (Yargıtay 9. HD. E. 2008/37378, K. 2009/12271, T. 30.4.2009: Ejder Yılmaz, “Davada Takas ve Mahsup Talebi”, **Legal Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi** – **2010/2**, s. 270-1’deki Yargıtay kararı.)

“Davalının, dava dayanağı olayı ve borcun varlığını inkâr etmeden, borçlu bulunduğu edimi, özel bir sebebe dayanarak yerine getirmekten kaçınmasına imkan veren hakka defî denir. Defî iler, davada ileri sürülmedikçe hakim tarafından kendiliğinden dikkate alınmazlar. Takas bir defîdir. Bu itibarla, ileri sürülmedikçe kendiliğinden dikkate alınamaz. Takas, karşılık dava olarak ileri sürülebileceği gibi, defî olarak da ileri sürülebilir. Takasın defî olarak ileri sürüldüğü davada, takas ve mahsup sonucu kalan ve hüküm altına alınan miktar üzerinden yargılama harcı alınacak, takas ve mahsup defî sebebi ile reddedilen miktar üzerinden ileri süren yararına vekâlet ücreti ve yargılama giderine karar verilecektir.” (Yargıtay Kararı - 2. HD., E. 2020/3254 K. 2020/5432 T. 05.11.2020).

“Davalının, dava dayanağı olayı ve borcun varlığını inkâr etmeden, borçlu bulunduğu edimi, özel bir sebebe dayanarak yerine getirmekten kaçınmasına imkan veren hakka defî denir. Defî iler, davada ileri sürülmedikçe hakim tarafından kendiliğinden dikkate alınmazlar. Takas bir defîdir. Bu itibarla, ileri sürülmedikçe kendiliğinden dikkate alınamaz. Takas, karşılık dava olarak ileri sürülebileceği gibi, defî olarak da ileri sürülebilir. Takasın defî olarak ileri sürüldüğü davada, takas ve mahsup sonucu kalan ve hüküm altına alınan miktar üzerinden yargılama harcı alınacak, takas ve mahsup defî sebebi ile reddedilen miktar üzerinden ileri süren yararına vekâlet ücreti ve yargılama giderine karar verilecektir.” (Yargıtay Kararı - 2. HD., E. 2020/3254 K. 2020/5432 T. 05.11.2020).

Yöndeş diğer çözümler: Yargıtay 6. HD. E. 2021/6133 K. 2022/4742, T. 13.10.2022; 9. HD., E. 2011/24948 K. 2013/20212 T. 2.7.2013.

²⁴³ Üstündağ, **Takas**, s. 217.

²⁴⁴ Sime, **Civil Procedure**, s. 154, ay. 14.32.

²⁴⁵ Sime, **Civil Procedure**, s. 219, ay. 20.05.

²⁴⁶ Sime, **Civil Procedure**, s. 154, ay. 14.32.

²⁴⁷ Sime, **Civil Procedure**, s. 452, ay. 41.23.

verebilir²⁴⁸ (CPR 44.12). Bunun da ötesinde giderlerin zararlar ile takasına da bir engel bulunmamaktadır²⁴⁹.

D. Topluluk Davalarında Savunman Gideri

Türk Hukukunda topluluk davalarının tümü bakımından yargılama giderlerine ilişkin veya savunman gideri özelinde bir düzenleme getirilmemiştir. Yalnızca tüketicinin korunmasına ilişkin 6502 sayılı TKHK m. 73/II'deki düzenleme ile yargılama giderlerinden harçlar için Bakanlık, tüketiciler ve tüketici örgütlerince açılan davaların harçtan ayırık olduğu; ayrıca daha önce belirttiğimiz üzere “tüketici örgütleri üst kuruluşlarınca açılacak davalarda” ise davanın reddedilmesi durumunda davalıya ödenmesi gerekecek olan savunman giderinin Bakanlıkça karşılanacağı öngörülmüştür²⁵⁰. Öğretide bir görüş, bu kuraldışı ayırık durumların, harç ve gider avansı bakımından tüm topluluk davaları için öngörülmesi gerektiği savunulmuştur²⁵¹. Öğretide diğer bir görüş ise, topluca giderim konulu topluluk davaları özelinde üçüncü kişilerin davaya kaynak sağlaması (*third-party funding*) yolunun açılmasının veya hukuk sigortası yaptırılmasının düşünülebileceğini ileri sürmüştür²⁵². Kanımızca savunman gideri bakımından da en azından parasal tutar ne olursa olsun, topluluklarca açılan davaların reddedilmesi durumunda maktu tutardan savunman giderine hükmedilmesi düşünülebilir.

İngiliz Hukukunda topluluk davaları (*group litigation*) için, CPR 19.22 gereği topluluk davası buyruğu (*group litigation order - GLO*) verilir ve bu davalarda topluluğa kayıtlı kişilerin ortak sorunları ile bireysel konulara bağlı olarak ortak giderler – bireysel giderler ayrımı yapılır ve ortak giderler üyeler arasında bölüştürülür [CPR 46.6(3)]. Öğretide *Zuckerman*'a göre, bir öncü-istem (*test claim*) olarak açılan ve bu yolla tüm topluluğun yararına bir konunun dava edildiği durumlar da ortak giderler kapsamındadır. Topluluk kaydından çıkan bir davacı olursa, yargıç istem bakımından istemin kayıttan düştüğü güne dek yapılan ortak giderler bakımından

²⁴⁸ Sime, *Civil Procedure*, s. 516, ay. 46.22; Friston, *Costs*, s. 723-4, ay. 21.15-6.

²⁴⁹ Friston, *Costs*, s. 724, ay. 21.17-8.

²⁵⁰ Melis Taşpolat Tuğsavul, *Kolektif Hukuki Yarar Çerçevesinde Topluluk Davaları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016, 276.

²⁵¹ Taşpolat Tuğsavul, *Topluluk Davaları*, s. 278.

²⁵² Ayşegül Polat, *Medeni Yargılama Hukuku Perspektifinden Kolektif Tazmin*, Ankara, Yetkin, 2025, s. 127, 359-360.

boran belirleyip o davacıya karşı ortak gider buyruğu verebilir [CPR 46.6(7)]. Davasını sürdürmeyen (*discontinuance*) bir davacı olursa, olağan kurallara göre yargılama giderlerine katlanır; ancak topluluk davalarında davacıların tümünün bir bütün olarak ortak konularda başarısız olup olmayacağı erken bir aşamada bilenemeyebilir²⁵³. Bu nedene öğretide *Zuckerman*, bireysel olarak bir davacının davayı sürdürmemesi durumunda ona karşı verilecek gider buyruğunun, ortak giderlerin durumu belli olunca verilmesi gerektiğini savunmaktadır²⁵⁴. Buna bağlı olarak savunman gideri de ana yargılamadaki başarı oranı ve buna bağlı olarak ortak giderlerdeki karşı tarafın savunman giderinden pay olarak sorumluluğu ile davacının bireysel davasındaki başarı oranı da göz önüne alınarak belirlenmelidir.

E. Özel Dava ve Yargılamalarda Savunman Gideri

1. Boşanma Davasında Savunman Gideri

Yargılama giderleri bakımından boşanma davasına özel bir düzenleme bulunmadığından HMK'daki genel kurallar, boşanma davasında da uygulama alanı bulur; bu nedenle boşanma kararına karar verilmesi durumunda hangi neden bu karar verilmiş olursa olsun biçimsel olarak davayı kazanamayan yan davalı olduğu için yargılama giderleri ve varsa savunman gideri de davalı üzerine bırakılacaktır²⁵⁵. Ancak anlaşmalı boşanmanın durumu ayrıca değerlendirilmelidir. Yargıtay, eşlerin eşit düzeyde kusurlu olmasının yargılama giderlerinin eşit biçimde paylaştırılmasını sonuçlamadığı görüşündedir²⁵⁶. Yargıtay'a göre, iki eşin de başkalarıyla ilişkisinin bulunması nedeniyle diğer eşin de karşı dava açtığı ve iki davanın da kabul edildiği durumda dahi, karşı davada giderlere ilişkin kural²⁵⁷ gereği ayrı ayrı iki dava bakımından da yargılama giderleri davayı kazanamayana yükletilmelidir²⁵⁸. Öğretide *Akkaya* ise, boşanma davalarının yalnızca parasal çıkarlarının tartışılmadığı, daha çok duygusal sorun ve uyuşmazlıklarının çözüldüğü yargılamalar olmasından devinimle, yargılama giderleri bakımından boşanma davasına özgü ayrı kuralların belirlenmesi

²⁵³ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1480-1, ay. 29.178.

²⁵⁴ Zuckerman, *Civil Procedure*, s. 1481, ay. 29.179.

²⁵⁵ Tolga Akkaya, *Medenî Usûl Hukuku Bakımından Boşanma Davası*, Yetkin Yayınları, Ankara 2017, s. 231, 237.

²⁵⁶ Akkaya, *Boşanma Davası*, s. 237-8.

²⁵⁷ Yukarıda Karşı Dava ve Takas (Ödeşim) Savunmasında Savunman Gideri başlığında açıkladığımız üzere iki ayrı dava olmasından devinimle iki ayrı savunman gideri belirlenmesi gerekir.

²⁵⁸ Akkaya, *Boşanma Davası*, s. 238.

ve yargıca somut uyuşmazlığa göre giderleri belirleme yetkisi olması gerektiğini savunmaktadır²⁵⁹. Bu görüşe göre her iki eşin de kusurlu olduğu boşanma davalarındaki boşanma kararı ile birlikte giderlerin de eşit olarak sorumlu tutulması veya yargıcın belirleyeceği biçimde giderlere karar verilmesi gerekir; kusura dayalı olmayan boşanmalar bakımından ise her durumda eşler giderlerden eşit olarak sorumlu tutulmalıdır²⁶⁰.

Boşanma davasında, boşanma kararı para ile ölçülemeyen bir karar olduğundan maktu tutardan savunman giderine hükmedilmesi gerekir. Ancak para alacağı, ziynet veya ev eşyasının aynen iade veya tazmini, katkı payı karşılığı, edinilmiş mallara katılma rejimi sonucu malların tasfiyesi, değer artışı payı gibi istemler boşanmaya bağlı ikincil istemler olmadığından oransal tutardan savunman gideri belirlenmesini gerektirir.

Davayı kazanan yan, yargılama giderleri kapsamında savunman giderinden feragat ederse, mahkeme bu savunman giderini karşı yana yükletmemelidir. Boşanma davasından feragat durumunda ise, feragat eden, davayı kaybetmiş gibi yargılama giderlerinden (davalının yaptığı savunman giderinden) sorumlu tutulmalıdır²⁶¹.

Boşanma davasında taraflardan birinin ölümü üzerine ölüm üzerine evlilik birliği sona erdiğinden; dava konusuz kaldığı²⁶² için mahkeme esasa ilişkin karar verilmesine yer olmadığına karar verir; bu durumda yargılama giderleri ve savunman gideri de davanın açıldığı andaki haklılık oranına göre belirlenir. Karşı davanın varlığı durumunda da ilk davanın kabulü ile karşı dava konusuz kalacaktır. Adlî yardımdan yararlanma durumunda ise dava sonunda haksız çıkan yargılama giderlerine katlanır; ancak geçici olarak yargılama giderlerinden bağışık tutulan taraf davada haksız çıkmış olsa bile adlî yardımdan yararlananın mağduriyetine neden olacağı mahkemece (yoksulluk koşulunun sürüp sürmediğine bakılarak) belirlenerek dava sonunda da giderlerden bağışık tutulabilir²⁶³.

²⁵⁹ Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 241-2.

²⁶⁰ Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 242.

²⁶¹ Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 239.

²⁶² Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 511.

²⁶³ Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 240.

Anlaşmalı boşanmada ise eğer taraflar yargılama giderleri konusunda anlaşmış ise öğretide de savunulduğu gibi yargıç yargılama giderlerini de bu anlaşmaya göre belirlemektedir²⁶⁴. Eşler birbirlerinden yargılama gideri ve bu kapsamda savunman gideri istememişse, bu durumda yargıcın savunman giderini taraflardan birine yükletmesi yerinde olmayacağı gibi²⁶⁵; taraflar giderlerin yalnız bir tarafa yükletileceği konusunda anlaşmışken yargıcın kendiliğinden anlaşmanın içeriğine aykırı olarak giderleri diğer yana yükletmesi ya da eşit paylaşırması da yerinde olmaz²⁶⁶. Eğer anlaşma bulunmuyorsa giderlere ne biçimde hükmedileceği ise tartışmalıdır. Öğretide *Akkaya*'ya göre iki yan da boşanmayı istediğinden taraflar giderlere eşit olarak katlanmalıdır²⁶⁷. Diğer bir görüş ise yargıcın davayı kabul etmesi, boşanma kararı vermesi ve tarafların müteselsil sorumluluğuna karar vermesi gerektiği düşüncesindedir²⁶⁸. Kanımızca da taraflar giderlere eşit olarak katlanmalıdır.

Boşanma davası, eğer anlaşmalı boşanmaya uygun bir boşanma nedeniyle açılmışsa, boşanma davasının anlaşmalı boşanmaya çevrilmesi durumunda da mahkeme boşanma kararı verecektir. Burada davanın kabul edilmesi boşanma davasında kabulün olağan bir kabul gibi (kesin hüküm gibi olma türü) sonuçlar doğurmamasından dolayı söz konusu değildir²⁶⁹. Ayrıca boşanma davasını kabul, anlaşmalı boşanma kararı verilebilmesinin maddî ve biçimsel koşullarından biri sayılmalıdır²⁷⁰. O durumda taraflar sanki anlaşmalı boşanma yoluna başvurmuş gibi mi düşünüp anlaşmalı boşanma sonuçları uygulanmalıdır? Kanımızca bu durum da anlaşmalı boşanmadaki durumla karşılaştırılarak belirlenmelidir.

²⁶⁴ Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 241.

²⁶⁵ Ömer Uğur Gençcan, **Boşanma Hukuku 6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Hazırlanmış Bilimsel Açıklama ve Son İçtihatlar**, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2019, s. 892; Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 241.

²⁶⁶ Ömer Uğur Gençcan, **Boşanma Hukuku 6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Hazırlanmış Bilimsel Açıklama ve Son İçtihatlar**, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2019, s. 892; Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 241.

²⁶⁷ Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 241.

²⁶⁸ Hande Atmaca Ülkü, **Anlaşmalı Boşanma Protokolü Nasıl Düzenlenir?**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, s. 34; Selahattin Sulhi Tekinay / Sermet Akman / Haluk Burcuoğlu / Attila Altop, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 7. Bası, Filiz Yayınevi, İstanbul 1993, s. 285; Turgut Akıntürk, **Müteselsil Borçluluk**, Sevinç Matbaası, Ankara 1971, s. 35.

²⁶⁹ Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 520-2.

²⁷⁰ Akkaya, **Boşanma Davası**, s. 522.

İngiliz Hukukunda ise, aile yargılama hukuku ayrı bir yasa ile düzenlenmiştir. *Family Procedure Rules 2010*, genel giderler kuralı olan haksız çıkan katlanır ilkesi yerine, kendi giderlerini üstlenme kuralının uygulanacağını öngörmüştür [FPR 28.3(5)]. Buna göre kural, yargıcın hiç gider buyruğu vermemesidir; ancak tarafların davranışlarına bağlı olarak gider buyruğu verme yetkisini taşır [FPR 28.3(6)]. Buna göre, verilecek bir gider buyruğunda; tarafların Arabuluculuk Bilgilendirme ve Değerlendirme Toplantısı'na (MIAM) katılmama, Mahkeme dışı uyuşmazlık çözümüne katılma, herhangi bir mahkeme kararına veya mahkemenin ilgili gördüğü herhangi bir uygulama yönlendirmeye uymaması, bir tarafça yapılan herhangi bir açık uzlaşma önerisini umursamama, ileri sürdüğü savın veya savunmanın usayatmaz (*unreasonable*) olması veya ileri sürme ve yanıt verme biçimi, verilecek bir gider buyruğunun tarafların mali durumu üzerindeki etkisi gibi ölçütler değerlendirilir [FPR 28.3(7)].

2. Ortaklığın Giderilmesi Yargılamasında Savunman Gideri

Ortaklığın giderilmesi davasında verilecek iki tür karar olabilir. Mahkemece davanın kabulüne karar verilebilir; bu olasılıkta ortaklık giderilerek ilgili mal satılabilir ya da ortaklar arasında bölüştürülebilir. Ya da dava reddedilebilir. Yargılama giderleri kuralları gereği giderler davada haksız çıkana yükletilir ancak ortaklığın giderilmesinde ortaklık ortadan kalkar ve herkes payına kavuşur; bu nedenle haksız çıkma ya da birinin yararına, diğerine karşı (*aleyhine*) hüküm gibi bir durum yoktur. Bu nedenle de ortaklar yargılama giderlerinden payları oranında sorumlu olur, bu kapsamda davacı da davayı kazanmış olmanın sonucu olan yargılama giderlerini karşı yandan alma olanağına ulaşamaz, kendi payı oranında yargılama giderleri davacıya da yükletilir; satış isteminde bulunmasına karşın başka bir paydaşın olduğu gibi bölüştürülme isteminin kabulü durumunda da durum değişmez²⁷¹. Ancak, öğretide davalılardan birinin açıkça ve hiçbir neden olmaksızın davanın reddini istediği durumda, dava sonucunda mahkeme davanın kabulüne karar vermişse, davanın reddini isteyen davalı veya davalılar haksız çıkmış olup, yargılamanın da uzamasına neden

²⁷¹ Köroğlu, *Ortaklığın Giderilmesi*, s. 292.

olmuş olabileceklerinden, HMK m. 327/1 gereği yargılama giderlerinin de onların üzerine bırakılması gerektiği savunulmuştur²⁷².

Savunman gideri için de açıkladığımız kurallar geçerli olmakla birlikte, buradaki istem her ne denli malvarlığında bir değişim yaratsa da bu yalnızca her paydaşın hakkı olan bir malvarlığı değerinin ayrılması veya paraya çevrilmesini sağladığından, özetle parayla ölçülebilir bir istem olmadığından, maktu tutar üzerinden belirlenir²⁷³. Öğretide bir görüşe göre, her bir davacı veya davalı tarafta yer alan kişilerin yargılamayı bir savunman ile yürütmesi durumunda, bu kişilerin her birine, paydaşların tümünün payları oranında vermesi biçiminde savunman giderine hükmedilmelidir²⁷⁴. Kanımızca, böyle bir sonuç, zorunlu dava arkadaşlığı bakımından tek bir dava olması nedeniyle tek bir savunman giderine hükmedilmesi gerekeceğinden, uygun düşmemektedir.

Davanın reddi durumunda ise yalnızca istemde bulunan davacının veya davalıların üzerine (payları oranında) bırakılacaktır; davanın reddini isteyen davalılar üzerine ise bırakılamaz, çünkü onlar haklı çıkmışlardır. Genel kurala uymayan bir başka durum olarak; bir paydaşın borçlu olduğu takipten dolayı İİK m. 120/II gereği paylaştırma davası açtığı olasılıkta, yargılama sırasında elbirliği mülkiyetinden paylı mülkiyete geçilen bir somut olayda yargı çözümü, hukuksal yarar eksikliğinden dolayı davanın reddi ve yargılama giderlerinin de davanın açılmasına neden olan icra takibi borçlusu olan paydaşa yükletilmesi biçiminde olmuştur²⁷⁵. Öğretide *Köroğlu* bu durumda davanın konusuz kalması hükümlerinin dayanak olabileceğini ileri sürmüştür²⁷⁶, bu görüşe katılmaktayız. Kanımızca davanın açıldığı anda hukuksal yararın olması ancak yargılama sırasında güncel bir hukuksal yararın olmaması durumu, davanın konusuz kalması olarak değerlendirildiğinde yargılama giderleri bakımından daha tutarlı bir çözüm getirilmiş olur.

²⁷² Köroğlu, **Ortaklığın Giderilmesi**, s. 292-4.

²⁷³ Köroğlu, **Ortaklığın Giderilmesi**, s. 293.

²⁷⁴ Köroğlu, **Ortaklığın Giderilmesi**, s. 293.

²⁷⁵ Köroğlu, **Ortaklığın Giderilmesi**, s. 295.

²⁷⁶ Köroğlu, **Ortaklığın Giderilmesi**, s. 296.

3. Marka Hakkının İhlali Davalarında Savunman Gideri

Marka hakkının çiğnenmesinde özellikli durum, istemlerin yığılması durumudur²⁷⁷. Yalnız bir marka hakkının çiğnenmesi eyleminden doğan birden çok istemde öğretide *Kale*'ye göre savunma davaları²⁷⁸ ve tazminat davaları ayrımı yapılmalı; savunma istemleri bakımından tek bir savunman gideri fikrî ve sınaî haklar mahkemesi için Çizelge'de öngörülmüş maktu tutardan belirlenerek haksız çıkana yükletilmelidir²⁷⁹. Bu durumda haksız rekabetten kaynaklı olsa bile tek bir eylemden kaynaklanan iki istem için tek savunman giderine hükmedilmelidir²⁸⁰. Parasal (*maddî*) ve duygusal (*manevî*) giderim bakımından ise bunlar parayla ölçülebilen istemler olduğundan oransal tutardan ayrı ayrı savunman gideri haksız çıkana haksız çıkma oranında yükletilmelidir²⁸¹.

4. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Savunman Gideri

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru temel yargılama gideri başvurma harcı olsa da, eğer başvuran taraf başvuru sürecini bir avukatla yürütmüş ise AAÜT gereğince savunman gideri hükmedilmesi gerekir; bu da bireysel başvuru sonunda verilen kararda gösterilecek ve ilamlı icraya konu edilebilecektir²⁸².

5. İcra ve İflâs Hukukuna Özgü Yargılamalarda Savunman Gideri

İcra hukukuna özgü yargılamalar, yargılama hukukunun bir süreği olmakla birlikte, özellikli durumlar sunduğundan; bu başlık altında ayrıca incelenecektir. Bu davaların bir bölümü, hukukumuzda bulunan ve mahkemenin yargılaması olmadan paraya çevirme süreci olan “ilâmsız icra” kurumunun varlığından; bir bölümü ise “ilamlı icra” kurumunun doğasından doğan yargılamalardır. Bir bölümü ise iflâs

²⁷⁷ Serdar Kale, **Marka Davalarında Yargılama Usulü**, Adalet Yayınevi, Ankara 2020, s. 296-7.

²⁷⁸ *Kale*, bunlar için “tecavüzün men'i ve ref'i” örneğini vererek; marka hakkının çiğnenmesinin engellenmesi ve kaldırılmasının tek bir eylemden doğan birbirine bağlı iki istemin olduğunu dile getirerek tek savunman giderine hükmedilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bkz. *Kale*, **Marka Davaları**, s. 297.

²⁷⁹ *Kale*, **Marka Davaları**, s. 297.

²⁸⁰ *Kale*, **Marka Davaları**, s. 297.

²⁸¹ *Kale*, **Marka Davaları**, s. 297.

²⁸² Ramazan Korkmaz, **Medenî Usûl Hukuku Açısında Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 265.

sürecinden kaynaklanan durumlara ilişkin yargılamalardan dolayı ortaya çıkan davalardır.

a. İtirazın İptali Davasında Savunman Gideri

İtirazın iptali, alacağını bir yargılama yapılmadan, ilamsız icra yoluyla almak isteyen alacaklının başlattığı takibe edilen itiraz üzerine duran takibi ilerletmek amacıyla²⁸³ takibin sürmesi yönünde bir karar alma istemiyle, genel mahkemelerde açılan bir davadır. Davanın niteliği öğretide uzunca tartışılmış olup, itirazın iptali davası; bir görüşe göre bu bir “tespit davası”²⁸⁴, bir görüşe göre “eda davası”²⁸⁵, bir görüşe göre “takip hukukuna özgü bir tahsil (elde etme) davası”²⁸⁶, diğer bir görüşe göre ise “icra hukukuna özgü bir dava”²⁸⁷dir. Kanımızca da itirazın iptali davası icra hukukuna ve daha da önemlisi ilâmsız icra yolumuza özgü bir davadır²⁸⁸; eğer icra

²⁸³ Ejder Yılmaz, “İtirazın İptali Davasının Hukukî Niteliği”, **Makaleler (1973-2013)**, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 1769 va.

²⁸⁴ Tahir Çağa, “Ödeme Emrine İtirazın İptaline Dair”, **Batider 1976/VIII/3**, s. 21-31; Yavuz Okçuoğlu, “İcra Hukukunda İtirazın İptali ve İnkâr Tazminatı”, **Bursa Barosu Dergisi**, 1980/11, s. 1014; İbrahim Aşık, **İcra ve İflâs Hukuku** (Yazarlar: İbrahim Aşık / Yakup Oruç / Ozan Tok / Ömer Faruk Saçar / Recep Aşit), Ankara, Seçkin, 2025, s. 112 ve Yargıtay’ın birçok kararında itirazın iptali tespit davası olarak değerlendirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Talih Uyar, **İcra ve İflâs Hukuku Şerhi, Cilt 3**, 2. Baskı, Ankara 2004, s. 4238; Nihat Yavuz, **Uygulamada ve Öğretide İtirazın İptali ve Tahsil (Eda) Davası**, Yetkin Yayınları, Ankara 2007, s. 29.

²⁸⁵ İlhan Postacıoğlu, “İcrada İnkâr Tazminatı Üzerine Düşünceler ve Bazı İhtilaflı Noktalar”, **Batider 1978/IX/4**, s. 951-970; İlhan Postacıoğlu, **İcra Hukuku Esasları**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1982, s. 180 va.; Baki Kuru, **İcra ve İflâs Hukuku, Cilt 1**, İstanbul 1988, s. 285-6; Baki Kuru / Ramazan Arslan / Ejder Yılmaz, **İcra ve İflâs Hukuku Ders Kitabı**, Yetkin Yayınları, Ankara 2008, s. 161-2; Kuru/Aydın, **İcra**, s. 125; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 212; Burhan Gündoğan, **İcra Hukuku Dersleri**, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1970, s. 38; Necmettin Berkin, **Tatbikatçılara İcra Hukuku Rehberi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1980, s. 420-1; Yönel Özkan, **İcra İflâs Hukukunda İtirazın İptali Davası**, Turhan Kitabevi, Ankara 2004, s. 32-3; Yılmaz, **İtirazın İptali**, s. 1776; Karşlı, **İcra**, s. 269. Bu görüşü temel alan bir Yargıtay kararında şöyle bir gerekçe yaratılmıştır: “İtirazın iptalini mahkemeden istemek demek, ödeme emriyle takip edilen alacağın mahkemece hükmü altına alınmasını istemek anlamını taşır (Postacıoğlu, *İcra Hukuku Esasları* 1982, s. 180). Bir başka anlatımla itirazın iptali davası, borçlunun itirazı ile duran takibe konu alacağın mahkemece hükmü altına alınması amacıyla açılır (T. Uyar, *İcra ve İflas Kanunu Şerhi C. 1*, 1974, s. 707). Esasen, borçluya çıkartılan ödeme emri ile bu dava arasındaki organik baş iptal takibinin tahsil talebi olarak yorumlanmasını zorunlu kılar. itirazın iptali davası, zorunlu olarak alacağın tahsili talebini de kapsar. Çünkü, yalnız alacağın tesbiti için tesbit davası açılmaz (Kuru-İcra ve İflas Hukuku İst. 1988 C. 1. s. 280 vd.). İptal yanında tahsile de karar verilmesini istemiş olmak, bunların birbirinden bağımsız iki ayrı dava olarak nitelendirilmesine imkan vermez. Bu nedenle, dava dilekçesinin netice ve talep bölümünde kullanılan “iptal” ve “tahsil” sözcüklerinin mahkemece birbiriyle bağdaşmayan iki ayrı dava olarak değerlendirilmesinde isabet bulunmamaktadır.” (Yargıtay Kararı - 4. HD., E. 1989/10029 K. 1990/4992 T. 08.06.1990) (lexpera).

²⁸⁶ Adnan Deynekli / Sedat Kısa, **İtirazın İptali Davaları**, Turhan Kitabevi, Ankara 2005, s. 78.

²⁸⁷ Pekanttez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, s. 118, ay. 484; Timuçin Muşul, **İcra ve İflâs Hukuku**, Legal, İstanbul 2005, s. 318-9; Murat Atalı / İbrahim Ermenek / Ersin Erdoğan, **İcra ve İflas Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2025, s. 155.

²⁸⁸ Görgün/Börü/Kodakoğlu, **İcra**, s. 100.

hukukumuzda ilâmsız icra olmasaydı itirazın iptali davası da olmayacaktı. Çünkü borçlunun itirazı üzerine alacaklının genel mahkemelerde açabileceği alacak davası olanağı yanında, 1965'te 538 sayılı Yasa ile değiştirilen²⁸⁹ İİK m. 67 gereği açılması öngörülen itirazın iptali davası da ayrıca öngörülmüştür. Dava açmayı seçmeden kısa yoldan alacağına kavuşmak isteyen bir alacaklının alacağına kavuşmasına engel olan borçludan tazminat da isteyebilmesi amacıyla; ilâmsız takibi sürdürmek için açılan bu dava için özel bir dava şartı olarak, yasanın alacağın isteme konu olabilmesine tanıdığı zamanaşımı süresinden daha kısa bir süre öngörülmüştür. Bu süreye uyulmadığında, eğer 6 aylık süre içinde itirazın kaldırılması yoluna da başvurulmadıysa, 1 yıllık sürenin itirazın geçersiz kılınması için hiçbir yola başvurulmamasıyla takip düşeceğinden²⁹⁰ (İİK m. 68, I), itirazın iptali bir yandan da ilâmsız takibi ayakta tutan, ilâmsız takibe özgü bir davadır. Ayrıca alacağına mahkemeleri uğraştırmadan, dava açmayı seçmeden kısa yoldan kavuşmak isteyen alacaklının usûl ekonomisi yararına yaptığı bu girişime karşı koyan borçlunun; alacağı yalanlayarak usûl ekonomisine aykırı davranmış olmasından, itirazın iptali davasında haksız çıktığı durumda bir de alacaklının alacağına geç ulaşmasından doğan zararı gidermesi öngörülmüştür²⁹¹. Bu

²⁸⁹ Yılmaz, **İtirazın İptali**, s. 1776 va.

²⁹⁰ Saim Üstündağ, **İcra Hukukunun Esasları**, 8. Bası, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 2004, s. 106; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, s. 126, ay. 516; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 214; Yılmaz, **İtirazın İptali**, s. 1780; Yıldırım/Deren-Yıldırım, **İcra**, s. 134-5; Kuru/Aydın, **İcra**, s. 127; Karlı, **İcra**, s. 286-7; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 157; Aşık, **İcra**, s. 114-5.

²⁹¹ Nitekim öğretide Yılmaz'a göre kaynak yasanın alındığı İsviçre'de icra tazminatı kurumu da olmadığından İsviçre'de bizdeki gibi "Bir ayırım olmalı mı?" tartışması yoktur ve itirazın iptali davası sıradan bir "alacak (*tahsil*)" davası olarak görülmektedir. Bkz. Yılmaz, **İtirazın İptali**, s. 1776. Bu tazminat, hukukumuza ve özellikle İcra Kanunumuzun ilk getirildiğinde ilâmsız icrayı isteklendirme istencine bağlıdır. Yine bu yönde bkz. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 218. Özetle, Türk yasa koyucusu, haksız yere ilâmsız yolla takibe karşı koyarak mahkemelerin iş yükünü arttıran borçluyu caydırmak ve toplumda borcunu ödememe durumunun korunmaması yoluyla ekonomik güvenliği sağlamak için itirazın ortadan kaldırılması yolunda böyle süreç hukukuna özgü bir dava türü yaratmıştır. Dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un TBMM'de İcra Kanununa bazı mevad ilâvesi hakkında 1/122 numaralı kanun lâihası ve Adliye Encümeni mazbatasını görüşülürken yaptığı açıklama okunduğunda amaçlananın, hem ülke ekonomisini göz önüne alarak alacaklıların alacaklarına daha hızlı kavuşmalarını sağlamak için bu konuda en verimli düzeni kurmuş olan ileri uygarlıkların süreç hukukunu alarak o uygarlıktaki bolluk durumuna kısa sürede ulaşmak, hem toplumu alacaklıları koruyup borcunu ödememe durumundan kaçınacak bir ahlakî alışkanlığa sürüklemek hem de ilama gerek olmamasıyla mahkemelerin iş yükünü azaltmak olduğunu çıkarmaktayız: "*Muhterem efendiler; bu kanunun hedefi aslî muamelâtta basatet, suhulet ve sürattir. Aynı zamanda lüzumsuz bir surette işleri mahkemelere düşürmemek ve o işlerle hâkimi lüzumsuz yere meşgul etmemektir. Bu kanun, bizim düşüncelerimizin de mahsulü değildir. Aynen Alman ve İsviçre kanunlarından alınmıştır. Müsaadenizle bu hususta küçük bir istatistik arz edeyim: 1925 senesinde Alman mahkemelerine 9,5 milyon hukuk davası arz edilmiş, bunun 6.634.735'i bu suretle icra dairelerinde görülmüştür. Yani mahkemeye gitmeden borçlunun ikrarı ile mesele halledilmiştir. Esasen bu kanunun ruhu ikrardadır. Borcunu icra*

bakımdan itirazın iptali davası ne sıradan bir eda davası ne de tespit davası; icra hukukumuzda özgü bir davadır.

İtirazın iptali davasında bu tartışmanın bir sonucu olarak verilecek hüküm de tartışmalıdır. Bir görüşe göre²⁹² eğer davacı istem sonucunda böyle istemişse “takibin

dairesi reisi huzurunda ikrar eden bir vatandaşa, Heyeti Celileniz takdir buyurur ki, yeniden mahkeme huzuruna gideceksin demekte bir manayı mantıki yoktur. İnkâr ederse icra dairesinin salahiyeti o andan itibaren durur ve mahkemeye gider. Yalnız mahkemede münkirin haksız olduğu sabit olursa hakkı inkârından dolayı % 10'dan aşağı olmamak üzere tazminata mahkûm olur. Bu da gayet muhtaktır ve memleketin yalnız hukukiyatı üzerinde değil, ahlâkiyat üzerinde terbiyevi bir tesiri vardır. İnsanın borcunu inkâr etmesi lazım gelir. İnsanın borcunu mahkemede inkârı tebeyyün ederse borçtan tabii kurtulur. Fakat inkâr ettiği takdirde ne için bu adamı mahkemeye sevk edelim ve ne için alacakları bidayet mahkemesinden sonra bir de Mahkemei Temyiz kapılarına kadar gönderelim. Zannediyorum ki bu usûl ile hem ashabı mesalih bu işte memnun kalacaktır, hem 1927 senesi varidesi bir buçuk milyona baliğ olan evrakla Cumhuriyet adliyesi uğraşacağına daha esaslı işlerle daha müsait zamanda çalışmak imkânını elde etmiş olacaktırlar (güzel sesleri). Muhterem Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Beyefendinin mütalaalarına gelince Adliye Vekâletiniz bunu bilhassa iktisadi düşünceler etrafında kanunu mütalaa ederek hazırlamadı. Fakat memleketin iktisadiyatını da ihmal etmedi. Evvel emirde şunu arz edeyim ki: Almanya ve İsviçre'nin bugün heyeti medeniyedeki iktisadiyatın derecesi inkişafatı Heyeti Celilenizin meçhulü değildir. Bu kanun orada fena tesir yapmamıştır ve bendeniz zannediyorum ki bizim memlekette de fena değil, iyi tesir yapacaktır. Efendiler bu kanun borçluları tazyik eder ve memleketin kredisine tesir eder, buyuruyorlar. Hayır borçlu inkâr ederse mahkemeye gidecektir.. İnkâr ederse borcunu vermesi lâzımdır. Zannetmem ki bir memlekette borçluyu alacaktan ziyade himaye etmek, o memleketin iktisadiyatına ve kredisine iyi tesir yapsın. Bendeniz zannedirim ki borçlu kadar alacaklıyı da himaye ilektir ki memleketin kredisinin inkişafına yardım edilir. Bugüne kadar maalesef memleketimizde usullerin noksanı yüzünden alacaklı borçlunun arkasından koşmaktadır. Bu kredinin inkişafına yardım eder mi? Borcunu vermeyen bir kimseye para verir, kim emniyet eder? Bittabi kimse emniyet etmez. Tabii kredi de muattal bir hale gelir. Kredinin üssülesası Heyeti Celilenizce meçhul değildir ki emniyet ve itimattır. Emniyet ve itimat; borcun saati çaldığı zaman borcunu ödemekle kaim olur. Başka türlü emniyet ve itimat olamaz. Binaenaleyh bu itibarla da bu kanunun hayırlı neticeler vereceğini zannediyorum. Fakat ikrar ettikten sonra yani o gün parası alınacak değildir. Yine İcra Kanununun ahkâmı vardır. Malı müzayedeye çıkarılacaktır. İhalei evveliyesi, saniyesi ve katiyesi vardır. O suretle mesela hal edilecektir. Yani bu kanunu koymakla borçluyu ezgin vaziyete getirmiyoruz. Ezgin, bezgin vaziyette bulunan alacaklıyı mevkii hakikisine getirmeye çalışıyoruz. Bilûmum mütemeddin memleketlerde olduğu gibi ezcümle Almanya ve İsviçre hukukiyatı, bu husustaki tecrübesi en ileri olan memleketlerdir. Her halde bu hususta bir zarar getirmeyeceğine kaniiz. Muhterem Kocaeli Mebusu Hakkı Beyin bu kanun hakkındaki mütalaasına gelince, teşkilâtımız bu işi başarmaya belegan mabelağ kâfidir. Yeni teşkilâta ihtiyaç yoktur. Bu vazifeyi görececek olan yeni bir teşkilât yapılmayacaktır. Hükmü vermekte olan mahkemelerimizin reisidir ki, onlar aynı zamanda icra reisi sıfatını da haizdir. Davayı icra reisi sıfatıyla halledecektir. Aynı zatın huzuruna gelecektir. Ayrıca ilâm vermeye lüzum olmayacaktır. Zaten heyetler teşkline lüzum olmayacaktır. Bugün için bilakis tasarruf etmiş olacağız. Kendilerini temin ederim ki bugünkü vaziyetlerinden icra reislerimiz ve mahkemelerimiz daha sehil bir vaziyete girmiş olacaktırlar ve muamelât itibarıyla de öyledir.” İlämsiz icranın kabul edilmesine ilişkin görüşmelerdeki diğer tartışmalar için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre III, İçtima Yılı I, Elli Üçüncü İnikat (15 Mart 1928 Perşembe), s. 52 va.

²⁹² Baki Kuru, *İcra C. 1*, s. 300; Özkan, *İtirazın İptali*, s. 190; Yılmaz, *İtirazın İptali*, s. 1785-6. Yılmaz, İİK m. 67/V'deki düzenlemenin sözünden yola çıkarak, itirazın iptali davasının itirazın tebliği tarihinden başlayarak bir yıllık süre içinde ancak itirazın iptali davası açılabilceğini; davacı bu sürenin geçmesi durumunda açılan davanın hukuksal nitelemesini ne olarak yapmış olursa olsun HMK m. 33 gereği yargıç bunu alacak davası olarak görmesi gerektiğini savunmaktadır. Bkz. Yılmaz, *İtirazın İptali*, s. 1780-1. Bu görüşe katılmıyoruz. Çünkü öncelikle 67/V'deki söylem, bir yıllık süre sonunda itirazın iptali davası açma hakkının düşmesini açıklayan bir düzenleme olup bu süre sonunda ilâmsız

devamına ve alacağın tahsiline” hükmedilmesi gerekir ve bu hüküm ilamlı icraya da konulabilir ki böylece alacaklı, borçlunun doğrudan doğruya iflâsını isteyebilsin²⁹³, ayrıca duran ilamsız takibi de sürdürebilir. Diğer bir görüşe göre²⁹⁴ alacaklı bu dava sonunda bir seçimlik hakkı elinde bulundurur; isterse itirazın iptali sonucunu yeni bir ilamlı takibe konu edebilir, isterse ilâmsız takibin sürmesini sağlayabilir. Bizim de katıldığımız görüşe²⁹⁵ göre ise bu sıradan bir alacak davası olmayıp, takip dosyası ile sıkı ilişki içinde olan, davalı itiraz nedenleriyle bağlı olmasa bile davalının itirazının haklılığının değerlendirildiği, icra hukukuna özgü ayrık²⁹⁶ bir davadır. Bu nedenle, itirazın iptali davasının sonunda takibin sürmesi yönünde hüküm verilebilir, tahsil hükmü ise verilemez²⁹⁷ ve eğer istem sonucunda hem itirazın iptali hem de alacağın tahsili isteniyorsa hem itirazın iptali hem de tahsil hükmü verilemeyeceğinden²⁹⁸ yargıç davacıya bu istem sonucunu yargıcın davayı aydınlatma ödevi gereği açıklatmalıdır²⁹⁹. Dolayısıyla itirazın iptali davasının sonunda alınan hükümle ilamlı

takipte bulunulamayacağını takibin düşeceğini bildirirken öte yandan bu süre geçse de alacağın yine de genel hükümlere göre bir alacak davasıyla istenip bu kez ancak ilamlı icra yoluyla elde edilebileceğini söylemeye çalışarak, özetle ilâmsız takip yolunu kapatıp ilamlı takip yolunu göstermek amacındadır. Yoksa burada bir “Bir yıllık sürede ancak itirazın iptali davası açılabilir” anlamında bir düzenleme okuması yapmak kanımızca olanaklı değildir.

²⁹³ Saim Üstündağ, **İcra Hukukunun Esasları**, İstanbul 2004, s. 106. Bizim de katıldığımız *Yılmaz* ise bu görüşün işlevsel anlamda bir yararının bulunmadığını, çünkü var olan takipte, itirazın iptali davası sonunda alınan hüküm ile haciz istenebilir duruma gelinmiş olacağı aşamada neden ilamlı takip yapılarak icra emri ve ödeme sürelerinin geçmesinin beklenmesi yolunun seçilmek istenebileceğini sorgulamaktadır. Bkz. Yılmaz, **İtirazın İptali**, s. 1782-3 ve bu sayfadaki dy. 43.

²⁹⁴ Bu konudaki açıklamalar ve ilamlı takibin başlatılması durumunda diğer ilâmsız takibin borçlunun istemi üzerine geçersiz kılınması gerektiği yönündeki düşünce için bkz. Baki Kuru, “Ödeme Emrine İtirazın İptali Davası ve İcra İnkâr Tazminatı”, **AD**, 1961/7-8, s. 682-684. İlâmsız takibin istem üzerine geçersiz kılınması gerekliliği dışında seçimlik hakkın bulunduğu yönünde görüş bildiren diğer yazarlar için bkz. Necip Bilge, **Bankacılar İçin Takip Hukuku Bilgisi**, Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1975, s. 35; Necmeddin Berkin, **Tatbikatçılara İcra Hukuku Rehberi**, İstanbul, Filiz, 1980, s. 423; Talih Uyar, “Takip Hukukunda İtirazın İptali Davası”, **YD 1985/3**, s. 271; Talih Uyar, **İcra Hukukunda İtiraz**, 2. Baskı, Manisa, Feryal Matbaacılık, 1990, s. 208.

²⁹⁵ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, ay. 489; Murat Atalı / İbrahim Ermenek / Ersin Erdoğan, **İcra ve İflas Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 150.

²⁹⁶ Murat Atalı / İbrahim Ermenek / Ersin Erdoğan, **İcra ve İflas Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 150.

²⁹⁷ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, ay. 489; Adnan Deynekli / Sedat Kısa, **İtirazın İptali Davaları**, 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2013, s. 214; Taylan Özgür Kiraz, **İcra Mahkemesinde İtirazın Kaldırılması (İİK m. 68-70)**, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 106.

²⁹⁸ Timuçin Muşul, **İcra ve İflas Hukuku Esasları**, Ankara, Adalet, 2017, s. 304; Karslı, **İcra**, s. 295.

²⁹⁹ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, ay. 489. Bu görüşe göre, eğer itirazın iptali davası için öngörülen 1 yıllık süre geçirildiyse, bu durumda davacının itirazın iptali davası açmakta kuşkulu bir durumu yoksa (varsa davayı aydınlatma ödevi gereği sorarak yargıç açıklatmalıdır) davanın usûlden reddi gerekir. Bu yönde bir Yargıtay HGK’da şöyle denilmiştir:

“İtirazın alacaklıya (davacıya) tebliğinden itibaren 1 yıl içinde mahkemeye başvurmuş olması şeklinde yasal koşulların gerçekleşmesi gerekir. Hemen belirtelim ki, bu süre hakim tarafından doğruca

icra yoluna da başvurulamamalıdır. Ancak bu tartışmalar, vardığımız sonucu etkilemeyecektir. Bizim katıldığımız görüşe göre bu bir eda (*tahsil*) davası olmasa da kanımızca alacak davasından en büyük ayrımı ilamsız icra sürecini yürütmeye yönelik ve bu yolda borcu yalanlama ile gecikmeyi tazmin etme sonucuna bağlanmasıdır. Bu bağlamda, itirazın iptali davasında verilen hüküm bu özellikleri dışında genel bir alacak davası gibi genel mahkemelerde ve genel hükümlere göre görülecek ve alacakla ilgili bir tespit hükmü içerecek ve kesin hüküm oluşturacaktır. Bu nedenle verilecek hüküm parayla ölçülebilir bir hüküm sayılacak ve ilamsız icraya da ancak para veya teminat gösterme borcu konu olabileceğinden, verilecek davanın kabulü veya davanın reddi kararları üzerine davaya konu takipte gösterilen parasal değer üzerinden³⁰⁰ belirlenecek oransal (*nisbî*) tutardan savunman giderine hükmedilecektir³⁰¹.

Kural olarak savunman gideri, gider kararının verildiği yargılamanın yazgısına bağlı olarak hüküm fıkrasıyla birlikte ilâmlı icraya konulur. Ancak itirazın iptalinin kendine özgü durumu nedeniyle, savunman gideri ve diğer yargılama giderlerinin ayrı bir ilâmlı takiple istenip istenemeyeceği incelenmelidir. Öğretide bir görüşe göre, alacaklı inkâr tazminatı ve yargılama giderleri için ilâmlı icra takibi yapılabilir³⁰². Öğretide diğer bir görüşe göre ise ayrıca bir ilâmlı takip yapılmasına gerek yoktur, var

araştırılır. İtirazın iptali davası bu bir yıllık süre içinde açılmamış ise sürenin geçmiş olması nedeniyle davanın reddine karar verilmesi zorunludur. Görüldüğü üzere davanın açılabilmesi koşulu süreye bağlanmış olup Hakim, süre geçtikten sonra açılmış bir itirazın iptali davasını tahsil davasına dönüştürüp görmesi hukuken kabul edilmez (HUMK. md. 74). Ayrıca böyle bir kabul, açılmış bir davada korunması gereken "menfaatler dengesi" kuralına da aykırılık oluşturacağına duraksama olmamalıdır. Öte yandan her dava, açıldığı tarihte tesbit edilen durum ve koşullar esas alınarak hüküm kurulur (28.11.1956 T. 1956/15 E. 1956/15 K. sayılı Yargıtay Tevhidi İçtihadı). Davacı dava dilekçesinde açıkça istemini "itirazın iptali" davası olarak belirtmiştir. Ayrıca dava dilekçesindeki açıklamalarda kuşku ve duraksamaya yer vermeyecek şekilde ve özellikle bir yoruma hacet kalmaksızın, davanın itirazın iptali davası olduğunu göstermektedir. Şu durum karşısında, davayı ıslah, istemi olmaksızın salt dava ekonomisi kurallarına dayanılarak itirazın iptali davasının alacak (tahsil) davası olarak görülüp karara bağlanması kabul edilemez. Açıklanan nedenlerle yerel mahkeme kararı onanmalıdır." (Yargıtay Kararı - HGK., E. 1997/761 K. 1997/999 T. 26.11.1997) (lexpera)

³⁰⁰ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, ay. 484.

³⁰¹ Karşlı, **İcra**, s. 296; Yönel Özkan, **İcra İflâs Hukukunda İtirazın İptali Davası**, Turhan Kitabevi, Ankara 2004, s. 180 ve 186; Murat Erdem, **İcra İflâs Hukukunda İtirazın İptali Davası (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 154, 158.

³⁰² Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, ay. 486. Öğretide Üstündağ'a göre ise yargılama giderleri yeni bir alacak ögesi olarak ortaya çıkıp takip talebinde bulunmadığı için bu bir zorunluluktur. Bkz. Üstündağ, **İcra Hukukunun Esasları**, s. 106.

olan ilâmsız takipten bu yeni alacaklar da istenebilmelidir³⁰³. Yargıtay'ın son dönemde verdiği kararlara göre ise itirazın iptali ilamıyla hükme bağlanan alacaklar için aynı takip dosyasından düzenlenecek ek takip talebi ile bu alacakların takibi ve tahsili olanaklıyken bu durumda ayrıca ilamlı takip başlatılması usûl ekonomisine aykırı olacaktır³⁰⁴. Kanımızca da bu durumda iki ayrı takip olacağından, ikinci icra takibi de ayrı harç ve icra savunman gideri doğuracaktır, bu da borçlu aleyhine büyük bir yük oluşturur. Oysa biz savunuyoruz ki itirazın iptali davasını alacak davasından ayıran en önemli özellik, ilamsız takip yolunu baltalayan borçluya karşı inkâr tazminatı yükletilen ilâmsız icra yoluna özgü bir dava olmasıdır. Hem inkâr tazminatına hükmedilmesi³⁰⁵ hem de üstüne bir takibin daha giderlerinin ödenmesi borçlunun çıkarlarını oldukça gözetmeyen bir sonuç doğuracaktır.

b. İtirazın Kaldırılmasında Savunman Gideri

İtirazın kaldırılmasında, başvurunun yapıldığı kat olan icra mahkemesinde, uyuşmazlığın özüne girilmez. Bu nedenle yalnızca biçimsel bir inceleme yapılarak, İİK mi 68'de sayılan belgelerin varlığı ya da yokluğuna bakılarak itirazın kaldırılmasına veya başvurunun reddine karar verilir. Bu nedenle haksız çıkan üzerine,

³⁰³ Baki Kuru, **İcra C. 1**, s. 300; Yılmaz, **İtirazın İptali**, s. 1783; Timuçin Muşul, **İcra ve İflâs Hukuku, Cilt I**, 6. Baskı, Ankara, Adalet, 2013, s. 409.

³⁰⁴ “6100 sayılı HMK'nun 30. maddesinde “Hâkim, yargılamanın makul süre içinde ve düzenli bir içinde yürütülmesini ve gereksiz gider yapılmamasını sağlamakla yükümlüdür.” şeklinde usul ekonomisi ilkesi getirilmiştir. Dairemiz'in yeniden oluşan görüş ve kanaatinde; tarafları aynı olan ve aynı ilamdan kaynaklanan alacaklar için aynı takip dosyası üzerinden harcı yatırılarak alacağın tahsili mümkün iken, makul ve kabul edilebilir bir gerekçe olmaksızın takip başlatılması, yukarıda yasa ile düzenleme altına alınan usul ekonomisine aykırılık teşkil etmesi sebebiyle, ayrı takip yapılmaması gerektiği benimsenmiş ve bu yöndeki uygulama süreklilik kazanmıştır. Bu durumda; önceden başlatılan genel haciz yolu ile takip derdest iken alınan itirazın iptali ilamıyla hükme bağlanan alacaklar için aynı takip dosyasından düzenlenecek ek takip talebi ile bu alacakların takibi ve tahsili mümkün olup ayrıca ilamlı takip başlatılması usul ekonomisi ilkesine aykırıdır. Mahkemece, takibin iptaline karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde şikâyetin reddi doğru değildir.” (8. Hukuk Dairesi 2014/26961 E., 2016/10871 K. T. 20.6.2016) ve bu yöndeki diğer bir karar için bkz. 8. HD., E. 2016/12747 K. 2016/15480 T. 14.11.2016 (lexpera)

³⁰⁵ Bizce itirazın iptali davasının kendine özgü durumunu değiştirmese de belirtmek gerekir ki öğretide Yılmaz, şu olasılığı dile getirmiştir: Alacaklı da itirazın iptali davası sonunda haksız çıkarsa borçluya tazminat ödeyebilir; bu tazminat ödeme riskinden kaçıp itirazın iptali davası açmasa ve alacak davası açsa bile borçlu haksız yere kötüniyetli olarak kendisine karşı takip yapan alacaklıya karşı genel hükümlere göre tazminat davası açabilir. Bkz. Yılmaz, **İtirazın İptali**, s. 1782.

haklı çıkan yararına olmak üzere; icra mahkemesi için öngörülen maktu tutarı aşmayacak biçimde, oransal tutar üzerinden savunman giderine hükmedilir³⁰⁶.

c. İstihkak Davasında Savunman Gideri

İstihkak davasında, icra süreçleri sırasında -yalnızca borçlunun malvarlığından alacağına kavuşma söz konusu olduğundan- haczedilen mal üzerinde hakkı olduğunu ileri süren bir kişi bulunduğunda, söz konusu mal üzerinde ileri sürülen hakkın var olup olmadığı saptanmaya çalışılır; buna göre de el konulan malın icra takibinin bir nesnesi olmayı sürdürüp sürdürmeyeceği belirlenir³⁰⁷. Bu bağlamda, eğer mal borçlunun egemenlik alanında ise, bu durum alacaklının işine yarayan bir olasılıktır ve “malın borçlunun (veya borçluyla birlikte üçüncü kişinin) elinde bulunması” nedeniyle “malın borçlunun olduğu” varsayımı ile ilerlenen bir süreç yürütülür. Eğer mal borçlu dışında bir üçüncü kişinin egemenlik alanında ise, bu durum alacaklının zorda olduğu bir olasılık olup “malın üçüncü kişinin elinde bulunması” nedeniyle “malın üçüncü kişinin malı olduğu” varsayımı ile ilerlenen bir süreç yürütülür. Bu ayrımın önemi, istihkak davasını açması gereken tarafı ve dolayısıyla davanın taraflarını; ayrıca tarafların savlarına karşı durulup durulmamasını etkileyeceğinden bu iki durumu iki alt başlıkta incelemek gerekir.

(1) Malın Borçlunun (veya Borçluyla Birlikte Üçüncü Kişinin) Elinde Bulunması Olasılığı

Malın borçlunun elinde sayılması durumunda, elde bulundurma (*zilyetlik*) mülkiyet karinesi olduğundan mal borçlunun sayılacaktır ve mal haczedilecektir. Malın el-iyesinden (*zilyedinden*) alınarak saklanması (*muhafaza*) işlemi için ise üçüncü kişi ile birlikte olup olmamaya göre bir ayrım yapılır. Eğer mal yalnızca borçlunun elindeyse doğrudan el konulup saklanabilirken; mal borçlu ile üçüncü kişinin birlikte elinde bulunuyorsa, mal yine haczedilir ancak saklama işlemi ancak üçüncü kişinin bu konuda rızası alınırsa olanaklıdır³⁰⁸ (İİK m. 97/a/I-3. tümce-

³⁰⁶ Kiraz, *İtirazın Kaldırılması* 2013, s. 106, 319, 329; Taylan Özgür Kiraz, *İcra Mahkemesinde İtirazın Kaldırılması (İİK m. 68-70)*, Kartal Yayınevi, Ankara 2007, s. 298, 307.

³⁰⁷ Kudret Aslan, *Hacizde İstihkak Davası*, Ankara, Turhan, 2005, s. 21-3.

³⁰⁸ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, *İcra-İflâs Ders Kitabı*, s. 210, ay. 900; Mehmet Kâmil Yıldırım / Nevhis Deren-Yıldırım, *İcra ve İflas Hukuku*, 9. Baskı, İstanbul, Beta, 2025, s. 241;

24/11/2021-7343 sayılı yasa ile getirilen değişiklik sonrası). Özetle, mal borçlunun sayılacağı için, istihkak savını ileri sürmek zorunda olan kişi bu olasılıkta üçüncü kişi veya borçludur.

İstihkak davasının sonuçlanması sıradan bir hukuk davası gibi olur³⁰⁹. Bu bakımdan giderlere ilişkin genel kurallar geçerlidir ve yargılama giderleri de haksız çıkana haksız çıkma oranında yükletilmelidir. Savunman gideri de istihkak davasının konusu parayla ölçülebilir bir nesne olduğundan bunun değeri üzerinden bulunacak bir oransal tutardan belirlenir³¹⁰. Ancak “istihkak davasına konu mal ve hak” ile “takip konusu alacak” çoğunlukla ayrı değerde olur; bu bakımdan, mal veya hakkın değeri ile takip konusu alacak tutarından hangisi daha az ise o değer temel alınarak oransal tutardan hükmedilecek savunman giderine ulaşılır³¹¹. İstihkak davası sonuçlanana dek mal satılıp paraya çevrildiyse, bu durumda malın gerçek değeri ortaya çıkmış sayılır ve bu değer temel alınarak savunman giderine hükmedilir³¹².

İstihkak davasını sıradan bir hukuk davası gibi olmasının bir diğer sonucu da AAÜT m. 7/2 gereği davanın açılması için gerekli olan dava koşullarının bulunmaması ya da süresinde açılmaması nedeniyle reddedilmesi olasılığında maktu tutarı aşmayacak biçimde oransal tutardan savunman giderine hükmedilmesidir³¹³. Bir diğer sonuç ise, davanın konusuz kalması üzerine, esasa ilişkin karar verilmesine yer olmadığına karar veren mahkemenin, yargılama giderlerini davanın açıldığı andaki haklılık oranına göre belirlemek için yargılamayı sürdürmesidir³¹⁴. Bu durumda da yine mal veya hakkın değeri ile takip konusu alacak tutarından hangisi daha az ise o

Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, *İcra*, s. 368; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *İcra*, s. 278. Görgün/Börü/Kodakoğlu, *İcra*, s. 233; Karslı, *İcra*, s. 547; Tok, *Marmara İcra*, s. 225.

³⁰⁹ Baki Kuru, *İcra ve İflâs Hukuku El Kitabı, Tamamen Yeniden Yazılmış ve Genişletilmiş İkinci Baskı*, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 564.

³¹⁰ Aslan, *İstihkak Davası*, s. 638; Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 565.

³¹¹ Aslan, *İstihkak Davası*, s. 638; Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 565; Ramazan Arslan / Ejder Yılmaz / Sema Taşpınar Ayvaz / Emel Hanağası, *İcra ve İflâs Hukuku, Güncellenmiş 11. Baskı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2025, s. 366, dy. 10; Murat Atalı / Efe Direnisa / Anıl Köroğlu, *Yargıtay ve BAM Kararları Işığında İcra Hukukunda İstihkak Davası (İİK m. 96-99), Gözden Geçirilmiş ve Yeni Kararlar Eklenmiş 2. Bası*, Ankara, Yetkin, 2025, s. 249.

³¹² Aslan, *İstihkak Davası*, s. 638-9; Erol Karataş / İzzet Ertekin, *İcra ve İflâs Hukukunda İstihkak Davaları*, Yetkin Yayınları, Ankara 1998, s. 523-4.

³¹³ Talih Uyar, *İstihkak Davaları*, İzmir 1994, s. 881; Aslan, *İstihkak Davası*, s. 639; Ertekin / Karataş, *İstihkak*, s. 522.

³¹⁴ Aslan, *İstihkak Davası*, s. 637.

değer temel alınarak oransal tutardan savunman giderine hükmedilir³¹⁵. İstihkak davasının usûlden reddedilmesi durumunda maktu tutardan savunman gideri haksız çıkana yükletilecektir³¹⁶. Yine ön inceleme tutanağının imzalanmasından önce gerçekleştirilen kabul, feragat ve sulh bakımından savunman giderinin yarısının davalıya yükletilmesi sonuçları da geçerlidir³¹⁷.

Alacaklı, istihkak savına karşı çıkarsa, bu durumda dava açması için kesin süre verilecek olan taraf üçüncü kişi olur; öyleyse bu olasılıkta istihkak davası açılırsa davacı üçüncü kişi, davalı da alacaklı olacaktır. Eğer istihkak savına alacaklı dışında, borçlu da malın kendisinin olduğu savıyla karşı koymuşsa; istihkak davası ikisine birlikte açılır ve zorunlu dava arkadaşlığı biçiminde davalı yanda yer alırlar³¹⁸. Ancak istihkak davasında zorunlu dava arkadaşlığının türü; bu davada maddi hukuk kaynaklı olmadığından ve borçlu ve alacaklının bağımsız işlemler yapabileceğinden devinimle, kanımızca yalnızca biçimsel (*şekli*) niteliktedir. Bu tür dava arkadaşlığında ise uygun düşükçe yasada öngörülen seçimlik dava arkadaşlığı sonuçları uygulanır³¹⁹. Bu durumda da hem alacaklı hem de borçlu bakımından ayrı ayrı davalar varmış gibi ayrı ayrı savunman giderine hükmedilir³²⁰. Ayrıca belirtmek gerekir ki; AAÜT m. 3/2 gereği eğer tek dava nedeni varsa tek; birden çok dava nedeni varsa dava arkadaşları için ayrı ayrı savunman giderine hükmedilir. Ancak kanımızca AAÜT m. 3/2 yalnızca davayı tek avukatla yürüten seçimlik dava arkadaşı olan davalılar bakımından uygulama alanı bulduğundan ve kendisine istihkak davası açılan alacaklı ve borçlunun -icra takibindeki konumları gereği- tek bir avukatı olamayacağından, uygulama alanı bulamayacaktır; bu nedenle ayrı ayrı oransal savunman giderine hükmedilmesi gerekir.

³¹⁵ Atalı / Dörenisa / Köroğlu, **İstihkak**, s. 263.

³¹⁶ Atalı / Dörenisa / Köroğlu, **İstihkak**, s. 267. Yazarların yollama yaptığı kararda, geçerli bir haczin varlığının istihkak davasının görülebilmesinin bir ön koşulu olması gerekçesiyle davanın usûlden reddine karar verilmiştir.

³¹⁷ Aslan, **İstihkak Davası**, s. 639.

³¹⁸ Kuru, **İcra El Kitabı**, s. 558 ve dy. 50.

³¹⁹ Ömer Ulukapı, **Medeni Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı**, Mimoza Yayınları, Konya 1991, s. 193, 197; Taner Emre Yardımcı, **Hukuk Davalarında Mecburi Dava Arkadaşlığı**, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 357-8.

³²⁰ Aslan, **İstihkak Davası**, s. 638; Baki Kuru, **İcra ve İflâs Hukuku**, Cilt:2, Üçüncü Baskı, Evrim Dağıtım, İstanbul 1990, s. 1074.

İstihkak davasında savunman giderine hükmedilebilmesi için, yalnızca istihkak davasına yanıtın avukat eliyle verilmesi dahi yeterlidir, ancak icra takibinin avukatla yürütülmesine karşın avukat istihkak davasını takip etmemiş ise savunman giderine hükmedilmez³²¹.

HMK m. 312/2 gereği, kendisine dava açılmasına neden olmamış olan davalıya, eğer davayı ilk oturumda kabul etmişse; yargılama giderleri ve savunman giderleri yükletilmez. Bu bağlamda öğretiye göre istihkak davasında da HMK m. 312/2 uygulama alanı bulabilir³²²: Örneğin istihkak iddiasında bulunan üçüncü kişi, iddiasının alacaklı veya borçluya bildirilmesini ve karşı yanın itiraz edip etmeyeceğini beklemeden istihkak davası açmış; alacaklı veya borçlu da hem itiraz etmemiş hem de ilk oturumda istihkak iddiasını kabul etmişse burada davalıya savunman gideri yükletilmez³²³. Eğer itiraz etmiş ise bu durumda savunman gideri davalı üzerine bırakılır³²⁴. Bir başka olasılık, üçüncü kişiye istihkak iddiasını ileri sürme olanağı verilmemesi üzerine; üçüncü kişi haczedilen nesneyi ya da bu nesne paraya çevrildiyse parayı dava konusu yaparak doğrudan istihkak davası açabilir³²⁵. Doğrudan açılan bu istihkak davasında istihkak davası ile istihkak iddiasını yeni öğrenen davalı alacaklı, davayı ilk oturumda kabul ederse yine HMK m. 312/2 gereği kendisine savunman gideri yükletilemez³²⁶.

İstihkak davası sonucunda verilen hükme karşı yasa yoluna başvurunun yalnızca savunman gideri bakımından yapıldığı olasılıkta, Yargıtay kesinlik sınırının istihkak davasının konusu olan değere göre belirlenmesi gerektiği yönünde bir çözüm

³²¹ Aslan, **İstihkak Davası**, s. 636-7.

³²² Aslan, **İstihkak Davası**, s. 637; Ramazan Arslan / Ejder Yılmaz / Sema Taşpınar Ayvaz / Emel Hanağası, **İcra ve İflâs Hukuku**, s. 361.

³²³ Aslan, **İstihkak Davası**, s. 637.

³²⁴ Aslan, **İstihkak Davası**, s. 637.

³²⁵ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 361; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, s. 206; Yıldırım/Deren-Yıldırım, **İcra**, s. 241; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 272; Görgün/Börü/Kodakoğlu, **İcra**, s. 229. Öğretide bir görüş, İİK m. 97/IX, c.1'i "istihkak iddiasını icra dairesine bildirip, İİK m. 96 ve 97'deki sürecin işletilmesini beklemek istemeyen üçüncü kişi" olarak anlamak gerektiği görüşündedir. Bkz. Kuru / Aydın, **İcra Ders Kitabı**, s. 223; Karşlı, **İcra**, s. 535. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu olanak, paranın alacaklıya ödenmesinden önceye dek söz konusu olur. Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, s. 206; Tok, **Marmara İcra**, s. 212-3. Eğer mal satılıp karşılığı alacaklıya ödenmişse artık istihkak davası açılmaz; borçluya karşı sebepsiz zenginleşme davası açılır. Bkz. Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, s. 206.

³²⁶ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 361.

yapmıştır³²⁷. Çalışmada daha önce savunduğumuz üzere yargılama giderleri bakımından kesinlik sınırı uygulanmadan yasa yoluna başvuru açık olmalı düşüncesinde olduğumuzdan bu çözümü yerinde bulmuyoruz.

(2) Malın Üçüncü Kişinin Elinde Bulunması Olasılığı

Yargılama giderlerine ilişkin genel kurallar gereği savunman gideri de istihkak davasının konusu parayla ölçülebilir bir nesne olduğundan bunun değeri üzerinden bulunacak bir oransal tutardan belirlenir. Mal veya hakkın değeri ile takip konusu alacak tutarından hangisi daha az ise o değer temel alınarak oransal tutardan hükmedilecek savunman giderine ulaşılır³²⁸.

Yine üçüncü kişinin elindeki mala ilişkin istihkak sürecinde, öğretide *Aslan*'a göre HMK m. 312/2 uygulama alanı bulacaktır. Bu bağlamda *Aslan*, şu örneği vermiştir: Örneğin icra müdürü üçüncü kişiye karşı dava açması için alacaklıya süre vermiş ve alacaklı bu sürede istihkak davası açmamışsa; gerekli de olmamasına karşın üçüncü kişi istihkak davasını açarsa, burada yargılama giderleri ve savunman gideri alacaklıya yükletilemez. Çünkü burada alacaklı, icra müdürünün verdiği sürede istihkak davası açmazsa, istihkak iddiasından vazgeçmiş sayılır; oysa ancak itiraz etmişse savunman gideri alacaklıya yükletilmelidir³²⁹.

(3) İstihkak İddiasına Karşı Dava Olarak Tasarrufun İptali Davası Açılmasında Savunman Gideri

İstihkak davasının davalısı olan alacaklının, üçüncü kişinin istihkak iddiasına karşı dava olarak alacaklının aciz vesikasına dayanmadan tasarrufun iptali davası açma olanağı vardır³³⁰ (İİK m. 97/XVII). Bu dava, karşı dava olarak açıldığı için olağan durumda tasarrufun iptali davasının görüldüğü genel mahkemede görülmez; icra mahkemesinde görülür³³¹. Ancak karşı dava açıldığından savunman gideri de ayrı ayrı

³²⁷ Atalı / Direnisa / Köroğlu, **İstihkak**, s. 269.

³²⁸ Aslan, **İstihkak Davası**, s. 660.

³²⁹ Aslan, **İstihkak Davası**, s. 661.

³³⁰ Yazıcı, **Karşı Dava**, s. 341; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 362. İstihkak davasına karşı dava olarak tasarrufun iptali davasının açılması yalnızca bu durumda söz konusu olmaktadır, istihkak davasına konu malın üçüncü kişinin elinde olması durumunda, davacı yanda alacaklı bulunacağından tasarrufun iptali davası karşı dava olarak açılmayacaktır. Ancak alacaklı ayrıca genel hükümlere göre tasarrufun iptali davası açabilir. Bkz. Yazıcı, **Karşı Dava**, s. 341.

³³¹ Yazıcı, **Karşı Dava**, s. 341; Kuru, **İcra El Kitabı**, s. 1427.

verildiğinden, yine oransal tutardan savunman gideri haksız çıkan tarafa yükletilecektir. Bu ikinci dava bakımından karşı dava³³² ve tasarrufun iptali³³³ davaları başlıklarında yaptığımız açıklamaya göndermekle yetineceğiz.

d. Menfi Tespit Davasında Savunman Gideri

Menfi tespit davasında yargılama giderleri ve dolayısıyla savunman gideri bakımından durum, genel kurallara bağlı³³⁴ olup, kazanan yan yararına oransal tutardan savunman giderine hükmedilir³³⁵.

Menfi tespit davasında davalı davayı kabul ederse; yargılama giderleri ve oransal tutardan savunman gideri davalının üzerine yükletilecektir. Ancak davanın icra takibinden önce açılması olasılığında, davalı (alacaklı) davayı ilk oturumda kabul etmişse; bu durumda kendisine dava açılmasına neden olmamış olacağından HMK m. 312/2 gereği yargılama giderleri ve savunman gideri davalı üzerine bırakılmaz³³⁶. İcra takibinden sonra açıldığı olasılıkta ise kabulün hangi aşamada yapıldığı bu kuraldışı ayrımı gerektirmez, çünkü takibi başlatmış olmakla kendisine karşı olumsuz saptama davasının açılmasına neden olmuştur. Davacının davadan feragat etmesi olasılığında ise davalının yargılama giderleri ve oransal tutardan savunman gideri davacıya yükletilir³³⁷.

Öğretide *Kuru*'ya göre, menfi tespit davası ile daha sonra açılan itirazın iptali davasının birleştirilmesi olasılığında AAÜT'teki davaların birleştirilmesi düzenlemesi gereği iki dava için de ayrı ayrı oransal tutar üzerinden savunman gideri kararları verilmelidir ancak Yargıtay'a göre menfi tespit davasına karşı itirazın iptali davası açılması sonucu iki kez savunman giderine hak kazanılması, hakkın kötüye kullanımı oluşturur³³⁸.

³³² Bkz. Karşı Dava ve Takas Durumunda Savunman Gideri başlığı.

³³³ Bkz. Tasarrufun İptali Davasında Savunman Gideri başlığı.

³³⁴ Ferhat Büyükkay, **Menfi Tespit Davası**, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s. 474.

³³⁵ Baki Kuru, **Menfi Tespit ve İstirdat Davası**, Ankara, Yetkin, 2003, s. 113.

³³⁶ Kuru, **Menfi Tespit ve İstirdat**, s. 114.

³³⁷ Kuru, **Menfi Tespit ve İstirdat**, s. 114.

³³⁸ Kuru, **Menfi Tespit ve İstirdat**, s. 113.

e. İstirdat Davasında Savunman Gideri

Menfi tespit davasında olduğu gibi istirdat davasının sonuçlanması da olağan bir hukuk davasında olduğu gibidir³³⁹. Bu nedenle de yargılama giderleri ve savunman gideri bakımından genel yargılama gideri kuralları uygulama alanı bulacaktır. Bu bağlamda yargıç, davadaki haklılık oranına göre yargılama giderlerini ve oransal tutardan savunman giderini belirleyerek haksız çıkana yükletecektir³⁴⁰.

f. İcranın Geri Bırakılması ile Takibin İptal ve Ertelenmesinde Savunman Gideri

Borçlunun, borca itiraz edemeyeceği aşamada kendisine karşı başlatılan icra takibinde, artık icra mahkemesine başvurarak takibe karşı koyabilmesini gerektiren “borcun sona ermesi (*itfa*)”, “süre verilmesi (*imhal*)” ve “zamanaşımı” durumlarında; ilâmsız icra yolunda “takibin iptali ve ertelenmesi (*taliki*)” yolu, ilâmlı icra yolunda ise “icranın geri bırakılması” yolu öngörülmüştür. Bunun dışında ilâmlı icra yolunda, yasa yolu incelemesi sonucunda yerel mahkemeden çıkan kararın yanlış olduğu savıyla yasa yoluna başvurmuş olmak koşuluyla, bu başvurunun incelenmesi sırasında takibi durdurabilmek için İİK m. 36’da yine “icranın geri bırakılması” başlığı ile düzenlenmiş olan “icranın (yürütmenin) durdurulması”³⁴¹ yolu vardır, ancak bu yolda savunman giderine hükmedilmez. İcranın durdurulması, icra mahkemesi eliyle verilen bir karar olmakla birlikte, son yasa değişikliğinden önce hangi yasa yoluna başvurulduysa o başvuru katının ilk görünüşteki duruma bakarak, yasa yolu incelemesinden önce inceleyip verdiği bir karardır; değişiklikten sonra ise takibin yapıldığı yerdeki icra mahkemesine başvuru üzerine bu mahkemenin verdiği bir karar olmuştur. Burada savunman giderine hükmedilmemesi birden çok gerekçeyle kanımızca yerindedir: İlâmlı icra yolunda bir yargılama yapılmış ve orada bir savunman giderine hükmedilmiştir; ilâmlı icra takibinde de icra savunman giderine hükmedilecektir; yürütmenin durdurulması başvurusundaki inceleme ilk görünüşteki haklılık yerine uygulamada genellikle yalnızca güvencenin yatırılıp yatırılmadığına

³³⁹ Kuru, **Menfi Tespit ve İstirdat**, s. 264; Ömer Faruk Demir, **İstirdat Davası**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2020, s. 177.

³⁴⁰ Kuru, **Menfi Tespit ve İstirdat**, s. 265.

³⁴¹ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 480-1.

bakılarak yapılmaktadır; hepsinden de öte icranın durdurulması, AAÜT m. 2/1'deki “yazılı avukatlık ücreti, kesin hüküm elde edilinceye kadar olan dava, iş ve işlemler karşılığıdır” düzenlemesine en uygun türden bir iştir.

İlâmsız icra yolunda takibin sona ermesine dek her zaman bu nedenlere dayanarak takibin iptali ve ertelenmesi için icra mahkemesine başvurulabilir. İlâmlı icra yolunda bu nedenlerle icranın geri bırakılması için icra mahkemesine başvuru süresi, başvuru konusu neden yargılamadan sonra ve ancak icra emrinin tebliği anından önce ortaya çıkmışsa 7 gün içinde; icra emrinin tebliğinden sonra ortaya çıktıysa takip sonuna dek her zaman olarak öngörülmüştür. Bunun dışında, bu nedenlere bağlı olarak verilen kararlar itfa ve zamanaşımı durumunda takibin iptali; süre verilmesinde ise adlandırma ilamsız takipte “takibin taliki (ertelenmesi)”, ilamlı takipte “icranın geri bırakılması” biçiminde yapılmıştır.

Borcun sönümlenmesi (*itfası*) durumunda, ilâmsız veya ilâmlı icra olsun, takibin iptali kararı verilir. Borçluya süre verilmesi durumunda ise başvuran borçlunun bunu belgeleyebildiği durumda süre verildiği saptanırsa, icra mahkemesince bir erteleme süresi vererek o süre boyunca takip işlemlerini sonraya öteleyecek biçimde; ilâmsız takipte takibin ertelenmesine, ilâmlı takipte icranın geri bırakılmasına karar verilir³⁴².

Zamanaşımı durumunda ise yasada icranın geri bırakılmasına karar verileceği açıkça öngörülmüştür (İİK m. 71, II; İİK m. 33/a, I), bu durumda doğrudan takibin iptaline karar verilemez³⁴³ (İİK m. 71, II; İİK m. 33/a, I). Öncelikle icra mahkemesi alacağın zamanaşımına uğrayıp uğramadığını saptar. İcra mahkemesi zamanaşımına uğradığını saptarsa, icranın geri bırakılmasına karar verilir ve takip durur³⁴⁴.

³⁴² Mehmet Köle, **İlâmlı İcra Takibinde İcra Mahkemesi Tarafından İcranın Geri Bırakılması**, On İki Levha, İstanbul 2020, s. 274-6.

³⁴³ Köle, **İcranın Geri Bırakılması**, s. 268.

³⁴⁴ Köle, **İcranın Geri Bırakılması**, s. 269; Kuru, **İcra El Kitabı**, s. 953; Baki Kuru, **İcra ve İflâs Hukuku**, C. 3, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 1993, s. 2300-1; Berkin, **İcra Rehberi**, s. 460; Ramazan Arslan / Ejder Yılmaz / Sema Taşpınar Ayvaz / Emel Hanağası, **İcra ve İflâs Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2025, s. 486; Talih Uyar, “Zamanaşımı Nedeniyle İcranın Geri Bırakılması (İİK. mad. 33/1, 2; 33/a, 39)”, **Yargı Dünyası**, S. 101, Mayıs 2004, s. 12. Öğretide bir görüşe göre, icranın geri bırakılması kararı ile yalnızca takip durur, hacizlerin kaldırılması ve takibin iptalinde ortaya çıkan diğer sonuçlar doğmaz. *Karşılı ve Köle*’ye göre bu durumda hacizler de kaldırılmalıdır, icranın geri bırakılması kararı ile doğan tek sonuç takibin durması olmamalıdır, dava açma süresinin geçmesiyle

Alacaklının genel mahkemelerde zamanaşımının gerçekleşmediği kanıtlanması için 7 günlük dava açma süresi, icra mahkemesinin icranın geri bırakılması kararının kesinleştiğinin kendisine bildirilmesinden başlar³⁴⁵ (İİK m. 71, II; İİK m. 33/a, II). Eğer 7 günlük süre için alacaklı davayı açmazsa veya dava açılıp da davanın reddine karar verilirse³⁴⁶, icra mahkemesinin alacağın zamanaşımına uğradığı konusundaki saptama hükmü maddi anlamda kesin hüküm oluşturur³⁴⁷ (İİK m. 71, II; İİK m. 33/a, I, t. 2). Bu durumda, -bu kesin hüküm etkisinin sonucu olarak³⁴⁸- artık takibin sona erdiği kabul edildiğinden, öğretide takibin son bulacağı³⁴⁹ ve takibin iptaline karar verilmesi gerektiği görüşü egemendir³⁵⁰.

Takibin iptali veya icranın geri bırakılması durumunda; başvuran borçlu haklı çıkmış olacağında, icra dairesinin hesapladığı savunman giderinden ayrı olmak üzere; icra mahkemesindeki başvuru için ayrıca yargılama giderleri alacaklıya yükletilir³⁵¹. AAÜT m. 11/3 düzenlemesine göre icra mahkemelerinde duruşma yapılırsa Çizelge gereğince ayrıca savunman giderine hükmedilir, denmektedir. Bu düzenlemenin; icra mahkemesinin bir başvuru katı olarak düşünüldüğünü ve yasa yollarında olduğu gibi dosya üzerinden incelemenin kural olduğu bu yargılamalarda duruşma başına ayrı bir

zamanaşımını uğrama olgusunun kesin hüküm oluşturması durumunun beklenmesine gerek yoktur. Kaldı ki yasada 7 günlük dava açma süresi verilmesinin nedeni özünde zamanaşımı nedenine dayalı olan savların bir an önce kesin olarak çözüme kavuşmasının amaçlanmasıdır (Nilüfer Boran, **İcra Takibinin İptali ve Taliki**, Güncel Yayınevi, İzmir 2006, s. 90.). Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Abdürrahim Karşlı, **İcra ve İflas Hukuku Esasları**, 4. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2022, s. 694; Köle, **İcranın Geri Bırakılması**, s. 269-273.

³⁴⁵ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 486; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra-İflâs Ders Kitabı**, s. 326, ay. 1353; Görgün/Börü/Kodakoğlu, **İcra**, s. 417; Yıldırım/Deren-Yıldırım, **İcra**, s. 398; Karşlı, **İcra**, s. 695; Aşit, **Marmara İcra**, s. 415-6. Bir bölüm yazarlarda ise kararın tebliği denildiği görülmektedir. Bkz. Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 462.

³⁴⁶ Köle, **İcranın Geri Bırakılması**, s. 270.

³⁴⁷ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 486; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra-İflâs Ders Kitabı**, s. 157, 326, ay. 656, 1353; Görgün/Börü/Kodakoğlu, **İcra**, s. 417; Yıldırım/Deren-Yıldırım, **İcra**, s. 398; Karşlı, **İcra**, s. 695-6; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 189, 463; Köle, **İcranın Geri Bırakılması**, s. 269.

³⁴⁸ Köle, **İcranın Geri Bırakılması**, s. 270.

³⁴⁹ Köle, **İcranın Geri Bırakılması**, s. 269; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra-İflâs Ders Kitabı**, s. 326, ay. 1353; Murat Atalı / İbrahim Ermenek / Ersin Erdoğan, **İcra ve İflâs Hukuku**, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 8. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2025, s. 462-3; Ejder Yılmaz, **İcra ve İflâs Kanunu Şerhi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 186; Mehmet Kâmil Yıldırım / Nevhis Deren Yıldırım, **İcra ve İflas Hukuku**, 9. Baskı, İstanbul, Beta, 2025, s. 398.

³⁵⁰ Köle, **İcranın Geri Bırakılması**, s. 269-70; Kuru, **İcra C. 3**, s. 2301; Kuru, **İcra El Kitabı**, s.953; Berkin, **İcra Rehberi**, s. 460; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 486; Uyar, **Zamanaşımı**, s. 12.

³⁵¹ Nilüfer Boran, **İcra Takibinin İptali ve Taliki**, Güncel Yayınevi, İzmir 2006, s. 100; Köle, **İcranın Geri Bırakılması**, s. 252.

tutar daha eklenmesi biçiminde yorumlanması gerektiğini düşünüyoruz. Peki bu tutar neye göre belirlenecektir?

Takibin iptali ve ertelenmesi yargılaması, dava niteliğinde olmayıp, icra mahkemesi yaptığı inceleme sonunda, yalnızca takip konusu borcun tümü veya bir bölümünün icra dairesi dışında ödenip ödenmediğini, süre verilip verilmediğini ya da takibe konu edilen alacak veya ilâmın zamanaşımına uğrayıp uğramadığını yalnızca belgeler üzerinden (İİK m. 33, I; İİK m. 33/a, I; İİK m. 71, I) saptayacaktır. Bu nedenle öğretideki egemen kanıya göre kural olarak para ile ölçülebilen bir karar verilmemektedir³⁵²; dolayısıyla avukatla temsil edildikleri durumda kesik tutardan (*maktu*) savunman giderine hükmedilmesi gerekir³⁵³. Ancak kanımızca doğrudan maktu tutardan savunman giderine hükmedilmesi; takibin iptali için başvurulduğunda, alacağın bir bölümünün sönümlendiği ve iptalinin gerektiği, ancak diğer bölümü bakımından takibin iptali isteminin reddedildiği durumu yeterince açıklamamaktadır. Böyle bir olasılık, itirazın kaldırılması durumunu anımsatmaktadır. Bu nedenle kanımızca haklılık oranına göre; haksız çıkan üzerine, haklı çıkan yararına olmak üzere icra mahkemesi için öngörülen maktu tutarı aşmayacak biçimde, oransal tutar üzerinden savunman giderine hükmedilmesi gerekir.

g. Şikâyet ve İhalenin Feshinde Savunman Gideri

Şikâyet yargılamasının avukatla aracılığı ile yürütülmesi ve avukatın bu işlemde bir emeğinin olması durumunda, savunman gideri de yargılama giderleri içinde olacaktır³⁵⁴. Şikâyet yargılaması, bir dava olmamasından ve yalnızca bir işlemin yasaya, olaya uygun olarak yapılıp yapılmadığının incelenmesiyle ilgili olduğundan, savunman gideri maktu tutardan belirlenmelidir³⁵⁵. Nitekim öğretide Pekcanitez'in

³⁵² Boran, *İptal ve Talik*, s. 99.

³⁵³ Köle, *İcranın Geri Bırakılması*, s. 252-3; Boran, *İptal ve Talik*, s. 101. Boran, 2006'ya ele aldığı yapıtında o dönem Yargıtay'ın oransal tutardan savunman giderine hükmettiği de belirtip, maktu tutardan savunman gideri belirlenmesi gerektiğini savunmuştur.

³⁵⁴ Hakan Pekcanitez / Cemil Simil, *İcra-İflâs Hukukunda Şikâyet*, 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017, s. 411, ay. 639; Saim Üstündağ, *İcra Hukukunun Esasları*, 8. Bası, İstanbul 2004, s. 58-9.

³⁵⁵ Pekcanitez/Simil, *Şikâyet*, s. 418, ay. 647.

önerdiği³⁵⁶ biçimde AAÜT m. 11/3'teki düzenleme maktu tutardan savunman gideri verilmesini öngörmektedir.

Şikâyetin kabulü durumunda yakınıcının yaptığı savunman gideri, yargılama giderleri ile birlikte karşı tarafa yükletilir; reddi durumunda da karşı tarafın yaptığı savunman gideri, yakınıcıya mahkemece kendiliğinden yükletilir³⁵⁷. Yargıtay'ın ise kimi çözümlerinde mahkemenin yargılama giderlerini diğer yana yükletmesi için bu yönde bir istemde bulunulması koşul olarak gösterilmiştir³⁵⁸; HMK m. 322/1'de mahkemenin yargılama giderlerine kendiliğinden hükmedeceği açıkça düzenlenmiştir³⁵⁹.

Öğretide *Pekcanitez ve Simil*'e göre³⁶⁰, şikâyetin bir icra takip işlemine karşı yapılıyor olması durumunu göz önüne alarak, her durumda savunman giderinin karşı yana yükletilmesine gerek yoktur. Çünkü kimi durumda duruşma bile yapılmadan karar verileceği için karşı yanın avukatla süreci yürütmesinin -avukatın bir emeği bulunmayacağından- bir anlamı yoktur ya da şikâyete konu işlem kimi durumda salt icra dairesinin yaptığı bir işlemdir³⁶¹. Bu görüşe göre AAÜT m. 11/3 gereği, icra mahkemesindeki düzenleme gereğince, yalnızca duruşma yapılan şikâyet yargılamalarında savunman gideri yapılmış sayılmalı ve -eğer şikâyet nedeni kendi eyleminden kaynaklanıyorsa- karşı yana yükletilmelidir³⁶². Kanımızca şikâyete başvuruda icra mahkemesi dosya üzerinden inceleme yapsa bile, icra yargıcını doğru yönlendirebilmek adına şikâyet dilekçesini hazırlayan avukatın birçok durumda araştırma yapması gerekecek ve somut bir emeği olacaktır. Nitekim uygulamada da şikâyet yargılaması duruşmasız yapılsa dahi eğer şikâyet nedeni karşı yana

³⁵⁶ Pekcanitez, **Şikâyet**, s. 165; Pekcanitez/Simil, **Şikâyet**, s. 419, ay. 647.

³⁵⁷ Pekcanitez/Simil, **Şikâyet**, s. 411, ay. 639.

³⁵⁸ “*Sair temyiz itirazları yerinde değil ise de; Borçlunun icra mahkemesine başvurusu, dosyada tutulan 1.305 TL.'nin kendisine iade edilmemesi yönündeki icra müdürlük işleminin iptali istemine ilişkin şikâyet olup, şikâyet dilekçesinde ayrıca karşı taraftan yargılama gideri ve vekâlet ücreti talep etmemiş olmasına karşın mahkemece istem aşılı olarak borçlu yararına vekâlet ücretine hükmedilmesi isabetsiz ve mahkeme kararının bu nedenle bozulması gerekir ise de; yapılan bu yanlışlığın giderilmesi yeniden yargılamayı gerektirmediğinden mahkeme kararının düzelterek onanmasına karar verilmesi gerekmiştir.* (Yargıtay 12. HD, 22.01.2015, 26098/1525)” Kararın bulunduğu yer için bkz. Pekcanitez/Simil, **Şikâyet**, s. 412, ay. 640.

³⁵⁹ Pekcanitez/Simil, **Şikâyet**, s. 412, ay. 641.

³⁶⁰ Pekcanitez, **Şikâyet**, s. 163; Pekcanitez/Simil, **Şikâyet**, s. 413, ay. 642.

³⁶¹ Pekcanitez, **Şikâyet**, s. 163-4; Pekcanitez/Simil, **Şikâyet**, s. 413-4, ay. 642.

³⁶² Pekcanitez/Simil, **Şikâyet**, s. 415, ay. 644.

yükletilebilecek bir nedenden kaynaklıysa karşı yana savunman gideri yükletilmektedir. Örneğin, takip konusuna “alacak” yazması üzerine icra dairesinin bu takip talebinden bir ödeme emrini borçluya göndermesi, borçlunun başvurusu üzerinde takip talebinin (ve dolasıyla takibin) geçersiz kılınması ile karşı yana savunman gideri yükletilmesine neden olacak türden şikâyet nedenidir³⁶³. Ancak şurada bir ayırım yapmak gerekir; eğer şikâyet başvurulmuş ve şikâyet reddedilmiş, bu sırada şikâyeti reddedilen avukat bir emek harcıyı şikâyet başvurmış ancak kendi yararına şikâyet reddedilen tarafın avukatı şikâyet dilekçesine bile yanıt sunmamış olabilir. İşte bu durumda bize göre de savunman giderine hükmedilmemesi gerekecektir. Nitekim *Pekcanitez / Simil*’in dayandığı Yargıtay çözümlerinde de ayırım bu çerçevede yapılmaktadır³⁶⁴. Bu tutumla ele aldığımızda, kanımızca -eğer icra dairesinden değil de karşı yandan kaynaklı bir nedenden dolayı- duruşma yapılsa da yapılsa da şikâyet başvuranın şikâyetinin kabul edilmesi durumunda savunman giderine hükmedilmelidir. Eğer şikâyet reddedilirse ise karşı yanın avukatının takındığı tutum ve emeğine bakılarak savunman gideri yükletilmeyebilir. Ancak doğrudan duruşma yapıp yapılmadığına bakılarak böyle bir sonuca varmanın yerinde olmadığını düşünmekteyiz³⁶⁵. Olması gereken olarak, icra dairesinin eksik veya yanlışından

³⁶³ “Uyuşmazlık; ilamsız takipyolu ile başlatılan icra takibinde İİK’nın 58/2-4 ve 58/3 maddeleri ile 61/1. maddesinin 2. cümlesi gereğince borcun sebebinin gösterilmediğinden bahisle ödeme emrinin iptali istemine ilişkin şikâyet niteliğindedir. /...../ İİK’nın 18/3 ve HMK 320/1. maddelerine göre, şikâyet konusu işlemi yapan icra dairesinin açıklama yapmasına ve duruşma yapılmasına gerek olmadığı takdir edilerek dosya üzerinde inceleme yapılmıştır. Somut olayda, ödeme emrinde borcun sebebi “ALACAK 101.658,92 TL” olarak gösterilmiş, takibin neye istinaden başlatıldığı belirsiz kalmıştır. (Ankara Bölge Adliye Mahkemesi 18. Hukuk Dairesi Dosya No: 2019/1283 Karar No: 2020/2186) İlamsız takiplerde borcun bir belgeye dayanmasının zorunlu olmadığı, ancak takip talebinde yazılı olan borcun sebebinin borçluya gönderilen ödeme emrinde ve takip talebinde belirtilmediği anlaşılmakta olduğundan şikâyetin kabulü ile ödeme emrinin iptaline, hem takip talebinde hem ödeme emrinde borcun sebebinin gösterilmediğinden şikâyet edilenin kusurundan kaynaklandığından aleyhine yargılama gideri ve vekâlet ücreti hükmedilmesine dair aşağıdaki şekilde hüküm kurulmuştur.” (Ankara 7. İcra Hukuk Mahkemesi E. 2024/170 K. 2024/240 T. 22/04/2024. Yayımlanmamış bir karar, uygulamadan alınmıştır.) Bu kararda, ödeme emrinin iptaline değil, takibin iptali karar verilmesi gerekiyordu ve bu istinaf incelemesinde de karar kaldırılmış ve yalnızca bu bölümü bakımından düzeltilmiş olup yine savunman giderine hükmedilmiştir.

³⁶⁴ “Mahkemece, şikâyet, evrak üzerinde incelenip sonuçlandırılmış olup, de dilekçesine karşı bir cevapta bulunmayan ve başkaca emek ve mesai sarfetmeyen alacaklı (vekili) lehine vekâlet ücretine hükmedilmesi isabetsiz olup, bu kararın bu nedenle bozulması gerekir ise de, anlına yanlışlığın giderilmesi yeniden yargılama yapılmasını zorunlu kılmadığından kararın düzeltilerek onanması gerekmiştir.” (Yargıtay 12. HD, 29.02.2016, 31085/5656). Kararın bulunduğu yer: Pekcanitez/Simil, *Şikâyet*, s. 415, dy. 1230.

³⁶⁵ Öte yandan 14.08.2025 günü görüşe açılmış olan yeni zorla yürütme yasamız olması tasarlanan “*Cebrî İcra Kanunu Taslağı*”ndaki düzenlemelere göre m. 27/5 ile şu kural getirilmektedir: “*Şikâyetin dosya üzerinden incelendiği hâllerde vekâlet ücretine hükmedilmez.*”. Bu düzenleme, kuşkusuz

kaynaklı şikâyet yargılamasında yapılan savunman giderinin karşı yana yükletilmemesi gerekir. Bu durumda şikâyet, kendisi yararına sonuçlanmakla birlikte, savunman gideri karşı yana yükletilmeyen kişinin avukatına ödemek zorunda kalarak yaptığı savunman giderini İİK m. 5'e göre Adalet Bakanlığı'na yönelteceği bir tazminat davası açması gerekir³⁶⁶. Biz de *Pekcanitez ve Simil*'in önerdiği³⁶⁷ gibi bu ayrımın AAÜT'e yansıtılması ve icra mahkemesinde verilen icra ve iflâs görevlilerinin yanlışlarından kaynaklanan şikâyetin kabulü kararlarında savunman giderinin Hazine'ye yükletilmesinin öngörülmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Şikâyet için yaptığımız açıklamalar, usûlsüz tebligat için de başvurulacak yol şikâyet olacağı için geçerli olmalıdır.

İhalenin feshi istemi de, bir tür şikâyet niteliğindedir³⁶⁸ ve şikâyet yolu ile icra mahkemesinden istenir³⁶⁹, bu nedenle şikâyet başlığında açıkladığımız durum ve sonuçlar, artırmanın bozulması için de geçerli olacaktır. İhalenin feshi yargılaması sonucunda haklı çıkan yanın yaptığı savunman gideri, eğer şikâyet konusu işlem bakımından sorumlu kişi karşı yan ise³⁷⁰, Çizelge'nin ikinci kısım ikinci bölümdeki maktu tutardan³⁷¹, haksız çıkan karşı yana yükletilecektir³⁷². Maktu tutardan hükmedilmesi gerekir, çünkü burada işlemin hukuka uygun olup olmadığı saptanmakta ve işlemin iptali, düzeltilmesi veya yapılması buyrulur; sonuçta verilen karar para ile ölçülebilen bir karar değildir³⁷³.

Bunu saptamak için ihalenin feshi nedenine bakmak gerekir. İhaleye hazırlık dönemindeki nedenler çoğunlukla icra dairesinden kaynaklı olmakta, ihalenin

Pekcanitez/Simil'in savunduğu görüşle uyumlu olacaktır. Taslağa ulaşmak için bkz. <https://mgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cebr-icra-kanunu-taslagi24072025041230>.

³⁶⁶ Pekcanitez/Simil, *Şikâyet*, s. 415, ay. 643.

³⁶⁷ Pekcanitez/Simil, *Şikâyet*, s. 419, ay. 647.

³⁶⁸ Ömer Çon, *İhalenin Feshi (İcra ve İflâs Kanunu Madde 134)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s. 138; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, *İcra Ders Kitabı*, s. 245, ay 1065; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *İcra*, s. 335.

³⁶⁹ Kuru/Aydın, *İcra*, s. 264, dy. 12; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, *İcra*, s. 413, 416; Görgün/Börü/Kodakoğlu, *İcra*, s. 330; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, *İcra Ders Kitabı*, s. 245, ay 1065; Yıldırım/Deren-Yıldırım, *İcra*, s. 323; Karslı, *İcra*, s. 612; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *İcra*, s. 335.

³⁷⁰ Hakan Pekcanitez, *İcra-İflâs Hukukunda Şikâyet*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1986, s. 163-165.

³⁷¹ Pekcanitez, *Şikâyet*, s. 164-5.

³⁷² Çon, *İhalenin Feshi*, s. 138; Pekcanitez, *Şikâyet*, s. 163.

³⁷³ Pekcanitez, *Şikâyet*, s. 165.

yapılmasındaki nedenler ise icra dairesinden kaynaklı (örneğin; taşınmazın yüzölçümünün yanlış gösterilmesi) olabileceği gibi ilgili kişilerden kaynaklı (örneğin; taşınmazla ilgili doğru olmayan söylentilerin çıkarılarak artırmaya katılımın azaltılması yoluyla ihaleye fesat karıştırılması) da olabilir³⁷⁴. Örneğin; ihaleye fesat karıştıran kişi, şikâyetin kabulü durumunda ihalenin feshi yoluna savunmanla başvuran karşı yana savunman gideri ödemekle yükümlü kılınmalıdır³⁷⁵.

h. Sıra Cetveline Kayıt Kabul ve Kayıttan Silme (İtiraz) Davasında Savunman Gideri

Sıra cetveline itiraz davasında İİK’da bir düzenleme bulunmadığından HMK’daki genel yargılama gideri kuralları uygulanır³⁷⁶. Ancak bir avukatla davayı yürüten yararına savunman gideri hükmedilebilir; örneğin iflâsta iflâs idaresinin taraf yerine bulunması, savunman giderine hükmedilmesini sağlamaz³⁷⁷.

Sıra cetveline kayıt kabul ve kayıttan silme davalarında savunman gideri, daha önceleri çokça tartışılmış ancak günümüzde baskın görüşe göre de Yargıtay’ın süreklilik kazanan uygulamasına göre de maktu tutardan belirlenir³⁷⁸. Bir Yargıtay çözümünde bunun gerekçesi; bu davaların maddi hukuk ilişkilerine etkisi olan davalar olsalar da takip hukukuna özgü davalar olması ve alacaklı ile borçlu arasında geçen gerçek anlamda bir eda davası olmamasıdır, olarak açıklanmıştır³⁷⁹. Buraya dek genel kuralları açıkladık, aşağıdaki açıklamalar ise özel durumlara ilişkindir.

³⁷⁴ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra Ders Kitabı**, s. 246-7.

³⁷⁵ Pekcanitez, **Şikâyet**, s. 163.

³⁷⁶ Tuğçe Arslanpınar Tat, **Türk ve İsviçre İflâs Hukukunda Paylaştırma**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 240.

³⁷⁷ Arslanpınar Tat, **Paylaştırma**, s. 241.

³⁷⁸ Adnan Deynekli / Sedat Kısa, **Haciz ve İflâsta Sıra Cetveli**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1996, s. 434; Cemal Fazıl Karakaş, **İcra ve İflâs Hukukunda Sıra Cetveli (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s. 226; Zeynep Ömeroğlu, **Hacizde Sıra Cetveline Karşı Başvurulabilecek Yollar (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023, s. 169.

³⁷⁹ Deynekli/Kısa, **Sıra Cetveli**, s. 434-5.

(1) Kayıt Kabul Davası (İflâs Masasına Karşı Açılan Sıra Cetveline İtiraz Davası)

Kayıt kabul davasının kabul edilmesi durumunda iflâs idaresine yükletilecek olan savunman gideri, masa borcu kapsamında olur; reddedilmesi durumunda ise savunman gideri maktu tutardan davacı alacaklıya yükletilecektir³⁸⁰.

Öğretide *Arslanpınar Tat*'a göre, eğer davacı alacaklı, alacak kaydı için başvurduğunda belge göstermemiş ve bu nedenle iflâs idaresi alacağını reddetmişse; daha sonra açtığı kayıt kabul davasını, bu belgelere ilk kez dayanarak kazansa bile yargılama giderleri iflâs idaresine yükletilmemelidir. Yine davacı alacaklı, hiç alacak kaydı için başvurmadan doğrudan kayıt kabul davası açmış ve iflâs idaresi alacağı böyle öğrenip davanın başında alacağı kaydetmesi üzerine dava konusuz kalırsa; davanın açıldığı anda davacı haklı sayılmamalı, giderler iflâs idaresi üzerine bırakılmamalıdır³⁸¹.

(2) Kayıt Silme Davası (Diğer Bir Alacaklıya Karşı Açılan Sıra Cetveline İtiraz Davası)

Kayıt silme davasında; bir alacaklı, kendisi ile eş sırada veya kendisinden daha yukarıda bir sırada görünen alacaklının alacağının o sırada olmaması gerektiğini ileri sürmektedir. Davanın kabul edilmesi durumunda davacı alacaklının sırası ne olursa olsun, davalının sırasına ayrılan pay, alacağının dava giderleriyle birlikte eriştiği tutar bakımından davacı alacaklıya verilecektir. Ancak bu demek değildir ki bu yargılama giderleri masa borcundan (ve doğal olarak öncelikli olarak) karşılansın; yinelemek gerekirse, davacının alacağı (giderlerle birlikte) yalnızca davalının sırasına geçmektedir, ancak bu sıra gelince alacağına kavuşabilir. Davanın reddedilmesi durumunda, yargılama giderleri davacı alacaklıya yükletilir ancak bu tutar, iflas alacağı da masa alacağı da değildir³⁸².

³⁸⁰ Arslanpınar Tat, **Paylaştırma**, s. 241.

³⁸¹ Arslanpınar Tat, **Paylaştırma**, s. 244.

³⁸² Arslanpınar Tat, **Paylaştırma**, s. 241-2.

i. Tasarrufun İptali Davasında Savunman Gideri

Tasarrufun iptali davasında, alacaklıya, kendisinden mal kaçıran borçlunun başka bir üçüncü kişi ile yaptığı işlemleri alacağı oranında geçersiz gibi kılarak işleme konu malı haczettirerek satışını yaptırma yetkisi almasını sağlayan bir davadır.

Davacısı alacaklı olup, davalı yanda ise iptale konu işlemin tarafları olan borçlu ve üçüncü kişi (ve dahası varsa dördüncü kişi) biçimsel anlamda³⁸³ zorunlu dava arkadaşı olarak yer alır³⁸⁴. Demektir ki davalılar seçimlik dava arkadaşı gibidir, bağımsız işlemler yapabilirler ve burada birden çok dava vardır. Bu nedenle her bir davalı davayı ayrı ayrı kabul edebileceği³⁸⁵ gibi; birden çok savunman giderine de karar verilmesi gerekir. İkinci bir görüş olarak öğretide *Uyar* davalılar arasında zorunlu dava arkadaşlığı olduğunu belirtmekle birlikte bunu biçimsel anlamda görmediğinden davanın reddi durumunda davalılar yararına tek savunman gideri hükmedilmesi gerektiğini³⁸⁶ belirtmiştir; ancak biz ilk görüşe katılmaktayız. Nitekim bu yönde bir dayanak olarak, *Uyar*'ın da belirttiği üzere üçüncü kişiye karşı savunman gideri ve diğer yargılama giderlerine ilişkin hüküm ilk takip dosyasından istenemez; ayrı bir icra takibi yapılması gerekir³⁸⁷.

Tasarrufun iptali davalarında savunman gideri, dava konusu parayla ölçülebilir bir malvarlığı değeri olan olağan bir davadaki gibidir ancak yargılama giderleri ve dava konusu harca temel değer olarak ortaya alınan tutar, alacaklının alacağı olmalıdır³⁸⁸. Çünkü savunman gideri, dava konusunun değeri üzerinden oransal

³⁸³ Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 1423; Baki Kuru / Burak Aydın, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı*, Ankara, Yetkin, 2023, s. 524; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, *İcra-İflâs Ders Kitabı*, s. 609, ay. 2504-5; Mehmet Kâmil Yıldırım / Nevhis Deren-Yıldırım, *İcra ve İflas Hukuku*, 9. Baskı, İstanbul, Beta, 2025, s. 723-4; Karşı, *İcra*, s. 874; Görgün/Börü/Kodakoğlu, *İcra*, s. 712; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *İcra*, s. 767; Saçar, *Marmara İcra*, s. 756; Serpil Işık, *İcra ve İflâs Hukukunda İvazsız Tasarrufların İptali Davası*, İstanbul, On İki Levha, 2024, s. 392. Dördüncü kişi ise Yargıtay'a göre seçimlik dava arkadaşıdır, bkz. Talih Uyar, *Tasarrufun İptali Davaları (İİK. m. 277-284)*, 3. Baskı Tıpkı Basım, Bilge Yayınevi, Ankara 2020, s. 79.

³⁸⁴ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, *İcra*, s. 678-9.

³⁸⁵ Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 1431.

³⁸⁶ Uyar, *Tasarrufun İptali Davaları*, s. 180.

³⁸⁷ Uyar, *Tasarrufun İptali Davaları*, s. 168.

³⁸⁸ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, *İcra*, s. 680; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, *İcra-İflâs Ders Kitabı*, s. 612, ay. 2523; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *İcra*, s. 766.

tutardan belirlenir; ancak dava konusu değer ise takip konusu alacak tutarı ile iptal davası konusu tasarrufun değerinden hangisi az ise bu tutardır³⁸⁹.

Tasarrufun iptali davası kazanılırsa, alacaklı yararına savunman gideri davalı borçlu ve üçüncü kişiye ayrı ayrı yükletilmelidir. Eğer davalılardan herhangi biri davacının alacağını öderse, iptal davası konusuz kalır³⁹⁰. Öğretide Uyar'a göre, bu durumda yargıç, duruma göre her birini giderler bakımından tümünden (*zincirleme-müteselsil*) sorumlu tutabileceği gibi giderleri davalılar arasında bölüştürebilir (İİK m. 281/III). Eğer birden çok tasarrufun iptali davası, aralarındaki bağlantı nedeniyle birleştirilirse, birleştirilen her dava için mahkemece ayrı ayrı savunman giderine hükmedilmesi gerekir. Bu bağlamda hiçbir davalı, kendisinin taraf olmadığı tasarruflardaki dava konusu toplam değerleri temel alınarak belirlenecek toplu bir savunman giderinden müstereken ve müteselsilen sorumlu tutulamaz³⁹¹.

Tasarrufun iptali davasının reddedilmesi durumunda, burada bir biçimsel zorunlu dava arkadaşlığı olduğundan, seçimlik dava arkadaşlığı kurallarının uygulanması gerekir. Öyleyse AAÜT m. 3/2'nin koşulları varsa uygulama alanı bulabilecektir; ancak koşulları yoksa her bir davalı yararına ayrı bir dava varmış gibi ayrı ayrı savunman gideri hükmedilir ve davacı üzerine bırakılır. İptal davasının reddi, bir dava koşulunun gerçekleşmemiş olmasından ise; bu durumda davalılar yararına maktu tutardan savunman giderine hükmedilmesi gerekir³⁹².

Tasarrufun iptali davasında savunman gideri, dava konusu taşınmazın aynı ile ilgili olmadığından, savunman gideri ve yargılama giderlerinin ilâmlı icraya konulması için de hükmün kesinleşmesi aranmaz³⁹³.

³⁸⁹ Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 1433; Uyar, *Tasarrufun İptali Davaları*, s. 179; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, *İcra-İflâs Ders Kitabı*, s. 612, ay. 2524; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, *İcra*, s. 680; Işık, *İvazsız*, s. 441.

³⁹⁰ Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 1431; Kuru / Aydın, *İcra Ders Kitabı*, s. 527.

³⁹¹ Uyar, *Tasarrufun İptali Davaları*, s. 180-1.

³⁹² Uyar, *Tasarrufun İptali Davaları*, s. 180.

³⁹³ Uyar, *Tasarrufun İptali Davaları*, s. 180.

j. İflâs Sürecindeki Hukuk Davalarında Savunman Giderinin Durumu

İflâs sürecinde hukuk davaları durup, ancak ikinci alacaklılar toplanmasından sonra sürecektir. Bu durumda davalarda “batıklık yönetimi (*iflâs idaresi*)”, dava takip yetkisi ile donatılmış bir biçimde batkın (*müflis*) yerine davacı veya davalı olacak; duruma göre alacaklılardan birine de bu yetki verilerek davayı sürdürmesi olanağı verilecektir. Bu durumda yargılama giderleri ve savunman gideri, iflas alacağı-borcu mu olacak, yoksa masa alacağı-borcu mı, bu incelenmelidir.

Öğretide *Kuru*’ya göre, konusu iflas masasına girmiş olan mal veya haklara ilişkin davalarda davacı yan iflâs eden yerine dava takip yetkisi ile iflâs idaresinin geçtiği durumda, eğer davacı iflâs idaresi davayı sürdürür ve kazanamazsa, davalı yargılama giderlerini ve savunman giderini iflâs masasından masa alacağı (öncelikli) olarak alır. Davacı iflâs idaresi davayı sürdürmezse, davalı savunman giderini iflâs alacağı (sıraya girerek) olarak alır. Davayı sürdürmeyen iflâs idaresi yerine davacı olan bir alacaklı veya müflis, davayı kazanamadıkları durumda davalının yargılama giderleri, masa veya iflâs alacağı olmaz, bu kişilere yükletilir³⁹⁴.

Eğer iflas yönetimi, davalı yanda bulunursa ve alacağı ve dolayısıyla davayı kabul ederse; bu durumda davacı, iflâs sürecinde davası durduğu için gider yapmayacağından, iflâsın açıldığı ana dek yapılan yargılama giderlerini iflâs alacağı olarak masadan isteyecektir³⁹⁵. Yönetim, davayı kabul etmez ve sonunda haksız çıkarsa, bu kez davacı, yargılama giderlerini masa alacağı olarak isteyebilecektir³⁹⁶.

³⁹⁴ Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 1234.

³⁹⁵ Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 1234.

³⁹⁶ Kuru, *İcra El Kitabı*, s. 1234.

SONUÇ

Çalışmanın ilk iki bölümünde, medenî yargılamada yargılama giderlerini ve savunman gideri olarak adlandırdığımız yargılamayı avukatla yürütmeden kaynaklı giderin giderler arasındaki yerini, gelişimini, niteliğini, kimin cebine girmesi gerektiğini; olan ve olması gereken durumu açıklayarak açıklamaya çalıştık. İngiliz Hukukundaki düzenlemeleri de gözeterek ortak bir başlıklandırma gözettik ki karşılaştırma yapılabilsin istedik. Çalışmanın ana savı olan; bir giderim olan, dolayısıyla yargılama gideri olması gereken çalışma konusu kurum için gider olduğunu belirtmek için “savunman gideri” kavramının kullanılması gerektiğini ileri sürerek bu değişikliği önermemizin gerekliliğini yeri geldikçe açıklamaya çalıştık.

Savunman gideri, “yargılama gideri olan vekâlet ücreti” olarak anılan yargılama gideridir. Bu parasal tutarın, bu gideri yapmış olan davacı veya davalı kişiye ait, bu kişinin iyeliğinde olması gerekir. Yapılan giderlerin giderilmesi (*tazmini*) için öngörülmüş bir yargılama gideri olan parasal tutarın, gideri yapanın parayı verdiği kişiye verilmesi, öncelikle yargıya olan güveni, daha sonra da savunman (avukat) kişilere ve savunmanlık uğraşına olan bakışı zedelemektedir. 2011 yılında yürürlüğe giren HMK m. 330’a göre tarafın yaptığı avukatlık gideri, taraf yararına (*lehine*) hükmedilir. Oysa uygulamada yasalar yorumlanırken en son bakılan yorum kaynağı olmasına karşın düzenlemenin gerekçesine dayanılarak AvY. m. 164/V daha özel hükümdür, o uygulanması düşüncesi baskın gelmiştir. Oysa kanımızca HMK m. 330, AvY. m. 164/V’i yürürlükten kaldırmıştır. Sorunun kaynağı olan yasa ikiliğine bir son verilerek, AvY. m. 164/V düzenlemesinin açık bir biçimde yürürlükten kaldırılması ve daha genel bir yasa olmakla birlikte, HMK’nın, düzenlediği özel hüküm ile AvY. m. 164/V’i ortadan kaldırılmış olduğunun kabulü gerekir. Yine belirtilmelidir ki AvY. m. 164/V’in ortadan kaldırılmış olmadığını varsaysak dahi taraflar bu hükmün tersini kararlaştırabilir¹⁴²⁸. Çünkü bu düzenleme buyurucu nitelikte değildir¹⁴²⁹.

¹⁴²⁸ Atalay, **Pekcanıtez Usûl**, s. 4221-2, ay. 20.54.

¹⁴²⁹ Aday, **Emredici Olup Olmadığı**, s. 1-22.

Hukukumuzda savunman gideri, bir Çizelge'nin kuralları gereğince belirlendiğinden, özünde gerçek giderleri değerlendirmemekte; yalnızca biçimsel bir tazmin temeliyle eksikli bir giderim sağlamaktadır. Usûl ekonomisi ilkesi çok konuşulsa bile, yargılama giderleri düzenimiz bu tutumculuk işini genellikle hak arayanların üzerine yıkıp avukatları korumaktadır. Hak arama sürecinde bir gerçeğe uygunsuzluk sonucunda da yurttaşların devlet yargısından uzaklaşmasına ortam yaratılmakta olduğunu düşünmekteyiz. Çalışmada incelenen İngiliz Hukukunda ise giderler (*costs*) konusu 18. Yüzyıldan beri çok büyük önem taşımış; toplumsal gelişmelere göre ve gerçeklikteki durum hiç göz ardı edilmeden sürekli yeni çözümler getirilmeye çalışılmıştır. Özünde İngiltere'deki düzenin, geçmişte hukuk uğraşını yürütenlerin çok yüksek tutarlarda para kazanması nedeniyle giderek denetim altına alındığı, düzeni dengede tutmak için öngörülen denetim ile de giderlerin ayrı bir uzmanlık alanı olarak ortaya çıktığı da çalışmamızda saptanmıştır. Ayrıca adli yardımın II. Yeryüzü Savaşını sonrası ilk getirilişinde kamunun bolca kaynak sağlaması üzerine savunmanlık uğraşındakilerin çok yüksek tutarlarda para kazanmaya başlamasının sonucu, adli yardım ödeneğinin yetersiz kalması olmuştur. Ardından, İngiltere'de davaya kaynak sağlama anlaşmaları geçerli kılınmaya başlanmış; gider yükü kamu bütçesinden, özel girişimlere kaydırılmıştır. Yine de giderlerin çok yüksek ve öngörülemeyen oluşu çözülemeyince, Alman Hukukunda ve Türk Hukukunda bulunan biçimsel giderler düzenine geçilmesi uzunca tartışılmış ancak doğrudan dava konusuna bağlı olan düzenimize geçilmemiştir. Yine de yargılama aşamalarına ve karmaşıklığa bağlı olarak öngörülen belirli tutarların olduğu Çizelgelerin uygulandığı değişmez giderler düzeni öngörülmüş ve son yıllarda kapsamı da genişletilmektedir. Ancak bu kendine özgü Çizelge düzenine geçilse dahi, hiçbir durumda savunmanlık uğraşındakilerin iki kez ücret alması çözümü uygulanmamıştır.

İngiliz Hukukunda geçmişten günümüze giderlerin edindiği yer nedeniyle uzmanlık alanı olarak ortaya çıkan iki dal vardır: Gider yargıçları ve gider hukukçuları. İngiltere'de giderlerin değerlendirilmesinin kolay olduğu durumda yargılama giderlerini yargılamadaki yargıç yaparken, karmaşık hesaplamalar gerektiğinde bu iş gider görevlilerine bırakılmaktadır. Özünde matematiksel hesaplamaların yargıçların

uğraşması gerekmeyen işler olduğu düşünüldüğünde, bu türden bir uzmanlaşma yargıçların daha verimli çalışmasını sağlayabilir ancak daha çok yargı çalışanının işe alınmasını ve dolayısıyla daha çok kamu giderinin yapılmasını da gerektirdiği açıktır. Öte yandan karmaşık gider durumlarında belirleme, orantılılık ve aşırı olmama ölçütlerine göre somut olayda gider yargıçlarınca belirlenir. İngiliz Hukukunda bu hesaplama işinin yarattığı somut olay dengesinin öngörülemezliği ve belirsizliğinin, ayrıca savunman-müvekkil arası uyuşmazlıkların önüne geçmek için kapsamı giderek genişleyen bir değişmez giderler düzeni öngörülmüştür. Belirli yargılama yolları için öngörülen önceden belirlenmiş bir çizelgeye göre giderlerin ve savunman giderinin belirlenmesini sağlamakta, -çok önemli bir ayrım olarak Çizelgedeki tutarlar dava konusuna bağlı olmamakla birlikte- Türk Hukukundaki biçimsel-belirli giderler düzenine benzemektedir.

Türk Hukukunda somut olaya uymayan birçok durum yaratan biçimsel-belirli giderler düzeninin eleştirilecek pek çok yanı vardır. Ancak İngiliz Hukuku incelendiğinde denilebilir ki gerçek giderler düzeninin de birçok sakıncası vardır. Bu iki düzenin bir ortasının bulunması gerektiğinde, İngiliz Hukukunda denenilen çözümlerin incelenmesi deneyimlerden yararlanılması düşünülebilir. İngiliz Hukukundaki biçimsel giderlere geçişin de yargılamanın her bir aşaması için öngörülen ayrı parasal tutarlarla bir çizelge oluşturulduğunu, bu çizelgede her bir emek konusu işin düşünüldüğünü, Türk Hukukundaki gibi dava konusu temelinde yalnızca hüküm anına göre ya da yargılama hukuku kurumlarına ve yargılama sürecinde çıkan değişik durumlara göre belirlenen katı oranlar ya da belirlenmiş tutarlar belirlenmediğini ve gerçek emeğe daha yakın bir çizelge öngörüldüğünü gözlemlemekteyiz. Ancak yine belirtmek gerekir ki iki ülkedeki geleneklerin, yerel para biriminin değerinin durağanlığının ve alışkanlıkların direnişinin de göz önüne alınması gerekmektedir.

Özellikle Türk Hukukunda avukatların çıkarlarını korumak için bir emekten iki karşılık alması durumu, biçimsel giderler düzeninin işlerliğini sorgulamamıza neden olmaktadır. Avukatlarımızın iki kez emek karşılığı alması durumunun bir gereksinimden doğduğu açıktır; ancak sorunun nedeni, savunmanlık uğraşının bir emek karşılığı gerektirip gerektirmediği mi yoksa biçimsel giderler düzeninin

verimsizliği mi olmadığı ayrıca incelenmelidir. Kanımızca tek sorun biçimsel giderler düzenimizde olmayıp, ana sorun paranın değerindeki yitimidir. Bir diğer sorun, savunmanlık uğraşına ilişkin toplumsal algı sorunun oluşumunda büyük bir yer tutmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda bir de savunmanlık uğraşının ve savunmanların aldığı emek karşılığı ile savunman giderinin ilişkisine ilişkin düşüncelerimizi ortaya koymaya çalıştık. Savunmanların yaptığı işin, somut bir varlığın alım satım yapılması gibi bir iş olmadığını, parasal karşılık beklenen olgunun hukuksal yardım ve bu yardımın sağlanmasındaki hem anlık hem de uzun yıllar süren çalışmaların sağladığı birikmiş bir emek olduğunu vurguladık. Bu emeğin verilmesi, özünde bir hizmet sağlamak demektir. Mal ve hizmet sağlayıcılarını ayıran bu özellikli durumda, savunmanların bu soyut nitelikteki emeklerini alarak meslek yaşamlarını sürdürebilmelerinin gerektirdiği toplumsal koşulları ve bilinci açıkladık. Kuşkusuz savunmanların emek karşılıklarını alamadıkları, yurttaşların savunman kişilerin değerini bilemedikleri bir toplumda, savunmanlar da kendilerini korumak için bir sınıf bilinciyle eyleme geçmişlerdir. Bu da ne yazık ki hak arayanların yaptıkları giderleri geri alamadıkları, adalete erişimin sağlanamadığı bir yargı düzeninin hukukçular eliyle yaratılmasını sonuçlamıştır. Oysa toplumsal ilerlemesi yolunda yargı düzeninin işlerliği, yargıya güvenin sağlanması çok önemlidir. Bu türden bir sınıf çatışmasının yargı düzeni ve yargıya güvene verdiği zarar onarılamaz nitelikte olmakta ve daha başka türden haksızlıkların da önünü açmaktadır. Ancak yine düşüncemize göre, toplumun savunmanlık uğraşına bakışının kötü olmasının bir nedeni de savunmanların bir iş için iki kez emek karşılığı alması, bunun da hak arayanlarda “*Benden neden para istiyor ki, zaten karşı taraftan almayacak mı?*” sorgulamalarını yaratmasıdır. Bu da toplumun savunman kişiye para vermeme tutumunu sağlamlaştıran bir kısır döngü yaratmaktadır. Dava konusuna bağlı biçimsel giderler düzenimiz, savunman giderinin hak arayana geri verildiği bir gider giderimiyle uygulanırsa, toplum da savunmanlara emek karşılıklarını vermek konusunda böyle eli kapalı davranmayacaktır. Savunmana ödeme yapmak istemeyen iş-iyesinin işini alan savunman, karşı yandan alınan savunman gideriyle yetinmekte; savunmana ödeme yapmak isteyen kişi ise ödeme yapmakta, ancak eğer sözleşmese tersini kararlaştırmazsa, karşı yandan bu ödemeyi bir ölçüde bile olsa geri alamamakta, iki kez para ödemek zorunda kalmaktadır. İş-iyesi gönüllü olarak ödeme yaparsa karşı yandan alınacak savunman giderini almayıp,

hak arayan müvekkiline geri veren savunman sayısını, genel uygulamadaki oranını ise bilmiyoruz.

İngiltere’de kapsadığı alan daraltılan gerçek giderler düzeni ile yalnız giderlerle ilgili uyuşmazlıkları izleyen birtakım kişiler de yasayla tanınan bir durum edinmiş ve hukuk ortamında iş bulabilmiştir. Bir yandan adlî yardım kapsamının daraltılmasıyla, adalete erişimi sağlayabilmek için eskiden yasak olan davaya kaynak sağlama olanaklarını yasal bir biçime sokan İngiltere yasa koyucusu sürekli olarak yargılama giderlerinin öngörülebilir olmasını sağlayacak yenilikler getirmektedir. Buna bağlı olarak hak arayanlar artık giderlerini daha iyi öngörebilmektedir; daha özenli bir biçimde dava açmakta, yargılama sonunda yaptığı orantılı giderleri haksız çıkan kişiden alacağını bilen kişiler, türlü kaynak sağlama yollarıyla savunmanlara daha kolay başvurmaktadırlar. Böylece erken aşamadaki öngörülebilirliğin yardımıyla savunmanlara verebileceği en yüksek tutarı söyleyebilen iş-iyeleri ile savunmanlar arasındaki anlaşmazlıkların azalması amaçlanmaktadır.

İngiliz Hukukunda da Türk Hukukunda olduğu gibi avukatla yürütme zorunluluğu yoktur. İngiliz Hukukunda savunmanlara daha kolay başvuru için dava giderlerine kaynak bulma yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yollarla kişilerin savunmanlara başvurmalarının önünün açılması, savunmanların da daha yerinde ve değerini bulan bir biçimde emeklerinin karşılığını aldıklarını düşünmekteyiz. Savunmanlara erişimin kolaylaşması, kişilerin savunmanlara başvurunca hak arama yolunda daha az hak yitirmesini ve yargılama kurallarının da ödün verilmeden uygulanmasını sağlamaktadır. Haklarına savunman aracılığıyla daha sağlıklı erişebilen kişilerin bulunduğu bir toplumda, nitelikli bir kurallar bütünü olan hukuku bilmeyen yurttaşların bir uzmanlık hizmeti veren savunmanlık uğraşına bakışı da daha saygı dolu olmaktadır. Ancak buradaki en önemli sakınca, savunmanlık uğraşının saygınlığını ve kamu hizmeti oluşunu göz ardı edecek bir ortam yaratılması olasılığıdır. Savunman, her durumda özenli davranıp müvekkiline karşı yükümlülüklerini en iyi biçimde yerine getirmelidir; eğer emek karşılığını dava konusuna bağlarsa, insan doğası gereği burada adalete ulaşma konusundaki görevini çiğneyecek durumlara girişebilme olasılığı ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, eğer bir

değişiklik yapılacaksa dava konusuna katılma yasağının göz önüne alınması gerektiğini vurguluyoruz.

Türk Hukukunda gerçek giderler düzenine geçişin gerekip gerekmediği tartışılabilir. Bu çalışma ile yalnızca böyle bir düzenin de var olabileceği, ne biçimde yürütüldüğü ortaya konmak istenmiştir. Ülkemizde gerçekteki giderler yerine dava konusuna odaklanan bir biçimsel gider düzeni vardır, ancak bu da hak arayanlara yaramamakta; çünkü öncelikle HMK m. 330 tarafa yardımı olacak biçimde (“*lehine*”) dese de savunman gideri, tarafın cebine girmemektedir. Ülkemizde eksik giderimli bir gerçek giderler düzeni ise yoktur ve belki olması da İngiliz Hukukunda da tartışıldığı ve kapsamı daraltıldığı gibi işlemez bir düzen yaratacaktır; ancak var olan düzenimizde de çok büyük bir yanlışlık olduğu çok açıktır. Biz bu yanlışlığı ortaya koymaya anlatmaya çalıştık.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümünde medenî yargılama hukukumuzdaki kurumlara ve yargılama sürecinde ortaya çıkan türlü sonuçlara göre savunman giderinin ne biçimde yükletildiği açıklanmaya çalışmış, yeri geldikçe İngiliz Hukukunda karşılığını ya da benzerini bulduğumuz kurum ve sonuç türlerine göre karşılaştırma yapılmış; her başlık altında varsa olması gereken hukuk bağlamında bir çözüm önerisi sunulmuştur.

Savunman giderinin belirlenmesinde kendiliğinden eyleme geçmesi öngörülen yargıç, hukukumuzda çizelgeyi temel alarak biçimsel olarak haklı çıkan yararına savunman giderini hükmetmektedir. Bunun için genel kural, hükümle sona erme durumlarından uyuşmazlığın özünden kabul edilmesi (*esastan kabul*) veya özünden geri çevrilmesi (*esastan ret*) sonuçlarında oransal bir tutar öngörülmüştür. Yargılamanın özünden çözümlenmeden sona erdirildiği (*hüküm dışındaki*) durumlarda verilen davanın açılmamış sayılması, davanın usûlden reddi, görevsizlik ve yetkisizlik kararı, konusuz kalma veya davaya son veren taraf işlemleri gereği verilen karar verilmesine yer olmadığına ilişkin karar gibi karar türlerinde ve bu kararların verildiği durumlarda özellikle çizelgenin de öngördüğü aşamasal olasılıklar da gözetilerek savunman giderinin özellikli durumları incelenmiştir. Vardığımız sonuç; yargılama türü bakımından çizelgenin her durumda gerçeğe yakın bir giderim sağlamadığı,

gerçeğe yakınlığın her düzende belli ölçüde sağlanamayacağını kabullenip, bu amacı göz ardı etsek bile usa-yatkın bir çözüm sunmada yetersiz kaldığı ve tartışma yarattığı; özel yasalarda kimi durumda güçsüz yanı korumak için getirilen ve buna göre belirlenen, çizelgenin üzerinde uygulanması gereken kurallar ile yoruma açık durumların oluştuğudur. Kanımızca gerçek giderler düzenine geçilmesine gerek yoksa bile, yargılama sonunda verilecek karara ve dava konusuna bağlı oransal veya belirli bir tutardan belirlenmesi yerine, yargılama giderlerinin her emek ve aşama için belli bir tutar öngörerek belirlenmesi ve yargılamanın kısa tutulması için birtakım yaptırımlar ve geri alınabilecek giderler öngörülmesi düşünülebilir. Yargılamanın öncesinde ve yargılama sırasındaki davranışların, giderlerin belirlenmesi bakımından hem savunmanların sorumlu tutulabileceği hem de geri alınabilir giderlerde kesinti yapılabileceği yönünde birtakım yaptırım ve yargıca verilebilecek yetkilerle birlikte bir ölçüt olarak ele alınması düşünülebilir. Bu türden yaptırımlar, savunmanları da yargılamayı daha kısa sürede bitirme konusunda isteklendirebilir. Yargılama giderlerinin belirlenmesinde “yargılama öncesindeki veya sırasındaki davranış” ölçütü, İngiliz Hukukunda teksif ilkesinin uygulanmasında önemli bir aygıt olarak kullanılmaktadır. Ayrıca ülkemizde işlerliği sorgulanan uzlaşma (*sulh*) kurumu bakımından İngiliz Hukukundaki bağlayıcı Bölüm 36 Önerileri’nin Türk Hukukuna uyarlanarak alınmasının düşünülebileceğini belirtelim.

Son olarak, İngiliz Hukukundaki incelemelerimizde gördüğümüz üzere, ne çözüm denenirse denensin eksiksiz veya sakıncalı yanı olmayan, herkes için işler bir yargılama giderleri düzeni kurulamayacaktır. Önemli olan, bu gerçeği kabullenmek ancak daha dengeli ve daha iyi bir düzeni de aramayı bırakmamak ve yükü, güç kullanma tekeli eline almış olan devletin yargı örgütüne, yargı gücüne ve yargılama kurallarına güvenerek uygarlaşan, uygarlaşma uğraşında olan yurttaşların sırtına yüklememektir.

KAYNAKÇA

- Abel, Richard L.: **The Legal Profession in England and Wales**, Oxford, Basil Blackwell Ltd., 1988.
- Adalet Bakanlığı: **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nda İç Tahkim (m. 411-448) Paneli**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2007.
- Adams, George Burton: "The Descendants of the Curia Regis", **The American Historical Review**, Oct., 1907, Vol. 13, No. 1 (Oct., 1907), pp. 11-15. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/1834884>. Accessed 3 Sept. 2023.
- Aday, Nejat: **Avukatlık Hukukunun Genel Esasları**, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1994.
- Aday, Nejat: "Yargılama Gideri Olarak Davayı Kaybeden Tarafa Yüklenecek Vekâlet Ücretinin Avukata Ait Olacağına Dair AVK m. 164/Son Hükümünün Emredici Olup Olmadığı Sorunu Üzerine Düşünceler", **Selçuk Öztekin'e Armağan**, Cilt I, İstanbul, Filiz, 2022.
- Akgül, Salih: "Avukatlık Sözleşmesi ve Avukatlık Ücreti", **ABD**, Yıl 75, 2018/4, (s. 341-364).
- Akıncı, Ziya: **Milletlerarası Tahkim**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2020.
- Akkan, Mine: **Medenî Usûl Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010.
- Akkan, Mine: "Arabuluculuk Faaliyeti Sonucunda Anlaşılan Hususlarda Dava Açma Yasağı ve Sonuçları", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 20, sy. 2 (Aralık 2018), s. 1-31.
- Akkaya, Tolga: **Medenî Usûl Hukuku Bakımından Boşanma Davası**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017.
- Akkaya, Tolga: **Medenî Usûl Hukukunda İstinaf**, Ankara, Yetkin, 2009.
- Akıntürk, Turgut: **Müteselsil Borçluluk**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1971.

- Akil, Cenk: **Kısmî Dava**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013.
- Aksoy, Elif: "Objektif Dava Birleşmesi", **TBBD**, 2015/117, s. 221-2.
- Aküzüm, Ural: **Dava Fonlama: Kavram, Adalete Erişim, Hukukî ve Etik Sorunlar**, İstanbul, Hukuk Akademisi Eğitim ve Yayıncılık, 2021.
- Akyol, Şener: **Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı**, İkinci Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2006.
- Akyol Aslan, Leyla: **Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011.
- Akyol Aslan, Leyla: **Medeni Usul Hukukunda Delil Tespiti**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011.
- Akyol Aslan, Leyla: "Anayasa Mahkemesinin 14.01.2010 Tarihli Kararı Çerçevesinde- Yargı Harçlarına İlişkin Bazı Sorunlar ve Güncel Gelişmeler", **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara 2011, C.1, S. 1, s. 32-52.
- Alangoya, Yavuz: "Yargılama Sırasında Tarafta (Yanda) İradî Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkında Düşünceler", **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, c. 3, sy. 5, ss. 125-194.
- Alangoya, Yavuz / Yıldırım, M. Kâmil / Deren-Yıldırım, Nevhis: **Medenî Usul Hukuku Esasları**, Tıpkı 8. Baskı, İstanbul, Beta, 2011.
- Albayrak, Adem: **6100 Sayılı HMK'ya göre Hazırlanmış Açıklamalı, Örnekli, İçtihatlı, Uygulamaya Yönelik İhtiyati Tedbir Dilekçe, Karar ve Duruşma Örnekleri**, Ankara, Adalet, 2017.
- Aldemir, Hüsnü: **Hukuk Davalarında Yargılama Gideri**, 4. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017.

- Aldemir, Hüsnü: **Hukuk Davalarında Yargılama Gideri**, 5. Baskı, Ankara, Adalet, 2019.
- Alpay, Ece: **İngiliz ve Türk Yargılama Hukukunda Sözlülük İlkesi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Andrews, Neil H.: **Andrews on Civil Proceedings, Volume I**, Cambridge, Intersentia, 2013.
- Andrews, Neil H.: **The Modern Civil Process: Judicial and Alternative Forms of Dispute Resolution in England**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2008.
- Ansay, Sabri Şakir: "İslah", **AÜHFD**, C. VII, S. 1, 1950, s. 123.
- Aral, Vecdi: **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Aras, Aslı: **Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usulü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017.
- Arslan, Aziz Serkan: "Terditli Davada Taleplerin Ayrılması ve Buna İlişkin Sorunlar", **İnÜHFD**, 16(1), 2025, s. 76-85.
- Arslan, Kudret: **Hacizde İstihkak Davası**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- Arslan, Kudret: **Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016.
- Arslan, Ramazan: **Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi (İade-i Muhakeme)**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1977.
- Arslan, Ramazan: **Medenî Usûl Hukukunda Dürüstlük Kuralı**, Ankara, S Yayınları, 1989.
- Arslan, Ramazan: "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Geçici Hukuki Korumalar Konusunda Getirdiği Yenilikler", **Bankacılar Dergisi**, Ocak 2013, s. 7-28.

Arslan, Ramazan /

Yılmaz, Ejder /

Taşpınar Ayvaz, Sema

/ Hanağası, Emel:

İcra ve İflâs Hukuku, Güncellenmiş 10. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2025.

Arslan, Ramazan /

Yılmaz, Ejder /

Taşpınar Ayvaz, Sema

/ Hanağası, Emel:

Medenî Usul Hukuku, 10. Baskı, Ankara, Yetkin, 2024.

Arslandoğan, Birce:

Medenî Yargılama Hukukunda Delil Tespiti, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.

Arslandoğan, Birce:

"Alman Yargılama Hukukundaki Düzenleme Işığında Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 'Hükmün Tamamlanması' Başlıklı 305/A Hükmüne İlişkin Değerlendirmeler", **Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 9, S 1, Haziran 2021, s. 117-133.

Arslanpınar, Tuğçe:

Medeni Yargılama Hukukunda Karşı Dava, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017.

Arslanpınar Tat,

Tuğçe:

Türk ve İsviçre İflâs Hukukunda Paylaştırma, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2021.

Aslan, İsmail Yılmaz:

6502 Sayılı Kanuna Göre Tüketici Hukuku, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2015.

Aşık, İbrahim / Oruç,

Yakup / Tok, Ozan /

Saçar, Ömer Faruk /

Aşit, Recep:

İcra ve İflâs Hukuku, Ankara, Seçkin, 2025.

Atalay, Oğuz:

"Yargılama Giderleri", **Pekcanıtez Usûl**, 16. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025, s. 4205-4280.

Atalı, Murat:

"6502 sayılı Kanun'un Tüketici Sorunları Hakem Heyetlerine İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi", **Prof. Dr. Ejder**

- Yılmaz'a Armağan**, C. I, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 397-418.
- Atalı, Murat /
Direnisa, Efe: "Karar ve Hüküm", **Pekcanitez Usûl**, 16. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025, s. 3201-3561.
- Atalı, Murat /
Direnisa, Efe /
Köroğlu, Anıl: **Yargıtay ve BAM Kararları Işığında İcra Hukukunda İstihkak Davası (İİK m. 96-99)**, Gözden Geçirilmiş ve Yeni Kararlar Eklenmiş 2. Bası, Ankara, Yetkin, 2025.
- Atalı, Murat /
Ermenek, İbrahim /
Erdoğan, Ersin: **İcra ve İflâs Hukuku**, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 8. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2024.
- Atalı, Murat /
Ermenek, İbrahim /
Erdoğan, Ersin: **Medenî Usûl Hukuku**, 7. Bası, Ankara, Yetkin, 2024.
- Atatürk, Mustafa
Kemal: **Atatürk'ün Bütün Eserleri-Cilt:15 (1923)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2005.
- Atatürk, Mustafa
Kemal: **Medenî Bilgiler / Türk Milletinin El Kitabı**, 2. Baskı, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2010.
- Atıcı, Cansu: **Medeni Usûl Hukukunda Dava Ehliyeti**, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Atmaca Ülkü, Hande: **Anlaşmalı Boşanma Protokolü Nasıl Düzenlenir?**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Aybakan, Bilal: "Hapis Hakkı", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hapis-hakki> (27.10.2024).
- Aydın, Murat: **Avukatlık Sözleşmesi**, 7. Baskı, Ankara, Seçkin, 2020.
- Aydın, Turgay: "Türkiye'de Avukatlığın Tarihi ve İlk Kurulan Barolar Hakkında", **Adalet Dergisi**, (71), s. 503-526. (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.57083/adaletdergisi.1391708>.

- Aydoğdu, Murat: **Tüketici Hukuku Dersleri**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015.
- Aygöl, Musa: "Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usul Hukuku Problemleri", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, c. 31, sy. 2 s. 83-121.
- Aykut, Gökhan: **Hukuk Davalarında Avukatlık Ücreti (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Azaklı Arslan, Betül: **Medenî Usûl Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018.
- Bağatur, Mehmet
Çağrı / Öge, Hande: **Sorularla Sigorta Tahkim**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Bağlı Tahiroğlu,
Yasemin: **Hukuk Yargılamasında Vekâlet Ücreti (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Baker, C. Edwin: "The Ideology of the Economic Analysis of Law", **Philosophy & Public Affairs**, Autumn, 1975, Vol. 5, No. 1 (Autumn, 1975), p. 3-48.
- Baker, John: **An Introduction to English Legal History**, (4th Edn), Oxford, Oxford University Press, 2007.
- Baker, John: **An Introduction to English Legal History**, (5th Edition), Oxford, Oxford University Press, 2019.
- Bal, Nurullah: **Haksız Takip Nedenine Dayanan Tazminat Sorumluluğu**, Ankara, Yetkin, 2023.
- Barlas, Nami: "Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının Alman Medeni Kanunundaki Düzenlenme Tarzı ve Eleştirisi", **Journal of Istanbul University Law Faculty**, S. 55, N. 3, s. 191-208.

- Bartlett Gower,
Laurence Cecil: "The Cost of Litigation", The Modern Law Review, Jan., 1954,
Vol. 17, No. 1 (Jan., 1954), s. 1-23.
- Basım, Aybüke: **Seçimlik Dava (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Batı, Murat: **Vergi Hukuku (İİBF, MYO ve Mesleki Sınavlar İçin)**,
Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara, Seçkin, 2025.
- Belgesay, Mustafa
Reşit: **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerh**, Cilt I-II, İstanbul,
İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1939.
- Belgin Güneş, Derya: "Medenî Usûl Hukukunda Hükmün Tamamlanması (HMK
m.305/A)", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**,
12(1), s. 313-328.
- Bentham, Jeremy: **An Introduction to the Principles of Morals and Legislation**,
1907 Reprint of 1823 Edition (First printed 1780.), Oxford,
Clarendon Press, 1907. (Çevrimiçi)
<https://www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html>.
02.10.2024.
- Bentham, Jeremy: **A Fragment on Government**, Oxford, Clarendon Press, 1891.
- Bentham, Jeremy: **Defence of Usury: Shewing the Impolicy of the Present Legal
Restraints [sic] on the Terms of Pecuniary Bargains: to which
is Added a Letter to Adam Smith, Esq. L.L.D. on the
Discouragement of Inventive Industry**, Printed for Mathew
Carey by Lang and Ustick, Philadelphia, 1796.
- Bentham, Jeremy /
Bowring, John (ed.): "Principles of Judicial Procedure, with the Outlines of A
Procedure Code.", John Bowring, **The Works of Jeremy
Bentham Volume II**, Edinburgh, William Tait, 1843.
- Berki, Ali Himmet: **İslâm Şeriatinde Kaza Tarihi ve İfta Müessesesi**, Ankara,
Yargıçoğlu Matbaası, 1962.
- Berkin, Necmeddin: **Medenî Usul Hukuku Esasları**, İstanbul, Hamle Matbaası,
1969.

- Berkin, Necmeddin: **Tatbikatçılara İcra Hukuku Rehberi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1980.
- Berkin, Necmeddin: **Tatbikatçılara Medenî Usul Hukuku Rehberi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1982.
- Berman, Harold J.: **Hukuk ve Devrim - Batı Hukuk Geleneğinin Oluşumu (Çeviren: Kıvılcım Turanlı)**, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2020.
- Bigelow, Melville Madison: **History of Procedure in England from the Norman Conquest: The Norman Period (1066-1204)**, London, Macmillan and Co., 1880.
- Bilge, Necip: **Bankacılar İçin Takip Hukuku Bilgisi**, Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1975.
- Bilge, Necip: **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1967.
- Bilge, Necip: **Medenî Yargılama Hukuku Dersleri**, İkinci Basım, Ankara, Sevinç Matbaası, 1967.
- Bilge, Necip / Önen, Ergun: **Medeni Yargılama Hukuku**, 3. Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, 1978.
- Bilici, Nurettin: **Vergi Hukuku (Vergi Usul Hukuku, Vergi Tahsil Hukuku, Vergi Yargı Hukuku)**, Güncellenmiş 56. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, 2024.
- Birks, Michael: **Gentlemen of the Law**, London, Stevens & Sons, 1960.
- Biyan, Özgür / Yılmaz, Güneş: "Karşı Taraf Vekâlet Ücretinin Hukuki Niteliği ve GVK, KDVK ve VUK Karşısındaki Durumu", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 348 Eylül 2017, s. 84-93.
- Blake, Susan / Browne, Julie / Sime, Stuart: **The Jackson ADR Handbook**, Second Edition, Oxford, Oxford University Press, 2016.

- Brooke, Henry: "The History of Legal Aid – 1945 to 2010", Blog yazısı: <https://sirhenrybrooke.me/2016/07/16/the-history-of-legal-aid-1945-to-2010/>
- Bolayır, Nur: **Medenî Usûl Hukuku'nda Hâkimin Hukuku Re'sen Uygulaması İlkesi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Boran, Nilüfer: **İcra Takibinin İptali ve Taliki**, İzmir, Güncel Yayınevi, 2006.
- Boran Güneysu, Nilüfer: **Medenî Usûl Hukukunda Karar**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2014.
- Bowen, Charles: 'Law Courts under the Judicature Acts' (1886), **The Law Quarterly Review**, Volume 2, S. 1, London, Sweet & Maxwell Stevens, 1886.
- Börü, Levent: **Dava Konusunun Devri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012.
- Börü, Levent: "Sıfat ve Dava Takip Yetkisi", **BATİDER**, 2011, C. XXVII, S. 3, s.249-278.
- Brand, Paul: "Henry II and the Creation of the English Common Law", **Henry II: New Interpretations**, Rochester, Boydell Press, 2007.
- Brundage, James A.: **The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts**, Chicago, University of Chicago Press, 2008.
- Brundage, James A.: "The Rise of the Professional Jurist in the Thirteenth Century", **20 Syracuse J. INT'L L. & COM.** 185 (1994), pp. 185-190.
- Budak, Ali Cem: **Avrupa'da Hukuk Yargılamasının Kısa Tarihi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2023.
- Budak, Ali Cem: "6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a Göre Tüketici Hakem Heyetleri". **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 16, Temmuz (Temmuz 2014), s. 98.
- Budak, Ali Cem: "Sigortacılık Kanununda Tahkim: Sigortacılık Kanunu'nun 30. Maddesi, HMK'nun Yürürlüğe Girmesi ve 6327 Sayılı Kanun

- Değişikliğinden Sonra Nasıl Yorumlanmalıdır?", **Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi**, Cilt 1, sayı 2 (2013), s. 69.
- Budak, Ali Cem: "Sigortacılıkta Tahkim Alanında Meydana Gelen Değişiklikler", **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Kuruluşunun 20. Yılı Armağanı Cilt: I**, Cilt: XIII, Sayı:1, Yıl: 2016, s. 121-129.
- Budak, Ali Cem: "Türk Hukukunda Çekişmesiz Yargı", **Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV**, Ankara, 30 Eylül-1 Ekim 2005, TBB Yayınları.
- Budak, Ali Cem /
Demirbaş, Osman: "Mayıs Adli İnkılabı", Hazırlayanlar: Semiha NURDAN – Muhammed ÖZLER, **XVIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (VIII. Cilt), Hukuk ve Diplomasi – Türk-Ermeni İlişkileri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2022, sayfa 57 – 78. (Çevrimiçi) <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/04-AliCemBudak-OsmanDemirbas.pdf>.
- Budak, Ali Cem /
Yağcı, Mustafa Okan: "Mevsimsiz Dava: Davanın Vaktinden Önce Açılması", **Adalet Dergisi**, S. 70, Nisan 2023, s. 17–46.
- Bulut, Uğur: **Medenî Usûl Hukukunda Davaların Yığılması (Objektif Dava Birleşmesi)**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017.
- Bulut, Uğur / Yüce,
Fazilet: "İcra Takibine Başvuruda Dürüstlük Kuralına Aykırılık ve Sonuçları", **YBHD**, 2025, S. 2, s. 773–832.
- Bulut Yamaç, Tuğba: **Sigorta Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Burcuoğlu, Halûk: "Avukatlık Sözleşmesi ve Avukatlık Ücreti ile İlgili Önemli Bazı Sorunlar", **TBB Dergisi**, Sayı 49, 2003, s. 49-82.
- Büyükay, Ferhat: **Arabuluculuk Anlaşma Belgesi ve İcra Edilebilirlik Şerhi**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018.

- Büyükay, Ferhat: **Menfi Tespit Davası**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2024.
- Candemir, Mehmet Ünsal: **Medeni Usul Hukukunda Kanun Yollarına Kötüniyetle Başvuru**, İstanbul, Sümer Kitabevi, 2022.
- Cannon, Andrew J.: "Designing Cost Policies to Provide Sufficient Access to Lower Courts", (2002) **23 Civil Justice Quarterly**, Sweet & Maxwell, London, p. 198-253. (Çevrimiçi) DOI: 10.2139/ssrn.2170213.
- Cavallini, Cesare: "Why Is the Lura Novit Curia Principle Not Applied Yet in English Law", **Global Jurist**, Volume 17, Issue 3, 20170010, DOI/10.1515/gj-2017-0010, s. 1-22.
- Chaucer, Geoffrey: **The Riches of Chaucer: In which His Impurities Have Been Expunged; His Spelling Modernised; His Rhythm Accentuated ... Also Have Been Added a Few Explanatory Notes and a New Memoir of the Poet** (Ed: Charles Cowden Clarke), London, C. Lockwood & Company, 1870.
- Christian, E. B. V.: **A Short History of Solicitors**, Cambridge, FB Rothman, 1896.
- Clauson, Sir Gerard: **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford, Clarendon Press, 1972.
- Clarke, Anthony: "The Woolf Reforms: A Singular Event or an Ongoing Process?", **The Civil Procedure Rules Ten Years On** (ed. Déirdre Dwyer), Oxford, Oxford University Press, 2009, s. 33-52.
- Competition and Markets Authority: **Legal Services Market Study: Interim Report**, London, CMA, 2016.
- Cumalıoğlu, Emre / Kalkancı, Yasemin / Öbek, Sena: "Avukatın Hapis Hakkına İlişkin Yargıtay Kararlarının Eleştirisi", **TBB Dergisi**, 2024 (175), s. 303-358.
- Çağa, Tahir: "Ödeme Emrine İtirazın İptaline Dair", **Batider**, 1976/VIII/3, s. 21-31.

- Çavuş, Burcu: **Medenî Usûl Hukukunda Hükümün Tamamlanması**, İstanbul, On İki Levha, 2022.
- Çelikel, Aysel / Erdem, Bahadır: **Milletlerarası Özel Hukuku**, Yenilenmiş 18. Baskı, Beta, İstanbul 2024.
- Çelikoğlu, Cengiz Topel: "Karşı Tarafa Tahmil Olunan Avukatlık Ücretinin Hukuki Niteliği", **DEÜHFD**, C.16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan ÖS, 2015, s. 1093 - 1139.
- Çiftçi, Murat Özgür: **Medeni Yargılama Hukukunda İstinaf**, 2. Baskı, Ankara, Adalet, 2016.
- Çon, Ömer: **İhâlenin Feshi (İcra ve İflâs Kanunu Madde 134)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021.
- Dannemann, Gerhard: "Access to Justice: an Anglo-German Comparison", **European Public Law**, Volume 2, Issue 2 (1996) s. 271 – 292.
- Dayınlarlı, Kemal: **Dictionary of Legal Terms: English Turkish – Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 2010.
- Demir, Ömer Faruk: **İstirdat Davası**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Deren-Yıldırım, Nevhis: **Türk, İsviçre ve Alman Medeni Usul Hukukunda Kesin Hükümün Sübjektif Sınırları**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996.
- Deveci, Zeynep Sümeyra: **Çekişmesiz Yargıda İlgili Kavramı ve Hukuki Durumu**, Ankara, Adalet, 2025.
- Deynekli, Adnan: "Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlar", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, Özel Sayı 2014, s. 105-122 (Basım Yılı: 2015) Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e Armağan.
- Deynekli, Adnan: "4949 Sayılı Kanun'la Değişik İcra ve İflas Kanununa Göre Adi ve Rehinli Alacakların Sırası", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 54, sy. 1 (Aralık 2004), s. 191-204.

- Deynekli, Adnan / Kısa, Sedat: **Haciz ve İflâsta Sıra Cetveli**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996.
- Deynekli, Adnan / Kısa, Sedat: **İtirazın İptali Davaları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- Deynekli, Adnan / Kısa, Sedat: **İtirazın İptali Davaları**, 3. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013.
- Deynekli, Adnan / Saldırım, Mustafa: **Öğretide ve Uygulamada İhtiyati Haciz**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- Dişel, Buse: **Dava Takip Yetkisi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Doğan, Mehmet: **Hukuk Muhakemeleri Usulünde Gıyapta Yargılama ve Dosyanın İşlemden Kaldırılması**, Ankara, Yargıçoğlu Matbaası, 1979.
- Ehrlich, Eugen: **Fundamental Principles of the Sociology of Law (with an introduction by Roscoe Pound; with a new introduction by Klaus A. Ziegert)**, Second Printing, New Jersey, Transaction Publishers, 2002.
- Eken, Can: **Third-Party Funding in Investment Arbitration A New Player in the System**, Springer, 2024.
- Eken, Can: **Uluslararası Tahkim ve Uluslararası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Ekmekçi, Ömer / Özekes, Muhammet / Atalı, Murat: **Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyarî ve Zorunlu Arabuluculuk**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Ekmekçi, Ömer / Özekes, Muhammet / Atalı, Murat / Seven, Vural: **Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019.

- Elgün Toğrul, Emel
Şeyda: **Medeni Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması ve Sonuçları**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2011.
- Elgün Toğrul, Emel
Şeyda: **Medenî Usûl Hukukunda Dava Ehliyeti**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021.
- Ercan, İbrahim: **Medeni Usul Hukukunda İhtiyati Tedbir (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Erdem, Murat: **İcra İflâs Hukukunda İtirazın İptali Davası (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Erdönmez, Güray /
Bolayır, Nur: "Medenî Usûl Hukukunda Hâkim Olan İlkeler", **Pekcanitez Usûl**, 16. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025, s. 1201-1412.
- Erem, Faruk: **Meslek Kuralları (Şerh)**, 3. Bası, Ankara, TBB Yayınları, 1977.
- Erişir, Evrim: **Geçici Hukukî Korumamın Temelleri ve İhtiyatî Tedbir Türleri**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- Erişir, Evrim: **Medeni Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti**, İzmir, Güncel Yayınevi, 2007.
- Erişir, Evrim: "Tüketici Hakem Heyetleri ve Tüketici Mahkemelerinde Gider ve Vekâlet Ücreti", **4. Tüketici Hukuku Kongresi Makale, Bildiri ve Ses Çözümleri, Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları 2014-2015**, (Editör: Tokbaş, Hakan/Üçışık, H. Fehim), Bilge, Yayınevi, Ankara 2015, s. 470-492.
- Erişir, Evrim: "Tüketici İşlemlerinden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümü Usulü", **Yeni Tüketici Hukuku Konferansı**, (Ed.: Murat İnceoğlu, Makaleler-Tartışmalar), İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2015, s. 43-122.

- Ermenek, İbrahim: **Medenî Usûl Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014.
- Ermenek, İbrahim: **Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul (Mahkeme Huzurunda Yapılan Kabuller)**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009.
- Ermenek, İbrahim: "Yargı Kararları Işığında Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri ve Bu Alanda Ortaya Çıkan Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri", **HBV-HFD**, c. 17, sy. 2, s. 563 - 630.
- Ertanhan, Mesut: **Yargılama ve Takip Giderleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Erzurumlu Işık, Nurbanu: **Medenî Usûl Hukukunda Yorum - Hukuk Yaratma ve İçtihadı Birleştirme Kararları**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2023.
- Fenn, Paul / Rickman, Neil: "The Impact of Legislation on the Outcomes of Civil Litigation: An Empirical Analysis of the Legal Aid Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012", **SSRN Electronic Journal**, 2019.
- Fischer, Judith D.: **Pleasing the Court Writing Ethical and Effective Briefs**, Second Edition, Carolina Academic Press, 2011.
- Fischer, Judith D.: "Bareheaded and Barefaced Counsel: Courts React to Unprofessionalism in Lawyers' Papers" (1997), **Suffolk University Law Review**, Vol. XXXI, No. 1, 1, 1997, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2347591>.
- Friston, Mark: **Friston on Costs**, 4th Edition, Oxford, Oxford University Press, 2023.
- Gedikli, Fethi: "Kazâ", **TDV İslâm Ansiklopedisi** (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/kaza--yargi#2-osmanli-devletinde-kaza> (14.08.2024).

- Gençcan, Ömer Uğur: **Boşanma Hukuku 6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Hazırlanmış Bilimsel Açıklama ve Son İçtihatlar**, 8. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2019.
- Goethe, Johann
Wolfgang von: **Wilhelm Meister's Apprenticeship (Volume II)**, (Translated from the German of Goethe by Thomas Carlyle) London, Chapman and Hall Limited, 1899.
- Görgün, Şanal / Börü,
Levent / Kodakoğlu,
Mehmet: **İcra ve İflâs Hukuku**, 5. Baskı, Ankara, Yetkin, 2024.
- Gurney Gurney-
Champion, Frederick
Cecil: **Justice and the Poor in England**, London, Routledge, 1926.
- Gündoğan, Burhan: **İcra Hukuku Dersleri**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1970.
- Gündüz, Okan: **Anglo-Amerikan Hukuku Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Dava Yönetimi**, Ankara, Yetkin, 2009.
- Gül, Mehmet Akif: **Medenî Usûl Hukukunda Dava Değeri**, İstanbul, On İki Levha, 2022.
- Güler, Filiz: **İngiliz Hukuku'nda Küçük Talepler Yargılama Usûlü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.
- Güner, Semih: **Avukatlık Hukuku**, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015.
- Güner, Semih: **Avukatlık Sözleşmesi ve Ücreti**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014.
- Güneş, Gülsen: **Verginin Yasallığı İlkesi**, 3. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2011.
- Günergök, Özcan: **Avukatlık Sözleşmesi**, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013.

- Hanağası, Emel: **Davada Menfaat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009.
- Hatipoğlu, Tahsin: **İhtiyati Tedbir Yargılaması**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- Hodgson, Maurice: **Civil Justice Review: Report of the Review Body on Civil Justice**, Cm 394, London, HMSO, 1988.
- House of Commons: **The Access to Justice Bill [HL], Legal aid Bill 67 of 1998-99 Research Paper**, 22 March 1999.
- House of Commons of Great Britain: **The Statutes of the Realm: Printed by Command of His Majesty King George the Third, In Pursuance of an Address of the House of Commons of Great Britain. From Original Records And Authentic Manuscripts**, London, Dawsons of Pall Mall, 1810-1828.
- Hukuk Adamları Kulübü Seminer Çalışmaları: **“Avukatlık Ücreti” (Raportörü Av. Talih Uyar)**, H. A. K. Yayınları, Ankara, Ayyıldız Matbaası A. Ş., 1971.
- Hullock, John: **Law of Costs in Civil Actions and Criminal Proceedings**, London, W. Clarke and Son, 1796.
- Hurst, Peter: **Civil Costs**, Sixth Edition, London, Sweet & Maxwell Ltd, 2018.
- Işık, Melih: **Medeni Yargılama Hukukunda Davanın Konusuz Kalması**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2024.
- Işık, Serpil: **İcra ve İflâs Hukukunda İvazsız Tasarrufların İptali Davası**, İstanbul, On İki Levha, 2024.
- İçen, Adem: **7155 Sayılı Kanun'a Göre Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Haciz Yoluyla İlamsız Takip Usulü**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2023.
- İlgün, Candaş: **Karşı Yan Vekâlet Ücreti**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015.
- İmre, Zahit: **"Hapis Hakkı Üzerinde Bir Tetkik"**, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XVIII, S. 3-4, 1952, s. 742-781.

- İnan, Ayşe Afet: **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- İnan, Muhammet: **Kısmi Dava (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- İyilikli, Ahmet Cahit: "Mütekabil (Karşılık) Dava", **Yargıtay Dergisi**, 2004/1-6, s. 147-164.
- Jackson, Rupert: "Legal Aid and the Costs Review Reforms", Cambridge Hukuk Fakültesi'nde 5 Eylül 2011'de yaptığı ünlü konuşmanın çıktısı, s. 4. Çevrimiçi erişim için bkz. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/Speeches/lj-jackson-speech-legalaidetlecture.pdf>
- Jackson, Rupert: **The Review of Civil Litigation Costs: Final Report by Sir Rupert Jackson**, London, TSO, 2010.
- Jackson, Rupert: **Review of Civil Litigation Costs: Preliminary Report**, London, HMSO, 2009.
- Jackson, Rupert: **Review of Civil Litigation Costs: Supplemental Report, Fixed Recoverable Costs**, London, HMSO, 2016
- Jolowicz, JA: **On Civil Procedure**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Kaçak, Nazif: **Yargı Kararlarıyla Avukatlık Kanunu ve İlgili Mevzuat**, Ankara, Seçkin, 2001.
- Kale, Serdar: **Marka Davalarında Yargılama Usulü**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2020.
- Kale, Serdar: **Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2010.
- Karaca Öz, Ayşe: "Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Aşırı Yararlanma Sebebiyle İptali", **Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11/2 (Aralık 2023), s. 1406-1428.

- Karaaslan, Varol: "Manevi Tazminat Davaları Belirsiz Alacak Davası Olarak Açılabilir Mi?", **MİHDER**, C:10, S:29, 2014/3, s. 25-55.
- Karakas, Cemal Fazıl: **İcra ve İflâs Hukukunda Sıra Cetveli (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Karasu, Rauf: **Yargıtay ve Sigorta Tahkimi İtiraz Hakem Heyeti Kararları Işığında Karayolları Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (Trafik Sigortası)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016.
- Karataş, Erol / Ertekin, İzzet: **İcra ve İflâs Hukukunda İstihkak Davaları**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1998.
- Karslı, Abdürrahim: **İcra ve İflas Hukuku Esasları**, 4. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2022.
- Kaya, Hasan: **Yargılama Giderleri**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2021.
- Kayıhan, Şaban / Ünlütepe, Mustafa: "Sigorta Tahkim Yargılamasına Konu Uyuşmazlıklarda Hükmedilecek Vekâlet Ücreti", **HKÜHFD**, Cilt: 6, S. 12, 2016, s. 109 - 124.
- Kaymakçı, Ceyhan Feyza: **Türk ve İngiliz Hukuku'nda Aile Hukukundan Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda Eşlere Uygulanan Geçici Hukukî Koruma Önlemleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Kılınç, Ayşe: **Medenî Usûl Hukukunda Adlî Yardım**, Ankara, Adalet, 2013.
- Kıyak, Emre: "Tarafları Bağlayıcı Arabuluculuk Anlaşmalarının Hukuki Niteliği ve Dava Açma Yasağı Etkisi Üzerine Düşünceler", **Lexpera Blog Yazısı**, 21.11.2019.
(<https://blog.lexpera.com.tr/taraflari-baglayici-arabuluculuk-anlasmalarinin-hukuki-niteliği-ve-dava-acma-yasagi-etkisi-uzerine-dusunceler/>).

- Kiraz, Taylan Özgür: **İcra Mahkemesinde İtirazın Kaldırılması (İİK m. 68-70)**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013.
- Kiraz, Taylan Özgür: **İcra Mahkemesinde İtirazın Kaldırılması (İİK m. 68-70)**, Ankara, Kartal Yayınevi, 2007.
- Kodakoğlu, Mehmet: **Medenî Usul Hukukunda Aslî Müdahale**, Ankara, Legem Yayıncılık, 2018.
- Korkmaz, Ramazan: **Medenî Usûl Hukuku Açısından Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Korkut, Makbule Serra: **Medenî Usûl Hukuku Esasları Çerçevesinde Tüketici Uyuşmazlıklarının Çözümünde Tüketici Hakem Heyetleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Kozanhan, Ayşe Elçin: **Sigortacılıkta Tahkimde Yargılama Usulü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019.
- Köle, Mehmet: **İlâmlı İcra Takibinde İcra Mahkemesi Tarafından İcranın Geri Bırakılması**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Köroğlu, Anıl: **Medenî Usûl Hukukunda Ortaklığın Giderilmesi Davası (Çift Taraflı Dava Teorisi Işığında Bir İnceleme)**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Kumkale, Rüknettin: **Avukatlar İçin Vergi Rehberi**, Güncellenmiş 9. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Kuntman, Osman: "Avukatlık Ücret Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklar Hakem Eliyle Çözümlenebilir mi?", **İstanbul Barosu Dergisi**, 1988/7-8-9, s. 508-525.
- Kurt Konca, Nesibe: **Medenî Usûl Hukukunda Tarafların Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016.

- Kuru, Baki: **Hukuk Muhakemeleri Usûlü**, Altıncı Baskı, İstanbul, Demir Demir Yayıncılık, 2001 (Cilt I-II-III-IV-V-VI).
- Kuru, Baki: **Hukuk Muhakemeleri Usûlü**, Dördüncü Bası, C. IV, Ankara, Sevinç Matbaası, 1984.
- Kuru, Baki: **Hukuk Muhakemeleri Usûlü**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.
- Kuru, Baki: **İcra ve İflâs Hukuku, Cilt: 1**, İstanbul, Evrim Dağıtım 1988.
- Kuru, Baki: **İcra ve İflâs Hukuku, Cilt: 2**, Üçüncü Baskı, İstanbul, Evrim Dağıtım, 1990.
- Kuru, Baki: **İcra ve İflâs Hukuku, Cilt: 3**, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 1993.
- Kuru, Baki: **İcra ve İflâs Hukuku El Kitabı**, (Tamamı Yeniden Yazılmış ve Genişletilmiş İkinci Baskı), Ankara, Adalet Yayınevi, 2013.
- Kuru, Baki: **Menfi Tespit ve İstirdat Davası**, Ankara, Yetkin, 2003.
- Kuru, Baki: **Nizasız Kaza**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1961.
- Kuru, Baki: "Ödeme Emrine İtirazın İptali Davası ve İcra İnkâr Tazminatı", **AD**, 1961/7-8, s. 676-694.
- Kuru, Baki / Arslan, Ramazan / Yılmaz, Ejder: **İcra ve İflâs Hukuku Ders Kitabı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2008.
- Kuru, Baki / Aydın, Burak: **İstinaf Sistemine Göre Yazılmış İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı**, Ankara, Yetkin, 2023.
- Kuru, Baki / Aydın, Burak: **Medenî Usul Hukuku El Kitabı Cilt 1**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021.
- Kuru, Baki / Aydın, Burak: **Medenî Usul Hukuku El Kitabı Cilt 2**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021.

- Kuru, Baki / Budak, Ali Cem: **Tespit Davaları**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2010.
- Kutsal, Şemse: **Tüketici Hakem Heyeti Kararlarına İtiraz Usulü**, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Legal Services Commission: **A New Focus for Civil Legal Aid: Encouraging Early Resolution; Discouraging Unnecessary Litigation**, London, LSC, 2004.
- Leipold, Dieter: "Limiting Costs for Better Access to Justice: The German Approach", **Reform of Civil Procedure: Essays on 'Access to Justice' (Edited by A. A. S. Zuckerman & Ross Cranston)**, Oxford, Clarendon Press, 1995, s. 265-278.
- Lord Chancellor's Department: **Contingency Fees**, Cm 571, London, HMSO, 1989. (Lord Chancellor's Green Paper).
- Lord Chancellor's Department: **Legal Aid Efficiency Scrutiny**, London, HMSO, 1986.
- Lord Chancellor's Department: **Legal Aid, England and Wales: A New Framework**, London, HMSO, 1987, Cm 118.
- Lord Chancellor's Department: **Legal Services: A Framework for the Future**, Cm 740, London, HMSO, 1989.
- Lord Chancellor's Department: **Modernising Justice: The Government's Plans for Reforming Legal Services and the Courts**, Cm 4155; London: HMSO, 1998.
- Lord Chancellor's Department: **Report of the Committee on Legal Aid and Legal Advice in England and Wales**, Cmd 6641, London, HMSO, 1945
- Magee, Ian: **Review of Legal Aid Delivery and Governance**, London, HMSO, 2010.
- Meriç, Nedim: **Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi (Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümleri Çerçevesinde)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011.
- Meriç, Nedim: "Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi", **Medenî Usûl ve İcra İflas Hukukçuları**

Toplantısı, S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı, s. 23 – 63.

- Meriç, Nedim: "Takas Alacağı Hususunda Teksif İlkesinin Uygulanma Sorunu ve Yol Açacağı Tartışmalar", **Medenî Usûl ve İcra - İflâs Hukuku Dergisi**, Yıl: 2013 C: 9 S: 26, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2013, s. 57-81.
- Mistaçoğlu, Yasemin: **Medeni Usul Hukukunda İhtiyati Tedbir Yargılaması**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Middleton, Peter: **Report to the Lord Chancellor on the Review of Civil Justice and Legal Aid**, London: HMSO, 1997.
- Middleton, Simon /
Rowley, Jason: **Cook on Costs 2023**, London, LexisNexis, 2022.
- Ministry of Justice: **Extending Fixed Recoverable Costs in Civil Cases: the Government Response**, London, September 2021.
- Milsom, Stroud
Francis Charles: **Historical Foundations of the Common Law**. 2nd ed., London, Butterworths, 1981.
- Montesquieu: **Kanunların Ruhu Üzerine** (Fransızca aslından çeviren Berna Günen), İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Moorhead, Richard: "Cost Wars in England and Wales: The Insurers Strike Back", **Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Comparative Study (Edited by Mathias Reimann)**, Michigan, Springer, 2012, 117-126.
- Morris, G. Michael: "Legal Education in England", **29 Dicta 41**, (1952), pp. 41-50. (Çevrimiçi) <https://digitalcommons.du.edu/dlr/vol29/iss2/1>.
- Morris, William A.: "The Lesser Curia Regis Under the First Two Norman Kings of England", **The American Historical Review**, Jul., 1929, Vol. 34, No. 4 (Jul., 1929), Oxford University Press, pp. 772-778. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/1836781>. Accessed 3 Sept. 2023.

- Moyle, John Baron: **Imperatoris Iustiniani Institutionum libri quattuor: With Introductions, Commentary, Excursus And Translation**, Oxford, Clarendon Press, 1883.
- Mulheron, Rachael: **The Modern Doctrines of Champerty and Maintenance**, Oxford, Oxford University Press, 2023.
- Mullins, Claud: **In Quest of Justice**, London, John Murray, 1931.
- Muşul, Timuçin: **İcra ve İflâs Hukuku**, Legal, İstanbul 2005.
- Muşul, Timuçin: **İcra ve İflâs Hukuku Esasları**, Ankara, Adalet, 2017.
- Muşul, Timuçin: **İcra ve İflâs Hukuku, Cilt I**, 6. Baskı, Ankara, Adalet, 2013.
- Muşul, Timuçin: **Medenî Usul Hukukunda Terdit İlişkileri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2. Baskı (Tıpkı Basım), 2009.
- Müderrişoğlu, Feridun: **Avukatlıkta Vekâlet ve Ücret Sözleşmesi ve İçtihatlar**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1974.
- Namlı, Mert: **Türk ve Fransız Medenî Usûl Hukuku'nda Yargılamanın Yenilenmesi**, İstanbul, Beta, 2014.
- Namlı, Mert: "Avrupa Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İş Uyuşmazlıklarında Zorunlu Arabuluculuğun Mahkemeye Erişim Hakkı ile İlişkisi", **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Yıl 2018 Sayı 60, s. 1295-1328.
- Namlı, Mert: "İş Mahkemeleri Kanunu Tasarısı Taslağıyla Getirilen Zorunlu Arabuluculuk Kurumunun Medenî Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", (Ed: Kübra Doğan Yenisey) **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Derneği 40. Yıl Uluslararası Toplantısı, İş Mahkemeleri Kanunu Tasarısı Taslağının Değerlendirilmesi**, 14 Mayıs 2016, s. 151-167.
- National Consumer Council: **Seeking Civil Justice: A Survey of People's Needs and Experiences**, London, National Consumer Council, 1995.

- Nevruz, Yılmaz: **Karaçay-Malkar Türkçesinden Türkiye Türkçesine Açıklamalı Büyük Sözlük**, 1991.
- Nomer, Halûk Nami: "Manevi Tazminat Alacağında Kısmi Dava Mümkün müdür?", **İÜHFM**, C. LVIII, S. 1-2, s. 226 va.
- Oğuzman, M. Kemal / Öz, M. Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C. 2, 19. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2024.
- Okçuoğlu, Yavuz: "İcra Hukukunda İtirazın İptali ve İnkâr Tazminatı", **Bursa Barosu Dergisi**, 1980/11.
- Okumuş, Nagehan: **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Hakem Kararlarının İptali**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Öktemer, Semih: "Delillerin Tespiti Giderleri Müddeabihe Dahil Edilebilir Mi?", **Türkiye Noterler Birliği Dergisi**, 1976, No:10.
- Ömeroğlu, Zeynep: **Hacizde Sıra Cetveline Karşı Başvurulabilecek Yollar (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Öncel, Muallâ / Kumrulu, Ahmet / Çağan, Nami / Göker, Cenker: **Vergi Hukuku**, 31. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2022.
- Önderman, Murat: "Türkiye'de siyasal kültür üzerine Murat Önderman ile söyleşi" (Söyleşiyi Gerçekleştiren: Oya Morva), **4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi**, 21, s. 85-125. (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.26650/4boyut.2023.1277683>.
- Önder, M. Akıl: "Celse Harcı Üzerine Düşünceler", **ABD**, 1972/1, s. 8-9.
- Önen, Ergun: **İnşâî Dâva**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1981.
- Önen, Ergun: **Medeni Yargılama Hukuku**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1979.

- Önen, Ergun: **Medenî Yargılama Hukukunda Sulh**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972.
- Özbek, Mustafa
Serdar: **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, 4. Baskı, 2. Cilt, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016.
- Özçelik, Volkan: "Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usûlü Hakkında Kanun'a Göre İcra Takibi", **UMD**, 2019/7/14, s. 375-395.
- Özekes, Muhammet: **İcra Hukukunda Temel Haklar ve İlkeler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009.
- Özekes, Muhammet: **İhtiyati Haciz**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 1999.
- Özekes, Muhammet: **Medeni Usul Hukukunda Asli Müdahale**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995.
- Özekes, Muhammet: "Abonelik Sözleşmelerinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Yeni Takip Yolu (7155 sayılı Kanun'un Düzenlemesi)", **İzmir Barosu Dergisi**, Eylül 2018/3, s. 225-256.
- Özekes, Muhammet: "Yargılamada Dürüstlük Kuralına Aykırı Davranan Taraf Aleyhine Hükmedilecek Vekâlet Ücreti", **Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi**, S:1 2005, Legal Yayıncılık, s. 29-49.
- Özekes, Muhammet: "Yüzyıllık Akışta Yargılama ve Takip Hukukumuzda İlişkin Kanunların Ruhu Üzerine", **Cumhuriyetin 100. Yılında Medeni Usul ve İcra İflas Hukukumuzun Gelişim ve Değişim Süreci**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2023, s. 167-207.
- Özekes, Muhammet /
Akkaya, Tolga: "Kanun Yolları", **Pekcanıtez Usûl**, 16. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025, s. 3813-4168.
- Özekes, Muhammet /
Boran Güneysu,
Nilüfer: **Deliller ve Hüküm Eksikliği Yönünden İstinaf İncelemesi ve Kararı (HMK m. 353/1-a-6)**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2021.

- Özekes, Muhammet / Boran Güneysu, Nilüfer: "Mevsimsiz (Zamansız/Erken) Davanın Yargı Kararları Kapsamında Değerlendirilmesi", **İstanbul Hukuk Mecmuası**, 81/4 (Mar. 2025): 861-909. (Çevrimiçi)
<https://doi.org/10.26650/mecmua.2023.81.4.0002>.
- Özekes, Muhammet / Yazıcı, Çiğdem: "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları", **Pekcanıtez Usûl**, 16. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025, s. 4847-5016.
- Özkan, Hasan: **Açıklamalı İctihatlı ve Uygulamalı İhtiyati Haciz İhtiyati Tedbir Delil Tespiti Kamu Alacağının Tahsilinde İhtiyati Haciz**, İstanbul, Doyuran Matbaası, 1990.
- Özkan, Yönel: **İcra İflâs Hukukunda İtirazın İptali Davası**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2004.
- Özkaya-Ferendeci, Hamide Özden: **Kesin Hükmün Objektif Sınırları**, İstanbul, On İki Levha, 2009.
- Özkend, Ali Haydar: "Türkiye’de Avukatlık", Hukuk İlmini Yayma Kurumu, Konferanslar Serisi: 31, 1938, s. 3-40.
- Özkent, Ali Haydar: **Avukatın Kitabı**, İstanbul, Arkadaş Basımevi, 1940.
- Özkök, Süleyman: **İhtiyati Tedbirler (HUMK 101-113/A)**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002.
- Özmumcu, Seda: "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış", **İÜHFM**, C. LXXIV, S. 2, 2016, s. 807-842.
- Özsöker, Gökmen: **Tüketici Hakem Heyetleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2019.
- Öztekin, Selçuk: **Türk Medeni Yargılama Hukukunda İstinaf ve Temyiz (6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 341 – m. 373 Şerhi)**, Ankara, Yetkin, 2021.
- Öztekin, Selçuk: "HUMK m. 427'deki Kesinlik Sınırının Temyiz Kanun Yolunun Amacı Bakımından Değerlendirilmesi ve Anayasa Mahkemesinin 20.1.1986 Tarihli Kararı", **Marmara**

Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,
Cilt:2 Sayı:2, 1987, s. 62-74. (*Kesinlik Sınırı*)

Öztekin, Selçuk: "Temyiz Kanun Yolunun Tarihçesine İlişkin Bazı Tespitler", C. 21, S. 2, 2015, **Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın'a Armağan – Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı**, s. 119-127.

Öztekin, Selçuk / Taşpınar Ayvaz, Sema / Kale, Serdar: "Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 20 Mart 2020 Tarihli Kanun Teklifi'ne İlişkin Bazı Açıklamalar Ve Kanun Teklifinin Değerlendirilmesi", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt 150, 2020, s. 77-152.

Öztürk, İlhami: **Mahkeme Harçları**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2023.

Öztürk, İlhami / Kaya, Serkan: 'Celse Harcı ve Hukuki Niteliğine İlişkin Bir Değerlendirme', **The Boğaziçi Law Review**, Cilt I, Sayı 2, Yıl 2023, s. 206-231. (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/blr/issue/83203/1406348>.

Palmer, Ben W.: "An Imperishable System: What the World Owes to Roman Law", **American Bar Association Journal**, NOVEMBER 1959, Vol. 45, No. 11 (NOVEMBER 1959), pp. 1149-1152. (Çevrimiçi) <https://www.jstor.org/stable/25720991>.

Papakçı, Acun: **6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Uyarınca Yargılama Gideri Olan Vekâlet Ücreti**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016.

Parlak, F. Tülây: **Sigorta Tahkim Yargılaması**, Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara, Seçkin, 2025.

Passmore, Colin: **Privilege**, Fourth Edition, London, Sweet & Maxwell, 2020.

Pekcanıtez, Hakan: **Belirsiz Alacak Davası (HMK m. 107)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011.

- Pekcanıtez, Hakan: **İcra-İflâs Hukukunda Şikâyet**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986.
- Pekcanıtez, Hakan: **Yabancı Para Alacaklarının Tahsili**, 3. Bası, Ankara, Yetkin, 1998.
- Pekcanıtez, Hakan: "Dava Konusuna Katılma Yasağı (Hasılı Davaya İştirâk Yasağı)", **Makaleler - Cilt I**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2023, s. 133-168.
- Pekcanıtez, Hakan: "Manevi Tazminat Alacakları Belirsiz Alacak Davası Olarak Açılabilir Mi?", **MİHDER**, C:11, S:30, 2015/1, s. 21-41.
- Pekcanıtez, Hakan: "Medenî Usûl Hukukuna İlişkin Genel Bilgiler", **Pekcanıtez Usûl**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- Pekcanıtez, Hakan / Atalay, Oğuz / Özekes, Muhammet: **Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- Pekcanıtez, Hakan / Atalay, Oğuz / Özekes, Muhammet: "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 7251 Sayılı Kanun Hakkında Değerlendirme", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt 150, 2020, s. 247-300.
- Pekcanıtez, Hakan / Atalay, Oğuz / Sungurtekin Özkan, Meral / Özekes, Muhammet: **İcra ve İflâs Hukuku Ders Kitabı**, 12. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- Pekcanıtez, Hakan / Meriç, Nedim: **Medenî Usûl Hukukunda Fer'i Müdahale**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Pekcanıtez, Hakan / Simil, Cemil: **İcra-İflâs Hukukunda Şikâyet**, 2. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2017.
- Pekcanıtez, Hakan / Simil, Cemil: "Dava Hakkında Genel Bilgiler", **Pekcanıtez Usûl**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.

- Pekcanıtez, Hakan / Taş Korkmaz, Hülya: “Taraflar”, **Pekcanıtez Usûl**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- Pekcanıtez, Hakan / Taş Korkmaz, Hülya: “Bir Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Sıfat ve Dava Takip Yetkisi Kavramlarının Değerlendirilmesi”, **Prof. Dr. Necmettin M. Berkin’e Armağan**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2021, s. 911-974.
- Pekcanıtez, Hakan / Yeşilırmak, Ali: “Tahkim”, **Pekcanıtez Usûl**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- Pekcanıtez, Hakan / Yazıcı, Çiğdem: “Davaya Cevap”, **Pekcanıtez Usûl**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- Peksöz, Vildan: **Medenî Usûl Hukuku Açısından Adi Ortaklık İlişkileri**, 2. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2022.
- Peysner, John: "England and Wales, (Civil justice systems)", **The Costs and Funding of Civil Litigation: A Comparative Perspective**, Edited by Christopher J S Hodges/Stefan Vogenauer/Magdalena Tulibacka, Oxford, Hart Pub & Hart Publishing, 2010, s. 289-302.
- Pınar, Burak: **Yargı ve İcra Harçları**, Ankara, Adalet, 2009.
- Pınar, Burak: **Yargı ve İcra Harçları**, İzmir, Günaydın Hukuk Yayınları, 2006.
- Pike, Luke Owen: **The Public Records and The Constitution**, London, Oxford University Press, 1907.
- Plucknett, Theodore F. T.: **A Concise History of the Common Law**, Fourth Edition, London, Butterworth and Co. (Publishing) Ltd., 1948.
- Polat, Ayşegül: **Medeni Yargılama Hukuku Perspektifinden Kolektif Tazmin**, Ankara, Yetkin, 2025.
- Posner, Richard: **Economic Analysis of Law**, Boston, Little Brown and Company, 1973.

- Postacıoğlu, İlhan E.: **İcra Hukuku Esasları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1982.
- Postacıoğlu, İlhan E.: **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, 6. Bası, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1975.
- Postacıoğlu, İlhan E.: **Okumak ve Yaşamak: Denemeler, Hatıralar**, İstanbul, Fatih Gençlik Vakfı, 1987.
- Postacıoğlu, İlhan E.: "İcrada İnkâr Tazminatı Üzerine Düşünceler ve Bazı İhtilaflı Noktalar", **Batider**, 1978/IX/4, s. 951-970.
- Postacıoğlu, İlhan E. / Altay, Sümer: **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2015.
- Postacıoğlu, İlhan E. / Altay, Sümer: **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, 8. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2020.
- Pound, Roscoe / Plucknett, Theodore: **Readings on the History of the Common Law**, 3rd edn, Rochester, Lawyers Co-operative, 1927.
- Regan, Francis: **The Transformation of Legal Aid: Comparative and Historical Studies**, Oxford, Oxford University Press, 1999.
- Reimann, Matthias: "Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Synthesis", **Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Comparative Study (Edited by Mathias Reimann)**, Michigan, Springer, 2012, s. 3-58.
- Ruhi, Ahmet Cemal: **1958 Tarihli New York Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Rüzgaresen, Cumhuri: **Dosyanın İşlemden Kaldırılması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021.
- Rüzgaresen, Cumhuri: **Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013.

- Rüzgaresen, Cumhur: **Medeni Usul Hukukunda Yargılama Harç ve Giderleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Rüzgaresen, Cumhur: "Terditli Davada Yargılama Harç ve Giderleri", **SÜHFD.**, C. 28, S. 3, 2020, s. 1005-1026.
- Saban, Nihal: **Vergi Hukuku**, (Tıpkı) 13. Baskı, İstanbul, Beta, 2024.
- Saçar, Ömer Faruk: **İhtiyari Dava Arkadaşlığı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2022.
- Saldırım, Mustafa: **Özel Hukukta Cumhuriyet Savcısının Görevleri**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- Salkeld, William: **Reports of cases adjudged in the Court of King's Bench**, The Fifth Edition, Volume I, London, W. Strahan and M. Woodfall Law Printers to the King's Most Excellent Majesty Edward Johnston, 1773.
- Sargın, Fügen: **Türk Milletlerarası Usûl Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2024.
- Sarisözen, Murat Serhat: "Müvekkille Kararlaştırılan Vekalet Ücreti ve Dava Gideri Olarak Karşı Tarafa Hükmedilen Vekalet Ücretinin Emrediciliği Sorunu", **FÜHFD**, 2013/C. 1, S. 1, (s. 91-111).
- Sayer, Joseph: **The Law of Costs**, London, J & WT Clarke, 1768.
- Sayles, G.O.: **Select cases in the Court of King's Bench Vol I**, London, Selden Society, 1971.
- Selçuk, Seyhan: **Hukuk Muhakameleri Kanunu'na Göre Hakem Kararlarının İptali**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018.
- Serozan, Rona: **Medeni Hukuk: Genel Bölüm / Kişiler Hukuku**, 6. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2015.
- Serozan, Rona / Engin, B. İlkay / Atamer, Yeşim M.: **Serozan Medeni Hukuk Genel Bölüm Kişiler Hukuku**, İstanbul, On İki Levha, 2022.

- Sime, Stuart: **A Practical Approach to Civil Procedure**, Oxford, Oxford University Press, 2021.
- Sime, Stuart / French, Derek: **Blackstone's Guide to the Civil Justice Reforms 2013 (Blackstone's Guides)**, Oxford, Oxford University Press, 2013.
- Simil, Cemil: **Belirsiz Alacak Davası**, İstanbul On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- Sonsuzoğlu, Elif: **Ödeme Gücüne Göre Vergileme İlkesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Sorabji, John: **English Civil Justice after the Woolf and Jackson Reforms: A Critical Analysis**, Cambridge, Cambridge University Press, 2014.
- Sorabji, John: "The Long Struggle for Fixed Cost Reform", **The Civil Procedure Rules at 20 (Edited by: Andrew Higgins)**, Oxford, Oxford University Press, 2020.
- Sorabji, John: "Prospects for proportionality: Jackson implementation", **Civil Justice Quarterly**, S. 32, 2013, s. 213-230.
- Sriram, K.: "Roman Impact On Common Law: Legend Or Legacy?", **Student Bar Review**, 2004, Vol. 16 (2004), pp. 25-45. (Çevrimiçi) <https://www.jstor.org/stable/44308382>.
- Stein, Peter G.: **Roman Law in European History**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Sunar, Gülcan: **Medeni Usul Hukukunda Basit Yargılama Usulü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Sungurbey, İsmet: **Osmanlıcadan Türkçeye, Türkçeden Osmanlıcaya Medenî Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1966.

- Sungurtekin Özkan,
Meral: "Avukatlık Kanunu'nun 35/A Maddesi Çerçevesinde Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi", **MİHDER**, 2025/2, s. 353-369.
- Sungurtekin Özkan,
Meral: **Avukatlık Mesleği Avukatın Hak ve Yükümlülükleri**, Barış Yayınları, İzmir 2012.
- Sungurtekin Özkan,
Meral: "Sulh Halinde Ödenecek Avukatlık Ücretinden Anlaşılması Gereken Hakkındaki 2017/6 Esas ve 2018/9 Karar Sayılı İçtihadı Birleştirme Kararının Değerlendirilmesi", **Prof. Dr. Necmettin M. Berkin'e Armağan**, Filiz Kitabevi, İstanbul 2021, s. 975-1002.
- Şahin, Meltem: **Sigorta Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Şanlı, Cemal / Esen,
Emre / Ataman-
Figenmeşe, İnci: **Milletlerarası Özel Hukuk**, 11. Bası, İstanbul, Beta, 2024.
- Şengün, Kemal Oğuz: "Kanıtların Saptanması Giderleri Hakkında Bir İnceleme", **AD**, 1972, No:10, s.705- 709.
- Şıpka, Şükran: "Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı"Nın Değerlendirilmesi", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:6 Sayı:12 Güz 2007/2 s. 163-175.
- Şimşek, Mehmet: "Yargı Organlarınca Hükmedilen Vekâlet Ücretinin Aidiyeti Sorunu", **UMD**, 2016/S. 6, (s.535-561).
- Tahiroğlu, Fatih: **Medenî Usûl Hukukunda Re'sen Araştırma İlkesi**, İstanbul, On İki Levha, 2021.
- Tandoğan, Haluk: **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Cilt II**, 3. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, Olgaç Matbaası, 1987.

- Tanilli, Server: **Devlet ve Demokrasi -Anayasa Hukukuna Giriş-**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1993.
- Tanner, Norman P. (ed.): **Decrees of The Ecumenical Councils**, Washington DC, Sheed&Ward ile Georgetown University Press, 1990.
- Tanrıver, Süha: **Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020.
- Tanrıver, Süha: **İlamlı İcra Takibinin Dayanakları ve İcranın İadesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.
- Tanrıver, Süha: **Medenî Usûl Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması (Tümüyle Gözden Geçirilmiş, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 5. Bası)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2024.
- Tanrıver, Süha: **Medenî Usûl Hukuku Cilt II (Tümüyle Gözden Geçirilmiş, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. Bası)**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2025.
- Tanrıver, Süha: **Medenî Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı**, Ankara, Adalet, 2007.
- Tanrıver, Süha: "Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler", **Prof. Dr. İlhan Öztrak'a Armağan, AÜSBFD**, C.49, S.1, 1994, s. 333-348.
- Tanrıver, Süha: "Sulh Hukuk - Asliye Hukuk Mahkemesi Ayrımının Anlam ve Önemi Üzerine Bazı Düşünceler", **TBB Dergisi**, 2013 (105), s. 35-50.
- Tarman, Zeynep Derya: "Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Sıklıkla Karşılaşılan Hukuki Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **İNÜHFD**, c. 14, sy. 1, 2023, s. 806-7.
- Taş Korkmaz, Hülya: **Hukuk Davalarında Gerçek Tarafın Belirlenmesi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2021
- Taş Korkmaz, Hülya: **Medenî Usûl Hukukunda İradî Taraf Değişikliği**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014.

- Taş Korkmaz, Hülya: **Türk Hukuku'nda İhtiyati Tedbirler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Taş Korkmaz, Hülya: “Davacı Tarafta İradî Taraf Değişikliği Yapılması ve Bu Konuya Yargıtay’ın Bakış Açısının Değerlendirilmesi”, **Fasikül Hukuk Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:100, Mart 2018, s. 117-137.
- Taş Korkmaz, Hülya: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Eski Hâle Getirme”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:2 - 2 | Temmuz - Ağustos 2016, s. 635-679.
- Taşpolat Tuğsavul, Melis: **Kolektif Hukuki Yarar Çerçevesinde Topluluk Davaları**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Taşpolat Tuğsavul, Melis: **Türk Hukukunda Arabuluculuk**, Ankara, Yetkin, 2012.
- Taşpınar Ayvaz, Sema: "Asliye Ticaret Mahkemeleri Hakkında Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Tahkimde Görevli Mahkeme", **Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, DEÜHFD, C. 16, Özel Sayı**, 2014, s. 469-482.
- Taylan, Erbay: **Yasa Sözlüğü**, İstanbul, Yasa Yayınları, 1982.
- TBB: **Türkiye'de Savunma Mesleğinin Gelişimi, Metinler, Birinci Cilt**, TBB Yayınları, İstanbul, Yörük Matbaası, 1972.
- TBB: **Türkiye'de Savunma Mesleğinin Gelişimi, Metinler, İkinci Cilt**, TBB Yayınları, İstanbul, Yörük Matbaası, 1973.
- TBMM: **Zabıt Ceridesi**, Devre 2, içtima 28 (3 Nisan 1340).
- TBMM: **Zabıt Ceridesi**, Devre III, İçtima Yılı I, Elli Üçüncü İnikat (15 Mart 1928 Perşembe), s. 52 va.

- Tekçe Barut, Fatma
Nur: **Medenî Usul Hukukunda Terditli Talep Yığılması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Tekinay, Selahattin
Sulhi / Akman, Sermet
/ Burcuoğlu, Haluk /
Altop, Attila: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 7. Bası, İstanbul, Filiz Yayınevi, 1993.
- Teomete Yalabık,
Fulya: **İngiliz ve Amerikan Hukuklarında Vakıaların Getirilmesi ile Delillerin Toplanmasında Hâkimin Rolü ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Tercan, Erdal: **Medenî Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale Getirme -Hali Sabıka İrca-**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2006.
- Topaloğlu, Ali: "Terditli Davalar Açısından HMK'daki Hükümlerin Değerlendirilmesi" **İzmir Barosu Dergisi**, Ocak 2014, s. 64 - 100.
- Topuz, Gökçen: **Tüketici Mahkemeleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018.
- Topuz, Gökçen /
Topuz, Seçkin: "Takasın Davada İleri Sürülmesi", **AÜHFD**, Yıl: 2008, Cilt: 57, Sayı: 3, s. 719-731.
- Tutkun Odabaşı,
Seçil: "Tüketici Uyuşmazlıklarında Yargılama Giderleri ve Avukatlık Ücreti", **Tüketici Hukukunda Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu**, (Ed. M. Ertan Yardım), Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 121-140.
- Tutumlu, Mehmet
Akif: **Norm, Kuram ve İçtihat Işığında Tüketici Hakem Heyetleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Tutumlu, Mehmet
Akif: "Belirsiz Alacak Davasında Davacının Belirlenen Değere Göre Artırım Talep Etmemesi Halinde Verilecek Kararın Özellikleri" **Terazi Hukuk Dergisi**, Cilt: 15 S: 174, Nisan 2020, s. 836-839.

- Tutumlu, Mehmet
Akif / Usta, Murat: **Asliye Hukuk ve Tüketici Mahkemesinde Vekâlet Ücreti Davası**, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2025.
- Türk Dil Kurumu: **Türk Hukuk Lûgatı**, 3. Baskı, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1991.
- Türk Dili Tetkik
Cemiyeti: **Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi Cilt 2**, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1934.
- Tüzün, Can: **Tüketici Mahkemeleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Ulaş, Işıl: **Sigortacılıkta Tahkim Hukuku Sigortacılık Tahkiminde Yeni Gelişmeler ve Uygulamalar**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2022.
- Ulaş, Işıl: "Sigortacılıkta Tahkim", **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, S. 2, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2007, s. 239-266.
- Ulukapı, Ömer: **Medeni Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı**, Konya, Mimoza Yayınları, 1991.
- Uluslan, İlhan: "Maddî Hukuk ve Usul Hukuku Bakımından Sulh Sözleşmesi", **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.5, S.7, 1971, s. 125-147.
- Umar, Bilge: **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014.
- Umar, Bilge: **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzun Mehaz Neuchâtel Kantonundaki Tatbikatı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Sermet Matbaası, 1967.
- Umar, Bilge /
Yılmaz, Ejder: **İsbat Yüğü**, Yeniden Yazılmış, Genişletilmiş İkinci Bası, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 1980.

- Üstündağ, Saim: **İcra Hukukunun Esasları**, 8. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004.
- Üstündağ, Saim: **İhtiyati Tedbirler [Geçici Hukukî Himaye (Koruma) Önlemleri]**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1981.
- Üstündağ, Saim: **Medenî Yargılama Hukuku Cilt I-II**, 6. Bası, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1997.
- Üstündağ, Saim: **Medenî Yargılama Hukukunun Esasları**, 7. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.
- Üstündağ, Saim: "Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Takas ve Davada Kullanılmasının Arzettiği Özellikler", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 1960/1-4, s. 214-224.
- Uyar, Talih: **İcra Hukukunda İtiraz**, 2. Baskı, Manisa, Feryal Matbaacılık, 1990.
- Uyar, Talih: **İcra ve İflâs Hukuku Şerhi**, Cilt 3, 2. Baskı, Ankara 2004.
- Uyar, Talih: **İstihkak Davaları**, İzmir 1994.
- Uyar, Talih: **Tasarrufun İptali Davaları (İİK. m. 277-284)**, 3. Baskı Tıpkı Basım, Ankara, Bilge Yayınevi, 2020.
- Uyar, Talih: "Takip Hukukunda İtirazın İptali Davası", **YD**, 1985/3, s. 265-281.
- Uyar, Talih: "Zamanaşımı Nedeniyle İcranın Geri Bırakılması (İİK. mad. 33/1, 2; 33/a, 39)", **Yargı Dünyası**, S. 101, Mayıs 2004, s. 9-13.
- Uyar, Talih / Uyar, Alper / Uyar, Cüneyt: **İcra ve İflâs Kanunu Şerhi**, C. 1, 3. Baskı, Ankara, Bilge Yayınevi, 2014.
- Vakit Gazetesi Kurulu: **Öz Türkçe karşılıklar: Osmanlıcada kullanılanların yerlerini alacaklar**, İstanbul, Vakit Matbaası, 1934.

- van Caenegem, Raoul C.: "History of European Civil Procedure", Vol. 16, chap. 2, **International Encyclopedia of Comparative Law**, Tübingen, J. C. B. Mohr, 1973.
- van de Velden, Jacob B.: **Finality in Litigation: The Law and Practice of Preclusion: Res Judicata (Merger and Estoppel), Abuse of Process and Recognition of Foreign Judgments**, West Sussex, Kluwer Law International, 2017.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet: **Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 350, Hukuk Fakültesi No. 77, İstanbul, İstanbul Matbaacılık T. A. O., 1951.
- Verkerk, R.: "England and Wales", **European Traditions in Civil Procedure (Editor: C.H. van Rhee)**, Oxford, Intersentia, 2005.
- White, Graeme J.: **Restoration and Reform, 1153-1165: Recovery from Civil War in England**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Wilson, Edward O.: **Genesis: The Deep Origin of Societies**, New York, Liveright Publishing Corporation, 2019.
- Wilson, Edward O.: **Sociobiology The New Synthesis**, President and Fellows of Harvard College, 6. Edition, 1978.
- Winfield, Percy H.: "History of Maintenance and Champerty.", **Law Quarterly Review**, vol. 35, no. 1, 1919, pp. 50-72.
- Winroth, Anders: "Gratian and His Book: How a Medieval Teacher Changed European Law and Religion", **Oxford Journal of Law and Religion**, 2021, 10, pp. 1–15. doi: 10.1093/ojlr/rwab003 Advance Access Publication Date: 7 May 2021.
- Woolf, Harry: **Access to Justice: Interim Report to the Lord Chancellor on the Civil Justice System in England and Wales**, London, HMSO, 1995.
- Woolf, Harry: **Access to Justice: Final Report to the Lord Chancellor on the Civil Justice System in England and Wales**, London, HMSO, 1996.

- Yalçınduran, Türker: **Vekâlet Sözleşmesinde Ücret**, Ankara, Yetkin, 2007.
- Yardım, Mehmet
Ertan: "Tüketici Uyuşmazlıklarında Giderler", **6. Tüketici Hukuku Konferansı Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları 2016- 2017** (Ed.: İsmail Çakır, Hakan Tokbaş, Fehim Üçışık, Hamide Zafer), İstanbul, Aristo, 2017, s. 248-264.
- Yardımcı, Taner
Emre: **Hukuk Davalarında Mecburi Dava Arkadaşlığı**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2021.
- Yavaş, Murat: **Medeni Usul Hukukunda Delil Tesbiti (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Yavuz, Nihat: "Hukuk Davalarında Feragat ve Yargıtay 8. Hukuk Dairesinin En Son. Kararı Üzerine Bazı Düşünceler", **Ankara Barosu Dergisi**, Ankara 1977, s. 1019-1025.
- Yavuz, Nihat: **Uygulamada ve Öğretide İtirazın İptali ve Tahsil (Eda) Davası**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007.
- Yazıcı, Çiğdem: **Medenî Usûl Hukukunda Karşı Dava**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Yazıcı, Çiğdem /
Taşpolat Tuğsavul,
Melis: "Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri ve Özellikle Arabuluculuk", **Cumhuriyetin 100. Yılında Medeni Usul ve İcra İflas Hukukumuzun Gelişim ve Değişim Süreci**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 821-885.
- Yazıcı Tıktık,
Çiğdem: **Arabuluculukta Gizliliğin Korunması**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- Yazıcı Tıktık,
Çiğdem: "İş Mahkemeleri Kanunu'nun Arabuluculuk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", **Prof. Dr. Turhan Esener III. İş Hukuku Uluslararası Kongresi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2021, s. 143-162.

- Yeşilova, Bilgehan: "6502 Sayılı Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna Göre Tüketici Uyuşmazlıklarının Çözümü Usulü ve Yargılama Kuralları", **Terazi Aylık Hukuk Dergisi**, C. 9, Özel Sayı, Kasım 2014, s. 107-143.
- Yeşilova Aras, Ecehan / Yeşilova, Bilgehan: "Sigortacılıkta Tahkim Kararları ve Kanun Yolları (Sigortacılık Kanunu m. 30)", **Sigorta Hukuku Sempozyumları**, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 507-556.
- Yıldırım, Mehmet Kâmil / Deren Yıldırım, Nevhis: **İcra ve İflas Hukuku**, 8. Baskı, İstanbul, Beta, 2021.
- Yıldırım, Mehmet Kâmil / Deren Yıldırım, Nevhis: **İcra ve İflas Hukuku**, 9. Baskı, İstanbul, Beta, 2025.
- Yılmaz, Ejder: **Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri**, 1. Cilt, Ankara, Yetkin, 2001.
- Yılmaz, Ejder: **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, 4. Baskı, Ankara, Yetkin, 2021.
- Yılmaz, Ejder: **Hukuk Sözlüğü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2002.
- Yılmaz, Ejder: **İcra ve İflâs Kanunu Şerhi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016
- Yılmaz, Ejder: **İslah**, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021.
- Yılmaz, Ejder: "Davada Takas ve Mahsup Talebi", **Legal Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi**, 2010/2, s. 247 - 284.
- Yılmaz, Ejder: "İtirazın İptali Davasının Hukukî Niteliği", **Makaleler (1973-2013)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014.
- Yılmaz, Ejder: "Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti", **Ankara Barosu Dergisi**, 1984, S. 2, s. 200- 224.

- Yılmaz, Ejder / Ertan Yardım, Mehmet: **Milli Şerh - 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Milli Şerhi** (Ed. Hakan Tokbaş, Özlem Tüzüner), İstanbul, Aristo Yayınevi, 2016.
- Yılmaz, Orhan: **İhtiyati Tedbir**, 2. Baskı, İvriz Matbaası Konya 1963.
- Yılmaz, Zekeriya: **Hukuk Davalarında Yargılama Harç ve Giderleri ile Vekâlet Ücreti**, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara, Seçkin 2011.
- Yılmaz, Zekeriya: **Medenî Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması**, Tamamen Yenilenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Young, David: **Common Sense, Common Safety**, London, HMSO, 2010.
- Zander, Michael: "The Government's Plans on Legal Aid and Conditional Fees", **The Modern Law Review**, 61, 1998, s. 538-550.
- Zuckerman, Adrian: "Lord Woolf's Access to Justice: Plus Ça Change...", **The Modern Law Review**, vol. 59, no. 6, 1996, pp. 773 - 796. JSTOR <http://www.jstor.org/stable/1097446>. Accessed 30 Aug. 2023.
- Zuckerman, Adrian: **Zuckerman On Civil Procedure**, Fourth Edition, London, Sweet & Maxwell, 2021.